عیزەدین ئیبن ئەسیر

تەواوی مێژوو

بەرگی نۆیەم

وەرگێڕانی
زاهیر محەمەد ڕەشید
پێداچونەوەی
پرۆفیسۆری یاریدەدەر د. یاسین سەردەشتی

تەواوی مێژوو

بڵاوكراوەی خانەی چاپ و بڵاوكردنەوەی چوارچرا

زنجیرەی ١٦٤

ناونیشان / سلێمانی – سەرەتای شەقامی مەولەوی– بەرامبەر پالاس

مۆبایل ئاسیا ٠٧٧٠١٥٧٥٠٦٧ – سانا ٠٧٥٠١١٢٨٣٨٨

تەواوی مێژوو

نوسینی: ئیبن ئەسیر

وەرگێڕانی: زاهیر محەمەد رەشید

بەرگی نۆیەم

چاپی یەکەم

سلێمانی

٢٠١٠

بەناوی خوای جوانکاری بونەوەر

پێناسی کتێب

ناوی کتێب : تەواوی مێژوو

بابەت :مێژوویی

بەرگی: نۆیەم

نوسینی: ئیبن ئەسیر

وەرگێڕانی: زاهیر محەممەد رەشید

تایپ: نژۆ مستەفا

نەخشەسازی: چوارچرا

نۆبەتی چاپ :چاپی یەکەم سلێمانی ٢٠١٠

چاپخانە : چوارچرا

دیزاینی بەرگ: هەرێم عوسمان

تیراژ :١٠٠٠ دانە

ژمارەی سپاردن (١٢٥٢) ساڵی (٢٠٠٨) پێدراوە

پێڕست

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و چل و شەشی کۆچی ((۷٦٣ زایینی)

کۆچ کردنی مەنسور بۆ بەغداد و چۆنیەتی دروست کردنی شارەکە

لەم ساڵەدا لەمانگی سەفەر/ ئاوریلی ۷٦٣ زایینی، ئەبو جەعفەری مەنسور لەشارستانی کوڕی هوبەیرە بۆ شاری بەغداد کۆچی کرد و لەرێگە هەوڵەکانی بۆ کۆتایی هێنان بەتەواو کردنی شارەکە چڕ کردەوە. لەکاتی ئاماژەدان بەرووداوەکانی ساڵی ١٤٥ کۆچی/ ۷٦٢ زایینی هۆکارەکانی مەنسورمان بۆ دروست کردنی شاری بەغداد باس کرد و هەنووکە چۆنیەتی دروست کردنەکەی باس دەکەین.

کاتێك مەنسور بڕیاریدا شاری بەغداد بنیات بنێت لەگەڵ هاورێیانی خۆی راوێژی کرد. خالیك کوڕی بەرمەکیش ئامادە بوو. ئەویش دروست کردنی شارەکەی پشتڕاست کردەوە و نەخشەی شارەکەی کێشا. راوێژی لەگەڵ کرد تا مەداین و ئەیوانی خوسرەو وێران بکات و نیگارەکانی بیناسازی ئەو شارە بۆ بەغداد بگوازێتەوە. خالید وتی: بۆچوونی لەوشێوە پەسەند ناکەم چوونکە نیشانەیەك لەنیشانەکانی ئیسلامە و بینەر بەبینینیان هەست دەکات خاوەنەکانی، بەبزوێنەرێك لەبزوێنەرانی ئەم جیهانە نەیاندەتوانی لەوێ دەربکرێت بەڵکو ئەمە، لەخۆگری ئایین و دین و بزوێنەرەکانی ئاهورایی و فەرمانی دینی بووە. جیاواز لەوە، نوێژگەی عەلی کوڕی ئەبی تالیب لەوێیە. مەنسور وتی: بەوشێوە نییە، ئەی خالید، ئەم وتارە لەئارەزوومەندیت بۆ هاورێی ئێرانییەکان سەرچاوەی گرتووە! فەرمانیدا سەرەتا کۆشکی سپی وێران بکەن و ستوونەکانی بۆ شاری بەغداد بگوازنەوە. سەیری ئەوانی کرد و بینی خەرجی گواستنەوەی ئەوان زیاترە لەبەهای کڕینی ئاسن. خالیدی بانگ کرد و لەمە ئاگاداری کردەوە. وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، پێشتر لەنەکردنی ئەم کارە ئاگادارم کردیتەوە، بەڵام کاتێك دەستت پێکرد بۆچوونم وایە وێرانی بکەیت تا نەڵێن: لەوێران کردنی ئەوەی کەسانیتر دروستیان کردووە، ناتەوان بوویت.

دەروازەکانی شاری واستی هەڵگرت و لەدەروازەکانی شاری بەغداد داینا. دەروازەیەکی دیکەیان لەشامەوە هێنا و دەروازەیەکی دیکە لەکوفەوە کەخالید کوڕی عەبدوڵلەی قەسری دروستی کردبوو. شارەکەی بەشێوەیەکی بازنەیی و خڕ دروست کرد تا بەشێك لەخەڵکان زیاتر لەکەسانی دیکە لەدەربای پاشاوە نزیك نەبن. دوو بورجی دروست کرد. بورجی ناوەوە لەوەی دەرەوە گەورەرتر دەهاتە بەرچاو. کۆشکی پاشایەتی لەنێوان دوو بورجەکە و مزگەوتی هەینی لەتەنیشت کۆشکەکە دروست کرد.

حەجاج کوڕی ئەرتات نەخشەی مزگەوتەکەی کێشا، قیبلەکەی راست نەبوو و نوێژخوێن ناچار رووی دەکردە کۆشکەکە و دەروازەی بەسرە چوونکە دوای کۆشکەکە دروستیان کردبوو و کۆشکەکە بەتەواوی رووەو قیبلە نەبوو.

ئەو خشتانەی بیناکانیان پێ دروست کرد، یەك گەز لەیەك گەز بوو. کاتێك وێرانیان کرد و هەڵیانسەنگاند، کێشی هەر خشتێك سەد و شانزە ڕەتڵ بوو (١٧٨٥×١١٦=٢٠٧/٠٦٥؟). کۆشکەکانی ژمارەیەك لەفەرماندەکان و دەبیرەکانی مەنسور، دەرگاکانی بەرەو گۆڕەپانی مزگەوتەکە دەکرایەوە. مامەکەی، عیسا کوڕی عەلی داوای فەرمانی لێکرد تا لەردەوازەی (کەلان) بەسواری بڕواتە ناو کۆشکەکەی. مەنسور ڕێگەی پێنەدا. عیسا وتی: من وەك ئاوکێشێك ببینە. مەنسور فەرمانیدا دەروازەکانی کۆشکیان لەناو دەروازەی کەلان بۆ ئەیوانچەکانی دەرەوەی مزگەوت و کۆشك بسوڕێنن.

بازارەکان لەناو شارەکەدا بوون. جارێك نێردراوێکی پاشای ڕۆم ڕۆشتە شارەکە و مەنسور فەرمانیدا بەناو شارەکەدا بیگەڕێنین. مەنسور پرسی: شارەکەت چۆن بینی؟ وتی: بینایەکی جوانم بینی بەلاّم دوژمنەکانت (بازاڕییەکان) لەنزیك تۆدان. کاتێك نێردراو گەڕایەوە، مەنسور فەرمانیدا ئەوان بۆ پانتاییەکانی کەرخ دوور بکەنەوە.

دەستەیەك دەڵێن: لەبەر ئەوە ئەوانی دەرکرد چوونکە بێگانەکان بەئاسانی پێیان بۆ ئەوێ دەکرایەوە و زۆربەی کات لەوێ دەخەوتن. لەبەر ئەمە گومانی کرد ئەگەری هەیە سیخوڕەکان لەناو ئەواندا بن.

دەڵێن: مەنسور بەدوای شوێنکەوتەکانی ئیبراهیم کوڕی عەبدوڵڵەوە بوو. شوێن پێی ئەوانی هەڵدەگرت. باوکی زەکەریا یەحیا کوڕی عەبدوڵڵە فەرمانداری ئەمنییەتی شاری بەغداد بوو و تا ئەندازەیەك ئارەزووی پەیوەست بوون بەئیبراهیمی دەکرد. ئەو دەستەیەك لەژێردەستەکانی کۆکردەوە و دژی مەنسور ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردەوە و بەدەنگی بەرز ئیهانە و جوێنیان پێدا. ئەوانی هێور کردەوە و باوکی زەکەریایی گرت و کوشتی و بازارەکانی دوور خستەوە. خەڵکان سەبارەت بەمیوە و سەوزە فرۆشەکان قسەیان لەگەڵ کرد. فەرمانیدا لەهەر بازارێك تەنیا یەك سەوزە فرۆش و یەك میوە فرۆش بوونی هەبێت تا سەوزی و سرکە بفرۆشن.

پانایی رێگەکانی بەچل گەز دیاری کرد.

خەرجی بنیاتنانی بەغداد، مزگەوتەکان، کۆشکەکان، کۆڵانەکان، بازارەکان و دەروازەکانی شارەکە، چوارهەزار هەزار و هەشتسەد و سی و سێ (٤٬٠٠٠٬٨٣٣) درەم بوو. کرێی وەستا کارامەکان لەیەك رۆژ یەك قیرات(چوار جۆ و چوار دانە) سیم و کرێی رۆژکار، دوو دانە بوو. کاتێك کارەکە کۆتایی پێهات، سەرکرێکارانی ژمارد و هەموو پارە زیادەکانی لێ سەندنەوە. تەنانەت خالید کوڕی سەڵت، پانزە درەمی کەوتە لا و ئەوی خستە زیندان تا لێوەرگرتەوە.

شۆڕشی عەلا لەئاندۆلۆس

لەم ساڵەدا عەلا کوڕی نەعیسی یەحسوبی لەئەفریقییەوە بۆ شارێك لەئاندۆلۆس کۆچی کرد. جل و بەرگی ڕەشی پۆشی و بناغەی فەرمانڕەوای عەباسییەکانی داڕست وپێشنیاری فەرمانبەری کردنی مەنسوری بەخەڵکاندا و لەنوێژی هەینی بەناوی ئەو وتاری خوێندەوە و کاروبارەکانی بەپێی خواستی ئەوان بەرێوە دەبرد و رۆژگاری بەخۆشی ئەوان بەسەر برد. شاهزادە عەبد ڕەحمانی ئومەوی بۆ جەنگی ئەو بەرێکەوت. ئەم دووانە لەکۆتاییەکانی شاری سیوەیلی ئیسپانیا شەڕیان کرد. عەلا شکستی خوارد و عەبدرەحمان فەرمانی بەیەکێك لەبازرگانەکاندا سەری ئەو و سەری دەستەیەك لەهاوەڵە ناودارەکانی بۆ

کامونیا (قەیرەوان) ببەن و بەشێوەیەکی نهێنی لەبازاڕدا فڕیان بدەن. ئەو کارەیان کرد. دواتر لەوێوە بۆ مەککەیان برد و ئەمە لەکاتێکدا بوو مەنسور لەوێ ژیانی بەسەر دەبرد. لەگەڵ سەرەکان، ئالآیەکی ڕەش و نامەی مەنسور بۆ عەلا دەبینرا.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا سەلەم کوڕی قوتەیبە لەفەرمانداری بەسرە دوورخرایەوە.

هۆکاری لەسەر کارلابردنەکەی ئەوە بوو مەنسور نامەی بۆ نووسی و فەرمانی پێدا ماڵی هاوڕێ و هاوەڵانی ئیبراهیم وێران بکات کەدژی ئەو ئالآی شۆڕشیان بەرز کردەوە و باخەکانی خورمای ئەوان وێران بکات. سەلەم نووسی: لەکێوە دەست پێبکەم، ماڵەکان یا دارخورماکان؟ مەنسور لەم پرسیارە توڕە و ئەوی لەسەر کار لابرد و محەممەد کوڕی سلێمانی لەجێگەی ئەودانا. محەممەد لەبەسرە شێوەی خراپەکاری گرتەبەر و ماڵی باوکی مەروان و عەون کوڕی مالك و عەبد واحید کوڕی زیاد و کەسانی دیکەی وێران کرد.

جەعفەر کوڕی حەنزەلەی بەهرانی لەم ساڵەدا شەڕی هاوینەی ڕێکخست.

هەروەها لەم ساڵەدا عەبدوالله کوڕی ڕەبیعی حارسی لەفەرمانداری مەدینە دوورخرایەوە و لەجیاتی ئەو جەعفەر کوڕی سلێمان هاتە سەر کار. ئەو لەمانگی ڕەبیعی یەکەم/ مەی ٧٦٣ زایینی ڕۆشتە ئەو شارە. هەروەها فەرمانداری مەککە سەری کوڕی عەبدوالله‌یان لەسەر کار لابرد و عەبد سەمەد کوڕی عەلییان لەجێگەی ئەو دانا.

عەبد وەهاب کوڕی ئیبراهیمی ڕێبەر، لەم ساڵەدا ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

هەروەها لەم ساڵەدا عوروە کوڕی زوبەیر کۆچی دوایی کرد. دەستەیەك دەڵێن: لەشەعبانی ئەم ساڵە ١٤٧ کۆچی/ ئۆکتۆبەری ٧٦٤ زایینی. تەڵحە کوڕی یەحیا کوڕی تەڵحە کوڕی عوبەیدالله‌ی تەمیمی کوفی لەم ساڵەدا کۆچی دوای کرد.

هەروەها لەم ساڵەدا مالك کوڕی عەبدوالله‌ی خەسعەمی کەپێیان دەوت (مالك

صوایف) و یەکێك لەفەلەستینییەکان بوو، بۆ شەڕی ڕۆم ڕۆشت تالآنی زۆری کۆکردەوە و گەڕایەوە. کاتێك گەیشتە پانزە میلی (دەروازەی پێشهات) گەشتە شوێنێك بەناوی (رەهوە)، سێ ڕۆژ مایەوە و تالآنییەکانی فرۆشت و بەشی خەڵکان و خەلیفەی جیا کردەوە. لەو کاتەوە ئەو ناوچەیان بەڕەهوەی مالك ناو برد.

هەروەها لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی سایبی کەلبی رەچەڵەك ناس، کۆچی دووای کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و چل و حەوتی کۆچی (٧٦٤ زایینی)

کوژرانی حەرب کوڕی عەبدوڵڵا

لەم ساڵەدا ئەستەرخانی خوارەزمی لەگەڵ سوپایەکی گەورە لەتورکەکان لەپانتاییەکانی ئەرمەنستان هێرشیان کردە سەر موسوڵمانان و دەستەیەك لەموسوڵمانانیان هاوشێوەی ئەسیرەکان گرفتار کرد و لەخەڵکە ئەمان بەخشراوەکانیش کەسانێکیان دیل و ڕۆشتنە ناو تفلیس. حەرب لەم کاتەدا لەگەڵ چوار هەزار جەنگاوەر نیشتەجێی موسڵ و ئەو ناوچەی لەبەرابەر هێرشی خەواریج دەپاراست کە لەجەزیرە ژیانیان بەسەر دەبرد. مەنسور، جبرائیل کوڕی یەحیا و حەرب کوڕی عەبدوڵڵەی بۆ شەڕی تورکەکان ڕەوانە کرد. ڕووبەڕوویان بوونەوە و جبرائیل شکستی خوارد و حەرب کوژرا و ژمارەیەکی زۆر لەشەڕکەرانی جبرائیل کوژران.

وەرگرتنی پەیمانی فەرمانبەری بۆ مەهدی و لەسەر کار لابردنی عیسا کوڕی موسا

لەم ساڵەدا مەهدی، عیسا کوڕی محەممەد کوڕی عەلی لەجێگری خەلیفە دوور خستەوە و لەخەڵك بۆ مەهدی کوڕی محەممەد پەیمانی فەرمانبەری وەرگرت.

سەبارەت بەهۆکاری دوورخستنەوەی عیسا لەجێگری، گێڕانەوەکان جیاوازن. دەڵێن: عیسا لەرۆژگاری فەرمانڕەوای (دژخیمی خوێنخۆر)تا ئێستا جێگری خەلیفە و فەرمانداری کوفە بوو. کاتێك مەهدی گەورە و گەشەی کرد و مەنسور بڕیاریدا بۆ خەلافەت بەیعەتی بۆ وەربگرێت، لەگەڵ عیسا کوڕی موسا لەمبارەوە ئاخاوت. ئەو، ڕێزی لەعیسا دەگرت و لای ڕاستی خۆی دایدەنیشاند و مەهدی لای چەپ. کاتێك مەنسور قسەی لەگەڵ کرد تا دەست لەجێگری خەلافەت هەڵبگرێت، ڕازی نەبوو، وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران! لەگەڵ ئەو هەموو سوێند

و پەیمانەی لەخەڵکانت وەرگرتووە، چی دەکەیت. هیچ ڕێگەیەك بۆ دوور خستنەوەی من لەجێگری نییە. مەنسور دڵگیر و ئەوی لەخۆی دوور خستەوە و تا ئەندازەیەك ریسوای کرد تا ئەو رادەی پێش ئەو. مۆڵەتی ڕۆشتنە ژووری بەمەهدی دەدا و مەهدی لای راستی خۆی دادەنیشاند و دواتر مۆڵەتی ڕۆشتنە ژوورەوەی بەعیسا دەدا و لای چەپی مەنسور دادەنیشت. ئەویش هەوڵی دەدا لای چەپی مەنسور دانەنیشێت. مەنسور ڕقی ئەوی لەدڵ گرت. سەرەتا فەرمانی بەمەهدی دەدا و دواتر بەمامەکەی، عیسا کوڕی عەلی. دواتر بەعەبد سەمەد کوڕی عەلی و سەرئەنجام بەعیسا کوڕی موسا. هەندێ کات پاش و پێشی لەم کەسانەدا دەگرت جگە لەوەی پێش هەموویان فەرمانی بەمەهدی دەدا.

عیسا لەو گومانەدا بوو کەئەوان بەپێی نیازەکانی خۆی لەپێشەوە بانگ دەکات.

عیسا بەهەمان شێوە بێدەنگ بوو، سینەی دەکولا و زمانی بەستراو بەلام خرۆشان بوو. رۆژگاری ریسوایی عیسا هاتەپێش. بەشێوەیەك لەبن دیوار دادەنیشت و دەیبیست بەپاچ لێی دەدەن و تەپ و تۆزی بەسەردا دەکەن. دار لەسەقفەکە دەکەوتە خوار چوونکە لایەکی هەڵکەنرابوو، خۆڵ دەکەوتە سەر کلاَ و عاباکەی. فەرمانی بەکوڕەکانی دەدا لەوێ خۆیان بەدوور بگرن. خۆی هەڵدەستا و نوێژی دەخوێند. دواتر بەهەمان شێوە فەرمانی پێدەدرا بڕواتە ژوور لەکاتێکدا جلەکانی تەپ و تۆزاوی بوو. جلەکانی نەدەتەکاند. مەنسور پێی دەوت: ئەی عیسا، کەس بەمشێوەیە نایێتە لای من چوونکە سەرتاپات تەپ و تۆزاوییە و پڕ لەخەوش و خۆڵ. ئایا ئەمە تەپ و تۆزی شەقامەکانە؟ دەیوت: ئەی سەرورەی باوەڕداران، گلەیی لەمانە ناکەم.

مەنسور، مامی، عیسای بۆ لای ئەو نارد بەلام عیسا کوڕی موسا ئامۆژگاری وەرنەدەگرت و گومانی دەکرد ئەو لای خۆیەوە بەمشێوەیە پێشنیار دەکات. دەڵێن: مەنسور فەرمانیدا عیسا کوڕی موسا ژەهر خوارد بکەن. ئەو ئاوی ژەهراوی لەسکی خۆیدا هەست پێکرد تا بۆ کوفە بگەڕێتەوە. مەنسور فەرمانی گەڕانەوەی پێدا. عیسا بەهۆی ئەو ژەهرەوە نەخۆش کەوت و نەخۆشییەکەی رۆژ لەدوای رۆژ

قورستر دەبوو بەڵام دواتر (کاتێك لەلێواری مەرگ نزیك بوویەوە) باشبوویەوە.

عیسا کوڕی عەلی بەمەنسوری وت: کوڕی موسا، خەلافەتی بۆ کوڕەکەی خۆی دەوێت و ئەمە کوڕەکەی ئەوە ڕێگەی دوور خستنەوەی بۆ دەکاتەوە. پێی وت: بیترسێنە و بیتۆقێنە. عیسا کوڕی عەلی سەبارەت بەم پرسە راوێژی لەگەڵ کرد و ئەوی ترساند. موسا کوڕی عیسا کوڕی موسا ترسا و ڕۆشتە لای عەباس کوڕی محەممەد و وتی: مامە، دەبینم باوکم چەندە ئازار دەکێشێت تا لەم کارە خۆی دوور بخاتەوە. بەهەموو شێوەیەکی قێزەون و نەشیاو بۆ وەسف ئازاری دەدەن. جارێك دەیترسێنێت و جارێك درەنگ فەرمانی پێدەدات، جارێك دیواری بەسەردا وێران دەکەن و جارێکی دیکە ژەهر خواردی دەکەن. باوکم گرنگی بەم کارانە نادات و ئەمە ڕاست نییە. بەڵام ڕێگەیەك هەیە و ئەگەری هەیە ئەو ڕێگە بگرێتەبەر و گەرنە بەهیچ جۆرێك ملکەچی فەرمانەکانی مەنسور نابێت. وتی: چ ڕێگەیەك؟ وتی: دەبێت سەروەری باوەڕداران پێی بڵێت و من شایەت بم: دەزانم تۆ درێغی خەلافەت لەمەهدی ناکەیت و بۆ خۆتت ناوێت چوونکە تەمەنێکت هەیە و ڕۆژگارێکی درێژ زیندوو نابیت. لەبەر ئەوە رازی نابیت دەست لەجێگری هەڵبگریت چوونکە خەلافەتت بۆ کوڕەکەی خۆت دەوێت. ئایا بەپێشنیارەکەی من رازی دەبیت تا کوڕەکەی تۆ دووای کوڕەکەی خۆم بکەمە خەلیفە؟ هەرگیز. سوێند بەخوا هەرگیز ئەم کارە سەر ناگرێت. بێ چەند و چوون هێرش دەکەمە سەر کوڕەکەت و تۆ بینەری دەبیت تا هیوا بڕاو ببیت. ئەگەر بەمشێوە بێت، ئەگەری هەیە باوکم بەمەبەستەکەی رازی بێت.

عەباس ڕۆشتە لای مەنسور و لەم وتووێژە ئاگاداری کردەوە. کاتێك لەدەوری ئەو کۆبوونەوە. ئەم بابەتەی وروژاند و عیسا کوڕی عەلی شایەتی ئەو دانیشتنە بوو. هەستا بڕواتە دەر بۆ ئەوەی دەست بەئاو بگەیێنێت. موسا کوڕی عیسا فەرمانی بەموسای کوڕیدا هەستێت عاباکەی بگرێت و بۆی کۆبکاتەوە. لەگەڵ ئەو هەستا. عیسا کوڕی عەلی پێی وت: باوکم قوربانت بێت! باوکێك بەقوربانت بێت کەتۆی هێنایە دنیا! سوێند بەخوا دەزانم لەم کارە جگە لەئێوە دووانە کەسی دیکە بوونی نییە و ئێوە کەسانێکی شیاون. بەڵام پیاو فریوداری ئەو شتە ئێوە بەپەلە

بەدووایدا دەڕۆن. موسا بەخۆی وت: ئەم پیاوە دەستی منی بۆ سەر رکەبەرەکەی کردەوە. سوێند بەخوا بێ چەند و چوون دەیکوژم! کاتێك ئەو دووانە گەڕانەوە، موسا بەهێواشی باوکی ئاگادار کردەوە. باوکی وتی: نفرینی لێ بێت چوونکە ئەندێشەیەکی سەرکۆنە کراو و قێزەونە. مامت بۆ نهێنییەك تۆی کردە ئەمینی خۆی و دەیسویت لای کەس نەیدرکێنیت بەلاّم تۆی دەیکەیتە هۆکارێك بۆ گرفتار کردنی ئەو. هەرگیز و بەهیچ شێوەیەك نابێت کەس ئەم وتەیە لەزاری تۆ ببیستێت. بگەڕێرەوە بۆ شوێنەکەی خۆت.

کاتێك گەڕایەوە بۆ شوێنەکەی خۆی، مەنسور فەرمانی بەرەبیع دا، لەشوێنەکەی هەستا و رووی کردە موسا. مەبەستی ئەوەی کرد بەقایشی شمشێرەکەی بیخنکێنێت. موسا بەردەوام دەیقیژاند، خوایە، خوایە، سەبارەت بەخوێنی من ئەی سەروەری باوەڕداران! عیسا چ ترسێکی هەیە لەکوشتنی من چوونکە ئەو دە و چەند نێرینەی هەیە. مەنسور بەردەوام دەیوت: گیانی بستێنە رەبیع! رەبیع وای نیشاندەدا دەیویست بیخنکێنێت بەلاّم بەشێوەیەکی نەرم سەرقاڵی کارەکەی بوو. موسا هاواری دەکرد. کاتێك باوکی ئەمەی بینی، وتی: سوێند بەخوا ئەی سەروەری باوەڕداران گومانم نەدەکرد کردەوەکانی تۆ بۆ وەرگرتنەوەی خەلافەت بۆ کوڕەکەت بۆ ئەم کارە قێزەوانە ناچارت بکات! دەستی لێ هەڵبگرە چوونکە بەشایەتی هەموو کەسانی ئەم دانیشتنە، پەیمان دەدەم هەموو ژنەکانم ئازاد و هەموو بەندەکانم ئازاد و هەموو سامانەکانم لەناو چووبێت ئەگەر فەرمانبەری ئەو کەسە نەبم کەتۆ دەخوازیت کاروباری خەلافەت لەسەر دەستی ئەو هەڵسوڕێنیت ئەی سەروەری باوەڕداران! ئەوە دەستی من و پەیمانی فەرمانبەری بەمەهدی دەدەم. مەهدی پەیمانی فەرمانبەری لێوەرگرت. دووای مەهدی، عیسا کوڕی موسای دیاری کرد.

یەکێك لەخەڵکانی کوفە عیسای بینی و وتی: ئەمە ئەوکەسەیە تا دوێنی بە(سبەی) ناوی دەبرا و ئەمڕۆ بە (دووبەیانی) ناوی دەبرێت.

دەڵێت: مەنسور سوپایەکی دیاریکرد و قسەی ناشیرینیان بەعیسا کوڕی موسا دەگەیاند. لەکاری ئەوان سکالاّی بردە لای یەکێك لەهاورێیان. مەنسور رێگەی ئەو

کارەی لێگرتن بەڵام دووبارە دەستیان پێدەکردەوە. دوواتر ئەو دووانە چەندین نامەیان بۆ یەك نووسی و مەنسوری تورە کرد و جارێکی دیکە سوپاکەی دەستیان بەسەرکۆنە کردنی ئەو کرد. ئەم کەسانە لەناویاندا دەبینران: ئەسەد کوری مەرزبان، عوقەبە کوری سەلەم، نەسر کوری حەرب کوری عەبدوالله و کەسانی دیکە. ئەوان رێگەی رۆشتنە ژوورەوەیان لێدەگرت و بەقسەی ناشیرین دەیانرازاندەوە. سکاڵای بردە لای مەنسور. پێی وت: ئەی کوری برام، سوێند بەخوا لەوان بۆ گیانی خۆم و تۆ دەترسم چوونکە ئەم گەنجەیان خۆش دەوێت. ئەگەر ئەو لەناو ببەیت دەست لەم کارەیان هەڵدەگرن. عیسا رازی بوو بەوشێوەیە هەڵس وکەوت بکات.

دەڵێن: مەنسور راوێژی بەخالید کوری بەرمەك کرد و ئەوی بۆ لای عیسا نارد. سی کەس لەگیانبەخشەکانی مەنسوری لەگەڵ خۆی برد و چەندین کەسانی لەناو ئەواندا هەڵبژارد و سەبارەت بەپەیمانی فەرمانبەری قسەی لەگەڵ عیسا کرد بەڵام رازی نەبوو و بۆلای مەنسور گەرانەوە. شایەتییان بۆ عیسادا کەخۆی لەسەر کار لابردووە و پەیمانی فەرمانبەری بەمەهدی داوە. عیسا هات و وتەکانی ئەوانی بەنارأست لەقەڵەمدا بەڵام رازی نەبوون. مەنسور سپاسی کارەکەی خالید کوری بەرمەکی کرد.

دەستەیەك دەڵێن: مەنسور خەلافەتی بەیانزە هەزار هەزار (یانزە ملیۆن) درەم لەو کرییەوە کەتایبەت بەخۆی و منالەکانی بیت و ئەو، چەندین کەسی بۆ دەستبەردار بوونی لەخەلافەت کردە شایەت.

رۆژگاری فەرمانرەوایی عیسا کوری موسا لەکوفە سیانزە ساڵ درێژەی کێشا. مەنسور ئەوی لەسەر کار لابرد و محەممەد کوری سلێمان کوری عەلی وەك فەرمانداری ئەو شارە دەستنیشان کرد لەسەر ئەو بنەمایەی تا ئەو جێگەی دەتوانێت ئازاری عیسا بدات و ریسوایی بکات. بەڵام ئەو، ئەو کارەی نەکرد و بەردەوام رێزی لەعیسا دەکرد.

مەرگی عەبدوالله کوڕی عەلی

مەنسور، دوای ئەوەی عیسا کوڕی موسای لەجێگری خەلافەت دوورخستەوە، ئەوی بانگ کرد و مامەکەی، عەبدوالله کوڕی عەلی پێسپارد تا بیکوژێت. پێی وت: خەلافەت دوای مەهدی بەتۆ دەگات، بیکوژە. ئاگادار بە سستی لەخۆت نیشان نەدەیت و ئەوکارەی پلانم بۆ داڕشتووە، لەناوی نەبەیت. دواتر بەرەو مەککە بەڕێکەوت و لەنیوەی ڕێگە نامەی بۆ عیسا کوڕی موسا نووسی، پرسی: ئەو کارەی بەتۆم سپاردبوو، ئەنجامت دا؟ عیسا لەوەڵامدا نووسی: ئەنجاممدا. مەنسور گومانی نەما کەئەوی کوشتووە.

بەڵام کاتێك عیسا عەبدوالڵەی لەمەنسور وەرگرت، دەبیرەکەی، یونس کوڕی فەروەی بانگ کرد و ئاگاداری کردەوە. یونس وتی: دەیوست ئەو بکوژێت و دواتر تۆ بەتاوانی کوشتنی ئەو بکوژێت چوونکە بەنهێنی فەرمانی بەتۆدا تا بەشێوەیەکی ئاشکرا لێپێچینەوەت لەگەڵ بکات. مەیکوژە و هەرگیز ئەو تەسلیمی مەنسور مەکە و بەزیندوویی بەڵام بەنهێنی بیهێڵەرەوە. عیسا ئەو کارەی کرد.

کاتێك مەنسور گەڕایەوە، چەندین کەسی بۆ مامەکانی دانا تا بۆ نێوەنجیگەری سەبارەت بە عەبدوالڵەی برای ناچاریان بکات. ئەو کارەیان کرد و نێوەنجیگەرییان گرتە ئەستۆ. بەنێوەنجیگەری ئەوان ڕازی بوو و بەعیسای وت: مامی من و مامی خۆت، عەبدوالڵەم بەتۆ سپاردبوو تا لەماڵەکەی خۆتا بێت، ئەوان نێوەنیجگەرییان کرد و ڕازی بووم. بیهێنە. وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران مەگەر فەرمانی کوشتنی ئەوت پێنەدام؟ کوشتم. وتی: فەرمانی کوشتنی ئەوم پێنەدایت. وتی: بەڵێ، فەرمانی کوشتنی ئەوت پێدام. وتی: تەنیا فەرمانی زیندانی کردنی ئەوم پێدایت، درۆ دەکەیت! دواتر مەنسور بەمامەکانی خۆی وت: ئەمە دەستی بەکوشتنی براکەی ئێوە سوور کرد. وتیان: تەسلیمی ئێمەی بکە تا تۆڵەی لێ بستێنین. ئەوی بەوان سپارد. ئەویان بردە ناو گۆڕەپانی شار و خەڵکیان کۆکردەوە. ئەم پێشهاتە کەوتە سەر زاران. یەکێك لەوان هەستا تا بیکوژێت. عیسا وتی: دەمکوژێت؟ وتی: بەڵێ، سوێند بەخوا دەتکوژم. وتی: من بۆ لای سەروەری باوەڕداران بگەڕێننەوە. ئەویان گەڕاندەوە. پێی وت: دەتویست ئەو بکوژم تا من

بکوژێت. بەڵام مامەمەکەی تۆ زیندووە. وتی: بیهێنە بۆ لای من. ئەویان هێنا. وتی: وەرە ژوور تا بزانم دەبێت چی بکەم. ئەوان بەرێکەوتن. دواتر فەرمانیدا لەماڵێکدا زیندانی بکەن کەستوونەکانی لەخوێ و ئاویان کردبوویە سەر. ماڵەکەی بەسەریدا رووخا و عەبدوالله مرد و ئەویان لەگۆڕستانی دەروازەی شام بەخاك سپارد. یەکەم کەس بوو لەو شوێنە بەخاك سپێردرا. ساڵەکانی ژیانی پەنجا و دوو ساڵ درێژەی کێشا.

دەڵێن: مەنسور رۆژێك سوار بوو. کوڕی عەیاشی مەنتوف هاورێیەتی دەکرد. مەنسور پێی وت: سێ جێگر دەناسی ناوەکەیان بە (عین) دەستی پێکردبێت و ئەوان سێ شۆڕشگێریان کوشتبێت. سەرەتای ناوەکانیان بە (عین)؟ وتی: جگە لەوەی خەڵکان باسی دەکەن، نازانم: عەلی کوڕی ئەبی تالیب عوسمان کوڕی عەفانی کوشت، عەبدمەلك عەبد رەحمان کوڕی ئەشعەسی کوشت، عەبدوالله کوڕی زوبەیر عەمرۆ کوڕی سەعیدی کوشت و عەبدوالله کوڕی عەلی ماڵێکی بەسەردا رووخا و کوژرا. مەنسور وتی: ئەگەر ماڵی بەسەردا رووخا، تاوانی من چییە؟ وتی: نەموت تۆ تاوانباریت.

(ویستبووی بڵێت عەبدوالله کوڕی عەلیت کوشت چوونکە ناوی تۆ عەبدوالله کوڕی محەممەدە.

(تێبینی):

ئەوەی وتی عەبدوالله کوڕی زوبەیر عەمرۆ کوڕی سەعیدی کوشت، راست نییە چوونکە ئەو بەدەستی عەبدمەلیك کوڕی مەروان کوژرا.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا مەنسور، محەممەد کوڕی براکەی باوکی عەباسی (خوێنخۆر)ی وەك فەرمانداری بەسرە دەستنیشان کرد. داوای بەخشینی کرد و چاوی لێ پۆشی. دواتر رووی کردە بەغداد و نوخبە کوڕی سالمی وەك جێگری خۆی دانا. مەنسور کارەکەی ئەوی پشتڕاست کردەوە و کاتێك گەیشتە شاری بەغداد، لەو شارە کۆچی دوایی کرد.

مەنسور لەم ساڵەدا ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. کارگوزارەکانی ئەم کەسانە بوون: کارگوزاری تاییف و مەککە، مامەکەی عەبدسەمەد کوڕی عەلی، کارگوزاری مەدینە جەعفەر کوڕی سلێمان، کارگوزاری میسر یەزید کوڕی حاتەمی موهەلەبی.

لەم ساڵەدا، عەبدولرەحمانی ئومەوی فەرمانداری ئاندۆلۆس، کۆیلەکەی (بەدر) و تەمام کوڕی عەلقەمەی بۆ جەنگی تۆلدۆ لەئیسپانیا ڕەوانە کرد کەهاشم کوڕی عوزرە لەوێ بوو. ئەم دووانە بارودۆخیان لێ دژوار کرد. دواتر ئەو و حەیات کوڕی وەلیدی یەحسوبی و عوسمان کوڕی حەمزە کوڕی عوبەیداللە کوڕی عومەر کوڕی خەتابی ڕەوانە کرد. ئەم دووانە ئەوانیان بەجل و بەرگی پەشمین و سەر و روخساری تاشراو، سوار لەسەر کەر و دەست و پێی بەستراو بردە لای عەبدرەحمان. دواتر ئەوانیان لەکوردووا لەداردا.

هەروەها لەم ساڵەدا نێردراوی عەبدولرەحمان کەبۆ هێنانی کوڕە گەورەکەی سلێمان بۆ شام ڕەوانەی کردبوو، لەگەڵ سلێمان گەڕایەوە. لەئاندۆلۆس بۆ عەبدولرەحمان، کوڕەکەی هوشام چاوی بەدنیا هەڵهێنا. شازادە عەبدولرەحمان ئەوی پێش سلێمان خست و بەمشێوەیە لەنێوان ئەم دووانە کینە و ڕق هاتە ئاراوە کەدواتر ئامارژە بەدەرئەنجامەکانی دەدەین.

لەم ساڵەدا ئەستێرەکان لەئاسمانەوە کەوتنە خوار.[1]

ئەو کەسانەی لەم ساڵەدا کۆچیان کرد: ئەشعەس کوڕی عەبدمەلیکی حومرانی بەسری، هوشام کوڕی حەسان موالی لەعتیك (دەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ١٤٨ کۆچی/ ٧٦٥ زایینی کۆچی دوایی کرد)، عەبدولرەحمان کوڕی زەبید کوڕی حارسی یامی، باوکی ئەشعەسی کوفی.

---

[1] ئەستێرەکان ناکەونە خوار. مەبەستی نووسەر بەردە ئاسمانییەکانە

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و چل و هەشتەمی کۆچی (٧٦٥ زایینی)

شۆڕشی حەسان کوڕی موجالید

لەم ساڵەدا، حەسان کوڕی موجالید کوڕی یەحیا کوڕی مالك کوڕی ئەجدەعی هەمەدانی ئالای شۆڕشی بەرز کردەوە. ئەم مالکە، برای مەسروق کوڕی ئەجدەع بوو. شۆڕش لەناوچەکانی دەوروبەری موسڵ لەگوندێك بەناوی فەخاری نزیك موسڵ لەسەر کەنارەکانی فورات دەستی پێکرد. سوپاییەکان بۆ شەڕی ئەو بەرێکەوتن و فەرماندەی ئەوان سەقر کوڕی نەجدە بوو کەدوای حەرب کوڕی عەبدوالله جێگەی ئەوی گرتبوویەوە. دوو سوپاکە ڕووبەرووی یەکبوونەوە و جەنگان. سوپاکەی موسڵ شکستی خوارد و بەرەو پردەکە هەلاتن. خواریج، هاوەڵانی حەسان، بازاری ئەو ناوچەیان سوتاند و تالانییان کرد.

حەسان بەرەو ڕەقە بەرێکەوت و لەوێ دەستی بەسەر دەریادا گرت و ڕووی کردە شارەکانی سند. خەواریجی عەممان، ئەوانیان دەبردە ناو شارەکە. ئەو داوای مۆڵەتی لەوان کرد تا بەرەو لای ئەوان بەرێکەوێت بەلام ڕازی نەبوون. گەڕایەوە بۆ موسڵ و سەقر و حەسەن کوڕی ساڵح کوڕی حەسانی هەمەدانی و بیلای قەیسی بۆ شەڕی ئەو بەرێکەوتن. ڕووبەرووی یەکبوونەوە و جەنگیان ئەزمون کرد. سەقر شکستی خوارد و حەسەن کوڕی ساڵح و بیلال گرفتار بوون. حەسان، بیلالی کوشت بەلام حەسەنی نەکوشت لەبەر ئەوەی لەڕەچەڵەکی خۆی یانی لەهەمەدانییەکان بوو. بەدوای ئەم کارە، دەستەیەك لەهاوەڵانی لێی جیابوونەوە.

حەسان بەهۆی خاڵۆیەوە حەفس کوڕی ئەشیم شوێن باوەڕی خەواریج کەوت. خاڵۆی لەسەر باوەڕی خەواریج بوو.

کاتێك هەواڵی کارەکانی حەسان بەمەنسور گەیشت، وتی: پیاوێکی خەواریج لەهەمەدان؟ وتیان: خوشکەزای حەفس کوڕی ئەشیمە. مەنسور وتی: لەوێ چی دەکات؟ لەبەر ئەوەی سەری سوڕمابوو چوونکە هەمەدانییەکان بەگشتی شوێنکەوتەی عەلی کوڕی ئەبی تالیب بوون. مەنسور مەبەستی ئەوەی کرد

سوپایەك بۆ موسڵ ڕەوانە و خەڵکەکەی کوشتار و تالآن بکات. باوکی حەنیفە، کوڕی باوکی لەیلا و کوڕی شوبرومەی بانگ کرد و پێی وتن: خەڵکانی موسڵ پەیمانیان لەگەڵ من بەستووە دژی من شۆڕش نەکەن و لەبەر ئەوەی ئەو کارەیان کرد، کوشتن و تالآن کردنی سامانی ئەوان لەڕوانگەی ئیسلامەوە ڕەوایە. باوکی حەنیفە بێدەنگ بوو، ئەو دووانە قسەیان کرد و وتیان: خەڵکان بەگشتی لەئیمپراتۆری ئیسلامی کۆیلەی تۆن، ئەگەر بیانبەخشیت، شیاوی بۆ ئەو کارە. بەباوکی حەنیفەی وت: دەبینم بێدەنگیت هەڵبژاردووە ئەی پیرەپیاو! وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، شتێکیان بۆ تۆ ڕەوا کردووە کەسامانەکەیان نە لەدەستی ئەوان بەڵکو لەدەستی خواوەندە. بیرت لەوە کردۆتەوە ئەگەر ژنێك..... بێ پەیمانی هاوسەرگیری شەرعێك ڕەوا بکات و کەنیزیش نەبێت، ڕەوایە کەئەو.....؟ وتی: نە، بەمشێوەیە دەستی لەخەڵکانی موسڵ هەڵگرت و فەرمانی بەباوکی حەنیفە و هاوڕێکانیدا بۆ کوفە بگەڕێنەوە.

هێنانە سەرکاری خالید کوڕی بەرمەك

لەمساڵەدا مەنسور خالید کوڕی بەرمەکی وەك فەرمانداری موسڵ دەستنیشان کرد.

هۆکاری ئەم کارە ئەوە بوو ئاگاداریان کردەوە کە: کوردەکانی سەرزەمینەکەی بڵاوەیان لێکردووە و ئەو ناوچەیان بەفیڕۆ داوە. پرسی: چ کەسێك دەتوانێت چارەسەری ئەم کێشە گەورەیە بکات؟ وتیان: موسەییب کوڕی زوهەیر. عەمارە کوڕی عەمرە وتی: کاتێك کارێکی گران دێتە پێش، پیاوێکی وەك خالیدی بەرمەکی پێویستە. مەنسور ئەوی ڕاسپارد و ڕەوانەی ئەو ناوچەیەی کرد. خالید بەرێکەوت و ڕێگەی چاکەکاری لەگەڵ خەڵکەکەی گرتەبەر و خراپەکارانی سەرکوت کرد و ڕێگەی کارە نەشیاوەکانی لێگرتن. خەڵکی شارەکە بەتەواوی لێی دەترسان هەرچەند چاکەی لەگەڵ کردبوون.

لەمساڵەدا، حەوت ڕۆژ بۆ کۆتایی مانگی زی حەججە/٩ فەوریەی ٧٦٦ زایینی، فەزڵ کوڕی یەحیا کوڕی خالید کوڕی بەرمەك چاوی بەدنیا هەڵهێنا. بەدنیا هاتنی

ئەو حەوت رۆژ پێش بەدنیا هاتنی ڕەشید کوڕی مەهدی بوو. خەیزەران دایکی ڕەشید ئەوی بەشیری کوڕەکەی پەروەردە کرد و لەبەر ئەمە بەفەزڵ کوڕی یەحیا (برای شیری) هارون ناوی دەرکرد. هۆنراوەی سەلام کوڕی خاسر لێرەوە سەرچاوە دەگرێت:

اصبح الفضل و الخليفة هارو ن رضيعى لبان خير النساء

واتاکەی: فەزڵ و خەلیفە (ڕەشید) هەردووکیان بوونە هاوشیری باشترین ژنانی جیهان.

باوکی جونوب ئەم هۆنراوەی هۆنییەوە:

كفى لك فضلا ان افضل حرة غذتك بثدى و الخليفة واحد

واتاکەی: ئەم لەپێشییە بۆ تۆ بەسە کەباشترین ژنە ئازادەکان، تۆ و خەلیفەی، لەیەك مەمك شیردا.

فەرمانداری ئەغلەب کوڕی سالم لەئەفریقییە

کاتێك مەنسور ئاگادار بوویەوە محەممەد کوڕی ئەشعەس لەئەفریقییە ئالأی شۆڕشی بەرز کردۆتەوە، نامەیەکی بۆ ئەغلەب کوڕی سالم کوڕی عەقال خەفاجەی تەمیمی نووسی و وەك فەرمانداری ئەفریقییە دەستنیشانی کرد. ئەغلەب ئەو کەسەیە لەگەڵ ئەبو موسلیمی خوراسانی، ڕێبەڕایەتی شۆڕشی سەراسەری جیهانی ئیسلامی لەدەست گرت و لەگەڵ محەممەد کوڕی ئەشعەس رووی لەئەفریقییە کرد. کاتێك فەرمانی فەرمانداری بەدەست گەیشت (لەجومادی دووەمی ١٤٨ کۆچی/ ژوئیەی ٧٦٥ زایینی) ژمارەیەك لەفەرماندە سوپاییەکانی لەخەڵکانی موزێر لەسەر کار لابرد و بەمشێوەیە خەڵکانی هێوەر کردووە.

دواتر باوکی قوڕە لەگەڵ دەستەیەکی زۆر لەبەربەرییەکان ئالأی شۆڕشی بەرز کردەوە. ئەغلەب بۆ جەنگی ئەو بەرێکەوت و باوکی قوڕە بیٚ جەنگ و دەرگیری، ڕەوانەی تانژە بوو. ئەم کارە بۆ سوپاییەکان دژوار بوو لەبەر ئەمە یەك یەك، بەسیلاحەوە لەناو سوپاکەی هاتنەدەر و روویان لەکایروان (قەیرەوان) کرد. تەنیا چەند کەسێکی لەگەڵدا مایەوە.

لەم ناوەدا حەسەن کوڕی حەربی کێندی لەشاری تونس بوو. ئەو نامەی بۆ

سوپاییەکان نووسی و پێشنیاری فەرمانبەری کردنی خۆی پێدان. ئەوان بەداواکەی رازی بوون. بەرێکەوت و بێ هیچ رێگرێك رۆشتە ناو قەیرەوان.

ئەم هەواڵە بەئەغلەب گەیشت و جارێکی دیکە گەڕایەوە. یەکێك لەهاوەڵانی پێی وت: کارێکی راست نییە بەم دەستە کەمە رووبەرووی دوژمن ببیتەوە. باشترە روو بکەیتە کابس (قابس) تا زۆربەی ئەو کەسانەی شوێنکەوتەی تۆن، پەیوەستت بن چوونکە ئەوان رۆشتن بۆ تانژەیان (تەنجە) پەسەند نەکرد. بەوان هێز وەردەگرێت و شەڕ لەگەڵ دوژمنەکەت دەکەیت. ئەو کارەی کرد و ژمارەی سوپاکەی فراوان بوو. بۆ شەڕی حەسەن کوڕی حەرب بەرێکەوت و جەنگ دەستی پێکرد. حەسەن شکستی خوارد و ژمارەیەکی زۆر لەسوپاکەی کوژران. حەسەن رۆشتە تونس. ڕۆشتنی ئەو لەجومادی دووەمی ساڵی ١٥٠ کۆچی/ ژوئیەی٧٦٧ زایینی بوو. زۆربەیان روویان لەکایراوان (قەیرەوان) کرد.

حەسەن و دەستەیەك کۆبوونەوە و سوپایەکی گەورەیان پێکهێنا. ئەو مەبەستی ئەغلەبی کرد و ئەغلەب لەکایروانەوە بەرێکەوت. رووبەرووی یەك بوونەوە و کوشتار دەستی پێکرد. تیرێك بەر ئەغلەب کەوت و مرد. هاوالآنی خۆڕاگرییان کردە پیشە و موخاریق کوڕی غەفار سەرکردایەتی ئەوانی گرتەدەست و هێرشی کردە سەر حەسەن. ئەو پێشتر فەرماندەی باڵی چەپی سوپاکەی ئەغلەب بوو. حەسەنی شکستدا و ئەو تێکشکاو، لەشەعبانی ١٥٠ کۆچی/ سێپتامبەری ٧٦٧ زایینی هەڵاتوو پاشەکشێی کرد و موخاریق لەمانگی رەمەزان/ ئۆکتۆبەری ٧٦٧ زایینی فەرمانداری ئەفریقییەی گرتەدەست و سوپایەکی بۆ شوێنکەوتنی حەسەن ڕەوانە کرد. حەسەن لەتونسەوە بەرەو کەتامە هەڵات و بۆ ماوەی دوو مانگ لەوێ مایەوە. دواتر بۆ تونس گەڕایەوە وسوپای ئەو سەرزەمینە شەڕیان لەگەڵ کرد و کوشتیان.

دەڵێن: حەسەن دوای ئەغلەب کوژرا چوونکە هاوەڵانی ئەغلەب دوای کوژرانی ئەو خۆڕاگرییان کرد و لەگۆڕەپانی جەنگ پیاوانە تێکۆشان. حەسەن کوڕی حەربیش کوژرا و هاوەڵانی هەڵاتن. حەسەنیان لەداردا و ئەغلەبیان بەخاك سپاردو بەگیان باز ناویان برد. ئەم روداوە لەشەعبانی ١٥٠ کۆچی/ سێپتامبەری ٧٦٧ زایینی روویدا.

ئاژاوەکانی ئاندۆلۆس

لەم ساڵە، سەعیدی یەحسوبی ناسراو بەنازناوی مەتەری لەئاندۆلۆس لەشاری لەبلە شۆڕشی کرد.

هۆکاری شۆڕشەکەی ئەوە بوو: رۆژێك شەرابی خواردەوە و سەرخۆش بوو. کەوتە بیری هاوەڵانی کە لەگەڵ عەلا کوژرابوون. پێشتر چۆنیەتی کوژرانی ئەوانمان باس کرد. ئالایەکی بەست و کاتێك هاتە هۆش خۆی، ئالایەکی هەڵکراوی بینی، کاتێك مەبەستی داگرتنی ئالاکەی کرد ((چونکە پرسی بووی بۆ ئالاکەی هەڵکردووە و هۆکارەکەیان پێوتبوو)) وتی: ئایا ئەو کەسەم ئالایەك هەڵبکەم و بێ هۆ بیکەمەوە. شۆڕشی دەستپێکرد و یەمانییەکان لەدەوری کۆبوونەوە. ئەو مەبەستی سیوەیلی کرد ودەستی بەسەردا گرت. ژمارەی شوێنکەوتەکانی بەردەوام فراوان دەبوو. عەبدولرەحمان فەرمانداری ئاندۆلۆس، لەگەڵ سوپاکەی بۆ جەنگی ئەو بەرێکەوت و مەتەری لەرۆژی یانزەی رەبیعی یەکەم/٧ مەی ٧٦٥ زایینی لەقەلای زاواگ (زەعواق) سەنگەری گرت و عەبدولرەحمان گەمارۆی خستەسەر و بارودۆخی لێ دژوار کرد بەڵام نەیارەکان رێگەی گەیشتن بەویان لێگرت.

غیاس کوڕی عەلقەمەی لەخمی لەشاری شەزونە بۆ هاوکاری کردنی شۆڕشەکەی بەڵێنی پێدابوو. دەستەیەك لەپیرانی هۆزەکان پەیوەستی بووون. ژمارەیان زۆر و هەنووکە چاوەڕوانی هاوکاری مەتەرییان دەکرد.

کاتێك عەبدولرەحمان لەم رووداوە ئاگادار بوویەوە: کۆیلەکەی (بەدر) لەگەڵ سوپایەکی گەورە بۆ جەنگی ئەوان نارد تا رێگەی گەیشتنی ئەوان بەمەتەری بگرێت. گەمارۆکە درێژەی کێشا و هاوەڵانی ئەو لەبەر کوشت و کوشتار کەم بوونەوە لەبەر ئەمە، دەستەیەك لەخەڵکان لەدەوری بلاوەیان لێکرد. ئەو، رۆژێك لەقەلاکە هاتەدەر و جەنگا و کوژرا. سەری ئەویان وەك دیاری بۆ عەبدولرەحمان برد.

کەسانی ناو قەلاکە، خەلیفە کوڕی مەروانیان وەك پێشەوای خۆیان هەڵبژارد. گەمارۆ بەردەوام بوو. پەیك و پەیامیان نارد و داوای ئەمانیان لە عەبدولرەحمان کرد لەسەر ئەو بنەمایەی خەلیفەی ڕادەست بکەن. عەبدولرەحمان

بەپێشنیارەکەیان رازی بوو لەسەر ئەو بنەمایەی هەم خەلیفە و هەم قەلاکەی تەسلیم بکەم. قەلاکەی وێران کرد و خەلیفە و کەسانی ناو قەلا و هاوەلانی خەلیفەی کوشتار کرد. دواتر بەمەبەستی جەنگ لەگەڵ غیاسی هاوپەیمانی مەتەری بەرێکەوت. گەمارۆی خستە سەریان و بازنەی گەمارۆکەی تەسك کردەوە. داوای ئەمانیان کرد و ئەمانی پێبەخشین جگە لەچەند کەس چوونکە دەیزانی دوژمنی فەرمانڕەوایی عەرەبەکانن. ئەوانی گرت و بۆ کوردوا گەڕایەوە. کاتێك گەڕایەوە، عەبدوالله کوڕی خوراشەی ئەسەدی لەشاری ژیان (جیان) دژی ئەو ئالای شۆڕشی بەرز کردەوە و دەستەیەك دەوریان گرت. ئەو هێرشی کردە سەر کوردوا و عەبدولرەحمان سوپایەکی بۆ رووبەروو بوونەوەی ئەو نارد. عەبدوالله داوای ئەمانی کرد و عەبدولرەحمان پێی بەخشی و رێزی لەئەمانەکەی خۆی گرت.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەمساڵەدا ساڵح کوڕی عەلی لەدابق ئوردووی لێدا بەلام جەنگی نەکرد.

ئەبوجەعفەری مەنسور لەم ساڵ رێ ورەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

فەرمانداری شارەکان هەمان کەسانی ساڵی پێشوو بوون.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: سلێمان کوڕی مێرهانی نابینا، لەدایك بووی ساڵی ٦٠ کۆچی/٦٨٠ زایینی، جەعفەر کوڕی محەممەدی سادق (پێشەوای شەشەمی شیعەکان، گۆڕەکەی لەمەدینەیە و خەڵکان سەردانی دەکەن. ئەو و باوکی و باوەگەورێی حەسەن کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب لەیەك ئارامگادان، زەکەریا کوڕی باوکی زاید، باوکی ئومەییە عەمرۆ کوڕی حارس کوڕی یەعقوب، موالی قەیس کوڕی سەعد کوڕی عوبادە کەدەستەیەك دەڵێن لەساڵی ٩٠ کۆچی/ ٧٠٩ زایینی مرد، عەبدوالله کوڕی یەزید موالی ئەسوەد کوڕی سوفیان یا موالی تەمیم، محەممەد کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی باوکی لەیلای داوەر، محەممەد کوڕی وەلیدی زەبیدی، محەممەد کوڕی عیجلانی مەدەنی، عەوام کوڕی حەوەشب کوڕی یەزید کوڕی رەوەیمی شەیبانی واستی؛ یەحیا کوڕی باوکی عەمودی سیبانی لەخەڵکانی رەملەی فەلەستین.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و چل و نۆی کۆچی(٧٦٦ زایینی)

لەم ساڵەدا عەباس کوڕی محەممەد بەمەبەستی جەنگی هاوینە ڕۆشتە ناو سەرزەمینی رۆم و حەسەن کوڕی قەحتەبە و محەممەد کوڕی ئەشعەس هاوڕێیەتیان دەکرد. محەممەد لەڕێگەدا مرد.

هەروەها لەم ساڵەدا، مەنسور کۆتایی بەدروست کردنی شاری بەغداد هێنا و دیوارەکانی بەرز کردەوە و لەهەموو کارەکان تەواو بوو. دواتر بەرەو حەدیسەی موسڵ بەرێکەوت و گەڕایەوە.

محەممەد کوڕی ئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس ریَ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

عەبدسەمەد کوڕی عەلی لەم ساڵەدا لەفەرمانداری مەککە دوورخرایەوە (وتەی دەستەیەك لەمێژوو نووسانە) و محەممەد کوڕی ئیبراهیم لەجێگەی ئەو هاتە سەر کار. کارگوزارانی شارەکان هەمان کەسانی ساڵەکانی پێش بوون جگە لەکارگوزارانی مەککە و تاییف.

هەروەها لەم ساڵەدا عەبدولرەحمان فەرمانداری ئاندۆلۆس، موالییەکی خۆی یانی بەدری بۆ سەرزەمینی دوژمنان نارد. بەدر ڕۆشت و باج و خەراجی کۆکردەوە. باوکی سەباحی حەی کوڕی یەحیا فەرمانداری سیوەیل بوو و خەڵکەکەی بۆ شۆڕش هاندا. عەبدولرەحمان کەسی بۆ لای ئەو ڕەوانە کرد و فریویدا. هاتە لای عەبدولرەحمان و کوشتی.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: سەلم کوڕی قوتەیبەی باهلی دەری کەکەسێکی ناودار و رێزدار بوو. کەهمس کوڕی حەسەن کوڕی باوکی حەسەنی تەمیمی بەسری، عیسا کوڕی عومەری سەقەفی شارەزای رێزمانی عەرەبی کەکەسێکی بەناوبانگ بوو. خەلیل رێزمانی عەرەبی لەو فێر بوو. ئەو، لەمبارەوە کتێبێکی هەیە.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و پەنجای کۆچی (٧٦٧ زایینی)

لەم ساڵەدا ئوستاد سیس لەنێوان خەڵکانی هەرات و بادغەیس و سیستان و شوێنەکانی دیکە لەشارەکانی خوراسان لەبەرابەر فەرمانڕەوایی ئەنیران لەئێران ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە. ئەو پێشتر، سێسەد هەزار شەڕکەری لەژێر دەستا بوو. ئەوان سەراسەری خوراسانیان هێنایە ژێر دەسەڵاتی خۆیانەوە. بەرێکەوتن و ڕووبەڕووی خەڵکانی مەروڕود بوونەوە. ئەجشەمی مەروڕوودی لەگەڵ خەڵکانی ئەو سەرزەمینە ڕووبەڕوویان بوونەوە. شەڕێکی قورس دەستی پێکرد و ئەجشەم کوژرا و ژمارەی کوژراوانی سوپاکەی ڕووی لەزیاد بوون کرد. دەستەیەك لەفەرماندەکان هەڵاتن، لەناویان ئەم کەسانە دەبینران: مەعاز کوڕی موسلیم، جیبرائیل کوڕی یەحیا، حیماد کوڕی عەمرۆ، بونجەمی سیستانی و داوود کوڕی کەڕار.

مەنسور کە لەم کاتەدا لەرازان ژیانی بەسەر دەبرد، خازم کوڕی خوزەیمەی بۆ لای مەهدی نارد و مەهدی، کاروباری جەنگ دژی ئوستاد سیسی بەو سپارد و ئەوی وەك فەرماندە دەستنیشان کرد. خازم بەرێکەوت و تێکشکاوەکانی کۆکردەوە و سوپایەکی گەورەی رازاندەوە. بیست و دوو هەزار جەنگاوەر هاورێیەتیان دەکرد. شەش هەزار جەنگاوەری لەنێوان تێکشکاوەکان هەڵبژارد. بەکار کوڕی سەلەم یەکێك بوو لەوان. ئەو سوپاکەی خۆی ئامادە دەکرد. هەیسەم کوڕی شوعبەی وەك فەرماندەی باڵی ڕاست و نەهار کوڕی حوسەینی سەعدی وەك فەرماندەی باڵی چەپ دیاریکرد. بەکار کوڕی سەلەمی عوقەیلی وەك فەرماندەی پێشەنگەکان دانا. ئاڵاکەی لەدەستی زەبریقاندا بوو.

فریوی بەکار برد بەوشێوەی ئەوانی لەجێگەیەکەوە بۆ جێگەیەکی دیکە دەبرد تا بلاوەیان پێ بکات. زۆرینەی ئەوان لەپیادەکان پێك دەهاتن. دواتر خازم ڕۆشتە شوێنێك و بۆ خۆی و سوپاکەی سەنگەری هەڵکەند و چوار ڕێگەی چوونە دەرەوەی بۆ دانا. لەسەر هەر ڕێگەیەك هەزار کەس لەجەنگاوەرە هەڵبژێردراوەکانی

خۆی جێگیر کرد. ئوستاد سیس و سوپاکەی هاتن. پاچ و تەور و خاکەناز و تەناف و زنجیریان پێبوو تا سەنگەرەکان پڕ بکەنەوە. لەدەروازەیەکەوە هاتنە ناو سەنگەرەکە کەبەکار کوڕی سەلەم لەوێ جێگیر کرابوو. بەشێوەیەك هێرشیان کردە سەر هاوەڵانی بەکار کەشکستیان خوارد. بەکار لەچوارپێیەکەی هاتەخوار و لەدەروازەی سەنگەرەکە وەستا و بەهاوەڵانی وت: لەشوێنەکەی ئێمەوە ناتوانن هێرش بکەنە سەر موسوڵمانان. لەخزم و کەسە نزیکەکانی نزیکەی پەنجا کەس لەچوارپێکانیان دابەزین و شەڕیان لەگەڵ ئەوان ئەزموون کرد تا ئەوەی جەنگاوەرانی ئوستاد سیسی لەدەروازەکە دوور کردەوە. دواتر یەکێك لەفەرماندەکانی ئوستاد سیس هێرشی کردە سەر ئەو دەروازەی خازم لەوێ بوو. ئەو کەسە پیاوێکی سیستانی بوو بەناوی حەریز. ئەو بوو کارەکانی سامان دەدا. کاتێك خازم هێرشەکەی ئەوی بینی، کەسی بۆ لای هەیسەم کوڕی شوعبە فەرماندەی باڵی راست نارد. فەرمانی پێدا لەو دەروازەوە بێت کەبەکار فەرماندە بوو چوونکە ئەو کەسانەی رووبەرووی ئەو بوونەتەوە، سەرقاڵی کێشەیەکی دیکەن. بەشێوەیەکی نهێنی بەرێکەوێت و لەپشتەوە هێرش بکاتە سەر دوژمن. ئەوان چاوەڕوانی هاتنی باوکی عەون و عەمرۆ کوڕی سەلەم کوڕی قوتەیبەیان لەتەخارستانەوە دەکرد.

خازم کەسی بۆ لای بەکار نارد و پەیامیدا: کاتێك ئاڵاکەی هەیسەمتان بینی، دەنگی تەکبیر بەرز بکەنەوە و هاوار بکەن: تەخارستانییەکان هاتن. هەیسەم ئەو کارەی کرد. خازم لەناوەڕاستی سوپاکەی هاتەدەر و ئەوانی گرفتاری جەنگەکە کرد و جەنگاوەران خۆراگرییان کردەپیشە.

لەو کاتەی سەرقاڵی جەنگ بوون لەناکاو سەیریان کرد و ئاڵاکانی هەیسەمیان بینی و لەناو خۆیاندا هاواریان کرد: تەخارستانییەکان هاتن. کاتێك سەیری ئەوانیان کرد، هاوەڵانی خازم هێرشیان کردنەسەر و بڵاوەیان پێکردن. شەڕکەرانی هەیسەم ئەوانیان بینی و سینەیانیان کردە ئاماجی ڕمەکانی خۆیان و بەزوبینەکان قوڕگیان بڕین.

لەم کاتەدا نەهار کوڕی حوسەین لەباڵی چەپ و بەکار کوڕی سەلەم و

شەڕکەرانی باڵی ڕاست هێرشیان کردنەسەر و شکستیان پێهێنان و شمشێریان خستە ناو ئەوان. ژمارەیەکی زۆریان کوشت. ژمارەی کوژراوەکانیان بەحەفتا هەزار کەس خەملاند و چواردەهەزار کەس گرفتار بوون. ئوستاد سیس و دەستەیەکی کەم رزگاریان بوو و روویان کردە کوێستانەکان. خازم گەمارۆی خستنە سەر و هەر چواردەهەزار ئەسیرەکەی سەربڕی. باوکی عەون و عەمرۆ کوڕی سەلەم و هاوەڵانیان بۆ هاوکاری ئەوان هاتن و ئوستاد سیس لەسەر فەرمانی حەکەم کوڕی باوکی عەدەن هاتەخوار. حەکەم فەرمانیدا ئوستاد سیس و کەسانی بنەماڵەکەی بەزنجیر و بەندی ئاسنین ببستنەوە و کەسانی دیکە ئازاد بکەن. ئەوان سی هەزار پیاوی شەڕکەر بوون. خازم بەڵێنەکانی خۆی هێنایەدی و هەر پیاوێك دوو دەستە جل و بەرگی پیّ بەخشی و هەواڵی ئەم کارەی بۆ مەهدی نووسی. مەهدیش نامەکەی بۆ مەنسور ڕەوانە کرد.

دەڵێن: شۆڕشی ئوستاد سیس لەساڵی ١٥٠ کۆچی/٧٦٧ زایینی و شکستی ئەو لەساڵی ١٥١ کۆچی/٧٦٨ زایینی روویدا.

هەروەها دەڵێن: ئوستاد سیس خۆی وەك پێغەمبەر دەناساند و هاوەڵانی دەستیان بۆ کارە قێزەونەکان درێژ کرد و ڕێگرتن و چەتەیی بوو بەپیشەیان.

دەستەیەك دەڵێن: ئەو باوەگەوڕیّ مەئمون، باوکی دایکی، مەراجیل بوو و کوڕەکەی غالیب خاڵی مەئمون بوو. ئەو بوو بەهاوکاری مەئمون (ذوریاستین) فەزل کوڕی سەهلی کوشت کەدواتر بەخواستی خواوەند ئاماژەی پێدەدەین.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا مەنسور، جەعفەر کوڕی سلێمانی لەفەرمانداری مەدینە دوور خستەوە و حەسەن کوڕی زەید کوڕی حەسەن کوڕی عەلی لەجێگەی ئەو دانا.

هەروەها لەم ساڵەدا غەیاس کوڕی مەسیری ئەسەدی لەئاندۆلۆس لەنایجە ئالآی شۆڕشی بەرز کردەوە. فەرماندەکان سوپایەکی گەورەیان بۆ عەبدولرەحمان کۆکردەوە ئەو بۆ جەنگی غەیاس بەرێکەوت و شەڕی لەگەڵ کرد. غەیاس شکستی

خوارد و هاوەڵانی ڕایان کرد. غەیاس کوژرا و سەری ئەویان بۆ لای عەبدولرەحمان لەکوردوا برد.

عەبدسەمەد کوڕی عەلی لەم ساڵەدا ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. ئەمە گێڕانەوەیەکی یەکێك لەمێژوو نووسانە. کەسانی دیکە دەڵێن: فەرماندار محەممەد کوڕی ئیبراهیم بوو. فەرمانداری کوفە سلێمان کوڕی عەلی بوو، فەرمانداری بەسرە عوقبە کوڕی سەلەم. سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی بەسرە سوار و فەرمانداری میسر یەزید کوڕی حاتەم بوو.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: جەعفەر کوڕی باوکی جەعفەری مەنسور کەباوکی نوێژی لەسەر خوێند و لەشەودا لەگۆڕستانی قورەیش بەخاکی سپارد. خەڵك لەم ساڵەدا جەنگی هاوینەیان نەکرد. ڕێبەری گەورە باوکی حەنیفە نەعمان کوڕی سابت، مەعمەر کوڕی شەداد، عەمرۆ کوڕی زوڕ کەدەڵێن: لەساڵی ١٥٥ کۆچی/ ٧٧٢ زایینی کۆچی دووایی کرد. یەکێك بوو لەچاکەکاران و شوێنکەوتەی باوەڕی مەرجییەکان بوو. عەبدولمەلیك کوڕی عەبدعەزیز کوڕی جورەیج، محەممەد کوڕی ئیسحاق کوڕی یەسار فەرماندەی چەندین شەڕ، موقاتیل کوڕی سلێمانی بەڵخی، شارەزای تەفسیر کە لەگێڕانەوەی وتەکانی پێغەمبەر (د.خ) بەسست و لاواز لەقەڵەم دەدرا، باوکی جەنابی کەلبی، عوسمان کوڕی ئەسوەد، سەعید کوڕی باوکی عروبە، ناوی باوکی، باوکی عروبە میهران موالی مناڵەکانی یەشکور و نازناوەکەی باوکی نەزر بوو.

ڕووداوەكانی ساڵی سەد و پەنجا و یەكی كۆچی (٧٦٨ زایینی)

لەم ساڵەدا خەڵكانی كورك نەژاد (تورك نەژاد) هێرشیان كردە سەر جەدە.

لەسەر كار لابردنی عەمرۆ كوڕی حەفس لەفەرمانداری سند

دانانی هوشام كوڕی عەمرۆ

لەمساڵەدا مەنسور، عومەر كوڕی حەفس كوڕی عوسمان كوڕی قەبیسە كوڕی باوكی سەفرە، ناسراو بەهەزار پیاوی لەفەرمانداری سند لابرد و هوشام كوڕی عەمرۆ تەغلەبی لەو سەرزەمینە دانا و عومەر كوڕی حەفسی وەك فەرمانداری ئەفریقییە دەستنیشان كرد.

هۆكاری لەسەر كالابردنەكەی ئەوە بوو: كاتێك محەممەد كوڕی عەبدوالله كوڕی حەسەن و براكەی ئیبراهیم كوڕی عەبدوالله كوڕی حەسەن، شۆڕشەكەی خۆیان دەستپێكرد، عومەر كوڕی حەفس فەرمانداری ئەفریقییە بوو. محەممەد كوڕی عەبدوالله ناسراو بەناوی ئەشتەری بۆ بەسرە ڕەوانە كرد. ئەو، لەویٚ چەندین ئەسپی ڕەسەنی كڕی تا لەكاتی پێویست بتوانێت بیانگەیێنێتە دەست عەمرۆ كوڕی حەفس چوونكە یەكێك بوو لەفەرماندەكانی سوپاكەی مەنسور كە پەیمانی فەمانبەری لەگەڵ محەممەد بەستبوو. ئەو، شوێنكەوتە بوو. ئەوان لەرێگەی دەریاوە بەرەو سەند بەرێكەوتن و عومەر فەرمانی پێدان ئەسپەكانی خۆیان بێنن. یەك لەوان وتی: دیارییەكی گرانباییترمان لەئەسپە ڕەسەنەكان بۆ تۆ هێناوە كەبەختەوەری ئەم دنیا و ئەو دنیای بەدواوە دێت. ئەمانمان بدە تا بەسەرهاتەكەت بۆ بگێڕینەوە. یا ڕازی دەبیت ودەبیتە یەكێك لەئێمە یا ئەوەی ئەم نهێنیە ئاشكرا ناكەیت وئازارمان نادەیت تا لەوڵاتەكەی تۆ بەندروستی دەگەڕێینەوە. عومەر كوڕی حەفس ئەمانی پیٚ بەخشی.

ئەو چۆنیەتی كاری خۆی و كاری عەبدوالله كوڕی محەممەد كوڕی عەبدواللەی باس كرد كەباوكی ئەوی بۆ لای ئەو ڕەوانە كردووە. عومەر كوڕی حەفس بەخێرهێنانی كردن و پەیمانی فەرمانبەری لەگەڵ بەست و ئەشتەری لەشوێنێك

دوورتر لەخۆی نیشتەجێ کرد. پێشنیاری فەرمانبەری ئەوانی بەگەورەی شارەکان و سەرکردەی سوپاکان کرد و رازی بوون. ئالاّی سپی دروست و ئامادە کرد تا بەو ئالاّیانە وتار پێشکەشی خەڵکان بکات. رۆژی پێنج شەممە، خۆی بۆ ئەم کارانە ئامادە کرد. لەم کاتەدا پەیکێك لەگەڵ نێردراوێك لەهاوسەری عومەر کوڕی حەفس گەیشتە لای کە لەکوژرانی محەممەد کوڕی عەبدوالله ئاگاداری دەکردەوە. ڕۆشتە لای ئەشتەر و ئاگاداری کردەوە و دڵنەوایی کرد. ئەشتەر وتی: کارەکەی من ئاشکرا بووە و خوێنی من لەئەستۆی تۆدایە. عومەر وتی: ئەندێشەیەکی شیاوی پەسەندم هەیە: لێرە پاشایەك لەپاشاکانی سند دەژی، خاوەن شکۆیە و ولاّتێکی بەرینی لەژێر دەستایە لەگەڵ هێزێکی فراوان و ڕێزێکی بێ کۆتایی بۆ دوواهەمینی پێغەمبەران، ئەمەکدار بەپەیمان و بەڵێن تا دوا دڵۆپی خوێن. پەیوەندی خۆت لەگەڵ ئەو بەهێز بکە چوونکە تۆ بۆ لای ئەو دەنێرم. لەوێ کەس دەستی بەتۆ ناگات. ئەو کارەی کرد و ئەشتەر بۆ لای پاشا بەرێکەوت. پاشا ڕێزی لێگرت و چاکەکاری خۆی ئاشکار کرد. زەیدییەکان بەشێوەیەکی نهێنی دەرۆشتنە لای تا ئەوەی ژمارەیان بوو بەچوارسەد کەس لەزانایان و شارەزایان. لەگەڵ ئەوان سەردەکەوت و بەساز و بەرگی شایانە دەرۆشتە ڕاو.

کاتێك مەنسور لەم کارە ئاگادار بوویەوە، تورە بوو. نامەی بۆ عومەر کوڕی حەفس نووسی و لەو پێشهاتە ئاگاداری کردەوە. نامەی بۆ خەڵکان خوێندەوە و پێی وتن: ئەگەر فەرمانەکانی جێبەجێ نەکەم، لەسەر کار لامدەبات، ئەگەر بڕۆمە لای، دەمکوژێت و ئەگەر نەیاری بم، بۆ شەڕی من دێت. پیاوێك وتی: گوناحەکە بخە ئەستۆی من، بمگرە و زیندانیم بکە. ئەو نامەت بۆ دەنێرێت تا من ڕەوانە بکەیت. من ڕەوانە بکە و دڵنیابە هیچ بەلاّیەك بەسەر مندا ناهێنێت چوونکە پێگەی تۆ لەسند و شکۆی بنەماڵەکت لەبەسرە دەزانێت. عومەر وتی: بۆچوونێکی پێچەوانەی بۆچوونەکەی تۆم هەیە. وتی: ئەگەر کوژرام، قوربانی خۆت بێت.

ئەوی گرت و زیندانی کرد. داستان و چۆنیەتی کارەکەی بۆ مەنسور نووسی. مەنسور فەرمانیدا ڕەوانەی بکات. کاتێك گەیشتە لای مەنسور، سەڕی بڕی.

دواتر هوشام کوڕی عەمرۆ تەغلەبی وەك فەرمانڕەوای سند دەستنیشان کرد.

هۆکاری دەستنیشان کردنی ئەوە بوو مەنسور نەیدەزانی چ کەسێك وەك فەرمانداری سند دیاری بکات. رۆژێك هوشام سەرکەوت و مەنسور سەیری دەکرد. کتاوپڕ لەبەرچاو نەما و خێرا گەڕایەوە. بۆ ڕۆشتنە لای مەنسور داوای مۆڵەتی کرد. مۆڵەتی پێدرا و ڕۆشتە ناو، وتی: کاتێك لەگەڵ هاورێیان ڕۆشتینەدەر، چاوم بەفلاْنە خوشکم کەوت. بەرادەیەك جوان هاتە بەرچاوم کەتەنیا شیاوە ببێتە هاوسەری باوەڕداران. مەنسور بیری کردەوە و سەری داخست، وتی: بڕۆدەر تا فەرمانەکەم بەتۆ بگات. کاتێك ڕۆشتەدەر، مەنسور بەدەرگاوانەکەی خۆی یانی رەبیعی وت: هۆنراوەیەکی جەریرم لەبیرە بەمشێوەیە:

لا تطلبن خؤلة فی تغلب فالزنج اكرم منهم اخوالا

واتاکەی: هەرگیز بەهیچ شێوەیەك، خاڵۆ لەڕەچەڵەکی تەغلەبییەکان هەڵمەبژێرە چوونکە ڕەشتەکان وەك خاڵۆ، لەوان ڕێزدارترن.

ئەگەر ئەمەم نەدەزانی خوشکەکەیم دەکردە هاوسەری خۆم. پێی بڵێ: ئەگەر پێویستم بەهاوسەرگیری دەبوو بەپێشنیارەکەت رازی دەبووم. خواوەند پاداشتی چاکەت بداتەوە، تۆم وەك فەرمانداری سند دەستنیشان کرد.

هوشام بەرەو سند بەرێکەوت و پاشایەتی ئەو سەرزەمینەی گرتەدەست. عومەر کوڕی حەفس ڕۆشتە ئەفریقییە و دەستی بەسەر ئەو سەرزەمینەدا گرت. کاتێك هوشام گەیشتە سند، گرتن و زیندانی کردنی ئەشتەری پەسەند نەکرد و لەبەر چاوی خەڵکان وای نیشاندا لەگەڵ ئەو پاشایە بەردەوام نامە دەگۆڕێتەوە. هەواڵی ئەم کارانە بەمەنسور گەیشت. دەستی بەنامە نووسین کرد و بەردەوام هانی دەدا. لەو کاتەی سەرقاڵی ئەم کارە بوو لەناکاو پیاوێکی شۆڕشگێر لەیەکێك لەشارەکانی سند ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە. هوشام سەفنەجی برای ڕەوانە کرد. سەفنەج لەگەڵ سوپاکەی خۆی بەرێکەوت و رێگەی گەیشتن بەشوێنەی مانەوەی ئەو پاشایەی گرتەبەر. بەهەمان شێوە کە لەرێگە بەردەوام بوو، تەپ و تۆزێك لەرێگە بەرز بوویەوە. گومانی کرد پێشەنگی سوپای دوژمنە و مەبەستی هێرش کردنیان هەیە. پێشەنگەکانی خۆی ڕەوانە کرد و بەرەو تەپ و تۆزەکە بەرێکەوتن. بینیان و وتیان: ئەوە عەبدواللە کوڕی محەممەدی عەلەوییە کە بۆ گەڕان هاتووە بۆ

کەنارەکانی میهران. مەبەستی کوشتنی ئەوی کرد بەڵام چاکەخوازان پێیان وت: ئەمە کوڕی پێغەمبەری خوایە و براکەی ئەوی ئازاد کردووە نەکا گرفتاری خوێنی ئەو ببێت. ئەو، لەمەبەستەکەی پاشگەز بوویەوە بەڵام وتی: دەستم لەگرتنی ئەو هەڵنەدەگرت و ڕێگەم نەدەدا کەسێکی دیکە ئەو بگرێت و لەم ڕێگەوە یا لەڕێگەی کوشتنی ئەو، لای مەنسور پێگەی پێ ببڕێت. عەبدوالله لەگەڵ دەکەس بوو. مەبەستی ئەوی کرد و عەبدوالله جەنگی دەست پێکرد و لەگەڵ هاوەڵانی ئەو جەنگا تا ئەوەی کوژرا. کەس ڕزگاری نەبوو، عەبدوالله کەوتە ناو کوژراوە و نەیتوانی عەبدوالله بگرێت.

دەڵێن: هاورێکانی ئەویان خستە میهرانەوە تا سەری نەبڕدرێت و ڕەوانەی مەنسور نەکرێت. هوشام بەسەرهاتەکەی بۆ مەنسور نووسی و ئەو وەڵامی دایەوە. سپاسی کرد و فەرمانی جەنگ دژی ئەو پاشای پێدا. فەرمانەکەی بەکار برد و جەنگی دژی پاشا دەستپێکرد تا ئەوەی شکستی پێهێنا و لەجێگەکەی دانیشت و دەستی بەسەر وڵاتەکەیدا گرت.

عەبدوالله چەندین کەنیزی مانگ روخساری بۆ خۆی دیاریکردبوو. یەکێك لەوان کوڕێکی هێنایە دنیا کەهەمان محەممەد کوڕی عەبدوالڵەی ئەشتەر بوو. هوشام کەنیز و ژنەکانی ئەوی بۆ لای مەنسور ڕەوانە کرد و مەنسور، ئەوانی بۆ لای کارگوزارەکەی لەمەدینە نارد و نامەیەکی بۆ نووسی و راستی نەژاد و ڕێزی بنەماڵەکەی ئەوانی بیر خستەوە. فەرمانی پێدا ماوەیەك دواتر بیگەڕێننەوە بۆ بنەماڵەکەی.

فەرمانداری باوکی جەعفەر عومەر کوڕی حەفس لەئەفریقییە

لەمساڵە، مەنسور، باوکی جەعفەر عومەر کوڕی حەفس لەبنەماڵەی قوبەیسە کوڕی باوکی سەفرە برای موهەلیبی وەك فەرمانداری ئەفریقییە دەستنیشان کرد. لەبەر ئەوەی بۆ بنەماڵەی موهەلیب دەگەڕایەوە چوونکە کەسێکی ناودار بوو.

هۆکاری ڕۆشتنەکەی بۆ ئەو سەرزەمینە ئەوە بوو: کاتێك مەنسور هەواڵی کوژرانی ئەغلەب کوڕی سالمی بیست، بۆ لەناوچوونی ئەفریقییە ترسا و لەبەر

ئەوە عومەر کوڕی حەفسی وەك فەرماندار دەستنیشان کرد. عومەر لەمانگی سەفەری ١٥١ کۆچی/٧٦٨ زایینی لەگەڵ پێنسەد سوار گەیشتە ئەو سەرزەمینە و گەورەکانی شار لەدەوری کۆبوونەوە. ڕێزی لێگرتن و چاکەی لەگەڵ کردن. پەیمانی هاوکارییان بەست و بۆ ماوەی سێ ساڵ بارودۆخی سەقامگیر کرد.

ئەو بەرەو زاب بەرێکەوت و بەفەرمانی مەنسور بناغەی شاری تونبەی دارشت. عومەر کوڕی حەفس، حەبیب کوڕی حەبیبی موهەلەبی لەجێگەی خۆی لەقەیرەوان دانا و ئەفریقییە سوپا و شەڕکەری تیا نەما و بەربەرییەکان لەو سەرزەمینە ئالآی شۆڕشیان بەرز کردەوە. حەبیب بۆ جەنگی ئەوان بەرێکەوت و کوژرا و بەربەرییەکان لەتریپۆلی ئالآی شۆڕشیان بەرز کردەوە و باوکی حاتەمی ئەبازییان وەك سەروەری خۆیان دیاریکرد. (لەخەواریج) باوکی ئەبازی ناوی یەعقوب کوڕی حەبیب موالی کێندە بوو. کارگوزاری عومەر کوڕی حەفس لەتریپۆلی جونەید کوڕی بەشاری ئەسادی بوو. ئەو نامەی بۆ عومەر نووسی و داوای هاوکاری لێکرد. عومەر سوپایەکی بۆ هاوکاری کردنی ئەو ڕەوانە کرد. ڕووبەرووی یەك بوونەوە و شەڕێکی قورس دەستپێکرد و شکستیان خوارد و بەرەو کابس بەرێکەوتن. باوکی حاتەم گەمارۆی خستە سەریان. عومەر نیشتەجێی زاب و سەرقاڵی دروست کردنی شاری تونبە بوو. ئەفریقییە لەهەموو شوێنێکەوە شکستی خوارد و خەڵکان ڕوویان لەتەنبە کرد و لەگەڵ دوانزە سوپا لەدەروی شارەکە کۆبوونەوە. لەناو ئەوان: باوکی قوڕەی سوفرا لەگەڵ چل هەزار شەڕکەر، عەبدولرەحمان کوڕی ڕۆستەم لەگەڵ پانزە هەزار پیاوی شەڕکەر، باوکی حاتەم لەگەڵ سوپایەکی گەورە، عاسمی سەدرانی ئەبازی لەگەڵ شەش هەزار جەنگاوەری بەهێز، مەسعودی زەناتی ئەبازی لەگەڵ دە هەزار سوار و کەسانێکی دیکە.

کاتێك عومەر بینی گەمارۆی خراوەتەسەر، مەبەستی ڕۆشتنەدەر و ڕووبەروو بوونەوەی ئەوانی کرد بەڵام هاوەڵانی ڕێگەی ئەم کارەیان لێگرت و وتیان: ئەگەر تۆ لەناو بچیت، عەرەبەکان لەناو دەچن. بیری لەرێگە چارە کردەوە و کەسی بۆ لای باوکی قوڕەی سەرکردەی سەفەرییەکان ڕەوانە کرد. شەست هەزار درەمی پێدا تا دەست لەگەمارۆکەی هەڵبگرێت. باوکی قوڕەی وتی: دوای ئەوەی دوای چل ساڵ

وەك جێگری سلاویان بۆ ناردووم، جەنگ دژی ئێوە لەبەرابەر سامانێکی کەم بایی ئەم دنیا پشتگوێ بخەم؟ بەپێشنیارەکەیان رازی نەبوو.

کەسێکی بۆ لای براکەی باوکی قورەی ڕەوانە کرد و چل هەزار درەم و چل و بەرگی گرانبایی پێشکەش کرد تا سەفەرییەکان لەدەروی باوکی قورەی بلاوە پێبکات. ئەو، رازی بوو و هەمان شەو بەرێکەوت و سوپاییەکان بەدوای ئەودا بەرێکەوتن و ڕۆشتنە ناو شارەکان. باوکی سوفرا بەناچاری بەدوای ئەوان ملی ڕێگەی گرتەبەر. کاتێك سەفەرییەکان گەڕانەوە، عومەر سوپایەکی بۆ شەڕی کوڕی ڕۆستەم لەتەهوزا ڕەوانە کرد. کوڕی تەهوزا ڕەچەڵەکی دەگەڕایەوە بۆ بەربەرییەکان. شەڕی لەگەڵ ئەوان کرد و کوڕی تەهوزا شکستی خوارد و بەرەو تاهێرت پاشەکشێی کرد و کاری ئەبازییەکان بۆ جەنگ دژی عومەر سست و بەرەو تونبە بەرێکەوتن تا لەقەیرەوان خۆیان بەدوور بگرن. باوکی حاتەم گەمارۆی خستە سەر و عومەر لەتونبە دەژیا. کاروبارەکانی سامان دەدا و لەبەرابەر دراوسێکانی لەخەواریج، پارێزگاری لەشارەکە دەکرد. کاتێك گرفتاری و تەنگ و چەڵەمەی کاروبارەکانی لەقەیرەوان بینی، بەرەو ئەوێ بەرێکەوت و کاتێك عومەر کوڕی حەفس رووی کردە قەیرەوان، سوپایەکی گەورە لەتونبە مایەوە.

کاتێك باوکی قورەی لەهاتنی عومەر کوڕی حەفس ئاگادار بوویەوە، رووی کردە تونبە و گەمارۆی خستەسەر. سوپاییەکانی ناو شارەکە هاتنەدەر و شەڕیان دەستپێکرد. ژمارەیەکی فراوان لەسوپاکەی باوکی قورەی کوژرا.

بەلام باوکی حاتەم، کاتێك گەمارۆی دەخستە سەر قەیرەوان، ژمارەی سوپاکەی فراوان و بازنەی گەمارۆکەی تەنگتر کردەوە. لەم کاتەدا نە لەناو گەنجخانەکانی ئەو شارە یەك پشیز دەبینرا نە لەناو هەنبارەکانی خواردن. گەمارۆکە هەشت مانگ درێژەی کێشا بەو شێوەی سوپاییەکان دەهاتنەدەر و بەیانی و نیوەڕۆ لەگەڵ خەواریج دەجەنگان تا ئەو کاتەی برسیەتی تەنگی پێهەڵچنین و ناچار سەگ و چوارپێکانی خۆیانیان دەخوارد. ژمارەیەکی زۆر لەو خەڵکە پەیوەستی بەربەرییەکان بوون و ئەوەندەی نەمابوو خەواریج بڕۆنە ناو شارەکە بەلام لەم کاتەدا هەواڵی هاتنی عومەر کوڕی حەفسیان لەتونبەوە پێگەیشت. هەریش لەگەڵ

حەوتسەد سوار دابەزی و خەواریج هەموویان قەیرەوانیان بەجێهێشت و روویان کردە ئەو. کاتێك ئەوێیان بەجێهێشت، عومەر بەرەو تونس ،بەرێکەوت. بەربەرییەکان شوێنی کەوتن و ئەو بۆ قەیرەوان گەڕایەوە و هەوڵی دەدا و بەدژواریی توانییان نیازەکانی خۆیان وەك خواردن و توێشو و چوارپێ و مەڕومالأت ببەنە ناو شارەکە. باوکی حاتەم و بەربەرییەکان هاتن و گەمارۆیان خستەسەر تا ئەوەی ناچار چوارپێ و مەڕومالأتەکەی خۆیان خوارد و رۆژانە ئاگری جەنگ بلێسەی دەسەند.

کاتێك بارودۆخ بۆ عومەر و سوپاکەی دژوار بوو، پێی وتن: ئەندێشەی پەسەند ئەوەیە لەشارەکە برۆمەدەر و هێرش بکەمە سەر شارەکانی بەربەر و دەست بەسەر خواردن و نیازەکانی ئەواندا بگرم و شارەکەی ئێوەی پێ پڕ بکەم. دواتر دژی ئەوان بجەنگم و بەسەرکەوتنی بێ چەند و چوون شانازی بەخۆمەوە بکەم. وتیان: دوای رۆشتنی تۆ، لەوان دەترسین. وتی: فلأنە و فیسارە کەس دەنێرم تا ئەم کارە ئەنجام بدەن. رازی بوون. کاتێك بەو دوو پیاوەی وت: وتیان: ئێمە تۆ لێرە بەجێناهێڵین و لەتۆ دوور ناکەوینەوە.

مەبەستی ئەوەی کرد خۆی بخاتە ناو گێژاوی لەناوچوونەوە بەڵام ئاگادار بوویەوە مەنسور، یەزید کوڕی حاتەم کوڕی قوتەیبەی لەگەڵ شەست هەزار شەڕکەر بۆ هاوکاری ئەو ڕەوانە کردووە. ئەو کەسانەی لەگەڵی بوون رێنوێنیان کرد تا جەنگ دوا بخات تا ئەو کاتەی سوپای پشتیوان دەگات. بەڵام رازی نەبوو، رۆشتەدەر و جەنگا و رۆژی ١٥ زیحەججەی ١٥٤ کۆچی/ نۆڤەمبەری ٧٧٢ زایینی کوژرا. حومەید کوڕی سەخر زڕبرای دایکی عومەر، سەرکردایەتی خەڵکی گرتەدەست و رووبەرووی باوکی حاتەم بوویەوە. پەیمانی ئاشتی لەگەڵ بەست لەسەر ئەو بنەمای حومەید و هاوەڵانی بەهەمان شێوە ملکەچ و گوێڕایەڵی فەرمانەکانی مەنسور بن و باوکی حاتەم لەناو شارەکاندا ئازادیان بکات و دەست بەسەر کەرەستەکانی جەنگی ئەواندا نەگرێت. ئەو رازی بوو و دەرگاکانی قەیرەوانی بەروودا کرایەوە. باوکی حاتەم دەروازەکانی قەیرەوانی سوتاند و بورج ودیوارەکەی وێران کرد.

لەهاتنی یەزید کوڕی حاتەم ئاگاداریان کردەوە. رووی کردە تریپۆلی و فەرمانی بەهاورێکەی لەقەیرەواندا کەرەستەکانی جەنگ لەشەڕکەران وەربگرێت و ئەوان لەدەوری یەك بلاوە پێ بکات. دەستەیەك لەهاوەڵانی نارازی بوون و وتیان: پەیمان ناشکێنین. سەرکردەی نەیارەکان، عومەر کوڕی عوسمانی فیهری بوو. لەقەیرەوان شۆڕشی کرد و هاوەڵانی باوکی حاتەمی کوشتار کرد. باوکی حاتەم گەڕایەوە و عومەر کوڕی عوسمان بۆ تونس هەڵات. باوکی حاتەم بۆ رووبەروو بوونەوە لەگەڵ یەزید کوڕی حاتەم رووی کردە تریپۆلی.

دەڵێن: لەسەرەتای جەنگ لەنێوان خەواریج و سوپاکەی عومەر کوڕی حەفس، سێسەد و حەفتا و پێنج جەنگ لەنێوان ئەوان روویدا.

فەرمانداری یەزید کوڕی حاتەم لەئەفریقییە و جەنگ لەگەڵ خەواریج

کاتێك مەنسور ئاگادار بوویەوە لەلایەن خەواریجەوە چ بەلایەك بەسەر عومەر کوڕی حەفسدا هاتووە، یەزید کوڕی حاتەم کوڕی باوکی سوفرەی لەگەڵ شەست هەزار جەنگاوەر بۆ جەنگی ئەوان ڕەوانە کرد. ئەو لەساڵی١٥٤ کۆچی/٧٧٢ زایینی گەیشتە ئەو سەرزەمینە. کاتێك نزیك کەوتەوە، دەستەیەك لەسوپاییەکان پەیوەستی بوون و لەگەڵ ئەوان بەرەو تریپۆلی بەرێکەوتن. باوکی حاتەم رووی کردە کوێستانەکانی نەفوسە. یەزید دەستەیەك لەسوپاییەکانی بۆ کاس نارد. باوکی حاتەم رووبەروویان بوویەوە و شکستی پێهێنان. ئەوان بۆ لای یەزید گەڕانەوە و باوکی حاتەم لەشوێنێکی دژوار بۆ گوزەر کردن، ئوردووی لێدا و سەنگەری بەدەوری سوپاکەیدا هەڵکەند. یەزید سوپاکەی خۆی ئامادە کرد و بەرێکەوت و لەمانگی رەبیعی یەکەم ١٥٥ کۆچی/ فەوریەی ٧٧٣ زایینی شەڕێکی قورس لەنێوان ئەوان دەستی پێکرد و بەربەرییەکان شکستیان خوارد و باوکی حاتەم و هاوەڵانی کوژران. یەزید لەسەراسەری کوێستان و دەشت شوێنیان کەوت و کوشتاری کردن. ژمارەی کوژراوەکانیان بەسی هەزار کەس خەملاندووە.

بنەماڵەی موهەلیب هەموو خەواریجیان کوشتار کرد و هاواریان دەکرد: ئەی ئەو کەسانەی داوای خوێنی عومەر کوڕی حەفس دەکەن! ئەو یەك مانگ مایەوە و

خەواریجییەکانی دەکوشت و دواتر رووی کردە قەیرەوان.

عەبدولرەحمان کوڕی حەبیب کوڕی عەبدولرەحمانی فیهری لەگەڵ باوکی حاتەم بوو. ئەو بۆ کەتامە هەڵات. یەزید کوڕی حاتەم سوپایەکی بۆ جەنگی ئەوان ڕەوانە کرد و گەمارۆیان خستە سەر بەربەرییەکان و دەستیان بەسەردا گرتن. ژمارەیەکی فراوان لەوانیان کوشت و عەبدولرەحمان هەڵات. هەموو ئەوکەسانەی لەگەڵ ئەودا بوون، کوژران و ئەفریقییە بەتەواوی لەخەواریج پاك کرایەوە. یەزید کردارێکی چاکەکارانەی گرتەبەر و خەڵکان ئاسودە بوون تا ئەوەی ورفەجوومە لەساڵی ١٦٤ کۆچی/ ٧٨٠ زایینی لەسەرزەمینی زاب ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە کەفەرماندارەکەی ئەیووبی هواری بوو. ئەو سوپایەکی گەورەی بۆ جەنگی ئەوان ڕەوانە کرد و یەزید کوڕی مەجزای موهەلیب وەك سەرکردەی ئەوان دانا. شەڕیان کرد و یەزید شکستی خوارد و ژمارەیەکی زۆر لەهاوەڵانی کوژران و موخاریق کوڕی غەففار فەرمانداری زاب کوژرا و لەجێگەی ئەو موهەلیب کوڕی یەزید کوڕی موهەلیب هاتەسەر کار. یەزید دەستەیەکی فراوان لەجەنگاوەرانی بۆ هاوکاری ئەوان نارد و عەلا کوڕی سەعیدی موهەلیبی وەك فەرماندەی ئەوان دیاریکرد. هەڵتووان پەیوەستیان بوون و لەگەڵ سوپاکەی ورفەجوومە شەڕیان کرد. شەڕ رووی لەدژواری و بەربەرییەکان وئەبیووب شکستیان خوارد و لەهەموو شوێنەکان کوشتار کران تا ئەوەی بەتەواوی لەناوچوون. یەك کەس لەسوپاکەی ئەو نەکوژرا.

یەزید لەمانگی رەمەزانی ١٧٠ کۆچی/ مارسی ٧٨٧ زایینی مرد. رۆژگاری فەرمانڕەوایەتی ئەو ١٥ ساڵ و سێ مانگ درێژەی کێشا. ئەو، کوڕەکەی یانی داوودی وەك جێگری خۆی لەئەفریقییە دەستنیشان کرد.

دروست کردنی روصافە بۆ مەهدی

لەم ساڵەدا لەمانگی شەوال/ ئۆکتۆبەری ٧٦٨ زایینی مەهدی لەخوراسان گەڕایەوە. کەسان و بنەماڵەکەی لەشام و کوفە و بەسرە بۆ بەخێرهێنانی ئەو کۆبوونەوە و بەخێرهاتنیان کرد. مەهدی دیاری گرانبایی پێشکەش کردن لەگەڵ چوارپێ و جل و بەرگی تازە. مەنسوریش بەهەمان شێوە چاکەی لەگەڵ کردن.

فەرمانیدا روصافە بۆ مەهدی دروست بکەن.

هۆکاری دروست کردنەکەی ئەوە بوو: دەستەیەك لەسوپاییەکان لەبەرابەر مەنسور بوێر و دژایەتی ئەویان دەکرد و ئەم پێشهاتە لە(دەروازەوەی زێڕین) روویدا. رۆژێك قوسەم کوڕی عەباس کوڕی عوبەیداللە کوڕی عەباس کەپیری ئەو بنەماڵە و لای ئەوان بەکەسێکی رێزدار لەقەڵەم دەدرا و بەجۆرێك لەجۆرەکان وەك پێشەوا سەیریان دەکرد، رۆشتە لای مەنسور. مەنسور وتی: دەبینی سەربازەکان چۆن دژایەتی ئێمە دەکەن؟ دەترسم یەکبگرن و خەلافەتمان لەدەست بڕوات. چی دەفەرموویت؟

وتی: ئەی سەرورەی باوەڕداران، بۆچوونێکم هەیە ئەگەر ئاشکرای بکەم، بەفیڕۆ دەڕوات و ئەگەر رێگەم بدەیت، ئەنجامی دەدەم و بەوشێوەیە خەلافەتت پایەدار و سوپاییەکان ترسیان لێ دەنیشێت. وتی: لەخەلافەتی من کارێك ئەنجام دەدەیت بێ ئەوەی بزانم چییە؟ وتی: ئەگەر لای تۆ کەسێکی بێ ئەزموونم، راوێژم پێ مەکە و ئەگەر کەسێکی بڕواپێکراوم، رێگەبدە بیخەمە قۆناغی جێبەجێ کردنەوە. مەنسور وتی: کارەکەی خۆت ئەنجام بدە.

قوسەم گەڕایەوە بۆ ماڵ. یەکێك لەکۆیلەکانی بانگ کرد و پێی وت: بەیانی پێش من لەماڵ بڕۆدەر و لەماڵی سەروەری باوەڕداران دانیشە. کاتێك من هاتم و لەناو کەسانی خاوەن پێگەدا دانیشتم، جڵەوی ئێسترەکەم بگرە و بە پێغەمبەر (د.خ) و بەعەباس و بەسەروەری باوەڕداران سوێندم بدە، لەشوێنەکەی خۆم بێستەم و گوێ لەپرسیارەکەت بگرم و وەڵامت بدەمەوە. لەوێ بەشێوەیەکی توند قسەت لەگەڵ دەکەم و دوورت دەخەمەوە. تۆ مەترسە و پرسیارەکەت دووبارە بکەرەوە. من قامچی بەرز دەکەمەوە بەلام تۆ، وتەکانت دووبارە بکەرەوە و بڵێ: کام خەڵکە لەپێشترن، یەمانییەکان یا موزێرییەکان؟

کاتێك وەڵامم دایتەوە، جڵەوی ئێسترەکەم بەربدە و بۆ هەمیشە ئازاد بژی.

کۆیلە فەرمانەکانی ئەنجامدا و قوسەم وتەکانی خۆی هێنایە سەرزمان. لەم کاتەدا، لەکۆتاییدا وتی: موزێرییەکان لەپێشترن چوونکە پێغەمبەر (د.خ) لەوانە و نووسراوی خواوەند لەناو ئەواندا هاتۆتەخوار. ماڵی خوا لەناوچەکانی ئەواندایە و

جێگرەکانی خواوەند لەوانن.

یەمانییەکان تورە بوون چوونکە باسی رێز و پێگەی ئەوانی نەکرد. یەکێك لەوان وتی: هەرگیز، بێ لەبەرچاو گرتنی لەپێشی یەمانییەکان، بابەتی لەو چەشنە راست نییە. دواتر بەیەکێك لەکۆیلەکانی خۆی وت: هەستە و ئێستری ئەو پیرە پیاوە بگرە و رێگە لەرۆشتنی ئەو بگرە. هەستا و ئەو کارەی کرد. ئەوەندەی نەما بوو ئێسترەکە چۆك دابدات. موزێرییەکان تورە بوون و وتیان: ئایا رەوایە بەمشێوەیە لەگەڵ پیری ئێمە هەڵس و کەوت بکەن؟ یەکێك لەوان فەرمانی بەکۆیلەکەیادا کەبەشمشێر لەدەستی ئەو کۆیلە داماوەیدا و دەستی بڕی. هەردوولا تورە بوون و خرۆشان.

قوسەم رۆشتە لای مەنسور و سوپاییەکان هەرکام لەسوچێکەوە رۆشتن. موزێرییەکان بوونە دەستەیەك، رەبیعییەکان دەستەیەك و خوراسانییەکان دەستەیەك. قوسەم بەمەنسوری وت: دوو بەرەکیم لەناو سوپاییەکانت دروست کرد و ئەوانم کردە چەندین دەستەی نەیار بەشێوەیەك هەرکام لەوان دژی تۆ کارێك ئەنجام بدات، دەترسێن بەهۆی دەستەکەی دیکەوە سەرکوت بکرێت. بەلاّم هێشتا کارێکی دیکە ماوە. ئەویش ئەوەیە کوڕەکەت لەدەربار بەریتەدەر و لەشوێنێکی دیکە جێگیری بکەیت و دستەیەك لەگەڵ سوپاییەکان لەگەڵ ئەودا رەوانە بکەیت. بەجۆرێك ئەو شوێنە ببێتە شارێك وئێرە شارێك. ئەگەر ئەوان رێگەی دژایەتی و نەیاری بگرنەبەر، بەهێزی ئەمان سەرکوتیان دەکەیت و ئەگەر کەسانی ئێرە رێگەی دژایەتی بگرنەبەر، بەهۆی ئەوانەوە سەرکوتیان دەکەیت. ئەگەر هۆزێك دژی تۆ شۆڕش بکات، بەهێزی هۆزێکی دیکە لەناوی دەبەیت. مەنسور بەبۆچوونەکەی رازی و بەمشێوەیە خەلافەتەکەی سەقامگیر بوو. ئەو روصافەی دروست کرد و سالّح، پێشنوێژی نوێژگە، دروست کردنی شارەکەی گرتە ئەستۆ.

کوژرانی سلێمان کوڕی حەکیمی عەبدی

لەمساڵەدا، عوقەبە کوڕی سولەم لەبەسرە ڕۆشتەدەر و نافع کوڕی عوقەبەی وەك جێگری خۆی دانا. رووی کردە بەحرەین و سلێمان کوڕی حەکیمی کوشت و خەڵکانی بەحرەینی هاوشێوەی دیل، گرفتار کرد. دەستەیەك لەگرفتار و ئەسیرەکانی بۆ مەنسور ڕەوانە کرد. ئەو، دەستەیەکی کوشت و دەستەیەکی بەمەهدی بەخشی کەئەوانی ئازاد کرد و بەبەخشینی جل و بەرگی گرانبایی دڵنەوایی کردن و ڕق و کینەی لەدڵی ئەوان شۆردەوە و بەلۆکە سەری بڕین. دواتر عوقەبەی لەفەرمانداری بەسرە دوورخستەوە.

دەستەیەك گومان دەکەن مەنسور لەم ساڵەدا مەعن کوڕی زایدەی شەیبانی لەفەرمانڕەوایەتی سیستان دوورخستەوە.

محەممەد کوڕی ئیبراهیمی (ڕێبەر) فەرمانداری مەککە و تاییف ری‌ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. فەرمانداری مەدینە حەسەن کوڕی زەید بوو، فەرمانداری بەسرە جابر کوڕی تەوبەی کەلابی، فەرمانداری کوفە محەممەد کوڕی سلێمان و فەرمانداری میسر یەزید کوڕی حاتەم بوو.

دەسپێکی کاری شەقنا و شۆڕشی ئەو لەئاندۆلۆس

لەم ساڵەدا، لەرۆژهەڵاتی ئاندۆلۆس، پیاوێك لەبەربەرییەکانی مەکناسە کەمناڵانی فێر دەکرد و ناوی شەقنا کوڕی عەبدواحید و دایکی بەفاتیمە ناو دەبرا، وتی: لەبنەماڵەی فاتیمەی کچی پێغەمبەرە و باوەگەورێیی ئەو حسەین کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب و ناوی راستی خۆی عەبدوالله کوڕی محەممەدە. ئەو، ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە لەشنتە بەرییە مایەوە و دەستەیەکی فراوان لەبەربەرییەکان لەدەوری کۆبوونەوە و هێزی زیادی کرد. عەبدولرەحمان ئومەوی بۆ جەنگی ئەوبەرێکەوت بەڵام شەقنا خۆڕاگری نەکرد و رووی کردە کوێستانەکان. ئەو، کاتێك بارودۆخی بەئارام دەبینی، شۆڕشی دەکرد و کاتێك لەگیانی دەترسا، پەنای بۆ کوێستانەکان دەبرد بەشێوەیەك کەس نەیدەواتی شوێنی بکەوێت.

عەبدولرەحمان، حەبیب کوڕی عەبدولمەلیکی لەتۆڵدۆ دانا. حەبیب، سلێمان کوڕی عوسمان کوڕی مەروان کوڕی ئەبان کوڕی عوسمانی وەك فەرمانڕەوای شەنت بەرییە دەستنیشان کرد و فەرمانی شوێن کەوتن و لەناو بردنی شەقنای پێدا. شەقنا لەشەنت بەرییە دابەزی، سلێمانی گرت و کوشتی و هێزی فراوانتر بوو. ناو وناوبانگی کەوتە سەرزاران و دەستی بەسەر ناوچەی قوریەدا گرت و خراپەکاری دەستپێکرد.

عەبدولرەحمانی ئومەوی لەساڵی ١٥٢ کۆچی/ ٧٦٩ زایینی گەڕایەوە و خۆی بۆ شەڕی ئەو بەرێکەوت بەڵام شەقنا خۆڕاگری نەکرد و عەبدولرەحمان سەری لێ شێوا. شوێنی نەکەوت و لەساڵی ١٥٣ کۆچی/ ٧٧٠ زایینی، بەدری کۆیلەی خۆی بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد. شەقنا هەڵات و قەڵاکەی یانی شەترانی چۆڵ کرد. عەبدولرەحمان خۆی لە ساڵی ١٥٤ کۆچی/ ٧٧١ زایینی بۆ جەنگی ئەو ڕۆشت بەڵام دووبارە شەقنا خۆڕاگری نەکرد و عەبدولرەحمان لەساڵی ١٥٥ کۆچی/ ٧٧٢ زایینی، باوکی عوسمان عوبەیدالله کوڕی عوسمانی بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد. شەقنا ڕێگەی فرت و فێڵی گرتەبەر و گەندەڵی و فیڕۆیی لەناو سوپاکەیدا دروست کرد. عوبەیدالله هەڵات و شەقنا دەستی بەسەر ئوردووگاکەیدا گرت و دەستەیەك لەئومەوییەکانی ناو سوپاکەی کوشتار کرد.

لەساڵی ١٥٥ کۆچی/ ٧٧٢ زایینی، دووبارە شەقنا دوای تاڵان کردنی سوپاکەی عوبەیدالله، بەرەو قەڵای هوارییان ناسراو بەناو و نیشانی مەداین، گەڕایەوە. کارگوزارێکی عەبدولرەحمان لەوێ فەرمانڕەوایەتی دەکرد. شەقنا ڕێگەی فریودانی ئەوی گرتەبەر و ئەوی لەقەڵاکەی هێنایەدەر. شەقنا ئەوی کوشت و ئەسپ و کەرەستەکانی جەنگ و هەموو ساز و بەرگی ئەوانی تاڵان کرد.

کوژرانی مەعن کوڕی زایدە

لەمساڵەدا مەعن کوڕی زایدەی شەیبانی لەسیستان کوژرا. مەنسور وەك فەرمانداری ئەو ناوچە دەستنیشانی کردبوو. کاتێك گەیشتە ئەو سەرزەمینە، پەیك و پەیامی بۆ ڕۆتبیل نارد و فەرمانی پێدا ئەوەی ساڵانە بڕیارییان لەسەرداوە،

ڕەوانەی بکات. ئەو کەل و پەلی ڕەوانە و بەهای ئەوانی خەملاند. مەعن توڕە بوو، بەرەو روخج کەوتە ڕێ. فەرماندەی پێشەنگەکانی برازاکەی موزید کوڕی زایدە بوو. بینی ڕۆتبیل ڕێگەی زابولستانی گرتۆتەبەر تا هاوین لەو ناوچەیە بەسەر ببات. دەستی بەسەر ئەو شارەدا گرت و کەسانێکی زۆری ئەسیر کرد. فەرەجی روخجی (منالێك کەناوی باوکی زیاد بوو) لەناو ئەواندا دەبینرا. مەعن تەپ و تۆزێکی بینی کەکەرە کێوییەکان دروستیان کردبوو. گومانی برد سوپایەکە کە بۆئازادی ئەسیرەکان هاتووە. فەرمانی کوشتنی ئەوانی دەرکرد. ژمارەیەکی زۆر لەوانی کوشت. دواتر راستی تەپ وتۆزەکەی بۆ دەرکەوت و دەستی لەکوشتاری ئەوان هەڵگرت.

مەعن لەهێرش کردن لەکاتی زستان ترسا و بۆ بوست گەڕایەوە. دەستەیەك لەخەواریج کردەکانی ئەویان بەناپەسەند و ناڕەوا دەزانی. ڕۆشتنە ناو ئەو کرێکارانەی خانوویان بۆ دروست دەکرد. کاتێك گەیشتنە دروست کردنی بانی ماڵەکەی، شمشێرەکانیان لەناو قامیشەکاندا شاردەوە و دواتر ڕۆشتنە ناو ماڵەکەی. هێرشیان کردەسەر و بەشێوەیەکی لەناکاو کوشتیان. یەکێك لەوان بەخەنجەر سکی هەڵدڕی و یەکی دیکە بەشمشێر لێیدا و وتی: من جوامێرێکی تاقیم، تاق گوندێکە لەنزیکی زرنگ. یەزید کوڕی مەزید هەموویانی کوشت بێ ئەوەی کەسیان ڕزگاری ببێت.

دواتر یەزید سەرقاڵی ڕێکخستنی کاروباری سیستان بوو. سەختگیری ئەو بۆ عەرەب و عەجەمەکانی ئەو ناوچە دژوار و ناپەسەند بوو. یەکێك لەعەرەبەکان بیری لەفێڵێك کردەوە بەمشێوەیە کەنامەی بۆ مەنسور نووسی و ئاگاداری کردەوە کەنامەکانی مەهدی بۆ ئەو، سەرگەردان و پەرێشانی کردووە. داوای لێکرد بیبەخشێت. مەنسور لەو کارە توڕە بوو و جوێنی پێدا. مەهدی نامەکەی پشتراست کردەوە. ئەوی لەسەر کار لابرد و زیندانی کرد و هەموو شتەکانی ئەوی فرۆشت. دواتر سەبارەت بەو قسەیان لەگەڵ کرد و ئەوی بۆ شاری ئاشتی (مدینە السلام) نارد. وەك کەسێکی ریسوا لەوێ ژیانی بەسەر دەبرد تا ئەوەی خەواریج لەسەر پرد چاویان پێی کەوت و ئەو، کوشتاری کردن و پێگەی تاڕادەیەك بەرز

بوویەوە. دواتر ئەوی بۆ لای (یوسف برم) لەخوراسان ڕەوانە کرد. ئەستێرەی بەختی رووی لەدرەوشانەوە بوو تا کاتی مردن.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەمساڵەدا عەبدوەهاب کوڕی ئیبراهیمی ڕێبەر، بۆ شەڕی هاوینە بەڕێکەوت.

هەروەها لەم ساڵەدا، مەنسور، ئیسماعیل کوڕی خالید کوڕی عەبدوڵڵەی قەسری وەك فەرمانداری موسڵ دەستنیشان کرد.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: عەبدوڵڵە کوڕی عەون لەدایك بووی ساڵی ٦٦ کۆچی/٦٨٦ زایینی، ئوسید کع فەرمانداری خوراسان لەزیحەججە/دێسامبەری ٧٦٨ زایینی، حەنزەلە کوڕی ئەبی سوفیانی جومەحی، عەلی کوڕی ساڵح کوڕی حەبی برای حەسەن کوڕی ساڵح کەهەردووکیان کەسانێکی خواپەرەست و چاکەکار و شوێنکەوتەی عەلی کوڕی ئەبی تالیب بوون.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و پەنجا و دووی کۆچی (٧٦٩ زایینی)

لەم ساڵەدا حومەید کوڕی قەحتەبە بۆ جەنگی کابول بەڕێکەوت. مەنسور لەساڵی ١٥١ کۆچی/ ٧٦٨ زایینی ئەوی وەك فەرمانداری خوراسان دەستنیشان کردبوو.

جەنگی هاوینە لەم ساڵەدا بەفەرماندەیی عەبدوەهاب کوڕی ئیبراهیم یا محەممەد کوڕی ئیبراهیمی ڕێبەر ئەنجام درا بەڵام لەقوڵایی خاکی دوژمن پێشڕەوییان نەکرد.

هەروەها لەم ساڵەدا مەنسور، جابر کوڕی تەوبەی لەبەسرە لابرد و یەزید کوڕی مەنسوری وەك فەرمانڕەوا ڕەوانە کرد.

لەم ساڵەدا مەنسور، ئەساسیجی کوشت لەبەر ئەوەی سەرپێچی فەرمانەکانی دەکرد و دووبەرەکی لەناو عەرەبەکانی ئەفریقییە هێنابوویە ئاراوە. ئەویان بردە لای مەنسور و سەری بڕی.

مەنسور ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا یەزید کوڕی حاتەم لەفەرمانڕەوایەتی میسر دوورخرایەوە و محەممەد کوڕی سەعید لەجێگەی ئەو دانرا. کارگوزاری شارەکان (جگە لەوانەی ئاماژەمان پێدان) هەمان کەسانی ساڵی پێشوو بوون.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: محەممەد کوڕی عەبدوالله کوڕی موسلیم کوڕی شەهاب برازای محەممەد کوڕی شەهابی زوهری کەمامەکەی حەدیسی لەو دەهێنایەوە، یوسف کوڕی یەزیدی ئەیلی کەئەویش لە محەممەدی زوهری حەدیسی هێناوەتەوە، تەڵحە کوڕی عومەری حەزرەمی، ئیبراهیم کوڕی باوکی عەبلە، شەمری کوڕی یەقزان کوڕی عامری عوقەیلی.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و پەنجاو سێی کۆچی (٧٧٠ زایینی)

لەم ساڵەدا مەنسور لەمەککە بۆ بەسرە گەڕایەوە و سوپایەکی لەڕێگەی دەریاوە بۆ کورک ڕازاندەوە کەپێشتر ئاماژەمان بەهێرشی ئەوان بۆ سەر جودە کرد.

هەروەها لەم ساڵەدا مەنسور، باوکی ئەیووبی موریانی و برازاکەی دەستگیر کرد. مونازر لەوان بوو. دەبیرەکەی یانی ئەبان کوڕی سەدەقە دژی ئەوان هاتە زمان و بوختانی بۆ هەڵبەستن.

دەڵێن: هۆکاری گرتنەکەی ئەوە بوو: مەنسور لەرۆژگاری ئومەوییەکان، بەشێوەیەکی نهێنی ڕۆشتە ناو موسڵ و دوور لەچاوی خەڵکان لەو شارەدا دەژیا. ژنێکی لەئەزدییەکان هێنا و ژنەکە دووگیان بوو. دواتر لەموسڵ ڕۆشت و یادداشتێکی بەژنەکەدا و وتی: کاتێك هەواڵی بنیاتنانی دەوڵەتی هاشمییەکانت بیست، ئەم یادداشتە بۆ خاوەنی ئەو دەوڵەتە ڕەوانە بکە و دڵنیابە دەتناسێتەوە. ژنەکە کوڕێکی هێنایە دنیا و ناوینا جەعفەر. ئەو گەورە بوو و گەشەی کرد و نووسین و نیازمەندییەکانی دیکە فێر بوو.

مەنسور فەرمانڕەوای گرتەدەست و جەعفەر بەرەو بەغداد بەرێکەوت و پەیوەستی ئەیووب بوو. ئەوی کردە یەکێك لەدەبیرەکانی دەبیرخانە. ڕۆژێك مەنسور داوای نووسەرێکی لەباوکی ئەییووب کرد تا شتێکی بۆ بنوسێت. ئەو جەعفەری بۆ لای مەنسور نارد. کاتێك مەنسور ئەوی بینی، خۆشی ویست و هاورێیەتی خۆی بۆ دەربڕی. کاتێك فەرمانی نوسینی پێدا، زمان پاراوی و خۆش نوسینی ئەوی بۆ دەرکەوت. پرسی: خەڵکی کوێیە و ناوی باوکی چییە؟ بەسەرهاتەکەی بۆ گێڕایەوە و یادداشتەکەی نیشاندا. مەنسور ئەوی ناسییەوە و هەموو کاتێك بەبیانوی نوسین ئەوی بانگ دەکرد. باوکی ئەیووب لێی ترسا.

مەنسور ڕۆژێك بانگی کرد و بڕێك سامانی پێدا. فەرمانی پێدا بەرەو بەسرە بڕوات و دایکی بێنێت. جەعفەر لەبەغداد ڕۆشتەدەر. باوکی ئەییووب چەندین سیخوری لەسەر ئەودانا بوو کە لەکارەکانی ئاگاداریان دەکردەوە. کاتێك شوێنی سەفەرەکەی زانی، کەسێکی بەدوای ئەودا ڕەوانە کرد کە لەرێگە و بەشێوەیەکی لەناکاو کوشتی. کاتێك گەڕانەوەی زۆری خایاند، مەنسور پەیك و پەیامی بۆ دایکی کوڕەکە لەموسڵ ڕەوانە کرد و لەو ژنەی پرسی: جەعفەر لەکوێیە؟ ژنەکە بیری خستەوە کەسوراغی

نازانێت جگە لەوەی لەدەبیرخانە کار دەکات و پیشەی نووسینی هەیە و لەبەغداد دەژیت. کاتێك مەنسور ئەمەی زانی، کەسی بۆ دۆزینەوەی ئەو ڕەوانە کرد. نێردراو گەیشتە شوێنێك بەلآم زیاتر لەوێ نەیتوانی بڕوات. زانی لەهەمان شوێن کوژراوە. لێکۆڵینەوەی کرد و دڵنیا بوو لەوەی بەدەستی باوکی ئەیووب لەناو چووە. ئەوی گرت و سەرکوتی کرد و کوشتی.

هەروەها مەنسور، عوباد، کۆیلەکەی خۆی و هەرسەمە کوڕی ئەعیەنی لەخوراسان گرت. هەردووکیانیان بەزنجیر بەستەوە و هێنایان. لەبەر ئەوە ئەم کارەی کرد چوونکە ئەو دوانە شوێنکەوتەی عیسا کوڕی موسا بوون.

هەروەها مەنسور فەرمانیدا لەتەلبیس، ئەو کەسانەی کلاوی درێژ لەسەر دەکەن، دەستگیر بکەن. باوکی دولامە ئەم هۆنراوەی هۆنییەوە:

و كنا نرجى من امام زيادة فزاد الامام المصطفى فى القلانس

واتاکەی: هیوای زیاد کردنمان لەرێبەر دەکرد بەلآم ڕێبەری هەڵبژێردراو، گوشاری لەسەر کلاوە درێژەکان زیاد کرد.

مەعیوف کوڕی یەحیا جەحوری لەم ساڵەدا شەڕی هاوینەی کرد و لەشەودا، خۆی گەیاندە یەکێك لەقەلآکانی شارەکانی ڕۆم و ژمارەیەکی فراوانی ئەسیر کرد چوونکە خەڵکان بەئاسوودەی خەوتبوون. دواتر مەبەستی هێرش کردنە سەر لاتاکیای (لازقیە) کرد و ئەو شارەی وێران و شەش هەزار ئەسیری گرت جگە لەپیاوە گەنجەکان.

مەهدی لەم ساڵەدا ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

فەرمانداری مەدینە محەممەد کوڕی ئیبراهیم بوو، فەرمانداری بەسرە حەسەن کوڕی زەید، میسر محەممەد کوڕی سەعید، یەمەن یەزید کوڕی مەنسور و بەوتەی دەستەیەك لەموسڵ ئیسماعیل کوڕی خالید کوڕی عەبدواللە کوڕی خالید فەرمانڕەوایەتی دەکرد.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: عوبەید کوڕی کچی باوکی لەیلا دادوەری کوفە کەشەریك کوڕی عەبدواللەی نەخەعی لەجێگەی ئەو دانرا، هوشام کوڕی فاز کوڕی ڕەبیعەی جورەشی کەدەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ١٥٩ کۆچی/ ٧٧٥ زایینی مرد، حەسەن کوڕی عەمارە، عەبدولرەحمان کوڕی عوسمان کوڕی عەبدواللە کوڕی خالید کوڕی حیزام لەمناڵەکانی برای حەکیم کوڕی حیزام و فیتر کوڕی خەلیفەی کوفی.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و پەنجا و چواری کۆچی (٧٧١ زایینی)

لەم ساڵەدا مەنسور ڕۆشتە شام و بيت المقدس و یەزید کوڕی حاتەم کوڕی باوکی قەبیسە کوڕی موهەلیبی لەگەڵ پەنجا هەزار جەنگاوەر بۆ شەڕ لەگەڵ ئەو خەواریجەی عومەر کوڕی حەفسیان کوشتبوو، ڕەوانەی ئەفریقییە کرد. مەنسور مەبەستی ئەوەی کرد شاری رافقە دروست بکات بەلاّم خەڵکانی روقە ڕێگەی ئەم کارەیان لێگرت و مەنسور مەبەستی جەنگ لەگەڵ ئەوانی کرد (یا فەرمانی جەنگی دەرکرد)

هەروەها لەم ساڵەدا بەهۆی هەوربروسکە پێنج کەس لەمزگەوت کوژران.

لەم ساڵەدا باوکی ئەییووبی موریانی لەناوچوو و براکەی، یانی خالید ڕێگەی ئەوی گرتەبەر. مەنسور فەرمانیدا دەست و پێی برازاکانیشی ببڕنەوە.

لەم ساڵەدا عەبدولمەلیك کوڕی زەبیانی نومەیری وەك فەرمانداری بەسرە دەستنیشان کرد. زەفەر کوڕی عاسمی هیلالی بۆ جەنگی هاوینە بەرێکەوت و فوراتی لەپشت سەری خۆی بەجێهێشت.

محەممەد کوڕی ئیبراهیم فەرمانداری مەککە ریَ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

یەزید کوڕی حاتەم فەرمانداری ئەفریقییە و کارگوزارەکانی دیکە هەمان کەسانی ساڵی پێشوو بوون.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: باوکی عەمرۆ کوڕی عەلا کەدەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ١٥٧ کۆچی/ ٧٧٤ زایینی مرد و ساڵەکانی تەمەنی هەشتاو شەش ساڵ درێژەی کێشا، محەممەد کوڕی عەبدوڵلەی شوعەیسی نەسری، عوسمان کوڕی عەتا، ئەشعەبی تەماحکار، عەلی کوڕی ساڵحی حەبی، عومەر کوڕی ئیسحاق کوڕی یەسار، وەهیب کوڕی وێردی مەککی پارسا، قورە کوڕی خالید باوکی خالیدی سەدوسی بەسری، هوشامی دەستەوایی کەهەمان هوشام کوڕی باوکی عەبدوڵڵەی بەسرییە.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و پەنجا و پێنجی کۆچی (٧٧٢ زایینی)

لەم ساڵەدا یە

زەید کوڕی حاتەم ڕۆشتە ناو ئەفریقییە و باوکی حاتەم و پاشای قەیرەوان و ڕۆژئاواییەکانی دیکەی کوشت. پێشتر ئامارەمان بەجەنگ و چۆنیەتی کارەکانی ئەودا.

هەروەها لەم ساڵەدا، مەنسور، مەهدی بۆ دروست کردنی شاری رافیقە بۆ ئەو سەرزەمینە ڕەوانە کرد. ئەو، ئەو شارەی لەڕووی نەخشەی بەغدادەوە دروست کرد، بۆ کوفە و بەسرە سەنگەری هەڵکەند و دیوارەکانی بەرز کردەوە و هەموو خەرجییەکانی ئەم کارانەی خستە ئەستۆی خەڵکان. کاتێك مەنسور مەبەستی حەواندنەوەی ئەوانی کرد، بۆ هەمووان پێنج پێنج درەم مووچەی مانگانەی نووسی بەڵام کاتێك ژمارەی ئەوانی زانی، چل درەمی خستە ئەستۆی هەرکام لەوان و بەمشێوەیە باری سەرشانی خەڵکانی زیاد کرد. وتاردەرێك وتی:

یالقومی ما لقینا	من امیر المؤمنینا
قسم الخمسة فینا	وجبانا الاربعینا

واتاکەی: ئەی درێغ بۆ خەڵکەکەی من چوونکە لەدەست سەروەری باوەڕداران، چیمان نەکێشا و چەندە تاڵی و ئازارمان نەچێشت. موچەی مانگەی ئێمەی بەچوار درەم دیاری کرد بەڵام باجی چل درەمی خستە سەرشانمان.

هەروەها لەم ساڵەدا پاشای ڕۆم خوازیاری بەستنی پەیمانی ئاشتی لەگەڵ مەنسور بوو لەسەر ئەو بنەمایەی باجی پێبدات.

یەزید کوڕی ئوسیدی سولەمی لەهاویندا جەنگی کرد. عەبدولمەلیك کوڕی ئەییووب کوڕی زەبیان لەفەرمانداری بەسرە دوورخرایەوە و هەیسەم کوڕی معاویەی عەتەکی لەجێگەی ئەو دانرا.

لابردنی عەبدوالله کوڕی محەممەد لەجەزیرە

دانانی موسا کوڕی کەعب لەجەزیرە

لەم ساڵەدا مەنسور، براکەی عەباس کوڕی محەممەدی لەفەرمانداری بەسرە دوورخستەوە و ڕقی ئەوی لەدڵ گرت و دانی بڕێك سامانی وەك تاوان خستە ئەستۆی. بەردەوام ڕقی ئەوی لەدڵدا بوو تا ڕقی مامەکەی، ئیسماعیل کوڕی عەلی لەدڵ گرت. مامەکانی مەنسور لەبەرژەوەندی ئەو نێوەنجیگەرییان کرد تا ئەوەی لێی خۆشبوو. عیسا کوڕی موسا بەمەنسوری وت: ئەی سەروەری باوەڕداران، دەبینم بنەماڵەی عەلی کوڕی عەبدوالله، هەرچەند لەبەخششەکانی تۆ کەڵك وەردەگرن، بەڵام بەردەوام ڕژدی بەئێمە دەبەن، یەك ئەوەی تۆ رۆژگارێکە ڕقی ئیسماعیل کوڕی عەلیت لەدڵ گرتووە و ئەوان ناچاریان کردی بیبەخشیت بەڵام هەنووکە بۆ ماوەیەکە ڕقی براکەتت لەدڵ گرتووە بەڵام کەسیان بۆ بەخشین و چاوپۆشین لەگوناحەکەی ئەو نەهاتۆتە لای تۆ. مەنسور ڕەزامەندی نیشاندا.

مەنسور، عەباسی بەدوای یەزید کوڕی ئوسید لەجەزیرە دانابوو. یەزید لەو سکاڵای بۆ لای مەنسور برد و وتی: ئەو سەبارەت بە دوورخستنەوەی من خراپەی هێناوەتە سەرزمان و ئابڕوو و ڕێزی منی نەهێشت. مەنسور پێی وت: چاکەکاری من وخراپەکاریم لەگەڵ ئەودا کۆبکەرەوە تا ببنە هاوسەنگی یەك. یەزید وتی: ئەگەر چاکەکاریتان پاداشی خراپەکاریتان بێت، فەرمانبەری ئێمە لەئێوە بەخششێکە لەئێمە بۆ ئێوە. کاتێك مەنسور براکەی لەجەزیرە لابرد، موسا کوڕی کەعبی وەك فەرمانداری ئەو سەرزەمینە دەستنیشان کرد.

لەسەر کار لابردنی محەممەد کوڕی سلێمان لەفەرمانداری کوفە

دانانی عەمرۆ کوڕی زوهەیر

کاتێك مەنسور، محەممەد کوڕی سلێمان کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباسی لەکوفە لابرد، عەمرۆ کوڕی زوهەیری زەببی برای موسەییبی زەبی وەك فەرماندار دیاری کرد. دەستەیەك دەڵێن: دوورخستنەوەی ئەو لەساڵی ١٥٣

کۆچی/ ٧٧٠ زایینی بوو. هۆکاری لەسەر کار لابرانەکەی ئەو هەواڵانە بوو بەردەوام بەمەنسور دەگەیشت. یەك ئەوەی کەعەبدکەریم کوڕی باوکی عەوەجای کوشتبوو چوونکە ئەوی بەتاوانی بێ دینی زیندانی کردبوو. ئەو خاڵی مەعن کوڕی زایدەی شەیبانی بوو. نێوەنجیگەران لەبەرژەوەندی ئەو لای مەنسور کۆبوونەوە. لەناو ئەوان تەنیا (فەنین) سەبارەت بەو قسەی کرد. مەنسور نامەی بۆ محەممەد کوڕی سلێمان نووسی و فەرمانی پێدا ئازادی بکات تا فەرمانی خۆی دەگات.

کوڕی باوکی عەوەجای پەیك و پەیامی بۆ محەممەد کوڕی سلێمان ناردبوو و داوای کردبوو مەرگی ئەو سێ ڕۆژ دوا بخات و ئەو، سەد هەزار درەمی پێ بدات. کاتێك ئەم وتەیان لای محەممەد کوڕی سلێمان باس کرد، فەرمانی سەربڕینی ئەویدا. کاتێك کوڕی باوکی عەوەجای لەمەرگی خۆی دڵنیا بوویەوە، وتی: سوێند بەخوا لەناو موسوڵمانان چوار هەزار حەدیسی درۆینەم بڵاو کردۆتەوە کەهەرکامیان ناڕەوایەکیان ڕەوا کرد و کارێکی ڕەوایان ناڕەوا کرد. سوێند بەخوا، ڕۆژەکانی ڕۆژوو بۆ خواردن ناچارم کردن و ڕۆژەکانی بێ ڕۆژوو، بۆ نەخواردن ناچارم کردن. بەڵێ، ئەویان سەربڕی.

نامەی مەنسور بە محەممەد گەیشت، نوسرا بوو: ئازادی بکە. نامەکە کاتێك گەیشت کەسەریان بڕیبوو. کاتێك مەنسور لەم هەواڵە ئاگادار بوویەوە، توڕە بوو و وتی: سوێند بەخوا دەخوازم محەممەد کوڕی سلێمان لەتۆڵەی کوڕی باوکی عەوەجای بکوژم. عیسا کوڕی عەلی بانگ کرد و پێی وت: ئەمە کاری تۆ بوو، ئەم کوڕەت ناچار کرد بێ فەرمانی من خوێن بڕێژێت. فەرمانی لەسەر کار لابردنی ئەوم نووسیوە. ئەوی ترساند. عیسا پێی وت: محەممەد ئەوی لەسزای ناباوەڕیدا کوشتووە. ئەگەر کارێکی ڕاستی ئەنجام داوە، لەبەرژەوەندی تۆدایە و ئەگەر کارەکەی نەشیاوە، گوناحەکەی لەئەستۆی خۆیدایە. ئەگەر لەسەر ئەم کارە، ئەو لەسەر کار لابەریت، بێ گومان ناوی چاکەی ئەو دەکەوێتە سەر زاران و وتارە نەشیاوە و قێزەونەکان سەبارەت بەتۆ بڵاو دەبێتەوە. مەنسور نامەکەی دڕاند.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا خەواریجی سەفەری دین، نیشتەجێی سێجلماسە، کارەکانی عیسا کوڕی جەریریان سەرکۆنە کرد. ئەویان گرت و زیندانییان کرد و لەبەرزاییەکانی کوفە دایاننا تا گیانی دەرچوو. باوکی قاسمی سەمەکو کوڕی واسوولی مێکناسی باوەگەوڕێی (مدرار)یان وەك پێشەوای خۆیان هەڵبژارد.

هەروەها لەم ساڵەدا حەسەن کوڕی زەید کوڕی حەسەن کوڕی کوڕی عەلیان لەفەرمانداری مەدینە لابرد و مامەکەی، عەبدسەمەد کوڕی عەلی فەرمانداری تاییف و مەککەیان لەجێگەی ئەو دانا. فەرمانداری کوفە عەمرۆ کوڕی زوهەیر بوو، فەرمانداری بەسرە، هەیسەم کوڕی معاویە، فەرمانداری میسر محەممەد کوڕی سەعید و فەرمانداری ئەفریقییە یەزید کوڕی حاتەم، فەرمانداری موسڵ خالید کوڕی بەرمەك یا موسا کوڕی کەعب کوڕی سوفیانی خەسعەمی بوو.

لەم ساڵەدا، مێسعەر کوڕی کێدامی کوڤ هیلالی مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و پەنجا و شەشی کۆچی (٧٧٣ زایینی)

شۆڕشی خەڵکانی سیوەیل لەبەرابەر عەبدولرەحمانی ئومەوی

لەم ساڵەدا عەبدولرەحمانی ئومەوی پاشای ئاندۆلۆس بۆ جەنگی شەقنا بەڕێکەوت و مەبەستی قەڵای سیتەرانی کرد و گەمارۆی خستەسەر. بارودۆخی لەخەڵکەکەی دژوار کرد و ئەو، بەهەمان شێوەی خۆی، ڕووی کردە دەشت و بیابان و کوێستان. کوڕەکەی خۆی یانی سلێمانی وەك جێگر لەکوردوا دانا بوو. نامەی ئەوی بەدەست گەیشت، نووسیبووی: خەڵکانی سیوەیل بەسەرکردایەتی عەبدغەفار و حەیوەت کوڕی مولابیسْ نافەرمانی فەرمانەکانم دەکەن و دژی من ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردۆتەوە. یەمانییەکانی ئەم سەرزەمینە پەیوەستیان بوون. عەبدولرەحمان گەڕایەوە بەڵام نەڕۆشتە ناو کوردوا. ئەوەی لەزۆری ژمارەی ئەوان و هاوپەیمانی ئەوان بیستی، ترسی تیا دروست کرد. کوڕە مامەکەی یانی عەبدولمەلیك کوڕی عومەری وەك فەرماندەی پێشەنگەکانی خۆی ڕەوانە کرد. ئەو (هەورە بروسەکەی بنەماڵەی مەروان) بوو. عەبدولرەحمان لەپشتەوەی گۆڕەپانی جەنگ وەك پشتیوانی ئەو مایەوە.

کاتێك عەبدولمەلیك لەخەڵکانی سیوەیل نزیك بوویەوە، کوڕەکەی ئومەییەی بۆ پێشەوە نارد و لەبارودۆخی ئەوان ئاگادار بوویەوە. ئەوانی بەبێدار و وشیار بینی. باوکی لەسستی و لاوازی ئەو توڕە بوو و فەرمانی سەربڕینی ئەوی دەرکرد. کەسان و بنەماڵەکەی خۆی کۆکردەوە و پێی ڕاگەیاندن: ئێمەیان لەڕۆژهەڵات زەوی بۆ دوورترین شوێنی جیهان لەئاوەدانی و سەوزی و بەخشش و هەرزانی دوور خستۆتەوە و هەنووکە بۆ ئەم پارووە نانەی هەمانە و بەهۆیەوە دەتوانین درێژە بەژیان دەدەین، ڕژدیمان پێ دەبەن و ڕێگە نادەن بەئاسوودەی ئاو لەقوڕگمان بڕواتە خوار. کالانی شمشێرەکانتان بشکێنن و پیاوانە بجەنگن چوونکە مردن باشترە لەوەی نەخوازن سەرکەوتن بەدەست بێنن.

ئەو کارەیان کرد و یەمانییەکان و خەڵکانی سیوەیل شکستیان خوارد و دوای

یەمانییەکان، نەیانتوانی هیچ کارێك بکەن. عەبدولمەلیك بریندار بوو.

ئەم هەواڵە بە عەبدولرەحمان گەیشت. ڕۆشتە لای، برینەکەی خوێنی لێ دەباری و شمشێرەکەی خوێنی لێ دەچۆڕا، دەستی بەدەسکی شمشێرەکەیەوە لکا بوو. ناوچاوانی ماچ کرد و وتی: کوڕی مام، فلاّن کچی تۆم بۆ هاوسەری کوڕەکەم و جێگری خۆم هەڵبژاردووە و مارەیی ئەوم بەمشێوەیە دیاریکردووە، بەوشێوەیە بەخششەکانی خۆم بەتۆ و مناڵەکانت بەخشی و زەوییە بەربلاّوەکانم کردە جێگەی ئێوە و ئێوەم وەك وەزیر و راوێژکارەکانی خۆم هەڵبژارد.

ئەمە ئەو عەبدولمەلیکە بوو عەبدولرەحمانی ناچار بەلابردنی ناوی مەنسور لەخوتبەی نوێژی هەینی کرد و پێی وت: یا ناوی ئەو نابەیت یا خۆم دەکوژم.، ئەو دەمانگ ناوی مەنسوری لەخوتبەکانیدا دەهێنایە سەرزمان و چیتر ئەو کارەی نەکرد.

عەبدغەفار و حەیوەت کوڕی مولابیس لەکوژران رزگارییان بوو. کاتێك ساڵەکانی ١٥٧ کۆچی /٧٧٤ زایینی، نزیك بوونەوە؛ عەبدولرەحمان رووی کردە سیوەیل و خەڵکانێکی زۆری لەو کەسانەی شوێنکەوتەی عەبدغەفار و حەیوەت بوون، کوشتار کرد و گەڕایەوە. بەهۆی ئەم کارەوە و دەغەڵکاری عەرەبەکان، عەبدولرەحمان دەستی بەکۆکردنەوە و هەڵبژاردنی کۆیلەکان کرد.

ئاژاوە لەئەفریقییە لەگەڵ خەواریج

پێشتر، بەسەرهاتی هەڵاتنی عەبدولرەحمان کوڕی حەبیبمان باس کرد کەباوکی فەرمانداری ئەفریقییە و لەنێوان و ئەو خەواریج چی روویدا. ئەو رووی کردە کوتامە و یەزید کوڕی حاتەم فەرمانڕەوای ئەفریقییە، سوپایەکی بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد و لەگەڵ خەڵکانی کوتامە جەنگان.

لەم ساڵەدا، یەزید سوپایەکی دیکەی بۆ هاوکاری ئەو کەسانە ڕەوانە کرد کەدژی عەبدولرەحمان دەجەنگان. بازنەی گەمارۆ، گوشاری خستە سەر و هەڵات و لەشوێنەکەی خۆی دوور کەوتەوە. جەنگاوەران شوێنی نەکەوتن.

هەروەها لەم ساڵەدا باوکی یەحیا کوڕی فانوسی هەواری لەپانتاییەکانی تریپۆلی (تەرابلۆس) ئالأی شۆڕشی بەرز کردەوە و دەستەیەکی فراوان لەبەربەرییەکان لەدەوری کۆبوونەوە. لەوێ، سوپایەکی یەزید کوڕی حاتەم کارگوزاری شارەکە بوو. کارگوزار لەگەڵ سوپاکەی هاتەدەر. لەسەر کەنارەکانی دەریا لەسەرزەمینی هەوات رووبەرووی یەك بوونەوە و جەنگان. باوکی یەحیا کوڕی فانوس شکستی خوارد و زۆرینەی سوپاکەی کوشتار کران. بەمشێوەیە خەڵکان لەئەفریقییە ئاسوودە بوون و بارودۆخی ئەو سەرزەمینە بۆ یەزید کوڕی حاتەم سەقامگیر بوو.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا زەفەر کوڕی هەیسەم کوڕی معاویە فەرمانداری بەسرە، دەستی بەعەمرۆ کوڕی شەداد گەیشت. ئەو کارگوزاری ئیبراهیم کوڕی عەبدوالله لەفارس بوو. هۆکاری دەست گرتنەکەی ئەوە بوو: ئەو، لەیەکێك لەکۆیلەکانی خۆیدا. کۆیلە رێگەی گرتنی ئەوی نیشاندا کەگرتی و کوشتی و لەمێربد لەداریدا.

هەروەها لەم ساڵەدا، هەیسەمیان لەفەرمانداری بەسرە دوورخستەوە: سەواری

فریاڕەسیان وەك پێشنوێژ و سەرپەرەستی دامەزراوەی داد دەستینشان کرد و سەعید کوڕی دەعلەجیان وەك فەرماندەی پاسەوانەکانی شارەکە و رووداوەکان دانا. کاتێك هەیسەم گەیشتە بەغداد، مرد و مەنسور نوێژی لەسەر خوێند.

زەفەر کوڕی عاسمی هیلالی جەنگی هاوینەی کرد، عەباس کوڕی محەممەد کوڕی عەلی ڕێ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. کارگوزاری مەککە محەممەد کوڕی ئیبراهیمی ڕێبەر بوو، دەعلەج کوڕی زوهەیر، پێشنوێژی گشتی و سەرپەرەستی دامەزراوەی داد سەوار کوڕی عەبدوالله، کارگوزاری ناوچەکانی فارس و ئەهواز و دیجلە، عومارە کوڕی حەمزە، کارگوزاریس کرمان و سیند هوشام کوڕی عەمرۆ، کارگوزاری ئەفریقییە یەزید کوڕی حاتەم و کارگوزاری میسر محەممەد کوڕی سەعید بوو.

هەروەها لەم ساڵەدا عەبدولرەحمانی ئومەوی، ڕقی کۆیلەکەی (بەدر) لەدڵ گرت چوونکە زیاد لەرادە تێکەڵاو و ڕێز کوڕ و دانیشتنەکانی نەدەگرت و ژێر دەستی گەورەکەی بەسووکایەتی لەقەڵەم دەدا. عەبدولرەحمان ڕێزی لەچاکەکاری و کۆیلایەتی ئەو نەگرت، دەستی بەسەر سامانەکەیدا گرت و بەخششەکانی لەو گرتەوە و ئەوی بۆ سنوور دوورخستەوە. لەو سەرزەمینە مایەوە تا ئەو کاتەی بەیەکجاری کۆچی دوایی کرد.

لەم ساڵەدا عەبدولرەحمان کوڕی زیادی ئەنعەم سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی ئەفریقییە مرد. خەڵکان سەبارەت بەگێڕانەوەکانی ئەو گومانیان هەبوو. حەمزە کوڕی حەبیبی زەییات (قورئان خوێن و فێرخوازی قروئان) یەکێك لەحەوت قورئان خوێنەکە، کۆچی دوایی کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و پەنجا و حەوتی کۆچی (٧٧٤ زایینی)

لەم ساڵەدا مەنسور کۆشکێکی بەناوی (جاودانە) بۆ خۆی دروست کرد.

هەروەها مەنسور لەم ساڵەدا فەرمانیدا بازارەکان بۆ گەڕەکی کەرخ و شوێنەکانی دیکە بگوێزنەوە.

هۆکاری ئەم بڕیارەمان پێشتر باس کرد. ئەو سەعید کوڕی دەعلەجی وەك فەرمانداری بەحرەین دانا کەکوڕەکەی خۆی یانی تەمیمی پێش خۆی بۆ ئەو سەرزەمینە ڕەوانە کرد. مەنسور بەناو سوپا تەیار و ئامادەکەی خۆیدا گەڕا. لەو کاتەدا زرێیەکی پۆشیبوو و خودەی لەسەردا بوو.

لەم ساڵەدا عامر کوڕی ئیسماعیلی موسەلا کۆچی دوایی کرد و مەنسور نوێژی لەسەر خوێند. سەوار کوڕی عەبدوالله سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی بەسرە کۆچی دوایی کرد و لەجیاتی ئەو، عوبەیدالله کوڕی حەسەن کوڕی حوسەینی عەنبەرییان دانا. محەممەد کوڕی سلێمانی کاتبیان لەفەرمانداری میسر لابرد و کۆیلەکەی، یانی مەتریان لەجێگەی ئەو دانا. مەعبەد کوڕی خەلیل وەك فەرمانداری شاری سێند دیاریکرابوو و هوشام کوڕی عەمرۆ لەسەر کار دوورخرابوویەوە.

یەزید کوڕی ئوسیدی سولەمی جەنگی هاوینەی کرد و سەنان موالی بەتاڵی بۆ قەڵاکە ڕەوانە کرد. بەتاڵ ئەسیر و گرفتاری زۆری لەگەڵ خۆی هێنا. دەستەیەك دەڵێن: زەفەر کوڕی عاسم جەنگی هاوینەی کرد.

ئیبراهیم کوڕی یەحیا کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس فەرمانداری مەککە، ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. دەستەیەك دەڵێن: فەرمانداری مەککە عەبد سەمەد کوڕی عەلی بوو. کارگوزاری شارەکان هەمان کەسانی ساڵی پێشتر بوون.

هەروەها لەم ساڵەدا عەبدوەهاب کوڕی ئیبراهیمی ڕێبەر کۆچی دوایی کرد و دەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ١٥٨ کۆچی/ ٧٧٥ زایینی مرد، ئەوزاعی فەقیهی ناودار

کەناوی عەبدولرەحمان کوڕی عەمرۆ بوو لەتەمەنی حەفتا ساڵی مرد، مەسعەب کوڕی سابت کوڕی عەبدوالله کوڕی زوبەیر کوڕی عەوام باوەگەوڕێی زوبەیر کوڕی بەکار.

لەم ساڵەدا گارلە پاشای فەرەنگەکان، سلێمان کوڕی یەقزانی لەسەرزەمینە ئیسلامییەکان دەرپەڕاند. ئەو لەئاندۆلۆس ژیانی بەسەر دەبرد. ئەوی لەرێگەدا بینی و تا ساراگوسا هاورێیەتی کرد. حسەین کوڕی یەحیا ئەنساری لەبنەماڵەی سەعد کوڕی عوبادە، پێشی کەوتەوە و لەقەلاکەدا سەنگەری گرت. گارلە، پاشای فەرەنگەکان، گوناحی ئەم کارەی خستە ئەستۆی سلێمان و وتی: تۆ بەشێوەیەکی نهێنی بۆ ئەم کارە ناچارت کردووە، ئەوی گرت و لەگەڵ خۆی بۆ وڵاتەکەی خۆی برد. کاتێك لەسەرزەمینە ئیسلامییەکان دوور دەکەوتەوە و ئارامی دەگرت، مەتروح و عەیشون، کوڕەکانی سلێمان لەگەڵ هاوەڵەکانیان هێرشیان کردنەسەر و باوکیان رزگار کرد و ئەویان بۆ ساراگوسا گەڕاندەوە و لەگەڵ حسەین پۆشتنە ناو شارەکە و بۆ شەڕ دژی عەبدولرەحمان یەکیانگرت.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و پەنجا و هەشتی کۆچی (٧٧٤ زایینی)

دوورخستنەوەی موسا لەفەرمانداری و هاتنە سەرکاری خالید کوڕی بەرمەك

لەم ساڵەدا مەنسور، موسا کوڕی کەعبی لەفەرمانداری موسڵ دوورخستەوە، چوونکە ئەو هەواڵانەی لەکارەکانی ئەو بیستبووی، تووڕەیی ئەوی لێکەوتەوە. فەرمانی بەمەهدی کوڕیدا بەرەو رەقە بەرێکەوێت، خۆیشی واینیشاندا مەبەستی ڕۆشتن بۆ بیت المقدسی لەسەردایە. فەرمانی بەکوڕەکەیدا بوو ڕێگەکەی بەشێوەیەك هەڵبژێرێت لەموسڵەوە گوزەر بکات و کاتێك گەیشتە ئەو شارە، موسا بگرێت و زیندانی بکات و خالید کوڕی بەرمەك لەجیاتی ئەو وەك فەرمانڕەوا دابنێت.

مەنسور، خالید کوڕی بەرمەکی بەپێدانی سێ هەزار هەزار (ملیۆن) درهەم ناچار کردبوو. ماوەی سێ رۆژی بۆ دانابوو تا پارەکە بداتەوە یا بکوژرێت. خالید بەیەحیای کوڕی وت: کوڕی خۆم! برۆ لای براکانمان عومار کوڕی حەمزە، موبارەکی تورکی و سالح پێشنوێژی مزگەوتەکە و کەسانی دیکە و لەباروودۆخی خۆمان ئاگاداریان بکەرەوە.

یەحیا دەڵێت: ڕۆشتمە لای ئەوان، دەستەیەکیان لەبینینی من خۆیان دوورخستەوە بەلام پارەکەیان نارد. دەستەیەکیان بەرووگرژی سەیری منیان کرد بەلام بەشێوەیەکی شاراوە پارەکەیان ڕەوانە کرد. یەحیا دەڵێت: ڕۆشتمە لای عومار کوڕی حەمزە، سەیری دیوارەکەی دەکرد، ئاوڕی دایەوە و سڵاوم لێکرد. بەشێوەیەکی سارد وەڵامی دامەوە. پرسی: باوکت چۆنە؟ لەپێشهاتەکان ئاگادارم کردەوە و داوای سەد هەزار درەمم کرد. وتی: ئەگەر دەمتوانی، دەمنارد. گەڕامەوە لەکاتێکدا بۆ نفرینی لەخۆبایی بوونی ئەوم دەکرد. وتەکانی ئەوم بۆ باوکم گێڕایەوە کەلەناکاو پارەکە لەلایەن عومارەوە گەیشت. یەحیا دەڵێت: ئێمە لەماوەی دوو رۆژ دوو هەزار و حەوتسەد هەزار درەممان کۆکردەوە و تەنیا

سێسەد هەزار درەمی مابوو کەئەگەر کۆنەدەکرایەوە، ریسەکەمان دەبوو بەخوری.

یەحیا دەڵێت: ئەو رۆژە خەمبار لەپردەکە گوزەرم کرد، کەسێك لەناکاو هاتە سەرریگەم و وتی: هەواڵێکی خۆشم پێیە. پشتم تێکرد بەڵام دووبارە لەمن نزیك کەوتەوە، جڵەوی ئەسپەکەی گرتم و وتی: تۆ خەمباریت، سوێند بەخوا بەیانی شادمان دەبیت و لەکاتێکدا لەم پردە گوزەر دەکەیت، ئاڵای حکومەت لەبەردەم تۆدا هەڵکراوە. لەم وتەی ئەو سەرمسوڕما. ئەو پیاوە وتی: ئەگەر وتەکەی من راست بوو، دەبێت پێنج هەزار درەمم پێ بدەیت. منیش بەسەرسوڕمانەوە بەڵێنم پێدا.

بەمشێوە بوو هەواڵی شۆڕشی خەڵکانی موسڵ و جەزیرە و زاڵبوونی کوردەکان لەو ناوچانە بەمەنسور گەیشت. مەنسور پرسی: چ کەسێك شیاوی فەرمانڕەوایەتی ئەو ناوچەیە؟ موسەییب کوڕی زوهەیر وتی: بۆچوونێکم هەیە هەرچەند دڵنیام پێی رازی نابیت و گرنگی پێنادەیت بەڵام دەست لەچاکەخوازی تۆ هەڵناگرم. مەنسور وتی: بدوێ. وتی: کەس وەك خالید کوڕی بەرمەك شیاوی فەرمانڕەوایەتی ئەو سەرزەمینە نییە. مەنسور وتی: دوای ئەو هەموو ئازارەی بەسەر ئەودا سەپاندمان، چۆن ئەم ئەندێشەیە رەوایە؟ موسەییب وتی: تۆخۆت بواری ئەم کارەت رەخساندووە و من دەبمە دەستبەری ئەو. مەنسور وتی: بەیانی بیهێننە لای من. بەیانی ئەو رۆژە خالیدیان بردە لای مەنسور و ئەو لەسێسەد هەزار درەمەکەی دیکە، چاوپۆشی کرد و بۆ خۆی و یەحیای کوڕی ئاڵای فەرمانڕەوایەتی ئازەربایەجانی هەڵکرد. یەحیا چاوی بەو پیاوە کەوت کەهەواڵەکەی پێدابوو. ئەو پیاوەی کردە یەکێك لەکەسە نزیکەکانی خۆی و پەنجا هەزار درەم مژدانەی پێبەخشی. خالید ئەو سێسەد هەزار درەمی لەعومارەی وەرگرتبوو، بەنێوەنجیگەری یەحیای کوڕی، بۆ عومارەی گەڕاندەوە و پەیامی بۆ نارد: مەگەر من سەڕاف باوکت بووم؟ چیتر خۆت لەمن دوور بخەرەوە. بەڵام عومارە پارەکەی گەڕاندەوە.

خالید بەهاورێیەتی مەهدی بەرەو موسڵ بەرێکەوت و موسا کوڕی کەعبی لەو سەرزەمینە لەسەر کار لابرد و خۆی و کوڕەکەی فەرمانداریيان گرتەدەست.

خالید فەرمانڕەوایەتی موسڵ و یەحیای کوڕی فەرمانڕەوایەتی ئازەربایەجانی دەکرد تا ئەوەی مەنسور مرد. ئەحمەد کوڕی محەممەد کوڕی سەواری موسڵی دەڵێت: ئێمە هیچ کات سەرکردەیەکی گەورەی وەك خالیدمان نەبووە و کەس وەك ئەو لای ئێمە رێزدار نەبووە، ئەم رێزدارییە لەسەختگیرییەوە سەرچاوەی نەگرتبوو، بەڵکو لەدڵی ئێمەدا ڕەگی داکوتابوو.

مردنی مەنسور و وەسیەتی ئەو

لەم ساڵەدا مەنسور لەشەشی زیحەججە /٢٨ ژوئەنی ٧٧٩ زایینی لەبئر مەیمون مرد. وتراوە وەحی بەشێوەیەکی نهێنی لەکۆشکەکەی ئەودا هاواری کردووە و ئەو، دەنگەکەی بیستووە کەهۆنراوەیەکی بەمشێوەی هێناوەتە سەرزمان:

اما و رب السكون و الحرك	ان المنايا كثيرة الشرك
عليك يا نفس، ان اسأت و ان	احسنت بالقصد كل ذاك لك
ما اختلف اليل و النهار و لا	دارت نجوم السمأ فى الفلك
الا تنقل السلطان عن ملك	اذا انتهى ملكه الى ملك
حتى يصيرا به الى ملك	ما عز سلطانه بمشترك
ذاك بديع السمأ و الارض و الـ	مرسى الجبال المسخر الفلك

واتاکەی: سوێند بەخوای ئارامی و جووڵە، مەرگ چەندین داوی هەیە، ئەی گیان! لەسەر تۆیە میانەڕەوی لەچاك و خراپە بەجێ بێنی، چوونکە ئەوە هەموو شتێك دەبێت بۆ تۆ. شەو و بەیانی یەك لەدوای یەك نەدەهاتن و ئەستێرەکان لەگەردوونەدا نەدەسوڕانەوە مەگەر ئەوەی فەرمانڕەوایی لەشوێنێك بەکۆتایی دەگەیشت و شوێنەکەی بەکەسێکی دیکە دەسپارد. تا ئەو جێگەی (شەو و رۆژ) ئەو بۆ دەرگای فەرمانڕەوایەك بنێرن کەرێزداری فەرمانڕەواکەی، هاوتای نییە. ئەو بەدیهێنەری ئاسمان و زەوی و کێوەکان و گەردوونەی ئاسمانە.

مەنسور وتی: کاتی مەرگی من هاتووە. تەبەری دەڵێت: عەبدولعەزیز کوڕی موسلیم وتی: رۆژێك پۆشتەمە لای مەنسور و سڵاوم بۆ نارد. بەشێوەیەك گێژ و

پەرێشان بوو وەڵامی نەدامەوە. ئەوەی بینیم هانیدام بۆ ئەوەی بگەڕێمەوە. دوای چەند ساتێك مەنسور پێی وتم: لەخەودا بینیم وەك بڵێی كەسێك ئەم هۆنراوانە بۆ من دەهۆنێتەوە:

أأخی خفض من مناكا   فكأن يومك قدأتاكا

و لقد اراك الدهر من   تصريفه ما قد اراكا

فاذا اردت الناقص العبـ   ـدالذليل فأنت ذاكا

ملكت ما ملكته   و الامر فيه الى سواكا

واتاكەی: براكەم! لەئارەزووەكانی خۆت كەم بكەرەوە وەك بڵێی ڕۆژی مەرگی تۆ هاتووە، و ڕۆژگار، سووڕانەكانی خۆی نیشانی تۆداوە، ئەگەر بخوازیت بەندەیەكی ریسوا و زەلیل ببینیت، تۆخۆت، ئەو كەسەیت. ئەوەی دەبوا، بەدەستت هێنا، بەڵام ئەوەی هەتە بۆ كەسێكی دیكە دەبێت.

پەرێشانی و خەمی من بۆ ئەو بابەتەیە كەبینیم و بیستم. وتم: ئەی سەروەری باوەڕداران، ئەوەی بینیوتە، خێر و خۆشییە.

دوای ماوەیەكی زەمەنی كەم بەرەو مەككە بەرێكەوت. كاتێك لەبەغدادەوە بەرەو مەككە دەڕۆشت، لەكۆشكی عەبدوویە دابەزی و لەهەمان شوێن لەسێی شەوال/ پێنجی ئۆتی ٧٧٥ زایینی، ئەستێرەكە لەبەرەبەیان بۆ ئەو هەڵات و نیشانەكانی تا دەركەوتنی هەتاو، بەئاسمانەوە دیار بوو. ئەو مەهدی بانگ كرد تا ماڵئاوایی لێبكات. مەنسور بۆ سامان و خەلافەتەكەی ئەوی كردە جێگری خۆی. لەبەیانی و ئێواریْ و هەموو ئەو ساتانەی لەو شوێنە بوو، وتەكانی خۆی دووبارە دەكردەوە و سەرئەنجام لەدواوایین ڕۆژ بەمەهدی وت: هیچ شتێكم پشتگوێ نەخستووە مەگەر ئەوەی تۆم لێ ئاگادار كردبێتەوە و هەنووكە پێشنیاری كارە چاكەكانت پێ دەكەم كەگومان ناكەم یەكێك لەوان بێنیتەدی.

مەنسور سنووقێكی بوو كەدەفتەرەكانی خۆی تیا هەڵدەگرت، قوفڵی كردبوو و كەس جگە لەخۆی نەیدەتوانی بیكاتەوە. مەنسور ڕووی كردە مەهدی و وتی: سەیری ئەم سنووقە بكەو بیپارێزە چوونكە زانستی هەموو پێشینانت تا دووایین ڕۆژ لەو سنووقەدا دانراوە. ئەگەر بابەتێك خەمباری كردی، سەیری ئەو دەفتەرە

بکە، ئەگەر بەمەبەستەکەی خۆت گەشتیت باشتر و گەرنە سەیری دەفتەری دووەم و سێیەم تا حەوتەم بکە، ئەگەر ئەم کارە لای تۆ دژوار بوو، دەفتەرێکی بچووکی تێدایە و ئەوەی بخوازیت، لەوێدا بەدەستی دێنیت، بەڵام گومان ناکەم ئەو کارە بکەیت.

جوان سەیری ئەم شارە (بەغداد) بکە و هیچ شارێکی دیکە مەکە جێگری ئەو شارە چوونکە سامانێکم لەو شارەدا بۆ تۆ کۆکردۆتەوە کەئەگەر دەساڵ باج بەتۆ نەگات، دەتوانی خەرجی سوپاییەکان، خەرجییەکانی دیکە، خەرجی منداڵ و منداڵی منداڵەکانت بدەیت، کەواتە بیپارێزە چوونکە تا ئەو کاتەی گەنجخانەکەی تۆ ئاوەدانە، کەسێکی رێزداریت بەڵام گومان ناکەم ئەو کارە بکەیت.

پێشنیارت پێدەکەم رێز لەکەسانی بنەماڵەکەت بگری و چاکەیان لەگەڵ بکەیت و ئەوان لەکاروبارەکان پێش بخەیت، قاچی ئەوان بخەیتە سەر سەری خەڵکان و لەسەر مینبەر جێگەیان بۆ بکەیتەوە چوونکە رێزی تۆ رێزی ئەوانە و لەبیر نەکردنی ئەوان لەبەرژەوەندی تۆدایە، بەڵام گومان ناکەم ئەو کارە بکەیت.

سەیری کەسانی نزیك و موالییەکانت بکە و بۆ ئەوان کەسێکی چاکەکار بە، ئەوان پێش بخە و ژمارەیان فراوان بکە چوونکە لەکاتی پێشهاتە ناسازگارەکان پشتیوانی تۆ دەبن بەڵام گومان ناکەم ئەو کارە بکەیت.

پێشنیارت پێدەکەم چاکە لەگەڵ خەڵکانی خوراسان بکەیت چوونکە ئەوان هاوەڵان و شوێنکەوتەکانی تۆن و لەماڵ و گیانی خۆیان بۆ فەرمانڕەوایەتی تۆ درێغیان نەکرد. چاکە لەگەڵ ئەو کەسانە بکە کەخۆشەویستی تۆیان لەدڵ دەرناچێت و لەگوناحەکانیان خۆش ببە و بۆ کارەکانیان پاداشتیان پێ ببەخشە. ئەگەر کەسێك لەوان مرد، جێگەی خاڵی ئەو لەناو بنەماڵەکەی پڕ بکەرەوە بەڵام گومان ناکەم ئەو کارە بکەیت.

هەرگیز لەرۆژهەڵات بناغەی شارێك دامەرێژە چوونکە ناتوانی دروست کردنەکەی بەئەنجام بگەیێنیت بەڵام گومان دەکەم ئەو کارە دەکەیت.

ئاگادار بە لەمناڵەکانی سولەیم داوای هاوکاری نەکەیت بەڵام گومان دەکەم ئەو کارە بکەیت.

ئاگادار بە ژنان لەکاروبارەکان دوور بخەیتەوە بەڵام گومان دەکەم ئەو کارە بکەیت.

دەڵێن: مەنسور وتی: لەزیئەلحەججە لەدایك بووم و لەم مانگەدا فەرمانڕەوایەتیم گرتەدەست و لەم مانگەدا کۆچی دوایی دەکەم و ئەم بابەتە بۆ حەج کردن هانیدام. لەپێشنیارەکانی منە بۆ راپەڕاندنی کاروباری موسوڵمانان – لەدوای مەرگم– بیری خواوەندت بێت تا خەم و پەژارەکانی تۆ بۆ شادمانی و کامەرانی بگۆڕێت و لەو شوێنەوەی گومان ناکەیت، دەرگای رەحمەتی خۆی بەرووی تۆدا بکاتەوە.

کوڕی خۆم، محەممەد! لەناو ئۆمەتەکەی بەزیندوویی بهێڵەرەوە تا خواوەند تۆ و فەرمانڕەوایەتییەکەت بپارێزێت. ئاگادار بە بەناڕەوا خوێنی کەس نەڕژێنیت چوونکە لای خواوەند گوناحێکی گەورەیە و نەنگێکی هەمیشەییە بۆ دنیا.

سنوورە خواییەکان مەبەزێنە چوونکە رزگاری تۆ لەم دنیا و مانەوەت لەبەهەشت بەندە بەو کارە، سنوورەکان مەبەزێنە بۆ ئەوەی لەناو نەچیت، ئەگەر خواوەند شتێکی باشتری دەزانی کەبۆ دینەکەی شیاوتر و گونجاوتر بێت، دڵنیابە لەکتێبەکەی خۆیدا باسی دەکرد.

بزانە خواوەند لەفراوانی توڕەیی و غەزەبی خۆی بۆ رێزگرتن لەزاڵبوونی لەکتێبەکەی خۆیدا فەرموویەتی سزای ئەو کەسەی کارە ناڕەواکان لەسەر زەوی ئەنجام دەدات، بەوشێوە و بەم شێوەیە لەگەڵ ئەو سزا و ئازابە گەورەی لەو دنیا چاوەڕوانی دەکات. خواوەند لەکتێبەکەی خۆیدا دەفەرمێت: سزای ئەو کەسانەی دژایەتی خواوەند و پێغەمبەر (د.خ) دەکەن و کارە ناڕەواکان لەسەر زەوی ئەنجام دەدەن، ئەوەیە بەکوژراوی لەخاچ بدرێن.

کوڕی خۆم! فەرمانڕەوایی، تەنافی بەهێزی خواوەند و دەستاوێزێکی نەشیاو بۆ پچڕان و ئایینی راستی ئەوە، کەواتە رێزی بگرە و بیپارێزە و بەرگری لێبکە. خواوەند! ناباوەڕان سزا و هەڵگەڕاوەکان سەرکوت و کەیفەری خەواریج بدە، لەفەرمانەکانی خوت چاو مەپۆشە، دادپەروەری بکەرە پیشە و سنوورەکان بپارێزەی چوونکە ئەم کارە زیاتر لەهەر شتێکی دیکە دەبێتە هۆی رێگری

لەدروست بوونی دوژمن و نەیارەکانی تۆ لەناو دەبات و چارەسەرێکی گونجاوە. لەوەی پەیوەندی بەتالأنییەکانەوە هەیە، لەلاڕێدا مەڕۆ، چوونکە بەوەی خواوەند بەتۆی بەخشیوە، پێویستت بەتالأنییەکان نییە. فەرمانڕەوایی بەرێزگرتن لەکەسانی نزیك دەست پێبکە. لەخۆپەسەندی و بەفیڕۆدانی سامانەکان خۆت بەدوور بگرە و سنوور پارێزەکان بۆ سنوورەکان ڕەوانە بکە. ڕێگەکان ئەمن و ئاسوودەی بەهەمووان ببەخشە. چارەسەری کێشەکانیان بکە و ناخۆشییەکانیان لێ دوور بخەرەوە. سامانەکان بەدەست بێنە و پاشەکەوتیان بکە و لەزێدەڕۆیی خۆت بەدوور بگرە چوونکە لەبەلاّ و زیانەکانی ڕۆژگار پارێزراو نیت.

تا ئەو جێگەی دەتوانی چوارپێ و پیاو و سوپا کۆبکەرەوە، کاری ئەمڕۆ مەخەرە سبەی چوونکە کارەکان کەڵەکە دەبن و لەکاتی ساماندانی کاروبارەکان، فیڕۆیی و گەندەڵی دێتە ئاراوە. هەوڵ بدە ئەو پێشهاتانەی ڕووبەڕوت دەبنەوە، لەکاتی خۆیدا جێبەجێیان بکەیت. پیاوەکان لەشەودا ئامادە بکە بۆ ئەوەی بزانی لەرۆژدا چی ڕوودەدات بەهەمان شێوە پیاوان لەرۆژدا ئامادە بکە تا بزانی لەشەودا چی ڕوودەدات. خۆت، جڵەوی کاروبارەکان بگرە دەست بێ ئەوەی سستی نیشان بدەیت. بەخواوەند خۆشبین بە و لەکارگوزار و دەبیرەکانی خۆت بەد گومان. وشیار و بێدار بە، دڵنەوایی ئەوکەسانە بکە لەبەر دەرگای ماڵەکەی تۆ چاوەڕوانن. بەئاسانی مۆڵەتی هاتنە ژوور بەخەڵکان بدە، لێکۆڵینەوە لەکاروباری ئەو کەسانە بکە دادخوازی دەهێننە لای تۆ، کەسێك بۆ کارەکانی ئەوان راسپێرە کەهیچ کات خەو نەیباتەوە و سەرقاڵی نەکات. هەرگیز بێ ئاگایانە مەخەوە چوونکە باوکت هەرگیز بەو شێوە نەخەوتووە و چاوی نەخستۆتە سەریەك مەگەر ئەوەی دڵی بەئاگا بووە. ئەمە وەسیەت نامەی منە بۆ تۆ. خواوەند شایەتی نێوان من و تۆیە. دواتر ماڵئاوایی لێکرد و یەکتریان لەئامێز گرت و دەستیان بەگریان کرد.

ئەو بەرەو کوفە بەرێکەوت و حەج و عەمرەی کرد. قوربانییەکانی لەپێشەوە نارد و قوربانییەکەی خۆی بەداماڵینی پێستەکەی نیشاندا. ئەمە لەکاتێکدا بوو چەند ڕۆژێك لەزی قەعدە/ سێپتامبەری ٧٧٥ زایینی تێدەپەڕی. کاتێك چەند مەنزڵێك لەکوفەی بڕی، ئازارێك سەرتاپای جەستەی داگرت و بووە هۆکاری

مردنی. کاتێك ئازارەکەی تەشەنەی سەند، بەرەبیعی وت: بۆ حەرەمی خواوەندم ببە بۆ ئەوەی لەگوناحەکانم هەڵبێم. رەبیع جڵەوداری ئەسپەکەی بوو. مەنسور پێشنیارەکانی خۆی پێکرد. کاتێك بەرەبەیانی رۆژی شەشەم گەیشتە بئر مەیمون، لەوێ مرد لەکاتێکدا لەکاتی مەرگ جگە لەرەبیع و خزمەتکارەکانی کەسی دیکەی لەگەڵدا نەبوو. رەبیع مردنی ئەوی شاردەوە و رێگەی نەدا کەس لەسەر جەنازەکەی بگری تا ئەو کاتەی هەتاو هەلات. لەم کاتەدا وەك هەمیشە بنەماڵەکەی ئامادە بوون. یەکەم کەس کەرەبیع بانگی کرد، مامەکەی یانی عیسا کوڕی عەلی بوو و دوای چەند ساتێك رێگەی چوونە ژوورەوە بەکوڕی براکەی، عیسا کوڕی موسا دا. ئەو تەنیا کەسێك بوو پێش عیسا کوڕی عەلی دەکەوت. دوای ئەوان رێگەی چوونە ژوورەوەی بەگەورەکان و بەتەمەنەکاندا. بەمشێوەیە رەبیع لەوان بۆ مەهدی و دوای ئەو بۆ عیسا کوڕی موسا لەسەر دەستی موسا ئەلهادی بەیعەتی وەرگرت.

کاتێك بەیعەت وەرگرتن لەمناڵەکانی هاشم کۆتایی پێهات، لەفەرماندە نیزامییەکان وخەڵکان بەگشتی بەیعەتی وەرگرت. عەباس کوڕی محەممەد و محەممەد کوڕی سلێمان بەرەو مەککە بەرێکەوت تا بۆ مەهدی لەخەڵکان بەیعەت وەربگرن. ئەوان لەناو کەعبە بەیعەیتان لەخەڵکان وەرگرت و سەرقاڵی بەخاك سپاردنی مەنسور بوون و ئێوارێ کۆتاییان بەکارەکەیان هێنا. جەنازەی ئەویان بەکفن داپۆشی. روخسار و سەریان داپۆشی بەلاّم لەبەر ئەوەی لەکاتی بەستنی ئیحرام مردبوو، سەریان دانەپۆشی. عیسا کوڕی موسا و یا بەوتەیەك ئیبراهیم کوڕی یەحیا کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس نوێژی لەسەر خوێند و لەئارامگای مەعلات بەخاك سپێردرا. سەد گۆڕیان بۆ هەڵکەند تا خەڵکان گۆڕەکەی نەزانن و لەگۆڕێکی دیکەدا بەخاك سپێردرا. عیسا کوڕی عەلی و عیسا کوڕی محەممەد و عەباس کوڕی محەممەد و رەبیع و رەیان کە هەردووك لەموالییەکانی بوون لەگەڵ یەقتین رۆشتنە ناو گۆڕەکەی. لەکاتی مەرگ، شەست و سێ یا شەست و چوار یا شەست و هەشت ساڵ تەمەنی بوو. ماوەی خەلافەتی ئەو بیست و چوار رۆژ یا سێ رۆژ کەمتر لەبیست و دوو ساڵ بوو. سەبارەت

بەمەرگی ئەو وتوویانە: کاتێك گەیشتە دوا مەنزڵی نزیك مەککە، لەسەرەوەی مەنزڵگەکە ئەم نووسراوەی بینی:

بسم الله الرحمان الرحيم

ابا جعفر حانت وفاتك و انقضت   سنوك و امر الله لابد واقع

ابا جعفر هل كاهن او منجم   لك اليوم من حر المنية مانع

واتاکەی: بەناوی خواوەندی بەخشندەی مێهرەبان. ئەی باوکی جەعفەر! کاتی مەرگت هاتووە و ساڵەکانی تەمەنت بەسەرچووە و فەرمانی خواوەند دەبێت ئەنجام بدرێت. ئەی باوکی جەعفەر! کام کاهینە یا ئەستێرەناسە لەئێستادا دەتوانێت داغی مەرگ لەتۆ دوور بکاتەوە.

لەم کاتەدا مەنسور خزمەتکاری مەنزڵگەکەی بانگ کرد و پێی وت: ئایا فەرمانم پێ نەداویت کەس نابێت بێتە ناو ئەم مەنزڵگانە؟ وەڵامی دایەوە: سوێند بەخوا لەو کاتەوەی چۆڵ کراوە، کەس نەهاتۆتە ئێرە. مەنسور وتی: سەیرکە بزانە چی نووسراوە؟ ئەو پیاوە وەڵامی دایەوە: هیچ نابینم. مەنسور کەسێکی دیکەی بانگ کرد و ئەویش هیچی نەبینی. خۆی ئەم دوو دێرەی خوێندەوە و فەرمانی بەپەردەدارەکەیدا ئایەیەك لەقورئان بخوێنێتەوە و ئەو، ئەم ئایەی خوێندەوە: ئەوانەی ستەمکارییان کردە پیشە بەزوویی دەزانن چۆن گۆڕانیان بەسەردا دێت. مەنسور فەرمانیدا قامچی لەپەردەدارەکەی بدەن و لەبەر ئەوەی گومانی بوو، ئەو شوێنەی بەجێهێشت بەڵام لەئەسپەکەی کەوتەخوار و پشتی شکا و مرد و لەبئر مەیمون بەخاك سپێردرا. بەڵام گێڕانەوەی یەکەم راستتر دێتە بەرچاو.

تایبەتمەندییەکانی مەنسور و منداڵەکانی

ئەو گەنم رەنگ و لەڕ و روخسارێکی لاوازی بوو. لەحومەیمە لەسەرزەمینی شەرات چاوی بەدنیا هەڵهێنا. مەهدی یا هەمان محەممەد و جەعفەری گەورە کوڕەکانی بوون. دایکی ئەم دووانە ئەروی کچی مەنسور و خوشکی یەزید کوڕی مەنسوری حومەیرییە. نازناوەکەی دایکی موسایە. جەعفەر پێش مەنسور مرد. لەمنداڵەکانی دیکەی ئەو دەتوانین ئاماژە بەسلێمان و یەعقوب بدەین کەدایکیان فاتیمە کچی محەممەد لەمنداڵەکانی تەڵحە کوڕی عوبەیداللە بوو. یەکێکی دیکە لە

منداڵەکانی جەعفەری بچوك کەدایکی کردییە دایکی منداڵ بوو. ساڵحی مسکێن یەکێ دیکە لەمنداڵەکانی بوو لەدایکی وەلەدی روومی. قاسم یەکێك لەکوڕەکانی ئەوە کە لەتەمەنی دە ساڵی لای مەنسور مرد. دایکی ئەویش دایکی وەلدی بوو کەبەدایکی قاسم بانگ دەکرا. ئەو لەنزیك دەروازەی شام باخێکی بوو کە بەباخی دایکی قاسم ناویان دەبرد. عالیە کچی مەنسور بوو کەدایکی ژنێك بوو لەمنداڵەکانی ئومەییە.

بەشێك لەشێواز و کردەوەکانی مەنسور

سەلام ئەبرەش دەڵێت: من لەناو ماڵەکەی مەنسور خزمەتم دەکرد. مەنسور تا ئەو کاتەی نەدەڕۆشتە ناو خەڵکان، روخۆشترینی خەڵکان بوو. کاتێك جل و بەرگی لەبەر دەکرد، روخساری ڕەش دادگیرسا و چاوەکانی سوور دەبوو و کارە وەحشیانەکانی ئەنجام دەدا.

رۆژێك پێی وتم: کوڕی خۆم! هەرکات بینیت جل و بەرگم لەبەر کردووە یا لەشوێنێك گەڕاومەتەوە، کەستان لێم

نزیك نەبێتەوە، دەترسم ئازاری بدەم.

سەلام دەڵێت: لەماڵی مەنسور، کەرەستەکانی یاری کردن و سەرقاڵی یا هەر شتێکی هاوشێوە نەدەبینرا. تەنیا یەك رۆژ یەك لەمنداڵەکانی سوار وشتر بوو و هاوشێوەی سارانشینەکان خۆی رازاندەوە و کەوانێکی خستە سەرشان. بڕێك کەشك و میسواکی لەوشترەکەی بار کرد. لەیەکێك لەخورجینەکانی کەشك و لەخورجینەکەی دیکەی سیواك و شتەکانی دیکەی دانا کەوەك پێشکەشی خێوەت نشینەکان هەژمار دەکرا. ئەو بەمشێوەیە ڕۆشتەدەر و بارەکەی خۆی بەمەهدی (جێگری خەلیفە) پێشکەش کرد. خەڵك لەو کارە سەریان سوڕما. مەهدی لەروسافە (کۆشکەکەی خۆی) بوو. دیارییەکەی وەرگرت و دوو خورجینەکەی لێوانلێو کرد لەدرەم. خەڵکان زانیان ئەمە جۆرێکە لەگەمەی سوڵتانەکان.

حومادی تورك دەڵێت: مەنسور دانیشتبوو، من لای ئەو بووم کەدەنگەدەنگی بیست. وتی: بزانە ئەم دەنگە دەنگە چییە؟ ڕۆشتمەدەر و لەناکاو یەکێك

لەخزمەتکارەکانی ئەوم بینی کەکەنیزەکان دەوریان گرتبوو و ئەو سێ تاری بۆ دەژەنین و کەنیزەکان پێدەکەنن. ڕووداوەکەم بۆ مەنسور باس کرد. پرسی: سێ تار چییە؟ بۆم باس کرد.پرسی: تۆ لەکوێوە دەزانی سێ تار چییە؟ بۆم ڕوون کردەوە. مەنسور هەستا و ڕۆشتە لای کەنیزەکان. کەنیزەکان کاتێك ئەویان بینی بلاوەیان لێکرد. فەرمانیدا سێ تارەکە لەسەری خزمەتکارەکەدا بشکێنن و دواتر کۆیلەکەی فرۆشت.

حومادی تورك دەڵێت: مەنسور، مەعن کوڕی زائدەی لەکاتی دروست بوونی ئاژاوە وەك فەرمانداری یەمەن دەستنیشان کرد. مەعن ڕۆشتە ئەو سەرزەمینە و کاروبارەکانی ڕێکخست. خەڵکان کەناوبانگی ئەویان بۆ بەخشندەیی بیستبوو، لەهەموو ناوچەکانەوە بەرەو لای ئەو بەرێکەوتن و مەعن سامانی لەناو ئەواندا دابەش کرد. بەمشێوەیە بووە هۆکاری توڕە بوونی مەنسور. مەعن کوڕی زائدە بۆ دامرکاندنەوەی توڕەی مەنسور دەستەیەك لەکەسەکانی خۆی بۆ لای ئەو ڕەوانە کرد. موجاعە کوڕی ئەزهەر لەناو ئەواندا دەبینرا. کاتێك ئەم دەستەیە ڕۆشتنە لای مەنسور، موجاعە وتەکانی خۆی بەسپاس کردنی خواوەند دەست پێکرد و ناوی پێغەمبەری هێنایە سەرزمان. بەئەندازەیەك وەسفی پێغەمبەری کرد خەڵکان سەریان سوڕما. دواتر وەسفی مەنسوری کرد کەچۆن خواوەند ڕێزی لێگرتووە و دوای مەنسور، ناوی مەعنی هێنایە ئاراوە. کاتێك وتەکانی کۆتایی هات، مەنسور وتی: ئەوەی سەبارەت بەخواوەند هێناتە سەرزمان، خواوەند زۆر گەورەتر لەوەیە بتوانین باسی بکەین، ئەو کاتەی وەسفی پێغەمبەرت کرد، خواوەند زیاتر لە وەسفەکانی تۆ لەپێشی پێ بەخشیوە و ئەو کاتەی وەسفی سەروەری باوەڕدارانت کرد، ئەمە تایبەتمەندییەکە خواوەند پێی بەخشیوە و بەخواستی خوا لەڕاپەڕاندنی کاروباری خەلافەت هاوکاری دەکات. بەڵام ئەوەی سەبارەت بەهاوڕێکەی خۆت هێناتە سەرزمان، درۆیە و ریسوایی خۆتت نیشاندا. بڕۆدەر چوونکە بەوتەکانی تۆ ڕازی نابم.

کاتێك لەکاتی چوونەدەر گەیشتنە دووایین دەرگا، مەنسور فەرمانیدا بیانگەڕێننەوە. کاتێك گەڕانەوە، مەنسور پێی وت: تۆچیت وت؟ موجاعە وتەکانی

خۆی دووبارە کردەوە. دووبارە ئەوانی دەرکرد بەڵام لەدووایین ساتەکان فەرمانی مانەوەی پێدان. دواتر روویکردە ئامادەبووان لەهۆزی موزێر و وتی: ئایا لەناو خۆتان کەسی هاوشێوەی ئەو دەناسن؟ سوێند بەخوا بەئەندازەیەك بەپاراوی قسەی کرد کەرژدیم پێبرد. ئەوم گەڕاندەوە تا نەڵێن مەنسور رژدی پێبردووە چوونکە ئەو لەرەبیعەیە. کەسێکی وەك ئەو بوێر و قسەزانم نەبینیوە. ئەی کۆیلە برۆ بیانگەڕێنەوە. کاتێك موجاعە لەبەرابەر مەنسور وەستا، مەنسور پێی وت: نیازەکانت چین؟ وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران! مەعن کوڕی زائدە بەندەی تۆ و شمشێر و تیری تۆیە و ئەوت بۆ لای دوژمنەکانت هاویشتووە. بەڕادەیەك شمشێری وەشاند و کوشتی کەخەمەکان بەشادی و ناسازگارییەکان بەسازگاری کۆتاییان هات و چەوتییەکان راست بوونەوە و هەمووان بوونە بەندەی سەروەری باوەڕداران. ئەگەر سەروەری باوەڕداران بەهۆی بوختانی بوختان کەران دڵی لەو ڕەش بووە، شیاوە لەبەندەکەی خۆش ببێت کەهەموو تەمەنی بۆ ئەنجامدانی فەرمانەکان بەسەر بردووە.

مەنسور بەداواکەی رازی و ئەوانی بۆ لای مەعن گەڕاندەوە. کاتێك مەعن نامەی لێخۆشبوونی مەنسوری خوێندەوە، ناوچاوانی موجاعەی ماچ کرد و سپاسی هاوەڵانی کرد. بەئەندازەی پێویست بەهەرکام پاداشتی بەخشی و فەرمانی پێدان بۆ لای مەنسور بگەڕێنەوە. لەم کاتەدا موجاعە وتی:

آليت فى مجلس من وائل قسما	الا لبيعك يا معن بأطماع
يا معن! انك قد اوليتنى نعما	عمت لحيما و خصت آل مجاع
فلا ازال اليك الدهر منقطعا	حتى يشيد بهلكى هتفه الناعى

واتاکەی: لەنشینگەیەك لەهۆزی وائیل سوێندم خوارد کەئەی مەعن تۆ بەهیچ تەماحێك نەفرۆشم. ئەی مەعن! تۆ نیعمەتت بەمن بەخشی کەخەڵکانی من بەتایبەت کەسە نزیکەکانی موجاعەی گرتەوە. تا ئەو کاتەی رۆژگار بەردەوامە، لەخزمەتی تۆدام و ئەمە تا ئەو کاتەیە ئەو کەسەی هەواڵی ناخۆش دەهێنێت، هەواڵی مەرگم پێبدات.

لەو بەخششانەی مەعن بەموجاعەی بەخشی، سێ نیازەکەی ئەو بوو: یەك

ئەوەی موجاعە ئەویندارى كچێك لەبنەماڵەی مەعن بوو و كاتی خوازبێنی كردن بەهۆی هەژاری موجاعە وەڵامیان نەدایەوە. موجاعە داوای ئەو كچەی لەمەعن كرد. مەعن باوكی كچەكەی بانگ كرد و كچەكەی لەبەرابەر دەهەزار درەم كەوەك مارەیی پێی بەخشی، لەموجاعە مارە كرد.

یەكی دیكە ئەوەی باخێكی بۆ موجاعە كڕی كەخوازیاری بوو و سەرئەنجام ئەوەی بڕێك پارەی داوا كرد و مەعن پێی بەخشی. مەعن سی هەزار درەمی پێ بەخشی و كۆی گشتی بەخششەكانی گەیشتە یەكسەد هەزار درەم.

دەڵێن: مەنسور دەیوت: چەندە نیازمەندی چوار (پاك) لەناو بارەگاكەی خۆمدام كەپاكتر لەوان بەرچاو نەكەوێت. ئەوانە دەبنە كۆڵەكەكانی حكومەت و دەوڵەت تەنیا بەهۆی ئەوانەوە سامان دەدرێت. یەك لەوان دادپەروەرێكە كە لەرێگەی خواوەند نابێت لەسەركۆنەی هیچ سەركۆنەكەرێك بترسێت. یەكی دیكە شارەوانێكە دادی ناتەوان لەبەتوانا وەربگرێت و سێیەم گەنجینەدارێك كەماڵیات بەشێوەی تەواو وەربگرێت و ستەم لەكەس نەكات.

دواتر پەنجەی خۆی سێ جار گەست و هەرجارە و هاوارێكی دڵتەزێنی دەكرد.

وتیان: ئەی سەروەری باوەڕداران چیت بەسەر دێت؟ وتی: كەسێكی بەتوانا تا كارەكانی ئەم كەسانە بەراستی و دروستی تۆمار بكات.

وتوویانە: مەنسور یەكێك لەلێپرسراوانی باجی بانگ كرد كەباجەكەی كەمی كردبوو، پێی وت: ئەوەی لەسەر شانی تۆیە، بیدە. وەڵامی دایەوە و وتی: سوێند بەخوا هیچم نییە. لەم كاتەدا بانگبێژ بانگی دەدا: اشهد ان لا اله الا الله، وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، سوێند دەدەم بەم شایەتوومانە لەمن خۆشبە. مەنسور لێی خۆشبوو.

وتوویانە: كارگوزارێكیان هێنایە لای مەنسور. مەنسور داوای ماڵیاتە دوواكەوتووەكەی كرد و كارگوزارەكەی خستە زیندانەوە. كارگوزار وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران! من بەندەی تۆم. مەنسور وتی: بەندەیەكی خراپیت. وتی: بەڵام تۆ سەروەرێكی چاكەكاریت. مەنسور وەڵامی دایەوە: بەڵام نەك بۆ تۆ.

وتوویانە: پیاوێكی خەواریجیان بردە لای مەنسور كەسوپایەكی مەنسوری

شکستدا بوو. مەنسور بڕیاریدا سەری لەجەستەی جیا بکاتەوە. دواتر مەبەستی ریسوا کردنی ئەوی کرد و وتی: ئەی دایك فلاّن، کەسێکی وەك تۆ سوپایەکی من تێکدەشکێنێت؟ لەوەلاّمدا وتی: هاوار لەتۆ و بەداخم بۆ حاڵی تۆ. دوێنێ شمشێر لەنێوان من و تۆ داوەری دەکرد و ئەمڕۆ جوێن و ئیهانە کردن. لەبەرچی دڵ ئاسوودە بوویت، هەنووکە کە لەژیان هیوابڕاو بووم و چاو لەمن ناپۆشیت، وەلاّمی جوێنەکانت نادەمەوە. مەنسور شەرمەزار بوو و ئازادی کرد.

وتوویانە: کاری مەنسور لەسەرەتای رۆژ، فەرماندان و رێگرتن و سەرقاڵ بوون بەکاری شارەکان و لەسەر کار لابردنی کەسەکان و لێوان لێو کردنی مەرزەکان لەسنوور پارێزەکان و ئەمن کردنی رێگەکان و کارە پەیوەندیدارەکان بەئارامی و ئاسایش بوو. کاتی شەو لەناو خێزانەکەی دادەنیشت و دووای خوێندنی نوێژی خەوتنان سەرقاڵی خوێندنەوەی نامەی سنوورەکان دەبوو و لەگەڵ هاونشینانی شەو راوێژی دەکرد. کاتێك یەك لەسەر سێی شەو تێدەپەڕی، دەڕۆشتە جێگە و هاونشینەکانی دەگەڕانەوە. دوای دوو لەسەر سێی شەو لەخەو هەڵدەستا، دەستنوێژی دەگرت و نوێژی دەخوێند تا بەرەبەیان هەڵدەهات. دواتر بۆ پێشنوێژی کردن دەڕۆشتە مزگەوت و دوای نوێژ دەگەڕایەوە و لەکۆشکەکەی دادەنیشت.

وتوویانە: مەنسور بەمەهدی وت: هیچ کارێك سەقامگیر مەکە مەگەر ئەوەی بیری لێ بکەیتەوە چوونکە بیرکردنەوە هاوشێوەی ئاوێنەیەکە کەجوانی و ناشیرینییەکان نیشانی کەسەکان دەدات. کوڕی خۆم! کاری فەرمانڕەوا تەنیا بەخۆپارێزی سامان دەگرێت و کاری فەرمانبەر تەنیا بەفەرمانبەری و وڵات تەنیا بەدادپەروەری ئاوەدان دەبێت. بەتواناترینی خەڵکان لەلێخۆشبوون، زاڵترینی ئەوانە لەڕق لەدڵ گرتن و ناتەوانترینی خەڵکان ئەو کەسەیە ستەم لەکەسێکی ژێردەستە بکات. لەهەڵبژاردنی هاورێ، کار و زانستی ئەو لەبەر چاو بگرە.

ئەی باوکی عەبدوالله! لەهیچ شوێنێك دامەنیشە مەگەر ئەوەی زاناکان هاورێیەتیت بکەن و لەگەڵ تۆ بدوێن. ئەو کەسەی حەز بەوەسف کردن بکات، شێوازی خۆی دەگۆڕێت و هەرکەس حەز بەوەسف کردن نەکات، بەشێوەیەکی

خراپ هەڵس و کەوت دەکات و کەس وەسف کردن بەنەشیاو نازانێت مەگەر ئەوەی سەرکۆنە بکرێت و کەس سەرکۆنە ناکرێت مەگەر ئەوەی بەقێزەونی هەژمار بکەن.

ئەی باوکی عەبدوڵڵا! بیرمەند ئەو کەسە نییە ئەندێشە لەکارێك بکات کەگرفتار بووە پێی، بەڵکو بیرمەند کەسێکە پێش ئەوەی گرفتار ببێت، ئەندێشە بکات.

رۆژێك مەنسور بەمەهدی وت: چەند ئالآت (سوپا) هەیە؟ مەهدی وتی: نازانم. مەنسور وتی: اناللە، تۆ پێش هەرکەسێك خەلافەت بەفیڕۆ دەدەیت بەڵام ئەوەندم بۆ تۆ پاشەکەوت کردووە کەئەم فیڕۆییە زیانت لیٚ نادات.

دەگێڕنەوەك رۆژێك مەنسور وتاری دەخوێندەوە. لەوتارەکەیدا وتی: سپاس تایبەتە بەخوا و سپاسی دەکەم و داوای هاوکاری لێدەکەم، باوەڕم پێیەتی و کارەکانی خۆم بەو دەسپێرم و شایەتی دەدەم هیچ خوایەك جگە لە الله نییە و تاقانەیە بیٚ هیچ شەریکێك.

لەم کاتەدا پیاوێك قسەکەی پیٚ بڕی و وتی: ئەی ئادەم! تۆ بەوەی بیرت هێنایەوە، بەبیرت دێنمەوە. مەنسور وتارەکەی خۆی بڕی و وتی: بەچاوی منەت، بەچاوی منەت لەکەسێك کەسنوور پارێزی سنووری خواییە، لەوەی زۆردار و سەرکەش بم یا سەرمەستانە گوناح ئەنجام بدەم. پەنا بۆ خواوەند دەبەم چوونکە ئەگەر ئەو کارە بکەم بەلارێدا ڕۆشتووم و لەرزگار نەبووانم. تۆ ئەی پیاو! سوێند بەخوا ئەم وتەت بۆ رەزامەندی خواوەند نەهێنایە سەرزمان بەڵکو تەنیا بۆ ئەوەی بڵێن فلاٚن کەس هەستایە سەرپیٚ و قسەیەکی هێنایە سەرزمان. مەنسور سزای ئەو پیاوەیدا و پیاوەکە خۆڕاگری کرد. وتی: ویستم سزات بدەم بەڵام لەو کارە چاوم پۆشی کەواتە لێخۆشبوونی من بەهەڵ بزانە.

هەم تۆ و هەم ئێوە ئەی موسوڵمانان چیتر بەمشێوەیە بوێری لەخۆتان نیشان مەدەن چوونکە حیکمەت بۆ ئێمە هاتۆتە خوار و لەلای ئێمەوە بلاٚو بۆتەوە. کەواتە کاروبارەکان بەکەسانی شیاو بسپێرن و لەکار و کردەوەکانی خۆتان ئەندێشە بکەن. دوواتر وتارەکەی خۆی دەستپێکردەوە وەك بڵێی دەیخوێندەوە. وتی: شایەتی دەدەم محەممەد بەندە و نێردراوی خواوەندە.

عەبدوالله کوڕی ساعد دەڵێت: مەنسور دوای دروست کردنی بەغداد لەمەککە وتارێکی خوێندەوە. وتی: و لەراستیدا لەزەبور لەدوای تۆ راستمان نووسی کە بەندە شیاوەکانی ئێمە زەوی بەمیرات دەبەن. ئەمە وتەیەکی بەهێز و لێوانلێوە لەداد و دادپەروەری. سپاس تایبەتە بەو خوایەی بورهانەکانی خۆی ئاشکرا کرد و دوور بن ئەو کەسانەی کەعبەیان کردۆتە مەبەستی خۆیان و هاوشێوەی تالآنی و میراتی خۆیان لێی دەڕوانن و ئەو کەسانەی قورئانیان لەت لەت دەکرد و ئەوەی گاڵتەیان پێدەکرد ئەوانی گرفتار کرد. چەندە چاڵە کوێر و کۆشکە بەرزەکان کەخواوەند بەهۆی گۆڕانی سوونەتی پشتی تێکردن، ئەوانیش وانەیان وەرنەگرت و پێداگرییان کرد و پێیان زیاتر راکێشا و لەمێشکیاندا ئەمەیان پەروەراند و ((هەر ستەمکارێکی سەرکەش زیانی پێ برا)) کەواتە ((ئایا کەسێك لەوان دەبینی یا دەنگیان دەبیستی؟))

بێژەر دەڵێت: پیاوێك سکالآی لەیەکێك لەکارگوزارەکانی مەنسور کرد. مەنسور لەهەمان نامە بۆ کارگوزارەکەی خۆی نووسی: ئەگەر دادپەروەریت هەڵبژارد، رزگاری دەبێتە هاورێت، و ئەگەر ستەم هاورێیەتیت دەکات، رووبەرووی پەشیمان بوونەوەی من دەبیت، کەواتە چیتر ستەم لەو کەسە مەکە.

وتوویانە: فەرمانداری ئەرمەنستان نامەیەکی بۆ مەنسور نووسی و ئاماژەی پێدا کەسوپاکەی دژی ئەو ئالآی شۆڕشیان بەرز کردۆتەوە و گەنجەکانیان فڕاندووە. مەنسور لەهەمان نامە وەڵآمی دایەوە: سەرکۆنەکراو و دوورخراوە لەکارەکەی ئێمە خۆت بەدوور بگرە چوونکە ئەگەر ئەندێشەت دەکرد دژی تۆ شۆڕشیان نەدەکرد و ئەگەر بەتوانا دەبوویت گەنجەکانی تۆیان نەدەڕفاند.

وتە و وەسیەتەکانی ئەو نیشانەی زمان پاراوی و بەتوانایی ئەوە بەهەمان شێوە کەنووسینەکانی بەڵگەیەکی ئاشکرایە بۆ ئەوەی کە لەرۆژگاری خۆیدا بێ وێنە بووە بەلآم دەبێت ئاماژە بەوە بدەین کەزیاد لەڕادە پەست و رەزیل بووە و ئەمەیش لەگێڕانەوەی زەین کوڕی عەتا سەرچاوە دەگرێت. دەڵێت:

مەنسور هاتە سەردانی من، چوونکە پێش خەلافەت هاورێی یەك بووین. رۆژێك دوو بەدوو دانیشتبووین. مەنسور وتی: ئەی باوکی عەبدوالله! چیت هەیە؟ وتم:

هەر ئەوەی دەیزانی. پرسی: ژن و منداڵ چەند کەست لایە؟ وتم: سێ کچ، ژنێك و خزمەتکارێك. وتی: چوار کەس لەماڵەکەی تۆدایە؟ وتم: بەڵێ. چەند جارێك وتەکەی خۆی دووبارە کردەوە بەشێوەیەك گومانم کرد هاوکاریم دەکات. وتی: تۆ دەوڵەمەندترین پیاوی عەرەبیت. چوار ژن لەماڵەکەی تۆدا تەشی دەرێسێت.

وتوویانە: کۆیلەکەی باوکی عەتای خوراسانی ئاگاداری کردەوە کەباوکی عەتا دەهەزار درهەمی هەیە. مەنسور پارەکەی لێسەند و وتی: ئەم پارەیە هی منە. باوکی عەتا وتی: چۆن ئەم پارەیە هی تۆیە لەکاتێکدا سوێند بەخوا نەکارێکت بەمن سپاردووە و نە هیچ خزمایەتییەك لەنێوان من و تۆدا هەیە. مەنسور وتی: بەڵێ، تۆ لەگەڵ هاوسەری عۆیەیینە کوڕی موسا کوڕی کەعب پەیوەندی هاوسەرگیریت بەستووە و ئەو ئەم پارەی وەك میرات بۆ تۆ داناوە لەکاتێکدا هاوسەرەکەی لەو کاتەی کارگوزاری سند بوو، نافەرمانی کردە پیشە و پارەکانی منی هەڵگرت و ئەمە هەمان پارەیە.

بەجەعفەری سادقیان وت: مەنسور زۆربەی کات جل وبەرگی هەراتی لەبەر دەکات و خۆی جلەکانی دەدورێتەوە. وتی: سپاس بۆ ئەو خوایەی بەزەیی بەودا هاتۆتەوە و لەگەڵ ئەوەی دەسەڵاتی لەدەستایە، گرفتاری هەژاری کردووە.

وتوویانە: هەرکاتێك مەنسور کارگوزارێکی لەسەر کار لادەبرد، دەستی بەسەر سامانەکەیدا دەگرت و بەشێوەیەکی جیا لەگەنجخانە دایدەنا. ناوی هەر کەسێکی لەسەر سامانەکەی دەنووسی. رۆژێك بەمەهدی وت: شتێکم بۆ تۆ کۆکردۆتەوە، هەرکاتێك مردم ئەو کەسانەی دەستم بەسەر سامانیاندا گرتووە بانگ بکە و بۆیان بگێڕەوە. چوونکە بەم کارە وەسفی تۆ دەکەن و بەکەسێکی چاکەکار ناوت دەبەن. مەهدی ئەو کارەی کرد.

ئەو بەپێچەوانەی ئەم تایبەتمەندییانە، شێوازی دیکەیشی دەگرتەبەر.

وتوویانە: زەید کۆیلەی عەیسا کوڕی نەهیك دەڵێت: مەنسور دوای مەرگی گەورەم منی بانگ کرد و پرسی: ئەو چەندە سامانی بەجێهێشتووە؟ وتم: هەزار دینار کەژنەکەی لەریً ورەسمی بەخاك سپاردن خەرجی کرد. مەنسور پرسی: چەند کچی هەیە؟ وتم: شەش کچ. مەنسور کەمێك سەری داخست، دواتر سەری

بەرز کردەوە و وتی: بڕۆ لای مەهدی. منیش ڕۆشتمە لای مەهدی و ئەو سەد و هەشتا هەزار دیناری بەمن بەخشی یانی هەر کچێك سی هەزار دینار. دواتر مەنسور منی بانگ کرد و وتی: دووبارە وەرە لای من و بۆ ئەم کچانە هاوسەری شیاو بدۆزەرەوە تا مارەیان بکەم. ئەو کارەم کرد و مەنسور ئەوانی بەشوودا و فەرمانیدا خەرجییەکان لەسامانەکەی خۆی بدەن. بەهەر کام لەکچەکان سی هەزار درەمی بەخشی و فەرمانی بەمندا بەسامانی ئەوان زەوی بکرم تا بژێوی ژیانیان دابین بکات.

وتوویانە: مەنسور لەیەك ڕۆژدا بەدەستەیەك لەکەسەکانی دە هەزار هەزار درەمی بەخشی و بەدەستەیەك لەمامەکانی و لەناو ئەوان: سلێمان، عیسا، ساڵح هەرکام هەزار هەزار درهەمی بەخشی. ئەو یەکەم کەس بوو بەمشێوەیە پاداشتی بەکەسەکانی خۆی دەبەخشی.

گێڕانەوەکان لەمبارەوە سەبارەت بەو فراوانن بەشێوەیە ئاماژەیان بەگێڕانەوەی دیکە داوە. یەزید کوڕی عومەر کوڕی هوبەیرە دەڵێت: هیچ کات لەجەنگ کەسێکی نەشیاو بۆ ئاشتی و وشیارتر و چارەسەرکەرترم لەمەنسور نەبینیوە و نەمبیستووە.

ئەو بۆ ماوەی نۆمانگ گەمارۆی خستە سەرمن لەکاتێکدا جەنگاوەرانی عەرەب هاورێیەتی منیان دەکرد. زۆرمان هەوڵدا زیان لەئوردووگاکەی بدەین و ڕێگەی سەرکەوتنی لێ بگرین بەڵام هەوڵەکانمان بێ ئەنجام بوو. کاتی گەمارۆکە مووی سپی لەسەرما نەدەبینرا و کاتێك هاتنەدەر لەبازنەی گەمارۆ، مووی سەرم تاڵی ڕەشی تیا نەدەبینرا.

وتوویانە: هوبەیرە لەکاتی گەمارۆکە لەلایەن مەنسورەوە پەیکێکی بۆ لای ئەو نارد و داوای شەڕی دەستەویەخەی لێکرد. مەنسور بەمشێوەیە وەڵامی دایەوە: تۆ سنوورەکانت بەزاندووە و جڵەوی خۆتت بەرداوە. خواوەند ئەو بەڵایەی بەشیاوی دەزانێت بۆ تۆی ئامادە کردووە و شەیتان بەوەی خواوەند بەدرۆی هەژمار دەکات، تۆی فریوداوە، شەیتانێك کەئەوەی خواوەند نزیکی دەکاتەوە، دووری دەخاتەوە، کەواتە کەمێك چاوەڕوان بە تا خواوەند بەڵاکەی خۆی بەسەر تۆدا داباریێنێت.

هەنووکە نموونەیەك بۆ خۆم و تۆ باس دەکەم: دەگێڕنەوە شێرێك رووبەرووی بەرازێك بوویەوە. بەرازەکە پێی وت: با پێکەوە شەڕ بکەین. شێر وەڵامی دایەوە: تۆ بەرازیت و هاوتا و هاوشانی من نیت و ئەگەر شەڕ لەگەڵ تۆ بکەم و خوێنت بڕێژم دەڵێن بەرازێکی کوشتووە و ئەم کارە نەهیچ سوودێك بەمن دەگەیینێت نە ناوبانگم فراوان دەکات و ئەگەر لەلایەن تۆوە زیانێك بەمن بگات، تەنیا سەرکۆنە کردن بۆ من دەمێنێتەوە. بەراز وتی: ئەگەر شەڕ لەگەڵ من نەکەیت، دڕندەکانی دیکە ئاگادار دەکەمەوە کە تۆ بەشەڕ لەگەڵ من رازی نەبوویت. شێر وتی: رازی بوون بەنەنگی درۆکەی تۆ بۆ من زۆر ئاسانتر لەوەیە خوێنی خۆم لەگەڵ تۆ تێکەڵاو بکەم.

وتوویانە: مەنسور یەکەم کەس بوو باوەشێنی کارەبایی (بەتەناف دەیانجوڵاند) بەکار برد. زۆربەی خوسرەوەکانی ئێران و مناڵەکانی ئومەییە ئەوماڵەی هاوینان ژیانیان تیا بەسەر دەبرد، رۆژانە بەگڵ سواخیان دەدا.

دەگێڕنەوە: رۆژێك پیاوێك لەمناڵەکانی ئومەییەیان بردە لای مەنسور. مەنسور پێی وت: چەند پرسیارێکم لەتۆ هەیە، ئەگەر راستی بڵێیت، ئەمانت پێ دەبەخشرێت. ئەو پیاوە رازی بوو. مەنسور پرسی: مناڵەکانی ئومەییە چۆن گرفتاری ئەم چارەنووسە بوون؟ وتی: بەدرکاندنی راستییەکان. مەنسور پرسی: کام سامانەیان بەبەهاتر دادەنا؟ وتی: گەوهەر. مەنسور پرسی: ئەمەکدارییان لای کێ بینی؟ وتی: لای خزم و کەس و کار. مەنسور مەبەستی ئەوەی کرد کاری سیخوری بەکەسانی بنەماڵەکەی خۆی بسپێرێت بەڵام بیری کردەوە کەبەم کارە لەبەهای ئەوان کەم دەکاتەوە و لەبەر ئەمە ئەو کارەی بەموالییەکانی ئەوان سپارد.

خەلافەتی مەهدی و وەرگرتنی بەیعەت بۆ ئەو

عەلی کوڕی محەممەدی نەوفلی لەباوکی دەگێڕێتەوە: بەمەبەستی حەج بەسرەم بەجێهێشت و لەزات عێرەق چاوم بەمەنسور کەوت. دوای ئەوە هەرکات سوار ئەسپ دەبوو سڵاوم لێدەکرد. ئەو لەسەرەمەرگدا بوو. کاتێك گەیشتە بئر مەیمون، دابەزی. ئێمە ڕۆشتینە مەککە و حەجی عەمرەمان بەجێهێنا و بەهەمان شێوە

هاتوچۆی مەنسورم دەکرد. لەشەوی مەرگی ئەو کەئێمە ئاگادار نەبووین، نوێژی بەیانیم لەمەککە خوێند و هاوڕێ لەگەڵ محەممەد کوڕی عەون کوڕی عەبدوالله و حارس کە لەگەورەکان وکەسە دیارەکانی منداڵەکانی هاشم بوو بەرێکەوتین. کاتێك گەیشتینە ئەبتەح عەباس کوڕی محەممەد و محەممەد کوڕی سلێمانمان لەگەڵ دەستەیەك سوار بینی کە بەرەو مەککە دەڕۆشتن. سلاومان لەو دووانە کرد و گوزەرمان کرد. بە محەممەدم وت: گومان دەکەم مەنسور مردبێت و گومانەکەم ڕاست بوو. هەردووك گەیشتینە ئوردووگا کە لەناکاو موسا کوڕی مەهدیمان بینی لەخێوەتەکە دەهاتەدەر و قاسم کوڕی مەنسور لەسوچێکی خێوەتەکە وەستا بوو. ئەو پێشتر هەواڵبەری نێوان مەنسور و فەرماندەی پاسەوانەکان بوو و خەڵکان سکالاکانی خۆیان تەسلیمی ئەو دەکرد. کاتێك ئەوم بینی لەمەرگی مەنسور دڵنیا بووم.

لەم کاتەدا حەسەن کوڕی زەیدی مەنسوری هات و بەرادەیەك خەڵکان هاتن خێوەت و بارەگاکە پڕ بوو. دەنگی گریان بەگوێ دەگەیشت. باوکی عەنبەر کۆیلەی مەنسور لەکاتێکدا یەخەی خۆی دەدڕی و خۆڵی بەسەردا دەکرد، بەدەم هاوارەوە دەیوت: ئەی هاوار، سەروەری باوەڕداران. هەمووان هەستان و بەرێکەوتن تا بڕۆنە لای جەنازەکە بەلام کۆیلەکان ڕێگەیان لێگرتن. کوڕی عەیاشی مەنتوف وتی: پاك و خاوێنە خواوەند، ئایا هەرگیز بینەری مەرگی خەلیفەیەك نەبوون.؟ دانیشن. هەمووان دانیشتن. قاسم هەستا و یەخەی خۆی دڕی و خۆڵی کرد بەسەریا لەکاتێکدا موسا بەهەمان شێوە دانیشتبوو.

لەم کاتەدا ڕەبیع کەوەرەقێکی بەدەستەوە بوو، هات. وەرقەکەی کردەوە و خوێندیەوە: بەناوی خواوەندی بەخشندەی مێهرەبان، لەبەندەی خوا مەنسور، سەروەری باوەڕداران، بۆ پاشماوەی منداڵەکانی هاشم و شوێنکەوتەکانیان لەخوارسانییەکان و هەموو موسوڵمانان. لێرەدا ڕەبیع دەستی بەگریان کرد و خەڵکانیش گریان. وتی: گریان بەسەر ئێوەدا زاڵ بووە، ڕەحمەتی خواوەند لەئێوە بێت، کەمێك ئارام بن و گوێ بگرن. دواتر خوێندییەوە: دوای سپاسی خواوەند، ئەم نامەیە لەکاتێکدا دەنووسم کەدوایین ڕۆژگاری ئەم جیهان و ژیانە بەسەر

دەبەم. سلاو بۆ هەمووتان دەنێرم و لەخوا داوا دەکەم دوای من گرفتاری ئاژاوەتان نەکات و دووبەرەکی نەخاتە ناوتانەوە و ئازار و زیانی یەکتر نەچێژن. دواتر پێشنیاری بەیعەت کردن لەگەڵ مەهدی پێکردن و بەیعەتی ئەوی بیرخستنەوە و بۆ ئەمەکدار بوون هانیدان. لەم کاتەدا رەبیع دەستی حەسەن کوری زەیدی گرت و وتی: بۆ بەیعەت هەستە سەرپێ. ئەو هەستا و لەگەڵ موسا کوری مەهدی بەیعەتی بەست و خەڵکان یەك لەدوای یەك هەستان. دواتر منالەکانی هاشم رۆشتنە سەر جەنازەکەی مەنسور لەکاتێکدا جەستەی بەکفن داپۆشرابوو بەلام سەری دیار بوو. جەنازەکەمان هەڵگرت و دوای برینی سێ میل گەیشتینە مەککە. سەیرم دەکرد و دەمبینی با چۆن قژەکانی پەرێشان دەکات چوونکە قژی خۆی درێژ کردبوو تا لەکاتی حەج بیتاشێت. رەنگی خەنەکەی قژی کاڵ ببوویەوە و بەمشێوەیە ئەومان بەخاك سپارد.

عەلی کوری عیسا کوری ماهان بەتوانایی خۆی نیشاندا و ئەمە لەکاتێکدا عیسا کوری موسا (جێگری خەلیفەی لەسەر کار لابراو) بەبەیعەت بەستن رازی نەبوو. عەلی کوری عیسا کوری ماهان پێی وت: سوێند بەخوا یا بەیعەت دەبەستیت یا سەرت لەجەستە جیا دەکەمەوە. ئەو بەناچاری بەیعەتی بەست. ئەوسا موسا کوری مەهدی و رەبیع هەواڵی مەرگی مەنسور و وەرگرتنی بەیعەت بۆ مەهدییان بەمەنارە کۆیلە تایبەتییەکەی مەنسور بۆ مەهدی رەوانە کرد. ئەو دووانە داردەست و رووپۆشەکەی پێغەمبەر (د.خ) و ئەنگوستیلەی خەلافەتیان بۆ نارد و خۆیان لەمەککەوە بەرێکەوتن. مەنارە ئەم هەواڵەی لەنیوەی زیئەلحەججە/ ١٥ ئۆکتۆبەری ٧٧٥ زایینی بەمەهدی گەیاند و خەڵکانی بەغداد بەیعەتیان لەگەڵ بەست.

وتوویانە: رەبیع مەرگی مەنسوری شاردەوە، جل و بەرگی لەبەر کرد و ئەوی دانیشاند. تۆرێکی بەروخساریدادا کەجەستەی دەردەکەوت بەلام بەشێوەیەکی نەناسراو. رەبیع بنەماڵەی مەنسوری لەوان نزیك کردەوە و خۆیشی لێی نزیك کەوتەوە وەك بڵێی قسەی لەگەڵ دەکات. دواتر بۆ لای خەڵکان گەرایەوە و فەرمانی پێدان بەیعەتی خۆیان بۆ مەهدی تازە بکەنەوە. ئەوانیش بەیعەتیان بەست. رەبیع

ئەوانی بۆ چوونە دەرەوە ڕێنوێنی کرد کە لەناکاو بەچاوی پڕ فرمێسك لەکاتێکدا لەخۆی دەدا، هاتە ناو خەڵکان. کاتێك مەهدی لەم کارە ئاگادار بوویەوە، ئەم کارەی ئەوی بەناپەسەند وەسف کرد و وتی: ئایا گەورەیی سەروەری باوەڕداران ڕێگەی ئەم کارەی لێنەگرتیت؟ وتوویانە: مەهدی، ڕەبیعی قامچی باران کرد بێ ئەوەی ژمارەی قامچییەکانی خۆی بژمێرێت.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا مەنسور، موسەییب کوڕی زوهەیری لەفەرماندەیی پاسەوانەکان دوور خستەوە و زیندانی کرد چوونکە موسەییب ئەبان کوڕی بەشیری کاتبی بەڕادەیەك ئەشکەنجە کردبوو کەمرد لەبەر ئەوەی شەریکی براکەی عەمرۆ کوڕی زوهەیر لەحکومەتی کوفە بوو. مەنسور حەکەم کوڕی یوسفی وەك فەرماندەی پاسەوانەکانی دەستنیشان کرد بەڵام دوای قسەکانی مەهدی لەگەڵ باوکی، مەنسور لەگوناحەکەی موسەییب چاوی پۆشی و دووبارە فەرماندەیی پاسەوانەکانی بەو سپارد.

لەم ساڵەدا مەنسور، نەسر کوڕی حەرب کوڕی عەبدوڵلەی وەك کارگوزاری پارس دەستنیشان کرد. لەم ساڵەدا مەهدی لەمانگی ڕەمەزان/ مارسی ٧٧٥ زایینی لەڕەقە گەڕایەوە و لەم ساڵەدا مەعیوف کوڕی یەحیا لەدەرب ئەلحەدەس لەشەڕێکی هاوینەدا ڕووبەڕووی دوژمن بوویەوە بەڵام ماوەیەك دواتر دەستیان لەجەنگ هەڵگرت.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی ئیبراهیمی ئیمام کەفەرمانداری مەککە بوو، بەفەرمانی مەنسور دەستەیەکی زیندانی کرد. ئەم دەستەیە لەم کەسانە پێکدەهاتن: پیاوێك لەبنەماڵەی عەلی کوڕی ئەبی تالیب لەمەککە، کوڕی جورەیج، عوباد کوڕی کەسیر و سوفیانی سەوری. بەڵام بێ فەرمانی مەنسور ئەوانی ئازاد کرد و بەم کارەی ئاگری توڕەیی مەنسوری خۆش کرد. پاڵنەری بۆ ئازاد کردنی ئەوان ئەمە بوو کەئەو کارەی بەناڕەوا هەژمار کرد و بەخۆی وت: من خزمەکانی خۆم یانی مناڵەکانی عەلی کوڕی ئەبی تالیبم لەگەڵ دەستەیەك لەموسوڵمانە

دیارەکان زیندانی کردووە، ئەگەری هەیە سەروەری باوەڕداران بێت و فەرمانی کوشتنی ئەوان دەربکات و بەمشێوەیە سەقامگیری بەحکومەتەکەی خۆی ببەخشێت و خوێنی ئەوان دەکەوێتە ئەستۆی من. کاتێك مەنسور لەمەککە نزیك کەوتەوە، محەممەد کوڕی ئیبراهیم چەندین دیاری گرانبایی بۆ ڕەوانە کرد بەلاّم مەنسور هەموو دیارییەکانی گەڕاندەوە.

لەم ساڵەدا مەنسور بەمەبەستی ڕۆشتن بۆ مەککە بەغدادی بەجێهێشت بەلاّم پێش گەیشتن بەمەککە کۆچی دوایی کرد.

لەم ساڵەدا عەبدولرەحمان فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس ڕووی کردە جەنگ لەگەڵ شاری قورییە و مەبەستی لەناو بردنی ئەو بەڕبەرانەی کرد کەکارگوزارەکەی ئەویان تەسلیم بەشەقنا کردبوو. دەستەیەکی فراوان لەوانی کوشتار کرد و شوێن شەقنا کەوت و لەکۆشکی ئەبیەز و دەرب گوزەری کرد بەلاّم نەیتوانی بیگرێت.

لەم ساڵەدا ئەورالی سوڵتانی گالیسیا مرد کەحکومەتەکەی شەش ساڵ درێژەی کێشا و دوای ئەو شالون هاتە سەرکار.

لەم ساڵەدا مالك کوڕی مەغولی فەقیە بوجلی لەکوفە و حەیوەت کوڕی شورەیح کوڕی موسلیمی حەزرەمی میسری کۆچی دواییان کرد.

لەم ساڵەدا کارگوزاری مەککە و تاییف ئیبراهیم کوڕی محەممەد و عەلی کوڕی عەبدوالله و کارگوزاری مەدینە عەبدسەمەد کوڕی عەلی و کارگوزاری کوفە عەمرۆ کوڕی زوهەیری زەببی یا ئیسماعیل کوڕی ئیسماعیلی سەقەف و دادیاری ئەو شارە شەریك کوڕی عەبدواللەی نەخەعی و سەرپەرەستی گەنجخانە سابت کوڕی موسا و کارگوزاری خوراسان حومەید کوڕی قەحتەبە و دادیاری بەغداد عەبدوالله کوڕی محەممەد کوڕی سەفوان و فەرماندەی پاسەوانەکانی عومەر کوڕی عەبدولرەحمان برای عەبدجەبار کوڕی عەبدولرەحمان یا موسا کوڕی کەعب و سەرپەرەستی گەنجخانەی بەسرە عومارە کوڕی حەمزە و قازی و پێشنوێژەکەی عوبەیدالله کوڕی حەسەنی عەنبەری بوو. خەڵك لەم ساڵەدا گرفتاری نەخۆشی گشتگیری پەتا بوون.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و پەنجا و نۆی کۆچی (٧٧٥ زایینی)

بیرکردنەوەی حەسەن کوڕی ئیبراهیم کوڕی عەبدوڵڵە

لەم ساڵەدا مەهدی، حەسەن کوڕی ئیبراهیم کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن کوڕی عەلی لەزیندانەکەی خۆی بۆ زیندانێکی دیکە گواستەوە. هۆکاری ئەم گواستنەوە ئەوە بوو کەحەسەن کوڕی ئیبراهیم لەگەڵ داوود کوڕی یەعقوب لەیەك زینداندا بوون. کاتێك یەعقوب ئازاد بوو و حەسەن کوڕی ئیبراهیم بەتەنیا مایەوە، لەگیانی خۆی ترسا و بیری لەهەڵاتن کردەوە. پەیامی بۆ یەکێك لەناسراوەکانی خۆی نارد کەبڕوای پێدەکرد. ناسراوەکەی ئەو تا شوێنی زیندانەکەی حەسەن تونێلێکی لەژێر زەوییەوە هەڵکەند. یەعقوب لەم کارە ئاگادار بوویەوە و ڕۆشتە لای عولاسەی قازی. ئەو لەگەڵ کوڕی عولاسە پەیوەندی هەبوو. بەکوڕی عولاسەی وت: هەواڵێکی ناخۆشم بۆ مەهدی پێیە و داوای لەکوڕی عولاسە کرد ئەو بۆ لای باوکی عوبەیدالڵەی وەزیر ببات تا لەنهێنییەکەی خۆی ئاگاداری بکاتەوە. ئەویش یەعقوبی بۆ لای باوکی عوبەیدالڵە برد. کاتێك باوکی عوبەیدالڵە ئاگادار بوویەوە، یەعقوب داوای لێکرد ئەو بۆ لای خەلیفەکەی خۆی ببات تا لەم هەواڵە ئاگاداری بکاتەوە. باوکی عوبەیدالڵە یەعقوبی بۆ لای مەهدی برد. لەدانیشتنەکەدا کەس جگە لەوەزیر و کوڕی عولاسە نەمایەوە. مەهدی یەعقوبی دڵنیا کردەوە لەوەی دەتوانێت قسەکانی خۆی بێ نیگەرانی بکات چوونکە ئەو لەکوڕی عولاسە و باوکی عوبەیدالڵە ئاسوودە و دڵنیا بوو. بەڵام یەعقوب دووبارە بێدەنگی هەڵبژارد. بەناچار ئەو دووانەیش ڕۆشتنەدەر و یەعقوب خەلیفەی لەمەبەستەکەی حەسەن کوڕی ئیبراهیم ئاگادار کردەوە. مەهدی کەسێکی ڕەوانە کرد تا لەراستی هەواڵەکەی یەعقوب بکۆڵێتەوە و فەرمانیدا حەسەن لەو زیندانەوە بۆ شوێنێکی دیکە بگوازنەوە و بەم شێوە بوو زیندانەکەی ئەویان گواستەوە. دوای ئەوە حەسەن بیری لەرێگە چارەیەکی دیکە کردەوە و توانی لەزیندان رابکات. بەشوێن حەسەندا گەڕان بەڵام نەیاندۆزییەوە. مەهدی یەعقوبی

بانگ کرد و پرسیاری حەسەنی لێکرد، یەعقوب، مەهدی لەبێ ئاگایی خۆی ئاگادار کردەوە. ئەو بەخەلیفەی وت: ئەگەر سەروەری باوەڕداران ئەمان ببەخشێت، حەسەن دەڕواتە لای. یەعقوب بەخەلیفەی وت: باشتر لەشوێن کەوتنی ئەو دەست هەڵگرن چوونکە ئەم کارە دەیترسێنێت. مەهدی ئەمانی بەحەسەن بەخشی ولەشوێنکەوتنی ئەو دەستی هەڵگرت. ماوەیەك دواتر یەعقوب ڕۆشتە لای مەهدی و حەسەن کوڕی ئیبراهیمی لەگەڵ خۆی برد.

چۆنیەتی ڕۆشتنی یەعقوب بۆ لای مەهدی

پێشتر ئامارژەمان پێدا یەعقوب چۆن ڕۆشتە لای مەهدی. کاتێك لەپێشهاتی حەسەن کوڕی ئیبراهیم، مەهدی ئەوی بانگ کرد، بەمەهدی وت: ئەی سەروەری باوەڕداران، تۆ پانتایی دادپەروەری خۆت بۆ هاوولاتیان بلاو کردۆتەوە و بەیەك چاو سەیریان دەکەیت و چاکەکارانە هەڵس و کەوتیان لەگەڵ دەکەیت و ئەوان بەتۆ هیوادارن. چەند شتێك ماوەتەوە ئەگەر پێت بڵێم لێکۆڵینەوەیان لێدەکەیت. لەو دیو ئەم دەرگایە ئەوە ڕوودەدات کەلێی بێ ئاگایت و ئەگەر مۆڵەتم پێ بدەیت، تۆیان لێ ئاگادار دەکەمەوە.

مەهدی فەرمانی ئەم کارەی پێدا و ئەو هەرکاتێك دەڕۆشتە لای خەلیفە، پێشنیاری کارە چاکەکانی پێدەکرد. پێشنیاری وەك سنوور و سنوورپارێزەکان، بناغە دانانی قەلاکان، هێز بەخشین بەجەنگاوەران، بەشوودانی ژنان، ئازاد کردنی زیندانییەکان، دانەوەی قەرزی قەرزاران و ... بەمشێوەیە یەعقوب لای مەهدی پێگەی بەرز بوویەوە تا ئەوەی باوکی عوبەیداللە لەکار دوورخرایەوە وخرایە زیندانەوە. مەهدی لەنامەیەکدا بۆ یەعقوبی نووسی کەئەوی وەك برای دینی (زربرا) خۆی هەڵبژاردووە و سەد هەزار درەمی وەك دیاری بۆ نارد.

دەرکەوتنی موقەنەع لەخوراسان

لەم ساڵەدا پێش مەرگی حومەید کوڕی قەحتەبە، موقەنەع لەخوراسان شۆڕشی کرد. ئەو پیاوێکی یەك چاو و کورتە بالا لەخەڵکانی مەرو بوو. بەحەکیم ناویان دەبرد. دەمامکێکی زێڕینی لەروخسار دەبەست تا کەس نەیبینێت و لەبەر ئەمە بەموقنەع (دەمامك پۆش) ناوی دەرکرد. خۆی بەخوا ناو برد بەڵام ئەم کارەی لای هەموو هاورێکانی ئاشکرا نەکرد. دەیوت: خواوەند ئادەمی ئافراند و دواتر ڕۆشتە روخساری ئەو و دوای ئەو نوح و دوای ئەو ڕۆشتە روخساری کەسانی دیکە تا ئەوەی گەیشتە ئەبوموسلیمی خوراسانی، دواتر ڕۆشتە ناو روخساری هاشم. لەسەر بنەمای باوەڕ بەخۆ، هاشم، هەمان دەمامك پۆش بوو. ئەو باوەڕی بەگوێزرانەوەی رۆحەکان (تەناسوخ) هەبوو و دەستەیەك لەگومڕاکان شوێنی کەوتن و لەهەر شوێنێك سەری کوڕنوشیان بۆ دانەواند. لەکاتی جەنگ هاواریان دەکرد: ئەی هاشم، هاوکاریمان بکە.

خەڵکانێکی زۆر لەدەوری کۆبوونەوە و لەقەلای بسنام و سەنجردە لەگوندەکانی کێش، سەنگەریان گرت. سپی پۆشەکانی بوخارا (لەجیاتی ڕەش کەدروشمی منالەکانی عەباس بوو، سپی پۆشییان هەڵبژارد) و سوغد هاوکارییان کرد و کافرە تورکەکان پشتیوانیان لێکرد و دەستیان بەسەر سامانی موسوڵماناندا گرت.

باوەڕی وابوو کەئەبو موسلیم لە پێغەمبەر (د.خ) گەورەترە و کوژرانی یەحیا کوڕی زەیدی بەقێزەون دەزانی و وای نیشان دەدا مەبەستی ئەوەی لەسەردایە تۆڵە لەبکوژەکەی بستێنێتەوە.

ئەوان لەکێش کۆبوونەوە و دەستیان بەسەر بەشێك لەکۆشکەکان و قەلای نەواکسدا گرت. باوکی نەعمان و جونەید و لەیس کوڕی نەسر کوڕی سەیار و محەممەد کوڕی نەسر و دەستەیەکی دیکەیان کوشت. جبرائیل کوڕی یەحیا و براکەی یەزید بۆ شەڕی ئەو ڕەوانە کران و ڕووبەڕووی سپی پۆشەکانی بوخارا بوونەوە. جەنگی ئەوان لەبومێجکەس چوار مانگ درێژەی کێشا تا ئەوەی بۆ گەیشتن بەوان تونێلیان لەژێر زەوی لێدا و بەمشێودیە توانییان حەوتسەد کەس لەوان بکوژن. لەم ناوەدا حەکەم فەرماندەی سپی پۆشەکان کوژرا و هەڵاتووان

خۆیان گەیاندە موقەنەع. جبرائیل شوێنیان کەوت و شەری لەگەڵ دەکردن. مەهدی باوکی عەدەنی بۆ شەڕ لەگەڵ موقەنەع ڕەوانە کرد بەڵام بەشێوەی پێویست هەوڵی نەدا و مەهدی، مەعاز کوڕی موسلیمی بۆ جەنگ لەگەڵ موقەنەع هەڵبژارد.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا مەهدی، ئیسماعیلی لەفەرمانداری کوفە لابرد و ئیسحاق کوڕی سەباحی کێندی ئەشعەسی و یا بەوتەیەك عیسا کوڕی لوقمان کوڕی محەممەد کوڕی حاتەبی جومەحی وەك فەرمانداری ئەو شارە دەستنیشان کرد.

لەم ساڵەدا مەهدی، سەعید کوڕی دەعلەجی لەفەرماندەی پاسەوانەکانی بەسرە و عوبەیدالله کوڕی حەسەنی لەپێشنوێژی بەسرە لابرد و لەجیاتی ئەو دووانە عەبدولمەلیك کوڕی ئەیووب کوڕی زەبیانی نەمیری هەڵبژارد. فەرمانی پێدا بۆ لێکۆڵینەوە لەسکاڵاکان لەسەعید کوڕی دەعلەج دادپەروەری بکاتە پیشە. دواتر لێکۆڵینەوە لەم ڕووداوانە بە عومارە کوڕی حەمزە سپێردرا و ئەویش میسوەر کوڕی عەبدوالله‌ی باهلی بۆ ئەم کارە ڕاسپارد.

لەم ساڵەدا قوسەم کوڕی عەباس لەفەرمانداری یەمامە دوورخرایەوە و کاتێك فەرمانی لەسەر کار لابرانی بەدەست گەیشت کەمردبوو. مەهدی، بیشر کوڕی مونزەری بوجلی لەجێگەکەی ئەودانا.

لەم ساڵەدا مەهدی، هەیسەم کوڕی سەعیدی لەفەرمانداری جەزیرە دوورخستەوە و فەزڵ کوڕی ساڵحی لەجێگەی ئەو دانا.

لەم ساڵەدا مەهدی، خەیزوران دایکی منالی ئازاد کرد کەکەنیزی خۆی بوو. ئەوی وەك هاوسەری خۆی هەڵبژارد بەهەمان شێوە کەدایکی عەبدوالله کچی ساڵح کوڕی عەلی و خوشکی فەزل و عەبدولمەلیکی وەك هاوسەر هەڵبژارد.

لەم ساڵەدا لەنزیك کۆشکی عیسا لەبەغداد چەندین کەشتی بەبارەکانیانەوە سووتان و خەڵکانێکی زۆر بوونە پارووی ئاگر.

لەم ساڵەدا مەتەر موالی مەنسور لەفەرمانداری میسر دوورخرایەوە و باوکی زومرە محەممەد کوڕی سلێمان جێگەی ئەوی گرتەوە.

لەم ساڵەدا عەباس کوڕی محەممەد شەڕی هاوینەی لەگەڵ ڕۆمییەکان ئەنجامدا. لەم جەنگەدا حەسەن وەسەیف لەپێشەوەی سوپاکەدا بوون. ئەوان گەیشتنە ئەنقەرە و دەستیان بەسەر یەکێك لەشارەکانی ڕۆمدا گرت و هەنبارێکی گەنمییان دۆزییەوە. لەم ڕووبەڕوو بوونەوە زیان بەهیچ کام لەموسوڵمانان نەگەیشت و هەمووان تەندروست گەڕانەوە.

لەم ساڵەدا حەمزە کوڕی یەحیا فەرمانداری سیستان و جبرائیل کوڕی یەحیا فەرمانداری سەمەرقەندی گرتەدەست. جبرائیل دیوار و خەندەکەی سەمەرقەندی هەڵکەند.

لەم ساڵەدا عەبدسەمەد کوڕی عەلی لەفەرمانداری مەدینە دوورخرایەوە و محەممەد کوڕی عەبدوڵڵەی کەسیری جێگەی ئەوی گرتەوە. دواتر مەهدی ئەوی لابرد و محەممەد کوڕی عوبەیداللە کوڕی محەممەد کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی سەفوانی جومەحی لەجێگەی ئەودانا.

لەم ساڵەدا مەهدی بناغەی بورج و مزگەوتی روسافەی داڕشت و خەندەکەی هەڵکەند.

لەم ساڵەدا مەعبەد کوڕی خەلیلب کارگوزاری مەهدی لەسند مرد و مەهدی لەسەر پێشنیاری باوکی عوبەیداللەی وەزیر، ڕوەح کوڕی حاتەمی لەجێگەی ئەو دانا.

لەم ساڵەدا مەهدی زیندانییەکانی مەنسوری ئازاد کرد مەگەر ئەو کەسانەی خوێن یا قەرزیان لەملدا بوو یارێگەی خراپەکارییان گرتبووە بەر. لەناو ئازاد کراوەکان یەعقوب کوڕی داوود موالی مناڵەکانی سولەیم دەبینرا.

لەم ساڵەدا حومەید کوڕی قەحتەبە، فەرمانڕەوای خوراسان مرد و مەهدی، باوکی عەون عەبدولمەلیك کوڕی یەزیدی لەجێگەی ئەو دانا.

لەم ساڵەدا یەزید مەنسور خاڵی مەهدی سەرپەرەستی ڕێ ورەسمی حەجی گرتە ئەستۆ. ئەو لەو کاتەدا لەیەمەنەوە هاتبوو. چوونکە فەرمانی پێدابوو سەرپەرەستی حەج کردن لەو ساڵەدا لەئەستۆ بگرێت.

فەرمانداری مەدینە لەم ساڵەدا عەبدوڵڵە کوڕی سەفوانی جومەحی بوو.

سەرکردەی پاسەوانەکانی کوفە ئیسحاق کوڕی سەباحی کێندی و سەرپەرەستی گەنجخانە سابت کوڕی موسا و سەپەرەستی دامەزراوەی داد شەریك و پێشنوێژی بەسرە عەبدولمەلیك کوڕی ئەییووب و سەرکردەی پاسەوانەکانی ئەو شارە عومار کوڕی حەمزە و سەرپەرەستی دامەزراوەی داد عوبەیدالله کوڕی حەسەن و فەرمانداری گوندەکانی دیجلە و ئەهواز و پارس عومارە کوڕی حەمزە و فەرمانداری سند، بیستام کوڕی عەمرۆ و فەرمانداری یەمەن رەجا کوڕی روەح و فەرمانداری یەمامە، بیشر کوڕی مونزەر و فەرمانداری خوراسان، باوکی عەون عەبدولمەلیك کوڕی یەزید بوو کەدوای مەرگی حومەید کوڕی قەحتەب مەهدی وەك فەرمانڕەوای خوراسان هەڵیبژارد. فەرمانداری جەزیرە، فەزڵ کوڕی ساڵح و فەرمانداری ئەفریقییە، یەزید کوڕی حاتەم و فەرمانداری میسر باوکی زومرە محەممەد کوڕی سلێمان بوو.

لەم ساڵەدا شەقنا دەستی بەسەر بیابانەکانی شەنتدا گرت و عەبدولرەحمان فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس سوپایەکی بۆ رووبەروو بوونەوەی ئەو رەوانە کرد. شەقنا وەك هەمیشە پەنای بۆ کوێستانەکان برد و سوپاکەی بەجێیان هێشت.

هەروەها لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی باوکی زەئب، فەقیهی کوفە کەخەڵکی مەدینە بوو، لەتەمەنی حەفتا و نۆساڵی کۆچی دووایی کرد.

لەم ساڵەدا عەبدولعەزیز کوڕی باوکی رەواد موالی موغەیرە کوڕی موهەلیب و یوسن کوڕی باوکی ئیسحاقی سوبەیعی هەمەدانی و مەخرەمە کوڕی بوکەیر کوڕی عەبدوالله کوڕی ئەشجی میسری و حسەین کوڕی واقد، موالی کوڕی عامر کەسەرپەرەستی دامەزراوەی دادی مەرو بوو، کۆچی دووایان کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و شەستی کۆچی (٧٧٦ زایینی)

سەردەرهێنانی یوسف بەرەم

لەم ساڵەدا یوسف کوڕی ئیبراهیم ناسراو بەبەرەم لەخوراسان ئالآی شۆڕشی بەرز کردەوە. ئەو و شوێنکەوتەکانی بەکار و کردەوەکانی مەهدی ڕازی نەبوون. ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکان لەدەوری کۆبوونەوە. یەزید کوڕی موزیدی شەیبانی بۆ جەنگی ئەو ڕاسپێردرا. یەزید، برازای مەعن کوڕی زائیدە بوو. ئەو ڕووبەڕووی بەرەم بوویەوە و شەڕیان تاقی کردەوە تا ئەوەی جەنگی دەستەویەخە دەستی پێکرد. یەزید بەرەمی گرفتار کرد و ڕەوانەی دەرباری مەهدی کرد و کەسە گەورەکانی هاوڕێی خۆی لەگەڵ ئەودا نارد. کاتێك گەیشتنە نەهرەوان، یوسف و هاوڕێکانیان بەشێوەی سەرەوخوار لەسەر وشترەکان دانا بەشێوەیەك سەریان لای دواوەی وشترەکەوە بوو. بەمشێوەیە ئەوانیان بردە ڕوسافە. هەردوو دەست و قاچی یوسفیان بڕی و هاوڕێکانیان کوشت و لەسەر پرد لەخاچیاندان.

وتوویانە ئەو حەروری بووە.[٢] ئەو، دەستی بەسەر بوشەنجدا گرت. فەرمانداری ئەو ناوچە موسعەب کوڕی زورەیق باوەگەوڕێی تاهیر کوڕی حسەین بوو و لەبەرابەر یوسف هەلآت. یوسف هەروەها توانی دەست بەسەر مەروڕود و تالەقان و جوزجاندا بگرێت. یەکێك لەهاوەلآنی باوکی موعازی فریابی بوو کە لەگەڵ ئەودا دەستگیر کرا.

لابردنی عیسا کوڕی موسا و وەرگرتنی بەیعەت بۆ موسای هادی

دەستەیەك لەمناڵەکانی هاشم و شوێنکەوتەکانی مەهدی بۆ لەسەر کار لابردنی عیسا کوڕی موسا لەجێگری خەلافەت و وەرگرتنی بەیعەت بۆ موسای هادی کوڕی

---

[٢] حەرورییە شوێنێکە لەعێراق کەخەواریج یەکەم جار لەو شوێنە دژی عەلی کوڕی ئەبی تالیب ئالآی شۆڕشیان بەرز کردەوە

مەهدی راوێژیان کرد. کاتێك مەهدی لەم کارە ئاگادار بوویەوە، شادمان بوو و بۆ عیسا کوڕی موسا نامەیەکی نووسی کە لەگوندی روحبە لەدەوروبەری کوفە ژیانی بەسەر دەبرد و ئەوی بانگ کرد. عیسا لەمەبەستەکەی مەهدی ئاگادار بوویەوە و نەڕۆشت. مەهدی، روەح کوڕی حاتەمی وەك فەرمانداری کوفە هەڵبژارد بۆ ئەوەی زیان لەعیسا بدات. روەح هیچ پاساوێکی بۆ ئەم کارە نەدۆزییەوە چوونکە عیسا تەنیا لەرۆژانی هەینی یا رۆژەکانی جەژن و خۆشی دەڕۆشتە ناو شار.

مەهدی لەسەر مەبەستەکەی خۆی پێداگری کرد و بەعیسای وت: ئەگەر بەداواکەی من بۆ خۆ دوورخستنەوە لەجێگری خەلافەت لەبەرژەوەندی موسا و دوای ئەو هارون وەلام نەدەیتەوە، ئەو بەلاَت بەسەر دێنم کە بەسەر سەرکێش و یاخییەکانی دەهێنم. بەلاَم ئەگەر وەلاَمم بدەیتەوە لەبەرابەردا سوودێکی زیاترت پێ دەبڕێت. دووبارە عیسا نەڕۆشتە لای. ئەوان لەشۆڕشی عیسا ترسان. مەهدی، عەباس کوڕی محەممەدی مامی بەناو ـیەك بۆ لای ئەو نارد و بانگی کرد بەلاَم عیسا رازی نەبوو بڕواتە لای مەهدی. کاتێك عەباس بەبێ عیسا گەڕایەوە، مەهدی باوکی هورەیرە محەممەد کوڕی فروخی لەگەڵ هەزار کەس لەشوێنکەوتە زاناکانی بۆ لای عیسا نارد و یەکی تەپڵێکی بەهەرکامیاندا و فەرمانی پێدان لەکاتی گەیشتنە لای عیسا دەست بەلێدانی تەپڵەکان بکەن. ئەوان بەرەبەیان گەیشتنە لای عیسا و دەستیان لەلێدانی تەپڵەکان کرد. عیسا ترسا. باوکی هورەیرە ڕۆشتە لای و فەرمانی پێدا لەگەڵی بڕوات. عیسا خۆی بەنەخۆش نیشاندا بەلاَم باوکی هورەیرە رازی نەبوو و ئەویَ لەگەڵ خۆیدا برد.

کاتێك عیسا کوڕی موسا هات، لەئوردووگاکەی مەهدی ڕۆشتە ماڵی محەممەد کوڕی سلێمان. چەند رۆژێك لەویَ مایەوە و هاتوچۆی مەهدی دەکرد بێ ئەوەی باسی جێگری خەلافەت بکەن یا بەشێوەیەکی ناپەسەند هەڵس و کەوتی لەگەڵ بکرێت. رۆژێك پێش دانیشتنی مەهدی لەشوێنی تایبەت دانیشتبوو و لایەنگرانی لابردنی عیسا لەویَ ئامادە بوون. ئەوان لەو کاتەدا بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشیان کردە سەر عیسا و عیسا دەرگاکەی لەسەر داخستن. دەرگاکەیان شکاند لەکاتێکدا بەناشیرینترینی وشەکان عیسایان جوێنباران دەکرد. مەهدی ئەم کارەی ئەوانی

بەقێزەون لەقەڵەمدا بەڵام ئەم دەستەیە دەستبەرداری کارەکەیان نەبوون و چەند ڕۆژێك بەوشێوەیە مانەوە (گەمارۆیان خستە سەر عیسا) تا ئەوەی چەند کەس لەگەورەکانی منداڵەکانی عەباس نێوەنجیگەرییان کرد. محەممەد کوڕی سلێمان زیاتر لەهەمووان پێداگری دەکرد.

مەهدی پێداگری دەکرد و عیسا ڕازی نەدەبوو، دەیوت: بۆ ڕێزگرتن لەجێگری خەلافەت، ماڵ و منداڵی خۆم لەگرێوی سوێندەکەم داناوە. مەهدی چەندین قازی و فەقیهی شارەزای کۆکردەوە کە محەممەد کوڕی عەبدوالله کوڕی عولاسە و موسلیم کوڕی خالیدی زەنجی لەناویاندا دەبینران. ئەوان فیتوایاندا و ئەو دەست بەرداری خەلافەت بوو. مەهدی دەهەزار هەزار درهەم و چەندین ئاوەدانی لەزاب و کەشکەر پێدا و ئەو چوار ڕۆژ بۆ کۆتایی موحەرەم/ ١٣ نۆڤەمبەری ٧٧٨ زایینی خۆی لەخەلافەت دوورخستەوە و لەگەڵ مەهدی و موسای هادی بەیعەتی بەست.

ڕۆژی دواتر مەهدی دانیشت و بنەماڵەکەی خۆی کۆکردەوە و بەیعەتی لێوەرگرتن. دواتر لەگەڵ عیسا ڕۆشتە مزگەوت و وتارێکی بۆ خەڵکان خوێندەوە. لەوتارەکەدا لەسەر کار لابرانی عیسا و بەیعەت لەگەڵ هادی بەهەمووان ڕاگەیاند و هانیدان بەیعەت لەگەڵ هادی ببەستن. خەڵکان بەیعەتیان بەست و بوونە شایەت بۆ ئەو کارە. یەکێك لەشاعیرەکان هۆنراوەیەکی هەیە بەمشێوەیە:

کره الموت ابو موسی و قد   کان فی الموت نجاة و کرم

خلع الملك و اضحی ملبسا   ثوب لوم ما تری منه القدم

واتاکەی: باوکی موسا مەرگی بەناخۆش دەزانی لەکاتێکدا مەرگ بۆ ئەو ڕزگاری بەدوواوە بوو. ئەو خۆی لەخەلافەت دوورخستەوە و بەمشێوەیە جل و بەرگی ریسوایی لەبەر کرد کە تا نووکی پێی داپۆشی.

گرتنی شاری باربەد

لەساڵی ١٥٩/٧٧٥ زایینی مەهدی هێزی دەریایی بەفەرماندەیی عەبدولمەلیك کوڕی شەهبای مەسمەعی بەرەو هیند ڕەوانە کرد. جەنگاوەر و ژمارەیەکی زۆر لەپێشەنگەکان هاورێیەتی عەبدولمەلیکیان دەکرد کەرەبیع کوڕی سوبەیح

لەناویاندا دەبینرا. ئەوان ڕێگەیان بڕی تا لەباربەد دابەزین وگەمارۆیان خستەسەر. جەنگاوەران یەکتریان بۆ جەنگ هاندەدا. خەڵکانی ئەو سەرزەمینەیان خستە تەنگانەوە و خواوەند دەرگاکانی ئەو سەرزەمینەی بۆ کردنەوە. خەڵکەکەی پەنایان بردە پەرسگاکەیان بەڵام موسوڵمانان ئاگریان تێبەردا و بەمشێوەیە ژمارەیەکی زۆر لەوان سووتان ئەوانی دیکەیان کوژران. لەم جەنگەدا تەنیا بیست و چەند کەس لەموسوڵمانان کوژران. خواوەند ئەو سەرزەمینەی کردە تاڵانی موسوڵمانان. لەم کاتەدا دەریا خرۆشا و موسوڵمانان چاوەڕوانی ئارام بوونەوەی دەریایان دەکرد بەڵام گرفتاری جۆرە نەخۆشییەك لەناو دەمیاندا بوون. نزیکەی هەزار کەس لەوان و لەناو ئەوان ڕەبیع کوڕی سوبەیح مردن و ئەوانیتر گەڕانەوە.

کاتێك گەیشتنە بەستێنەکانی پارس کەپێیان دەوت دەریای حومران، شەوانە تۆفان بەسەر ئەواندا هەڵیکرد و هەموو کەشتییەکانی لەناو برد. دەستەیەك لەموسوڵمانان خنکان و دەستەیەکی دیکەیان رزگاریان بوو.

وتوویانە: لەم ساڵەدا ئەبان کوڕی سەدەقە بووبە ڕاوێژکار و وەزیری هارون. بەهۆی تووڕە بوون و کینە، باوکی ئەعوەنی لەفەرمانداری خوراسان دوور خستەوە و موعاز کوڕی موسلیم جێگەی ئەوی گرتەوە. لەم ساڵەدا سومامە کوڕی عەبەس لەهاویندا شەڕی کرد و غەمر کوڕی عەباسی خەسعەمی لەدەریای مەدیتەرانە جەنگا.

گەڕاندنەوەی پەیوەندی خزمایەتی بنەماڵەی ئەبوبەکرە و بنەماڵەی زیاد

لەم ساڵەدا مەهدی فەرمانیدا پەیوەندی خزمایەتی بنەماڵەی ئەبوبەکر لەسەقیف بگێڕنەوە و خزمایەتی ئەوان بە پێغەمبەر (د.خ) بگەیێنن چوونکە پیاوێك لەبنەماڵەی ئەبوبەکر، لای مەهدی سکاڵای کرد و لەبەر ڕووناکی خزمایەتی لەگەڵ پێغەمبەر (د.خ) خۆی لەو نزیك کردەوە. مەهدی پێی وت: بەم خزمایەتییە شانازی ناکەن مەگەر لەکاتی نیاز و پەرێشانی تا خۆتان لەئێمە نزیك بکەنەوە. ئەو پیاوە وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران! چ کەسێك بەم وتەیە ڕازی نابێت، ئێمەی پێی ڕازی نین و داوات لێدەکەین پەیوەندی ئێمە و بنەماڵەی ئەبوبەکر بۆ پێغەمبەر

(د.خ) بگەڕێنیتەوە و فەرمان بەبنەماڵەی زیاد بدەیت پەیوەندی خۆیان لەگەڵ منالەکانی سوفیان بپچڕێنن. ئەوان بەداوەری کردنی پێغەمبەر (د.خ) رازی نەبوون چوونکە (منال، تایبەتە بەو جێگەی تۆوی لێ دەچێنرێت و ژنی گاییراو، پێویستە سەنگسار بکرێت) و بەم شێوەیە پەیوەندی خزمایەتی خۆیان بۆ عوبەید (لەموالییەکانی سەقیف) گەڕاندەوە.

مەهدی فەرمانیدا بنەماڵەی ئەبوبەکر پەیوەندی خزمایەتی خۆیان بۆ پێغەمبەر (د.خ) بگێڕنەوە. ئەم هەواڵەی بۆ محەممەد کوڕی موسا نووسی و فەرمانی پێدا هەرکەس لەوان بەم فەرمانە رازی ببێت سامانەکەی بۆ بگێڕنەوە و هەرکەس رازی نەبوو دەست بەسەر سامانەکەیدا بگرن. محەممەد کوڕی موسا ئەم هەواڵەی پێ راگەیاندن و جگە لەسێ کەس هەمووان پێی رازی بون. هەروەها فەرمانیدا پەیوەندی خزمایەتی بنەماڵەی زیاد بۆ عوبەید بگێڕنەوە و پەیوەندییان لەگەڵ قوڕەیشییەکان بپچڕێنن.

ئەوەی مەهدی بۆ ئەم کارە هاندا – جگە لەوەی باسی کرا– ئەوە بوو پیاوێك بەناوی سەغدی کوڕی سەلەم کوڕی حەرب کوڕی زیاد ڕۆشتە لای مەهدی. مەهدی پرسی: کێیت؟ وەڵامی دایەوە: کوڕی مامی تۆم؟. مەهدی پرسی: کام کوڕە مام؟ ئەو رەچەڵەکی خۆی باس کرد. مەهدی ئەوی بەکوڕی سومەییە گاییراو ناو برد و رازی نەبوو کوڕە مامی بێت. فەرمانیدا یەخەی بگرن و دەری بکەن. مەهدی پرسی: چۆن پەیوەندی زیاد بۆ ئەم کەسە دەگێڕنەوە؟ نامەیەکی بۆ کارگوزاری بەسرە نووسی و فەرمانی پێدا بنەماڵەی زیاد و رەچەڵەك نامەی ئەوان لەریزی قوڕەیشییەکان دوور بکەنەوە و پەیوەندی ئەوان بۆ سەقیف بگێڕنەوە. ئەو لەمبارەوە نامەیەکی راشکاوی نووسی و پەیوەندی زیادی لەگەڵ پێغەمبەر (د.خ) روون کردەوە. بەمشێوەیە پەیوەندی ئەوان لەگەڵ قوڕەیشییەکان پچڕا بەڵام ئەوان دواتر بەرتیلیان بەکارگوزارەکاندا و دووبارە ڕەچەڵەکی خۆیان بۆ پێغەمبەر (د.خ) گەڕاندەوە. خالید کوڕی نەجار سەبارەت بەوان هۆنراوەیەکی هەیە بەم ناوەڕۆکە:

ان زیادا و نافعا و ابا   بکرة عندی من اعجب العجب

ذا قرشی کما یقول و ذا   مولی و هذا بزعمه عربی

واتاکەی: بەسەرهاتی زیاد و نافیع و ئەبوبەکر (کەهەر سێکیان برا بوون) لەسەرسوڕهێنەرترینی سەرسوڕهێنەرەکانە. ئەمیان وەك دەڵێت قوڕەیشییە و ئەوی دیکەیان موالی و سێیەمی خۆی بەعەرەب دەزانێت.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا عوبەیدالله کوڕی سەفوانی جومەحی، فەرمانداری مەدینە مرد و محەممەد کوڕی عەبدوالله کەسیری جێگەی ئەوی گرتەوە. ئەویش لەسەر کار لابرا و زوفەر کوڕی عاسمی هیلالی جێگەی گرتەوە. عەبدوالله کوڕی محەممەد کوڕی عومرانی تەڵحی سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی مەدینەی گرتە ئەستۆ.

لەم ساڵەدا عەبدئەلسلانی خارجی لەدەوروبەری موسڵ ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە.

لەم ساڵەدا بیستام کوڕی عەمرۆ فەرمانداری سندی لێ سەندرایەوە و ڕوەح کوڕی حاتەم جێگەی گرتەوە. لەم ساڵەدا مەهدی خۆی سەرپەرەستی ڕێ ورەسمی حەجی گرتە ئەستۆ و کوڕەکەی خۆی موسای کردە جێگری خۆی لەبەغداد و خاڵۆی یانی یەزید کوڕی مەنسوری وەك ڕاوێژکاری ئەو دیاریکرد. لەم سەفەری مەهدی بۆ مەککە دەستەیەك لەبنەماڵەکەی ئەو و کوڕەکەی هارون ڕەشید و یەعقوب کوڕی داوود هاوڕێیەتیان دەکرد. یەعقوب لەمەککە، حەسن کوڕی ئیبراهیم کوڕی عەبدوالله‌ی عەلەوی بردە لای مەهدی کەداوای ئەمانی کردبوو. مەهدیش سامان و زەوی پێ بەخشی.

لەم ساڵەدا مەهدی پەردەی کەعبەی هەڵگرت و پەردەیەکی تازەی پیاهەڵواسی. هۆکارەکەی وەك دەڵێن ئەوە بوو پەردەدارەکانی کەعبە ترسی خۆی لەداڕمان بەهۆی قورسی پەردەکانەوە بەمەهدی ڕاگەیاند و مەهدیش پەردەکانی لێکردەوە. پەردەکەی خوشام کوڕی عەبدولمەلیك لەحەریری ئەستور بوو. پەردەی پێش ئەو دەستکاری یەمەن بوو.

مەهدی لەم سەفەرەی سامانێکی زۆری بەخشی. ئەو لەعێراقەوە لەگەڵ خۆی سێ هەزار هەزار درهەمی هەڵگرت و لەمیسرەوە سێسەد هەزار دیناری بەدەست

گەیشت، لەیەمەنەوە دووسەد هەزار دینار و هەمووی بەم و بەو بەخشی بەشێوەیەك سەد و پەنجا هەزار دەست جل و بەرگی لەناو موسوڵمان دابەش کرد. ئەو مزگەوتی پێغەمبەری فراوان کرد و پێنسەد کەسی لەئەنسارییەکان هەڵبژارد تا لەعێراق پارێزگاری لێ بکەن. مەهدی لەعێراق زەوی بەم پێنسەد کەسە بەخشی و رۆژانەی بۆ دیاری کردن.

محەممەد کوڕی سلێمان بۆ مەهدی سەهۆڵی نارد و ئەو یەکەم خەلیفە بوو سەهۆڵیان بۆ ناردە مەککە.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی سلێمان، فەرمانداری بەسرە وناوچەکانی دیجل و بەحرەین و عەمان و گوندەکانی ئەهواز و فارس بوو. موعاز کوڕی موسلیم فەرمانداری خوراسان و کارگوزاری ناوچەکانی دیکە هەمان کەسانی ساڵی پێش بوون.

لەم ساڵەدا عەبدولرەحمانی ئومەوی لەئاندۆلۆس، عوسمان کوڕی عوبەیداللە کوڕی عوسمان و تەمام کوڕی عەلقەمەی بۆ جەنگی شەقنا ڕەوانە کرد و ئەو دوانە بۆ ماوەی چەند مانگ لەقەڵای شەبتەران گەمارۆیان خستە سەر شەقنا بەڵام نەیانتوانی بیگرن و بەناچاری گەڕانەوە. دوای گەڕانەوەی ئەو دووانە شەقنا لەشەبتەرانەوە بەرەو یەکێك لەگوندەکانی شەنت بەرییە بەڕێکەوت. ئەو سوار لەسەر ئێسترەکەی خۆی بەناوی (خولاصە) رێگەی دەبڕی کە لەناکاو باوکی مەعن و باوکی خوزەیم، دووان لەهاوەڵانی، هێرشیان کردەسەر و کوشتیان و هاوڕێ لەگەڵ سەرە بڕاوەکەی خۆیان گەیاندە عەبدولرەحمان و بەمشێوەیە خەڵکان لەشەڕ و بەڵای ئەو ئاسوودە بوون.

لەم ساڵەدا داوود کوڕی نوسەیری تائی لەهاوەڵانی باوکی حەنیفە و عەبدولرەحمان کوڕی عەبدوللە کوڕی عوتەبە کوڕی عەبدوللە کوڕی مەسعودی مەسعودی و شوعبە کوڕی حەجاج، باوکی بێستامی سەبیعی هەموویان مردن. وتوویانە ئیسرائیل کوڕی باوکی ئیسحاق لەساڵی ١٦٤/ ٧٨٠ زایینی مردووە.

لەم ساڵەدا رەبیع کوڕی مالك کوڕی باوکی عامر مامی مالك کوڕی ئەنس بەنازناوی باوکی مالك کۆچی دوایی کرد. ئەوان چوار برا بوون کەئەنس باوکی

مالك، برا گەورەی ئەوان بوو. دوای ئەو ئەویس باوەگەوڕێی ئیسماعیل کوڕی ئەویس و دوای ئەو نافیع و سەرئەنجام رەبیع کەبرا بچووکی ئەوان بوو.

لەم ساڵەدا خەلیفە کوڕی خەیاتی عوسفوری لەیسی باوەگەوڕێی خەلیفە کوڕی خەیات مرد.

لەم ساڵەدا خەلیل کوڕی ئەحمەدی بەسرەی فەرهودی نەحوی، پێشەوای نەحو و مامۆستای سیبویە مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و شەست و یەکی کۆچی(٧٧٧ زایینی)

چۆنیەتی لەناوچوونی موقەنەع

لەم ساڵەدا موعاز کوڕی سەلەم و دەستەیەك لەفەرماندەکان و سوپاییەکان هێرشیان کردە سەرموقەنەع. پێشەنگی ئەوان سەعیدی حەرەشی بوو. عوقەبە کوڕی موسلیم لەزەمەوە وەك هێزی پشتیوان هات و لەتەواویس کۆبوونەوە و شەڕ لەگەڵ هێزەکانی موقەنەع دەستی پێکرد. ئەوان توانییان شکست بەهێزەکانی موقەنەع بێنن و هاوەڵە سەرنەکەوتووەکانی موقەنەع، مەبەستی ئەویان لەسەنام کرد. ئەو، لەوێ خەندەکی هەڵکەند و قەلایەکی دروست کرد. موعاز هێرشی کردە سەریان بەلام لەنێوان ئەو حەرەشی ناسازگاری هاتە ئاراوە. حەرەشی نامەیەکی بۆ مەهدی نووسی و خراپەی موعازی هێنایە سەرزمان و ئاگاداری کردەوە ئەگەر تەنیا خۆی بۆ جەنگی موقەنەع دەستنیشان بکات؛ بەسە. مەهدی بەداواکەی رازی بوو وحەرەشی لەگۆڕەپانی جەنگەکە بەتەنیا مایەوە. موعاز کوڕەکەی خۆی بەناوی ڕەجای لەگەڵ سوپایەکی گەورە بۆ هاوکاری حەرەشی ڕەوانە کرد. گەمارۆدانی موقەنەع درێژەی کێشا. هاوەلانی موقەنەع بەشێوەیەکی نهێنی داوای ئەمانیان لەحەرەشی کرد و ئەو رازی بوو. بەمشێوەیە نزیکەی سی هەزار کەس موقەنەعیان بەجێهێشت و تەنیا دوو هەزارکەس لەهاوەڵە تێکەیشتووەکانی لەدەوری مانەوە. ڕەجا کوڕی موعاز لەگەڵ هێزەکانی دیکە خۆیان گەیاندە خەندەکانی موقەنەعت و بارودۆخیان لێ دژوار کرد.

موقەنەع کاتێك لەکوژرانی خۆی دڵنیا بوو، ژنان و کەسەکانی خۆی کۆکردەوە و ژەهر خواردی کردن. هەموویانی کوشت و فەرمانیدا خۆی بسووتێنن تا دوژمن دەستی بەجەستەکەی نەگات. وتوویانە: هەموو شتەکانی ناو قەلاکەی بەچوارپێکانیشەوە سووتاند. دەیوت: هەرکەس دەخوازێت لەگەڵ من بۆ ئاسمان بێت، لەگەڵ من خۆی بخاتە ناو ئەم ئاگرەوە. خۆی و ژن و منالەکانی خستە ناو ئاگرەوە و هەموویان سووتان. کاتێك سوپاکەی حەرەشی ڕۆشتە ناو قەلاکە،

بینیان چۆڵە و هیچی تیا نەماوە.

ئەم ڕووداوە باوەڕی زۆربەی هاوەڵانی ئەوی لەماوەرا ئەلنەهر قوڵتر کرد بەڵام باوەڕەکەی خۆیان دەشاردەوە. وتوویانە: ئەو خۆیشی ژەهر خوارد کرد و حەرەشی سەری ئەوی بۆ مەهدی نارد. مەهدی لەساڵی ٧٧٩/١٦٣ زایینی لەحەلەب لەکاتێکدا سەرقاڵی جەنگەکانی خۆی بوو، سەری موقەنەعی بەدەست گەیشت.

گۆڕینی پێگەی باوکی عوبەیدالله

لەم ساڵەدا پێگەی باوکی عوبەیدالله وەزیری مەهدی گۆڕانی بەسەردا هات. پێشتر چۆنیەتی پەیوەندی ئەو لەگەڵ مەهدیمان لەرۆژگاری مەنسور و هاوڕێ بوونی ئەومان لەڕۆشتن بۆ خوراسان لەگەڵ مەهدی باس کرد. فەزل کوڕی ڕەبیع دەڵێت موالییەکان لای مەهدی باسی باوکی عوبەیداللەیان دەکرد و دژی ئەو هانیان دەدا. نامەکانی باوکی عوبەیدالله بەمەنسور دەگەیشت و لەکارەکانی ئاگاداری دەکردەوە. مەنسور نامەکانی بەرەبیع نیشان دەدا. ڕەبیعیش هاوشێوەی نەیارەکانی باوکی عوبەیدالله هانی دەدا و داوای لێدەکرد گرنگی بەم وتانە بدات.

ڕەبیع لەکاتی مەرگی مەنسور لەگەڵ ئەو حەجی کرد و لەوەرگرتنی بەیعەت بۆ مەهدی ئەو کارەی کرد کەپێشتر ئاماژەمان پێدا. کاتێک ڕەبیع گەیشتە بەغداد، پێش سەردانی مەهدی و بنەماڵەکەی خۆی سەردانی باوکی عوبەیداللەی کرد. فەزل کوڕی ڕەبیع پێی وت: دیداری سەروەری باوەڕداران و بنەماڵەکەی خۆت پشتگوێ دەخەیت و دەڕۆیتە سەردانی باوکی عوبەیدالله؟ ڕەبیع وەڵامی دایەوە: ئەو لەکەسە نزیکەکانی مەهدییە و شیاوە بەمشێوەیە هەڵس وکەوتی لەگەڵ بکرێت و بۆ هاوکاری کردنی ئەو لەهیچ شتێك دریغ نەکەین.

ڕەبیع لەسەرەتای ئێواری تا کۆتایی نوێژەکەی دیکە لەبەردەرگای ماڵی باوکی عوبەیدالله وەستا تا مۆڵەتی ڕۆشتنە ژوورەوەیان پێدا. کاتێك ڕۆشتە ناو ماڵەکە، باوکی عوبەیدالله بۆ ڕێزگرتن لەو لەشوێنەکەی هەڵنەستا و پاڵی دابوویەوە. باوکی عوبەیدالله سەیری ڕەبیعی نەکرد. ڕەبیع مەبەستی ئەوەی کرد بەسەرهاتی وەرگرتنی بەیعەت بۆ مەهدی بۆ باس بکات بەڵام باوکی عوبەیدالله وتی: هەواڵی

کارەکەتم بیستووە. بەمشێوەیە ڕەبیع کینەی ئەوی لەدڵ گرت. کاتێك ماڵەکەی بەجێهێشت، فەزلی کوڕی پێی وت: ئەم پیاوە دەسەلاتی بەوشێوەیە بەرز بۆتەوە کەبەو شێوەیە هەڵس و کەوت لەگەڵ تۆ دەکات. بۆچوونی ڕاست ئەوەبوو سەرەتا بۆ سەردانی ئەو نەدەهاتیت یا ئەو کاتەی مۆڵەتی ڕۆشتنە ژوورەوەی پێ نەدایت، دەگەڕایتەوە یا ئەو کاتەی بۆ ڕێز گرتن لەتۆ لەشوێنەکەی هەڵنەستا، دەهاتیتەدەر. ڕەبیع لەوەڵامی کوڕەکەی وتی: وتەکانی تۆ هەمووی لەنەزانییەوە سەرچاوە دەگرێت. کاری شیاو ئەوە بوو کەخۆم کردم بەلام سوێند بەخوا و هەزار جار سوێند بەخوا پێگە و هەموو سامانی خۆم بەکار دەبەم تا ڕۆژی دەری ئەو بکەمە بکوژی ئەو.

ڕەبیع بۆ بەئەنجام گەیاندنی مەبەستەکەی زۆری هەوڵدا بەلام سوودی نەبوو چوونکە باوکی عوبەیدالله کەسێکی وشیار بوو. لەبەر ئەمە لەرێگەی محەممەد کوڕی عوبەیداللەوە دەستی پێکرد و بەردەوام لای مەهدی خراپەی دەهێنایە سەرزمان. سەرئەنجام ئەو تۆمەتەی بۆ هەڵبەست کەپەیوەندی لەگەڵ یەکێك لەپەردەدارەکانی ئەودا هەیە، هەروەها گوناحی ناباوەڕی بۆ هەڵبەست تا ئەوەی دڵی مەهدی ڕەش کرد. فەرمانیدا محەممەد بێنن و باوکی لەدەرەوە ڕابگرن. دواتر پێی وت: ئەی محەممەد بخوێنە بەلام ئەو نەیتوانی بەباشی بخوێنێت. مەهدی باوکی بانگ کرد و پێی وت: ئایا پێت نەوتم محەممەد قورئانی لەبەرە؟ باوکی عوبەیدالله وتی: بەڵێ بەلام چەند ساڵێکە لەمن دوور کەوتۆتەوە و لەبیری کردووە. مەهدی بەباوکی عوبەیداللەی وت: هەنووکە هەستە و بەڕشتنی خوێنی کوڕەکەت خۆت لەخواوەند نزیك بکەرەوە. باوکی عوبەیدالله هەستا تا خوێنی کوڕەکەی بڕێژێت بەلام قاچی خلیسکا و کەوت. عەباس کوڕی محەممەد بەمەهدی وت: ئەگەر دەکرێت لەدواهاتەکانی کاری ئەم پیرە پیاوە چاوبپۆشە. مەهدی ڕازی بوو و فەرمانیدا جەلاد سەری محەممەد ببڕێت. ڕەبیع بەمەهدی وت: ئەی سەروەری باوەڕداران ئایا کوڕەکەی دەکوژیت و لەو ئاسوودەیت؟ ئەوە شیاو نییە. بەمشێوەیە مەهدی ترسی باوکی عوبەیداللەی کەوتە دڵ و ئەو بەلای بەسەردا هێنا کەدواتر باسی دەکەین.

ڕۆشتنی سەقلەبی بۆ ئاندۆلۆس و کوژرانی ئەو

لەم ساڵەدا یا بەوتەیەك لەساڵی ٧٧٦/١٦٠ زایینی عەبدولرەحمان کوڕی حەبیبی فیهری ناسراو بەسەقلەبی لەئەفریقییەوە بەمەبەستی جەنگ ڕووی لەئاندۆلۆس کرد. بۆیە بەو نازناوە بانگیان دەکرد چوونکە بەژن بەرز، سوور باو و چاوشین بوو. دەیویست ئاندۆلۆسییەکان ناچار بەفەرمانبەری بنەماڵەی عەباس بکات. لەکەنارەکانی تەدمور گوزەری کرد. نامەی بۆ سلێمان کوڕی یەقزان نووسی تا هاوڕێیەتی بکات و شەڕ لەگەڵ عەبدولرەحمانی ئومەوی بکات و پێشنیاری فەرمانبەری مەهدی پێکرد.

سلێمان لەبەرشەلۆنە (بارسلۆن) ژیانی بەسەر دەبرد و وەڵامی نەدایەوە. سەقلەبی کینەی ئەوی لەدڵ گرت و لەگەڵ سوپاکەی خۆی مەبەستی هێرش کردنە سەر سەرزەمینەکەی ئەوی کرد بەڵام سلێمان توانی شکستی پی بێنێت و سەقلەبی بۆ تەدمور گەڕایەوە. عەبدولرەحمانی ئومەوی لەگەڵ سوپایەکی تەیار هێرشی کردە سەر سەقلەبی و بۆ ڕێگرتن لەهەڵاتنی سەقلەبی کەشتییەکانی ئەوی سووتاند. سەقلەبی پەنای بۆ کێوێکی بەرز بەناوی بەلەنسیە (والنسیا) برد. عەبدولرەحمانی ئومەوی هەزار دیناری وەك خەڵات بۆ ئەو کەسە دیاری کرد کەسەری سەقلەبی بۆ دەبات. پیاوێکی بەربەری سەقلەبی کوشت و سەری ئەوی بردە لای عەبدولرەحمان و هەزار دینار خەڵاتەکەی وەرگرت. کوژرانی سەقلەبی لەساڵی ٧٧٨/١٦٢ زایینی ڕوویدا.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا نەسر کوڕی ئەشعەس لەشام بەسەر عەبدوڵلە کوڕی مەروان سەرکەوت و ئەوی دەست بەستراو بردە لای مەهدی. مەهدی ئەوی لەموتبەق زیندانی کرد. عەمرۆ کوڕی سەهلەی ئەشعەری بانگەشەی ئەوی کرد کە عەبدوڵلە باوکی ئەوی کوشتووە. ئەو دادی بردە لای عافیەی قازی و عافیە فەرمانی کوشتنی عەبدوڵلەی دەرکرد. لەم کاتەدا عەبد عەزیز کوڕی موسلیمی عوقەیلی ڕۆشتە لای قازی و وتی:

عەمرۆ کوڕی سەهلە درۆ دەکات کەدەڵێت عەبدوالله باوکی ئەوی کوشتووە. سوێند بەخوا کەس جگە لەمن باوکی ئەوی نەکوشتووە. من بەفەرمانی مەروان ئەوم کوشت و عەبدوالله هیچ گوناحێکی نییە. عەبدوالله ئازاد کرا و مەهدی زیانی بە عەبدعەزیز نەگەیاند چوونکە بەفەرمانی مەروان خوێنی باوکی عەمرۆی ڕشتبوو.

لەم ساڵەدا تومامە کوڕی وەلید جەنگی هاوینەی کرد و لەدابق ئوردووی لێدا. بەم کارەی رۆمییەکان تورە بوون و بەسوپایەکی هەشتا هەزار کەسی بەفەرماندەیی میخائیل هێرشیان کردە سەر دۆڵی مەرعەش. میخائیل وێرانی کرد و ئەسیری گرت و درهەم و دیناری فڕاند. تومامە گەمارۆی خستەسەر و بۆ شەڕی ئەوان خۆی ئامادە کرد. ژمارەیەکی زۆر لەموسوڵمانان کوژران. عیسا کوڕی عەلی بۆ پارێزگاری کردن لەقەڵای مەرعەش خۆڕاگری کرد و بەمشێوەیە رۆمییەکان روویان لەجەیحان کرد. ئەم هەواڵە بەمەهدی گەیشت و بۆ ئەو دژوار بوو. سوپایەکی بۆ جەنگی رۆمییەکان کۆکردەوە کەچۆنیەتی و چەندایەتی ئەو سوپایە لەگێڕانەوەی رووداوەکانی ساڵی ٧٧٨/١٦٢ زایینی باس دەکەین. موسوڵمانان لەو ساڵەدا چیتر لەهاویندا شەڕیان نەکرد.

لەم ساڵەدا مەهدی فەرمانیدا لەسەر ڕێگەی مەهدی چەندین مەنزڵ دروست بکەن کەگەورەتر لەو مەنزڵگانە بێت کە سەفاح لەسەر ڕێگەی قادسیە بۆ زوبالە دروستی کردبوو. فەرمانیدا لەهەر مەنزڵگەیەك شوێنی ئاو خواردنەوە دروست بکەن، فەرمانیدا حەوز و چاڵاوەکان نۆژەن بکەنەوە و چاڵی تازە هەڵکەنن. یەقتین کوڕی موسای بۆ ئەم کارە راسپارد. مەهدی فەرمانیدا فراوانی مزگەوتی بەسرە زیاتر بکەن و مینبەرەکان لەشارەکاندا کورت بکەنەوە تا لەگەڵ مینبەرەکەی پێغەمبەر (د.خ) هاوتا بن.

لەم ساڵەدا مەهدی فەرمانی بەیەعقوبدا پیاوە راست کار و راست کردارەکان بۆ هەموو ناوچە ئیسلامییەکان ڕەوانە بکات. ئەویش ئەم کارەی کرد و کار گەیشتە ئەوەی مەهدی چیتر نامەی بۆ کارگوزارەکانی خۆی نەدەنارد کەئەنجامدانەکەی ڕەوا بێت مەگەر ئەوەی یەعقوب فەرمانی ئەنجامدانی ئەو کارەی بەکەسە ئەمینەکەی خۆی دەدا.

لەم ساڵەدا غەمر کوڕی عەباس لەدەریا جەنگی کرد.

لەم ساڵەدا نەسر کوڕی محەممەد کوڕی ئەشعەس (لەجێگەی روەح کوڕی حاتەم

وەك فەرمانڕەوای سند دەستنیشان کرا. دواتر لەسەر کار لابرا و عەبد مەلیك کوڕی شه هاب جێگەی ئەوی گرتەوە و بۆ ماوەی هەژدە ڕۆژ لەسەر تەختی فەرمانڕەوایەتی بوو. ئەویش لەسەر کار لابرا و نەسر لەسەر لەسەر تەختی فەرمانڕەوایەتی دانیشت.

لەم ساڵەدا مەهدی، عافیەی قازی لەگەڵ کوڕی عولاسە بۆ سەرپەرەستی کردنی کاروباری دادی روسافە دەستنیشان کرد.

لەم ساڵەدا مەهدی فەزڵ کوڕی ساڵحی لەفەرمانڕەوایی جەزیرە دوور خستەوە و عەبد سەمەد کوڕی عەلی لەجێگەی ئەو دانا و عیسا کوڕی لوقمانی بۆ فەرمانڕەوایی میسر و یەزید کوڕی مەنسوری بۆ کارگوزاری ناوچەکانی دەوروبەری کوفە و حەسانی شەروی بۆ فەرمانڕەوایی موسڵ وبێستام کوڕی عەمرۆ تەغلەبی بۆ فەرمانڕەوایی ئازەربایەجان دەستنیشان کرد.

لەم ساڵەدا نەسر کوڕی مالك بەهۆی نەخۆشی لاواز بوونی ئەندامەکانی جەستەی کۆچی دوایی کرد و مەهدی دوای ئەو فەرماندەی پاسەوانەکان حەمزە کوڕی مالکی لەجێگەی ئەو دانا. ئەبان کوڕی سەدەقە لەراوێژکاری هارون دوورخرایەوە و یەحیا کوڕی خالید کوڕی بەرمەك وەك راوێژکاری هارون دەستنیشان کرا.

لەم ساڵەدا لەمانگی زیحەججە/ ئوتی ٧٧٩ زایینی محەممەد کوڕی سلێمان باوکی زەمرە فەرمانداری میسر لێ سەندرایەوە و سەلمە کوڕی رەجا جێگەی ئەوی گرتەوە و موسای هادی (جێگری خەلیفە) سەرپەرەستی رێ و رەسمی حەجی گرتە ئەستۆ. کارگوزاری مەککە و تاییف و یەمامە جەعفەر کوڕی سلێمان و کارگوزاری یەمەن عەلی کوڕی سلێمان و کارگوزاری ناوچەکانی دەوروبەری کوفە یەزید کوڕی مەنسور و سەرکردەی پاسەوانەکانی کوفە ئیسحاق کوڕی مەنسور بوو.

لەم ساڵەدا سوفیانی سەوری مرد. لەدایك بوونی ئەو لەساڵی ٧١٥/٩٧ زایینی بوو.

هەروەها لەم ساڵەدا زائدە کوڕی قودامە باوکی سەڵتی سەقەفی کوفی و ئیبراهیم کوڕی ئەدهەم کوڕی مەنسور باوکی ئیسحاقی خواپەرەست مردن. ئەو لەهۆزی بەکر کوڕی وائیل بوو کەباوکی حاتەمی بەستی ئاماژەی بەناوی ئەو داوە.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و شەست و دووی کۆچی (٧٧٨ زایینی)

چۆنیەتی کوژرانی باوکی سەلامی خارجی

لەم ساڵەدا عەبد سەلام کوڕی هاشمی یەشکوری لەقێنسرین کوژرا. ئەو لەجەزیرە ئالأی شۆڕشی بەرز کردبوویەوە. عەبدسەلام لەگەڵ دەستەیەك لەفەرماندەکانی مەهدی کەعیسا کوڕی موسا لەناویاندا دەبینرا، ڕووبەڕوو بوویەوە و ئەوی لەگەڵ دەستەیەك لەهاوەڵانی کوشت. هەروەها دەستەیەك لەفەرماندەکان کەشەبیب کوڕی واج لەناویاندا بوو، لەسەر دەستی ئەو شکستیان خوارد. مەهدی فەرمانی بەهەزار جەنگاوەردا پەیوەستی شەبیب بن و هەرکام هەزار درهەمی پێدان. ئەوان ڕۆشتنە لای شەبیب و لەگەڵ ئەوان شوێن عەبدسەلام کەوت. عەبدسەلام هەڵات و شەبیب لەقینسرین ڕووبەڕووی بوویەوە و شەبیب توانی لەناوی ببات.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا مەهدی بۆ هەر دیوانێك بەڕێوبەرێکی دانا و عەمرۆ کوڕی مورەبەعی موالی خۆی وەك سەرپەرەستی هەموو دیوانەکان دیاریکرد.

مەهدی لەم ساڵەدا بۆ هەموو گولەکان و زیندانییەکان لەهەموو ناوچە ئیسلامییەکان ڕۆژانەی دیاریکرد.

لەم ساڵەدا ڕۆمییەکان هێرشیان کردە سەر شاری حەدەس و دیواری شارەکەیان وێران کرد و حەسەن کوڕی قەحتەبە لەگەڵ هەشتا هەزار هێزی مووچەخۆر جگە لەخۆبەخشەکان شەڕی هاوینەی کرد و گەیشتە حەممەی ئەزرولیە. ئەو لەرۆم چەندین ناوچەی وێران و خاپور کرد بەلأم دەستی بەسەر هیچ قەلأیەکدا نەگرت و لەگەڵ کەس ڕووبەڕوو نەبوویەوە چوونکە ڕۆمییەکان بەئەژدیها ناویان دەبرد. ئەوان دەیانوت: ئەو هاتۆتە حەممە تا بەئاوەکەی گولی لەخۆی پاك

بکاتەوە. شەڕکەرانی ئەم جەنگە تەندروست گەڕانەوە.

لەم ساڵەدا یەزید کوڕی ئوسیدی سولەمی لەقالیقولا (ئەرزەروم) بۆ جەنگ بەرێکەوت و سامانی زۆری دەست کەوت و دەستی بەسەر چەندین قەڵاداگرت و ژمارەیەك لەوانی ئەسیر کرد.

لەم ساڵەدا عەلی کوڕی سلێمان لەفەرمانداری یەمەن دوورخرایەوە و عەبدوللە کوڕی سلێمان جێگەی ئەوی گرتەوە. سەلیمە کوڕی ڕەجا لەفەرمانداری میسر دوورخرایەوە و لەمانگی موحەڕەم/ سێپتامبەری ٧٧٨ زایینی عیسا کوڕی لوقمان وەك فەرمانداری میسر دەستنیشان کرا. لەجومادی الاخر/ فەوریەی ٧٧٩ زایینی ئەم ساڵە عیسا لەسەر کار لابرا و وازح، موالی مەهدی جێگەی ئەوی گرتەوە و لەزیقەعدە/ ژوئیەی ٧٧٩ زایینی ئەویش لەسەر کار دوورخرایەوە و یەحیای حەرەشی جێگەی گرتەوە.

لەم ساڵەدا سوور پۆشەکانی گورگان کەفەرماندەکەیان پیاوێك بەناوی عەبدقەهار بوو، ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردەوە و دەستیان بەسەر ئەو ناوچەدا گرت و ژمارەیەکی زۆریان کوشت. عومەر کوڕی عەلا لەتەبەرستان ڕووبەرووی سورپۆشەکان بوویەوە و شکستی پێ هێنان و هەموویانی کوشتار کرد.

کارگوزارەکان هەمان کەسانی ساڵی پێش بوون کەئاماژەمان پێدان. جەزیرە لەژێر دەستی عەبدسەمەد کوڕی عەلی و تەبەرستان و رویان لەژێر دەستی سەعید کوڕی دەعلەج و گورگان لەژێر دەستی موهەلهیل کوڕی سەفواندا بوو.

هەروەها لەم ساڵەدا عەبدولرەحمان فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس، شۆهەید کوڕی عیسای بۆ شەڕ لەگەڵ دەحیەی غەسانی ڕەوانە کرد کە لەیەکێك لەقەڵاکانی بیرە ئاڵای شۆڕشی بەرز کردبوویەوە و ئەو توانی دەحیە لەناو ببات. بەهەمان شێوە بەدر، موالییەکەی خۆی بۆ جەنگی ئیبراهیم کوڕی شەجەرە ڕەوانە کرد کەئەویش ئاڵای شۆڕشی بەرز کردبوویەوە. بەدر ئیبراهیمی کوشت. سومامە کوڕی عەلقەمەی بۆ جەنگ لەگەڵ عەباسی بەربەری و دەستەیەك لەبەربەرییەکان نارد چوونکە ئەوانیش شۆڕشیان کردبوو. سومامە عەباسی کوشت و بڵاوەی بەدەستەکەی کرد.

لەم ساڵەدا عەبدولرەحمان سوپایەکی بەفەرماندەیی حەبیب کوڕی

عەبدولمەلیکی قورەشی بۆ جەنگی قائیدی سولەمی ڕەوانە کرد. قائیدی سولەمی لای عەبدولرەحمان پێگەیەکی بەرزی بوو بەڵام شەوێك عارەقی خواردەوە و لەکاتی مەستی مەبەستی گرتنی باب ئەلقەنتەرەی کرد بەڵام پاسەوانەکان ڕێگەی لێدەگرن و بەناچاری دەگەڕێتەوە. کاتێك لەدنیای مەستی دێتەدەر، ترس دایدەگرێت و بۆ تەڵیتەڵە (تۆڵدۆ) رادەکات و ژمارەیەکی زۆر لەتاوانبارن و جەردەکان لەدەوری کۆدەبنەوە. عەبدولرەحمان بەخێرایی سوپایەکی بۆ لەناو بردنی ئەو ڕەوانە کرد. ئەم سوپایە لەو ناوچەی قائید سەنگەری لێدابوو، ئوردوویان لێدا و گەمارۆیان خستەسەر. سولەمی خوازیاری جەنگی دەستەویەخە بوو. کۆیلەیەکی ڕەش ڕووبەڕووی بوویەوە. ئەوان شەڕە شمشێریان کردو لەئەنجامدا هەردووکیان کوژران.

لەم ساڵەدا ژیانی عەبدولرەحمان کوڕی زیاد کوڕی ئەنعەم سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی ئەفریقییە کەزیاتر لەنەوەد ساڵ درێژەی کێشا، کۆتایی پێهات. هۆکاری مردنەکەی ئەوە بوو لای یەزید کوڕی حاتەم ماسی خوارد و دواتر شیری خواردەوە. یەحیا کوڕی ماسویەی پزیشك لەوێ بوو. لەم کاتەدا یەحیا وتی: ئەگەر زانستی پزیشکی ڕاست بێت، ئەمشەو ئەو پیرە پیاوە دەمرێت. عەبدولرەحمان لەهەمان شەو مرد و خواوەند زاناترە.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و شەست وسێی کۆچی (٧٧٩ زایینی)

جەنگ لەگەڵ ڕۆمییەکان

لەم ساڵەدا مەهدی بۆ جەنگ لەگەڵ ڕۆمییەکان هێزەکانی خۆی کۆکردەوە. ئەو لەبەرەدان ئوردووی لێدا و لەخوراسان و ناوچەکانی دیکەوە سوپای کۆکردەوە. لەم کاتەدا عیسا کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس لەجومادی الاخر/ فەوریە کۆچی دوایی کرد بەلاّم بۆ ڕۆژی دواتر مەهدی بەغدادی بەجێهێشت و کوڕەکەی خۆی، یانی موسای هادی وەك جێگری خۆی دەستنیشان کرد. هارون ڕەشیدی کوڕی هاوڕێیەتی دەکرد و لەرێگەی موسڵ و جەزیرەوە سوپاکەی خۆی بردە پێش و لەسەر ڕێگە، عەبدسەمەد کوڕی عەلی لەسەر کار لابرد.

کاتێك لەکۆشکی مەسلمە کوڕی عەبدولمەلیك نزیك کەوتەوە، عەباس کوڕی محەممەد کوڕی عەلی بەمەهدی وت: مەسەلمە ماف لەملی ئێمەدایە. کاتێك محەممەد کوڕی عەلی ڕۆشتە لای مەهدی، مەهدی چوار هەزار دیناری پێ بەخشی و وتی: هەرکاتێك ئەم پارەیە کۆتایی هات، دووبارە وەرە لای ئێمە بێ ئەوەی شەرم بکەیت. مەهدی مۆڵەتی سەردانی بەموالی و مناڵەکانی مەسلمەدا و فەرمانیدا بیست هەزار دیناریان پێ ببەخشن. ڕۆژانەی بۆ ئەوان دیاری کرد. لەرێگەی فوراتەوە بەرەو حەلەب بەرێکەوت ولەوێ هەموو زەندیقییەکانی کۆکردەوە و دوای کۆبوونەوەی ئەوان، کوشتاری کردن و بەکێرد و شمشێر کتێبەکانی ئەوانی دڕاند. مەهدی هارون ڕەشیدی کوڕی ڕەوانە کرد. هارون لەباب تێپەڕی و گەیشتە جەیحان. حەسەن و سلێمان دوو کوڕەکەی بەرمەك و یەحیا کوڕی خالیدی بەرمەك، درێژەیان بەرێگەی خۆیاندا. یەحیا سەرپەرەستی ئوردووگاکە، هەزینە و خەرجییەکان و شتەکانی دیکە بوو. ئەوان گەیشتنە قەلاّی سەمالوا و هارون بۆ ماوەی سی و هەشت ڕۆژ گەمارۆی خستەسەر و کەشکەنجیرەکانی بۆ دانان. فەرمانڕەوای ئەو قەلاّیە دەرگاکانی بۆ کردنەوە و داوای ئەمانیان کرد. هارون ئەمانی پێ بەخشین و دەستیان بەسەر چەندین

ناوچەی دیکەدا گرت.

کاتێك مەهدی لەجەنگ گەڕایەوە، هاوڕێ لەگەڵ یەزید کوڕی مەنسور و عەباس کوڕی محەممەد کوڕی عەلی و فەزڵ کوڕی ساڵح کوڕی عەلی و عەلی کوڕی سلێمان کوڕی عەلی بەرەو بیت المقدس بەرێکەوت و موسوڵمانان تەندروست گەڕانەوە. هەڵبەت ژمارەیەك لەوان لەکاتی شەڕەکاندا کوژران. مەهدی، ئیبراهیم کوڕی ساڵحی لەفەرمانڕەوایەتی فەلەستین دوورخستەوە و دواتر هەمان پێگەی پێ بەخشی.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا مەهدی سەرانسەری ڕۆژئاوا، ئازەربایەجان و ئەرمەنستانی بەهارونی کوڕی سپارد و سابت کوڕی موسای وەك سەرپەرەستی کۆکردنەوەی باج و یەحیا کوڕی خالید کوڕی بەرمەکی وەك سەرپەرەستی دیوان دەستنیشان کرد.

لەم ساڵەدا زوفەر کوڕی عاسم لەفەرمانداری جەزیرە دوورخرایەوە و عەبدوالله کوڕی ساڵح جێگەی ئەوی گرتەوە.

لەم ساڵەدا مەهدی موعاز کوڕی موسلیمی لەفەرمانداری خوراسان دوورخستەوە و موسەییب کوڕی زوهەیری زەببی لەجێگەی ئەو دانا. یەحیا حەرەشی لەفەرمانداری ئیسفەهان لابرد و حەکەم کوڕی سەعیدی لەجێگەی ئەودانا. سەعید کوڕی دەعلەجی لەتەبەرستان و ڕویان لابرد و هەردوو ناوچەکەی بەعومەر کوڕی عەلا سپارد، موهەلهیل کوڕی سەفوانی لەجەرجان لابرد و هوشام کوڕی سەعیدی وەك فەرمانداری ئەو ناوچەیە دیاری کرد.

لەم ساڵەدا جەعفەر کوڕی سلێمان، فەرمانداری مەککە، مەدینە، تاییف و یەمامە بوو، ئیسحاق کوڕی سەباح فەرمانداری کوفە، محەممەد کوڕی سلێمان فەرمانداری بەحرەین و ئەهواز و نەسر کوڕی محەممەد کوڕی ئەشعەس فەرمانداری بەسرە و محەممەد کوڕی فەزڵ فەرمانداری موسڵ بوو.

لەم ساڵەدا مەهدی سەرپەرەستی ڕێ ورەسمی حەجی گرتە ئەستۆ.

هەروەها لەم ساڵەدا عەبدولرەحمان ئومەوی فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس بۆ بەرێکەوتن بەرەو شام و بەگومانی خۆی لەناو بردنی خەلافەتی مناڵەکانی عەباس و تۆڵە سەندنەوە لەوان، هێزەکانی خۆی کۆکردەوە بەلاّم سلێمان کوڕی یەقزان و حسەین کوڕی یەحیا کوڕی سەعید کوڕی سەعد کوڕی عوسمانی ئەنساری لەسەرقوستە (ساراگوزا) لەمەبەستەکەی ئەو پەشیمان بوونەوە و بەناچاری عەبدولرەحمان دەستی لەمەبەستەکەی خۆی هەڵگرت.

لەم ساڵەدا موسا کوڕی عەلی کوڕی رەباحی لەخمی مرد.

لەم ساڵەدا ئیبراهیم کوڕی تەهمانی فرەزان و زانا مرد. ئەو خەڵکی نەیشابور و لەمەککە چاوی لەجیهان بەست.

لەم ساڵەدا باوکی ئەشهەب جەعفەر کوڕی حەییان لەبەسرە مرد.

لەم ساڵەدا بوکار کوڕی شورەیح، سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی بەسرە کۆچی دووایی کرد و سەرپەرەستی ئەو دامەزراوە بەباوکی مێکرەزی فێهری گەیشت. ناوی یەحیا کوڕی عەبدواللە کوڕی کورز بوو.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و شەست و چواری کۆچی (٧٨٠ زایینی)

لەم ساڵەدا عەبد کەبیر کوڕی عەبد حەمید کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی زەید کوڕی خەتاب لەدەرب ئەلحەدەس سوپای رازاندەوە و میخائیلی بەتریق و تارازی بەتریقی ئەرمەنی لەگەڵ نەوەد هەزار شەرکەر ڕووبەڕووی بوونەوە. عەبد کەبیر ترسا و هێزەکانی لەجەنگ دوورخستەوە و ئەوانی گەڕاندەوە. مەهدی مەبەستی کوشتنی ئەوی کرد بەڵام نێوبژیوانان نێوەنجیگەرییان کرد و مەهدی تەنیا بەزینداني کردنی ئەوبەسەندەی کرد.

لەم ساڵەدا مەهدی، محەممەد کوڕی سلێمانی لەفەرمانداری بەسرە و ناوچەکانی دیکە لابرد و ساڵح کوڕی داوودی لەجێگەی ئەودانا.

هەروەها لەم ساڵەدا مەهدی بەمەبەستی حەج بەرەو مەککە بەرێکەوت بەڵام کاتێك گەیشتە عوقەبە و کەمی ئاوی بینی، ترسا نەوەك ئاو بەشی هەموو خەڵکان نەکات. هەروەها گرفتاری (تا) بوو و بەمشێوەیە بێ ئەوەی حەج بکات گەڕایەوە. ساڵحی برای ڕەوانە کرد تا ڕێ ورەسمی حەج لەگەڵ خەڵکان ئەنجام بدات. خەڵك بەشێوەیەك گرفتاری تینویەتی بوون کەهەمووان مۆتەکەی مەرگیان لەبەردەم خۆیاندا دەبینی. مەهدی لەسەرپەرەستی ئاو (یەقتین) توڕە بوو.

لەم ساڵەدا مەهدی لەبەر توڕە بوونی لە عەبدوالله کوڕی سلێمان، ئەوی لەسەر کار لابرد و کاتی بەجێهێشتنی یەمەن کەسێکی نارد تا کەل و پەلەکانی بگەڕێت و سامانەکەی بخەملێنێت. ئەو مەنسور کوڕی یەزید کوڕی مەنسوری وەك فەرمانداری یەمەن و یەزید کوڕی حاتەمی وەك فەرمانداری ئەفریقییە ڕەوانە کرد. کارگوزارەکان هەمان کەسانی ساڵی پێش بوون کەناویان برا. محەممەد کوڕی فەزڵ فەرمانداری موسڵ بوو.

هەروەها لەم ساڵەدا عەبدولرەحمانی ئومەوی دوای ئەوەی سەعلەبە کوڕی عوبەیدی لەگەڵ سوپایەکی گەورە بۆ سەرقوستە(ساراگوزا) ڕەوانە کردبوو، خۆیشی بەرەو ئەو سەرزەمینە بەرێکەوت. سلێمان کوڕی یەقزان و حسەین کوڕی یەحیا -- بەو شێوەی وتوویانە – نافەرمانی فەرمانی عەبدولرەحمانیان کرد و بۆ

لابردنی لەفەرمانڕەوایی پەیمانیان بەست. سەعلەبە بوێرانە ڕووبەڕوویان بوویەوە. لەیەکێك لەرۆژەکان کەسەعلەبە بۆ خێوەتەکەی خۆی گەڕابوویەوە، سلێمان بێ ئاگایی ئەوی بەهەل زانی و هێرشی کردەسەر و توانی بلاوە بەسوپاکەی بکات. سلێمان داوای هاوکاری لەگارلە فەرمانڕەوای فەرەنگ کرد و مژدەی پێدا سەرزەمینەکەی خۆی لەگەڵ سەعلەبە بەو بسپێرێت. کاتێك گارلە هاتە لای سلێمان، بینی تەنیا توانیویەتی سەعلەبە گرفتار بکات. گارلە سەعلەبەی گرت و بۆ سەرزەمینەکەی خۆی گەڕایەوە. ئەو گومانی دەکرد دەتوانێت بۆ ئازاد کردنی سەعلەبە بەهایەکی زۆر وەربگرێت بەلام عەبدولرەحمان گرنگی بەئازاد کردنی ئەو نەدا. دواتر کەسی بەدوای ئەودا نارد و فەرەنگییەکان ئەویان رزگار کرد.

لەم ساڵەدا عەبدولرەحمان ڕووی کردە سەرەقوستە (ساراگوزا) و منالەکانی خۆی بەهەموو ناوچەکاندا بلاو کردەوە تا هەموو دژایەتی و نافەرمانییەکان سەرکوت بکەن. بڕیاریاندا لەسەرقوستە کۆببنەوە. عەبدولرەحمان پێش ئەوان کەوت. حسەین کوڕی یەحیا سلێمان کوڕی یەقزانی کوشت و خۆی فەرمانڕەوایەتی ساراگوزای دەکرد، دواتر عەبدولرەحمان هات و بارودۆخی لەکەسەکانی حسەین دژوار کرد. منالەکانی عەبدولرەحمان لەگەڵ ئەسیرە نارازییەکان لەهەموو ناوچەکانەوە هاتن. نەیارەکان حسەینیان ئاگادار کردەوە کەدەخوازن شوێنکەوتەی فەرمانەکانی عەبدولرەحمان بن و بەمشێوەیە حسەین بەناچاری ڕێگەی سازانی گرتەبەر و عەبدولرەحمان ڕازی بوو. عەبدولرەحمان سەعیدی کوڕی حسەینی وەك بارمتە لای خۆی ڕاگرت و لەوێوە بەمەبەستی جەنگ لەگەڵ فەرەنگەکان هێزەکانی خۆی کۆکردەوە. عەبدولرەحمان بەشێوەیەکی بێ بەزەییانە هێرشی کردە سەر فەرەنگەکان و سامانی ئەوانی تالان کرد و ژمارەیەکی زۆری لێ ئەسیر کردن. پێشڕەوی کرد تا گەیشتە قولهوڕە (کالاهورا) دەستی بەسەر شاری فوکەیرەدا گرت و قەلاکانی وێران کرد. دواتر بەرەو شاری بەشکەنس بەرێکەوت و لەقەلای ئەقرەع موسمین ئورودووی لێدا و دەستی بەسەر ئەو قەلایەشدا گرت. دواتر مەبەستی جەنگ لەگەڵ مولدوسون کوڕی ئەتلالی کرد و دەستی بەسەر قەلاکەی ئەویشدا گرت، خەلکان ڕێگەی کوێستانەکانیان گرتەبەر

بەڵام سوپاکەی عەبدولرەحمان ئەوانی لەناو برد. دەستیان بەسەر کوێستانەکانیشدا گرت و بۆ کوردوبا گەڕانەوە.

لەم ساڵەدا لەنێوان بەربەرەکانی بەلەنسیە (والنسیا) و بەربەرەکانی شەنت بەرییەی ئاندۆلۆس چەندین جەنگ روویدا و لەئەنجامدا ژمارەیەکی فراوان لەهەر دوولا کوژران. رووداوەکانی نێوان ئەوان بەناوبانگە.

لەم ساڵەدا شەیمان کوڕی عەبدولرەحمان باوکی معاویەی تەمیمی نەحوی بەسری و عەبدولعەزیز کوڕی عەبدوالله کوڕی باوکی سولەمەی ماجشون، عیسا کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس مامی مەنسور (کەوتراوە لەساڵی سەد و شەست و سێ لەتەمەنی حەفتا و هەشت ساڵی یا هەشتا ساڵی) سەعید کوڕی عەبد عەزیزی دیمەشقی، سەلام کوڕی مسکێنی نەمری ئەزدی، باوکی روەح و موبارەك کوڕی فوزالە کوڕی باوکی ئومەییەی قورەشی موالی عومەر کوڕی خەتاب، مردن.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و شەست و پێنجی کۆچی (٧٨١ زایینی)

جەنگی ڕۆم

لەم ساڵەدا مەهدی، هارون ڕەشیدی کوڕی لەجومادی الاخر/ ژانویە بۆ جەنگی هاوینە لەگەڵ ڕۆمییەکان ڕەوانە کرد. ژمارەی سوپاکەی ئەو نەوەد و پێنج هەزار سوارە و نۆسەد و نەوەد و سێ پیادە بوو. لەم جەنگەدا ڕەبیع هاوڕێیەتی دەکرد. هاورن ڕۆشتە ناو سەرزەمینی ڕۆمییەکان و نەقیز، قومسی قومسەکان (ئەمیری ئەمیرەکان) لەبەرابەر ئەو سوپای ڕازاندەوە. یەزید کوڕی مەزیدی شەیبانی جەنگی دەستەویەخەی لەگەڵ کرد و کوشتی و بەمشێوەیە یەزید سوپاکەی قومسی شکستدا. دواتر بەرەو دوموستوق ملی ڕێگەیان گرتەبەر. جبەخانەکان لەوێ بوو. ئەو سەد و نەوەد و سێ هەزار و چوارسەد و پەنجا دینار وبیست و یەك هەزار هەزار و چواردە هەزار و هەشتسەد درەمی پێشکەشی هارون ڕەشید کرد.

هارون پێشڕەوی کرد تا گەیشتە کەنداوی کۆنستانتین ئۆپێل. لەو ڕۆژگارەدا شاژنی ڕۆم، عەتسە[٢] ژنی ئەلیون بوو چوونکە کوڕەکەی بچوك و کاتێك باوکی مردبوو، ئەم مناڵە هێشتا لەباوەشی دایکیدا بوو. لەنێوان ئەم ژنە و هارون ئاشتی سەقامگیر کرا و عەتسە بەدانی تاوان ڕازی بوو. بەشێوەیەك ڕازی بوو بازارەکان بۆ هارون ڕەشید بکاتەوە و ڕێنیشاندەرانی بخاتە بەردەست. پێویستی ڕێنیشاندەران لەبەر ئەوە بوو چوونکە هارون دەبوا لەڕێگەیەکی مەترسیدار گوزەر بکات و عەتسە بەم پێشنیارە ڕازی بوو. بڕی تاوانەکە ساڵانە حەفتا هەزار دینار بوو. بەمشێوەیە هارون ڕەشید ئەو سەرزەمینەی بەجێهێشت.

ئاشتی بۆ ماوەی سێ ساڵ درێژەی کێشا و ئەوەی موسوڵمانان لەم ماوەدا دەستیان کەوت، پێنج هەزار و شەشسەد و چل و سێ ئەسیر و بیست هەزار چوارپێ و لەگەڵ کەرەستەکانی سەربڕینی مانگا بوو. لەم ڕووداوەدا پەنجا و چوار هەزار ڕۆمی کوژران و دوو هەزار و نەوەد ئەسیر لەخوێنی خۆیاندا گەوزان.

---

[٢] لەمێژوی تەبەری بە (نەغستە) و لەمێژوی مختصر الدول کوڕی عبری (ل.١٢٦ بەم شێوەیە باسی کراوە: ئیرینی ژنی پاشا ئون

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا خەلەف کوڕی عەبدوالله لەفەرمانداری ڕەی دوورخرایەوە و عیسا موالی جەعفەر جێگەی ئەوی گرتەوە.

هەروەها لەم ساڵەدا ساڵح کوڕی مەنسور ڕێ ورەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. کارگوزارەکان هەمان کەسانی ساڵی پێش بوون جگە لەوەی فەرماندەی پاسەوانەکان و پێشنوێژی بەسرە، ڕوەح کوڕی حاتەم و فەرمانداری ئاوەدانییەکانی دیجلە و بەحرەین و عەممان و کەسکەر و ئەهواز و فارس و کرمان، موعەلا موالی مەهدی و فەرمانڕەوای موسڵ ئەحمەد کوڕی ئیسماعیل کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس بوو.

هەروەها لەم ساڵەدا حسەین کوڕی یەحیا لەسەرقوستە (ساراگوزا) ڕێگەی فرت و فێڵی گرتەبەر و پەیمانەکەی لەگەڵ عەبدولرەحمان شکاند. عەبدولرەحمان غالب کوڕی سومامە کوڕی عەلقەمەی لەگەڵ سوپایەکی گەورە بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد و دوای شەڕ و جەنگی زۆر، دەستەیەك لەهاوەڵانی حسەین هاوڕێ لەگەڵ یەحیای کوڕی گرفتاری سومامە بوون. سومامە ئەوانی بۆ لای عەبدولرەحمان نارد و عەبدولرەحمان هەموویانی کوشت. سومامە گەمارۆی خستبووە سەر حسەین تا ئەوەی لەساڵی ٧٧٨/١٦٢ زایینی عەبدولرەحمان خۆی بەرەو ساراگوزا بەڕێکەوت و بارودۆخی لەحسەین دژوار کرد و سی و شەش کەشکەنجیری بۆ لەناو بردنی ئەو دانا و بەزۆر دەستی بەسەر سەرزەمینەکەی ئەودا گرت و بەقێزەونترین شێوە حسەینی کوشت و خەڵکانی ساراگوزای دوورخستەوە چوونکە پەیمانەکەی خۆیان لەگەڵ عەبدولرەحمان شکاندبوو.

لەم ساڵەدا یەزید کوڕی مەنسور کوڕی عەبدوالله کوڕی یەزید کوڕی شەهر کوڕی مەسوەب مرد. ئەو لەمناڵەکانی شەهر زوئەلجەناح حومەیری، خاڵی مەنسور بوو. ئەو فەرمانداری یەمەن و سەرپەرەستی حاجییەکان بوو.

هەروەها لەم ساڵەدا فەتح کوڕی وەشاحی موسڵی خواپەرەست کۆچی دووایی کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد وشەست و شەشی کۆچی (٧٨٢ زایینی)

لەم ساڵەدا مەهدی بۆ هارون ڕەشیدی کوڕی دوای موسای هادی بەیعەتی لەخەڵکان وەرگرت و نازناوی ڕەشیدی پێبەخشی. لەم ساڵەدا عوبەیدالله کوڕی حەسەنی عەنبەری لەسەرپەرەستی کردنی دامەزراوەی دادی بەسرە دووخرایەوە و خالید کوڕی تولەیق کوڕی عیمران کوڕی حوسەین جێگەی ئەوی گرتەوە بەلاّم خەڵکان بەو رازی نەبوون.

چۆنیەتی لەناو بردنی یەعقوب کوڕی داوود

لەم ساڵەدا مەهدی لەوەزیرەکەی خۆی یەعقوب کوڕی داوود کوڕی تەهمان توڕە بوو. سەرەتای کارەکە بەمشێوە بوو کەداوود کوڕی تەهمان یا هەمان باوکی یەعقوب و براکانی دەبیرەکانی نەسر کوڕی سەیار بوون. کاتێك رۆژگاری یەحیا کوڕی زەید دەستی پێکرد، داوود ئەوەی لەنەسری دەبیست، ئەوی لیّ ئاگادار دەکردەوە. کاتێك ئەبو موسلیمی خوراسانی مەبەستی تۆڵە کردنەوەی خوێنی یەحیا کوڕی زەیدی کرد، داوود ڕۆشتە لای و ئەوی لەزانیارییەکانی خۆی سەبارەت بە کاری ئەو دوو کەسە ئاگادار کردەوە. ئەبوموسلیم ئەمانی پێبەخشی بەلاّم سامانەکەی لیّ سەند کە لەرۆژگاری نەسر کۆی کردبوویەوە.

کاتێك داوود مرد، مناڵەکانی بەزانست گەورە بوون بەلاّم لەدامەزراوە و دەوڵەتی مناڵەکانی عەباس هیچ پێگەیەکیان دەست نەکەوت. لەبەر ئەوەی نەسری باوکیان پیشەی دەبیری هەبوو، چاوی تەماحیان نەدەبڕییە دەوڵەتی مناڵەکانی عەباس. ئەوان شوێن باوەڕی زەیدییە کەوتن و بوونە شوێنکەوتەی حسەین کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب و هیوادار بوون دەوڵەتێك پێکبهێنن. داوود لەگەڵ ئیبراهیم کوڕی عەبدوالله کوڕی حەسەن هاوڕا بوو و لەگەڵ دەستەیەك لەبراکانی لەگەڵ ئەو ئالاّی شۆڕشیان بەرز کردەوە. کاتێك ئیبراهیم کوژرا، مەنسور بەدوای ئەواندا گەڕا و یەعقوب و عەلی گرت و زیندانی کردن. کاتێك مەنسور مرد، مەهدی

ئەو دوو کەسەی لەگەڵ زیندانییەکانی دیکە ئازاد کرد. حەسەن کوڕی ئیبراهیم لەگەڵ ئەو دووانەدا زیندانی بوو کە بەنێوەنجیگەری رەبیع – بەوشێوەی ئاماژەی پێدرا– لەمەهدی نزیك بوویەوە. هەروەها وتوویانە بەسەرکۆنە کردن و خراپە وتنی بنەماڵەی عەلی کوڕی ئەبی تالیب خۆی لەمەهدی نزیك کردەوە و پێگەی بەرز بوویەوە تا ئەوەی وەزارەتی پێبڕا.

مەهدی دەڵێت: چەندایەتی و چۆنایەتی یەعقوب لەخەودا بۆ من دەرکەوت، لەخەودا فەرمانیان بەمندا کە: ئەو وەك وەزیر دیاری بکە، کاتێك لەبێداریدا ئەوم بینی، بەهەمان شێوە بینیم کەلەخەودا بینیبووم. بەمشێوەیە وەزارەتم پێبەخشی. کاتێك وەزارەتی گرتەدەست، شوێنکەوتەکانی زەیدییە کۆکردەوە و کاروباری خەلافەتی لەرۆژهەڵات و رۆژئاوا بەوان سپارد. لەبەر ئەمەیە بەشار کوڕی بورد هۆنراوەیەکی بەمشێوە هۆنییەوە:

بنی امیة هبوا طال نومكم ان الخليفة يعقوب بن داود

ضاعت خلافتكم يا قوم فالتمسوا خليفة الله بين الناى و العود

واتاکەی: ئەی منداڵەکانی ئومەییە! لەخەو هەستن چوونکە خەوتان درێژەی کێشاوە و ئەوە یەعقوب کوڕی داوودە خەلافەت دەکات. ئەی خەڵکینە! خەلافەتی ئێوە لەناو چووە و دەبێت خەلافەتی خوایی یا لەژەنینی نەی بۆی بگەڕێن یا لەژەنینی عود.

موالیەکانی مەهدی رژدییان پێبرد و خراپەی ئەویان هێنایە سەرزمان. بەمەهدی دەوترا: رۆژهەڵات و رۆژئاوا لەدەستی یەعقوب و هاوەڵانی ئەودایە، ئەوەندە بەسە نامەیان بۆ بنووسێت تا لەیەك رۆژ ئاڵای شۆڕش بەرز بکەنەوە و ئەو جیهان بۆ ئیسحاق کوڕی فەزل دەگرێت (فەرمانڕەوایی بەئیسحاق کوڕی فەزڵ دەسپێرێت)

ئەم وتانە دڵی مەهدی رەش کرد و کاتێك عیسا ئابادی دروست کرد یەکێك لەخزمەتگوزاران پێی وت: ئەحمەد کوڕی ئیسماعیل کوڕی عەلی پێی وتم: مەهدی شوێنێکی رابواردنی بەپەنجا هەزار هەزار درهەم لەگەنجخانە دروست کردووە. مەهدی ئەم قسەی بیست بەڵام بیری چوو کەبێژەرەکەی ئەحمەد کوڕی عیسایە.

لای خۆی گومانی دەکرد یەعقوب ئەم قسەی هێناوەتە سەرزمان تا ئەوەی رۆژێك یەخەی یەعقوبی گرت و وتی: ئایا مەگەر بەو شێوەیە قسەت نەکردووە؟ یەعقوب وەلامی دایەوە: سوێند بەخوا نەبیستوومە، نەهێناومەتە سەرزمان. کەسان بەنهێنی خراپەی یەعقوبیان دەهێنایە سەرزمان و کاتێك لەیەك جیادەبوونەوە، گومانیان دەکرد مەهدی بەیانی دەیگرێت بەلام بۆ بەیانی مەهدی دەم بەبزە سەیری دەکرد و لەچۆنیەتی خەوەکەی دەپرسی.

مەهدی ئارەزوومەندی ژنان بوو و یەعقوب سەبارەت بەژنەکان قسەی خۆشی لەگەڵ دەکرد و بەمشێوەیە لەیەك جیا دەبوونەوە. یەعقوب ماییینێکی هەبوو. رۆژێك لای مەهدی رۆشت، جل و بەرگێکی لەبەردا بوو لەبەر ناسکی بەجەستەیەوە نەدەوەستا. جلەوی ماییینەکە بەدەست کۆیلەیەکەوە بوو بەلام کۆیلەکەی خەو زۆری بۆ هێنا بوو. یەعقوب سوار ماییینەکە بوو و کاتێك ویستی جلەکانی کۆبکاتەوە، ماییینەکە لەم جووڵە رەمی کرد و یەعقوب کەوتە خوار. دووبارە هەستایەوە و لەماییینەکە نزیك کەوتەوە و مەبەستی ئەوەی کرد سوار ببێتەوە کە لەناکاو ماییینەکە لەقەیەکی لێدا و قاچی شکاند و چیتر نەیتوانی سوار هیچ چوارپێیەك ببێت. بەیانی ئەو رۆژە مەهدی سەردانی کرد و ئیتر بۆ ماوەیەك نەیبینی. بەمشێوەیە ئەوەندە خراپەی ئەویان هێنایە سەرزمان کەمەهدی چیتر نەیتوانی تورەی خۆی بشارێتەوە و فەرمانیدا لەزیندانی نەسر زیندانی بکەن. هەروەها فەرمانی گرتنی کارگوزار و هاوەڵانی ئەویشی دەرکرد.یەعقوب کوری داوود دەڵێت: رۆژێك مەهدی کەسی بەدوای مندا نارد و کاتێك رۆشتمە لای، لەنشینگەیەکدا بینیم کەبە فەرشە گوڵدارەکان لەباخێکی پڕدار کەلقەکانی سێبەریان بۆ دروست کردبوو و تەنیا شکۆفەی قۆخ و سێوی تیا دەبینرا، رازابوویەوە. کەنیزێك لەسەر فەرشەکە لای مەهدی دانیشتبوو. جوانتر لەو کەنیزەم نەبینیبوو. مەهدی پێی وتم: یەعقوب! نشینگەکەی منت چۆن بینی؟ وەلامم دایەوە: لەو پەری جوانیدا، هیوادرام خواوەند شتی زیاتر بەسەروەری باوەڕداران ببەخشێت.

مەهدی وتی: ئەم شوێنە و هەموو شتەکانی بۆ تۆ. ئەم کەنیزەیش پێشکەشە

بەتۆ. یەعقوب دەڵێت: سپاسم کرد. دواتر پێی وتم: یەعقوب! نیازێکم بەتۆ هەیە و دەمەوێت بۆ بەدیهێنانی پەیمانم پێ بدەیت. وتم: فەرمان، فەرمانی فەرمانڕەوایە، بەسەر چاوان. منی بەخوا و سەری خۆی سوێنددا. منیش سوێندم خوارد بێ هیچ گومانێك فەرمانەکەی جێبەجێ بکەم. وتی: ئەو پیاوە، فلانەی فیسارە کەس (حەسەن کوڕی ئیبراهیم کوڕی عەبدوالله کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن کوڕی عەلی) لەمناڵەکانی عەلی کوڕی ئەبی تالیبە، دەمەوێت لەناوی ببەیت و من لەڕەنجی ئەو ئاسوودە و بۆ ئەنجامدانی ئەو کارە پەلە بکەیت. وتم: ئەو کارە دەکەم. باخ و بێستان و کەنیزەکەم هەڵگرت. مەهدی فەرمانیدا سەد هەزار درهەمم پێ ببەخشن. لەبەر خۆشەویستی زۆرم بۆ ئەو کەنیزە لەشوێنێك دامنیشاند کەتەنیا پۆششێکی ناسك لەنێوانماندا بوو. پیاوی عەلەویم هێنایە لای خۆم و پرسیارم لێکرد. ئەوەی دەمویست، منی لێ ئاگادار کردەوە. ئەوم بەپیاوێکی بیرمەند بینی کەباشتر لەهەر کەسێك دەتوانێت نهێنییەکانی دڵی خۆی بدرکێنێت. وتی: ئەی یەعقوب! هاوار لەتۆ، دەتەوێت کاتێك بۆ سەردانی پەروەردگار بڕۆیت کەخوێنی من هاوشێوەی مناڵێك لەمناڵەکانی فاتیمە لەملی تۆدا بێت؟ وتم: نا سوێند بەخوا، ئایا دەتوانی بەکارێکی چاکە هاوکاریم بکەیت؟ وتی: ئەگەر خۆت چاکە بکەیت، سپاست دەکەم و دۆعات بۆ دەکەم و داوا دەکەم خواوەند لێت رازید بێت. پێم وت: کام رێگەیە پەسەند دەکەیت؟ ئەویش باشترین رێگەی پێشنیار کرد. کەسم بەدوای ئەو کەسەدا نارد کە ئەو پیاوە عەلەوییە بەبڕواپێکراوی دەزانی. پارەم بەو پیاوەدا بیبات. کەنیزەکە ئەم هەواڵەی بەمەهدی گەیاند و ئاگاداری کردەوە. (وادیارە مەهدی کەنیزەکەی بۆ سیخوڕی بەیەعقوب بەخشیوە) مەهدی چەندین کەسی بۆ سەر رێگەی ئەو پیاوە عەلەوەییە نارد و خۆی و هاوەڵانیان بردە لای مەهدی.

بۆ بەیانی ئەو رۆژە، مەهدی منی بانگ کرد و پرسیاری ئەو پیاوە عەلەوییەی کرد. پێم وت خوێنم ڕشتووە. مەهدی منی بەخوا و سەری خۆی سوێنددا و منیش سوێندم خوارد. فەرمانی بەکۆیلەکەی خۆیدا ئەو پیاوە و پارەکە لەگەڵ ئەودا بێنێت. سەرمسوڕما و توانای قسە کردنم نەما و نەمدەزانی دەبێت چی بکەم. مەهدی وتی: ڕشتنی خوێنی تۆ بۆ من ڕەوایە بەلام لەزیندانی مەتبەق زیندانی

بکەن و کەس لای من ناوی ئەو نەهێنێت.

منیان لەزیندانی مەتبەق زیندانی کرد و چاڵێکیان بۆ هەڵکەندم. چەند ساڵێك لەو چاڵەدا مامەوە کە بەتەواوی نازانم چەند ساڵە و سۆمای چاوم لەدەستدا. یەعقوب وتی: لەبەر ئەمە کاتێك منیان بانگ کرد تا سڵاو بۆ سەروەری باوەڕداران بنێرم، ئەمیر بەمنی وت: من کام خەلیفەم؟ وەڵامم دایەوە: مەهدی. وتی: خواوەند بیبەخشێت. وتم: هادی. وتی: خواوەند بیبەخشێت. وتم: ڕەشید. وتی: بەڵێ، ڕەشیدم نیازی خۆت بڵێ. وتم: مانەوە لەمەککە، چوونکە چیتر نە بەهرەم بۆ ماوەتەوە نەئارەزوو. ئەویش مۆڵەتی مانەوەی پێدام و بەرەو مەککە بەڕێکەوتم. یەعقوب تەنیا چەند ڕۆژێك لەمەککە مایەوە و دواتر مرد.

یەعقوب پێش ئەوەی زیندانی بکرێت، لەپێگەکەی بێزار ببوو. چوونکە کەسانی نزیکی مەهدی لای یەعقوب عارەقیان دەخوارد و یەعقوب، ڕێگەی خواردنەوەی لەمەهدی دەگرت، ئامۆژگاری دەکرد و دەیوت: تۆ بۆ ئەم کارە منت نەکردۆتە وەزیر و منیش بۆ ئەو مەبەستە نەبوومە هاوڕێی تۆ، ئایا دوای خوێندنی پێنج فەرزەی نوێژ، لەنزیك تۆ دەبێت عارەق بخورێتەوە؟ ئەوەندە لای مەهدی پێداگری کرد کەوتیان:

فدع عنك يعقوب بن داود جانبا و اقبل على صهباء طيبة النشر

واتاکەی: ئەی مەهدی، یەعقوب کوڕی داوود لەسەر کار لاببە و ڕوو لەمەی و مەی خواردنەوە بکە.

ڕۆژێك یەعقوب لەبەرابەر یەکێك لەداواکارییەکانی مەهدی پێی وت: ئەم کارە زێدەڕۆییە. مەهدی لەوەڵامدا وتی: هاوار لە تۆ ئەی یەعقوب، زێدەڕۆیی لەگەورەکان جوانە، ئەگەر زێدەڕۆیی نەدەبوو، بەتوانا لە کەم توانا جیا نەدەکرایەوە.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا مەهدی بەرەو گورگان بەڕێکەوت و باوکی یوسف یەعقوب کوڕی ئیبراهیمی وەك سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی ئەو شارە دەستنیشان کرد.

لەم ساڵەدا مەهدی فەرمانیدا بەیەك ئێستر و یەك وشتر لەنێوان مەککە و مەدینە نامەکان ئاڵوگۆڕ بکەن. پێشتر ئەم کارە گشتی نەبوو.

لەم ساڵەدا خوراسان دژی موسەییب کوڕی زوهەیر شۆڕشی کرد و مەهدی، فەزل کوڕی سلێمانی توسی باوکی عەباسی وەك فەرمانڕەوایی ئەو ناوچەیە دیاریکرد و سەجستانی پەیوەستی خوراسان کرد. فەرمانی پێدا تا تەمیم کوڕی سەعید کوڕی دەعلەج وەك فەرمانداری ئەو ناوچەیە دەستنیشان بکات.

لەم ساڵەدا مەهدی، داود کوڕی ڕوەح کوڕی حاتەم و ئیسماعیل کوڕی موجالید و محەممەد کوڕی باوکی ئەییوبی مەککی و محەممەد کوڕی تەیفوری بەگوناحی زەندیقی زیندانی کرد و ئەوانی لەم ڕێگەیەوە گەڕاندەوە. ئەو داوودی بۆ لای باوکی لەبەسرە نارد و فەرمانی پێدا کوڕەکەی تەمێ بکات.

هەروەها لەم ساڵەدا مەهدی، ئیبراهیم کوڕی یەحیا کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوڵلەی وەك فەرمانداری مەدینە دەستنیشان و عوبەیدالله کوڕی قوسەم فەرمانڕەوایی مەککە و تاییفی دەکرد.

لەم ساڵەدا مەنسور کوڕی یەزید کوڕی مەنسور لەفەرمانداری یەمەن دوورخرایەوە و عەبدوالله کوڕی سلێمانی ڕێبعی لەجێگەی ئەو دانیشت.

لەم ساڵەدا مەهدی، عەبدسەمەد کوڕی عەلی لەزیندان ڕزگار کرد. ئیبراهیم کوڕی یەحیا لەگەڵ خەڵکان حەجی کرد. فەرمانداری کوفە، هاشم کوڕی سەعید و فەرمانداری بەسرە، ڕوەح کوڕی حاتەم و سەرپەرەستی دامەزراوەی ئەو شارە خالید کوڕی تولەیق و فەرمانداری دیجلە و کەسکەر و دەوروبەری بەسرە و بەحرەین و ئەهواز و فارس و کرمان، مەعلا موالی مەهدی و فەرمانداری میسر، ئیبراهیم کوڕی ساڵح و فەرمانداری ئەفریقییە یەزید کوڕی حاتەم و فەرمانداری تەبەرستان و ڕویان و گورگان، یەحیای حەرەشی و فەرمانداری دۆنباوەند و قومس، فەراشە موالی مەهدی و فەرمانداری ڕەی، سەعد موالی مەهدی و

فەرمانداری موسڵ، ئەحمەد کوڕی ئیسماعیلی هاشمی و یا بەگومانێك موسا کوڕی کەعبی خەسعەمی و سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی ئەو شارە عەلی کوڕی موسهەر کوڕی عومەیر بوو. لەم ساڵەدا جەنگی هاوینە رووینەدا چوونکە بەدوای بەستنی پەیمانی ئاشتی، ئاسوودەی سەقامگیر بوو.

لەم ساڵەدا بەشار کوڕی بورد، وتاردەری کوێر بەگومانی زەندیقی کوژرا. ئەو لەسکوماوە کوێر بوو.

لەم ساڵەدا جەڕاح کوڕی مولەیح روئاسی کەباوکی وەکیع بوو، مرد. هەروەها موبارەك کوڕی فوزالە و حەماد کوڕی سەلەمەی بەسریش مردن.

هەروەها لەم ساڵەدا عەبدولرەحمانی ئومەوی فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس برازاکەی خۆی موغەیرە کوڕی وەلید کوڕی معاویە کوڕی هوشام و هوزەیل کوڕی سومەیل و سومرە کوڕی جەبەلەی کوشت چوونکە ئەوان لەگەڵ عەلا کوڕی حومەید پەیمانیان بەستبوو تا عەبدولرەحمان لەسەر تەختی فەرمانڕەوایی بێننە خوار. بەڵام عەلا نهێنی ئەوانی ئاشکرا کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و شەست و حەوتی کۆچی(٧٨٣ زایینی)

لەم ساڵەدا موسای هادی لەگەڵ دەستەیەکی فراوان و کەرەستەیەکی بێ ئەندازە بۆ شەڕ لەگەڵ وەنداد هورموز و شەروین فەرمانداری تەبەرستان بەرەو جورجان بەرێکەوت. مەهدی موسا، ئەبان کوڕی سەدەقەی وەك دەبیر و محەممەد کوڕی جومەیلی وەك فەرماندەی سوپا و نوفەیع موالی مەنسوری وەك پاسەوانی سەراکەی و عەلی کوڕی عیسا کوڕی ماهانی وەك سەرکردەی پاسەوانەکان دەستنیشان کرد. هادی سوپایەکی بۆ جەنگ لەگەڵ هورموز وشەروین ڕەوانە کرد و یەزید کوڕی مەزیدی کردە فەرماندەی ئەم سوپایە. یەزید توانی گەمارۆ بخاتە سەر ئەو دوو کەسە.

لەم ساڵەدا عیسا کوڕی موسا لەکوفە مرد. ڕوەح کوڕی حاتەمی دادیار و دەستەیەك لەپیاو ماقوڵانی بۆ مردنی ئەو کردە شایەت. ساڵەکانی ژیانی ئەو شەست و پێنج ساڵ درێژەی کێشا. بیست و سێ سال جێگری خەلیفە بوو. پێشتر باسی جێگری و لابردنی ئەومان کرد.

لەم ساڵەدا مەهدی بۆ دۆزینەوە و شوێنکەوتنی زەندیقییەکان هەوڵیدا و توانی یەزید کوڕی فەیز بگرێت. ئەو دانی بەزەندیق بوونی خۆی نا و دواتر لەزیندان هەڵات و چیتر نەیانتوانی بیگرن. ئەو کەسەی شوێن زەندیقییەکان دەکەوت، عومەر کەلوزانی بوو.

لەم ساڵەدا مەهدی، باوکی عوبەیدالله معاویە کوڕی عوبەیداللەی لەسەرپەرەستی کردنی دیوان دوور خستەوە و ڕەبیعی بۆ ئەو کارە راسپارد.

لەم ساڵەدا نەخۆشییەکەی گشتگیر بەغداد و بەسرەی گرتەوە و خەڵکان هەموو گرفتاری کۆکە ڕەشە بوون.

هەروەها لەم ساڵەدا ئەبان کوڕی سەدەقە، دەبیری هادی مرد ومەهدی فەرمانیدا باوکی خالید (چاوخێل) جێگەی ئەو بگرێتەوە.

لەم ساڵەدا مەهدی فەرمانیدا پانتایی کەعبە و مزگەوتی پێغەمبەر (د.خ) فراوان بکەن و چەندین ژووری دیکەیان تیا دروست کرد. سەرپەرەستی ئەم کارە یەقتین کوڕی موسا بوو کەتا کاتی مەرگی موسا لەو پۆستەدا مایەوە.

مەهدی فەرمانیدا مزگەوتی هەینی شاری موسڵ فراوان بکەن و من (نوسەر)

نوسراوەکانی سەر دیواری ئەم مزگەوتەم بینیوە کەئامارژەیە بۆ ساڵەکانی شەشسەد و سێ و هێشتا مزگەوتەکە وەك خۆی ماوەتەوە.

هەروەها لەم ساڵەدا یەحیا حەرەشی لەتەبەرستان و رویان و ناوچەکانی پەیوەست بەو سەرزەمینانە لەسەر کار لابرا و عومەر کوڕی عەلا جێگەی ئەوی گرتەوە. فەراشە، موالی مەهدی وەك فەرمانداری جورجان دیاریکرا.

لەم ساڵەدا لەسێی زیحەججە/٢٧ ژوئەن جیهان تاریك وتاریکی تا نیمەڕۆ بەردەوام بوو[٤]. لەم ساڵەدا جەنگی هاوینە رووینەدا چوونکە ئاشتی سەقامگیر کرابوو. ئیبراهیم کوڕی یەحیا کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس، فەرمانداری مەدینە رێ ورەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا و چەند رۆژ دوای حەج کردن، کۆچی دووای کرد و ئیسحاق کوڕی عیسا کوڕی عەلی جێگەی ئەوی گرتەوە.

لەم ساڵەدا عوقبە کوڕی سەلەمی هەنائی لەلایەن پیاوێکەوە لەناکاو هێرشی کرایەسەر و لەبەغداد مرد.

فەرمانداری یەمەن، سلێمان کوڕی یەزیدی حارسی و فەرمانداری یەمامە، عەبدوالله کوڕی موسعەبی زوبەیری و سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی ئەو شارە، عومەر کوڕی عوسمانی تەمیمی بوو. فەرمانداری موسڵ، ئەحمەد کوڕی ئیسماعیلی هاشمی یا بەوتەیەك موسا کوڕی کەعب بوو. فەرمانڕەوای شارەکانی دیکە هەمان کەسانی ساڵی پێشوو بوون.

لەم ساڵەدا جەعفەر، ئەحمەر باوکی شەیبە و حەسەن کوڕی ساڵح کوڕی حوبی کەدوانزە ئیمامی بوو لەگەڵ سەعید کوڕی عەبدوالله کوڕی عامری تنوخی، حیماد کوڕی سەلەمە و عەبدعەزیز کوڕی موسلیم، کۆچی دووابیان کرد.

هەروەها لەم ساڵەدا عەرەبەکانی بیابانەکای بەسرە، لەنێوان یەمامە و بەحرەین، خراپەکارییان دەست پێکرد، رێگەکانیان گرت و سنوورەکانیان بەزاند و نوێژیان پشتگوێ خست (لەدین هەڵگەڕانەوە) مەهدی سوپایەکی بۆ رووبەروو بوونەوەی ئەوان ڕەوانە کرد. ئەم سوپایە شەڕیان کرد بەڵام عەرەبەکانی بیابان بەخۆڕاگری سەرکەوتنیان بەدەست هێنا و زۆرینەی سوپاکەی مەهدییان لەناو برد و بەمشێوەیە شکۆ و گەورەیی ئەوان زیادی کرد و لەسەر خراپەکارییەکانی خۆیان بەردەوام بوون.

---

[٤] وادیارە ئەم خۆرگیرانە چەندین کاژێری خایاندووە و ئەم دیاردەیە لەجیهاندا کەم وێنەیە. (وەرگێڕ)

ڕووداوەکانی ساڵ سەد و شەست وهەشتی کۆچی (٧٨٤ زایینی)

لەرەمەزان/مارسی ئەم ساڵە، ڕۆمییەکان پەیمانی ئاشتی نێوان خۆیان و موسوڵمانانیان شکاند. ئەم پێشهاتە لەسەرەتاوە تا شکاندنی پەیمانەکە سی و دوو مانگ درێژەی کێشا. عەلی کوڕی سلێمان کەفەرمانداری جەزیرە و قێنسرین بوو، یەزید کوڕی بەتاڵی لەگەڵ سوپایەك بۆ شەڕی ڕۆمییەکان ڕەوانە کرد. سوپای موسوڵمانان تالأنی زۆریان دەستکەوت و سەرکەوتنیان بەدەست هێنا.

شۆڕشی خەورایج لەموسڵ

لەم ساڵەدا لەسەرزەمینی موسڵ، یەکێك لەخەواریج بەناوی یاسین لەهۆزی مناڵەکانی تەمیم ئالأی شۆڕشی بەرز کردەوە. سوپایەك بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو بەرەو موسڵ بەڕێکەوت بەلأم توانی شکستیان پێ بێنێت و دەسەلأتی خۆی بەسەر زۆرینەی سەرزەمینەکانی ڕەبیعە و جەزیرەدا بسەپێنێت. ئەو شوێنکەوتەی ساڵح کوڕی موسەرەحی خوارجی بوو.

مەهدی، باوکی هورەیرە محەممەد کوڕی فروخیی قائید و هەرسیمە کوڕی ئەعیەم موالی مناڵەکانی زەببەی بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد. ئەم دوو کەسە چەندین جەنگیان لەگەڵ یاسین خستەگەڕ. یاسین خۆڕاگری کرد تا ئەو کاتەی ژمارەیەکی زۆر لەسوپاییەکانی کوژران و شوێنکەوتەکانی دیکەی شکستیان خوارد.

ناسازگاری باوکی ئەسوەد لەئاندۆلۆس

لەم ساڵەدا باوکی ئەسوەد، محەممەد کوڕی یوسف کوڕی عەبدولرەحمانی فیهری لەئاندۆلۆس ئالأی شۆڕشی بەرز کردەوە. بەسەرهاتەکەی بەمشێوەیە: دوای هەلأتنی باوکی لەزیندانی عەبدولرەحمان لەکوردوبا و کوژرانی براکەی

عەبدولرەحمان، باوکی ئەسوەد زیندانی کرا. ئەو لەزیندان لاسایی کوێرەکانی دەکردەوە و چاوی خۆی بۆ هیچ شتێك نەدەکردەوە. ماوەیەکی زۆر بەمشێوە بوو تا ئەوەی عەبدولرەحمانی ئومەوی باوەڕی بەکوێری ئەو هێنا.

لەقولآیی زیندانەکە ساردخانەیەك دروست کرابوو کە بەرووبارێکی گەورە دەگەیشت. زیندانییان لەوێ دەهاتنەدەر تا نیازەکانی خۆیان (خۆ شۆردن و کارەکانی دیکە) دابین بکەن. پاسەوانەکان گرنگییان بەباوکی ئەسوەد نەدەدا چوونکە گومانیان دەکرد کوێرە. ئەو هەر کاتێك لای ئەم رووبارە بۆ زیندان دەگەڕایەوە، دەیوت: چ کەسێك ئەم کوێرە بۆ شوێنەکەی خۆی رێنوێنی دەکات؟

باوکی ئەسوەد کۆیلەیەکی بوو کەلای رووبارەکە قسەی لەگەڵ دەکرد. رێگەی ئەم کارەیان لێ نەدەگرت. لەگەڵ ئەم کۆیلەیە کاتێکیان دیاری کرد تا ئەسپێکی بۆ بێنێت و لەکاتێکدا کۆیلەکە چاوەڕوانی هاتنی ئەوی دەکرد، بەمەلە کردن لەروبار پەڕییەوە و خۆی گەیاندە تۆلدۆ. خەڵکانێکی زۆر لەدەوری کۆبوونەوە. باوکی ئەسوەد بۆ جەنگ لەگەڵ عەبدولرەحمان گەڕایەوە. دوو سوپا لەوادی ئەحمەر قەستەلونە (کاستلۆن) رووبەرووی یەك بوونەوە و شەڕێکی دژواریان دەستپێکرد. باوکی ئەسوەد شکستی خوارد و چوار هەزار کەس لەهاوەڵانی ئەو کەکەوتنە ناو رووبارەکە، کوژران. عەبدولرەحمانی ئومەوی شوێنپێی هەڵگرت و بەهەر کەسێك دەگەیشت، خوێنی دەڕشت تا ئەوەی باوکی ئەسوەد خۆی بەقەلآی رەباح گەیاند. دووبارە هێز و سوپای کۆکردەوە و لەسالی ١٦٩/٧٨٥ زایینی مەبەستی جەنگ لەگەڵ عەبدولرەحمانی ئومەوی کرد. کاتێك رووبەرووی پێشەنگەکانی سوپاکەی عەبدولرەحمان بوویەوە، هەلآت. لەم ناوەدا خێزانەکەی گرفتار بوون و زۆربەی پیاوەکانیان لەناو خوێنی خۆیاندا گەوزان بەلآم خۆی تا سالی ٧٦٨/١٧٠ زایینی زیندوو بوو و سەرئەنجام لەیەکێك لەگوندەکانی نزیك تۆلدۆ مرد.

دوای ئەو برایەکی بەناوی قاسم ئالآی شۆرشی بەرز کردەوە و سوپایەکی گەورەی ئامادە کرد. عەبدولرەحمان رووبەرووی بوویەوە. قاسم بێ وەرگرتنی ئەمان رۆشتە لای عەبدولرەحمان و ئەویش دەستبەجێ کوشتی.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا شیلون پاشای جەلیقییە (گالیسیا) مرد و ئەزفونشیان (ئالفۆنسۆ) لەجێگەی ئەو لەسەر تەخت دانیشاند. مورگات دژی ئەو ڕاپەڕی و کوشتی. بەمشێوەیە ڕشتەی کارەکانیان پچڕا. فەرمانداری عەبدولرەحمان لەتۆلدۆ سوپایەکی بۆ جەلیقییە نارد، کوشتاری کرد و تالأنی زۆری کۆکردەوە و کەسانی زۆری ئەسیر کرد و بێ ئەوەی زیانی پێ بگات، گەڕایەوە.

هەروەها لەم ساڵەدا باوکی قاسم کوڕی واسول فەرمانڕەوای خەواریجی سوفرییە لەسەجلماسە (مەراکیشی ئێستا) لەناکاو لەکاتی نوێژی ئێواردا مرد. فەرمانڕەوایی ئەو دوانزە ساڵ و یەك مانگ درێژەی کێشا و دوای ئەو کوڕەکەی ئەلیاس جێگەی گرتەوە.

هەروەها لەم ساڵەدا مەهدی سەعیدی حەرەشی لەگەڵ چل هەزار شەڕکەر بۆ تەبەرەستان ڕەوانە کرد.

لەم ساڵەدا عومەری کەلوزانی، ئەو کەسەی بۆ لەناو بردنی زەندیقییەکان ڕاسپێردرابوو، مرد و محەممەد کوڕی عیسا کوڕی حەمدویە، جێگەی ئەوی گرتەوە. محەممەد خوێنی دەستەیەکی فراوان لەزندیقییەکانی ڕشت.

لەم ساڵەدا عەلی کوڕی مەهدی کە بە(کوڕی ریتە) ناویان دەبرد، ئایینی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا یەحیا کوڕی سەلەمە کوڕی کوهەیل و عوبەیدالله کوڕی حەسەنی عەنبەری سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی بەسرە و مەندەلی کوڕی عەلی و محەممەد کوڕی عەبدوالله کوڕی عولاسە کوڕی عەلقەمەی قازی و حەسەن کوڕی زەید کوڕی حەسەن کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب، مردن. مەنسور، حەسەن کوڕی زەیدی بۆ ماوەی پێنج ساڵ کردە فەرمانداری مەدینە و دواتر ئەوی لەسەر کار لابرد و لەبەغداد زیندانی کرد و دەستی بەسەر سامانەکەیدا گرت. کاتێك مەهدی جێگەی باوکی گرتەوە، ئەوی لەزیندان ئازاد کرد و سامانەکەی بۆ گەڕاندەوە. ئەو بەخشەر بوو بەلأم لەبنەماڵەکەی دابڕا و پەیوەستی مەنسور بوو. لەم ساڵەدا بیشر کوڕی ڕەبیع و عەبەس کوڕی قاسم مردن.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و شەست و نۆی کۆچی (٧٨٥ زایینی)

بەسەرهاتی مەرگی مەهدی

لەم ساڵەدا مەهدی باوکی عەبدوالله محەممەد کوڕی عەبدوالله مەنسور لەماسەبزان کۆچی دووایی کرد. هۆکاری ڕۆشتنی مەهدی بۆ ئەو ناوچە بۆ لابردنی کوڕەکەی موسای هادی لەجێگری خەلیفە و گرتنی بەیعەت بۆ ڕەشید وەك خەلیفە و لەپێشی بەخشین بەو بوو. لەبەر ئەمە پەیکی بۆ لای هادی نارد کە لەجورجان بوو. ئەوی لەمەبەستەکەی خۆی ئاگادار کردەوە و بانگی کرد. بەڵام هادی پەیکی قامچی باران کرد و لەڕۆشتن خۆی بەدوور گرت. مەهدی بەرەو لای هادی بەرێکەوت و کاتێك گەیشتە ماسەبزان، خواردنێکی خوارد و خەوێکی قورس دایگرت. فەرمانیدا تاخۆی بەخەبەر نەهاتۆتەوە، کەس هەڵی نەستێنێت. ڕۆشتە سەرجێگەکەی و خەوت. هاوەڵانیشی خەوتن کە لەناکاو بەدەنگی هاوار لەسەر جێگەکەی مەهدی لەخەو ڕاچەنین و بەخێرایی خۆیان گەیاندە لای مەهدی. مەهدی وتی: پیاوێك لەبەر دەرگا وەستابوو و ئەم هۆنراوەی دەخوێندەوە:

کانی بهذا القصر قد باد اهله — و اوحش منه ربعه و منازله

و صار عمید القوم من بعد بهجة — و ملك الی قبر علیه جنادله

فلم یبق الا ذکره و حدیثه — تنادی علیه معولات حلائله

واتاکەی: دەڵێی کەسانی ئەم کۆشکە لەناچوون و شوێن شوێنی ئەم کۆشکە لەخۆی دەترسێت و پێشەوای خەڵکان دوای شادمانی و خۆشی ڕۆشتۆتە ناو گۆڕێك کەبەرد قورسایی لەسەر دەکات و تەنیا بیرەوەری و وتەکانی ئەو ماوەتەوە کەهاوسەرەکانی بەدەم هاوار کردنەوە، دەیڵێنەوە.

دە ڕۆژ دووای ئەم ڕووداوە کۆچی دووایی کرد.

لەچۆنیەتی مەرگی ئەو ناسازگاری دەبینرێت. دەڵێن: ڕاوی دەکرد و سەگە ڕاوچییەکانی ئاسکێکیان گرت. ئاسکەکەی پنای بردە کەلاوەیەك و سەگەکان دوای ئەو و دواتر سوارەکان هاتنە ناو کەلاوەکە. مەهدی خۆی مەبەستی کرد

بڕواتە ناو کەلاوەکە بەڵام پشتی شکا و ئەمە بووە هۆکاری مردنی.

هەروەها دەڵێن: کەنیزێك لەکەنیزەکانی گۆزەیەکی ژەهراوی بۆ هەوێکەی خۆی نارد، مەهدی لێی خوارد. کەنیز لەئاگادار کردنەوەی مەهدی ترسا و بەمشێوەیە مرد.

وەك دەڵێن: حەسەنە کەنیزەکەی ئەو هەرمێیەکی پێشکەش بەکەنیزێکی دیکە کرد کەمەهدی رووی خۆشی نیشان نەدەدا. ئەو، ئەم هەرمێیەی ژەهراوی کرد و خستیە بەرچاوی مەهدی. مەهدی کەحەزی لەهەرمێ بوو، داوای کرد و بەمشێوەیە هەرمێ ژەهراوییەکەی خوارد. هەر ئەوەندەی هەرمێکەی خوارد، هاواری لێ بەرز بوویەوە. ئەو کەنیزە دەنگی بیست و لەکاتێکدا لەسەر و روخساری خۆی دەدا، دەیوت: دەمویست تەنیا بۆ خۆم بیت، بەڵام بوومە هۆکاری مەرگی تۆ. مەهدی هەمان رۆژ مرد. حەسەنە گەڕایەوە و ئاڵای ڕەشی لەسەر بانیماڵەکەی هەڵکرد. باوکی ئەلعەتاهییە لەمبارەوە دەڵێت:

رحن فی الوشی و اقبلـــ	ن علیهن المسوح
کل نطاح من الدنـــ	ـــیا له یوم نطوح
لست بالباقی و لو عمـــ	ـــرت ما عمر نوح
فعلی نفسك نح ان	کنت لابد تنوخ

واتاکەی: لەگەڵ زێر و زیو ڕۆشتن و بەجل و بەرگی ڕەش گەڕانەوە. هەر نائارامێك لەدنیا رۆژگارێکی نائارام دەبینێت، نائارام لەدنیا هەمیشەیی نابیت هەرچەند بەئەندازەی نوح زیندوو بیت و ئەگەر ناچاری لەگریان، کەواتە بۆ خۆت بگری.

مەرگی ئەو لەبیست و دووی موحەرەم/١٣ ئۆکتۆبەر روویدا و دەساڵ ویەك مانگ و بەوتەیەك دە ساڵ وچل و نۆ رۆژ خەلافەتی کرد. ساڵەکانی تەمەنی، چل و سێ بەهار درێژەی کێشا و چاوی لەجیهان بەست. لەژێر ئەو دارگوێزەدا بەخاك سپێردرا کە لەژێریدا دەحەوایەوە. ڕەشیدی کوڕی نوێژی لەسەر خوێند. ئەو، سپی بوو. هەروەها دەڵێن: گەنم رەنگ بوو. لەیەکێك لەچاوەکانی پەڵەیەکی سپی دەبینرا.

بەشێك لەكردەوەكانی مەهدی

هەركات مەهدی بۆ دادخوازی دادەنیشت، داوەرەكانی لای خۆی كۆدەكردەوە و دەیوت: ئەوەندە بەسە دادی من بۆ خەڵكان لەسەر بنەمای شەرم كردن لەم داوەرانە بێت.

مەهدی یەكێك لەسالارەكانی خۆی بەبەردەوامی سەركۆنە دەكرد و پێی دەوت: گوناح تا كەی؟ ئەو سالارە لەوەلآمدا دەیوت: ئێمە بەردەوام گوناح دەكەین و خواوەند ئەمیر پایەدار دەكات تا لەگوناحەكەی ئێمە خۆش ببێت. مەهدی شەرمی لێدەكرد و بەبیستنی ئەم قسە شادمان دەبوو.

میسوەر كوڕی مساویر دەڵێت: كارگوزارەكەی مەهدی ستەمی لێكردم و پارچەی زەوییەكەی منی زەوت كرد. نامەیەكم بۆ دادخوازی بۆ مەهدی نووسی. نامەكە كاتێك بەدەستی گەیشت كەمامی عەباس و محەممەد كوڕی عولاسە و عافیەی دادیار لای ئەو دانیشتبوون. مەهدی بانگی كرد و سەبارەت بەچۆنییەتی ئەو كارە پرسیاری لێكردم. وەڵامم دایەوە. وتی: ئایا بەداوەری یەكێك لەم دوو كەسە رازیت؟ وتم: بەڵێ. ئەوەندە منی لەخۆی نزیك كردەوە كەگەیشتمە شوێنی دانیشتنی ئەو. یەكێك لەو دووانە لێكۆڵینەوەی لەكارەكەی من كرد و بەمەهدی وت: ئەی سەروەری باوەڕداران زەوییەكەی بۆ بگەڕێنەرەوە. مەهدی وتی: ئەو كارە دەكەم. عەباسی مامی وتی: سوێند بەخوا بەهای ئەم دانیشتنە بۆ من زیاتر لەبیست هەزار درهەمە.

رۆژێك مەهدی لەگەڵ موالییەكەی خۆی عومەر كوڕی رەبیع بۆ گەشت وگەڕان رۆشتەدەر. ئەو دووانە بەمەبەستی راو لەسوپاكەیان دوور كەوتنەوە. برسییەتی تەنگی بەمەهدی هەڵچنی؛ بەرەبیعی وت: ئایا خواردنت پێیە؟ پێی وت: قۆخێك (گوندێكی زۆر بچوك) دەبینم. روویان لەقۆخەكە كرد. پیاوێكی نبتی لەوێ دەژیا. كەمێك سەوزی هەبوو. سلاویان بۆ نارد و ئەویش وەڵامی دانەوە. وتیان: ئایا لای

تۆ خواردنمان دەست دەکەوێت؟ وتی: خواردنێکم هەیە لەجۆی ماسی ئوشنە[°] نانی جۆیشم هەیە. مەهدی وتی: ئەگەر ڕۆنیشت هەبێت، هیچت کەم نییە. وتی: بەڵێ، هەمە، توریشی لێیە. ئەو پیاوە خواردنەکانی خستە بەردەمیان و ئەوەندەیان خوارد تا تێر بوون. مەهدی بەعومەر کوڕی ڕەبیعی وت: لەمبارەوە هۆنراوەیەك بڵێ، عومەر وتی:

ان من يطعم الربيثاء بالزيـ ت و خبز الشعير بالكرات

لحقيق بصنعة او بثنتيـ ن لسوؤ الصنيع او بثلاث

واتاکەی: هەرکەس خواردنی لەو شێوە و ڕۆن و نانی جۆ و توری هێنایە پێش، شیاوی دوو یا سێ قامچی بۆ ئەم خراپەکارییە.

مەهدی وتی: ناڕاستت هێنایە سەرزمان، دەبوا بڵێی:

لحقيق ببدرة او بثنتيـ ـن لحسن الصنيع او بثلاث

واتاکەی: شیاوی دوو یا سێ هەمانە زێر بۆ ئەم چاکەکارییەیە.

سوپاکەیان لەگەڵ خەزێنە و خزمەتکاران گەیشتن و مەهدی فەرمانیدا سێ هەمانە زێر بەو پیاوە نبتیە بدەن. دواتر ئەو شوێنەیان بەجێهێشت.

حەسەنی وەسیف دەڵێت: لەڕۆژگاری مەهدی بایەکی سەخت بەسەر ئێمەدا هەڵیکرد، بەشێوەیەك گومانمان کرد ئەم بایە ڕۆژی کۆتایی بەدواوەیە. بەبینینی مەهدی هاتمەدەر، بینیم سەر لەخاك دەسوێت و دەڵێت: خواوەندا! ئۆمەتی محەممەد بپارێزە، خواوەندا! بەلەناو بردنی ئێمە دوژمنانمان شاد مەکە، ئەی خواوەندا، ئەگەر جیهانت بەهۆی گوناحەکانی منەوە گرفتار کردووە، ئەوە قژی نێوچاوانی منە لەدەستی تۆدایە.

وەسیف دەڵێت: زۆری نەخایاند با هێور بوویەوە و دژواری سەر شانی ئێمە کۆچی کرد.

لەکاتی مردنی قاسم کوڕی موجاشعی تەمیمی، وەسیەت نامەکەی خۆی بەمشێوەیە بۆ مەهدی نووسی: خواوەند و فریشتەکان و زاناکان شایەتی دەدەن خوایەك جگە لەو بوونی نییە. قاسمیش بەهەمان شێوە شایەتی دەدات، بەهەمان

° sardine

شێوە کەشایەتی دەدات محەممەد بەندە و نێردراوی ئەوە و عەلی کوڕی ئەبی تالیب جێگری ئەو بۆ خەلافەت. دوای مەرگی ئەو وەسیەت نامەکەیان تەسلیمی مەهدی کرد، کاتێك دوا دێڕی ئەم وەسیەت نامەی خوێندەوە، فڕیدا و چیتر سەیری نەکرد.

ڕەبیع دەڵێت: لەشەوێکی مانگە شەو بینیم مەهدی لەناو تالاری نوێژگە، نوێژ دەخوێنێت، بەشێوەیەك نەمدەزانی ئەو جوانترە یا تالار یا مانگ یا جلەکانی ئەو. ئەم ئایەی دەخوێندەوە: ئەی دوو ڕووەکان، هیوادارن کاتێك گەڕانەوە، لەزەوی خراپەکاری بکەنە پیشە و پەیوەندییەکانتان بپچڕێنن.

دەڵێت: نوێژەکەی تەواو کرد، ڕووی کردە من و وتی: ئەی ڕەبیع! وتم: فەرمانبەرم. وتی: موسا بێنەرە لای من. بیرم کردەوە کەموسا کێیە؟ کوڕەکەی یا موسا کوڕی جەعفەر کەزیندانی منە؟ بیرم کردەوە و بەخۆم وت بەدڵنیاییەوە دەبێت موسا کوڕی جەعفەر بێت. ئەوم بردە لای. مەهدی نوێژەکەی بڕی و وتی: ئەی موسا، ئەم ئایەم خوێند، ترسام لەوەی پەیوەندی خۆمم پچڕاندبێت، ئاسوودەم بکە کەدژی من قوت نابیتەوە. موسا ڕازی بوو و مەهدی ئازادی کرد.

محەممەد کوڕی عەبدوالله کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی جەعفەر کوڕی ئەبی تالیب دەڵێت: لەکۆتاییەکانی فەرمانڕەوایی مناڵەکانی ئومەییە لەخەودا بینیم ڕۆشتوومەتە ناو مزگەوتی پێغەمبەر (د.خ). سەرم بەرز کردەوە و لەلێوارەکانی دیواری مزگەوتەکە ئەم نووسراوەم بینی: لەفەرمانەکانی سەروەری باوەڕداران وەلید کوڕی عەبدولمەلیك. لەناکاو دەنگێك بەرز بوویەوە: ئەم نوسراوەیە دەسڕدرێتەوە و پیاوێك لەکوڕەکانی هاشم ناوی خۆی لەجێگەی ئەو دەنووسێت کەبە محەممەد ناوی دەبەن. وتم: من لەکوڕەکانی هاشمم و بە محەممەد بانگم دەکەن. ئەو مناڵی کێیە؟ وتی: مناڵی عەبدوالله. وتم: منیش مناڵی عەبدوالله‌م. عەبدوالله مناڵی کێیە؟ وتی: مناڵی محەممەد. وتم: منیش لەپشتی محەممەدم؟ ئەو مناڵی کێیە؟ وتی: عەلی. وتم: منیش لەتۆوی عەلیم، ئەو مناڵی کێیە؟ وتی: عەبدوالله. وتم: منیش لەمناڵەکانی ئەوم، ئەو مناڵی کێیە؟ وتی: کوڕی عەباس. ئەگەر ئەو دەنگە ناوی کوڕی عەباسی نەدەهێنا، دڵنیا بووم لەوەی

من لەسەر تەختی خەلافەت دادەنیشم.

دەڵێت: لەو ڕۆژگارەدا ئەم قسەیەم لای یەکێك لەهاوڕێکانم باس کرد، هێشتا کەسمان مەهدیمان نەدەناسی. ئەو هاتە سەر تەختی خەلافەت و ڕۆژێك ڕۆشتە مزگەوتی پێغەمبەر (د.خ)، سەری خۆی بەرز کردەوە و ناوی وەلیدی بینی. وتی: تا ئێستا ناوی وەلید لەو شوێنەدا دەبینم. فەرمانیدا چوارپایەییەکیان بۆ هێنا، لەناو حەوشی مزگەوتەکە دانیشت و وتی: لێرە ناڕۆم تا ئەو ناوە دەسڕنەوە و ناوی من لەجێگەی ئەو دەنووسن.

شەوێك مەهدی بەدەوری کەعبەدا دەسوڕایەوە، لەناکاو هاواری ژنێکی بیابان نشینی بیست کەدەیوت: کەسەکانی من گرفتاری قاتوقڕی بوون، کانییاوەکانیان وشکی کردووە و پشتیان لەژێر قورسایی قەرزەکان شکاوە و ڕۆژگار ئازاریان دەدات، پیاوەکانیان لەناوچوون و سامانیان کەمی کردووە و ژن و منداڵەکانیان فراوان و بێ ژمار. پەك کەوتە و بێ دەرەتانین لەکاتێکدا وەسیەتی پێغەمبەرمان لەپشتە، ئایا کەس چاکەم لەگەڵ دەکات تا خواوەند چاکەی لەگەڵ بکات و بنەماڵەکەی لەزیان دوور بکاتەوە. مەهدی فەرمانیدا پێنسەد درەمی پێبدەن.

مەهدی دەڵێت: کەس بەو ئەندازەیە لەمن نزیك نەکەوتەوە کەچاکەکاری ڕابردووم بیر بخاتەوە و بەم هۆیەوە، چاکەیەکی دووبارە بەدەست بێنێتەوە. خۆبەدوور گرتنی داهاتووان لەبەخشین، پچڕانی سپاسگوزاری ڕابردووانی لێ دەکەوێتەوە.

بەشار کوڕی بورد، ساڵح کوڕی داوود برای یەعقوبی لەکاتی فەرمانڕەوایەتی بەسرە بەمشێوەیە سەرکۆنە کرد:

هم حملوا فوق المنابر صالحا اخاك فضجت من اخيك المنابر

واتاکەی: ئەوان ساڵح، برای تۆیان بردە سەر مینبەرەکان و مینبەرەکان لەبراکەی تۆ بێزار بوون.

یەعقوب لەم سەرکۆنە کردنە ئاگادار بوویەوە. ڕۆشتە لای مەهدی و وتی: ئەم ناباوەڕە سەروەری باوەڕدارانی سەرکۆنە کردووە. مەهدی وتی: چی وتووە؟ یەعقوب وتی: سەروەری باوەڕداران دەبێت بمبەخشێت چوونکە ناتوانم وتەکانی

ئەو بێنمە سەرزمان. مەهدی پێداگری کرد و یەعقوب وتی:

خلیفة یزنی بعماته یلعب بالدبوق و الصولجان

ابدلنا الله به غیره ودس موسا فی حر الخیزران

واتاکەی: خەلیفە لەگەڵ پورەکانی خۆی دەخەوێت لەکاتێکدا گەمە بەگۆی و چۆگان دەکات. خواوەند کەسێك جگە لەو بکاتە خەلیفەی ئێمە و موسا بگەڕێنێتەوە بۆ هەمان جێگەی خەیزەران کەلێی هاتۆتەدەر.

مەهدی کەسێکی بەدوای بەشار نارد. یەعقوب ترسا نەکات بەشار وەسفی بکات و مەهدی لەگوناحەی خۆش ببێت. لەبەر ئەمە کەسی نارد تا لەحەمار لەئاودا بیخنکێنێت.

یاقوتە کچی مەهدی مرد. مەهدی بەڕادەیەك کچەکەی خۆش دەویست نەیدەتوانی بەرگەی دووری ئەو بگرێت، هەمیشە جل و بەرگی کوڕانی لەبەر دەکرد و لەگەڵ خۆی بۆ ئەم لا و لای دەبرد.

کاتێك ئەو مرد، مەهدی فەرمانیدا کەس پێش نەخەن. هەموو خەڵکان بۆ دەربڕینی خەمی خۆیان دەهاتنە بەردەم بارەگای مەهدی. هەموو خەڵکان کۆك بوون لەسەر ئەوەی هیچ پرسە نامەیەك پوختتر و کورتتر لەپرسەنامەکەی شەبیب کوڕی سەیبەی نەهاتە سەرزمان. ئەو وتی:

ئەی سەروەری باوەڕداران، ئەوەی لای خواوەندە، باشتر و پاداشتی خواوەند بۆ تۆ چاکترە. داوا لەخوا دەکەم گرفتاری خەم و پەژارەت نەکات و بۆ ئەم پرسەیە سەبووریت پێ ببەخشێت و ئەم زیانە گومڕات نەکات و نەبێتە هۆی ئەوەی نیعمەتەکان پشت بکەنە تۆ. شیاوترین پێشهات بۆ خۆڕاگر ئەوەیە ڕێبوار نەتوانێت لێی بگەڕێتەوە.

ئاماژەدان بەخەلافەتی مەهدی

لەو ڕۆژەی مەهدی مرد، بۆ کوڕەکەی موسای هادی بەیعەت وەرگیرا. ئەو لەم کاتەدا لەجورجان لەگەڵ خەڵکانی تەبەرستان دەجەنگا. لەکاتی مەرگی مەهدی لەماسەبزان ڕەشیدی لەگەڵدا بوو. موالییەکان و فەرماندەکان ڕۆشتنە لای و وتیان:

ئاگادار بوونی سوپاییەکان لەمەرگی مەهدی ئەگەری هەیە شۆڕشی بەدواوە بێت. باشترە فەرمانی گەڕانەوەیان پێ بدەین تا جەنازەی مەهدی لەبەغداد بەخاك بسپێرین.

هارون وتی: باوکی یەحیا کوڕی خالید بانگ بکەن. یەحیا فەرمانڕەوایی ناوچەکانی دەوروبەری مەراکش لەئەنبارەوە تا ئەفریقییەی دەکرد کە سنووری ژێر دەسەلاتی ڕەشید بوو. یەحیایان هێنایە لای ڕەشید. هارون پێی وت: سەبارەت بەهەواڵەکانی ئەم دەستەیە بۆچوونت چییە؟ یەحیای لەباس و خواسەکان ئاگادار کردەوە. یەحیا وتی: ئەم کارە بەباش نازانم چوونکە پێشهاتێکی لەمشێوە شاراوە نامێنێت و ئەگەر سەربازەکان ئاگادار ببنەوە ئەگەری هەیە دەست بەسەر جەنازەکەدا بگرن و تا وەرگرتنی مووچەی سێ ساڵ، نەیگەڕێننەوە. بۆ ئەم مەبەستە زۆر بەکار دەبەن و شۆڕش دەست پێدەکات. باشترە لێرە بەخاکی بسپێرین و نەسیر لەگەڵ ئەنگوستیلە و داردەستی خەلافەت بۆ لای سەروەری باوەڕدران و جێگری خەلیفە، هادی ڕەوانە بکەیت تا چیتر هەست بەمەترسی تۆنەکات و خەلافەتی خۆی بەپیرۆز بزانێت. خەڵکانیش لەهاتنەوەی ئەو نارازی نابن. فەرمان بدە بەو سەربازانەی شوێنکەوتەی تۆن، دووسەد درەم بدەن و پێشنیاری گەڕانەوەیان پێ بکەن چوونکە ئەم دەستەیە تەنیا خوازیاری پەیوەست بوون بەبنەماڵەکانی خۆیانن.

هارون ئەم کارەی کرد. کاتێك سەربازەکانی دوو سەد درەمەکەیان وەرگرت، هاواری بەغداد، بەغدادیان بەرز کردەوە. ڕەبیع ڕۆشتە سەردانی خەیزەران بەلام یەحیا لەبەر ترس لەهادی لەڕۆشتن بۆ لای ئەو خۆی بەدوور گرت و بەئەندازەیەك درەم و دیناری کۆکردەوە تا بتوانێت مانگانەی دوو ساڵی سەربازەکانی بدات و بەمشێوەیە سەربازەکان ملکەچ و گوێڕایەڵی خۆیان نیشاندا. هادی نامەیەکی بۆ ڕەبیع نووسی و هەڕەشەی کوشتنی لێکرد چوونکە سەردانی دایکی کردبوو. ئەویش نامەیەکی بۆ یەحیا نووسی و سپاسی کرد و فەرمانی پێدا ڕاوێژکاری هارون پەسەند بکات.

ڕەبیع یەحیای خۆش دەویست و ئەوی بەگەورەی خۆی لەقەڵەم دەدا. ترسی

خۆی لەهادی لەگەڵ ئەودا باس کرد. یەحیا پێشنیاری پێکرد کوڕەکەی لەگەڵ چەندین دیاری گرانبایی بۆ لای هادی ڕەوانە بکات تا لەرێگە بیبینێت و داوای بەخشینی لێبکات. رەبیع ئەو کارەی کرد و هادی لێیخۆش بوو.

رەبیع هاوکاری یەحیا کوڕی خالیدی دەکرد و لەبەغداد بۆ هادی بەیعەتیان وەرگرت. ڕەشید هەواڵی مەرگی مەهدی و وەرگرتنی بەیعەت بۆ هادی بەهەموو ناوچە ئیسلامییەکان گەیاند. نەسیر وەسیف ڕۆشتە جورجان و هەواڵی مەرگی مەهدی و بەیعەت بۆ هادی بەو سەرزەمینە گەیاند. هادی فەرمانی بەهەمووان‌دا رێگەی بەغداد بگرنەبەر و خۆی ئەوەندە خێرا رێگەی بڕی لەماوەی بیست ڕۆژ گەیشتە بەغداد و هەمان سات رەبیعی وەك وەزیر دەستینشان کرد. لەم ساڵەدا رەبیع مرد.

لەم ساڵەدا بوو مەهدی بۆ لەناو بردنی زەندیقییەکان هەوڵی زۆریدا و دەستەیەك لەوانی لەناو خوێنی خۆیاندا گەوزاند کەعەلی کوڕی یەقتین یەکێك بوو لەوان، هەروەها یەعقوب کوڕی فەزل کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی عەباس کوڕی رەبیعە کوڕی حارس کوڕی عەبدولموتەلیب لەم ناوەدا کوژرا. چۆنیەتی مەرگی ئەو بەمشێوە بوو: ئەویان بردە بارەگای مەهدی و دانی بەزەندیقی خۆیدا نا. مەهدی وتی: ئەگەر ئەوەی دەیڵێیت راست بێت، شیاو بوو بۆ محەممەد(ص) دەمارگیر بێت و ئەگەر محەممەد نەبێت، تۆ کێیت؟ سوێند بەخوا ئەگەر پەیمانم بەخۆم دەدا یەك کەس لەهاشمییەکان نەکوژم، تۆم هەر دەکوشت. مەهدی لەوەسیتنامەکەی بۆ هادی نووسیبوو: سوێندت دەدەم ئەگەر لەسەر ئەم تەختە دانیشتیت، یەك هەینی لەخوێنی ئەو خۆش مەبە. ئەوی زیندانی کرد. کاتێك مەهدی مرد، هادی خوێنی ڕشت. مەهدی لەوەسیەت نامەکەی خۆی داوای لەهادی کردبوو مناڵەکانی داود کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس بکوژێت چوونکە ئەوانیش زەندیقی بوون. ئەو لەزیندان پێش مردنی مەهدی مرد.

کاتێك یەعقوب کوژرا، مناڵەکانی ئەویان بردە لای هادی و فاتیمەی کچی دانی بەوەدا نا لەباوکی دووگیانە. بەڕادەیەك کچەکەیان ترساند کەمرد.

دەرکەوتنی حسەین کوڕی عەلی کوڕی حەسەن

لەم ساڵەدا حسەین کوڕی عەلی کوڕی حەسەن کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب لەمەدینە دەرکەوت. ئەو، هەمان کوژراوی فەخ لەنزیکی مەککەیە.

هۆکاری بزوتنەوەکەی ئەمەیە: هادی، عومەر کوڕی عەبدولعەزیز کوڕی عەبدوالله کوڕی عومەر کوڕی خەتابی وەك فەرمانداری مەدینە دەستنیشان کرد. کاتێك عومەر فەرمانداریی ئەوشارەی گرتەدەست، باوکی زەفت حەسەن کوڕی محەممەد کوڕی عەبدوالله کوڕی حەسەن و موسلیم کوڕی جوندەب شاعیری هوزەلی و عومەر کوڕی سەلام موالی بنەماڵەی عومەری بەگوناحی مەی خواردنەوە گرت و قامچی بارانی کردن. دواتر پەتی کردە ملیان و بەناو شاری مەدینەدا ئەوانی سووڕاند. حسەین کوڕی عەلی ڕۆشتە لای عومەر و پێی وت: تۆ بەگوناحی خواردنەوە ئەوانت قامچی باران کرد و نەدەبوا ئەو کارە بکەیت، چوونکە خەڵکانی عێراق خواردنەوەی مەی بەڕەوا دەزانن، هەنووکە بڵێ بۆ ئەوانت بەناو شاردا سوڕاند؟ عومەر فەرمانی گەڕانەوەی ئەوان و زیندانی کردنی ئەوانیدا.

حسەین کوڕی عەلی و یەحیا کوڕی عەبدوالله کوڕی حەسەن بوونە دەستەبەری حەسەن کوڕی محەممەد و ئازادیان کرد. ژمارەیەکی دیکە لەبنەماڵەی ئەبوتالیب چەند کەسێکی دیکەیان ئازاد کرد. زیندانییە ئازاد کراوەکان دەبوا هەموو ڕۆژێك خۆیان بناسێنن. حەسەن کوڕی محەممەد دوو ڕۆژ ئەو کارەی نەکرد. عومەر، حسەین کوڕی عەلی و یەحیا کوڕی عەبدوالله (دەستەبەرەکانی) بانگ کرد و سەبارەت بەحەسەن کوڕی محەممەد پرسیاری لێکردن. یەحیا سوێندی خوارد نەڕواتە ناو جێگە تا ئەو کاتەی تەقە لەدەرگای عومەر دەدات و دەڵێت: حەسەنم هێناوە.

کاتێك ئەو دووانە لای کوڕی عومەر ڕۆشتنەدەر، حسەین بەیەحیای وت: بەپاکی یادی خواوەند دەکەم! چ شتێك بۆ ئەم کارە ناچاری کردیت؟ لەکوێ حەسەن دەدۆزیتەوە؟ سوێندێکت خوارد کەناتوانی بەجێی بێنیت. یەحیا لەوەڵامدا وتیك سوێند بەخوا ناڕۆمە جێگە تا بەشمشێر لەدەرگای ماڵەکەی دەدەم. حسەین پێی وت: ئەمە پەیوەندی نێوان ئێمە و هاورێکانمان دەپچڕێنێت.

ئەوان بڕیاریاندا بوو لەکاتی حەج لەمەنی و مەککە کۆببنەوە و بزوتنەوەکەی خۆیان دەست پێبکەن. یەحیا وتی: منیش لەم پەیمانەدا بەشدارم. ئەو دووانە کۆتاییەکانی هەمان شەو بزوتنەوەکەی خۆیان ئاشکرا کرد. یەحیا ڕۆشتە بەردەم ماڵی عومەر بەڵام ئەوی نەبینی. بەرەبەیان هەموویان هاتن و لەمزگەوتی مەدینە کۆبوونەوە. حسەین نوێژی بەیانی خوێند وخەڵکان لەدەوری کۆبوونەوە و لەسەر بنەمای کتێبی خواوەند و سونەتی پێغەمبەر (د.خ) بەیعەتیان لەگەڵ بەست. لەم کاتەدا خالیدی بەریدی لەگەڵ دووسەد سەرباز هات و عومەر لەگەڵ وەزیر کوڕی ئیسحاقی ئەزەرق و محەممەد کوڕی واقیدی شەروی و خەڵکانێکی زۆر هاتن. خالید لەدەستەکەی یەحیا نزیك کەوەتەوە. یەحیا و ئیدریس و منداڵەکەی عەبدوالله کوڕی حەسەن هەستان. یەحیا بەیەك زەربە خالیدی لەپێ خست و ئیدریس لەپشتەوە هێرشی کردە سەر یەحیا و ئەوی لەخوێنی خۆیدا گەوزاند. هەردووکیان ئەویان کوشت و شکستیان بەهاوەڵەکانی هێنا.

عومەر ڕۆشتە کەنارەکانی شار و هاوەڵانی حسەین هێرشیان کردەسەر و شکستیان پێهێنان و گەنجینەی شارەکەیان تاڵان کرد. لەناو گەنجینە زیاتر لەدە هەزار دینار و بەگومانێك حەفتا هەزار دینار تاڵان و لەناو خەڵکاندا دابەش کرا. خەڵکانی مەدینە دەروازەکانیان بەست.

بۆ بەیانی ئەو ڕۆژە، شوێنکەوتەکانی منداڵەکانی عەباس دژی ئەوان ڕاپەڕین و جەنگ دەستی پێکرد. بریندارەکان لەهەر دوولا زیادی کرد و تا نیمەڕۆ شەڕ بەردەوام بوو. لەکاتی نیمەڕۆ هەر دوو سوپاکە بڵاوەیان لێکرد. بەیانی ئەو ڕۆژە موبارەکی تورکی کە لەحەج دەگەڕایەوە، ڕۆشتە لای شوێنکەوتەکانی منداڵەکانی عەباس و شان بەشانی ئەوان تا نیمەڕۆ جەنگا. دواتر هەر دوو سوپا بڵاوەیان لێکرد و هاوەڵانی حسەین ڕۆشتنە ناو مزگەوتەکە. موبارەك لەگەڵ خەڵکان هات و مەبەستی هەڵگیرساندنەوەی جەنگی کرد. بەڵام هەر ئەوەندەی هاوەڵانی موبارەك ئائاگا بوون، سوار وشترەکەی بوو و هەڵات. خەڵکان شوێنی کەوتن بەڵام هیچ نیشانەیەکیان لەو نەبینی.

دەڵێن: موبارەك پەیکی بۆ لای حسەین نارد و پێی وت: ئەگەر لەئاسمان

بکەومەخوار و جەستەم تیکە تیکە بێت و ببێتە خواردنی لاشخۆرەکان، بۆ من ئاسانتر لەوەی چقڵێك قاچی تۆ بریندار بکات یا تاڵێك موو لەجەستەت کەم ببێتەوە بەڵام دەبێت بمبەخشیت. ئەمشەو بەشێوەیەکی لەناکاو هێرش بکەسەر من و شکستم پێ بێنە. ئەو حەسەنی بۆ جەنگی موبارەك نارد. کاتێك لەئوردووگاکەی موبارەك نزیك کەوتنەوە، دەنگی تەکبیریان بەرز کردەوە و بەمشێوەیە موبارەك و سوپاکەی شکستیان خوارد.

حسەین و هاوەڵانی چەند رۆژێك ساز وبەرگی شەڕیان کۆکردەوە. مانەوەی ئەوان لەمەدینە یانزە ڕۆژی خایاند. دواتر لەبیست و چواری زیقەعدە/٢٨ مەی لەمەدینە ڕۆشتنەدەر. کاتێك ئەوان لەمزگەوت هاتنەدەر، خەڵکان ڕۆشتنە ناو مزگەوت و نفرینیان کردن.

کاتێك حسەین مەبەستی هاتنە دەرەوە لەمەدینەی کرد، وتی: ئەی خەڵکی مەدینە، هیوادارم خواوەند هیچ کات نەتانبەخشێت. خەڵکانیش وتیان: هیوادارین نەخوا بتبەخشێت نەجارێکی دیکە بۆ لای ئێمە بگەڕێیتەوە. هاوەڵانی ئەو بەناچاری لەناو مزگەوتەکە پیساییان دەکرد و دواتر خەڵکانی مەدینە ئەو شوێنەیان کردە ئاودەست خانە.

ئەو رۆژەی حسەین ڕۆشتە مەککە، دەنگی بەرز کردەوە: هەر کۆیلەیەك بێتە ناو سوپاکەی ئێمە، ئازادە و بەمشێوەیە ژمارەیەکی زۆر لەکۆیلەکان پەیوەستیان بوون. هادی لەم پێشهاتە ئاگادار بوویەوە. لەو کاتەدا ژمارەیەك لەئەندامانی بنەماڵەکەی حەجییان دەکرد. ئەم کەسانە لەناویاندا دەبینران: سلێمان کوڕی مەنسور، محەممەد کوڕی سلێمان کوڕی عەلی، عەباس کوڕی محەممەد کوڕی عەلی و موسا و ئیسماعیل دوو منالەکەی عیسا کوڕی موسا. هادی نامەیەکی بۆ محەممەد کوڕی سلێمان نووسی و ئەوی وەك فەرماندەی جەنگ دەستنیشان کرد. ئەو لەترسی چەتە و رێگرەکان کەل و پەلی شەڕی لەگەڵ خۆیدا بردبوو. ئەوان لەوادی (توی) کۆبوونەوە بەڵام لەبەر ئەوەی بۆ حەجی عەمرە کۆببوونەوە، بۆ سووڕانەوە بەدەوری ماڵی خوا ڕۆشتنە ناو مەککە، کاتێك حەجی عەمرەیان بەجێهێنا، دووبارە لەتوی کۆبوونەوە و ئوردوویان لێدا. موالییەکان و ئەو

فەرماندانەی ڕێ ورەسمی حەجیان بەجێ دەهێنا، پەیوەستیان بوون.

دوو سوپا لەرۆژی ترویە (هەشتی زیحەججە) ڕووبەڕووی یەك بوونەوە. هاوەڵانی حسەین شکستیان خوارد و دەستەیەکیان لێ کوژرا و بریندار بوون. محەممەد کوڕی سلێمان و هاورێکانی ئەو بێ ئاگادار بوون لەحسەین بۆ مەککە گەڕانەوە. کاتێك گەیشتنە وادی توی، پیاوێك لەخوراسانییەکان ئەوانی بینی و هاواری کرد: مژدە، مژدە ئەمە سەری حسەینە. کاتێك سەرەکەی بردە پێش، برینێکی قووڵ لەنێوچاو و برینکی دیکە بەپشتیەوە بوو. هەمووان داوای ئەمانیان کرد. حەسەن کوڕی محەممەد کوڕی عەبدوالله (باوکی زوفت) لەپشت محەممەد کوڕی سلێمان و عەباس کوڕی محەممەد (لەناو ئەوکەسانەی داوای ئەمانیان دەکرد) وەستابوو. موسا کوڕی عیسا و عەبدوالله کوڕی عەباس کوڕی محەممەد ئەویان گرت و خوێنیان ڕشت. محەممەد کوڕی سلێمان بۆ ئەم کارە زیاد لەڕادە تورە بوو و سەری کوژراوەکانی هەڵگرت. ژمارەی سەرە براوەکان لەسەد تێپەڕی دەکرد. سەری حەسەن کوڕی محەممەد کوڕی عەبدوالله کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن کوڕی عەلی لەناویاندا دەبینرا. خوشکەکەی حسەین کەزێنەب کچی سلێمانی سپێردرابوو، لەناو دیلەکاندا دەبینرا. تێکشکاوەکان تێکەڵ بەحاجییەکان بوون. شەش ئەسیریان بردە لای هارون. چەند کەسێکیانی کوشت و ئەوانی دیکەی ئازاد کرد. لەموسا کوڕی عیسا تورە بوو چوونکە خوێنی حەسەن کوڕی محەممەدی ڕشتبوو. هادی دەستی بەسەر سامانەکانیدا گرت و ئەم سامانە تاکاتی مەرگی هادی لەدەستی ئەودا بوو. هادی لەموبارەکی تورکیش تورە بوو و سامانی ئەویشی زەوت کرد و ئەوی کردە سەرپەرەستی ئەسپەکانی.

لەتێکشکاوەکان ئیدریس کوڕی عەبدوالله کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن کوڕی عەلی هەڵات و ڕووی کردە میسر. خاوەنی بریدی ئەو سەرزەمینە وازح موالی ساڵح کوڕی مەنسور لەشیعەکانی عەلی بوو. ئەو ئیدریسی بەپەیك گەیاندە مەغریب و لەتەنجە لەشاری وەلیلە نێشتەجێی کرد. بەربەرەکانی ئەو سەرزەمینە پێشوازییان لێکرد. هادی سەری وازحی لەجەستە جیا کردەوە و چوار مێخەی کێشا.

دەڵێن: ڕەشید ئەوی کوشت بەمشێوە کە شەماخی یەمامی موالی مەهدی بەشێوەیەکی نهێنی بۆ لای ئیدریس نارد. شەماخ وای نیشاندا کە لەشوێنکەوتەکانی ئیدریسە. شەماخ ئەوی بەگەورە دەزانی و ڕێزی لێدەگرت و بەمشێوەیە ئیدریس لێی نزیك کەوتەوە و لەماڵەکەی خۆیدا جێگەی کرد. ڕۆژێك ئیدریس لەتاو ئازاری ددانی دەیناڵاند. شەماخ دەرمانێکی بۆ ئامادە کرد بەڵام پێشتر ژەهراوی کرد و پێی وت تا بەرەبەیان ئەو دەرمانە لەسەر ددانت دابنێ. ئیدریس دەرمانەکەی وەرگرت و شەماخ هەڵات. ئیدریس هەر ئەوەندە دەرمانەکەی خستە سەر ددانی، مرد. ڕەشید شەماخی وەك خاوەنی بەریدی میسر دەستنیشان کرد.

کاتێك ئیدریس کوڕی عەبدوللە مرد، مناڵەکەی ئیدریس کوڕی ئیدریس جێگەی باوکی گرتەوە. مناڵەکانی ئەو فەرمانڕەوایەتی مەغریبیان دەکرد و بۆ فەرمانڕەوایەتی ئەو سەرزەمینە لەگەڵ مناڵەکانی ئومەییە بەردەوام لەجەنگدا بوون. دواتر بەخواستی خوا ئاماژە بەم جەنگانە دەدەین.

سەرە بڕاوەکانیان بردە بارەگای هادی. کاتێك سەری حسەینیان خستە بەردەم هادی، وتی: دەڵێی سەری ستەمکارێك لەستەمکارە گەورەکانتان بۆ هێناوم. کەمترین سزای ئێوە ئەوەیە پاداشتان پێ نەدەم. پاداشتی بەوان نەدا.

حسەین پیاوێکی بوێر وبەخشندە بوو، کاتێك هاتە لای مەهدی، چل هەزار دیناری پێ بەخشی و ئەویش لەناو خەڵکانی بەغداد کوفە دابەشی کرد بەشێوەیەك کاتێك کوفەی بەجێهێشت تەنیا عابایەکی چەرمینی لەبەردا بوو بێ ئەوەی لەژێرەوە هیچی لەبەردا بێت.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا مەعیوب کوڕی یەحیا لەدەرب ئەلراهب، جەنگی هاوینەی ئەنجامدا. زۆرینەی ڕۆمییەکان لەگەڵ بەتریرك هاتبوونە حەدەس. کارگوزار و بازارییەکانی ئەو سەرزەمینە هەڵاتبوون و ڕۆمییەکان ڕۆشتبوونە ناو شارەکە. مەعیوب مەبەستی ئەوانی کرد و گەیشتە شاری ئۆشنە و هەموو سامانەکانی ئەو شارەی

تالآن و خەڵکەکەی ئەسیر کرد.

لەم ساڵەدا سلێمان کوڕی مەنسور ئایینی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

فەرمانداری مەدینە، عومەر کوڕی عەبدولعەزیزی عومەری، فەرمانداری مەککە و تاییف عوبەیدالله کوڕی قوسەم، فەرمانداری یەمەن ئیبراهیم کوڕی سەلم کوڕی قوتەیبە، فەرمانداری یەمامە و بەحرەین سوەید کوڕی باوکی سوەیدی قائیدی خوراسانی، فەرمانداری عومان، حەسەن کوڕی نەسیمی حەواری، فەرمانداری کوفە، موسا کوڕی عیسا، فەرمانداری بەسرە، محەممەد کوڕی سلێمان، فەرمانداری جورجان حەجاج موالی هادی، فەرمانداری قومس زیاد کوڕی حەسان، فەرمانداری تەبەرستان و رویان سالح کوڕی شێخ کوڕی عومەیرەی ئەسەدی، فەرمانداری ئیسفەهان تەیفور موالی هادی، فەرمانداری موسڵ هاشم کوڕی سەعید کوڕی خالید بوو کەخراپەی لەگەڵ خەڵکانی ئەوشارە کرد و هادی ئەوی لەسەر کار دوور خستەوە و عەبد مەلیك کوڕی ساڵحی هاشمی لەجێگەی ئەودەستنیشان کرد.

لەم ساڵەدا حەمزە کوڕی مالکی خوزاعی لەجەزیرە ئالآی شۆڕشی بەرز کردەوە. فەرمانداری جەزیرە لەم کاتەدا مەنسور کوڕی زیاد بوو. ئەو سوپایەکی بۆ رووبەروو بوونەوەی حەمزە ڕەوانە کرد. دوو سوپا لەباعەربایا لەدەوروبەری موسڵ لەبەرابەر یەك ریزیان بەست. حەمزە توانی شکستیان پێ بێنێت و سامانەکانیان تالآن بکات. لەم کاتەدا دوو پیاو بۆ گفتوگۆ کردن ڕۆشتنە لای بەلآم لەناکاو هێرشیان کردە سەر و خوێنیان ڕشت.

هەروەها لەم ساڵەدا موتیع کوڕی ئەیاسی لەیسی کەنانی شاعیر و باوکی عوبەیدالله معاویە کوڕی عەبدوالله کوڕی بەشاری ئەشعەری، پیشەوای ئەشعەرییەکان، کەوەزیری مەهدیش بوو، مردن. دەستەیەك دەڵێن ئەو لەساڵی ٧٦٨/١٧٠ زایینی مردووە.

لەم ساڵەدا نافیع کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی باوکی نوعەیمی موقەری یەکێك لەحەوت قورئان خوێنەکە و رەبیع کوڕی یونسی پەردەدار و موالییەکەی مردن.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و حەفتای کۆچی (٧٦٨ زایینی)

چۆنیەتی لەسەر کار لابرانی ڕەشید لەلایەن هادی

هادی بۆ لابردنی ڕەشید و وەرگرتنی بەیعەت بۆ جەعفەری کوڕی بەردەوام هەوڵی دەدا. کاتێك هادی مەبەستی لەسەر کار لابردنی ڕەشیدی کرد، فەرماندەکانی خۆی ئاگادار کردەوە. یەزید کوڕی مەزیدی شەیبانی و عەبدوالله کوڕی مالك و عەلی کوڕی عیسا و دەستەیەکی دیکە ڕەزامەندی خۆیان نیشاندا. هارونیان لەسەر کار لابرد و بەیعەتیان لەگەڵ جەعفەر بەست. ئەوان شوێنکەوتەکانی منداڵەکانی عەباسیان کۆکردەوە و لەمبارەوە قەسیان بۆ کردن و لەهەمان دانیشتن سەرکۆنەی ڕەشیدیان کرد و لەبەهاکانی ئەویان کەم کردەوە. دەستەیەك لەمنداڵەکانی عەباس ڕازی نەبوون. بارودۆخ دژوار بوو. هادی فەرمانیدا نیشانەی جێگری خەلیفە لەڕەشید بستێنن. خەڵکانیش خۆیان لەڕەشید بەدوور دەگرت و سڵاویان لێنەدەکرد.

یەحیا کوڕی خالید کوڕی بەرمەك بەفەرمانی هادی کاروبارەکانی ڕەشیدی ڕادەپەڕاند. بەهادییان وت: ڕەشید خۆی ناسازگار نییە و ئەوە یەحیایە بۆ ناسازگاری تۆ هانی دەدات. هادی، یەحیای بانگ کرد و ئەوی ترساند و نارەزامەندی خۆی نیشاندا.

شەوێك هادی یەحیای بۆ بارەگاکەی خۆی بانگ کرد. یەحیا ترسا. وەسیەت نامەی نووسی و کافوری لەخۆیدا و ڕۆشت. هادی پێی وت: یەحیا، چ شتێك لەنێوان من و تۆ ڕوودەدات؟ یەحیا وەڵامی دایەوە: لەبەندە تەنیا فەرمانبەری بۆ سەروەرەکەی شیاوە. هادی وتی: بۆ لەنێوان من و براکەم دوو بەرەکی دروست دەکەیت و بۆ دژایەتی کردنی من هانی دەدەیت؟ یەحیا وتی: چۆن دەتوانم دوو بەرەکی لەنێوان ئێوەدا بنێمەوە. مەهدی منی کردە ڕاوێژکاری ئەو، دواتر تۆیش ئەم کارەت بەمن سپارد و منیش فەرمانەکانی تۆ ئەنجام دەدەم. ڕق و توڕەیی هادی کەمی کردەوە.

هارون بە لەسەر کار لابرانی خۆی رازی بوو بەڵام یەحیا رێگەی ئەو کارەی لێدەگرت. کاتێك هادی، یەحیای بانگ کرد و لەمبارەوە لەگەڵی ئاخاوت، یەحیا پێی وت: ئەی سەرورەری باوەڕداران، ئەگەر خەڵکان ناچار بکەیت، بەیعەتی خۆیان بشکێنن، چیتر پەیمان شکاندن بۆ ئەوان کارێکی ئاسان دەبێت، بەڵام ئەگەر بەیعەتی ئەوان بۆ براکەت پشت راست بکەیتەوە و دوای ئەو بۆ کوڕەکەت بەیعەت وەربگریت، کارێکی شیاوت ئەنجام داوە. هادی بەوتەکانی رازی بوو.

فەرماندەکان و ئەو کەسانەی بەیعەتیان لەگەڵ جەعفەر کردبوو، لەسەر قسەکانی خۆیان مانەوە و هادییان بۆ لەسەر کار لابردنی ڕەشید هاندا. ئەویەحیای بانگ کرد و زیندانی کرد. یەحیا بۆی نووسی: ئامۆژگارییەکم هەیە. هادی ئەوی بردە لای خۆی. یەحیا وتی: ئەی سەرورەی باوەڕداران! ئایا گومان دەکەیت لەکاتی هاتنی فەرمانێك کەخوا ئێمە زووتر لەتۆ بەو دەگەیەنێت (یانی مەرگی تۆ) خەڵکان بەجێگری جەعفەر رازی دەبن لەکاتێکدا هێشتا گەنجە، ئایا بەپێشەوایەتی ئەو رازی دەبن و لەگەڵ ئەودا رێ ورەسمی حەج ئەنجام دەدەن و بەفەرمانی ئەو بەشداری جەنگەکان دەکەن؟ هادی وتی: گومان ناکەم. یەحیا وتی: ئەی سەرورەری باوەڕداران، ئایا ئێمە لەئەماندا دەبین ئەگەر گەورەکانی وەك فلانە و فیسارە کەس چاوی تەماحی تێ ببڕن و ناشارەزایی ئەو بەدەرفەت بزانن؟ ئایا بەمشێوەیە خەلافەت لەناو ئێوەدا کۆچ ناکات؟ سوێند بەخوا ئەگەر مەهدی ئەم مافەی بۆ براکەت دانەدەنا، تۆ دەبوا ئەو کارە بکەیت و هیچ کات نابێت ئەو گرێی مەهدی بۆ هارونی بەستووە، بیکەیتەوە. بەباشی دەزانم براکەت وەك جێگری خۆت بهێڵیتەوە تا ئەو کاتەی جەعفەر گەورە دەبێت و گەشە دەکات، دواتر ڕەشید بانگ بکە و ئەو لەسەر کار لابە وبۆ جەعفەر بەیعەت وەربگرە. هادی بەوتەکانی رازی بوو، وتی: یەحیا ئەوەی بیرهێنامەوە کە لەبیرم کردبوو. ئازادی کرد.

دووبارە ئەو دەستەیە خراپە وتن لەڕەشیدیان دەست پێکردەوە. هادی ڕەشیدی بانگ کرد و بارودۆخی لێ دژوار کرد. یەحیا بەڕەشیدی وت: مۆڵەتی راو وەربگرە و کاتێك بەمەبەستی راو ڕۆشتیتەدەر، دوور کەوەرەوە و ڕۆژەکان بەسەر ببە. ڕەشید داوای مۆڵەتی ڕاوی کرد و لەدەست هادی رزگاری بوو. روی کردە

کۆشکی منداڵەکانی موقاتیل و بۆ ماوەی چل رۆژ لەوێ مایەوە. هادی ئەم کارەی بەناپەسەند زانی و لەنەبوونی ترسا و فەرمانی گەڕانەوەی بۆ نووسی. بەڵام ڕەشید گرنگی بەفەرمانەکە نەدا. هادی سەرکۆنە کردنی ئەوی دەست پێکرد. موالی و سەربازەکانیش زمانیان بۆ سەرکۆنە کردنی ئەو کردەوە و کاتێك ئەم بابەتە درێژەی کێشا، ڕەشید لەرێگەوە گەیشت.

هادی رۆژێك لەسەرەتاکانی خەلافەتی خۆی، لەسەر تەختەکەی دانیشتبوو، دەستەیەك لەفەرماندەکان و ڕەشید لەخوار تەختەکە دانیشتبوون. هادی سەیری ئەوانی دەکرد. بەهارونی وت: هارون! پێم وابێت گومان دەکەیت خەوەکەت بۆ بەدەست هێنانی خەلافەت دێتەدی بەلاّم بۆ بەدەست هێنانی خەلافەت چەندین هەڵدێر و گەردەنەی دژوار لەبەردەمتایە.

هارون وتی: ئەی موسا! ئەگەر لەخۆبایی بیت، هیچ بەهایەکت نییە و ئەگەر خاکی بیت، بەهایەکی هەمیشەیی بۆ خۆت دەهێڵێتەوە. ئەگەر ڕێگەی ستەمکاری بگریتەبەر، لەناو دەچیت و ئەگەر دادپەروەری بکەیتە پیشە، ستەم لەناو دەبەیت. هیوادرام لەسەر ئەو تەختە دانیشم و دادی ستەمی تۆ وەربگرم و ئەوەی تۆ پچڕاندووتە، پەیوەندی بدەم و منداڵەکانت پێش منداڵەکانی خۆم بخەم و کچەکانی خۆم بکەمە هاوسەری ئەوان و خواستەکانی باوکم بێنمەدی.

هادی پێی وت: چاوەڕوانیم لەتۆ ئەوە بوو ئەی باوکی جەعفەر. وەرە پێش. هارون نزیك کەوتەوە و دەستی ماچ کرد. ویستی بۆ جێگەکەی خۆی بگەڕێتەوە کەهادی وتی: سوێند بەو کەسە ڕێزدار و فەرمانڕەوا گەورەیە (یانی مەنسور) دەبێت لای من دانیشیت. ئەوی لەسەرەوەی خۆی دانیشاند و فەرمانی دا هەزار هەزار دیناری پێ ببەخشن و نیوەی خەراج بەو بسپێرن.

هادی بەئیبراهیمی حەرانی وت: بیبە بۆ گەنجینە و ئەوەی لەسامانی ئێمە یا نفرین کراوەکان (منداڵەکانی ئومەییە) لەوێ ماوەتەوە، پێی ببەخشە.

پرسیاری خەوەکەیان لەهارون ڕەشید کرد. وتی: مەهدی دەیوت: لەخەودا بینیم دوو داردەستم بەموسا و هاروندا. داردەستەکەی موسا لەسەرەوە گەڵای کرد و داردەستەکەی هارون بەگەڵا داپۆشرا. خەوەکەیان بەم شێوەیە لێکدایەوە کەئەو

دووانە پێکەوە فەرمانڕەوایی دەکەن. ڕۆژگاری فەرمانڕەوایی موسا کەم دەبێت و هارون زیاتر لەهەر خەلیفەیەك خەلافەت دەکات و ڕۆژگاری باشتر لەهەمووان دەبێت. هەر وایش بوو.

دەگێڕنەوە کەهادی گەیشتە شاری حەدیسەی موسڵ و لەوێ نەخۆش کەوت و گەڕایەوە و بۆ هەموو کارگوزارەکانی خۆی لەڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا نامەی نووسی تا لەدەروی کۆببنەوە. کاتێك نەخۆشییەکەی تەشەنەی سەند، هەموو ئەو فەرماندانەی کۆکردەوە کەبەیعەتیان لەگەڵ جەعفەر وبۆ کوشتنی یەحیا کوڕی خالید پەیمانیان دابوو. وتیان: ئەگەر خەلافەت بەهارون بگات، هەموومان دەکوژێت و مەبەستی کوشتنی یەحیایان کرد بەڵام بەخۆیان وت: ئەگەر هادی بێتە هۆش، چ پاساوێك بێنینەوە؟ بەمشێوەیە لەبڕیارەکەی خۆیان پەشیمان بوونەوە. کاتێك نەخۆشییەکەی هادی قورس بوو، خەیزەران پەیکی بەدوای یەحیا نارد و داوای لێکرد ئامادە بێت. یەحیا نامە نووسەکانی کۆکردەوە و لەزمانی ڕەشیدەوە کارگوزارەکانی لەمەرگی هادی ئاگادار کردەوە. ڕەشید هەموویانی لەپێگە و جێگەی خۆیاندا هێشتەوە و کاتێك هادی مرد، نامەکان ڕەوانە کران.

دەڵێن: یەحیا زیندانی بوو. هادی مەبەستی ئەوەی کرد هەمان شەو بیکوژێت و ئەوە هەرسیمە کوڕی ئەعیەن بوو ڕەشیدی لەسەر کورسی خەلافەت دانیشاند.

کاتێك هادی مرد، خەیزەران وتی: بیستبوومان لەم شەوەدا خەلیفەیەك دەمرێت و خەلیفەیەك دێتە سەر تەخت و خەلیفەیەك جیهان دەبینێت (لەدایك دەبێت) هادی مرد، ڕەشید خەلافەتی برد و مەئمون یەکەم شیری لەمەمکی دایکی خوارد. خەیزەران زانستی خۆی لەئەوزاعی (فەقیهی گەورە) فێر ببوو. مەرگی هادی لەعیسا ئاباد ڕوویدا.

مەرگی هادی

لەم ساڵەدا لەمانگی ڕەبیع الاول/ ئوت موسای هادی کوڕی محەممەدی مەهدی کوڕی عەبدوالله کوڕی مەنسور کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس کۆچی دوایی کرد.

سەبارەت بەچۆنیەتی مەرگی ئەو گێڕانەوەکان جیاوازن. دەڵێن: برینێك لەسکی پەیدا بوو، هەروەها دەڵێن: نەخۆشییەکی کوشندە لەشاری حەدیسەی موسڵ بەرۆکی گرت و بەهەمان نەخۆشیی مرد. بەخواستی خوا ئاماژەی پیٚ دەدەین.

دەڵێن: مەرگی ئەو لەسەر دەستی ئەو کەنیزانە روویدا کەخەیزەرانی دایکی فەرمانی پێدابوون. چوونکە لەکاتی خەلافەتی هادی، دایکی دەستی لەکاروباری خەلافەت وەردەدا بەهەمان شێوە کە لەسەردەمی مەهدی ئەو کارەی دەکرد تا ئەوەی چوار مانگ تێپەڕی و خەڵکان هێرشیان کردە سەر کۆشکەکەی. کاروانە جۆراوجۆرەکان هاتوچۆی کۆشکی خەیزەرانیان دەکرد و لەمەبەست و نیازەکانی خۆیان ئاگاداریان دەکردەوە. رۆژێك خەیزەران داوای کارێکی لەهادی کرد کەئەنجام دانی ئەگەری نەبوو. خەیزەران وتی: بەناچار دەبێت داواکارییەکەی من بێنیتەدی چوونکە بەڵێنی ئەنجامدانیم بە عەبدوالله کوڕی مالیك داوە. هادی توڕە بوو و وتی: هاوار لەمن لەدەست ئەو دایك خراپە، دەمزانی نیازێکی لەمشێوە دێنێتە ئاراوە. سوێند بەخوا مەبەستەکەی ئەو ناهێنمەدی. خەیزەران وتی: سوێند بەخوا چیتر داوای هیچ شتێك لەتۆ ناکەم. هادی وتی: زۆر باشە! خەیزەرانی توڕە مەبەستی گەڕانەوەی کرد کەهادی پێی وت: بمێنەرەوە، سوێند بەخوا ئەگەر ئاگادار ببمەوە یەکێك لەفەرماندەکان یا کەسانی نزیکی من بۆ ئەنجامی کارێك یا بەراوەردە کردنی نیازێك بێتە لای تۆ، لەخزمایەتی پێغەمبەر (د.خ) بەدوور بم ئەگەر نەیکوژم و دەست بەسەر سامانەکەیدا نەگرم. ئەم هاتوچۆیانە چییە رۆژانە لەبەردەم ماڵەکەی تۆدا دەبینرێت؟ ئایا تەشیت نییە خۆتی پێوە سەرقاڵ بکەیت یا ناتوانی قورئان بخوێنیتەوە یا ژوورێکت نییە تۆ لەباوەش بگرێت؟ خۆت بەدوور بگرە لەوەی دەرگای ماڵەکەت بۆ موسوڵمان یا ناموسوڵمانێك بکەیتەوە. خەیزەران سەرسوڕماو هەستا و بیٚ ئەوەی هیچ بڵێت، رۆشت.

دواتر هادی بەهاوەڵانی خۆی وت: کاممان لەپێشین، من یا ئێوە، دایکی من لەپێشتر یا دایکی ئێوە؟ وتیان: تۆ و دایکت لەپێشترن؟ هادی وتی: کام یەك لەئێوە حەز دەکات ناوی دایکی ببێتە وێردی سەرزمانی خەڵکان و بڵێن دایکی

فلان، ئەمە و ئەوەی کرد؟ وتیان: کەسمان ئەوە پەسەند ناکەین. هادی وتی: کەواتە بۆ دەڕۆنە بەردەم ماڵی دایکم و باسی وتەکانی ئەو دەکەن؟ کاتێك ئەمەیان بیست، چیتر گفتوگۆ کردن لەگەڵ خەیزەرانیان پشتگوێ خست.

ڕۆژێك هادی برنجی بۆ خەیزەران نارد و وتی: ئەم خواردنەم بەلاوە خۆش بوو، حەزم کرد تۆیش لێی بخۆیت. کەسانی نزیکی خەیزەران وتیان: کەمێك چاوەڕوان بە. سەگێکیان هێنا و خواردنەکەیان خستە بەردەم و سەگەکە دەست بەجێ تۆپی. هادی کەسی بۆ لای خەیزەران نارد و وتی: تامی برنجەکە چۆن بوو؟ دایکی وتی: زۆر باش. هادی وتی: تۆ لێت نەخوارد چوونکە ئەگەر دەتخوارد دەمتوانی بەئاسوودەی ژیان بەسەر ببەم. بەڵام کام خەلیفە هەبە بەبوونی دایکی بتوانێت هەست بەبەختەوەری بکات.

هەروەها دەڵێن: چۆنیەتی مەرگی ئەو بەمشێوە بوو: هادی بۆ لەسەر کار لابردنی ڕەشید لەجێگری خەلیفە و وەرگرتنی بەیعەت بۆ جەعفەری کوڕی، هەوڵەکانی خۆی خستەگەڕ.، خەیزەران بۆ گیانی ڕەشید ترسا و کاتێك هادی نەخۆش کەوت کەنیزەکانی خۆی راسپارد و ئەوانیش پشتیان خستە سەردەمی و ئەوەندەیان زەخت لێکرد تا گیانیدا. بەمشێوەیە خەیزەران کەسێکی بەدوای یەحیا کوڕی خالید نارد و ئەوی لەمەرگی هادی ئاگادار کردەوە.

مەرگ، ژیان، سرشت و مناڵەکانی هادی

مەرگی هادی لەشەوی هەینی نیوەی رەبیع الاول/١٣ سێپتامبەر یا چواردەی رەبیع الاول/١٢ سێپتامبەر یا شانزەی ئەم مانگە/١٤ سێپتامبەر روویدا. ماوەی فەرمانڕەوایەتی ئەو یەك ساڵ و سێ مانگ یا چواردەمانگ بوو. تەمەنی ئەو لەکاتی مەرگ بیست و شەش ساڵ یا بیست و سێ ساڵ بوو. ڕەشید نوێژی لەسەر خوێند.

نازناوی ئەو باوکی محەممەد و دایکی خەیزەران، دایکی مناڵ بوو. ئەو لەعیسا ئابادی گەورە، لەناو باخەکەی بەخاك سپێردرا. باڵا بەرز و ئێسك پان بوو. ڕەنگی پێستی سپی و کەمێك سووورباو بوو. لێوی سەرەوەی کەمێك بۆ لای لووتی بەرز

ببوویەوە.

مەهدی خزمەتکارێکی بۆ دانابوو کەبەردەوام پێی دەوت: موسا، لێو بخە سەریەك. تا هەر دوو لێوی بکەوێتە سەر یەك و لەبەر ئەمە نازناوی (موسا لێو بخە سەریەك)ی بەسەردا برا.

نۆ منالی بۆ هاتە دنیا، حەوت کوڕ و دوو کچ. کوڕەکانی ئەو یەکیان جەعفەر بوو کەهادی دەیوست بەیعەتی بۆ وەربگرێت، ئەوانیتر، عەباس، ئیسحاق، ئیسماعیل و سلێمان و موسا کوڕی موسا کەکوێر بوو. دایکی هەموویان دایکی منالْ بوو. دوو کچەکەی ئەو یەکیان دایکی عیسا بوو کەدواتر بوو بەهاوسەری مەئمون و ئەوی دیکەیان دایکی عەباسە کەنازناوەکەی (نونە)یە.

بەشێك لەتایبەتمەندییەکانی هادی

هادی لەدادخوازی خەڵکان بۆ ماوەی سێ ڕۆژ دەستی هەڵگرت. حەرانی پێی وت: ئەی سەروەری باوەڕداران، خەڵکان بەم کردەوەی تۆ رازی نابن. هادی بەعەلی کوڕی سالحی وت: مۆڵەتی هاتن بەخەڵکان بدە تا (جفلی) بینە لای من نەك (نقری). عەلی کوڕی سالح ڕۆشتەدەر بێ ئەوەی لەم وتەیە تێگەشتبێت. حەزی نەدەکرد بگەڕێتەوە و سەبارەت بەم وتەیە بپرسێت. عەرەبێکی بیابان نشینی بینی و ئەم پرسیارەی لێکرد. لەوەڵامدا وتی: جفلی یانی ئەوەی مۆڵەت بەخەڵکان بدە دەستە دەستە بێن. ئەو مۆڵەتی بەهەموو خەڵکاندا و خەڵکان تا دوواین کەس ڕۆشتنە ژوور. هادی تا شەو لێکۆڵینەوەی لەسکالاکانی ئەوان کرد. کاتێك بارەگاکەی چۆڵ بوو، عەلی کوڕی سالح لەوەی ڕوویدا بوو، هادی ئاگادار کردەوە و داوای لێکرد پاداشت بەو عەرەبە بیابان نشینە ببەخشێت. هادی فەرمانیدا سەد هەزار درەمی پێ ببەخشن. عەلی کوڕی سالح وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، ئەوە عەرەبێکی بیابان نشینە و دە هەزار درەمی بەسە. هادی وتی: ئەی عەلی، من دەبەخشم و تۆ ڕژدی دەبەیت.

دەگێڕنەوە: ڕۆژێك هادی بەمەبەستی سەردانی دایکە نەخۆشەکەی کۆشکی بەجێهێشت. عومەر کوڕی ڕەبیع پێی وت: ئەی سەروەری باوەڕداران، ئایا

ڕێگەیەکی باشتر لەمەت نیشان بدەم؟ فریای خەڵکان بکەوە. هادی بۆ دامەزراوەی داد گەڕایەوە و دادی خەڵکانی وەرگرت. کەسی بۆ لای دایکی نارد تا لەبارودۆخی ئاگادار ببێتەوە.

دەگێڕنەوە: عەبدوالله کوڕی مالك فەرماندەی پاسەوانەکانی مەهدی بوو. دەڵێت: مەهدی فەرمانی پێدام قامچی لەشەو نشینەکان و گۆرانیبێژەکانی هادی بدەم و زیندانیان بکەم تا دەستی هادی بەوان نەگات. ئەو کارەم کرد. هادی کەسی بەدوای مندا نارد تا سزای ئەوان کەم بکەمەوە بەڵام ئەو کارەم نەکرد. کاتێك هادی خەلافەتی گرتەدەست، لەکوژرانی خۆم دڵنیا بووم. ڕۆژێك منی بانگ کرد. کفن پۆش ڕۆشتمە بارەگاکەی. هادی لەسەر تەخت دانیشتبوو، شمشێری دەرکێشابوو، سفرەی مەرگی ڕاخستبوو. سڵاوم بۆ نارد. لەوەڵامدا وتی: سڵاوت لێ نەبێت. بیرتە ئەو ڕۆژەی کەسم بۆ لای تۆ نارد تا قامچی لە حەرانی نەدەیت و گرنگیت بەداواکەی من نەدا. ئایا فلأنە کەس و فیسارە کەست لەبیرە – ئاماژەی بەشەونشیینەکانی خۆی کرد– فەرمانەکەی منت پشتگوێ خست. وتم: بەڵێ، لەبیرمە. ئایا دەتوانم هۆکارەکەی باس بکەم؟ وتی: بەڵێ، مۆڵەتت هەیە. وتم: سوێندت دەدەم بەخوا چۆن دەبێت ئەگەر ئەو پێگەم پێببەخشیت کەباوکت پێی بەخشیم و فەرمانی ئەنجامدانی کارێکم پێ بدەیت، ئەوسا یەکێك لەمناڵەکانت فەرمانێك بەمن بدات و من فەرمانەکەی ئەو جێبەجێ بکەم و فەرمانەکەی تۆ پشتگوێ بخەم. هادی وتی: ئەو کارە پەسەند ناکەم. وتم: هەنووکە چۆن ئەوکات گوێرایەڵی فەرمانەکانی باوکت بووم، گوێرایەڵی فەرمانەکانی تۆم. هادی منی لەخۆی نزیك کردەوە، دەستیم ماچ کرد، دیاری پێ بەخشیم و وتی: ئەو کارەت پێ دەسپێرم کەباوکم پێی سپاردی. خواوەند هاورێی تۆ بێت. بەرەو ماڵەوە گەڕامەوە و سەبارەت بەکارەکانی خۆم ئەندێشەم دەکرد، بەخۆمم وت: گەنجە، هەندێ کات مەی دەخواتەوە و ئەو کەسانەی ئازارم پێ گەیاندوون، هاونشینی شەوانەی ئەون یا وەزیرن یا دەبیر، ئەگەری هەیە لەکاتی مەستی بۆچوونەکەی بگۆڕن.

عەبدوالله دەڵێت: دانیشتبووم، کچەکەم لەپاڵمدا ڕاکشابوو. نانم لەت لەت دەکرد و دەمکردە ناو ئاوگۆشتەکەی، تیکەم دەخستە ناو دەمی کچەکەم و خۆیشم

دەمخوارد لەناکاو سمی پێی چوارپێکان زەوی لەراندەوە، گومانم کرد بوومەلەرزەیە. وتم: ئەوە روویدا کەلێی دەترسام.

لەناکاو دەرگا کرایەوە و سوارەکان هاتنە ژوور. هادی لەنێوان ئەوان لەسەر ئەسپەکەی خۆی دانیشتبوو. کاتێك بینیم، بەرز بوومەوە و دەست و پێیم ماچ کرد. هادی وتی: ئەی عەبدوالله! لێکۆڵینەوەم لەکارەکەی تۆکرد. بەخۆم وت ئەگەری هەیە گومان بکەیت مەی خۆرەکان دەوری منیان گرتووە و ئەگەری هەیە لەکاتی مەستی بۆچوونم سەبارەت بەتۆ بگۆڕن، هاتووم دڵت ئاسوودە بکەم و دڵنیات بکەم لەوەی هیچ کینەییەکم لەدڵدا نییە. هەنووکە لەو خواردنەی دەیخۆیت، بیهێنە تا نمەکیماڵەکەت بکەم و چیتر ئاسوودە بە. ئاوگۆشتم خستە بەردەمی، لێی خوارد و ئەوسا وتی: دیارییەکانی من بۆ عەبدوالله بێنن. لەم کاتەدا چوارسەد ئێستر کەباریان درەم و شتی دیکە بوو، هێنایان. هادی وتی: ئەمە هەمووی بۆ تۆیە. لەم سامانە بۆ کارەکەت کەڵك وەربگرە و ئێسترەکان بۆ من بگەڕێنەرەوە چوونکە بۆ هەندێ سەفەر پێویستم پێیانە. ئەمەی وت و گەڕایەوە.

دەگێڕنەوە: یەعقوب کوڕی داود دەڵێت: هیچ عەرەب و ناعەرەبێك، ماف هاوشێوەی عیسا کوڕی ماهانی لەئەستۆی مندا نییە. رۆژێك لەزیندان هاتە لام و وتی: سەروەری باوەڕداران، هادی فەرمانی بەمن داوە سەد قامچی لەتۆ بدەم. قامچییەکەی بەهێواشی بەسەر پشتی مندا هێنا و سەد جار ئەو کارەی دووبارە کردەوە و دواتر ڕۆشت. هادی لێی پرسی: چیت لێکرد؟ وتی: فەرمانەکەی سەروەری باوەڕدارانم جێبەجێ کرد، ئەوەندم لێدا تا گیانی بۆ پەروەردگار بگەڕێتەوە. هادی وتی: ئێمە لەخواین و بۆ لای ئەو دەگەڕێینەوە. سوێند بەخوا لەناو خەڵکان منت ریسوا کرد، چیتر لەمەدوا دەڵێن: هادی ئەو خەلیفەیە خوێنی یەعقوب کوڕی داودی ڕشت. عیسا کاتێك بێ ئۆقرەیی هادی بینی، وتی: سوێند بەخوا ئەو زیندووە. هادی وتی: سپاس بۆ خوا.

دەگێڕنەوە: ئیبراهیم کوڕی سەلم کوڕی قوتەیبە، لای هادی پێگەیەکی بەرزی هەبوو. مناڵەکەی ئیبراهیم مرد. هادی بۆ پرسە ڕۆشتە لای و پێی وت: ئەی ئیبراهیم! ئەوەی تۆی شادمان کردبوو، ئەگەری هەیە دوژمن بێت و ئاژاوە، و

ئەوەی تۆی خەمبار کردووە ئەگەری هەیە چاکە بێت. ئیبراهیم وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، هیچ ئەندامێکم نەما خەمی تیا نەبێت مەگەر ئەوەی بەخۆڕاگری لێپاولیپ کرا. کاتێك ئیبراهیم مرد، ئەم پێگەیە بەسەعید کوڕی سەلەم گەیشت.

دەگێڕنەوە: عەلی کوڕی حسەین کوڕی عەلی کوڕی حسەین کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب کەنازناوەکەی جەزرییە، لەگەڵ روقیە کچی عەمرۆ عوسمانییە پەیوەندی هاوسەر گیری بەست. روقیە پێشتر هاوسەری مەهدی بوو. ئەم هەواڵە بەهادی گەیشت. هادی کەسی بۆ لای عەلی کوڕی حسەین نارد و ئەو ڕۆشتە لای. هادی پێی وت: هیچ هاوسەرێکت دەست نەکەوت جگە لەهاوسەری سەروەری باوەڕداران؟ عەلی کوڕی حسەین وتی: خواوەند تەنیا هاوسەرگیری لەگەڵ ژنەکانی باوەگەورێم، پێغەمبەر (د.خ)، بەناڕەوا دادەنێت و ژنانی دیکە بێ هیچ منەتێك بۆ ئێمە ڕەوان. هادی بەداردەستەکەی خۆی کێشای بەسەریدا، سەری شکا و دواتر پێنسەد قامچی لێدا. هادی دەیویست ئەو دەست لەروقیە بەربدات بەڵام عەلی کوڕی حسەین ئەو کارەی نەدەکرد. بەهۆی ئازاری قامچییەکان نیوە گیان بوو. لەیەکێك لەپەنجەکانی ئەنگوستیلەیەکی گرانبایی دەبینرا. یەکێك لەکۆیلەکانی مەبەستی فڕاندنی ئەنگوستیلەکەی کرد، کاتێك ویستی دەریبێنێت، عەلی کوڕی حسەین دەستی کرد و لێیدا. کۆیلە هاواری کرد و هادی هات و دەستی خزمەتکارەکەی بینی، توڕە بوو و وتی: لەگەڵ ئەوەی باوکمت ریسوا کرد و بەوشێوەیە لەگەڵ من ئاخاوتیت، ئەو بەڵایەت بەسەر کۆیلەکەم هێناوە؟ عەلی کوڕی حسەین وتی: لەخۆی بپرسە. هادی کۆیلەکەی سوێنددا تا راستی بێنێتە سەرزمان. کۆیلە راستییەکەی باس کرد. هادی وتی: شایەتی دەدەم ئەو کوڕە مامی منە. ئەگەر ئەو کارەی نەدەکرد پەیوەندی خزمایەتی خۆم لەگەڵ ئەو دەپچڕاند. فەرمانی ئازاد کردنی ئەویدا.

دەگێڕنەوە: رۆژێك کەسێکی زەندیقییان هێنایە لای مەهدی، مەهدی ئەوی کوشت و چوارمێخەی کێشاو دواتر بەهادی وت: هەرکات لەسەر تەختی فەرمانڕەوایەتی دانیشتیت، دژی ئەم کەسانە شمشێر لەکالان دەرکێشە

(شوێنکەوتەکانی مانی) چوونکە ئەمانە بەشێوەیەکی ئاشکرا خەڵکان بۆ کارە قێزەونەکان و پشت کردنە ژیان و هەوڵدان بۆ ئەو دنیا فریو دەدەن و دوای ئەوە رێگەی گۆشت خواردن و خۆدوور خستنەوە لەدەست کردنە ناو ئاوی پاك و دووری لەکوشتنی دەعبا ئازاردەرەکان و بەدوای ئەم کارانە بۆ پەرەستنی دوو خوایی یانی رووناکی و تاریکی و ڕەوا زانینی نزیکی لەگەڵ خوشك و کچ و شۆردن بەگمیز و فڕاندنی منداڵەکان لەهەر کۆڵان و گەڕەکێك بۆ رزگار کردن لەتاریکی و بردنیان بەرەو رووناکی، هان دەدەن. بۆ ئەوان پەتی سێدارە ئامادە بکە و شمشێر دەربێنە و بەکوشتنی ئەوان خۆت لەخواوەند نزیك بکەرەوە. من، باوەگەورێی خۆم -- عەباس- لەخەودا بینی، شمشێرێکی دایە دەستم تا خوێنی ئەو کەسانە برێژم کەدوو خواوەند دەپەرەستن.

کاتێك هادی هاتە سەرکار، وتی: ئەم دەستەیە لەناو دەبەم، فەرمانیدا هەزار پەتی سێدارە هەڵبدەن بەڵام دوو مانگ دووای ئەم وتەیە، مرد.

دەگێڕنەوە: عیسا کوڕی داب، شارەزاترینی خەڵکی حیجاز لەئەدەبدا بوو. لای هادی پێگەیەکی بەرزی پێبڕا کەپێشتر کەس ئەو پێگەی پێنەبڕابوو. بەردەوام لەکاتی دانیشتن، هادی فەرمانی دەدا پشتی بۆ بێنن. تەنیا ئەم فەرمانەی بۆ ئەو دەردەکرد. هادی پێی دەوت: بەیانی و ئێواریێ بەئامادە بوونی تۆ بەخێرایی بەسەردەچێت، ئەگەر لەبەرچاوم ون بیت، هیچ کات لەدڵم دەرناچیت.

ڕۆژێك هادی فەرمانیدا سی هەزار دیناری پێبدەن. بۆ بەیانی کوڕی داب، کارگوزارەکەی خۆی بۆ لای پەردەدارەکەی هادی نارد تا دینارەکانی لێوەربگرێت. پەردەدار وتی: ئەم کارە لەئەستۆی مندا نییە. برۆ لای سەرپەرەستی دیوان و خاوەنی مۆر. کارگوزار گەڕایەوە بۆ لای کوڕی داب و ئاگاداری کردەوە. کوڕی داب وتی: وازی لێبێنە. ڕۆژێك هادی لەشوێن خەوی بەهاری کۆشکی بەغداد وەستابوو. کوڕی دابی لەگەڵ تەنیا یەك کۆیلەدا بینی. بەحەرانی وت: ئایا نابینی قیافەی کوڕی داب، پەرێشانە؟ ئێمە بەخششمان پێدا تا شوێنەوارەکەی ببینین. حەرانی وتی: ئەگەر فەرمان بدەیت، لێکۆڵینەوە لەم کارە دەکەم. هادی وتی: نا، خۆی چەندایەتی و چۆنایەتی خۆی باشتر دەزانێت. هادی ڕۆشتە لای کوڕی داب

وبۆ تانە لێدان پێی وت: دەبینم جل و بەرگی تازە و پاکت لەبەر کردووە، زستان هاتووە و پێویستت بەجل و بەرگی نوێیە. کوڕی داب وتی: توێشووم کەمی کردووە. هادی وتی: چۆن؟ بەخششمان بەتۆ کرد تا سامان بەدەست بێنیت. کوڕی داب وتی: یەك درهەم بەدەستی من نەگەشتووە. هادی سەرپەرەستی گەنجینەی تایبەتی بانگ کرد و فەرمانیدا دەستبەجێ سی هەزار درەمی پێ بدەن.

خەلافەتی ڕەشید کوڕی مەهدی

لەم ساڵەدا بۆ هارون ڕەشید کوڕی محەممەد کوڕی عەبدوالله کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس، لەو شەوەی هادی مرد، بەیعەتیان وەرگرت. لەتەمەنی بیست و دوو ساڵی لەسەر تەختی خەلافەت دانیشت. دایکی خەیزەران، دایکی منالێ، خەڵکی یەمەن و لە(جەرش) بوو. لەکۆتاییەکانی زیحەججەی ساڵی سەد و چل و نۆی کۆچی/ ١٩ مارسی ٧٦٢ زایینی لەرەی چاوی بەدنیا هەڵهێنا. هەروەها وتوویانە لەسەرەتای موحەرەمی ساڵی سەد و چل و نۆی کۆچ/١٦ فەوریەی ٧٦٦ زایینی لەدایك بوو.فەزل کوڕی یەحیای بەرمەکی، حەوت ڕۆژ پێش ئەو چاوی بەدنیا هەڵهێنا. هارون ڕەشید هەم شیری دایکی کوڕی یەحیای دەخوارد هەم شیری خەیزەران. لەگەڵ فەزل برای شیری بوون.

کاتێك هادی مرد، یەحیا کوڕی خالیدی بەرمەکی- وەك دەستەیەك دەڵێن- لەزینداندا بوو. هادی مەبەستی کوشتنی ئەوی کرد. هەرسیمە کوڕی ئەعیەن خۆی بەڕەشید گەیاند و ئەوی لەسەر تەختی فەرمانڕەوایی دانیشاند. ڕەشید کەسێکی بەدوای یەحیادا نارد و ئەوی ئازاد کرد و کردی بەوەزیری خۆی. فەرمانی پێدا نامە بۆ هەموو شارەکان بنوسێت و لەهەواڵی مەرگی هادی و خەلافەتی خۆی ئاگاداریان بکاتەوە.

دەگێڕنەوە: کاتێك هادی مرد، یەحیا کوڕی خالید ڕۆشتە لای ڕەشید کە لەجێگەدا خەوتبوو، پێی وت: هەستە ئەی سەروەری باوەڕداران. ڕەشید وتی: تاکەی بۆ بەدەست هێنانی خەلافەت بەمشێوەیە سەرسوڕماوم دەکەیت! ئەگەر ئەم هەواڵە بەهادی بگات، دەبێت چی بکەین؟ یەحیا لەمەرگی هادی ئاگاداری کردەوە

و ئەنگوستیلەکەی بەو سپارد. لەم کاتەدا کەسێك مژدەی بۆ هارون هێنا کەخواوەند کوڕێکی پێ بەخشیوە. ئەو، ناوی ئەم کوڕەی نا عەبدوالله کەهەمان مەئمونە. جل و بەرگی لەبەر کرد و ڕۆشتە لای جەنازەکەی هادی و لەعیسا ئاباد نوێژی لەسەر جەنازەکەی خوێند. ئەو، لەهەمان کات باوکی عیسمەتی کوشت و ڕێگەی بەغدادی گرتەبەر.

هۆکاری کوشتنی باوکی عیسمەت ئەمە بوو: ڕۆژێك ئەو و جەعفەر ڕێگەیان دەبڕی و گەیشتنە پردێك لەپردەکانی عیسا ئاباد. باوکی عیسمەت بەڕەشیدی وت: لەشوێنی خۆت بێستە تا جێگری خەلیفە بپەڕێتەوە. ڕەشید وتی: فەرمان فەرمانی ئەمیرە. وەستا و جەعفەر گوزەری کرد. ئەمە پاڵی بەڕەشیدەوە نا بۆ ئەوەی تۆڵەی لێ بستێنێتەوە.

کاتێك ڕەشید گەیشتە بەغداد، لەسەر پردێك وەستا و مەلەوانەکانی بانگ کرد تا بڕۆنە ناو ئاوەکە. وتی: مەهدی ئەنگوستیلەیەکی پێ بەخشیم کەسەد هەزار دەڕژیا و بە(جبل) ناوی دەبرد. پەیکی هادی هات و داوای ئەنگوستیلەکەی لەمن کرد. من کەلێرەدا وەستابووم، خستمە ناو ئاوەکە. مەلەوانەکان ڕۆشتنە ناو ئاوەکە و ئەنگوستیلەکەیان دەرهێنا. ڕەشید شادمان بوو.

کاتێك هادی مرد، خوزەیمە کوڕی خازم لەهەمان شەو هێرشی کردە سەر جەعفەر کوڕی هادی و لەناو جێگە هێنایەدەر و پێی وت: یا خۆت لەسەر کار لادەبەیت یا دەتکوژم. ئەو ڕازی بوو و خۆی لەسەر کار لابرد و ڕۆژی دواتر خوزەیمە ئەوی نیشانی خەڵکاندا و هەمووان بۆ ئەو کارە (خۆ لەسەر کار لابردنی جەعفەر) بوونە شایەت و لەبەیعەتی ئەو ئاسوودە بوون. بەمشێوەیە خوزەیمە پێگەیەکی بەرزی بەدەست هێنا.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەمساڵەدا لەمانگی شەوال/ مارس، ئەمین چاوی بەدنیا هەڵهێنا. ناویاننا محەممەد. مەئمون لەو گەورەتر بوو. لەم ساڵەدا ڕەشید یەحیا کوڕی خالیدی وەك وەزیر دەستنیشان کرد و پێی وت: کاروباری خەڵکم خستە سەر شانی تۆ. کەواتە

بەباشترین و شیاوترین شێوە، داوەری بکە، هەرکەس دەخوازیت لەسەر کار لایببە و هەرکەس دەخوازی، کاروبارەکانی پێ بسپێرە. ئەنگوستیلەکەی پێ سپارد. ئیبراهیمی موسڵی لەمبارەوە هۆنراوەیەکی هەیە بەم ناوەرۆکە:

الم تر ان الشمس كانت سقيمة فلما ولى هارون اشرق نورها

بيمن امين الله هارون ذى الندى فهارون واليها و يحيا وزيرها

واتاکەی: ئایا نابینی تیشکی هەتاو کەم ببوویەوە و کاتێك هارون فەرمانڕەوایی گرتەدەست، تیشك پرژان دەستی پێکرد. لەپیرۆزی ئەمین هارون بەردەوام دەبەخشێت دەڵێی هارون فەرمانڕەوای هەتاوە و یەحیا وەزیرەکەی.

یەحیا بەرووکار فەرمانی بەخەیزەرانی دایکی ڕەشید دەدا.

لەم ساڵەدا یەزید کوڕی حاتەمی موهەلیبی، فەرمانداری ئەفریقییە کۆچی دووای کرد و کوڕەکەی خۆی، داودی وەك جێگر دانا. کێونشینەکانی باجە، ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردەوە و ئەبازییە بەهەمان شێوە. داود سوپایەکی بۆ جەنگی ئەوان ڕەوانە کرد بەڵام ئەبازییەکان سەرکەوتنیان بەدەست هێنا و سوپاکەی داودیان تێکشکاند. داود سوپایەکی دیکەی تەیار کرد و ئەم جارە ئەبازییەکان شکستیان خوارد و سوپاکەی داود شوێنیان کەوتن و ژمارەیەکی زۆر لەوانیان کوشتار کرد. داود وەك فەرماندار مایەوە تا ڕەشید مامی داود، روەح کوڕی حاتەمی موهەلبی وەك فەرمانداری ئەفریقییە دەستنیشان کرد. داود بۆ ماوەی نۆ مانگ فەرمانڕەوایەتی کرد.

لەم ساڵەدا ڕەشید، عومەر کوڕی عەبدولعەزیزی لەفەرمانداری مەدینە دوور خستەوە و ئیسحاق کوڕی سلێمان کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباسی لەجێگەی ئەو دانا.

هەروەها لەم ساڵەدا هەرکەس لەعەلەوییەکان کەخۆی شاردبوویەوە، خۆی ئاشکرا کرد. تەبا تەبا عەلەوی یا هەمان ئیبراهیم کوڕی ئیسماعیل و عەلی کوڕی حسەین کوڕی ئیبراهیم کوڕی عەبدوالله کوڕی حەسەن لەناو ئەواندا دەبینران. دەستەیەك لەزەندیقییەکان لەخۆ حەشاردانی خۆیان بەردەوام بوون. یونس کوڕی فەروە و یەزید کوڕی فەیز لەناو ئەواندا دەبینران.

هەروەها لەم ساڵەدا ڕەشید هەموو سنوورەکانی جەزیرە و قێنسرینی هەڵگرت و کردی بەیەك سنوور و بە(عواصم) ناوی برد. ڕەشید فەرمانیدا (فەرەج) خزمەتکاری تورك، تەرسوس ئاوەدان بکاتەوە و خەڵکان لەویٚ نیشتەجیٚ بکات.

سەرپەرەستی حاجییەکان لەم ساڵەدا ڕەشید بوو. ئەو درەم و دیناری فراوانی لەناو دوو حەرەمەکدا دابەش کرد.

دەڵێن: ڕەشید لەم ساڵەدا جەنگی هاوینەی ئەنجامدا. دەستەیەکی دیکە دەڵێن: سلێمان کوڕی عەبدوالله بەکائی لەهاویندا جەنگی کرد.

لەم ساڵەدا عەبدوالله کوڕی قوسەم فەرمانڕەوای مەککە، موسا کوڕی عیسا فەرمانڕەوای کوفە، محەممەد کوڕی سلێمان کوڕی عەلی فەرمانڕەوای بەسرە، بەحرەین و یەمامە و عومان و ئەهواز و فارس، فەزڵ کوڕی سلێمانی توسی فەرمانڕەوای خوراسان و عەبدولمەلیك فەرمانڕەوای موسڵ بوو.

لەم ساڵەدا عەبدولرەحمانی ئومەوی، پاشای ئاندۆلۆس بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشی کردە سەر بەربەرییەکانی نەفزە و ریسوایی کردن و کوشتارێکی کەم وێنەی لەناو ئەواندا دەستپێکرد.

هەروەها لەم ساڵەدا عەبدولرەحمان فەرمانیدا بناغەی مزگەوتی هەینی قەرتوبە (کوردوبا) دابرێژن. ئەم مزگەوتە لەشوێنێك دروست کرا کەپێشتر کەنیسە بوو. ئەو سەد هەزار دیناری بۆ دروست کردنی ئەم مزگەوتە تەرخان کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و حەفتا و یەکی کۆچی (٧٨٧ زایینی)

مەرگی عەبدولڕەحمانی ئومەوی پاشای ئاندۆلۆس

لەم ساڵەدا عەبدولڕەحمان کوڕی معاویە کوڕی هوشام کوڕی عەبدولمەلیك، پاشای ئاندۆلۆس کۆچیی دوایی کرد. مەرگی ئەو لەمانگی ڕەبیع الاوەلی ئەم ساڵە/ دێسامبەر یا بەوتەیەك لەساڵی سەد و حەفتا و دووی کۆچی/ ٧٨٨ زایینی ڕوویدا. بەڵام ئەم گومانە ڕاست نییە. ئەو لەدیمەشق یا لەعولیا لەکەنارەکانی تەدمۆر لەساڵی سەد و سیانزەی کۆچ/٧٣١ زایینی چاوی بەدنیا هەڵهێنا و لەقەرتەبە (کوردۆبا) مرد. عەبدوالڵەی کوڕی نوێژی لەسەر جەنازەکەی خوێند. عەبدولڕەحمان هوشامی کوڕی وەك جێگری خۆی دەستنیشان کرد. هوشام فەرمانڕەوایەتی شاری ماردەی لەژێر دەستا بوو. کوڕە گەورەکەی سلێمان کوڕی عەبدولڕەحمان فەرمانداری تەلیتەڵە(تۆڵدۆ) بوو. هیچ کام لەم دوو کوڕە فریای جەستەی بێ گیانی باوکیان نەکەوتن و تەنیا عەبدوالله ناسراو بە (بەلەنسی) خۆی بەجەنازەی باوکی گەیاند و بۆ هوشامی برای بەیعەتی وەرگرت و هەواڵی مەرگی باوك و فەرمانڕەوایەتی هوشامی بۆ نووسی. هوشام ڕێگەی قەرتەبەی گرتەبەر.

فەرمانڕەوایی عەبدولڕەحمان سی و سێ ساڵ ویەك مانگ درێژەی کێشا. نازناوی ئەو باوکی موتەریف یا باوکی سلێمان یا باوکی زەیدە. یانزە کوڕ و نۆ کچی بۆ هاتە دنیا. هاوسەرەکەی ژنێکی بەربەڕی لەئەسیرەکانی ئەفریقییە بوو. ئەو سور و سپی، لەڕ، بالأبەرز، یەك چاو، دوو پرچی درێژ، زمان پاراو، وتاردەر، خۆڕاگر، فرەزان و دوورئەندێش بوو و بۆ شوێنکەوتنی نەیارەکانی چالاك وبلەز. بیری لەئاسوودەیی نەدەکردەوە و کەسی بۆ ئەنجامدانی کارەکانی خۆی ڕانەدەسپارد. لەخۆپەسەندی و خۆبەزل زانین خۆی دوور دەخستەوە و تاقولأیی سوپاکان بوێری و ئازایەتی لەخۆی نیشاندەدا. بەخشەر و جوامێر بوو، بەردەوام جل وبەرگی سپی لەبەر دەکرد. لەدوورئەندێشی و سەختگیر و بەرێوەبردنی وڵات،

بەهاوتای مەنسوریان دەزانی.

ئەو بناغەی کۆشکی ڕۆسافەی لەقورتەبە داڕشت تا ئەمەکداری خۆی بۆ باوەگەورێی کەروسافەی شامی بنیات نابوو، نیشان بدات. کاتێك ڕۆشتە ناو کۆشکەکە، تاقە دارخورمایەکی بینی و ئەم هۆنراوەی هێنایە سەرزمان:

تبدت لنا وسط الرصافة نخلة　　تناءت بارض الغرب عن بلد النخل

فقلت: شبيهى فى التغرب و النوى　　و طول التنائى عن بنى و عن اهلى

نشأت بارض انت فيها غريبة　　فمثلك فى الاقصاء و امنتأى مثلى

سقتك الغوادى المزن من صوبها الذى　　يسح و يستمرى المساكين بالوبل

واتاکەی: لەناو روسافە دارخورمایەکی تاقانە خۆی نیشانی ئێمەدا کە لەکەنارێکی دوور لەکەناری دارخورماکان دوور کەوتۆتەوە. پێمان وت: لەتەنیایی و دوور کەوتەوە و درێژبوونەوەی ماوەی دوور کەوتنەوە لەژن و منالّ، هاوشێوەی منیت. لەزەوییەك بەژنت راست کردەوە کەتیایدا بێگانەیت و کەسێکی هاوشێوەی تۆ لەدوور کەوتنەوە و دوور بوون، هاوشێوەی منە. هەورە پڕ بارانەکان لەهەمان شوێنەوە تۆ تێراو دەکەن کە لەئەستێرەی مەساکین ڕەوان دەبێت.

منالّەکانی ئومەییە لەرۆژهەلأتەوە مەبەستی ئەویان کرد کە لەناودارترینی ئەوان عەبدولمەلیك کوڕی عومەر کوڕی مەروان، هەمان ئەستێرە درەوشاوەی منالّەکانی ئومەییە بوو کەپشتی کردە منالّەکانی عەباس. پێشتر ئاماژەمان بەم بابەتەدا. یانزە منالّەکەی هاورێیەتیان دەکرد.

هاتنەسەرکاری هوشام، منالّەکەی عەبدولرەحمان

عەبدولرەحمان هوشامی وەك جێگری خۆی دەستنیشان کردبوو. هوشام، بەتەمەنترین منالّی عەبدولرەحمان نەبوو بەلّکو سلێمان لەو گەورەتر بوو. هوشام نیشانەکانی بوێری و بەرێوەبردنی ولأتی تیا دەبینرا. لەبەر ئەمە باوکی وەك جێگری خۆی دەستنیشانی کرد.

کاتێك باوکی هوشام مرد، ئەو لەماردە فەرمانڕەوایەتی دەکرد و کاروبارەکانی ئەو ناوچەی هەلّدەسووڕاند. برا گەورەکەی فەرمانڕەوایەتی تۆلّدۆی دەکرد و پێی

وابوو جێگەی باوکی دەگرێتەوە. لەبەر ئەوەی باوکی هوشامی پێش ئەو خستبوو، ڕژدی پێدەبرد و لەناخەوە گوێرایەڵی فەرمانەکانی نەبوو. عەبدوڵڵەی برای کەهەمووان ئەویان بە بەلەنسی دەناسی، هاتە کوردوبا بۆ سەر جەنازەی باوك، کاتێك باوکی چاوی خستە سەریەك، بۆ هوشامی برای بەیعەتی وەرگرت و نوێژی لەسەر جەستەی باوکی خوێند. هەواڵی مەرگی باوك و بەیعەتی بۆ هوشام نووسی. هوشام دەستبەجێ ڕێگەی کوردوبای گرتەبەر و لەماوەی شەش ڕۆژ گەشتە ئەو سەرزەمینە و لەسەر تەخت دانیشت. عەبدوڵڵە هاتە لای، هەرچەند بەرواڵەت ملکەچی خۆی نیشاندا بەڵام لەناخەوە حەزی بەم کارە نەدەکرد. دواتر بەخواستی خوا ئاماژە بەم بابەتە دەدەین.

سەحسەحی خارجی

لەم ساڵەدا سەحسەحی خارجی لەجەزیرە ئالآی شۆڕشی بەرز کردەوە. فەرمانداری جەزیرە، باوکی هورەیرە سوپایەکی بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی سەحسەح ڕەوانە کرد و سوپاکەی تێکشکاند. ئەو ڕێگەی موسڵی گرتەبەر و لەباجەرمی ڕووبەڕووی سوپای ئەم شارە بوویەوە و ژمارەیەکی فراوان لەوانی کوشت و بۆ جەزیرە گەڕایەوە و دەستی بەسەر ناوچەکانی ڕەبیعەدا گرت. ڕەشید سوپایەکی ڕازاندەوە و لەدوورین ڕووبەڕوی یەکبوونەوە. سەحسەحیان کوشت. ڕەشید باوکی هورەیرەی لەفەرمانڕەوایی جەزیرە لابرد.

کوژرانی ڕوەح کوڕی ساڵح

لەمساڵەدا ڕەشید، ڕوەح کوڕی ساڵحی هەمەدانی لەفەرماندەکانی موسڵ، بۆ کۆکردنەوەیماڵیاتی مناڵەکانی تەغلەب دەستنیشان کرد. لەنێوان ئەو و مناڵەکانی تەغلەب ناسازگاری هاتە ئاراوە. ئەو سوپایەکی کۆکردەوە و مەبەستی جەنگی ئەوانی کرد. مناڵەکانی تەغلەب ئاگادار بوونەوە و خۆیان ئامادە کرد و بۆ جەنگی ڕوەح بەڕێکەوتن و بەشێوەیەکی لەناکاو و شەوانە هێرشیان کردە سەر

خۆی و هاوەڵانی و لەناویانبردن. حاتەم کوڕی ساڵح لەسەکیر لەم ڕووداوە ئاگادار بوویەوە و سوپایەکی کۆکردەوە و هێرشی کردە سەر مناڵەکانی تەغلەب و لەهێرشێکی لەناکاو ژمارەیەکی زۆر لەوانی کوشت و بەئەندازەی کوژراوەکان ئەسیری گرت.

لەمساڵەدا ڕەشید، عەبدولمەلیك کوڕی ساڵحی هاشمی لەموسڵ لابرد و ئیسحاق کوڕی محەممەدی لەجێگەی ئەودانا.

دانانی ڕوەح کوڕی حاتەم وەك فەرمانداری ئەفریقییە

لەمساڵەدا ڕەشید، ڕوەح کوڕی حاتەم کوڕی قەبیسە کوڕی موهەلیب کوڕی باوکی سوفرەی وەك فەرمانداری ئەفریقییە دەستنیشان کرد. ڕەشید لەمەرگی براکەی ئاگادار بوویەوە. ڕەشید ڕوەحی لەمانگی رەجەب/مەی ئەم ساڵە بۆ ئەفریقییە ڕەوانە کرد. لەوکاتەدا برازاکەی داود کوڕی یەزید فەرمانڕەوایی ئەفریقییەی دەکرد. بەگەیشتنی ڕوەحی مامی، ئەو بۆ لای ڕەشید گەڕایەوە. ڕەشید ئەوی وەك فەرمانداری ناوچەیەکی دیکە دەستنیشان کرد.

ڕوەح دەڵێت: کارگوزاری فەلەستین بووم کەڕەشید منی بانگ کرد. کاتێك گەیشتمە بەردەم بارەگای ئەو، لەهەواڵی مەرگی یەزیدی برام ئاگادر ببوویەوە. ڕەشید وتی: هیوادارم خواوەند خەمی لەناوچوونی براکەت بڕەوێنێتەوە، تۆ دەکەمە جێگەکەی ئەو تا ڕێز لەچاکە و کەسەکانی ئەو بگریت.

ڕوەح بەرەو ئەفریقییە بەڕێکەوت. ئەم سەرزەمینە لەرۆژگاری ئەو ئارام و دوور لەشۆڕش وئاژاوە بوو چوونکە یەزیدی برای ژمارەیەکی زۆری لەخەواریجییەکان لەناو بردبوو و ئەوانەی مابوونەوە، ئارام و دەستەمۆ ببوون.

ڕوەح لەقەیرەوان مرد و لای گۆڕی براکەی بەخاك سپێردرا. مەرگی ئەو لەرەمەزانی ساڵی سەد و حەفتا و چوار/ ٩ ژوئەنی ٧٩١ زایینی بوو. کاتێك مەنسور، یەزید کوڕی حاتەمی وەك فەرمانڕەوایی ئەفریقییە دەستینشان کرد، فەرمانداری سندی بەڕوەحی برای بەخشی. بەمەنسوریان وت: ئەی سەروەری باوەڕداران! گۆڕی ئەم دوو برایەت لەیەك دوور خستەوە (یەکیان لەسند وئەوی

دیکەیان لەئەفریقییە) یەزید لەقەیرەوان مرد و ڕەشید فەرمانڕەوایی ئەفریقییە بەروەح سپارد و ئەویش لەو سەرزەمینە چاوی لەجیهان بەست و لای گۆڕی براکەی بەخاك سپێردرا.

روەح لەرۆژهەلاّت زەمین زیاتر لەیەزید بەناوبانگ بوو و یەزید لەرۆژئاوا چوونکە مانەوەی ئەو لەو ناوچەیە زیاتر و شەڕی ئەو لەگەلّ ئاژاوەچییەکان دیارتر و بەرچاوتر بوو.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم سالّەدا باوکی عەباس فەزلّ کوڕی سلێمانی توسی لەخوراسان هاتە بەغداد و ڕەشید، جەعفەر کوڕی محەممەد کوڕی ئەشعەسی وەك فەرمانداری خوراسان دیاری کرد. کاتێك جەعفەر ڕێگەی خوراسانی گرتەبەر، عەباس بەرەو کابول ڕۆشت. لەگەلّ خەلّکانی کابول جەنگا و دەستی بەسەردا گرت. دواتر سانهاری گرت و هەموو سامانەکانی تالاّن کرد.

هەروەها لەم سالّەدا ڕەشید، باوکی هورەیرە کوڕی فروخ فەرمانداری جەزیرەی کوشت. ڕەشید باوکی حەنیفە حەرب کوڕی قەیسی بۆ لای باوکی هورەیرە نارد و ئەو باوکی هورەیرەی هێنایە بەغداد و ڕەشید کوشتی.

لەم سالّەدا ڕەشید فەرمانیدا تالبییەکان (منالّەکانی ئەبو تالیب) لەبەغدادەوە بۆ مەدینەی پێغەمبەر (د.خ) ڕەوانە بکەن جگە لەعەباس کوڕی حەسەن کوڕی عەبدوالله کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب.

لەم سالّەدا فەزلّ کوڕی سەعیدی حەروری ئالاّی شۆڕشی بەرز کردەوە و باوکی خالیدی مەزوری سکی هەلّدڕی.

لەم سالّەدا روەح کوڕی حاتەم هاتە ئەفریقییە و عەبدسەمەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس سەرپەرەستی ڕیّ ورەسمی حەجی لەئەستۆ گرت.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و حەفتا و دووی کۆچی (٧٨٨ زایینی)

چۆنیەتی نافەرمانی کردنی سلێمان و عەبدوڵڵە، کوڕەکانی عەبدولرەحمان لەفەرمانەکانی براکەی خۆیان، هوشام

لەم ساڵەدا و یا بەوتەیەکی ڕاستتر لەساڵی سەد و حەفتا و سێی کۆچی /٧٨٩ زایینی، سلێمان و عەبدوڵڵە دوو کوڕەکەی عەبدولرەحمان کوڕی معاویە کوڕی هوشام، پاشای ئاندۆلۆس، نافەرمانی فەرمانی براکەی خۆیان، هوشامیان کرد. هوشام دوای باوکی لەسەر تەخت دانیشت – وەك پێشتر ئاماژەمان پێدا – کاتێك هوشام لەسەر تەخت ئارامی گرت، عەبدوڵڵەی برای ناسراو بەبەلەنسی، هاوڕێیەتی دەکرد و هوشام ڕێزی دەگرت، چاکەی لەگەڵ دەکرد و پێشی دەخست بەڵام عەبدوڵڵە ڕازی نەدەبوو مەگەر بەشەریك بوونی لەفەرمانڕەوایەتی هوشام.

ماوەیەك تێپەڕی و عەبدوڵڵە ترسی هوشامی کەوتە دڵەوە. بۆ لای سلێمانی برای لەتوڵدۆ هەڵات. کاتێك عەبدوڵڵە لەکورڈوبا ڕۆشت، هوشام دەستەیەکی بەدوای ئەودا نارد تا بیگەڕێیننەوە بەڵام نەیانتوانی بیگرن. هوشام سوپاکەی خۆی ئامادە کرد و ڕێگەی توڵدۆی گرتەبەر و گەمارۆی خستە سەر ئەو شارە. سلێمان هێزێکی زۆری کۆکردەوە. کاتێك هوشام دەوری شارەکەی گرت، سلێمان لەتوڵدۆ هاتەدەر و کوڕەکەی خۆی و عەبدوڵڵەی بۆ پارێزگاری کردنی شارەکە بەجێهێشت. خۆی ڕێگەی کوردوبای گرتەبەر بۆ ئەوەی دەستی بەسەردا بگرێت. هوشام لەمەبەستەکەی ئاگادار بوویەوە بەڵام لەشوێنەکەی خۆی نەجووڵا و لەتوڵدۆ دوور نەکەوتەوە و لەگەمارۆکەی بەردەوام بوو.

سلێمان بەڕێکەوت و گەیشتە شەقوندە (سەکوندا) و ڕۆشتە ناو ئەو سەرزەمینە. لەم کاتەدا خەڵکانی کوردوبا بۆ بەرگری کردن هێرشیان کردەسەر. هوشام کوڕەکەی خۆی عەمید ئەلمولکی لەگەڵ سوپایەك بەدوای سلێماندا نارد. کاتێك لەسلێمان نزیك کەوتەوە، سلێمان هەڵات و ڕووی کردە ماردە. کارگوزاری هوشام لەماردە ڕووبەڕووی بوویەوە و هێزەکانی سلێمانی تێکشکاند. هوشام بۆ ماوەی دوو مانگ و چەند ڕۆژ گەمارۆی خستە سەر توڵدۆ و دوای ئەوەی دارەکانی

ئەو ناوچەی لەبنەوە بڕی، ڕووی کردە کوردوبا. لەم کاتەدا عەبدوڵڵەی برای بێ وەرگرتنی ئەمان هاتە لای. هوشام ڕێزی لەبراکەی خۆی گرت و دڵنەوایی دایەوە.

لەساڵی سەد و حەفتا و چواری کۆچی /٧٩٠ زایینی، هوشام معاویەی کوڕی لەگەڵ سوپایەکی گەورە بۆ تەدمور ڕەوانە کرد کەسلێمان لەوێ بوو. معاویە لەگەڵی جەنگی و دەوروبەری تەدموری وێران کرد و خەڵکەکەی سەرگەردان و پەرێشان بەرەو دەریا هەڵاتن. سلێمان لەتەدمور هەڵات و پەنای بۆ بەربەرەکانی بەلەنسییە (والێنسیا) برد کەسەرزەمینێکی زیاد لەڕادە دژوار و مەترسیدارە. معاویە بۆ کوردوبا گەڕایەوە.

ئەنجامی کێشەکانی نێوان سلێمان و هوشام بەمە کۆتایی هات کەسلێمان ژن و منداڵ و سامانەکانی خۆی وەرگرتەوە و ئاندۆلۆسی تەسلیم کرد. هوشام لەمیراتی باوکی شەست هەزار دیناری پێدا بەمەبەستی سازان. سلێمان ڕووی کردە سەرزەمینی بەربەرەکان و لەوێ مایەوە.

چۆنیەتی قووت بوونەوەی دەستەیەك لەبەرابەر هوشام

لەم ساڵەدا سەعید کوڕی حسەین کوڕی یەحیای ئەنساری لەشاغەنت لەکەنارەکانی تەرتوسە (تورتوسا) لەرۆژهەڵاتی ئاندۆلۆس ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە. پێشتر باسمان کرد ئەو لەکاتی کوژرانی باوکی پەنای بۆ ئەو سەرزەمینە برد. ئەو خەڵکی بۆ پەیوەست بوون بەیەمانییەکان هان دەدا و پشتیوانی دەکردن. دەستەیەکی فراوان لەدەوری کۆبوونەوە و ئەو دەستی بەسەر شاری تورتوسا گرت و یوسفی قەیسی، کارگوزاری شارەکەی دەرپەڕاند. موسا کوڕی فەرتون لەبەرابەر ئەو خۆڕاگری کرد و خەڵکی بۆ پەیوەست بوون بەهوشام هان دەدا. موزەرییەکان هاورێیەتیان کرد و شەڕیان لەگەڵ سەعید دەستپێکرد. لەئەنجامدا شکستیان پێهێنا. موسا ڕووی کردە سەرقوستە (ساراگوزا) و دەستی بەسەردا گرت. لەم کاتەدا موالی حسەین کوڕی یەحیا کە بەجەحدەر ناویان دەبرد، لەگەڵ دەستەیەکی فراوان لەبەرابەر ئەو خۆڕاگرییان کرد و موسایان کوشت.

مەتروح کوڕی سلێمان کوڕی یەقزان لەشاری بەرشەلۆنە ئاڵای شۆڕشی بەرز

کردەوە و دەستەیەکی زۆر هاورێیەتیان کرد. ئەو شاری ساراگوزا و وەشقەی گرت و دەستی بەسەر پانتاییەکی فراواندا گرت. هێزی فراوان بوو بەتایبەت ئەو کاتەی هوشام سەرقاڵی جەنگ لەگەڵ دوو براکەی خۆی بوو.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا ڕەشید، ئیسحاق کوڕی محەممەدی لەفەرمانداری موسڵ لابرد و سەعید کوڕی سەلمی باهلی لەجێگەی ئەو دانا، هەروەها یەزید کوڕی مەرید کوڕی زائیدە، برازای مەعن کوڕی زائیدەی لەئەرمەنستان لابرد و جێگەی ئەوی بەبراکەی عوبەیدالله کوڕی مەهدیدا.

لەم ساڵەدا ئیسحاق کوڕی سلێمان کوڕی عەلی جەنگی هاوینەی ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا ڕەشید بۆ خەڵکانی سواد (بومییەکانی عێراق)ماڵیاتی دە یەکی ڕێکخست کەدوای وەرگرتنی نیوەی بەرهەمەکانی ئەوان وەریدەگرت.

سەرکردەی حاجییەکان لەم ساڵەدا یەعقوب کوڕی مەنسور بوو.

هەروەها لەم ساڵەدا فەزڵ کوڕی ساڵح کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس، برای عەبدولمەلیك و سلێمان کوڕی بیلال موالی باوکی عەتیق و باوکی یەزید ڕەباح کوڕی یەزیدی لەخمی مردن.

باوکی یەزید لەقەیرەوان چاوی لەجیهان بەست. دۆعاکانی ئەو بەردەوام وەردەگیرا.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و حەفتای سێ کۆچی (٧٨٩ زایینی)

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی سلێمان کوڕی عەلی لەبەسرە مرد. ڕەشید کەسی نارد تا میراتی ئەو وەربگرێت. سامان و چوارپێکانی ئەو زیاد لەرادە بوو. ئەوەی لەم سامانە شیاوی دەسەڵات بوو، ڕەوانەی ڕەشیدیان کرد و شتەکانی دیکەیان پشتگوێ خست.

لەناو ئەو کاڵایانەی وەریان گرت، شەست هەزار هەزار (پارچە قوماش) دەبینرا. کاتێك سامانەکە گەشتە دەستی ڕەشید، زۆربەی لەناو هاونشین و گۆرانیبێژەکاندا بەخشییەوە و پاشماوەکەی بەگەنجینە سپارد.

هۆکاری وەرگرتنی ئەم سامانە لەلایەن ڕەشیدەوە ئەوە بوو جەعفەر کوڕی سلێمان برای محەممەد کوڕی سلێمان لای ڕەشید دژی براکەی خۆی قسەی دەکرد و دەیوت: ئەو (محەممەد کوڕی سلێمان) هەرچی هەیە، لەسامانی خەڵکان کۆی کردۆتەوە، تا بەمشێوەیە ڕێگە بۆ خۆی تەخت بکات (دەستی بەخەلافەت بگات) و سامانەکانی ئەو شەش دانگی تایبەتە بەسەروەری باوەڕداران.

ڕەشید بەردەوام فەرمانی دەدا کتێبەکانی محەممەد کوڕی سلێمان ڕێزیان لێ بگیرێت. کاتێك ئەو مرد، کتێبەکانی بۆ جەعفەری برای مایەوە. ڕەشید لێی تووڕە بوو، بەڵام لەبەر ئەوەی محەممەد جگە لەجەعفەر برای دیکەی بوو، ڕەشید رازی بوو بەوەی کتێبەکان بۆ ئەو بێت و لەبەرابەردا، سامانەکە بەڕەشید بگات.

لەم ساڵەدا خەیزەران دایکی هارون ڕەشید کۆچی دوایی کرد. ڕەشید جەستەی دایکی لەسەر شان تا گۆڕستانی قوڕەیش برد و لەوێ بەخاکی سپارد. کاتێك ڕێ و ڕەسمی بەخاك سپاردن کۆتایی هات، مۆری لەجەعفەر کوڕی یەحیا کوڕی خالید وەرگرت و بەفەزڵ کوڕی ڕەبیعی سپارد.

هەروەها لەم ساڵەدا ڕەشید، جەعفەر کوڕی محەممەد کوڕی ئەشعەسی لەفەرمانڕەوایی خوراسان لابرد و کوڕەکەی ئەو عەباس کوڕی جەعفەری لەجێگەی ئەو دانیشاند.

سەرکردەی حاجییەکان لەم ساڵەدا ڕەشید بوو. لەبەغدادەوە ئیحرامی

دەستپێکرد.

لەم ساڵەدا مورگات فەرمانڕەوای جەلیقییە (گالیسیا) لەشارەکانی ئاندۆلۆس، مرد و دوای ئەو بەرمەند کوڕی قەلوریەی قەشە فەرمانڕەوایەتی گرتەدەست بەڵام دواتر خۆی لەتەختی پاشایەتی دوور خستەوە و ڕێگەی خواپەرەستی گرتەبەر و تەختی پاشایەتی بەبرازاکەی خۆی بەخشی. برازاکەی ئەو لەساڵی ٧٩١/١٧٥ زایینی لەسەر تەخت دانیشت.

لەم ساڵەدا سەلام کوڕی باوکی موتیع و جوەیرییە کوڕی ئەسما کوڕی عوبەیدی بەسری و مەروان کوڕی معاویە کوڕی حارس کوڕی ئەسمای فەزاری (باوکی عەبدوالله) مردن. مەرگی باوکی عەبدوالله لەمەککە و بەشێوەیەکی لەناکاو بوو.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و حەفتا و چواری کۆچی (٧٩٠ زایینی)

لەم ساڵەدا ڕەشید، ئیسحاق کوڕی سلێمانی وەك فەرمانڕەوای سند و موکران دەستنیشان کرد. یوسف کوڕی باوکی یوسفی وەك دادیار دیاری کرد لەگەڵ ئەوەی باوکی هێشتا لەزینداندا بوو.

لەم ساڵەدا روەح کوڕی حاتەم مرد و ڕەشید رووی کردە بنەماڵەی جودی و لەقردا و بازەبدا، لەکەنارەکانی دوورگەی کوڕی عومەر دابەزی و کۆشکێکی بۆ خۆی دروست کرد.

شەڕی هاوینە لەم ساڵەدا لەلایەن عەبدولمەلیك کوڕی ساڵحەوە ئەنجامدرا.

سەرکردەی حاجییەکان لەم ساڵەدا ڕەشید بوو. ڕەشید سامانێکی زۆری لەناو خەڵکاندا بڵاو کردەوە.

لەم ساڵەدا عەلی کوڕی میسهەر لەسەرپەرەستی کردنی دامەزراوەی دادی موسڵ دوور خرایەوە و ئیسماعیل کوڕی زیادی دولابی، جێگەی ئەوی گرتەوە.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و حەفتا و پێنجی کۆچی(٧٩١ زایینی)

لەم ساڵەدا ڕەشید کوڕەکەی محەممەدی بەنازناوی ئەمین وەك جێگر دەستنیشان کرد. لەکاتێکدا تەنیا پێنج بەهار تەمەنی بوو، بەیعەتی بۆ وەرگرت.

هۆکاری بەیعەت وەرگرتن ئەمە بوو: عیسا کوڕی جەعفەر کوڕی مەنسور (خاڵی ئەمین) ڕۆشتە لای فەزڵ کوڕی یەحیا کوڕی خالید و پرسیاری ئەنجامی ئەوی کرد و پێی وت: ئەو کوڕی تۆیە (فەزڵ برای ڕەشید بوو) و خەلافەتی ئەو دەبێت بۆ تۆ بێت. فەزڵ ئەم مژدەی پێدا و بۆ ئەم کارە هەوڵی دەدا تا ئەوەی خەڵکان بۆ جێنشینی ئەو پەیمانیان بەست.

لەم ساڵەدا ڕەشید، عەباس کوڕی جەعفەری لەفەرمانداری خوراسان دوور خستەوە و خالید کوڕی غێتریفی لەجێگەی ئەو دانا.

عەبدولرەحمان کوڕی عەبدولمەلیك کوڕی ساڵح لەهاویندا شەڕی کرد و گەیشتە پانتاییەکانی ئەقریتییە. هەروەها دەڵێن عەبدولمەلیك خۆی جەنگی هاوینەی ئەنجامدا و سەرمای سەخت بەرادەیەك کێشەی بۆ نانەوە کەدەست و پێی ژمارەیەکی زۆر لەسوپاییەکان ڕەش بوویەوە.

لەم ساڵەدا یەحیا کوڕی عەبدوالله کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن کوڕی عەلی ڕووی کردە دەیلەم. هارون ڕەشید لەم ساڵەدا سەرپەرەستی حاجییەکانی گرتە ئەستۆ.

سەرکەوتنی هوشام بەسەر دوو براکەی خۆی و مەتروح

لەم ساڵەدا هوشام کوڕی عەبدولرەحمان، پاشای ئاندۆلۆس، بەسەر دوو براکەی خۆی سلێمان و عەبدوالله سەرکەوت وئەوانی لەئاندۆلۆس دوور خستەوە. کاتێك لەسەرکوت کردنی ئەوان ئاسوودە بوو، هێرشی کردە سەر مەتروح کوڕی سلێمان تا سەرکوتی بکات. سوپایەکی گەورەی بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد و فەرماندەیی سوپاکەی بەباوکی عوسمان عوبەیدالله کوڕی عوسمان سپارد. سوپا بۆ سەرکوت کردنی مەتروح بەرێکەوت. مەتروح لەساراگوسا بوو. سوپاکەی

هوشام گەمارۆی خستە سەر شارەکە بەڵام نەیانتوانی دەستی بەسەردا بگرن و باوکی عوسمان گەڕایەوە و لەقەڵای تەرسوونە (تارزونا) جێگیر بوو. ئەم قەڵایە لەساراگوساوە دوور نەبوو. هوشام فەرمانی هێرش کردنە سەر ساراگوسای بەسوپاییەکانیدا و ئەوان شارەکەیان تالان کرد و ڕێگەی گەشتنی دانەوێڵە و خواردەمەنییە پێویستییەکانی شارەکەیان گرت.

ڕۆژێك مەتروح لەکۆتاییەکانی ڕۆژ بەمەبەستی ڕاو هاتەدەر و بازێکی بۆ ڕاوی باڵندەیەك هەڵفڕاند. باڵندەکە گرفتار بوو. مەتروح لەگەڵ دوو هاورێکەی مەبەستی سەربڕینی باڵندەکەیان کرد. کاتێك مەتروح لەسوپاکەی دوور کەوتەوە و لەگەڵ ئەو دووانەدا بەتەنیا مایەوە، هێرشیان کردەسەر و سەریان بڕی و سەرە بڕاوەکەیان بردە لای باوکی عوسمان. باوکی عوسمان بۆ هێرش کردنە سەر ساراگوسا سوپاکەی ڕازاندەوە بەڵام خەڵکەکەی نامەیان نووسی و گوێڕایەڵی و ملکەچی خۆیان نیشاندا. باوکی عوسمان ڕازی بوو و لەساراگوسا دابەزی و سەری مەتروحیان بۆ هوشام نارد.

جەنگی هوشام لەئاندۆلۆس

کاتێك باوکی عوسمان توانی مەتروح سەرکوت بکات، سوپای هەڵگرت و ڕووی کردە فەرەنگ. ڕێگەی ئولیە و قەڵاکانی گرتەبەر و دوای ڕووبەڕوو بوونەوە لەگەڵ دوژمن، توانی سەرکەوتن بەدەست بێنێت و ژمارەیەکی زۆریان لێ بکوژێت. خواوەند ئەم سەرزەمینەی لەسەر دەستی ئەو گرت.

لەم ساڵەدا هوشام، یوسف کوڕی بەختی وەك پێشەنگی سوپاکەی بۆ جەلالیقە (گالیسیا) ڕەوانە کرد و ئەو ڕووبەڕووی فەرماندەکەیان بەناوی (بۆزرۆگ بەرمەند) بوویەوە. ئاگری شەڕ هەڵگیرسا و گالیسیاییەکان شکستیان خوارد و ژمارەیەکی زۆریان کوژران.

هەروەها لەم ساڵەدا خەڵکی تۆلدۆ ملکەچی خۆیان بۆ هوشام نیشاندا و هوشام ئەمانی پێ بەخشین.

لەم ساڵەدا هوشام بەپێی ئەو هەواڵانەی سەبارەت بەعەبدولمەلیکی کوڕی پێی

دەگەیشت، ئەوی زیندانی کرد و تاکۆتایی ژیانی باوکی لەپانتاییەکانی ژێر دەسەلآتی باوکی لەزیندان مایەوە و سەرئەنجام لەساڵی ١٩٨/ ٨٠٤ زایینی مرد.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا حەسینی خاریجی لەخوراسان ئالآی شۆڕشی بەرز کردەوە. ئەو لەموالییەکانی قەیس کوڕی سەعلەبە و خەڵکی ئەوق بوو. فەرمانڕەوای سەجستان، عوسمان کوڕی عومارە سوپایەکی بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو نارد بەلآم حەسین شکستی پیٚ هێنا و دواتر مەبەستی خوراسان، بادغەیس، بوشەنج و هەراتی کرد. ڕەشید بۆ غێتریف نامەی نووسی و داوای سەری حەسینی کرد. غێتریف، داود کوڕی یەزیدی لەگەڵ دوانزە هەزار شەڕکەر بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد. حەسین لەگەڵ شەشسەد کەس ڕووبەڕوویان بوویەوە و هێزەکانی داودی شکاند و ژمارەیەکی زۆری لیٚ کوشتن. دواتر ڕووی کردە خوراسان و لەساڵی ٧٩٣/١٧٧ زایینی کوژرا.

لەم ساڵەدا لەیس کوڕی سەعدی فەقیە لەمیسر و محەممەد کوڕی ئیسحاق کوڕی ئیبراهیم باوکی عەنبەسی شاعیر مردن.

هەروەها لەم ساڵەدا موسەییب کوڕی زوهەیر کوڕی عومەر کوڕی موسلیمی زەببی- یا بەوتەیەك لەساڵی ٧٩٢/١٧٦ زایینی- سەرکردەی پاسەوانەکانی مەنسور و مەهدی کەمەهدی فەرمانداری خوراسانی پیٚدا، مرد.

لەم ساڵەدا ئیدریس کوڕی ئیدریس کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب کۆچی دوایی کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و حەفتا و شەشی کۆچی (٧٩٢ زایینی)

لەم ساڵەدا یەحیا کوڕی عەبدوڵلە کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن لەدەیلەم دەرکەوت و شکۆ و مەزنی پێبڕا و هێزەکانی فراوان بوون و خەڵکان لەهەموو شارەکانەوە لەدەوری کۆبوونەوە. ڕەشید لەم ڕووداوە خەمبار بوو. فەزڵ کوڕی یەحیای لەگەڵ پەنجا هەزار هێزی شەڕکەر ڕەوانە کرد و فەرمانڕەوایەتی جەرجان وتەبەرستان و ڕەی و ناوچەکانی دیکەی بەوسپارد و سامانێکی زۆری پێدا. فەزڵ کوڕی یەحیا کوڕی عەبدوڵلە نامەیەکی بۆ نووسی و دڵنەوایی کردەوە و لەدەرئەنجامی کارەکەی ئاگاداری کردەوە و دژوارییەکانی ڕێگەی نیشاندا و هیواداری کرد.

فەزڵ لەگەڵ سوپاکەی خۆی لەتاڵەقان لەشوێنێك بەناوی ئەشەب دابەزی. بەردەوام نامەی بۆ یەحیا دەنووسی و پەیکی بۆ لای فەرمانڕەوای دەیلەم دەنارد و هەزار هەزار درەمی پێبەخشی تا ڕێگەی هاتنە دەرەوەی یەحیا لەدەیلەم فەراهەم بکات. یەحیا بەسازان لەگەڵ هارون ڕازی بوو لەسەر ئەو بنەمایەی فەزڵ بەدەستخەتی خۆی ئەمانی ئەو لەڕەشید وەربگرێت و قازییەکان و فەقیهەکان و زۆرینەی منداڵەکانی هاشم و پیرەکانی ئەوان وەك عەبەسەمەد کوڕی عەلی بەشایەت بگرێت. ڕەشید ڕازی و کارەکەی فەزڵی پەسەند کرد. پێگەی فەزڵ لای هارون بەرز بوویەوە و ئەمان نامەکەی لەگەڵ چەندین دیاری گرانبایی ڕەوانە کرد. یەحیا و فەزڵ هاتنە بەغداد و ڕەشید بەرێز و گەرمییەوە پێشوازی لێکردن و سامانێکی زۆری بەیەحیا بەخشی.

دواتر یەحیای خستە زیندانەوە. یەحیا لەزیندان مرد. ڕەشید ئەمان نامەکەی یەحیا کوڕی محەممەدی نیشانی محەممەد کوڕی حەسەنی فەقیە و باوکی بەختەری قازیدا (بۆ ئەوەی هۆکارێك بۆ گرتنی یەحیا بدۆزنەوە). محەممەد وتی: ئەمان نامەکە ڕاستە. ڕەشید قسەی لەگەڵ کرد و ئاگاداری کردەوە کەیەحیا ئاژاوەگێڕ بووە و ئەو کاتە ئەمانی پێ بەخشراوە و هەنووکە کاتەکەی بەسەر چووە. لەئێستادا ئەو ئەمان نامەیە هیچ سوودێکی نییە. باوکی بەختەری

بەوتەکەی ڕەشید رازی بوو، وتی: ئەم ئەمان نامەیە بەم پێیە و بەو پێیە هیچ بەهایەکی نییە و ڕەشید دڕاندی.

فەرمانڕەوایی عومەر کوڕی مەهران لەمیسر

لەم ساڵەدا ڕەشید موسا کوڕی عیسای لەفەرمانڕەوایی میسر دوور خستەوە و جەعفەر کوڕی یەحیا کوڕی خالیدی لەجێگەی ئەو دانا. جەعفەریش بەنوێنەرایەتی خۆی عومەر کوڕی مەهرانی وەك فەرمانڕەوایی ئەو پانتاییە دەستنیشان کرد.

هۆکاری لابردنی موسا کوڕی عیسا ئەوە بوو ڕەشید ئاگادار بوویەوە موسا مەبەستی رووخاندنی خەلافەتی ئەوی لەسەردایە. ڕەشید وتی: سوێند بەخوا بەشێوەیەك لەسەر کار لایدەبەم زۆر ریسواتر لەلابردنی کەسانی بەردەم دەرگاکەی خۆی.

جەعفەر فەرمانیدا عومەر کوڕی مەهران بێنێتە دەرگای بارەگاکەی. ئەو پیاوێکی لۆچ، ئەندامێکی نارێك و کۆنەپۆش بوو. ڕەشید پێی وت: وەك فەرمانڕەوایی میسر دیاری کراویت؟ عومەر وتی: لەسەر بنەمای ئەو پەیمانانەی پێیان رازی ببم کەیەکیان ئەوەیە کاتێك کاروبارەکانی ئەو سەرزەمینەم رێکخست، لەسەر خواستی خۆم دەگەڕێمەوە. ڕەشید رازی بوو.

کاتێك عومەر گەیشتە میسر، ڕۆشتە ماڵەکەی موسا و لەریزەکانی خوارەوەی خەڵکان شوێنێکی بۆ دانیشتن دیاریکرد. کاتێك هەمووان بڵاوەیان لێکرد، موسا پێی وت: ئایا نیازێکت هەیە.؟ عومەر وتی: بەڵێ، ئەوسا فەرمانەکەی تەسلیم کرد. موسا کاتێك خوێندییەوە، وتی: ئایا باوکی حەفس (نازناوی عومەر) کەخوا تەمەنی درێژ بکات، خۆی دێت؟ عومەر وتی: من باوکی حەفسم. موسا وتی: نفرینی خواوەند لەفیرعەون بێت ئەو کاتەی وتی: ئایا فەرمانڕەوایی میسر تایبەت نییە بەمن. کاروبارەکانی بەعومەر سپارد. عومەر فەرمانی بەدەبیرەکەی خۆیدا پێشکەشی وەرنەگرێت مەگەر ئەوەی دەیخەنە ناو کیسە. لەبەر ئەمە نەچوارپێی لەکەس وەردەگرت، نەکەنیز. تەنیا جل و بەرگ وپارەی وەردەگرت و ناوی

خاوەنەکەی لەسەر کیسە دەنووسی و لەسوچێکدا دایدەنا.

میسرییەکان عادەتیان بوو درەنگ باج بدەن و کەم. عومەر کارەکانی خۆی لەگەڵ پیاوێکی میسری دەستپێکرد و داوای باجی لێکرد. ئەو لەدانی باجەکە کەمتەرخەمی لەخۆی نیشاندا. عومەر سوێندی خوارد باجی لێ وەرنەگرێت مەگەر لەبەغداد. چیتر باجی لێ وەرنەگرت و ئەوی ڕەوانەی بەغداد کرد و لەبەغداد قەرزەکەیان لێ وەرگرت. چیتر کەس بۆ دانی باج کەمتەرخەمی لەخۆی نیشان نەدەدا و دوایان نەدەخست. عومەر بەشی یەکەم و دواتر بەشی دووەمی باجی وەرگرت و کاتێك مەبەستی وەرگرتنی بەشی سێیەمی کرد، گلەیی و گازندەکان لەهەژاری و دەستکورتی دەستی پێکرد. پێشکەشییەکانی هێنایە بەردەست و بەهای ناوەکەی بۆ خاوەنەکانی نووسی و وەك باج لەقەڵەمیدا و ئەوەی مابوویەوە، خستییە ئەستۆی خۆیان. ئەوان بەخێرایی بۆ دانی باج هەوڵیاندا و بەمشێوەیە باجی میسر بێ کەم و کوڕی وەرگیرا. کەس جگە لەو نەیتوانی بوو ئەم کارە بکات. دوای ڕێکخستنی کاروبارەکانی میسر گەڕایەوە بۆ بەغداد.

ئاژاوەی دیمەشق

لەم ساڵەدا لەنێوان موزێرییەکان و یەمانییەکان لەدیمەشق ئاژاوەیەك کەوتەوە. سەرکردەی موزێرییەکان، باوکی هەیزام بوو کەناوی عامر کوڕی عومارە کوڕی خوزەیمی ناعیم کوڕی عەمرۆ کوڕی حارس کوڕی خاریجە کوڕی سەنان کوڕی باوکی حارسە کوڕی مورە کوڕی نوشبە کوڕی غەیز کوڕی مورە کوڕی عەوف کوڕی سەعد کوڕی زوبیان کوڕی بەغیز کوڕی رەیش کوڕی غەتەفانی مورییە. یەکێك لەشاسوارە بەناوبانگەکانی عەرەبەکانە.

هۆکاری ئاژاوەکە ئەمە بوو: کارگوزاری ڕەشید لەسەجستان یەکێك لەبراکانی باوکی هەیزامی کوشت. باوکی هەیزام لەشام ڕاپەڕی و دەستەیەکی فراوانی کۆکردەوە و لەپرسەی براکەیدا وتی:

سأبليك بالبيض الرقاق و بالقنا　　　فان بها ما يدرك الطالب الوترا

و لسنا كمن ينعى اخاه بغيره　　　يعصرها من ماء مقلته عصرا

و انا اناس ما تفيض دموعنا على هالك منا و ان قصم الظهرا

و لكتى اشفى الفواد بغارة الهب فى قطرى كتائبها جمرا

واتاكەی: بەشمشێری تیژ و ڕم بۆ تۆ دەگریم (دڵۆپی خوێنی لێ دەرژێت) و تۆڵەستێن بەشمشێر وڕم تۆڵە دەستێنێت. هاوشێوەی ئەوکەسانە نین هەواڵی مەرگی براکەی خۆیان بەباراندنی فرمیسك بەکەسانی دیکە بدات. خەڵکانێك نین بۆ مردووەکەی خۆیان – هەرچەند جەرگبڕ– فەرمێسك لەچاو ببارێنین. دڵی خۆم بەهێرشێك ئارام دەکەمەوە و ئاگرەکەی داوێنی ئەو سوپایە دەگرێت کە لەناو سەرزەمینەکەی مندان.

دەڵێن: ئەمە هۆنراوەی کەسێکی دیکەیە بەڵام ڕاستییەکەی ئەوەیە هۆنراوەی باوکی هەیزامە. ڕەشید فێڵێکی کرد و براکەیتری ئەوی هاندا و ئەو بەشێوەیەکی لەناکاو براکەی خۆی گرت و تەسلیمی ڕەشیدی کرد. دواتر منەتی خستە سەر و ئازادی کرد.

دەڵێن: هۆکاری سەرەکی ئەم ئاژاوەیە لەشام بوو. پیاوێك لەمناڵەکانی قەین بۆ ئارد کردنی گەنم ڕووی کردە ئاشی بەلقا. لەڕێگە لەباخێك گوزەری کرد، باخەکە تایبەت بوو بەپیاوێکی لەخمی یا جوزامی. خەیار و کاڵکی تیا چاندبوو. پیاوی قەینی دەستی دزی بۆ ئەم باخە درێژ کرد و باخەوان جوێنی پیدا و یەخەی یەکیان گرت. پیاوی قەینی ملی ڕێگەی گرتەبەر و ڕۆشت. باخەوان دەستەیەك لەیەمانییەکانی کۆکردەوە تا لەکاتی گەڕانەوەی پیاوی قەینی، ئازاری بدەن. کاتێك پیاوی قەینی گەڕایەوە، بەڕادەیەك لێیاندا کەدەستەیەك بۆ هاوکاری کردنی هاتن و لەم ناوەدا پیاوێکی یەمانی لەخوێنی خۆیدا گەوزا و مرد و کەسەکانی داوای خوێنی ئەویان کرد و بۆ وەرگرتنی تۆڵەی ئەو دەستیان خستە ناو دەستی یەك.

فەرمانڕەوای ئەو ڕۆژگارەی دیمەشق عەبدسەمەد کوڕی عەلی بوو. کاتێك خەڵك لەتێك چوونی پەیوەندییەکان نیگەران بوون، فرەزان و سەرکردەکان کۆبوونەوە تا بارودۆخ ئارام و هێور بکەنەوە. ڕۆشتنە لای مناڵەکانی قەین و گفتوگۆیان لەگەڵ کردن. ئەوانیش وەڵامی فرەزانەکانیان دایەوە. دواتر ڕۆشتنە لای یەمانییەکان و

لەگەڵیان ئاخاوتن. بەمشێوەیە وەڵامیان دایەوە: بگەڕێنەوە تا لێکۆڵینەوە لەم کارە بکەین. ئەوان بەدوای ئەم گفتوگۆیە بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشیان کردە سەر منداڵەکانی قەین و شەشسەد کەس لەوانیان کوشت. دەستەیەك ژمارەی کوژراوەکان بەسێسەد کەس دەزانن. منداڵەکانی قەین دەستی هاوکارییان بۆ خەڵکانی قەیس درێژ کرد و ئەوان وەڵامیان دانەوە. ئەوان پێکەوە روویان کردە سەوالیك لەکەنارەکانی بەلقا و هەشسەد کەسیان کوشت و ئاگری جەنگ لەنێوان ئەواندا بڵێسەی سەند.

عەبدسەمەد لەفەرمانداری دیمەشق دوورخرایەوە و ئیبراهیم کوڕی ساڵح کوڕی عەلی جێگەی ئەوی گرتەوە. ئەم جەنگانە دوو ساڵ درێژەی کێشا. ئەوان لەبەسنییە رووبەرووی یەك بوونەوە و نزیکەی هەشسەد کەس لەیەمانییەکان کوژران و دوای ماوەیەکی زۆر، ئەم جەنگ و بگرە وبێنە بەئاشتی و سازگاری کۆتایی هات.

ئیبراهیم کوڕی ساڵح کەخوازیاری سەرکەوتنی یەمانییەکان بوو، هاتە لای ڕەشید. لای ڕەشید خراپەی خەڵکانی قەیسی هێنایە سەرزمان بەڵام عەبد واحید کوڕی بوشری نەسری لەمنداڵەکانی نەسر، ئەوانی بێ تاوان لەقەڵەمدا و ڕەشید بەوتەکانی رازی بوو. هەموویان گەڕانەوە. ئیبراهیم کوڕی ساڵح کوڕەکەی خۆی ئیسحاقی بەنوێنەرایەتی خۆی وەك فەرمانڕەوای دیمەشق دیاری کرد. ئەویش زیاتر لەیەمانییەکان خۆی نزیك دەکردەوە. دەستەیەك لەخەڵکانی قەیسی زیندانی کرد، قامچی لێدان و ریشی ئەوانی تاشی. شۆڕش لەناو خەڵکان سەری هەڵدایەوە و غەسانییەکان هێرشیان کردە سەر پیاوێك لەمنداڵەکانی قەیس کوڕی عەبەسی و کوشتیان. براکەی ئەو هاتە لای دەستەیەك لەزەواقیلی حوران و داوای هاوکاری کرد. ئەوانیش هاوکارییان کرد و پیاوێکی یەمانییان کوشت.

یەمانییەکان هێرشیان کردە سەر کولەیب کوڕی عەمرلاۆ کوڕی جونەید کوڕی عەبدولرەحمان و میوانەکەیان کوشت. دایکی کوژراو، جلەکانی ئەوی هەڵگرت و ڕۆشتە لای باوکی هەیزام و لەبەردەم ئەو فڕیدا. باوکی هەیزام بەدایکی کوژراوی وت: بگەڕێرەوە تا لێکۆڵینەوە لەم پێشهاتە بکەین. لەمن دوورە پێ بخەمە

شوێنێکی نادیار. با فەرمانڕەوا بێت و داوای خوێنبایی لێ بکەین. ئەگەر وەڵامی داینەوە، بەمەبەستەکەی خۆمان گەشتووین و گەرنە بەرەو بارەگای سەروەری باوەڕداران دەڕۆین.

ماوەیەك دواتر ئیسحاق باوکی هەیزامی بانگ کرد. باوکی هەیزام ڕۆشتە دەرگای بارەگاکەی بەڵام ئیسحاق مۆڵەتی ڕۆشتنە ناوی پێنەدا. دواتر دەستەیەك لەزەواقیل پیاوێکی یەمانییان کوشت و یەمانییەکان پیاوێك لەسولەیمیان کوشت و سامانی خەڵکانی تلفیاسایان تالآن کرد کەدراوسێی موحاریب بوون.

موحاریب ڕۆشتە لای باوکی هەیزام و هەردووك بۆ لێکۆڵینەوە لەم کارە ڕۆشتنە لای ئیسحاق. ئیسحاق بەڵێنی پێدان و باوکی هەیزام شادمان گەڕایەوە. کاتێك گەڕایەوە، ئیسحاق کەسی بۆ لای یەمانییەکان نارد و ئەوانی دژی باوکی هەیزام هاندا. یەمانییەکان کەسەکانی خۆیان کۆکردەوەو لەلای جابییەوە هێرشیان کردە سەر باوکی هەیزام. باوکی هەیزام لەگەڵ ژمارەیەکی کەم خۆڕاگری کرد و توانی شکستیان پێ بێنێت و دەست بەسەر دیمەشقدا بگرێت و زیندانییەکان ئازاد بکات.

یەمانییەکان هێزیان کۆکردەوە و داوای هاوکارییان لەمناڵەکانی کەلب و کەسانی دیکە کرد و ئەوان وەڵامیان دانەوە. باوکی هەیزام ئاگادار بوویەوە و کەسی بۆ لای موزێرییەکان نارد و موزێرییەکان هاوکارییان کرد. ئەو لەتوما ڕووبەڕووی یەمانییەکان بوویەوە و شکستی پێهێنان.

دواتر یەمانییەکان ڕوویان کردە گوندەکانی قەیس لەنزیك دیمەشق. باوکی هەیزام زەواقیلی بەشوێن ئەواندا ڕەوانە کرد و شەڕیان لەگەڵ کردن و دووبارە توانیان شکستیان پێ بێنن. دەستەیەکی دیکە بۆ ڕووبەڕوو بوونەوە لەگەڵ سوپاکەی باوکی هەیزام ڕەوانە کران بەڵام ئەوانیش شکستیان خوارد. دواتر هاواری (فریای دەروازەی توما بکەون) بەرز بوویەوە و دەستەیەکی دیکە لەیەمانییەکان ڕوویان لەگۆڕەپانی جەنگ کرد و دوبارە شکستیان خوارد. بەمشێوەیە یەمانییەکان لەیەك ڕۆژ چوار جار ڕووبەڕووی شکست بوونەوە و هێزەکانی باوکی هەیزام سەرکوتوو گەڕانەوە.

ئیسحاق کەسی بەدوای باوکی هەیزام نارد و داوای کرد دەست لەشەڕ هەڵبگرێت. باوکی هەیزام دەستی هەڵگرت. ئیسحاق پەیامی بۆ یەمانییەکان نارد: من دەبمە ڕێگر لەشەڕی باوکی هەیزام لەگەڵ ئێوە، هەنووکە پیاوێکی هەڵخەڵەتاو لەبەرابەر ئێوەیە. ئەوان بەشمشێری دەرکێشراو لەدەروازەکانی ڕۆژهەڵاتەوە هێرشیان کرد بەڵام باوکی هەیزام پێشتر ئاگادار بوویەوە و لەگەڵ شاسوارەکانی خۆی ڕووبەڕوویان بوویەوە و تامی شکستێکی گەورەی پێچێشتن.

باوکی هەیزامیان ئاگادار کردەوە دەستەیەك بۆ هاوکاری یەمانییەکان لەدەروازەی توما کۆبوونەتەوە. باوکی هەیزام هێرشی کردە سەریان و کۆتای بەتۆماری ژیانیان هێنا. یەمانییەکان خەڵکانێك لەئەردەن، خەولان، کەلب و کەسانی دیکەیان کۆکردەوە. باوکی هەیزام ئاگادار بوویەوە و کەسی نارد تا بەوردی لەبارودۆخ ئاگاداری بکاتەوە بەڵام نێردە نەیتوانی هەواڵێکی ڕاست و دروستی بۆ بێنێت. یەمانییەکان مەبەستی ئەوەیان کرد لەشوێنێکەوە هێرش بکەن کەهێزەکانی باوکی هەیزام بەسەنگەر لێدان لێی ئاسوودە بوون.

کاتێك ڕۆژ گەیشتە نیوە و باوکی هەیزام هیچی نەبینی، هاوەڵانی خۆی بڵاوە پێکرد و خۆی گەڕایەوە بۆ ناو شار و دەستەیەکی بۆ پاسەوانی کردن ڕاسپارد. کاتێك ئیسحاق بینی باوکی هەیزام بەئاسوودەی گەڕاوەتەوە بۆ ناو شار، کەسانێکی بۆ لەناو بردنی ئەو قەڵایە نارد و فەرمانی هێرش کردنی بەیەمانییەکاندا. ئەوان هێرشیان کرد. پێشەنگەکانی سوپاکەی باوکی هەیزام بەپەلە لەم پێشهاتە ئاگاداریان کردەوە. لەم کاتەدا نزیك دەروازەی بچوکی شار بوو. یەمانییەکان هاتنە ناو شار و هێرشیان کردە سەر باوکی هەیزام. بێدرەنگ فەرمانی بەهاوەڵانیدا لەپشتەوە هێرش بکەنە سەر یەمانییەکان. ئەو کارەیان کرد. کاتێك یەمانییەکان ئەمەیان بینی، دەنگیان بەرز کردەوە: شوێنی هەڵاتن، شوێنی هەڵاتن، بەم شێوەیە دووبارە تامی تاڵی شکستیان چێشت و کەرەستەکانی جەنگیان لێ بەجێما.

لەسەرەتای مانگی سەفەر /ئاوریل، ئیسحاق سوپاییەکانی خۆی کۆکردەوە ولەکۆشکی حەجاج ئورودوویان لێدا. باوکی هەیزام هاوەڵانی خۆی ئاگادار

کردەوە. منداڵەکانی قەین و کەسانی دیکە هاتن. یەمانییەکان لەناو سوپاکەی ئیسحاقدا کۆبوونەوە. دەستەیەك لەسوپاییەکان جەنگیان ئەزمون کرد و یەمانییەکان شکان و دەستەیەك لەوان لەناو خوێنی خۆیاندا تلان. هاوەڵانی باوکی هەیزام سامانی دەستەیەك لەخەڵکانی (داری)یان تاڵان کرد و ئاگریان تێبەردا و گەڕانەوە. دووبارە دەستیان بۆ تاڵان کردن درێژ کردەوە و سوتاندیان و کوشتیان و چەندین جار شکستیان بەیەمانییەکان هێنا.

کچی زوحاك کوڕی ڕەملی سەکسەکی یەمانی داوای ئەمانی لەباوکی هەیزام کرد و باوکی هەیزام ئەمانی پێ بەخشی و ئەمان نامەیەکی بۆ نووسی. باوکی هەیزام لەگوندە یەمانییەکان لەکەنارەکانی دیمەشق دەستی بەتاڵان و بڕەو کرد و گوندەکانی سووتاند. کاتێك یەمانییەکان بارودۆخیان بەمشێوەیە بینی، کوڕی خارجەی حەرەشی و کوڕی عوزەی حوشنی و هۆزەکانی ئەوزاع و ئەوساب و موقرا و خەڵکانی کەفەرسوسییە و حەمیرییەکانیان بۆ لای باوکی هەیزام ڕەوانە کرد و داوای ئەمانیان کرد. باوکی هەیزام ئەمانی پێ بەخشین و خەڵکان ئاسوودە و ئارام بوون.

باوکی هەیزام بڵاوەی بەهاوەڵانی خۆی کرد و لەگەڵ چەند کەسێك لەدیمەشقییەکان مایەوە. ئیسحاق خیانەتی لەباوکی هەیزام کرد و پارەیەکی فراوانی بەسوپاییەکاندا تا بەشێوەیەکی لەناکاو هێرش بکەنە سەر باوکی هەیزام. ئەو، باوکی عوزافێری سەکسەکی لەگەڵ دەستەیەك بۆ کوشتنی باوکی هەیزام ڕەوانە کرد. باوکی هەیزام ڕووبەڕوویان بوویەوە و جەنگی بەشێوەیەك هەڵاتن.

شەڕی نێوان باوکی هەیزام و سوپاییەکان لەنیمەڕۆ تا شەو درێژەی کێشا و سوپاییەکانی باوکی هەیزام هێرشیان کردە سەر سەربازەکانی دییکە و بوێرییان لەخۆیان نیشاندا و لەگەڵ چوارسەد سەربازی بریندار گەڕانەوە بەڵام کەسیان لێ نەکوژرا. ئەم ڕووداوە لە نیوەی مانگی سەفەر/ ژوئەنی زایینی ڕوویدا.

بۆ بەیانی تا ئێواری هیچ شمشێرێك لەکالان دەرنەهات. کاتێك ڕۆژ کۆتایی هات، ئیسحاق هاتە ناو سوپاییەکان و شەوی بەجەنگ بەسەر برد. هەر دوو لای شەڕکەر لەناو شاردا بوون. باوکی هەیزام داوای هاوکاری لەهاوەڵانی کرد و ڕۆژی

دواتر ئاگری جەنگ بڵێسەی سەندەوە. ژمارەی شمشێر وەشێنەکانی ئیسحاق دوانزە هەزار کەس بوو. یەمانییەکان هاتن و باوکی هەیزام شارەکەی بەجێهێشت و بەهاوەڵە کەمەکانی خۆی وت: دابەزن. ئەوان دابەزین و لەکەنار دەروازەی جابییە، دەنگی بەریەك کەوتنی شمشێرەکان گوێچکەی ئازار دەدا تا ئەوەی هێزەکانی باوکی هەیزام ناچار پاشەکشێیان کرد.

ماوەیەك دواتر دەستەیەك لەحیمس بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشیان کردە سەر یەکێك لەگوندەکانی شوێنکەوتەی باوکی هەیزام. باوکی هەیزام دەستەیەك لەهاوەڵانی بۆ هاوکاری ئەوان ڕەوانە کرد. سوپاکەی حیمس تێکشکا و ژمارەیەکی زۆریان کوژران. هێزەکانی باوکی هەیزام گوندە یەمانییەکانیان لەغوتە و هۆزی (داری)یان کردە خۆراکی ئاگر. دواتر بۆ ماوەی حەفتا و چەند ڕۆژ جەنگ وەستا.

لەسەرەتای رەبیع الاول / ژوئەنی ئەم ساڵە، سندی لەگەڵ سوپای ڕەشید گەیشت و یەمانییەکان بۆ لەناو بردنی باوکی هەیزام هانیاندا. باوکی هەیزام کەسی بۆ لای سندی نارد و گوێڕایەڵی و ملکەچی خۆی نیشاندا. سندی هاتە ناو دیمەشق. ئیسحاق لەکۆشکی حەجاجدا بوو. بۆ ڕۆژی دواتر سندی فەرماندەیەکی لەگەڵ سێ هەزار سەرباز ڕەوانە کرد و باوکی هەیزام لەگەڵ هەزار کەس ڕووبەڕوویان بوویەوە. کاتێك فەرماندە ئەوی بینی، بۆ لای سندی گەڕایەوە و وتی: لەبەدیهێنانی خواستەکانی ئەم دەستە خۆت بەدوور مەگرە چوونکە خەڵکانێکم بینی زیاتر لەژیان ئارەزوومەندی مەرگن. سندی لەگەڵ باوکی هەیزام ڕێگەی ئاشتی گرتەبەر و خەڵکان ودانیشتووانی دیمەشق ئاسوودە بوون.

باوکی هەیزام بەرەو حوران کەوتە ڕێ و سندی بۆ ماوەی سێ ڕۆژ لەدیمەشق مایەوە تا ئەوەی موسا کوڕی عیسا وەك فەرماندار هاتە ئەو شارە. ئەو دوای مانەوەی بیست ڕۆژە بەشێوەیەکی لەناکاو باوکی هەیزامی گرت و کەسی نارد تا بیبەنە بارەگاکەی. سوپاییەکان گەمارۆیان خستە سەر ماڵی باوکی هەیزام. باوکی هەیزام و کوڕەکەی و کۆیلەکەی هاتنەدەر و لەگەڵ ئەو دەستەیە جەنگان. باوکی هەیزام گیانی خۆی ڕزگار کرد.

هاوەڵانی باوکی هەیزام ئاگادار بوونەوە و بۆ هاوکاری کردنی ئەو بەرێکەوتن.

باوکی هەیزام مەبەستی بوسرای کرد و لەلەجات رووبەرووی سوپاکەی موسا بوویەوە و دەستەیەکی لێ کوشتن و خوێنی بەخوێن شۆردەوە. باوکی هەیزام دوای ئەم سەرکەوتنە درێژەی بەرێگەکەی خۆیدا و بۆ بەیانین نزیکەی پێنج شاسوار هاتنە لای و گفتوگۆیان لەگەڵ کرد. ئەو لای هاورێکانی وەسیەتی کرد و ئەوانی بەجێهێشت و درێژەی بەرێگەکەیدا. ئەم پێشهاتە لەبیستی رەمەزانیساڵی سەد و حەفتا و حەوت / ٧٩٤ زایینی روویدا.

ئەم دەستە لەلایەن براکەیەوە هاتبوون تا رێگەی بەردەوام بوونی جەنگی لێ بگرن. باوکی هەیزام رازی بوو و لەگەڵ ئەوان رۆشت و فەرمانی بڵاوە لێکردنی بەهاوەڵانی خۆیدا و ئەمە کۆتایی ئاژاوەکە بوو. باوکی هەیزام لەساڵی ٧٩٨/١٨٢ زایینی کۆچی دووایی کرد.

ئەمە رووداوێك بوو کورتەیەکیمان باس کرد.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا عەبدولمەلیك کوڕی عەبدواحید سوپای ئاندۆلۆسی بۆ جەنگ دژی فەرەنگەکان رازاندەوە و گەیشتە ئۆلییە و قەڵاکانی ئەوان. تاڵانی زۆری دەستکەوت و بێ زیان گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا هوشام کوڕەکەی حەکەمی لەسەر تەختی فەرمانڕەوایەتی تۆڵدۆ دانیشاند و بۆ ئەو سەرزەمینە ڕەوانەی کرد و کاروبارەکانی ئەوێی سامڵندا. لەوێ کوڕەکەی عەبدولرەحمان کوڕی حەکەم چاوی بەدنیا هەڵهێنا. عەبدولرەحمان ئەو کەسەیە دوای باوکی لەسەر تەختی فەرمانڕەوایەتی ئاندۆلۆس دانیشت.

هەروەها لەم ساڵەدا ڕەشید حاکم کوڕی سلێمانی وەك فەرمانڕەوای موسڵ دەستنیشان کرد.

لەم ساڵەدا فەزڵی خارجی لەنەسیبین ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە و پارەی لەخەڵکان سەند و رووی کردە دارا، ئامێد و ئەرزەن و پارەی لێ سەندن. لەگەڵ خەڵکانی خێلاتیش بەمشێوەیە هەڵس و کەوتی کرد و دواتر بۆ نەسیبین گەڕایەوە و هاتە موسڵ. سوپاکەی هێرشیان کردە سەر موسڵ بەڵام لەزاب زاری جەنگیان

دۆڕاند. دواتر بەمەبەستی جەنگ گەڕانەوە و فەزلّ وهاورێکانیان کوشت.

لەم ساڵەدا فەرەج کوڕی فەزالە و سالح کوڕی بیشر موڕی قورئان خوێن کە لەگێرانەوەی حەدیس ناتەوان بوون، مردن.

لەم ساڵەدا عەبدولمەلیك کوڕی محەممەد کوڕی ئەبی بەکر کوڕی محەممەد کوڕی عەمرۆ کوڕی حەزم باوکی تاهیری ئەنساری، قازی بەغداد، مرد.

هەروەها لەم ساڵەدا نوعەیم کوڕی مەسیرەی نەحوی کوفی و باوکی ئەحوەس و باوکی عەوانە کەناوی وەزاح و موالی یەزید کوڕی عەتای لەیسی بوو، مرد. ئەو لەساڵی ٩٢/٧١٠ زایینی چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

ڕووداوەكانی ساڵی سەد و حەفتا و حەوتی كۆچی (٧٩٣ زایینی)

جەنگی فەرەنگییان لەگەڵ خەڵكانی ئاندۆلۆس

لەم ساڵەدا هوشام پاشای ئاندۆلۆس، سوپایەكی گەورەی كۆكردەوە و عەبدولمەلیك كوڕی عەبدواحید كوڕی موغیسی وەك فەرماندە دەستنیشان كرد. ئەوان ڕۆشتنە ناو سەرزەمینی دوژمن و گەیشتنە ناوچەكانی ئەربوونە (ناربون) و جەرندە (جرونا). جەنگیان لەجروناوە دەستپێكرد چوونكە پادگانی فەرەنگییەكان لەوێ بوو. سوپاكەی هوشام هێزەكانی ئەو پادگانەیان لەناو برد و بورج و دیوارەكەیان ڕووخاند. ئەوەندەی نەمابوو بەتەواوی دەستی بەسەردا بگرن. لەوێوە بەرەو ئەربوونە بەڕێكەوتن و لەوێش هەمان كرداریان گرتەبەر. ڕۆشتنە ناو ئەو سەرزەمینە و شەرتانییەیان بڕی و ڕێزی ئەو شارەیان نەگرت و شەڕكەرانیان كوشتار و بۆ ماوەی چەندین مانگ ئەم سەرزەمینەیان پێشێل كرد، ئاگریان هەڵگیرساند و تالآنییەكانیان كۆكردەوە و دوژمن لەبەرابەر ئەوان هەڵدەهات. سوپای هوشام ڕۆشتنە ناو شارەكانی ئەوان و تەندروست لەگەڵ تالآنییەكان كەكەس جگە لەخوا ئەندازەكەی نازانێت، گەڕانەوە. ئەمە لەبەناوبانگترین جەنگی موسوڵمانان لەئاندۆلۆس بوو.

دیاریكردنی فەزڵ كوڕی ڕوەح وەك فەرمانڕەوای ئەفریقییە

لەم ساڵە، ١٧٧ كۆچی/٧٨٣ زایینی، ڕەشید فەزڵ كوڕی ڕوەح كوڕی حاتەمی وەك فەرمانڕەوای ئەفریقییە دیاری كرد. پێشتر دوای مەرگی ڕوەح، ڕەشید حەبیب كوڕی نەسر موهەلبی لەجێگەی ئەو دانا. بەڵام فەزڵ ڕۆشتە دەرگای بارەگای ڕەشید و خوازیاری فەرمانڕەوایی ئەفریقییە بوو. ڕەشید ڕازی بوو و فەزڵ لەموحەڕەمی ساڵی ١٧٧/ ٧٩٤ زایینی ڕۆشتە ئەفریقییە و برازاكەی، موغەیرە كوڕی بوشر كوڕی ڕوەحی وەك فەرمانڕەوای تونس دەستنیشان كرد. موغەیرە

گەنجێکی بیٚ ئەزموون بوو و بەهای بۆ سوپاییەکان دانەدەنا.

فەزڵیش دڵی سوپای ڕانەدەگرت و بۆ ئارەزوومەند بوونی ئەوان بۆ نەسر کوڕی حەبیب، فەرمانڕەوای پێش ئەو، بەشێوەیەکی نەشیاو لەگەڵ سوپا هەڵس و کەوتی دەکرد. خەڵکانی تونس کۆبووونەوە و نامەیان بۆ فەزڵ نووسی و لەرازی بوون بەبرازاکەی داوای لێبوردنیان کرد بەلاّم فەزڵ وەلاّمی نامەکەی ئەوانی نەدایەوە و ئەوان بۆ نافەرمانی کردنی فەرمانەکانی برازاکەی بڕیاریاندا. سالاری خوراسانی کە بەمحەممەد کوڕی فارسی ناودەبرا، پێی وتن: هەردەستەیەکی بیٚ ڕێبەر، لە لەناوچوون نزیکە. پیاوێك هەڵبژێرن تاکاروباری ئێوە بگرێتە دەست. ئەوان وتەکەی ئەویان پەسەند کرد و بڕیاریاندا فەرماندەیەك لەخۆیان دیاریبکەن کە بەعەبدواللە کوڕی جارود ناودەبرا و بەعەبدوییەی ئەنساری بەناوبانگ بوو. ئەویان هەڵبژارد و پەیمانیان بەست بەگیان و دل ملکەچی فەرمانەکانی بن. ئەوان موغەیرەیان دەرکرد و نامەیان بۆ فەزڵ نووسی: ئێمە مەبەستی نافەرمانی و یاخی بوونمان نییە بەلاّم هەڵس و کەوتی ئەو لەگەڵ ئێمە نەشیاوە و لەبەر ئەمە دەرمان کرد. فەرماندەیەك بۆ ئێمە دیاری بکە لێی رازی بین.

فەزڵ کوڕە مامەکەی خۆی، عەبدواللە کوڕی یەزید کوڕی حاتەمی وەك فەرماندەی ئەوان دیاری و بۆ سەرزەمینی ئەوان ڕەوانەی کرد. کاتێك لەتونس نزیك بوویەوە، کوڕی جارود کەسانێکی بۆ لای ئەو نارد لەهۆکاری هاتنەکەی بپرسن. فەرمانی بەواندا بیٚ فەرمانی ئەو هیچ نەڵێن. ئەم دەستەیە ڕۆشتنە لای عەبدواللە. لەرێگە بەیەکیان وت: فەزڵ بەم کارەی مەبەستی هەڵخەڵەتاندنی ئێمەی هەیە و دەخوازێت لەبەر دەرکردنی برازاکەی تۆڵە لەئێمە بستێنێتەوە. لەبەر ئەمە هێرشیان کردە سەر عەبدواللە و خۆی و هاورێکانیان زیندانی کرد. بەمشێوەیە کوڕی جارود و هاورێکانی بەناچاری ئالاّی شۆڕشیان لەبەرابەر فەزڵ بەرز کردەوە و بۆ لەناو بردنی ئەو بڕیاریاندا. کوڕی فارسی، جڵەوی کاروباری گرتەدەست و بۆ هەریەك لەفەرماندەکانی ئەفریقییە و سەرکردەی شارەکان نامەیەکی نووسی. دەقی نامەکان ئەمەیە:

ئێمە لێکۆڵینەوەمان لەکارەکانی فەزڵ لەسەرزەمینی سەروەری باوەڕداران و

خراپەکارییەکانی ئەو کرد و شیاوە لەبەرابەر ئەو ئالاّی شۆڕش بەرز بکەینەوە و دەستی ئەو لەسەر خۆمان کورت بکەینەوە. هەرچەندە ئەندێشەمان کرد، کەسمان بۆ چاکەخوازی سەروەری باوەڕداران و خۆشەویستی بۆ سەربازەکان لەئێوە بەشیاوتر نەبینی، بەباشمان زانی خۆمان بکەینە قوربانی ئێوە، ئەگەر سەرکەوتنمان بەدەست هێنا، ئێوە دەکەینە سەرکردە و سەروەری خۆمان و داوای فەرمانڕەوایی ئێوە لەسەروەری باوەڕداران دەکەین، ئەگەر ژێر کەوتین، کەس پەشیمان نابێتەوە چوونکە خوازیاری ئێوە بووین. سلاّوتان لێ بێت.

کوڕی فارسی بەنووسینی ئەم نامە هاوشێوانە بۆ هەموو سەرکردەکان، ئەوانی دژی فەزڵ هاندا. هێزێکی فراوان لەدەوری کوڕی جارود کۆبوویەوە. فەزڵ سوپایەکی گەورەی بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد. هێزەکانی کوڕی جارود ڕووبەڕوویان بوونەوە و شەڕێکی قورس دەستیپێکرد. سوپاکەی فەزڵ شکستی خوارد و هەلاّتن و تێکشکاو بۆ قەیرەوان گەڕانەوە و هاوەلاّنی کوڕی جارود شوێنیان کەوتن و هەمان ڕۆژ گەمارۆیان خستە سەر قەیرەوان. دواتر خەڵکی قەیرەوان دەروازەکانیان کردەوە و کوڕی جارود و سوپاکەی لەجومادی الاخری ساڵی ١٧٨/ سێپتامبەری ٧٩٥ زایینی ڕۆشتنە ناو قەیرەوان و فەزڵیان لەقەیرەوان دەرکرد. کوڕی جارود کەسان و بنەماڵەکەی ئەوی ڕەوانەی کابس کرد و هەمان ڕۆژ بەرەو کابس بەرێکەوتن. بەلاّم کوڕی جارود ئەوانی گەڕاندەوە و سەری فەزڵ کوڕی ڕوەح کوڕی حاتەمی پەڕاند.

کاتێك فەزڵ کوژرا، دەستەیەك لەسوپاکەی تورە بوون و بۆ کوشتنی کوڕی جارود پەیمانیان بەست. کوڕی جارود بەمەبەستی جەنگ سوپایەکی ڕەوانە کرد بەلاّم سوپاکەی ڕووبەڕووی شکست بوویەوە. کوڕی جارود لەم کاتەدا لەتونس بوو، خۆی بەوان گەیاند و دوای هاتنی کوڕی جارود بۆ قەیرەوان دوژمنان بلاّوەیان لێکرد و شکستیان خوارد. کوڕی جارود هێرشی کردە سەریان و لەناوی بردن. کوڕی جارود ژمارەیەکی زۆری کوشت و دەستەیەك لەسەرکردەکانی ئەوانی کردە خۆراکی شمشێر و ئەوان هەلاّتنیان بەکارێکی پەسەند زانی. هەلاّتووان خۆیان گەیاندە ئەربەس و فەرمانداری شاری زاب، عەلا کوڕی سەعیدیان وەك

ڕێبەری خۆیان دەستنیشان کرد و سەرلەنوێ سوپایەکیان بۆ هێرش کردنە سەر قەیرەوان ئامادە کرد.

فەرمانڕەوایی هەرسیمە کوڕی ئەعیەن لەسەرزەمینی ئەفریقییە

کاتێك عەلا و هاوڕێکانی مەبەستی هێرش کردنە سەر قەیرەوانیان کرد، یەحیا کوڕی موسا گەیشتە لای هارون ڕەشید. هۆکاری ئەو لەڕۆشتنی بۆ لای ڕەشید ئەو هەواڵانە بوو سەبارەت بەکوشتاری کوڕی جارود و خراپەکارییەکانی ئەو بیستبووی. ڕەشید هەرسیمە کوڕی ئەعیەنی بۆ ئەو دیارە ڕەوانە کرد و یەحیا کوڕی موسای کردە هاوڕێی چوونکە یەحیا لەناو خوراسانییەکان پێگەیەکی بەرزی بوو. ڕەشید فەرمانی بەهەرسیمەدا یەحیا پێش خۆی بنێرێت و لەگەڵ کوڕی جارود ڕێگەی سازان بگرێتەبەر و دڵنەوایی بکات تا پێش گەیشتنی هەرسیمە، ملکەچی خۆی نیشان بدات. یەحیا ڕۆشتە قەیرەوان و لەنێوان ئەو کوڕی جارود، گفتوگۆیەکی دوور و درێژ ئەنجامدرا. یەحیا نامەی ڕەشیدی پێدا. کوڕی جارود بەڵێنی فەرمانبەری و ملکەچی دا و وتی: عەلا کوڕی سەعید لەگەڵ بەربەرییەکان مەبەستی لەناو بردنی منیان کردووە، ئەگەر لەقەیرەوان بڕۆمەدەر، بەربەرییەکان دێن و شارەکە تالان دەکەن و بەمشێوەیە سەرزەمینی سەروەری باوەڕداران بەفیرۆ دەدەم. ڕێگە بدەن دژی ئەوان سوپایەك کۆبکەمەوە، ئەگەر بەسەر مندا زاڵ بوو، خۆتان دەزانن و خەڵکان، ئەگەر من سەرکەوتم، چاوەڕوانی هاتنی هەرسیمە دەکەم تا هەموو ناوچەکان بەوبسپێرم و خۆم دەڕۆمە دەرگای سەروەری باوەڕداران.

لەم کارەی تەنیا مەبەستی بەفیڕۆدانی کات بوو چوونکە ئەگەر بەسەر عەلا سەردەکەوت، دەستی هەرسیمەی لەم سەرزەمینە کورت دەکرد. یەحیا هەستی بەمە کرد و لەگەڵ کوڕی فارسی بەشێوەیەکی نهێنی قسەی کرد. کوڕی فارسی لەمەبەستەکەی خۆی داوای بەخشینی کرد، سوێندی ئەمەکداری خوارد و تواناى خۆی خستە گەڕ بۆ ئەوەی بەلارێیدا ببات. ئەو دەستەیەك لەسوپاییەکانی هاندا و ئەوان گوێڕایەڵی بوون و بەمشێوەیە ژمارەی شوێنکەوتەکانی فراوان و بۆ

رووبەروو بوونەوەی کوڕی جارود بەڕێکەوت. کوڕی جارود بەیەکێك لەهاوەڵانی خۆی بەناوی تالبی وت: کاتێك لەبەرابەر یەك ریزمان بەست، کوڕی فارسی بانگ دەکەم بۆ ئەوەی سەرکۆنەی بکەم و تۆ لەم کاتەدا بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشی بکەسەر و خوێنی برێژە. تالیب رازی بوو. دوو سوپا لەبەرابەر یەك ریزیان بەست. کوڕی جارود محەممەد کوڕی فارسی بانگ کرد و لەگەڵی ئاخاوت. تالیب بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشی کردەسەر و گیانی گرت. کوڕی جارود سوپاکەی ئەوی تێکشکاند و یەحیا کوڕی موسا سوار لەسەر ئەسپەکەی خۆی بەرەو تەرابلوس هەڵات تا پەیوەستی هەرسیمە ببێت.

عەلا کوڕی سەعید کاتێك پەیوەست بوونی خەڵکان بەهەرسیمەی بینی، پەیوەستی بوو. بەمشێوەیە ژمارەی سوپاییەکانی زیادی کرد و لەهەر سووچ و قوژبنێکەوە لەدەوری کۆبوونەوە. هەرسیمە مەبەستی کوڕی جارودی کرد. کوڕی جارود دڵنیا بوو لەوەی دەرئەنجامی ئەم جەنگە لەبەرژەوەندی ئەو نابێت و لەبەر ئەمە نامەیەکی بۆ یەحیا کوڕی موسا نووسی و بانگی کرد تا قەیرەوانی پێ بسپێرێت. یەحیا لەموحەرەمی ١٧٩/ ژانویەی ٧٩٦ زایینی لەگەڵ سوپایەکی گەورە لەتەرابلوسەوە بەڕێکەوت و کاتێك گەیشتە کابس، هەموو سوپاییەکان پەیوەستی بوون. کوڕی جارود لەسەرەتای مانگی سەفەر/ مەی ٧٤٩ زایینی لەقەیرەوان ڕۆشتەدەر. فەرمانڕەوایی ئەو حەوت مانگ درێژەی کێشا.

عەلا کوڕی سەعید و یەحیا کوڕی موسا روویان کردە قەیرەوان و هەرکام دەیوست گرتنی ئەو شارە بەناوی خۆیەوە تۆمار بکات. عەلا پێش کەوت و دەستەیەك لەهاوەڵانی کوڕی جارودی کوشت. ئەو رووی کردە هەرسیمە. کوڕی جارود بۆ لای هەرسیمە بەڕێکەوت. هەرسیمە ئەوی بۆ بارەگای ڕەشید ڕەوانە کرد و لەرووداوەکان ئاگاداری کردەوە و نووسی عەلا کوڕی جارودی بۆ فەرمانبرداری ناچار کردووە. ڕەشید فەرمانی بۆ نووسی تا عەلا بۆ لای ئەو ڕەوانە بکات و کاتێك عەلا گەیشتە بارەگای ڕەشید، لەلایەن ڕەشیدەوە چەندین پاداشت و دیاری گرانبایی پێ بەخشرا. زۆری نەخایاند عەلا لەمیسر مرد. کوڕی جارود لەبەغداد زیندانی کرا و هەرسیمە ڕێگەی قەیرەوانی گرتەبەر و لەرەبیع الاولی ساڵی ١٧٩/

مەی ٧٩٦ گەیشتە ئەو سەرزەمینە و ئارامی و ئاسایشی بەخەڵکان بەخشی. لەمۆنەستیر لەساڵی ٧٩٦/١٨٠ زایینی کۆشکێکی بەرز کردەوە و دیواری شاری تەرابلوسی بەرووی دەریادا دروست کرد.

ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب کە لەشارەکانی زاب بوو، دیاری زۆری پێشکەشی هەرسیمە کرد و خۆشەویستی خۆی نیشاندا و لەبەر ئەمە هەرسیمە ئەوی وەك فەرمانداری زاب دەستنیشان کرد. ئەو، ڕێگەی چاکەکاری گرتەبەر.

عەیاز کوڕی وەهب هەواری و کولەیب کوڕی جومەیعی کەلبی دەستەیەکیان کۆکردەوە و مەبەستی جەنگ دژی هەرسیمەیان کرد. هەرسیمە، یەحیا کوڕی موسای لەگەڵ سوپایەکی گەورە بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەوان نارد. یەحیا بڵاوەی پێکردن و ژمارەیەکی زۆری لێ کوشتن و بۆ قەیرەوان گەڕایەوە.

کاتێك هەرسیمە ناسازگارییەکانی ئەفریقییەی بینی، بەردەوام نامەی بۆ ڕەشید دەنووسی و داوای دەکرد لەم کارە بیبەخشێت. ڕەشید فەرمانی پێدا بەرەو عێراق بەڕێکەوێت. ئەو لەرەمەزانی ساڵی ١٨١/ ئۆکتۆبەری ٧٩٧ زایینی لەئەفریقییە ڕۆشت. فەرمانڕەوایی ئەو دوو ساڵ و نیو درێژەی کێشا.

ئاژاوەی موسڵ

لەم ساڵەدا عەتاف کوڕی سوفیان لەشاسوارەکانی موسڵ، ڕێگەی ناسازگاری لەگەڵ ڕەشید گرتەبەر و چوار هەزار کەسی لەدەوری خۆی کۆکردەوە و باجی وەرگرت هەرچەند کارگوزاری ڕەشید لەموسڵ محەممەد کوڕی عەباسی هاشمی یا عەبدولمەلیك کوڕی سالح بوو بەڵام عەتاف کاروبارەکانی بەڕێوەدەبرد. خۆی باجی وەردەگرت و بۆ ماوەی دوو ساڵ بەمشێوە بوو تا ڕەشید هاتە موسڵ و دیواری ئەو شارەی بەبیانووی بوونی عەتاف لەوێ، وێران کرد.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا ڕەشید، جەعفەر کوڕی یەحیای لەمیسر لابرد و ئیسحاق کوڕی سلێمانی لەجێگەی ئەو دانا. حەمزە کوڕی مالکی لەخوراسان لابرد و فەزڵ کوڕی

یەحیای بەرمەکی لەجێگەی ئەو دانا، رەی و سەجستان و ناوچەکانی دیکە لەو کاتەدا پەیوەستی خوراسان بوون.

لەم ساڵەدا عەبدرەزاق کوڕی عەبد حەمیدی تەغلەبی لەهاویندا جەنگی کرد.

لەموحەرەمی ئەم ساڵە/ ژانویەی٧٩٤ زایینی تۆفانێکی قورس هەڵیکرد و جارێکی دیکە لەمانگی سەفەر/مەی ٧٩٤ زایینی تۆفان روویدا.

لەم ساڵەد ڕەشید سەرپەرەستی حاجییەکانی گرتە ئەستۆ.

هەروەها لەم ساڵەدا عەبد واحید کوڕی زیاد مرد. دەستەیەك مەرگی ئەو دەگێڕنەوە بۆ ساڵی ١٧٠/٧٨٦ زایینی.

لەم ساڵەد شەریك کوڕی عەبدوڵلەی نەخەعی و جەعفەر کوڕی سلێمان مردن.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و حەفتا و هەشتی کۆچی (٧٩٤ زایینی)

ئاژاوەی میسر

لەم ساڵەدا حوفییەکانی میسر دژی فەرمانداره‌کەیان ئیسحاق کوڕی سلێمان ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردەوە و خوێنیان ڕشت. ڕەشید بەڕەوانە کردنی هەرسیمە کوڕی ئەعیەن کەکارگوزاری فەلەستین بوو، هاوکاری کرد. ئەم سوپایە کە لەخەڵکانی قەیس و قوزاعە بوون، ڕووبەرووی حوفییەکان بوونەوە و شکستیان پێهێنان و بۆ فەرمانبردن ناچاریان کردن. ڕەشید ئیسحاقی لەمیسر لابرد و هەرسیمەی بۆ ماوەی یەك مانگ وەك فەرمانڕەوای ئەو سەرزەمینە دیاریکرد. دواتر ئەوی لابرد و عەبدولمەلیك کوڕی ساڵحی لەجێگەی ئەو دانا.

شۆڕشی وەلید کوڕی تەریفی خارجی

لەم ساڵەدا وەلید کوڕی تەریفی تەغلەبی لەجەزیره ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە و ئیبراهیم کوڕی خازم کوڕی حوزەیمەی بەشێوەیەکی لەناکاو لەنەسیبین کوشت. مەزنی ئەو زیادی کرد و ڕۆشتە ئەرمەنستان و بۆ ماوەی بیست ڕۆژ گەمارۆی خستە سەر خیلاّت و خەڵکی ئەو سەرزەمینە سی هەزار دیناری سوربیان پێدا. ئەو ڕووی کردە ئازەربایەجان و دواتر حیلوان و سواد (دەوروبەری عێراق) و مەبەستی شاری بەلەدی کرد. ئەوان سەد هەزار دیناری سوربیان پێدا. ئەو لەسەرزەمینی جەزیرە خراپەکاری کردە پیشە. ڕەشید، یەزید کوڕی مەزید کوڕی زائیدەی شەیبانی کەبرازای مەعن کوڕی زائیدە بوو، بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد. وەلید وتی:

ستعلم یا یزید اذا التقینا   بشط الزاب ای فتی یکون

واتاکەی: تۆ ئەی یەزید ئەگەر لەکەنارەکانی زاب ڕووبەڕووی یەك ببینەوە دەزانی کام یەك لەئێمە جوامێر دەبێت.

یەزید ڕێگەی فرت و فێڵی گرتەبەر. بەرمەکییەکان کەپەیوەندییەکی دۆستانەیان لەگەڵ یەزید نەبوو، بەڕەشیدیان وت: یەزید بۆ ئاسوودەی خۆی، بارودۆخ لەوەلید

دژوار ناکات چوونکە هەردووکیان لە (وائل)ن. ئەوان کارەکەی وەلیدیان لای ڕەشید بەکەم بەها وەسف کرد. ڕەشید توڕە نامەیەکی بۆ یەزید نووسی و وتی: ئەگەر چەند کەسێك لەخزمەتکارەکانم بۆ ئەو دیارە دەنارد، باشتر لەتۆ کۆتایی بەو کێشە دەهێنا بەلاَم تۆ پیاوێکی زمان چەوریت و تەنیا گرنگی بەکەسە نزیکەکانی خۆت دەدەیت. سوێند بەخوا ئەگەر لەزووترین کات کۆتایی بەم کێشە نەهێنیت، کەسێك دەنێرم سەری تۆم بۆ بێنێت. یەزید بەپەلە لەئێوارێی پێنج شەممەی مانگی ڕەمەزانی ساڵی ١٧٩/ نۆڤەمبەری ٧٩٦ زایینی بۆ جەنگی وەلید بەرێکەوت. دەڵێن: لەکاتی جەنگەکەدا تینویەتی بەرادەیەکی ئەوتۆ زۆری بۆ هێنا کەئەنگوستیلەکەی خستە دەمی و دەیمژی و دەیوت: خواوەندا! چ سەختییەکەی گیانبڕە، لەچاوی دوژمنی بشارەوە. بەهاوەلاَنی خۆی دەوت: دایك و باوکم بەقوربانتان بێت، ئەوانە هەموویان خەوارجین و لەسەرتای جەنگ هێرش دەکەن، خۆڕاگری بکەن و هەرکات هێرشەکانیان کۆتایی پێهات، هێرشیان بکەنەسەر، ئەگەر هەلاَتن، جارێکی دیکە ناگەڕێنەوە.

پێشبینییەکەی ڕاست بوو: خەواریج هێرشیان کرد و یەزید و سوپاکەی خۆڕاگرییان کردە پیشە. دواتر یەزید و هاورێکانی هێرشیان برد و بلاَوەیان بەسوپاکەیانکرد. دەگێڕنەوە ئەسەد کوڕی یەزید بەرادەیەك هاوشێوەی باوکی بوو کەتەنیا جیاوازی نێوانیان جێگەی زەربەی ئەو شمشێرە بوو لەشوێنی ڕوانی مووی دەم و چاوی یەزید دەستی پێدەکرد و تا ناوچاوی درێژ دەبوویەوە. ئەسەد ئارەزووی دەکرد زەربەیەکی هاوشێوەی بەرکەوێت تا هەمان نیشانەی باوکی لەسەر روخسار بێت. شمشێرێکی بۆ هاتە خوار، روخساری لەژێر خودەکەی دەرهێنا و شمشێرەکە ناوچاوی هەڵدڕی. دەڵێن: ئەم زەربەیە نیشانەیەکی هاوشێوەی باوکی لەروخساریدا دروست کرد و چیتر ئەو دووانە لەیەك جیا نەدەکرانەوە.

یەزید شوێن وەلید کوڕی تەریف کەوت و سەری لەجەستە جیا کردەوە. یەکێك لەشاعیرەکان دەڵێت:

وائل بعضهم يقتل بعضا   لا يفل الحديد الا الحديد

واتاکەی: وائل خوێنی یەك درێژن و ئاسن تەنیا دەتوانین بەئاسن ببڕینەوە.

کاتێك تەریف کوژار، خوشکەکەی لەیلا کچی تەریف، جل وبەرگی جەنگی پۆشی و هێرشی کردە سەر هێزەکانی یەزید بەڵام ئەویان ناسییەوە. یەزید فەرمانیدا ئازادی بکەن. دواتر لێی نزیك کەوتەوە، ڕمێکی لەسمتی ئەسپەکەی دا و وتی: دوور کەوەرەوە، خوا دوورت بکات، بنەماڵەی ئێمەت ریسوا کرد، ئەو ژنە شەرمەزار و سەرشۆڕ ڕۆشت لەکاتێکدا ئەم هۆنراوەی لەپرسەی براکەیدا دەخوێندەوە:

بتل تبا ثارسم قبر کانه — علی علم فوق الجبال منیف

تضمن جودا حاتمیا و نائلا — و سورة مقدام و قلب حصیف

الا قاتل الله الجثی کیف اضمرت — فتی کان بالمعروف غیر عفیف

فان یك اراده یزید بن مزید — فیا رب خیل فضها و صفوف

الا یا لقومی للنوائب و الردی — و دهر ملح بالکرام عنیف

و للبدر من بین الکواکب قد هوی — و للشمس همت بعده بکسوف

فیا شجر الخابور ما لك مورقا — کانك لم تجزع علی ابن طریف

فتی لا یحب الزاد الا من التقی — و لا المال الا من قنا و سیوف

و لا الخیل الا کل جرداء شطبة — و کل حصان بالیدین عروف

فلا تجزعا یا ابنی طریف فاننی — اری الموت نزالا بکل شریف

فقدناك فقدان الربیع فلیتنا — فدیناك من دهمائنا بألوف

واتاکەی: لەتەپۆڵکەی تەباسا نیشان لەگۆڕێکە وەك بڵێی ئالأیەکە لەسەر کێوێکی بەرز، کەهەڵگری بەخشێکی فراوان هاوشێوەی حاتەمی تاییە و بوێرێکی دلێری هێرشبەر و دڵێکی فرەزانی لەگەڵدایە. خواوەند ئەم گۆڕەی لەناو برد کەچۆن جوامێرێکی لەخۆیدا شاردۆتەوە کەهەرگیز خۆی لەچاکەکاری نەدەدزییەوە. هەرچەند یەزید کوڕی مەزید ئەوی لەناو برد، بەڵام چەندین سوپا و دەستەی دیکەی تێکشکاند. ئەی خەڵکی من! چیتر بۆ زیان و بەڵا و ڕۆژگارێك کە بەپێداگری بارودۆخ لەسەر ڕێزداران دژوار دەکات (چ کەسێك ماوەتەوە) مانگێکی تەواو لەناو ئەستێرەکان کەوت و هەتاو دوای ئەو گیرا. ئەی دارەکانی خابور (ناوچەیەك لەجەزیرە) چیتر بۆ گەڵا دەردەکەن، دەڵێی بۆ مەرگی تەریف یەخەی

خۆتان نادڕن. ئەو جوامێرێك بوو جگە لەخواپەرەستی هیچ کاڵایەکی پەسەند نەدەکرد و تەنیا بەبەریەك کەوتنی شمشێر و ڕمی جەنگ، تاڵانی دەست نەدەکەوت. بەشێوەیەك ئەسپێکی جگە لەئەسپی خۆش ئەندام و بەتوانا و یاڵدار پەسەند نەدەکرد. ئەی دوو منداڵەکەی تەریف (دوو براکەی) مەگرین چوونکە مەرگ دەبینم ئامێز بۆ هەموو ڕێزداران دەکاتەوە. ئێمە هاوشێوەی بەهار تۆمان لەدەستدا بەڵام خۆزگە هەزاران سەرمان لەبەهای ئەم پرسەدا دەدا.

موسلیم کوڕی یەزید لەکاتی کوژرانی وەلید و کەمتەرخەمی یەزید لەجەنگ دژی وەلید هۆنراوەیەکی هۆنییەوە کەچەند دێڕێکی دەهێنینەوە:

یفتر عند افترار الحرب مبتسما	اڎا تغیر وجه الفارس البگل
موف علی مهج فی یوم ڎی رهج	کانه اجل یسعی الی امل
ینال بالرفق ما یعیا الرجال به	کالموت مستعجلا یأتی علی مهل

واتاکەی: ئەو لەکاتی بزەی جەنگ، بزەی لێدەدا، و بزەی جەنگ ئەو کاتەیە شاسواری بوێر ڕەنگی روخساری دەگۆڕێت. ئەو لەرۆژی پەرێشانی و جەنگ، خوێنی دڵ دڕژێنێتە سەرزەوی وەك بڵێی پەیکی مەرگە و بەرەو ئارەزووەکەی دەڕوات (یا ئارەزوو هاوشێوەی پەیکی مەرگ دەبڕێت، ئەو بەئارامی و درەنگ کردن، بارێك لەسەر شان هەڵدەگرێت کەچۆك بەپیاوان دادەدات. هاوشێوەی مەرگ هەرچەند بەپەلەیە، بەڵام بەئارامی هەنگاو هەڵدەگرێت.

جەنگی فەرەنگییەکان و جەلالقە لەئاندۆلۆس

لەم ساڵەدا هوشام پاشای ئاندۆلۆس سوپایەکی بەفەرماندەیی عەبدکەریم کوڕی عەبد واحید کوڕی مەغیس بۆ سەرزەمینی فەرەنگ ڕەوانە کرد. ئەو گەیشتە ئۆلیە و قەڵاکانی وێران و تاڵانییەکانی کۆکردەوە و تەندروست گەڕایەوە.

هوشام سوپایەکی دیکەی بەفەرماندەیی براکەی عەبدکەریم، عەبدولمەلیك کوڕی عەبد واحید بۆ سەرزەمینی جەلالیقە (گالیسیا) ڕەوانە کرد. عەبدولمەلیك کۆشکی پاشاکەیان ئەزفونش و کەنیسەکانی وێران کرد، تاڵانییەکانی کۆکردەوە.

بەڵام کاتێك گەڕانەوە، ڕێنیشاندەر ئەوانی بەلاڕێدا برد و بەمشێوەیە گرفتاری دژواری و سەختی بوونەوە و ژمارەیەکی زۆریان مردن و چوارپێکانیان ڕەمیان کرد و تەنیا دەستەیەکی کەمیان بیٚ ئەوەی زیانیان پیٚ بگات، تەندروست گەڕانەوە.

ئاژاوەی تاکورنا

لەم ساڵەدا ئاژاوەی تاکورنا لەئاندۆلۆس روویدا. بەربەرییەکان نافەرمانی فەرمانەکانیان کرد و فێرۆیی و وێرانکارییان نایەوە، هێرشیان کردە سەر شارەکان و ڕێگەکانیان گرت. هوشام سوپایەکی بەفەرماندەیی عەبدقادر کوڕی ئەبان کوڕی عەبدوالله موالی معاویە کوڕی سوفیان بۆ جەنگی ئەوان ڕەوانە کرد. ئەم سوپایە جەنگا، بەربەرییەکان یا کوژران یا گرفتار بوون، ئەوەی مایەوە، لەناو هۆزەکەیدا خۆی حەشاردا. گوندی تاکورنا و کوێستانەکانی تا حەوت ساڵ هیچ کەسێکی بەخۆیەوە نەبینی.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

معاویە کوڕی زوفەر کوڕی عاسم لەم ساڵەدا جەنگی هاوینەی ئەنجامدا و جەنگی زستانە بەفەرماندەیی سلێمان کوڕی راشد بەهاورێیەتی بەند بەتریرکی سەقالییە (سیسیل) ئەنجامدرا.

سەرپەرەستی حاجییەکان لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی ئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی عەلی بوو.

لەم ساڵەدا ڕەشید هەموو کارەکانی خەلافەتی خۆی بەیەحیا کوڕی خالیدی بەرمەکی سپارد.

لەم ساڵەدا فەزڵ کوڕی یەحیا گەیشتە خوراسان و لەگەڵ دانیشتووانی ماوەرا ئەلنەهر جەنگی دەستپێکرد و فەرمانداری ئەشروسنە کەملکەچی فەرمانەکان نەدەبوو، هاتە لای یەحیا. فەزڵ لەخوراسان چەندین مزگەوت و کاروان سەرای دروست کرد.

لەم ساڵەدا عەبدوارست کوڕی سەعید و موفەزەل کوڕی یونس و جەعفەر کوڕی سلێمانی زەبعی مردن.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و حەفتا و نۆی کۆچی (٧٩٥ زایینی)

جەنگی فەرەنگییەکان لەئاندۆلۆس

لەم ساڵەدا هوشام پاشای ئاندۆلۆس سوپایەکی گەورەی بەفەرماندەیی عەبدولمەلیک کوڕی عەبدواحید کوڕی موغیس بەرەو گالیسیا ڕەوانە کرد. ئەوان گەیشتنە ئەستورقە (ئاستورگا). ئەزفونش (ئالفۆنسۆ) پاشای خەڵکانی گالیسیا بوو. هێزەکانی خۆی کۆکردەوە و پاشای بەشکەنس کەدراوسێی بوو هەروەها مەجوسی نزیك ئەوان و دانیشتووانی ئەم کەنارانە هاوکارییان کرد و بەمشێوەیە سوپایەکی گەورەیان پێکهێنا. عەبدولمەلیك هێرشی کردەسەر و ئەلفۆنسۆ گۆڕەپانی بەجێهێشت. عەبدولمەلیك شوێن سوپاکەی کەوت و هەرکەسی دەگرت، دەیکوشت. عەبدولمەلیك سامانەکانی ئەو سەرزەمینەی بەفیڕۆدا و تالآنییەکانی کۆکردەوە و کوشتاری کرد. ئاوەدانییەکانی وێران و پەردەی سەرزەمینی ئالفۆنسۆی دڕاند و بێ زیان گەڕایەوە.

هوشام سوپایەکی دیکەی لەقۆلێکی دیکەوە ڕەوانە کرد. ئەوانیش لەسەر بنەمای بڕیاری پێشوو، لەگەڵ عەبدولمەلیك لەرێگەوە گەیشتن، وێرانییان دروست کرد و تالآنییەکانیان کۆکردەوە. کاتێك مەبەستی هاتنە دەرەوەیان کرد، سوپای فەرەنگ ڕێگەی لێ گرتن و زیانی لێدان. ژمارەیەك لەموسوڵمانەکانیان کوشتار کرد بەڵام پاشماوەی موسوڵمانەکان گیانیان ڕزگار و بێ زیان – جگە لەکوژراوەکان– گەڕانەوە.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا فەزڵ کوڕی یەحیا لەخوراسان گەڕایەوە و ڕەشید، مەنسور کوڕی یەزید کوڕی مەنسوری حیمەیری، خاڵۆی مەهدی لەجێگەی ئەو دانا.

ڕەشید لەمانگی ڕەمەزان/ نۆڤەمبەری ٧٩٦ زایینی بۆ سپاس کردن لەکوژرانی وەلید کوڕی تەریف حەجی عەمرەی کرد و بۆ مەدینە گەڕایەوە و تاکاتی حەجی

(تمتع) لەوێ مایەوە. لەگەڵ خەڵکان حەجی تمتع یان کرد، رێگەی مەککە بۆ مەنی و دواتر بۆ عەرەفات و هەموو رێگەکانی بەپێ بڕی و لەرێگەی بەسرەوە گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا حەمزە کوڕی ئەترەکی سەجستانی لەخوراسان قووت بوویەوە.

لەم ساڵەدا حەماد کوڕی زەید کوڕی دەرهەمی ئەزدی سەرکردەی ئەزد و مالك کوڕی ئەنسی ئەسبەحی مامۆستای شافیعی و موسلیم کوڕی خالیدی زەنجی باوکی عەبدوالڵەی فەقیە لەمەدینە کۆچی دوواییان کرد. شافیعی پێش مالك پەیوەندی لەگەڵ ئەنسدا بوو، زانستی فقە لەو فێر بوو. پێیان دەوت زەنجی چوونکە سپی بووە و سووری بەسەر روخساریدا زاڵ. هەروەها لەم ساڵەدا عیباد کوڕی عیباد کوڕی حەبیب کوڕی موهەلیب کوڕی باوکی سوفرەی موهەلبی بەسری و باوکی ئەحوەس سەلام کوڕی سەلیمی حەنەفی مردن.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و هەشتای کۆچی (٧٩٦ زایینی)

مەرگی هوشام

لەم ساڵەدا هوشام کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی معاویە کوڕی هوشام کوڕی عەبدولمەلیك کوڕی مەروان پاشای ئاندۆلۆس لەمانگی سەفەر/ ئاوریلی ٧٩٧ زایینی کۆچی دووایی کرد. فەرمانڕەوایی ئەو حەوت ساڵ و حەوت مانگ و هەشت ڕۆژ و بەگومانێك نۆ مانگ و دە ڕۆژی خایاند. ساڵەکانی ژیانی لەسی و نۆ ساڵ و چوار مانگ کۆتایی پێهات. نازناوەکەی باوکی وەلید و کەنیززادە بوو (دایکی دایکی منالْ بوو) روخساری سپی و چاوەکانی خۆڵەمێشی و سورباو و چاوخێڵ بوو. پێنج منالی بۆ هاتە دنیا. کارزانێکی دوورئەندێش بوو، بوێر، دادپەروەر، چاکەکار و خۆشەویستی چاکەکاران بوو. بۆ جیهاد هەوڵی دەدا.

یەکێك لەچاکترین کارەکانی لەسەردەمی فەرمانڕەوایەتی ئەوە بوو ماڵیاتی لەسەر بنەمای قورئان و سوونەتی پێغەمبەر (د.خ) وەردەگرت. دروست کردنی مزگەوتی هەینی کوردوبای تەواو کرد. باوکی پێش ئەوەی ئەم مزگەوتە تەواو ببێت، مرد. بناغەی چەندین مزگەوتی دیکەی داڕشت. ئیسلام لەڕۆژگاری ئەو گەشەی کرد و ناباوەڕی لەسەرزەمینەکەی کۆچی کرد بەشێوەیە موسوڵمانێك لەسەرەمەرگ وەسیەتی کرد موسوڵمانێك لەزیندان ئازاد بکەن بەڵام لەسەرزەمینی ناباوەڕان تەنانەت یەك زیندانی موسوڵمان نەبینرا تا ئازادی بکەن. ئەمە نیشانەی بەتوانایی موسوڵمانان و ناتەوانی ناباوەڕانی ڕۆژگاری ئەوە.

چاکەکارییەکانی فراوانن. ئەندلۆسییەکان بەردەوام بیری دەکەنەوە. هەندێ کات زێدەڕۆییان کردووە و شێوازی خەلافەتی ئەو بەعومەر کوڕی عەبدولعەزیز دەشوبهێنن.

فەرمانڕەوایی حەکەم، کوڕەکەی هوشام

کاتێك هوشام مرد، کوڕەکەی حەکەم (بەنازناوی مونتەسیر) لەسەر تەختی

خەلافەت دانیشت. حەکەم بەهێز، دوورئەندێش و یەکەم کەس بوو کۆیلە بەزێڕکراوەکانی ئەندۆلۆسی فراوان کرد و لەدەوروبەری کۆشك، چەندین ئەسپی ئامادەی ڕاگرت.

حەکەم خۆی کاروبارەکانی بەڕێوەدەبرد. زمان پاراو بوو، کاتێك فەرمانڕەوایەتی گرتەدەست، دوو مامەکەی عەبدوالله و سلێمان ئالای شۆڕشیان بەرز کردەوە. ئەوان لەدەشتەکانی ڕۆژئاوا بوون. عەبدوالله بەلەنسی خۆی بەئاندۆلۆس گەیاند ودەستی بەسەر بەلەنسیەدا گرت. براکەی سلێمان کە لەتانژە بوو، پەیوەستی بوو و خەڵکانیان دژی حەکەم هاندەدا و ئاگری ئاژاوەیان خۆش کرد. چەند جارێك شەڕیان کرد بەڵام هەمیشە حەکەم سەردەکەوت.

دواتر حەکەم بەسەر سلێمانی مامی سەرکەوت و لەساڵی ١٨٤/٧٨٠ زایینی کوشتی. عەبدوالله لەوالنسیا بوو، ترساو پەرێشان دەستی لەیاخیگەری هەڵگرتبوو. نامەی ئاشتی و سازانی بۆ حەکەم نووسی و حەکەم رازی و لەساڵی ١٨٦/٧٨٢ زایینی پەیمانی ئاشتییان واژۆ کرد. کوڕەکانی عەبدوالله خوشکەکانی حەکەمیان وەك هاوسەر هەڵبژارد و بەم شێوەیە ئاگری ئاژاوە دامرکایەوە.

ئەوکاتەی حەکەم سەرقاڵی دامرکاندنەوەی ئاگری مامەکانی خۆی بوو، فەرەنگییەکان ئەم دەرەفەتەیان بەهەل زانی و مەبەستی گرتنی سەرزەمینە ئیسلامییەکانیان کرد و شاری بارسەلۆنیان گرت. ئەوێیان بەشاری خۆیان لەقەڵەمدا و هاورێکانی خۆیان لەوێ نیشتەجێ کرد. سوپای موسوڵمانان نەیتوانی لەکاتی خۆیدا بگاتە شارەکە. گرتنی ئەم شارە لەساڵی ١٨٥/٧٨١ زایینی روویدا.

جەنگ لەگەڵ فەرەنگییەکانی ئاندۆلۆس

لەم ساڵەدا حەکەم، پاشای ئاندۆلۆس سوپایەکی بەفەرماندەیی عەبدکەریم کوڕی موغیس بۆ سەرزەمینی فەرەنگەکان ڕەوانە کرد. ئەوان ڕۆشتنە ناو سەرزەمینەکانیان و بلاوەیان بەسوپاکانی ئەوان کرد و ژمارەیەکیان لێ کوشتن و ناوچەکانی ژیانییان سووتاند. دەستەیەك لەموسوڵمانان لەکاتی داکشانی ئاو

لەڕووبارەکە پەڕینەوە. فەرەنگییەکان بەگومانی ئەوەی کەس توانای پەڕینەوە لەم ڕووبارەی نییە، سامان و دارایی خۆیان لەوبەری ڕووبار دانابوو. بەڵام لەکۆتاییدا ئەوە ڕوویدا کەهەرگیز بیریان لێ نەدەکردەوە و موسوڵمانان هەموو سامانی ئەوانیان تاڵان کرد. پیاوەکانیان گرفتار کرد و تا ئەو جێگەی دەیانتوانی، کوشتاریان خستەگەڕ، ئابروویان بردن وبێ زیان بۆ لای عەبدکەریم گەڕانەوە.

دەستەیەکی دیکەیش ڕەوانە کران و چەندین شوێنی سەرزەمینی فەرەنسایان وێران کرد. سامانی خەڵکەکەیان وەك تاڵانی کۆکردەوە و پیاوەکانیان گرفتار کرد. دەستەیەك لەئەسیرەکان عەبدکەریمیان ئاگادار کردەوە کەدەستەیەك لەشەڕکەرانی فەڕەنگ پێشتر خۆیان گەیاندۆتە دۆڵێکی سەر ڕێگەی موسوڵمانان. عەبدکەریم سوپاییەکانی کۆکردەوە و بۆ جەنگی ئەوان بەرێنەکەوتبوون. ناباوەڕان نەکەوتبوونە خۆ کەموسوڵمانانیان لەبەرابەر خۆیاندا بینی. عەبدکەریم و سوپاکەی بەڕادەیەك جەنگان کەفەڕەنگییەکان ناچار بەهەڵاتن بوون و موسوڵمانان کەرەستەکانی جەنگیان وەك تاڵانی کۆکردەوە و عەبد کەریم و سوپاکەی بێ زیان گەڕانەوە.

فەرمانڕەوایی عەلی کوڕی عیسا لەخوراسان

لەم ساڵەدا ڕەشید مەنسور کوڕی یەزیدی لەخوراسان لابرد و عەلی کوڕی عیسا کوڕی ماهانی لەجێگەی ئەو دانا. ئەو دە ساڵ فەرمانڕەوایی ئەو دیارەی کرد. لەدەوڕانی فەرمانڕەوایەتی ئەو حەمزە کوڕی ئەترەك لەخەواریج ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە. ئەو بەرەو پوشەنج بەرێکەوت و عەمرویە کوڕی یەزیدی ئەزدی ڕووبەرووی بوویەوە. ئەو کە فەرمانڕەوای هەرات بوو لەگەڵ شەش هەزار کەس ڕووبەرووی حەمزە بوویەوە بەڵام حەمزە شکستی پێهێنا و ژمارەیەك لەسوپاکەی کوشت. عەمرویە لەناو قەرەباڵغی کەوتە ژێر پێ و مرد. عەلی کوڕی عیسا کوڕەکەی، حسەینی لەگەڵ دەهەزار شەڕکەر بۆ شەڕی حەمزە ڕەوانە کرد. کاتێك جەنگ دەستی پێکرد، حسەین ترسا ودەستی لەجەنگ هەڵگرت. عەلی کوڕی عیسا فەرماندەیی لێ سەندەوە و کوڕەکەی دیکەی عیسا کوڕی عەلی بۆ شەڕی

حەمزە ڕەوانە کرد. بەڵام حەمزە شکستی پێهێنا و دووبارە باوکی ئەوی بۆ شەڕی حەمزە ڕەوانە کردەوە.

حەمزە لەنەیشابوور و عیسا کوڕی عەلی لەخەزەر رووبەرووی بوویەوە. ئەم جارە حەمزە شکستی خوارد و سوپاکەی کوژران. تەنیا چل کەسی لەگەڵ مایەوە و بەمشێوەیە حەمزە ڕێگەی قوهستانی گرتەبەر.

عیسا سوپاکەی خۆی بۆ ئەوق و جوەین ڕەوانە کرد. ئەم سوپایە خەورایجی ئەو سەرزەمینەی کوشتار و دواتر روویان کردە ئەوگوندانەی هاوکاری حەمزەیان دەکرد. گوندەکانیان کردە خۆراکی ئاگر و دانیشتووانەکەی کوشت تا ئەوەی گەشتە زرەنج. لەوێ سی هەزار کەسی کوشت و گەڕایەوە. عەبدوالله کوڕی عەباسی نسفی وەك فەرمانڕەوای زرەنج دەستنیشان کرد. عەبدوالله سامانی خەڵکی وەك باج ورەدەگرت و درێژەی بەرێگەی خۆیدا. حەمزە لەئێسفراز رووبەرووی بوویەوە. عەبدوالله و سوغدییەکانی هاورێی خۆڕاگرییان کرد و حەمزە شکستی خوارد. خۆی و هاوەڵە رزگار بووەکانی روویان کردە ڕەزەکان. دواتر لەناو ڕەزەکان هاتنەدەر و کوشت و بڕیان دەستپێکرد و کەس بەزیندووی رزگاری نەبوو.

عەلی کوڕی عیسا، تاهیر کوڕی حسەینی وەك فەرمانڕەوای بوشەنج دیاریکردبوو. حەمزە مەبەستی ئەوی کرد و گەیشتە قوتابخانەیەك کەسی منداڵ وانەیان تیا دەخوێند. حەمزە منداڵەکان و مامۆستاکەیانی کوشت. تاهیر لەم رووداوە ئاگادار بوویەوە. ئەویش هێرشی کردە سەرگوندێك کەدانیشتووانەکەی خەواریج بوون بەڵام بەشداری جەنگیان نەکردبوو. تاهیر هەموویانی کوشت و دەستی بەسەر سامانەکانیاندا گرت. تاهیر ئەوانی بەدوو دار دەبەستەوە (هەر قاچەو وبەدارێك) دواتر دارەکانی دەچەماندەوە و بەرەڵای دەکرد و بەمشێوەیە کەسی بەستراو دەبوو بەدوو کەرت. ئەو خەواریجانە نامەیەکیان بۆ حەمزە نووسی تا دەست لەکوشتار هەڵبگرێت. حەمزە دەستی لەکوشت وبڕ هەڵگرت و بەڵێنی پێدان. بەمشێوەیە ئەو دیارە ماوەیەك ئارام بوو. لەنێوان حەمزە و عەلی کوڕی عیسا چەندین جەنگ روویدا.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا جەعفەر کوڕی یەحیا کوڕی خالید بەهۆی ڕوودانی دەمارگیری لەگەڵ فەرماندەکان و سوپاییەکان ڕووی کردە شام و ئاژاوەی دامرکاندەوە و خەڵکان توانییان ڕوخساری ئاسوودەیی ببینن.

لەم ساڵەدا ڕەشید مۆری خەلافەتی لەجەعفەر وەرگرتەوە. پێشتر مۆرەکەی بەو سپاردبوو. مۆرەکەی تەسلیم بە باوکی ئەو، یەحیا کوڕی خالید کرد.

لەم ساڵەدا ڕەشید جەعفەری وەك فەرمانداری خوراسان و سەجستان دیاریکرد بەڵام دوای بیست شەو ئەوی لەسەر کار لابرد و عیسا کوڕی جەعفەری لەجێگەی ئەو دانا و جەعفەر کوڕی یەحیای وەك فەرماندەی پاسەوانەکان دەستینشان کرد.

لەم ساڵەدا ڕەشید دیواری موسڵی وێران کرد چوونکە عەتاف کوڕی سوفیانی ئەزی لەو شارە ئاڵای شۆڕشی بەرز کردبوویەوە. ڕەشید سوێندی خوارد هەرکەس لەدانیشتوانی ئەوشارە ببینێت، خوێنی دەڕێژێت بەڵام باوکی یوسف فتوایدا و ڕێگەی ئەم کارەی لێگرت. عەتاف موسڵی بەجێهێشت و ڕووی کردە ئەرمەنستان و لەدەستی ڕەشید دوور کەوتەوە و دواتر ڕێگەی ڕەققەی گرتەبەر و لەوێ نیشتەجێ بوو.

لەم ساڵەدا هەرسیمە کوڕی ئەعیەن لەفەرمانڕەوایەتی ئەفریقییە دوورخرایەوە و ڕەشید ئەوی بۆ بەغداد گەڕاندەوە و جەعفەر کوڕی یەحیای وەك فەرماندەی پاسەوانەکان دیاری کرد.

لەم ساڵەدا ئەرد هەژێنێکی مەترسیدار بەشێوەیەك میسری هەژاند کەگوڵدەستەی ئەسکەندەرییە داڕما.

لەم ساڵەدا حەراشەی شەیبانی لەجەزیرە ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە و موسلیم کوڕی بوکاری عەقیلی ئەوی کوشت.

لەم ساڵەدا مەحمەرە لەجەرجان شۆڕشی کرد. دەستەیەك لەشوێنکەوتەکانی زەید کوڕی عەلی کوڕی حسەین کەپێشەوای ئەوان عەمرۆ کوڕی محەممەدی عەمرەکی بوو. ڕەشید فەرمانی کوشتنی ئەوی دەرکرد و لەمەرو کوشتیان.

لەم ساڵەدا فەزڵ کوڕی یەحیا لەتەبەرستان و روویان لەسەر کار لابرا و عەبدوللە کوڕی خازم فەرمانڕەوایەتی گرتەدەست. سەعید کوڕی سەلم لەجەزیرە لەسەر تەختی فەرمانڕەوایەتی دانیشت. جەنگی هاوینە بەفەرماندەیی محەممەد کوڕی معاویە کوڕی زوفەر کوڕی عاسم ئەنجامدرا.

لەم ساڵەدا ڕەشید بەرەو حیرە کەوتە رێ و لەوێ چەندین خێوەتی هەڵکرد. زەوی بەهاوەڵانی بەخشی بەڵام خەڵکی کوفە شۆڕشیان کرد ور ێزیان لەرێزی دراوسێیەتی نەگرت و ڕەشید بەناچاری بۆ بەغداد گەڕایەوە.

سەرپەرەستی حاجییەکان لەم ساڵەدا عیسا کوڕی موسا کوڕی محەممەد کوڕی عەلی بوو.

لەم ساڵەدا ڕەشید، یەحیا کوڕی سەعیدی حەرەشی وەك فەرمانداری موسڵ دەستنیشان کرد بەڵام ئەو بەشێوەیەکی خراپ لەگەڵ دانیشتوانی ئەم شارە هەڵس و کەوتی کرد و زۆربەی دانیشتوانی ئەو شارە سەرزەمینەکەی خۆیان بەجێهێشت.

لەم ساڵەدا موبارەك کوڕی سەعیدی سوری برای سوفیان و سەلمەی ئەحمەر و سەعید کوڕی خەیسەم و باوکی عوبەیدە عەبد وارس کوڕی سەعیدی سەوری و عەبدولعەزیز کوڕی باوکی حازم مردن. باوکی حازم لەکاتی نوێژدا مرد. باوکی زەمورە ئەنس کوڕی عەیازیش مرد.

لەم ساڵەدا ڕەشید فەرمانیدا بناغەی شاری عەین زەربا دابرێژن و قەڵای بۆ دروست بکەن. سوپایەکی لەخوراسان و ناوچەکانی دیکەوە بۆ ئەوێ ڕەوانە کرد و ماڵی بۆ دروست کردن.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و هەشتای کۆچی (٧٩٧ زایینی)

فەرمانڕەوای محەممەد کوڕی موقاتیل لەئەفریقییە

لەم ساڵەدا هارون ڕەشید محەممەد کوڕی موقاتیل کوڕی حەکیمی عەکی دوای لابردنی هەرسیمە کوڕی ئەعیەن – لەگێڕانەوەی ڕووداوەکانی ساڵی ٧٨٣/١٧٧ زایینی ئاماژەی پێدرا– وەك فەرمانڕەوای ئەفریقییە دەستنیشان کرد. ئەو لەسەرەتای ڕەمەزان / ئۆکتۆبەر هاتە قەیرەوان. هەرسیمە بۆ لای ڕەشید گەڕایەوە. محەممەد برای شیری ڕەشید بوو. هەر ئەوەندەی لەئەفریقییە جێگیر بوو، هەڵس و کەوتە ناپەسەندەکانی دەست پێکرد و بەمشێوەیە سوپاکەی دژی خۆی هاندا وبڕیاریاندا مەخلەد کوڕی مورەی ئەزدی وەك فەرماندەی خۆیان دەستنیشان بکەن. سەربازەکان، بەربەرییەکان و هێزەکانی دیکە، کەژمارەیان فراوان بوو، بۆ شەڕ خۆیان ئامادە کرد و محەممەد کوڕی موقاتیل سوپایەکی بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەوان ڕەوانە کرد و جەنگی لەگەڵ مەخلەد دەستپێکرد و شکستی پێهێنا. مەخلەد لەمزگەوتێك خۆی شاردەوە بەڵام گرتیان و سەریان بڕی.

تەمام کوڕی تەمیمی تەمیمی لەگەڵ سوپایەکی گەورە لەتونس دژی محەممەد ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە و لەرەمەزانی ١٨٣/ ئۆکتۆبەری ٧٩٩ زایینی بەرەو قەیرەوان کەوتەرێ. محەممەد کوڕی موقاتیل و سوپاکەی ڕووبەڕووی بوونەوە و لەمەنەیت ئەلخەیل کەوتنە گیانی یەك. کوڕی عەکی بۆ قەیرەوان هەڵات و تەمام شوێنی کەوت و ڕۆشتە ناو قەیرەوان. لەسەر ئەو بنەمایە ئەمانی بەکوڕی عەکیدا کە لەئەفریقییە بڕوات. کوڕی عەکی لەرەمەزان/ئۆکۆتبەر ڕووی کردە تەرابلوس.

ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب سوپایەکی گەورەی کۆکردەوە و بۆ دژایەتی کردنی کردەوەکانی تەمام ڕێگەی قەیرەوانی گرتەبەر. کاتێك لەقەیرەوان نزیك کەوتەوە، تەمام ڕێگەی تونسی گرتەبەر. ئیبراهیم ڕۆشتە ناو قەیرەوان و ئەم هەواڵەی بۆ محەممەد کوڕی موقاتیل نووسی و داوای گەڕانەوەی لێکرد. محەممەد بۆ قەیرەوان گەڕایەوە و ئەمە لای خەڵکی ئەو شارە ناخۆش بوو. تەمام ئاگادار

بوویەوە و سوپایەکی ڕێکخست و بەگومانی ئەوەی خەڵکان محەممەدیان ناوێت و هاوکاری دەکەن، ڕووی کردە قەیرەوان.

کاتێك لەقەیرەوان نزیك کەوتەوە، کوڕی ئەغلەب بەمحەممەدی وت: کاتێك سوپاکەم کەم بوو، شکستی خوارد، بەڵام کاتێك گەڕایتەوە بۆ ئەم شارە، بەگومانی ئەوەی سوپا هاوکاری تۆ ناکات، ورەی بەرز بوویەوە. باشترین کار ئەوەیە لەگەڵ سوپاکەی خۆی ڕووبەڕووی ببمەوە. ئەم کارەی کرد و بۆ جەنگی ئەو بەرێکەوت. تەمام هەڵات و دەستەیەك لەهاوەڵانی کوژران. تەمام گەیشتە تونس و ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب شوێنی کەوت تا زیندانی بکات بەڵام تەمام داوای ئەمانی کرد و ئیبراهیم پێی بەخشی.

فەرمانڕەوایی ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب لەئەفریقییە

کاتێك بارودۆخ بۆ محەممەد کوڕی موقاتیل سەقامگیر و تەمام ملکەچی خۆی نیشاندا، خەڵکان کەبێزار و بەفەرماندەیی ئەو ڕازی نەبوون، ئیبراهیمیان ناچار کرد نامەیەك بۆ ڕەشید بنووسێت و داوای فەرمانڕەوایی ئەفریقییە بکات. میسر ساڵانە سەد هەزار دیناری بۆ ئەفریقییە دەنارد. ئیبراهیم ڕازی بوو نەك سەد هەزار دینارەکە وەرنەگرێت بەڵکو ساڵانە چل هەزار دیناریان بۆ بنێرێت. ڕەشید ڕاوێژکارەکانی بانگ کرد و ڕاوێژی پێکردن و سەبارەت بەفەرمانڕەوایەتی ئەفریقییە داوای بۆچوونی ئەوانی کرد. ئاگاداری کردنەوە کەخەڵکانی ئەفریقییە بەفەرمانڕەوایی محەممەد کوڕی موقاتیل ڕازی نابن. هەرسیمە فەرمانڕەوایی ئیبراهیم کوڕی ئەغلەبی پشتراست کردەوە و هەموو تایبەتمەندییەکانی ئەوی لەبیرمەندی و کارزانی باس کرد بەڵام ئەم بابەتەی ئاشکرا نەکرد کەئەو ئەفریقییەی بۆ عەلی کوڕی موقاتیل پاراستووە. ڕەشید لەموحەڕەم ساڵی ١٨٤/ ژانویەی ٨٠٠ زایینی ئیبراهیم کوڕی ئەغلەبی وەك فەرمانڕەوایی ئەفریقییە دەستنیشان کرد و بەمشێوەیە خراپەکاری کۆچی کرد و کاروبارەکان سەقامگیر بوو. ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب، تەمام و هەموو شۆڕشییەکانی بۆ لای ڕەشید ڕەوانە کرد و بەمشێوەیە ئەفریقییە ئارام بوویەوە. ئەو لەنزیك قەیرەوان بناغەی شارێکی داڕشت و بەعەباسییە ناوی برد. کەسان و هاوەڵان و کۆیلەکانی خۆی لەو شارەدا

نیشتەجێ کرد.

لەساڵی ٧٩٢/١٨٦ زایینی پیاوێك لەعەرەبەکانی سەرزەمینی تونس بەناوی حەمدییس، شۆڕشی کرد و ڕەشی کەنیشانەی عەباسییەکان بوو، خستە لاوە. شوێنکەوتەکانی فراوان بوون و کوڕی ئەغلەب، عیمران کوڕی مەخلەدی لەگەڵ سوپایەك بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو نارد و فەرمانی پێدا ئەگەر سەرکەوتنی بەدەست هێنا، کەسیان بەزیندووی نەهێڵێتەوە. عیمران بەڕێکەوت و لەبەرابەر یەك سوپایان ڕازاندەوە. هاوەڵانی حەمدیس هاواریان کرد: بەغداد، بەغداد (ئەوانی بۆ گرتنی بەغداد هاندەدا) بەڵام هەورە بروسکەی شمشێر گیانی گرتن و دەهەزار کەسیان لێکوژرا و عیمران ڕۆشتە ناو تونس.

ماوەیەك دواتر کوڕی ئەغلەب ئاگادار بوویەوە ئیدریس کوڕی ئیدریسی عەلەوی لەکەنارەکانی ڕۆژئاوا ئالای شۆڕشی بەرز کردۆتەوە و هێزی زیادی کردووە. ئەغلەب مەبەستی جەنگی ئیدریسی کرد بەڵام کەسانی نزیکی ڕێگەی ئەم کارەیان لێگرت و پێشنیارییان کرد تا ئەو کاتەی دژایەتی لەگەڵ تۆ ئاشکرا نەکردووە، دژایەتی نەکەیت. ئەغلەب ڕێگەی فرت و فێڵی گرتەبەر و نامەیەکی بۆ بەهلول کوڕی عەبدواحید کارگوزاری ئیدریس لەمەغریب نامەیەکی نووسی و چەندین دیاری گرانبایی بۆ نارد. ئەو کەبەردەوام هاوڕێیەتی ئیدریسی دەکرد، ملکەچی فەرمانەکانی ئیبراهیم بوو و ئیدریسی پشتگوێ خست و بەمشێوەیە دەستەکەی ئیدریس وردە وردە بڵاوەیان لێدەکرد. بەهلول نامەیەکی بۆ ئەغلەب نووسی و داوای لێکرد دەست لەئیدریس هەڵبگرێت و خزمایەتی ئەوی لەگەڵ پێغەمبەر (د.خ) بیرهێنایەوە. کوڕی ئەغلەب لێی خۆش بوو.

عیمران کوڕی مەخلەد – پێشتر ناوی برا – لەکەسە نزیکەکانی ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب و و لەکۆشکەکەی ئەو دەژیا. ڕۆژێك سوار لەسەر ئەسپ هاوڕێیەتی ئیبراهیمی دەکرد و گفتوگۆیان دەکرد بەڵام ئیبراهیم چوونکە بیری لەبابەتێکی دیکە دەکردەوە، گرنگی بەوتەکانی عیمران نەدەدا و داوای لێکرد دووبارەی بکاتەوە. ئەمە بووە هۆی توڕە بوونی عیمران و لێی جیابوویەوە و دەستەیەکی گەورەی پێکهێنا و دژی ئیبراهیم شۆڕشی کرد. ئەو سوپاکەی خۆی لەنێوان

قەیرەوان و عەباسییە رازاندەوە. خەڵکانی قەیرەوان و زۆرینەی دانیشتووانی ئەفریقییە هاوکارییان کرد. ئیبراهیم لەدەوری عەباسییە خەندەکێکی هەڵکەند و هاتوچۆ کردن بۆ ناو شاری دژوار کرد. جەنگی نێوان ئەم دووانە یەك ساڵ درێژەی کێشا. هارون ڕەشید ئاگادار بوویەوە. سامانێکی زۆری بۆ ئیبراهیم نارد و کاتێك سامانەکەی بەدەست گەیشت، فەرمانیدا جاڕ بدەن: هەرکەس خۆی بەیەکێك لەسوپاکەی سەروەری باوەڕداران دەزانێت، بابێت دیاری خۆی وەربگرێت. بەمشێوەیە هاوەڵانی عیمران بڵاوەیان لێکرد و هێزەکانی ئیبراهیم هێرشیان کردە سەر و شکستیان پێ هێنان. ئیبراهیم بانگی ئەمانی بەرز کردەوە و رایگەیاند هەر کەس بێت، دیاری وەردەگرێت. هەموویان هاتن و دیاری بەهەموویاندا و دەروازەکانی قەیرەوانی هەڵکەند و دیوارەکەی وێران کرد.

عیمران ملی رێگەی گرتەبەر و گەیشتە زاب و لەوێ مایەوە تا ئەو کاتەی ئیبراهیم مرد و کوڕەکەی هاتە سەر تەخت و ئەمانی بەعیمران بەخشی. عیمران هاتە لای و لەنزیك ئەوماڵێکی بۆ خۆی دروست کرد. کەسانی نزیك بەردەوام بەگوێی عەبدوالله(جێگری ئیبراهیم) دەیانچرپاند ئەو دژی باوکی تۆ شۆڕشی کرد و ئێمە لێی دڵنیا نین. عەبدوالله کوشتی.

کاتێك عیمران شکستی خوارد، هەوری خراپەکاری ئاسمانی ئەفریقییە بەجێهێشت و بەمشێوە مایەوە تا ئیبراهیم مرد. ئەو لەشەواڵی ساڵی ١٩٦/ ژوئەنی ٨١٢ مرد. تەمەنی پەنجا و شەش ساڵ درێژەی کێشا و بۆ ماوەی دوانزە ساڵ و چوار مانگ و دە رۆژ فەرمانڕەوایەتی کرد.

فەرمانڕەوایی عەبدوالله کوڕی ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب لەئەفریقییە

کاتێك ئیبراهیم مرد، عەبدوڵلای کوڕی لەسەر تەختی فەرمانڕەوایەتی دانیشت کە لەو کاتەدا لەتەرابلوسی بەربەرەکان – وەك لەگێڕانەوەی ڕووداوەکانی ساڵی ١٩٦/ ٨٠٢ زایینی ئاماژەی پێدەدەین– گەمارۆیان خستبووە سەر. ئیبراهیم عەبدوڵلای وەك جێگری خۆی دیاریکرد و فەرمانی بەزیاد الله کوڕی ئیبراهیم دا دەستی بەیعەت بخاتە ناو دەستی براکەی. ئەو بەیعەتی کرد و کاتێك باوکی مرد، هەواڵی مەرگی باوك و بەیعەتی خۆی بۆ نووسی. عەبدوالله تەرابلوسی بەجێهێشت

و هاتە قەیرەوان. بەمشێوەیە کاروبارەکان سامان دران و لەو رۆژگارەدا هیچ ئاریشەیەك رووی نەدا و دەرگای هیچ جەنگێك نەکرایەوە. زۆربەی خەڵکان لەناو جێگەی ئارامیدا حەوانەوە و شارەکان گۆی ئاوەدانییان فراند. عەبدوالله لەزیحەججە ٢٠١/٨١٧ زایینی کۆچی دوایی کرد.

ناسازگاری خەڵکانی ئاندۆلۆس و پاشاکەی

لەم ساڵەدا بەهلول کوری مەرزوق ناسراو بەباوکی حەجاج لەکەنارەکانی سەرزەمینی ئاندۆلۆس ئالآی شۆرشی بەرز کردەوە و هاتە ناو ساراگوزا و دەستی بەسەردا گرت. عەبدوالله کوری عەبدولرەحمان پاشای ئاندۆلۆس ناسراو بەبەلەنسی کەمەبەستی فەرەنگی بوو، پەیوەستی بەهلول بوو.

عوبەیدە کوری حومەید لەتۆڵدۆ ئالآی شۆرشی بەرز کردەوە و پاشای ئاندۆلۆس فەرمانی بەعەمروس کوری یوسف دا (کە لەتەلبیرە ،تالاورا) بۆ جەنگی خەڵکانی تۆڵدۆ بروات. ئەو، چەندین جار رووبەروویان بوویەوە و تەنگی پێ هەڵچنین. نامەیەکی بۆ خەڵکانی تۆڵدۆ نووسی کە بەمناڵەکانی مەخشی ناسراو بوون. لەنامەکاندا بەئەندازەیەك خۆشەویستی خۆی دەربری کەکاریگەری لەسەر دڵیان بەجێهێشت و لەبەر ئەمە هێرشیان کردە سەر عوبەیدە کوری حومەید و دەستبەجێ کوشتیان و سەری براوی ئەویان بۆ عەمروس نارد. ئەویش سەرە براوەکەی بۆ بارەگای پاشای ئاندۆلۆس رەوانە کرد و پێگەی مناڵەکانی مەخشی لای ئەو بەرز کردەوە. مناڵەکانی مەخشی لەگەڵ بەربەرەکانی شاری تالاورا ناسازگار بوون و لەبەر ئەمە سات ناسات بەسەر بورج و دیواری ئەواندا سەردەکەوتن و خوێنیان دەرشتن. عەمرۆس لەگەڵ سەری براوی عوبەیدە حەوت سەد کەس لەبەربەرەکانی بۆ بارەگای پاشای ئاندۆلۆس برد کەهەرکامیان دەبردە سوچێك و خوێنیان دەرشتن. بەمشێوەیە بارودۆخی ئەو دیارە هێور بوویەوە.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا هارون رەشید لەسەرزەمینی رۆم جەنگا و دەستی بەسەر قەڵای سەفسافدا گرت.

لەم ساڵەدا عەبدولمەلیك کوری ساڵح لەسەرزەمینی رۆم جەنگا و خۆی گەیاندە

ئانكارا و مەتمورەی گرت و حەمزە كوڕی مالك لەوێ مرد.

لەم ساڵەدا سور پۆشەكان دەستیان بەسەر خوارساندا گرت.

لەم ساڵەدا هارون رەشید سلاو بۆ پێغەمبەری كردە دەسپێكی نامەكان. سەرپەرەستی حاجییەكان لەم ساڵەدا ڕەشید بوو.

لەم ساڵەدا دانی سوربەكان لەنێوان موسوڵمانان و ڕۆمییەكان بوو بەنەریت و ئەمە یەكەمین سوربەكان لەرۆژگاری مناڵەكانی عەباس بوو. قاسم كوڕی ڕەشید وەك جێبەجێكاری ئەم نەریتە دەستنیشان كرا. ئیمپراتۆری رۆم لەم ساڵەدا نەقفور (نیكفۆروس) بوو.

خەڵك لەگۆڕینەوەی ئەسیرەكان شادمان بوون و هەموو زیندانییە رۆمییەكان ئازاد كران. ئەم ئاڵ و گۆڕە لەلامس لەكەنار زەریایەك روویدەدا كەدوورییەكەی لەتەرسوس دوانزە فەرسەنگ بوو. سی هەزار موچەخۆر هاورێیەتی باوكی سلێمانیان دەكرد. خزمەتكاری كارگوزاری تەرسوس هاورێ لەگەڵ ژمارەیەكی زۆر لەسنور نشینەكان و بیرمەندان و كەسە دیارەكان بۆ ئاڵ و گۆڕی ئەسیرەكان هاتن. ژمارەی ئەسیرەكان سێ هەزار و حەوتسەد كەس بوو. ئامارژەیان بەژمارەی زیاتریش داوە.

لەم ساڵەدا حەسەن كوڕی قەحتەبە كەخۆی و باوكی لەفەرماندەكانی مەنسور بوون، لەتەمەنی سی و چوار ساڵی مرد.

هەروەها عەبدوالله كوڕی موبارەكی مەروزی لەمانگی رەمەزان/ ئۆكتۆبەر لەهیت لەتەمەنی شەست و سێ ساڵی و عەلی كوڕی حەمزە باوكی حەسەنی ئەزدی ناسراو بە كەسایی موقری و نەحوی لەشاری ڕەی مردن. دەستەیەك مەرگی كەسای بۆ ساڵی ٧٨٩/١٨٣ زایینی دەگێڕنەوە.

لەم ساڵەدا مەروان كوڕی سلێمان كوڕی یەحیا كوڕی باوكی حەفسەی شاعیر مرد. ئەو لەساڵی ٧١١/١٠٥ زایین چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

لەم ساڵەدا باوكی یوسفی قازی بەناوی یەعقوب كوڕی ئیبراهیم، گەورەترین شاگرد و شوێنكەوتەی باوكی حەنیفە، مرد.

لەم ساڵەدا یەعقوب كوڕی داود كوڕی عومەر كوڕی تەهمان موالی عەبدوالله كوڕی خازمی سولەمی مرد. ئەو وەزیری مەهدی بوو. هاشم كوڕی بەرید یەزید كوڕی زورەیع و حەفس كوڕی مەیسەرەی سەنعانی لەسەنعای دیمەشق، هەموویان مردن.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و هەشتا و دووی کۆچی (٧٨٩)

لەم ساڵەدا ڕەشید بۆ خەلافەتی عەبدوالله مەئمون دوای ئەمین بەیعەتی وەرگرت. ئەوی کردە فەرمانڕەوای خوراسان و سەرزەمینەکانی پەیوەست بەخوراسان تا هەمەدان و جەعفەر کوڕی یەحیای وەك ڕاوێژکاری ئەو دیاری کرد.

ئەمە یەکێکە لەسەرسوڕهێنەکان: ڕەشید بەچاوی خۆی بینی باوك و باوەگەورێی ئەو مەنسور لەگەڵ عیسا کوڕی موسا چی کرد و بەناچاری دەستی لەخەلافەت هەڵگرت و هادی برای ئەگەر نەدەمرد، نەیدەهێشت ڕەشید خەلافەت بگرێتە دەست و لەگەڵ ئەمەیشدا بۆ مەئمون دوای ئەمین بەیعەتی وەرگرت. بەڵێ، خۆشەویستی سەرکێش، هەم چاو لەمرۆڤ دەستێنێت هەم گوێ.

لەم ساڵەدا کچی خاقان پاشای خەزەر بۆ هاوسەری فەزڵ کوڕی یەحیا ڕەوانە کرا بەڵام لەبەرزەعە مرد. کەسانی نزیکی ئەو بۆ لای خاقان گەڕانەوە و ئاگاداریان کردەوە کچەکەی بەفریو کوژراوە. پاشا بۆ هێرش کردنە سەر سەرزەمینە ئیسلامییەکان سوپای ئامادە کرد.

جەنگی هاوینە بەفەرماندەیی عەبدولرەحمان کوڕی عەبدولمەلیك ئەنجامدرا و گەیشتە ئێفسوس و شارەکانی نزیکی ئەو شارە.

لەم ساڵەدا ڕۆمییەکان چرای دوو چاوی فەرمانڕەواکەی خۆیان کۆنستانتین کوڕی ئەلیونیان کوژراندەوە و دایکی ئەویان هێنایە سەرتەخت و نازناوی (عطسه)یان پێبەخشی.[٦]

سەرپەرەستی حاجییەکان لەم ساڵەدا موسا کوڕی عیسا کوڕی موسا بوو. هەرسیمە کوڕی ئەعیەن فەرمانڕەوایی موسڵی دەکرد.

هەروەها لەم ساڵەدا سلێمان کوڕی عەبدولرەحمان، پاشای ئاندۆلۆس، لەرۆژهەڵاتی ئاندۆلۆسەوە سوپایەکی ڕازاندەوە وبۆ جەنگی برازاکەی حەکەم کوڕی هوشام کوڕی عەبدولرەحمان، پاشای ئەو دیارە بەرێکەوت. حەکەمیش

---

[٦] لەمێژووی تەبەری بە (اغسطه) ناوی براوە.

بەسوپایەکی گەورە رووبەرووی بوویەوە. ژمارەیەکی فراوان لەخراپەکاران وئاژاوەگێران لەدەروی سلێمان کۆببونەوە و هاوکارییان دەکرد. هەردوو سوپا لەبەرابەر یەك ریزیان بەست و هێرشیان کردە سەریەك. جەنگ، دژوار و سلێمان شکستی خوارد و سوپاکەی حەکەم شوێنی کەوت. جەنگی نێوانیان لەزی حەججە/ژانویە سەر لەنوێ دەستی پێکردەوە و دووبارە سلێمان شکستی خوارد و پەنای بردە بەکوێستانەکان و بەردەڵانە دژوارەکان و چیتر حەکەم دەستی لەشوێنکەوتنی ئەو هەڵگرت.

سلێمان جارێکی دیکە گەڕایەوە و بەربەرەکانی کۆکردەوە و رووی کردە ئەستجە (ئەسیجا). حەکەم بۆ جەنگی ئەوان بەرێکەوت و لەساڵی ١٨٣/ ٧٩٩ دوو سوپا کەوتنە گیانی یەك و ئاگری شەڕ بڵێسەی سەند و سلێمانی تێکشکاو گەڕایەوە و لەگوندێك پەنای گرت. حەکەم دەوری گوندەکەی گرت و سلێمان بۆ دیاری فێریش هەڵات.

لەم ساڵەدا لافاوێکی گەورە لەکوردوبا زەوی شۆردەوە و زۆربەی ماڵەکانی ئەو سەرزەمینەی بردە ژێر ئاو و وێرانی کرد و داوێنەکەی گەیشتە شەقندە (سکۆندا)

لەم ساڵەدا جەعفەری تەیالسی حەدیس بێژ و عومار کوڕی محەممەد خوشکەزای سوفیانی سەوری و عەبدعەزیز کوڕی محەممەد کوڕی باوکی عوبەید دراوەردی موالی جۆهەینە کەباوکی خەڵکی دارابگەرد بوو، مردن. خەڵکی دارابگەرد ئەم خزمایەتییەیان پەسەند نەدەکرد و لەبەر ئەمە بەدراوەردی ناویان دەبرد.

هەروەها لەم ساڵەدا دوراج باوکی سەمح کەناوی عەبدوالله کوڕی سەمح یا بەگومانێك عەبدولرەحمان کوڕی سەمح کوڕی ئوسامەی تەجیبی میسری بوو، کۆچی دوایی کرد. ساڵی لەدایك بوونی ئەو ١٢٥/ ٧٤٢ زایینییە. عەفیف کوڕی سالمی موسڵی لەم ساڵەدا چاوی لەجیهان بەست.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و هەشتا و سێی کۆچی (٧٩٩) زاینی

لەشکرکێشی خەڵکانی خەزەر بۆ سەرزەمینە ئیسلامییەکان

لەم ساڵەدا خەڵکانی خەزەر بەبیانوی مردنی کچی خاقان لەباب الابواب سوپایان کردە سەر موسوڵمانان و خوێنی ئەمان بەخشراوەکان (ئەهلی زەممەیان) ڕشت و زیاتر لەسەد هەزار کەسیان دیل کرد. ڕەشید، یەزید کوڕی مەزیدی وەك فەرمانڕەوایی ئەرمەنستان و ئازەربایەجان دیاری و بۆ جەنگی خەزەرییەکان ڕەوانەی کرد. خەزیمە کوڕی خازمی لەنەسیبین جێگیر کرد تا ڕێگری بکات لەهێرشی ئەرمەنییەکان.

دەگێڕنەوە هۆکاری هێرشی ئەوان ئەمە بوو: سەعید کوڕی سەلم، ئەستێرەناسێکی سولەمی کوشت و مناڵی ئەستێرەناسەکە ڕۆشتە سەرزەمینی خەزەر و ئەوانی دژی سەعید هاندا. ئەوانیش ئالأی شۆڕشیان بەرز کردەوە و لەرێگەی سولمەوە ڕۆشتنە ناو ئەرمەنستان و سەعیدیان کوشت و نزیکەی حەفتا ڕۆژ لەوێ مانەوە. ڕەشید خوزەیمە کوڕی خازم و یەزید کوڕی مەزیدی ڕەوانە کرد و ئەوان کارە چەوتەکانی سەعیدیان ڕاست کردەوە و خەزەرییەکانیان دەرکرد و کەنارەکانی سولمەیان بەست.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا ڕەشید، عەلی کوڕی عیسای لەخوراسان بانگ کردەوە و دواتر بەنوێنەرایەتی مەئمونی کوڕی ئەوی بۆ خوراسان گەڕاندەوە و فەرمانی پێدا لەگەڵ باوکی خەسیب بجەنگێت.

لەم ساڵەدا باوکی خەسیب کەناوی وەهەیب کوڕی عەبدوالله نەسائییە، لە (نەسا)ی خوراسان ئالأی شۆڕشی بەرز کردەوە.

عەباس کوڕی هادی ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا موسا کوڕی جەعفەر کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی حسەین کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب لەبەغداد و لەزیندانی ڕەشید مرد.

هۆکاری زیندانی کرانی ئەمە بوو: ڕەشید لەرەمەزانی ساڵی ١٧٩/ نۆڤەمبەری ٧٩٦ زاییینی حەجی عەمرەی کرد. کاتێك گەڕایەوە بۆ لای دانیشتووانی مەدینە، ڕۆشتە سەر ئارامگای پێغەمبەر (د.خ) و لەگەڵ هاوڕێکانی زیارەتیان کرد. کاتێك ڕۆشتە ناو ئارامگای پێغەمبەر(د.خ)، وەستا و وتی: سلاو لەتۆی ئەی پێغەمبەری خوا! ئەی کوڕە مام! تا بەمشێوەیە شانازی بەسەر کەسانی دەوروبەری خۆی بکات. موسا کوڕی جەعفەر هاتە پێش، ڕووی کردە ئارامگای پێغەمبەر(د.خ) و وتی: سلاو لەتۆ ئەی باوکە! ڕەنگ لەروخساری ڕەشید پەڕی و ڕووی کردە موسا کوڕی جەعفەر و وتی: ئەمەیە شانازی کردنی راستەقینە. دواتر ئەوی لەگەڵ خۆی بۆ عێراق برد و لای سندی کوڕی شاهەك زیندانی کرد. خوشکی سندی کوڕی شاهەك کاروباری زیندانی کردنی ئەوی گرتەدەست. خوشکی سندی سەبارەت بەموسا کوڕی جەعفەر دەگێڕێتەوە کاتێك دەیویست نوێژی خەوتنان بکات، وەسفی خوای دەکرد و بەردەوام ناوی ئەوی دەهێنایە سەرزمان تا شەو بەسەر دەچوو، تا نوێژی بەیانی دەپارایەوە، دواتر نوێژی بەیانی دەخوێند و تا بەرەبەیان لەپارانەوە و راز و نیاز بەردەوام دەبوو، ئەوسا دەخەوت و نزیك نیمەڕۆ لەخەو هەڵدەستا، دەستنوێژی دەگرت و نوێژی دەخوێند و بەردەوام دەبوو تا نوێژی خەوتنان. عادەتی بەمشێوە بوو تا ئەو کاتەی خواوەند گیانی گەڕاندەوە بۆ لای خۆی.

خوشکی سندی کاتێك ئەوی دەبینی، دەیوت: زیانیان کرد ئەو دەستەی دەستیان بۆ سەر ئەم پیاوە چاکەکارە درێژ کرد. نازناوی موسا کوڕی جەعفەر، کازمە. چوونکە هەرکەس خراپەی لەگەڵ دەکرد، بەچاکە وەڵامی دەدایەوە. ئەو کاتەی لەزینداندا بوو، نامەیەکی بۆ ڕەشید نووسی: ڕۆژێك دژوار و سەخت لای من تێپەڕ نابێت مەگەر ئەوەی تۆ ئەو ڕۆژە بەئاسوودەیی بەسەر ببەیت تا ئەوەی ئەم دوو ڕۆژە بەسەر دەچێت و ڕۆژێك دەگات کەچیتر بەسەر ناچێت. ئەمە ئەو

ڕۆژەیە خراپەکاران زیانی تیا دەبینین.

لەم ساڵەدا لەنێوان فەرماندەیەکی گەورە بەناوی باوکی عیمران و بەهلول کوڕی مەزروق لەکەسە دیارەکانی ئاندۆلۆس، شەڕێکی قورس و دژوار ڕوویدا. عەبدوالله بەلەنسی هاوڕێیەتی باوکی عیمرانی دەکرد. هاوەڵانی بەهلول شکستیان خوارد و ژمارەیەکی زۆریان کوژران.

هەروەها لەم ساڵەدا یونس کوڕی حەبیبی نەحوی، مرد. ئەو زانستەکەی خۆی لای باوکی عەمرۆ کوڕی عەلا فێر ببوو. زیاتر لەسەد ساڵ ژیا.

لەم ساڵەدا موسا کوڕی عیسا کوڕی موسا کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس و محەممەد کوڕی سەبیح باوکی عەباس ناسراو بەکوڕی سەماك و هوشەیم کوڕی بەشیری واستی مردن. هوشەیم لەمانگی شەعبان/ سێپتامبەر چاوی بەدنیا هەڵهێنا. هەرچەندە راوێژکار بوو بەڵام ئاڵ و گۆڕی بەقسەکان دەکرد. یەحیا کوڕی زەکەریا کوڕی باوکی زائیدە، قازی مەداین لەتەمەنی شەست و سێ ساڵی و یوسف کوڕی یەعقوب کوڕی عەبدوالله کوڕی باوکی سەلمە ماجشون، مردن.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و هەشتا و چواری کۆچی (٨٠٠ زایینی)

لەم ساڵەدا ڕەشید، حیمادی بەربەری وەك فەرمانڕەوای یەمەن و مەککە دەستنیشان کرد و داود کوڕی یەزید کوڕی حاتەمی موهەلبی وەك فەرمانڕەوای سند و یەحیا حەرەشی وەك فەرمانڕەوای کێوەکان و مەهرویەی رازی وەك فەرمانڕەوای تەبەرستان دەستنیشان کرد. ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب کاروبارەکانی تایبەت بەئەفریقییەی بەڕێوەدەبرد و ڕەشید ئەوی لەسەر کارەکەی هێشتەوە.

لەم ساڵەدا باوکی عەمرۆی شاری ئالآی شۆڕشی بەرز کردەوە. هارون، زوهەیری قەسابی بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد و توانی لەشاری وەرز خوێنی باوکی عەمرۆ بڕێژێت.

لەم ساڵەدا باوکی خەسیب داوای ئەمانی کرد و عەلی کوڕی عیسا کوڕی ماهان ئەمانی پێبەخشی.

ئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی عەبدوالله کوڕی محەممەد کوڕی عەلی ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. یەزید کوڕی مەزید کوڕی زائیدەی شەیبانی فەرمانڕەوایەتی موسڵ و ناوچەکانی دەوروبەری دەکرد.

لەم ساڵەدا عەبدوالله کوڕی عەبدولرەحمانی بەلەنسی ڕوویکردە ئەشیقە لەشارەکانی ئاندۆلۆس و لەگەڵ باوکی عیمران و عەرەبەکانی دیکە لەو شارە دابەزی. بەهلولی مەرزوق بۆ سەرکوت کردنی ئەوان ڕەوانە کرا و گەمارۆی خستنەسەر. عەرەبەکان ئەو شارەیان بەجێهێشت و بەهلول ڕۆشتە ناو شاری ئەشیقە و عەبدوالله ڕێگەی والنسیای گرتەبەر و لەوێ نیشتەجێ بوو.

لەم ساڵەدا مەعاق کوڕی عیمرانی موسڵی ئەزدی لەتەمەنی هەشتا و پێنج ساڵی کۆچی دووایی کرد.

هەروەها لەم ساڵەدا عەبدوالله کوڕی عەبدعەزیز کوڕی عومەر کوڕی خەتاب کە بەعابید ناویان دەبرد، مرد. عەبدسەلام کوڕی شوعەیب کوڕی حەبحابی ئەزدی و عەبد ئەعلی کوڕی عەبدوالله‌ی شامی میسری لەمناڵەکانی شامە کوڕی لوئەی و عەبدوەهاب کوڕی عەبد مەجیدی سەقەفی باوکی محەممەد، هەموویان کۆچی دووایی‌یان کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و هەشتا و پێنجی کۆچی (٨٠١ زایینی)

لەم ساڵەدا خەڵکی تەبەرستان، خوێنی فەرمانڕەواکەی خۆیان مەهرویەی رازییان ڕشت. ڕەشید عەبدوڵلە کوڕی سەعیدی حەرەشی لەجێگەی ئەو دانا.

لەم ساڵەدا عەبدولرەحمانی ئەنبار، ئەبان کوڕی قەحتەبەی خارجی لەمەرج قەلعە کوشت.

لەم ساڵەدا حەمزەی خارجی لەبادغەیس خراپەکاری کردە پیشە، عیسا کوڕی عەلی کوڕی عیسا دەهەزار کەس لەهاوەڵانی ئەوی کوشت و گەیشتە کابول و زابولستان.

لەم ساڵەدا باوکی خەسیب دووبارە ڕێگەی فرت و فێڵی گرتەبەر و دەستی بەسەر ئەبیوەرد، توس و نەیشابوردا گرت. گەمارۆی خستە سەر شاری مەرو، بەڵام دواتر پاشەکشێی کرد وبۆ سەرەخس گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا جەعفەر کوڕی یەحیا داوای مۆڵەتی مانەوەی لەمەککە کرد و مۆڵەتیان پێدا. ئەو لەشەعبان/ئوت ڕۆشت و لەرەمەزان/سێپتامبەر حەجی عەمرەی بەجێهێنا و لەجەدە نیشتەجێ بوو تا کاتی حەج و حەجی کرد.

لەم ساڵەدا حەکەم پاشای ئاندۆلۆس سوپایەکی ڕازاندەوە و هێرشی کردە سەرمامەکەی، سلێمان کوڕی عەبدولرەحمان لەکەنارەکانی فێریش و ڕووبەڕووی بوویەوە. سلێمان پاشەکشێی کرد و ڕووی کردە ماردە. دەستەیەك لەسوپاکەی حەکەم شوێنی کەوتن و زیندانییان کرد. ئەوان گەڕانەوە بۆ بارەگای حەکەم و حەکەم فەرمانی کوشتنی ئەوی دەرکرد و سەریان لەجەستە جیا کردەوە و فەرمانیدا بۆ کوردوبای بنێرن. ئەو ئەمان نامەی بۆ منداڵەکانی سلێمان لەساراگوزا نارد و بۆ لای خۆی بانگێشتی کردن. منداڵەکانی سلێمان ڕێگەی کوردوبایان گرتەبەر.

لەم ساڵەدا هەورە بروسکە لەمزگەوتی حەرامیدا و دوو کەسی کوشت. مەنسور کوڕی محەممەد کوڕی عەبدوڵلە کوڕی محەممەد کوڕی عەلی ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا عەبدسەمەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس مرد. بەدرێژایی تەمەنی ددانی نەکەوت. دەگێڕنەوە ددانەکان سەرەوەی پەیوەست هاوشێوەی ددانەکانی خوارەوەی. ئەو نەبیرەی (مناڵی نەوە، نەتیجە) مناڵەکانی مەنافە. لەهاوشێوەی بۆ عەبدمەناف وەك یەزید بۆ معاویە بوو. عەبد سەمەد دوای سەد و بیست ساڵ لەمردنی یەزید، مرد.

هەروەها لەم ساڵەدا فەرەنگییەکان شاری بارەسەلۆن لەئاندۆلۆسیان گرت و موسوڵمانەکانیان دەرکرد و سنووردارەکانی خۆیان بۆ ئەو شارە گواستەوە و موسوڵمانان بەناچاری پاشەکشێیان کرد.

چۆنیەتی گرتنی بارەسەلۆن بەمشێوەیە: حەکەم فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس سەرقاڵی جەنگ لەگەڵ دوو مامەکەی بوو.

لەم ساڵەدا ڕەشید لەڕەققەوە بەگوزەر کردن لەموسڵ هاتە بەغداد.

لەم ساڵەدا یەقتین کوڕی موسا لەبەغداد مرد.

هەروەها لەم ساڵەدا یەزید کوڕی مەزید کوڕی زائیدەی شەیبانی، برازای مەعن کوڕی زائیدە لەشاری بەرزعە مرد و ئەسەد کوڕی یەزید جێگەی ئەوی گرتەوە. زۆر وەسفی یەزیدیان کردووە. ئەو بەخشەر، بوێر و جوامێر بوو. شاعیرەکان بۆ مەرگی ئەو زیاترین پرسەنامەیان هۆنیوەتەوە. باشترین پرسەنامە تایبەتە بەباوکی محەممەدی تەمیمی. باشترە ئاماژەی پێ بدرێت:

احقا انه اودی یزید — تبین ایها الناعی المشید
اتدری من نعیت و کیف فاهت — به شفتاك كان بها الصعید
ابعد یزید تختزن البواکی — دموعا، او یصان لها خدود
لتبکك قبة الاسلام لما — وهت أطنابها و وهی العمود
و یبکك شاعر لم یبق دهر — له نسبا و قد کسد القصید
فمن یدعو الامام لکل خطب — ینوب و کل معضلة تؤود
و من یحمی الخمیس اذا تعایا — فریس للمنیة أو طرید
ألم تعجب له! ان المنایا — فتکن به و هن له جنود

قصدن له و كن يحدن عنه	اذا ما الحرب شب لها وقود
أحامى المجد و الاسلام أودى	دعائمه و هل شاب الوليد
وهل مالت سيوف بنى نزار	وهل وضعت و هل يخضر عود
أما هدت لمصرعه نزار	بلى! و تقوض المجد و المشيد
و حل ضريحه اذ حل فيه	طريف المجد و الحسب التليد
اما والله ما تنفك عينى	عليك بدمعها ابدأ تجود
فان تجمد دموع لئيم قوم	فليس لدمع ذى حسب جمود
لقد عزى ربيعة ان يوما	عليها مثل يومك لا يعود

واتاكەی: ئایا راستە یەزید لەخاکدا خەتووە؟ کەواتە ئەی هەواڵ بەری مەرگ، درەنگ بکە. ئایا دەزانی هەواڵی مەرگی کێ دەدەیت و چۆن لێو دەکەیتەوە؟ قوڕ بەدەمت بێت. ئایا پاسەوانی ڕێزداری و ئیسلام چاوی لێك ناوە؟ هاوار لەتۆ، زەوی بۆ سەرەوژێر نابێت؟ چاوەڕێ بە و بڕوانە پایەکانی ئیسلام خوار بووە و زارۆك لەتاو پیری پشتی چەماوەتەوە. ئایا شمشێری منداڵەکانی نزار، لەدەست کەوتۆتە خوار و زین لەپشتی ئەسپەکان داگیراوە؟ ئایا دوای مەرگی ئەو سەرزەمینی ئێمە بەبارینی باران تێراو دەبێت و لق و گەڵاکان سەر دەردێنن؟ ئایا هۆزی نزار لەمەرگی ئەو سست و ناتەوان بوو؟ بەڵێ، گەورەیی سەر بۆ ئاسمان کێشراو وێران بووە. لەو کاتەوەی ئەو لەناو گۆڕدا خەوت، ڕێزداری و نەژادی ڕەسەن لەوێ حەوایەوە. سوێند بەخوا، بەردەوام بۆ مەرگی تۆ فرمێسك لەچاو دەبارێنم و بەردەوام ئاو لەچاوم دەگێڕم. ئەگەر فرمێسکی دەستەیەکی پەست وشك ببێت، فرمێسکی خاوەن نەژادەکان بەردەوام لەچاو دێتەخوار. ئایا دوای یەزید چاو بەگریانان دەتوانن فرمێسك پاشەکەوت بکەن و چیتر شەقەزللە لەروخسار نەدەن. گوڵدەستەی ئیسلام دەبێت فرمێسك بۆ تۆ بڕیژێت و تەنافەکانی بپچڕێت و پایەکانی سست ببێت. شاعیرێك کەرۆژگار ناوی دەسرێتەوە، دەبێت فرمێسك بۆ تۆ ببارێنێت چوونکە بازاری شاعیری برەوی نەماوە. خەلیفە لەکاتی پێشهاتنی دژوارییەکان و سەختییەکان راوێژ لەگەڵ کێ بکات و کێ بۆ دەرگای خۆی بانگ

بکات؟ چ کەسێك دەتوانێت لەکاتی لێقەومانی سوپا، رێگە چارەیان بۆ بدۆزێتەوە؟ ئەگەر یەزید کۆچی کرد، هەر زیندوویێك، هەلاّتوو دەبێتە نێچیری مەرگ. ئایا سەرت سوڕنامێنێت مەرگ بەسەر ئەودا زالّ دەبێت لەکاتێکدا مەرگ یەکێکە لەسوپاییەکان و فەرمانبەرانی ئەو؟ ئەو مەرگە مەبەستی گیانی ئەوی کرد کە لەکاتی بڵێسە سەندنی جەنگ، لێی دوور دەکەوتەوە. ئەوەی خەمی منالّەکانی رەبیعە کەم دەکاتەوە، ئەوەیە چیتر رۆژێکی لەو شێوە ناگەڕێتەوە (چوونکە کەسێکی هاوشێوەی تۆ لەناو ئێمەدا نییە.)

ڕەشید کاتێك ئەم پرسە نامەی بیست، فرمێسك لەچاوی هاتەخوار و بەهۆنراوەیەکی جوانی لەقەڵەمدا.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی ئیبراهیمی ئیمام کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس لەبەغداد و عەبدوالله کوڕی مەسعەب کوڕی سابت کوڕی عەبدوالله کوڕی زوبەیر و موغەیرە کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی حارس کوڕی عەیاشی مەخزومی کە بەحەزامی ناودەبرا و لەساڵی ١٢٤/ ٧٤١ زایینی چاوی بەدنیا هەڵهێنابوو، مردن. هەروەها حەجاجی سەواف کوڕی باوکی عوسمانی مەیسرە لەم ساڵەدا مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و هەشتای کۆچی (٨٠٢ زایینی)

هاوپەیمانی حەکەم پاشای ئاندۆلۆس لەگەڵ عەبدوڵڵەی مامی

لەم ساڵەدا حەکەم کوڕی هوشام کوڕی عەبدوڵڵە پاشای ئاندۆلۆس، لەگەڵ مامیی، عەبدوڵڵە کوڕی عەبدولڕەحمانی بەلەنسی، پەیمانی بەست.

هۆکاری ئەم پەیمانە ئەوە بوو: عەبدوڵڵە هەواڵی مەرگی براکەی بیست و بۆ گیانی خۆی ترسا. لەوالنسیا نەڕۆشتەدەر و ئاڵای شۆڕشی بەرز نەکردەوە و کەسێکی بۆ دەرگای حەکەم نارد و پێشنیاری ئاشتی و گوێڕایەڵی پێکرد. دەستەیەك دەڵێن: حەکەم کەسێکی بۆ لای عەبدوڵڵە ڕەوانە کرد وپێشنیاری ئاشتی و سازانی پێدا. سامانێکی فراوانی بۆ خۆی و کوڕەکەی نارد و عەبدوڵڵە ڕازی بوو. ئەم پەیمانە لەسەر دەستی یەحیا کوڕی یەحیا هاوڕێی مالك برای ئەنس و دەستەیەکی دیکە لەفرەزانەکان بەسترا و بەهێز بوو. حەکەم خوشکەکانی کردە هاوسەری کوڕەکانی عەبدوڵڵە. عەبدوڵڵە هاتە بارەگاکەی. حەکەم ڕێزی لێگرت و پێگەی بەرز کردەوە و بۆ خۆی و منداڵەکانی ڕۆژانەیەکی بەرچاو و پاداشی فراوانی دیاریکرد.

دەگێڕنەوە: نامەکان بۆ ڕێککەوتن و سازان لەم ساڵەدا بووە بەڵام لەساڵی ٨٠٣/١٨٧ زایینی ئاشتی لەنێوان ئەوان سەقامگیر کرا.

حەجی ڕەشید و دیاریکردنی خەلیفەی دوای خۆی

لەم ساڵەدا هارون لەگەڵ خەڵکان ڕێ و ڕەسمی حەجی ئەنجامدا و لەئەنبارەوە ڕووی کردە مەککە. سەرەتا ڕۆشتە مەدینە. لەو شارە سێ جار دیاری بەخەڵکان درا. یەکیان دیارییەکانی خۆی وەك خەلیفە، یەکیتر دیارییەکانی محەممەد ئەمین و سێیەم دیارییەکانی عەبدوڵڵە مەئمون. کاتێك گەیشتە مەککە، دیاری لەناو خەڵکانی ئەو شارەیش دابەش کرد. لەسەر یەك هەزار هەزار و پەنجا هەزاری کردە دیاری و پێشکەشی.

ڕەشید ئەمینی وەك فەرمانڕەوای عێراق، شام تا کۆتایی ڕۆژئاوا دیاری کرد و هەمەدان تا کۆتایی ڕۆژهەلاتی وەك سنووری ژێر دەسەلاتی مەئمون دەستنیشان کرد. دواتر بۆ خەلافەتی قاسمی کوڕی دوای مەئمون بەیعەتی وەرگرت و نازناوی مۆتمنی پێدا. جەزیرە، سنوورەکان و ناوەندی شارەکانی بەو سپارد. عەبدولمەلیك کوڕی سالح پەروەردە کردنی ئەوی گرتە ئەستۆ. ڕێگە بەمەئمون درا ئەگەر بخوازێت ئەو وەك جێگری خۆی بهێلێتەوە و ئەگەر نەخوازێت، لایببات.

کاتێك ڕەشید هاوریێ لەگەلێ منالەکانی، فەقیهەکان، قازییەکان و فەرماندەکان گەیشتە مەککە، نامەی جێگری محەممەد ئەمینی نووسی و گەورەکانی کردە شایەت. هەمووان شایەتییاندا کەئەمین دەبێت بۆ مەئمون ئەمەکدار بێت، پەیمانێکی هاوشێوەی بۆ مەئمون نووسی و هەمووان شایەتییاندا کەمەئمون دەبێت ئەمەکداری ئەمین بێت. ئەم دوونامەی بەدیواری کەعبەوە هەلواسی و لەناو کەعبە بەیعەتی لەهەمووان بۆ ئەم دووانە وەرگرتەوە. کاتێك ئەو کارەی کرد، خەلکان گومانیان وابوو بەم کارەی ئاگری لەنێوان ئەمین و مەئمون خۆش کردووە و لەئەنجامەکان ترسان. پێشبینییەکانی ئەوان ڕوویدا.

ڕەشید لەسالی ١٨٩/ ٧٩٥ زایینی هاوریێ لەگەلێ مەئمون ڕووی کردە ڕێگەی کرماشان، قازی و شارەزایانی ئایینی کردە شایەت کەسامان، گەنجینەکان، کەرەستەکانی جەنگ و شتەکانی دیکە، تایبەت دەبێت بەمەئمون و دووبارە بەیعەتی بۆ وەرگرتەوە و لەوێوە نامەیەکی ڕەوانەی بەغداد کرد تا جارێکی دیکە بەیعەت بۆ محەممەد ئەمین وەربگرن.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم سالەدا عەلی کوڕی عیسا کوڕی ماهان، لەمەرو بەرەو نەسا کەوتە ڕیێ تا لەگەلێ باوکی خەسیب بجەنگێت. خوێنی باوکی خەسیبی ڕشت و ژن و کەسەکانی دیل کرد و بەمشێوەیە خوراسان هێور بوویەوە.

لەم سالەدا خالید کوڕی حارس و بیشر کوڕی موفەزەلێ و باوکی ئیسحاق ئیبراهیم کوڕی محەممەدی فەرازی و عەبدوالله کوڕی سالح کوڕی عەبدوالله کوڕی

عەباس لەسەلمییە لەمانگی رەبیع الاول/مارس و عەلی کوڕی عەباس کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس لەمانگی ڕەجەب/ ژوئییە، لەتەمەنی شەست و پێنج ساڵی و شەش مانگی (برازای سەفاح و مەنسور)مردن. عومەر کوڕی یونس لەکاتی گەڕانەوە لەحەج بۆ یەمامە و عوباد کوڕی عوباد، فەقیهی بەغداد و شەقران کوڕی عەلی زاهید لەئاندۆلۆس و راشید موالی عیسا کوڕی عەبدوالله کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب، هەموویان مردن. راشید لەگەڵ ئیدریس کوڕی عەبدوالله کوڕی حەسەن ڕۆشتبوویە مەراکش و دوای مەرگی ئەو باوکی خالید یەزید کوڕی ئەلیسا کاروباری بەربەرەکانی هەڵدەسوڕاند.

ڕووداوەكانی ساڵی سەد و هەشتا و حەوتی كۆچی (٨٠٢ زایینی)

سەركوت كردنی بەرمەكییەكان بەدەستی ڕەشید

لەم ساڵەدا ڕەشید بەرمەكییەكانی سەركوت كرد و جەعفەر كوڕی یەحیای كوشت.

هۆكارەكەی ئەمە بوو: ڕەشید نەیدەتوانی بەرگەی دووری جەعفەر و خوشكەكەی عەباسە كچی مەهدی بگرێت و هەركات بۆ خواردنەوە دادەنیشت، ئەو دوانەیشی لای خۆی دادەنا. ڕەشید بەجەعفەری وت: عەباسە دەكەمە هاوسەری تۆ تا نەزەری تۆ بۆ ئەو ڕەوا بێت بەو مەرجەی لێی نزیك نەبیتەوە چوونكە بەرگەی دووری ئەو ناگرم. جەعفەر ڕازی بوو و ڕەشید عەباسەی كردە هاوسەری. هەردووك لای ئەو بوون و كاتێك ڕەشید دەڕۆشت، ئەم دووانە كەهێشتا گەنج بوون پێكەوە دەمانەوە و بەمشێوەیە جەعفەر عەباسی لەئامێزی شاوەت گرت و تۆوی كردە ناو منداڵانی ئەو. عەباسە بەكوڕێك بۆ جەعفەر دووگیان بوو. عەباسە لەڕەشید ترسا و منداڵەكەی بەكەنیزەكاندا بۆ مەككە نارد و بۆ بژێوی ژیانی ئەم منداڵە گەوهەر و هەزینەی زۆری بەكەنیزەكاندا.

لەنێوان عەباسە و یەكێك لەكەنیزەكانی ئاژاوە كەوتەوە و ئەم كەنیزە ڕەشیدی لەبوونی ئەو منداڵە ئاگادار كردەوە. ڕەشید لەو ساڵەدا مەبەستی حەجی كردبوو. لێكۆڵینەوەی لەچەند و چۆنی كارەكە كرد و لەبەسەرهاتەكە ئاگادار بوویەوە. جەعفەر هەركاتێك ڕەشید دەهاتە مەككە بەمەبەستی حەج، ڕەشیدی بۆ سەر سفرەی خۆی بانگێشت دەكرد بەڵام ئەمجارە ڕەشید بەبانگێشتەكەی ڕازی نەبوو. ئەمە یەكەم هەنگاوی تێكچوونی پەیوەندییەكان بوو.

هەروەها دەڵێن: هۆكاری تێكچوونی پەیوەندی نێوانیان ئەمەیە: ڕەشید، یەحیا كوڕی عەبدوالله كوڕی حەسەن كوڕی حەسەن كوڕی عەلی بەجەعفەر كوڕی یەحیا كوڕی خالید سپارد. جەعفەر ئەوی لای خۆی دەست بەسەر كرد. شەوێك ئەوی بانگ كرد و لەچەند و چۆنی پرسی. ئەو لەوەڵامدا وتی: لەكاری من لەخوا بترسە و

خۆت بەدوور بگرە چوونکە لەرۆژی هەستانەوە پێغەمبەر(د.خ) پرسیارت لێدەکات. سوێند بەخوا نەئاژاوەیەکم ناوەتەوە و نە ئاژاوەچیم لەماڵەکەمدا حەشارداوە. جەعفەر بەزەیی پیایدا هاتەوە و وتی: بۆ ناوچەیەکی سەرزەمینی خواوەند دەخوازیت، برۆ. وتی: چۆن برۆم بێ ئەوەی ئەمانم هەبێت و لەگرتنی دووبارە نەترسم؟ جەعفەر کەسی لەگەڵ نارد تا گەیاندییە شوێنی مەبەست.

یەکێك لەسیخوڕەکان فەزڵ کوڕی رەبیع کە لەنزیکەکانی جەعفەر بوو، فەزڵی لەم کارە ئاگادار کردەوە و ئەویش بەسەرهاتەکەی بۆ ڕەشید باس کرد. ڕەشید پێی وت: تۆ چ کارێکت بەم کارانە هەیە؟ ئەو فەرمانەکانی منی جێبەجێ کردووە. ڕەشید جەعفەری بۆ سەر سفرەی خۆی بانگێشت کرد و لەکاتێکدا دەیخوارد، لەگەڵی ئاخاوت تا ئەوەی پرسیاری یەحیای کرد. جەعفەر وتی: هێشتا لەزینداندایە. ڕەشید وتی: سوێند بەگیانی من ڕاست دەکەیت؟ جەعفەر بەزیرەکی تێگەیشت و وتی: سوێند بەگیانی تۆ راست نییە. و لەراستییەکان ئاگاداری کردەوە و زیادی کرد: دڵنیابووم هیچ کارێکی نەشیاوی ئەنجام نەداوە. ڕەشید وتی: کارێکی چاکت کرد، لەمەبەستەکەی دڵم هەنگاوێك زیاتر ڕۆشتیتە پێش. کاتێك جەعفەر ڕۆشت، ڕەشید وتی: خواوەند لەناوم بەرێت ئەگەر لەناوت نەبەم. و بەمشێوەیە پەیوەندی ئەوان ئەنجامێکی لەمشێوەی لێکەوتەوە.

هەروەها دەگێڕنەوە: هۆکاری تێکچوونی پەیوەندی ئەوان ئەمەیە: جەعفەر کۆشکێکی دروست کرد و هەزینەکەیان بەبیست هەزار خەملاند. ڕەشید لەمە ئاگادار بوویەوە و وتی: کاتێك هەزینەی کۆشکەکەی ئەمە بێت، هەزینەی پاداشت و خەرجییەکانی دیکە چەندە. ئەمە لای ڕەشید دژوار بوو.

یەکێکی دیکە لەهۆکارەکانی تێکچوونی پەیوەندی ئەوان ئەمەیە هەرچەند بەهۆکاری سەرەکی نازانن. لەراستیدا سەرەکیترین هۆکارە: لەیەکێك لەسەفەرەکانی حەج یەحیا کوڕی خالیدیان بینیبوو دەستی خستبووە ناو پەردەی کەعبە و دەیوت: خواوەندا! ئەگەر رەزامەندی تۆ لەوەدایە نیعمەتەکان لەمن بگریتەوە، ئەو کارە بکە، خواوەندا، ئەگەر رەزامەندی تۆ لەوەدایە دارای و ژن و منداڵەکانی من ببەیتەوە بۆ خۆت، ئەو کارە بکە بەڵام تەنیا فەزڵ بۆ من زیندوو

رابگرە. دواتر ڕۆشت و کاتێك گەشتە بەردەم دەرگای مزگەوت، گەڕایەوە و سەر لەنوێ وتەکانی دووبارە کردەوە و ئەمەی وت: خواوەندا! ئەگەر کەسێکی هاوشێوەی من فەزڵ لەکەسانی دیکە جیا دەکاتەوە، دەبێت زۆر پێداگر بێت.

لەم شوێنە لەو بیسترا کەدەیوت: خواوەندا! گوناحەکانم بەرادەیەك فراوان بوون جگە لەتۆ کەس ناتوانێت بیانژمێرێت، خواوەندا! ئەگەر بڕیارت داوە سزای من بدەیت، لەم دنیا سزام بدە تەنانەت ئەگەر ژن و ماڵ و منداڵ و سامانەکەم بگرێتەوە تا ئەو کاتەی ڕەزامەندی تۆی لێدەکەوێتەوە. خواوەندا! سزای من بۆ ئەو دنیا هەڵمەگرە. خواوەند داواکارییەکەی هێنایەدی.

کاتێك لەحەج گەڕانەوە و گەیشتنە ئەنبار، ڕەشید لەعومر، ئوردووی لێدا و بەرمەکییەکانی سەرکوت کرد.

یەکەم نیشانەی هەژاری و چارەڕەشی ئەوان ئەمە بوو: عەلی کوڕی عیسا کوڕی ماهان لەپشت سەری موسا کوڕی یەحیا کوڕی خالید قسەی کرد و بۆ ئەنجامدانی کارەکانی خوراسان خراپەی ئەوی هێنایە سەرزمان و ڕەشیدی ئاگادار کردەوە کە ئەو نامە بۆ خوراسانییەکان دەنووسێت تا پەیوەستی سوپاکەی ئەو ببن و ئەوان لەفەرمانی سەروەری باوەڕداران دوور دەخاتەوە. ڕەشید بەم تاوانە ئەوی زیندانی کرد و دواتر لەزیندان هێنایەدەر.

یەحیا کوڕی خالید بێ وەرگرتنی مۆڵەت دەڕۆشتە لای ڕەشید. ڕۆژێك ڕۆشتە بارەگای ئەو. جبرائیل کوڕی یەختیشوعی پزیشك لای ئەو دانیشتبوو. سڵاوی کرد و ڕەشید نابەدڵ وەڵامی دایەوە. دواتر ڕەشید ڕوویکردە جبرائیل و وتی: ئایا کەس بێ وەرگرتنی مۆڵەت دێتە ناو ماڵەکەی تۆ؟ وتی: نا. ڕەشید وتی: ئەی بۆ بێ وەرگرتنی مۆڵەت دێنە ناو ماڵەکەی ئێمە؟ یەحیا وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، ئەمە یەکەم جار نییە بەمشێوەیە دێمە لای تۆ، سەروەری باوەڕداران خۆی ئەو پێگەی پێبەخشیم تا ئەو جێگەی ئەگەر سەروەری باوەڕداران لەخەویشدا بوایە، من دەهاتمە ژوور. ئەمەم نەدەزانی ئەوەی تا دوێنێ سەروەری باوەڕدارانی شادمان دەکرد، ئەمڕۆ چیتر بەڕەوای نازانێت. هەنووکە دەزانم من لەبەر چاوی ئەو لەناو چینی ئەو خەڵکانەدام کەخۆی بەڕەوای دەزانێت. هارون

شەرمەزار بوو، وتی: نەمدەویست بترەنجێنم.

کاتێك یەحیا دەڕۆشتە لای ڕەشید، خزمەتکاران بۆ ڕێز گرتن لەو بەپێوە دەوەستان.

ڕەشید بەمەسرور (خزمەتکارە تایبەتەکەی) فەرمانیدا: بەخزمەتکاران بڵێ لەکاتی هاتنی یەحیا هەڵنەستنە سەرپێ. ڕۆژێك یەحیا هات و خزمەتکارێك لەشوێنەکەی نەبزاوت. ڕەنگ بەروخساری یەحیاوە نەما. لەوە بەدوا هەرکات یەحیایان دەدی، پشتیان تێدەکرد.

کاتێك ڕەشید لەحەج گەڕایەوە و لەعومر لەنزیك ئەنبار ئوردووی لێدا، کۆتاییەکانی مانگی موحەرەم/ دێسامبەر بوو. ڕەشید مەسروری خزمەتکاری لەگەڵ دەستەیەك لەسوپاییەکان شەوانە بەدوای جەعفەردا ڕەوانەی کرد. کوڕی بەختیشوعی پزیشك و باوکی زەکاری گۆرانیبێژ لای ئەو بوون. کۆبوونەوەیەکیان ڕێکخستبوو. باوکی زەکار ئەم گۆرانییەی دەخوێند:

فلا تبعد فکل فتی سیأتی   علیه الموت یطرق او یغادی

و کل ذخیرة لابد یوما   و ان کرمت تصیر الی نفاد

واتاکەی: دوور مەکەوەرەوە چوونکە مەرگ خوازراو یا نەخوازراو یەخەی مرۆڤ دەگرێت، هەر پاشەکەوێت هەرچەند گرانبایی و قورس ڕۆژێك کۆتایی پێدێت.

مەسرور دەڵێت: بەجەعفەرم وت: ئەی باوکی فەزڵ! سوێند بەخوا بۆ کارێك نەهاتووم مەگەر مەرگ کەشەوانە بەرۆکی پێگرتوویت. هەستەو وەڵامی سەروەری باوەڕداران بدەرەوە. جەعفەر کەوتە سەر قاچم و ماچی کرد، داوای لێکردم ڕێگەی بدەم بڕواتە ژوور و وەسیەت نامەکەی بنووسێت. وتم: ڕێگەی ئەو کارەت پێ نادرێت، ئەگەر دەخوازی لێرەدا وەسیەت نامەکەت بنووسە. ئەو وەسیەت نامەکەی نووسی و هەموو کۆیلەکانی ئازاد کرد.

پەیکەکانی ڕەشید بەردەوام دەهاتنە لای من و فەرمانی خێرا کردنیان پێ دەدام. ئەوم بردە لای ڕەشید. ڕەشید لەناو جێگەدا بوو، هاواری کرد سەری بێنە. ڕۆشتمە لای جەعفەر و ئاگادارم کردەوە. وتی: خواوەندا، خواوەندا، ئەم فەرمانەی

نەداوە مەگەر لەکاتی سەرخۆشیدا، لەبەرابەر ئەم فەرمانە تا بەیانی خۆڕاگر بە یا جارێکی دیکە نێوەنجیگەری بکە، گەڕامەوە بەڵکو بتوانم کارێکی بۆ بکەم. بەلاّم ڕەشید کاتێك دەنگی پێی منی بیست، هاواری کرد: لێویان خستۆتە سەر لێوی شەرمی دایکت، سەری بێنە. گەڕامەوە و جەعفەرم ئاگادار کردەوە. وتی: دووبارە قسەی لەگەڵ بکە. گەڕامەوە بۆ لای ڕەشید. ئەو بەداردەستەکەی لەسەریدام و وتی: ئەگەر سەری نەهێنیت، کوڕی مەهدی نەبم ئەگەر سەرت لەجەستە جیا نەکەمەوە. مەسرور دەڵێت: گەڕامەوە و جەعفەرم کوشت و سەریم بردە لای ڕەشید. فەرمانیدا منالّەکان، کەسانی نزیك و هەموو هۆکارەکانی ژیانی یەحیا بگرن. فەزڵ کوڕی یەحیایان شەوانە دەستگیر کرد و لەیەکێك لەکۆشکەکانی ڕەشید زیندانی کرا. یەحیایان لەماڵەکەیدا زیندانی کرد. سامان و کالاّی ئەوانیان گرت و هەمان شەو پەیك بۆ هەموو شارەکان ڕەوانە کرا تا دەست بەسەر سامان و هۆکارەکانی ژیانی بەرمەکییەکان بگرن.

ڕەشید بەڕەبەیانی ئەو شەوە پەیکەری بێ گیانی جەعفەری بۆ بەغداد ڕەوانە کرد و فەرمانیدا سەری لەسەر یەکێك لەپردەکان هەڵواسن. جەستەی ئەویان کرد بەدوو کەرت و هەر لەتێکیان لای پردێك هەڵواسی. ڕەشید لە محەممەد کوڕی خالید کوڕی بەرمەك و منالّەکانی ئەو تۆڵەی نەسەند چوونکە دەیزانی ئەو لەو کارانەی لەناو بنەماڵەکەی ڕوودەدات، بێ ئاگایە. هەروەها دەڵێن: ئەو هەوالّی بەرمەکییەکانی بەڕەشید دەگەیاند. ڕەشید یەحیا و کوڕەکانی فەزڵ، محەممەد و موسای لەزیندانێکی نەزۆر دژوار، زیندانی کرد. لەنێوان ئەوان و خزمەتکارەکانیان جیایی دروست نەکرد و نیازەکانی ئەوانی لەبەختەوەری و چێژ وەرگرتن لەکەنیزەکان دابین کرد.

ئەوان بەشێوەیەکی ئاسوودە ژیانیان بەسەر دەبرد تا ئەوەی ڕەشید عەبدولمەلیك کوڕی سالّحی دەستگیر کرد و توڕەیی ڕەشید لەو، داوێنی یەحیا و منالّەکانیشی گرت. چیتر ڕەشید ژیانی لێ تاڵ کردن.

کاتێك جەعفەر کوڕی یەحیا کوژرا، بەباوکیان وت: ڕەشید منالّەکەتی کوشت. لەوەلاّمدا وتی: منالّەکەی ئەویش بەمشێوەیە دەکوژرێت. پێیان وت: ڕەشید

ماڵەکەتی وێران کرد. لەوەڵامدا وتی: ماڵی ئەویش بەمشێوەیە وێران دەبێت.
کاتێك ڕەشید لەمە ئاگادار بوویەوە، وتی: لەوتەکەی ئەو ترسام چوونکە یەحیا هیچ قسەیەك ناهێنێتە سەرزمان مەگەر ئەوەی بێتەدی.

سەلام ئەبرەش دەڵێت: کاتێك گرتنی یەحیا کوڕی خالید ڕۆشتمە لای. پەردەکانی ماڵەکەیان داگرتبوو، کەل و پەلەکانیان کۆکردبوویەوە تا بیبەن بۆ خەلیفە. یەحیا کوڕی خالید وتی: ڕۆژی هەستانەوە بەمشێوەیە. ئەبرەش دەڵێت: ڕەشیدم لەم وتەیە ئاگادار کردەوە. ئەو بیری دەکردەوە و سەیری زەوی دەکرد.

کوژرانی جەعفەر لەشەوی شەممەی سەرەتای سەفەر/ ژانویە روویدا و ساڵەکانی تەمەنی ئەو سی و حەوت بەهار بوو. بۆ ماوەی حەڤدە ساڵ وەك وەزیر خزمەتی کرد.

سەبارەت بەو بەدبەختییە ڕەقاشی یا بەگومانێك باوکی نەواس بەمشێوە دەڵێت:

الان استرحنا و استراحت ركابنا	و امسك من يحدو و من كان يحتدى
فقل للمنايا قد ظفرت بجعفر	و لن تظفرى من بعده بمسود
و قل للعطايا بعد فضل تعطلى	و قل للرزايا كل يوم تجددى
و دونك سيفا برمكيا مهندا	اصيب بسيف هاشمي مهند

واتاکەی: هەنووکە خۆمان و چوارپێکانمان ئاسوودەین و ئەو کەسەی پێشتر بۆ کاروانییەکان سرودی سارەبان (سارەوان)ی دەخوێند، دەستی هەڵگرت. بەچوارپێکان بڵێ چیتر لەشەوگەڕی و بڕینی بەردەوامی بیابانەکان ئاسوودەن. بەمەرگ بڵێ بەسەر جەعفەردا زاڵ بوویت و چیتر دوای ئەو بەسەر پیاوێکی وەك ئەودا زاڵ نابیت. بەپاداشەکان بڵێ دوای فەزڵ، چیتر دەرگاکانی خۆتان دابخەن و بەپرسە و ڕەنج بڵێ هەموو ڕۆژێك تازە ببنەوە. لەئێستادا شمشێرێکی بەرمەکی و هندی لەبەرابەر تۆدایە کە بەشمشێرێکی هاشمی و هندی لێوەکەی قەڵشاوە.

یەحیا کوڕی خالید لەکاتی ئەم بەدبەختییەدا وتی: جیهان بەردەوام لەگۆڕاندایە و سامانەکان نەشیاون بۆ مانەوە، پێشینیان نمونەی ئێمەن و ئێمە دەبینە پەندی داهاتووان.

یەحیا لەسەر داواکاریی زیندانییەك بەمشێوەیە زیادی کرد: دەستدرێژی ئەوی گرفتار کرد و پەشمیانی لەگوناح ئەوی رزگار کرد.

جەعفەر کوڕی یەحیا وتی: خەت، نیشانەی فرەزانییە، لەگەڵ ئەوەی ڕەگی فرەزانی بلاو دەبێتەوە و بەربلاوییەکان رێکدەخرێن.

سومامە وتی: بەجەعفەرم وت: دەربڕین (زمان پاراوی)چییە؟ وتی: ئەوەی وشە، مانای تۆ هەڵبگرێت و سکالا لەدەربڕینەکەت نەکرێت، ڕاشکاو بێت و پێویستی بەبیرکردنەوەی زۆر نەبێت.

گرتنی عەبدولمەلیك کوڕی سالح

لەم ساڵەدا ڕەشید لەعەبدمەلیك کوڕی سالح کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس تووڕە بوو. هۆکارەکەی ئەمەیە: عەبدمەلیك منالێکی بوو بەناوی عەبدولرەحمان نازناوەکەی عەبدمەلیك بەناوی ئەم کوڕەی یانی باوکی عەبدولرەحمان بوو. عەبدولرەحمان لەکەسە دیارەکان بوو. ئەو دەبیری باوکی قومامە لای ڕەشید خراپەی باوکیان هێنایە سەرزمان. بەڕەشیدیان وت ئەو خوازیاری خەلافەتە و چاوی تەماحی تێبڕیوە. ڕەشید ئەوی گرت و لای فەزڵ کوڕی رەبیع زیندانی کرد. رۆژێك لەکاتی تووڕەیی بانگی کرد و وتی: ئایا ناسپاسی دوای چاکەکاری دەکەیت و خۆت لەو هەموو رێز و بەخشینیانە گێژ دەکەیت؟ وەلامی دایەوە: ئەی سەروەری باوەڕداران! ئەگەر بەوشێوە بێت، پەشیمانم و هەر سزایەك بۆ من شیاوە، بەلام شتی لەو چەشنە لەئارادا نییە مەگەر خراپەکاری ئەو کەسەی رژدی بەمن دەبات. کەسێکی وا هاورێیەتی خۆی و نزیك بوونی تۆی بۆ من لەبیر کردووە. تۆ سەروەری باوەڕداران و جێگری پێغەمبەر(د.خ) لەناو خەڵکاندایت. خەڵکان دەبێت ملکەچی فەرمانی تۆ و چاکەخوازی تۆ بن بەهەمان شێوە کەتۆ دەبێت لەفەرمانڕەوایی دادپەروەری بکەیتە پیشە و لەگوناحی خەڵکان چاوبپۆشیت و بۆ سزادانی کەسەکان پەلە نەکەیت. ڕەشید پێی وت: ئایا بەزمان خۆت لەمن بەکەمتر دەزانیت و لەدڵدا من لەخۆت بەکەمتر دەزانی؟ قومامەی دەبیری تۆ، لەخراپەکاری و خراپەخوازی تۆ دەدوێت. هەنووکە وتەکانی

ئەوببیستە. عەبدمەلیك وتی: شتێکی هێناوەتە سەرزمان کەقسەی دڵی نییە، ئەگەری هەیە لەبەردەم خۆم درۆ نەکات.

قومامە بانگ کرا و ڕەشید پێی وت: بێ هیچ ترسێك، ئەوەی دەیزانی بیهێنە سەرزمان. قومامە وتی: باوەڕی من وایە ئەو مەبەستی خراپەکاری وفریودانی تۆی لەسەر دایە. عەبدمەلیك وتی: ئەو کەسەی لەبەرچاوی خۆم حەیرانم دەکات، چۆن لەپشت سەری خۆم دروم بۆ هەڵنابەستێت؟

ڕەشید وتی: ئەوە عەبدولرەحمانی کوڕی تۆیە و منی لەخراپەخوازی تۆ ئاگادار کردۆتەوە. ئەگەر بڕیارم دەدا کەسانێك بکەمە شایەت، کەسم بەشیاوتر لەم دووانە نەدەبینی. عەبدمەلیك وتی: ئەو یا فەرمانی پێدراوە یا لەدین هەڵگەڕاوەتەوە، ئەگەر فەرمانی پێدراوە، بەخشراوە و ئەگەر هەڵگەڕاوەتەوە، خراپەکار و ناسپاس و خواوەند فەرمانی دوژمنی کردنی ئەوی داوە و بەم فەرموودەیە ئەوی لەخۆی دوور خستۆتەوە: ((هەندێ کات ژن و منالێ دوژمنی ئێوەن، کەواتە خۆیان لێ بەدوور بگرن)) ڕەشید هەستا و وتی: نهێنییەکەی تۆمان بۆ ئاشکرا بوو، بەڵام پەلە ناکەم تا ئەو کاتەی لەڕەزامەندی خواوەند دڵنیا دەبم و ئەو داوەری نیوان من و تۆ دەبێت. عەبدمەلیك وتی: بەداوەری خواوەند و سەروەری باوەڕداران رازیم، هەرچەند دەزانم سەروەری باوەڕداران شەیدایی خۆی پێش ڕەزامەندی خواوەند ناخات. ڕۆژێکی دیکە ڕەشید بانگی کرد و یەکێك لەوتەکانی ئەم هۆنراوە بوو:

اريد حياته و يريد قتلى　　　　عذيرك من خليلك من مراد

واتاکەی: من خوازیاری ژیانی ئەوم و ئەو خوازیاری مەرگی من، کێیە بۆ ئەم مەبەستەی هاوڕێکەت هاوکاریت بکات.

وتی: سوێند بەخوا سەیری لافاوێك دەکەم بەردەوام دەخرۆشێت و هەموو شتێك دادەپۆشێت، گومان دەکەیت ئەو مژدە خراپە دەبینم کەئاگر بڵێسەدار دەکات. ئەی منالەکانی هاشم! کەمێك چاوەڕێ بن، سوێند بەخوا، لەتیشکی فەرمانڕەوایەتی من ڕێگە دژوارەکان بۆ ئێوە ئاسان بووە و ڕەشی و لێڵییەکان ڕووناك بوونەتەوە، جڵەوی کارەکان لەدەستی ئێوەدایە، کەواتە خۆتان بەدوور

بگرن و خۆتان بەدوور بگرن لەپێشهاتێکی خراپ کەکوێرانە دێت و دەست و پێ دەلەرزێنێت.

عەبمەلیك وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، لەو خوایەی کاروباری ئەم خەڵکەی بەتۆ سپاردووە، بترسە و کەسی ناسپاس مەخەرە شوێنی سپاسگوزار و لەجیاتی پاداش، سزا مەدە. چاکەخوازی خۆم بۆ تۆ لەهێڵەکدا و ملکەچی خۆم رژاندە بەرپێی تۆ. بزماری فەرمانڕەوایەتی تۆم لەکێوی یەلەملەم بەهێزتر کرد و دوژمنەکانی تۆم سەرقاڵ کرد. خواوەندا!، خواوەندا! رێز لەخزمان بگرە و دوای ئەوەی پەیوەستیان بوویت، بەجێیان مەهێڵە، لەگومانی خراپ خۆت بەدوور بگرە چوونکە فەرموودەکانی خواوەند بەئاشکرا سەرکۆنەی دەکات. ئایا ئەو کەسەی دەستدرێژی دەکات، گۆشتی خۆی لەت لەت دەکات و خوێنەکەی دەخواتەوە؟ سوێند بەخوا رێگە دژوارەکانم بۆ تەخت کردیت و کارە سەرکێشەکانم ڕام و دەستەمۆ کرد. چەندین شەوم بۆ نەهێشتنی ڕەنجی تۆ کردە ڕۆژ و بۆ پاسەوانی کردن لەفەرمانڕەوایەتی تۆ، خۆم گرفتاری کێشەکان و ڕووبەڕووی تەنگانەکان بوومەوە. هاوشێوەی ئەو کەسەم کەبرای مناڵەکانی جەعفەر کوڕی کەلاب دەڵێت:

و مقام ضيق فرجته　　　ببيان و لسان و جدل

لو يقوم الفيل او فياله　　　زل عن مثل مقامي و زحل

واتاکەی: چەندە زۆر بوون ئەو جێگە تەنگانەی من بەزمان و وتار فراوانیم پێ بەخشین، ئەو جێگایانەی ئەگەر فیل یا فیلدار لەوێ بێت، دەخلیسکێت و دەکەوێت.

ڕەشید پێی وت: سوێند بەخوا ئەگەر نەمدەویست رێز لەمناڵەکانی هاشم بگرم، سەرم لەجەستە جیا دەکردیتەوە. فەرمانیدا زیندانی بکەن.

عەبدوالله کوڕی مالك، فەرمانددەی پاسەوانەکانی ڕەشید، ڕۆشتە لای ڕەشید و وتی: سوێند بەخوا ئەی سەروەری باوەڕداران: دڵنیان عەبدمەلیك خێرخواز وچاکەخوازی تۆیە، بۆ زیندانیت کرد؟ ڕەشید وتی: هەواڵەکانی ئەو بەمن گەشتووە و بۆتە هۆی ترسی من، دەترسم لەنێوان دوو کوڕەکەم ئەمین و مەئمون دوژمنایەتی دروست بکات، بەڵام ئەگەر بڕوات وایە کەدەبێت ئازادی بکەم، ئازادی

دەکەم. عەبدوالله کوڕی مالك وتی: بەباشی نازانم بەم زووانە رزگاری بکەیت، بەڵام لەزیندان رێزی لێ بگرە. ڕەشید وتی: ئەو کارە دەکەم. فەرمانی بەفەزڵ کوڕی رەبیعدا بڕواتە لای و نیازەکانی دابین بکات. فەزڵ ئەو کارەی کرد.

عەبد مەلیك زیندانی بوو تا ئەو کاتەی ڕەشید مرد. ئەمین ئەوی لەزیندان هێنایەدەر و وەك فەرمانڕەوای شام دەستنیشانی کرد. ئەو لەڕەققە مایەوە و پەیمانی لەگەڵ خواوەند بەست، ئەگەر ئەمین مرد، هیچ کات ملکەچی فەرمانەکانی مەئمون نەبێت بەڵام پێش ئەمین مرد. پێش مەرگ بەئەمینی وتبوو: هەرکات ترسایت، وەرە بۆ لای من، سوێند بەخوا پارێزگاریت لێ دەکەم.

ڕۆژێك ڕەشید بەعەبدمەلیکی وت: تۆ منداڵی سالح نیت. عەبدمەلیك وتی: منداڵی کێم؟ هارون وتی: منداڵی مەروانی جوعدی. عەبدمەلیك وتی: ترسم نییە لەوەی کام یەك لەم دوو جوامێرە، تۆوی خۆی لەناو پزدانی دایکمدا چاندبێت.

ڕۆژێك ڕەشید کەسی بەدوای یەحیا کوڕی خالید کوڕی بەرمەك نارد و پەیامیدا: عەبدمەلیك دەیویست لەبەرابەر من ئاڵای شۆڕش بەرز بکاتەوە و بڕیاریدا بوو بۆ خەلافەت دژایەتی من بکات. لەم بابەتە ئاگادار بوومەوە. هەنووکە تۆ لەزانیارییەکانی خۆت ئاگادارام بکەرەوە چوونکە ئەگەر راستی بڵێیت، پێگەی پێشووت پێ دەبەخشم. یەحیا لەوەڵامدا وتی: سوێند بەخوا بابەتی لەو شێوەم سەبارەت بەعەبدمەلیك نەبیستووە. ئەگەر لەمە ئاگادار دەبووم، پێش تۆ سزام دەگەیاند چوونکە فەرمانڕەوایەتی تۆ فەرمانڕەوایەتی من و پاشایەتی تۆ پاشایەتی منە و چاکە و خراپەکەی منیش دەگرێتەوە. چۆن عەبدمەلیك چاوی تەماح دەبڕێتە خەلافەت و دەستی هاوکاری بۆ من درێژ دەکات؟ ئایا ئەگەر ئەو بێتە سەر کار، خراپتر لەتۆ هەڵس و کەوتم لەگەڵ ناکات؟ سوێندت دەدەم بەخوا ئەم گومانە لەخۆت دوور بکەرەوە. عەبدمەلیك کەسێکی خۆڕاگرە و خۆزگەم دەخواست یەکێك لەبنەماڵەی تۆ بێت. من لەسەر بنەمای وەسف کردنەکانی تۆ فەرمانڕەواییم پێ بەخشی و تۆیش وەسفت کرد چوونکە بینیت کەسێکی باوەڕدار و خۆڕاگرە.

کاتێك نێردراو پەیامەکەی گەیاند، گەڕاندیانەوە و پەیامیان بۆ یەحیا نارد

ئەگەر دژی عەبدمەلیك شایەتی نەدەیت، خوێنی فەزلی کوڕت دەڕێژین. یەحیا وتی: تۆ بەسەر ئێمەدا زاڵیت، چیت پێخۆشە ئەنجامی بدە. نێردراو فەزلی بردە لای باوك و ماڵئاوایی لێکرد و لێی پرسی: ئایا لەمن رازیت؟ یەحیا وەڵامی دایەوە: بەڵێ، خوا لێت رازی بێت. ڕەشید بۆ ماوەی سێ ڕۆژ ئەوانی لەیەك جیا کردەوە و کاتێك سەبارەت بەعەبد مەلیك لەو دووانە هیچی نەبیست، دووبار بەدیداری یەك، شادی کردنەوە.

جەنگ لەگەڵ ڕۆمییەکان

لەم ساڵەدا قاسم کوڕی ڕەشید لەمانگی شەعبان/ ژوئیە ڕۆشتە ناو سەرزەمینی ڕۆم. ئەو لەکەنار قوڕە دابەزی و گەمارۆی خستە سەر ئەو شارە. عەباس کوڕی جەعفەر کوڕی محەممەد کوڕی ئەشعەسی ڕەوانە کرد. ئەشعەس دەوراندەوری قەڵای سینانی گرت بەشێوەیەك خەڵکەکەی بێزار بوون. ڕۆمییەکان سێسەد و بیست ئەسیری موسوڵمانیان ئازاد کرد بەو مەرجەی قاسم چاوی تەماح لەسەرزەمینەکەیان هەڵگرێت. قاسم رازی بوو و بەئاشتی لەیەك جیابوونەوە.

عەلی کوڕی عیسا لەم هێرش کردنە بۆ سەر ڕۆم مرد. فەرمانڕەوای ڕۆم لەم کاتەدا ژنێك بوو بەناوی رەینی. ڕۆمییەکان ئەم ژنەیان لەسەر تەخت هەڵگرت و نەقفوریان لەجێگەی ئەو دانا. ڕۆمییەکان گومانیان دەکرد نەقفور لەپشتی جوفەنە کوڕی غەسانە. رەینی پێنج مانگ دوای ئەوەی لەسەرکار لابرا، مرد.

کاتێك ڕۆمییەکان لەپاشایەتی نەقفور دڵنیا بوون، خۆی نامەیەکی بۆ ڕەشید نووسی بەم ناوەڕۆکە: لەنەقفور پاشای ڕۆمییەکان بۆ ڕەشید پاشای عەرەبەکان:

دوای سڵاو بۆ یەزدان، ئەو شاژنەی پێش من بوو، تۆی بەقەلا و خۆی بەسەرباز (یاری شەترەنج) هەژمار دەکرد. دەبوا چەندین بەرابەری ئەو سامانەی بۆ تۆی دەنارد، بۆت بناردایە بەلام ئەو ناتەوانە و ژن و ژنانیش نەزانن، ئێستا کەنامەکەی من دەخوێنیتەوە، دەبێت هەموو ئەو سامانەی بەدەستت گەشتووە، بگەڕێنیتەوە و بەهای گیانی خۆتی بزانیت و گەرنە بەزۆر ئەو کارە دەکەم و ئەگەر رازی نەبیت، شمشێر لەنێوان ئێمە داوەری دەکات.

ڕەشید کاتێك نامەکەی خوێندەوە، خوێنی کوڵ هات بەشێوەیەك کەس نەیدەتوانی سەیری ناوچاوی بکات، هەمووان بێدەنگ بوون مەگەر ئەو کاتەی خۆی قسەی دەکرد. کەسانی دەوروبەری بڵاوەیان لێکرد. ڕەشید داوای مەرەکەبی کرد و لەپشتی ئەو نامەیە نووسی: بەناوی خواوەندی بەخشندەی مێهرەبان، لەهارون سەروەری باوەڕداران بۆ نەقفور سەگی ڕۆمییەکان، ئەی دایك کافر! نامەکەتم بینی، وەڵامەکەی دەبێت ببینیت نەك ببیستیت. والسلام.

هارون هەمان ڕۆژ ڕێگەی ڕۆمی گرتەبەر و دەستی بەسەر هێرەقلەدا گرت و تالأنییەکانی کۆکردەوە و سوتاندی و وێرانی کرد. نەقفور داوای لێکرد لەبەرابەر باجێکی دیاریکراوی ساڵانە پەیمانی ئاشتی لەگەڵ واژۆ بکات. ڕەشید بەداواکەی ڕازی بوو.

کاتێك ڕەشید لەجەنگ گەڕایەوە وگەیشتە ڕەققە، نەقفور پەیمانەکەی شکاند. لەم کاتەدا هەوا سارد بوو. نەقفور لەگەڕانەوەی ڕەشید ئاسوودە بوو. کاتێك هەواڵی پەیمان شکێنی نەقفور گەیشت، کەس بوێری ئاگادار کردنەوەی ڕەشیدی نەبوو چوونکە دەترسان لەوەی ناچار بن لەم هەوا ساردەدا سەر لەنوێ ڕێگەی ڕۆم بگرنەبەر. هەمووان بەباشیان زانی چارەی ئەم کارە بەیەکێك لەسوپاییە شاعیرەکانی ڕەشید بەناوی باوکی محەممەد عەبدوالله کوڕی یوسف و بەگومانێك حەجاج کوڕی یوسفی تیمی بسپێرن. ئەو چەندین دێری هۆنییەوە وەك:

نقض الذی اعطیته نقفوز   فعلیه دائرة البوار تدور

ابشر امیر المومنین فانه   فتح اتاك به الاله کبیر

فتح یزید علی الفتوح یؤمنا   بالنصر فیه لواؤك المنصور

واتاکەی: نەقفور پەیمانی ئاشتییەکەی شکاند، ریسوایی و پەستی بەسەر ئەودا زاڵ دەبێت. ئەی سەروەری باوەڕداران مژدەت لێ بێت کەخواوەندی گەورە ڕێگە چارەیەك دەخاتە بەردەمی تۆ: ڕێگە چارەیەکی گەورەتر لەوەی بووتە، ئاڵای سەرکەوتنی تۆ لەپێش ئێمەوە بەسەرکەتوویی دەڕواتە پێش.

ڕەشید کاتێك ئەم هۆنراوەی بیست، پرسی: ئایا نەقفور ئەم کارەی کردووە؟ زانی ئەمە ڕێگە چارەی وەزیرەکانی بووە. بەمشێوە ئەو لەدژوارترین ساتەکان

مەبەستی هێرش کردنە سەر رۆمی کرد و گەیشتە سەرزەمینی ئەوان و تا ئەو کاتەی دڵی ئاسوودە بوو، مایەوە و ئەوەی دەیخواست، بەدەستی هێنا.

دەڵێن: پەیمان شکاندنی نەقفور و ئەم هۆنراوەیە بووە هۆی ئەوەی ڕەشید رووبکاتە ڕێگەی رۆم و دەست بەسەر هێرەقلەدا بگرێت. بەخواستی خوا لەگێڕانەوەی رووداوەکانی ساڵی ١٩٠/٨٠٥ زایینی باسی دەکەین.

چۆنیەتی کوژرانی ئیبراهیم کوڕی عوسمان کوڕی نەهیك

لەم ساڵەدا، ڕەشید ئیبراهیم کوڕی عوسمان کوڕی نەهیکی کوشت. هۆکاری کوشتنەکەی ئەوە بوو کەعوسمان، بەردەوام بیری جەعفەر کوڕی یەحیا و بەرمەکییەکانی دەکردەوە و فرمێسکی بۆ ئەوان دەباراند تا ئەوەی دەستبەرداری گریان بوو و داوای تۆڵەسەندنەوەی خوێنی ئەوانی کرد. ئەو هەرکات لەگەڵ کەنیزەکانی خۆی دەیخواردەوە، شمشێری هەڵدەگرت و دەیوت: هاوار لەمن، جەعفەری من، گەورەی من، سوێند بەخوا ماڵی بکوژەکەت وێران دەکەم و تۆڵەت دەستێنم.

کاتێك لەدووبارە کردنەوەی بەردەوام بوو، کوڕەکەی و کۆیلەکەی ڕەشیدیان ئاگادار کردەوە. ڕەشید ئەوی بانگ کرد، خواردنەوەی پێدا و ئەوسا وتی: من لەکوشتنی یەحیا کوڕی جەعفەر پەشیمانم، خۆزگە فەرمانڕەواییم لەدەست دەدا بەڵام ئەوم نەدەکوشت، چاوەکانی من لەو کاتەوەی ئەو کوژراوە، خەوی خۆشیان نەبینیوە.

ئیبراهیم کاتێك ئەم وتانەی بیست، فرمێسك لەچاویدا کۆبوویەوە و وتی: خوا لەباوکی فەزڵ خۆشبێت! سەروەرم، سوێند بەخوا کوشتنی ئەو نابەجێ و کارێکی کوێرانە بوو، چیتر لەجیهان ناتوانیت کەسی وەك ئەو ببینیت.

ڕەشید وتی: نفرینی یەزدان لەتۆ بێت، هەستە ئەی زادەی ژنی ناپاك! ئیبراهیم هەستا لەکاتێکدا نەیدەزانی چۆن هەنگاو هەڵبگرێت. چەند شەو دوای ئەم رووداوە، کوڕەکەی ڕۆشتە سەرسەری و بەشمشێر سەری بڕی.

چۆنیەتی گرتنی تەتیلە لەلایەن فەرەنگییەکان

لەم ساڵەدا فەرەنگییەکانی شاری تەتیلە گەمارۆی ئاندۆلۆسیاندا. هۆکارەکەی ئەوە بوو حەکەم فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس فەرماندارێکی گەورە لەسوپاکەی خۆی بەناوی عەمروس کوڕی یوسفی بۆ پاراستنی سنوورەکانی ئاندۆلۆس دیاریکرد و ئەو کوڕەکەی کردە فەرمانڕەوای تەتیلە. بنەماڵەیەکی دەسەلاتدار لەترسی حەکەم لەئاندۆلۆس ڕایان کرد چوونکە نافەرمانی ئەویان کردبوو. ئەوان پەیوەستی ناباوەڕان بوون و بەمشێوەیە هێزیان زیادی کرد و ژمارەیەکی زۆر پەیوەستیان بوون. دواتر ڕوویان کردە تەتیلە و گەمارۆیان خستەسەر و موسوڵمانانیان دەرپەڕاند. یوسف کوڕی عەمروسی فەرمانداریان گرت و لەسەخرەی قەیس زیندانییان کرد.

عەمروس کوڕی یوسف لەساراگوزا جێگیر بوو تا ئەو شارە لەهێرشی ناباوەڕان بپارێزێت. ئەو سوپایەکی کۆکردەوە و کوڕە مامەکەی وەك فەرماندە دیاریکرد. ئەو ڕووبەڕووی ناباوەڕان بوویەوە و ژمارەیەکی زۆری لێ کوشتن و بلاوەی بەسوپاکەیان کرد و تامی تاڵی شکستی پێ چێشتن. زۆرینەی ئەوان کوژران و دەستەیەکیان تێکشکاو و هیلاك، گیانیان دەرباز کرد. سوپا بەرەو سەخرەی قەیس بەرێکەوت و گەمارۆی خستەسەر. ناباوەڕان نەیانتوانی خۆڕاگری بکەن چوونکە ئەو شکستە هێزی لێ بڕیبوون. کاتێك موسوڵمانان دەستیان بەسەر ئەو ناوچەدا گرت، یوسف کوڕی هەمروسیان ڕزگار و بۆ لای باوکی ڕەوانەیان کرد. پێگەی عەمروس لەناو ناباوەڕان بەرز بوویەوە و ناووناوبانگی کەوتە سەر زاران. ئەو فەرماندەی سنوورەکان بوو.

سەرکوتی خەڵکانی کوردوبا لەسەر دەستی حەکەم

حەکەم لەسەرەتای فەرمانڕەوایی خۆی بەئاشکرا دەیخواردەوە و خۆشی لەژیان دەبرد. لەو ڕۆژانەدا کوردوبا شارێکی زانست خواز و چەندین فرەزانی داوێن پاکی تیا دەبینرا وەك یەحیا لەیسی (راوی) کتێبی (موطأ) و مالك و کەسانی دیکە.

دانیشتووانی کوردوبا دژی ئەو راپەڕین و کردەوەکانیان بەناپەسەند هەژمار کرد و بەردبارانیان کرد. بڕیاریاندا خوێنی بڕێژن. دەستەیەك لەسوپاییەکان ڕێگریان لەکوشتنی ئەو کرد و دووبارە ئارامی باڵی بەسەر شارەکەدا کێشا.

چەند ڕۆژ دواتر سەرکردەکان و فەقیهەکانی کوردوبا لای محەممەد کوڕی قاسمی قورەشی مەروانی، مامی هاشم کوڕی حەمزە کۆبوونەوە و هاوشێوەی فەرمانداری کوردوبا بەیعەتیان لەگەڵ بەست و پێیان وت دانیشتووانی ئەم شارە بەگشتی بەم کارە رازین. ئەو شەوێك مۆڵەتی ویست تا ئەندێشە لەم کارە بکات و لەخوا بپاڕێتەوە. ئەوان ڕۆشتن. محەممەد ڕۆشتە لای حەکەم و ئاگاداری کردەوە و لەبەیعەتی خۆی دڵنیایی کردەوە. حەکەم داوای لێکرد بەپێشنیاری خەڵکان رازی بێت. ئەو چەند لەکەسانی نزیکی خۆی لەگەڵدا نارد تا دوور لەچاوی خەڵکان لەوێ ئامادە بن. خەڵك لەدەوری کۆبوونەوە و پرسیاریان لێکرد ئایا بەرێبەرایەتی رازی دەبیت یا نە؟ ئەو لەترسا هەموو شتێکی باس کرد و ئەوانی لەئەنجامی کارەکەیان ترساند. محەممەد کوڕی قاسم پرسیاری ناو و هاوڕێکانی ئەوانی کرد و ئەوان هەموو کەسە دیارەکانی شاریان ناو برد کەهاوکاری ئەو کارە بوون. نێردراوی حەکەم ناوی هەموویانی نووسی. محەممەد کوڕی قاسم پێی وتن: ئەم کارە بەخواستی خوا، ڕۆژی هەینی و لەمزگەوتی هەینی روودەدا.

ئەو لەگەڵ نێردراوەکەی حەکەم بەرێکەوت و بەسەرهاتەکەیان بۆ گێڕایەوە. پێنج شەممە بوو. هەمان شەو حەکەم هەموو کەسە ناوبراوەکانی دەستگیر کرد و دوای چەند ڕۆژ فەرمانیدا لەدەوری کۆشکەکەی هەڵیانواسن. ژمارەی ئەم کەسانە حەفتا و دوو کەس بوو. برای یەحیا کوڕی یەحیا و کوڕی باوکی کەعب لەناویاندا دەبینران. ئەم ڕۆژە، ڕۆژێکی نەنگین و دوژمنایەتی خەڵکان لەگەڵ حەکەم زیادی کرد.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا دەمارگیری موزێرییەکان و یەمانییەکان بەرز بوویەوە. ڕەشید محەممەد کوڕی مەنسور کوڕی زیادی نارد و ئاشتی لەنێواندا سەقامگیر کردن.

لەم ساڵەدا زەمینی مەسیسە لەرییەوە و دیوارەکەی دارما. لەیەکەم کاژێرەکانی ئەم ئەرد هەژێنە، ئاوی شار بەقولایی زەویدا ڕۆشتەخوار.

لەم ساڵەدا عەبدسەلام لەئامێد ئالای شۆڕشی بەرز کردەوە و فەرمانڕەوایی گرتەدەست. بەلام یەحیا کوڕی سەعدی عوقەیلی خوێنی ڕشت.

هەروەها لەم ساڵەدا ڕەشید قاسمی کوڕی بۆ جەنگی هاوینە ڕەوانە کرد. ڕەشید مناڵەکەی خۆی بەخوا بەخشی و ئەوی کردە هۆکاری نزیك بوونەوەی خۆی لەخواوەند و فەرمانڕەوایی ناوەندەکانی بەو سپارد.

عەبدوالله کوڕی عەباس کوڕی محەممەد کوڕی عەلی ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا فوزەیل کوڕی عەیازی خواپەرست کۆچی دوایی کرد. زادگای ئەو سەرمەقەند و دواتر ڕووی کردە مەککە و لەهەمان شار، مرد.

لەم ساڵەدا مەعمەر کوڕی سلێمان کوڕی تەرخانی تیمی باوکی محەممەدی بەسری مرد. ئەو لەساڵی ٧٢٤/١٠٦ زایینی یا ١٠٧/ ٧٢٥ زایینی چاوی بەدنیا هەڵهێنا. عومەر کوڕی عوبەیدی تەنافسی کوفی لەم ساڵەدا مرد.

لەم ساڵەدا باوکی سەلەم مەعزی هەڕائی نەحوی کۆچی دوایی کرد. دەڵێن نازناوەکەی باوکی عەلییە. کەسائی زانستی نەحو لەو فێر بوو. ئەو لەرۆژگاری یەزید کوڕی عەبدولمەلیك چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و هەشتا و هەشتی کۆچی (٨٠٣ زایینی)

لەم ساڵەدا ئیبراهیم کوڕی جبرائیل فەرماندەی جەنگی هاوینە بوو و لەرێگەی سەفسافەوە ڕۆشتە ناو سەرزەمینی ڕۆم. نەقفور پاشای ڕۆم ڕووبەرووی بوویەوە بەڵام کارێکی بۆ هاتە پێش کەرێگەی ڕووبەروو بوونەوی ئیبراهیمی لێگرت. ئەو لەگەڵ دەستەیەك لەموسوڵمانان ڕووبەروو بوویەوە و لەسێ جێگەوە بریندار بوو. وەك دەڵێن چل هەزار و حەوتسەد ڕۆمی لەم جەنگەدا کوژران.

لەم ساڵەدا قاسم کوڕی ڕەشید لەدابق فەرمانڕەوایەتی کرد و ڕەشید ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. سامانێکی زۆری لەناو خەڵکان دابەش کرد و بەوتەیەك ئەمە دووایین حەجی ئەو بوو.

لەم ساڵەدا جەریر کوڕی عەبدولحەمیدی زەبتی رازی لەتەمەنی حەفتا و هەشت ساڵی مرد. عەباس کوڕی ئەحنەفی شاعیر لەم ساڵە یا بەوتەیەك لەساڵی ١٩٣/ ٨٠٨ زایینی مرد. باوکی ئەو ئەحنەف لەساڵی ١٥٠/٧٦٧ زایینی مرد.

لەم ساڵەدا شوهەید کوڕی عیسا لەئاندۆلۆس لەتەمەنی نەوەد و سێ ساڵی مرد. ئەو لەگەڵ عەبدولرەحمان کوڕی معاویە هاتبوویە ئاندۆلۆس.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و هەشتا و نۆی کۆچی (٨٠٤ زایینی)

ڕۆشتنی ڕەشید بۆ ڕەی

لەم ساڵەدا ڕەشید ڕووی کردە ڕەی. هۆکاری ئەم سەفەرە ئەوە بوو کاتێك ڕەشید، عەلی کوڕی عیسا کوڕی ماهانی وەك فەرمانداری خوراسان دیاری کرد، عەلی ستەمکاری کردە پیشە و هەڵس و کەوتی خراپی لەگەڵ خەڵکانی خوراسان گرتەبەر. گەورەکان و کەسە دیارەکانی ئەو شارە نامەیەکیان بۆ ڕەشید نووسی و لەخراپەکاری و ستەمکاری عەلی کوڕی عیسا سکاڵایان بەرز کردەوە و نووسیان: خەڵکانی خوراسان بەسوك دەزانێت وبەزۆر دەست بەسەر سامانیاندا دەگرێت. بەڕەشید وترا: عەلی کوڕی عیسا مەبەستی ناسازگاری هەیە. ڕەشید لەجومادی الاول/ئاوریل هاوڕێ لەگەڵ دوو کوڕەکەی مەئمون و قاسم کەدوای مەئمون بەیعەتی بۆ وەرگرتبوو، ڕێگەی ڕەی گرتەبەر. ڕەشید کاری خەلافەتی قاسمی بەمەئمون سپاردبوو ئەگەر بخوازێت دەتوانێت لەسەر کار لاییبات و ئەگەر نەخوازێت دەتوانێت وەك جێگری خەلیفە بیهێڵێتەوە. ئەو فەقیە و قازی و زاناکانی کردە شایەت کەگەنجینەکان و کەرەستەکانی جەنگ و چوارپێکان و هەموو سامانی سوپا تایبەتە بەمەئمون و ڕەشید هیچ پشکێکی لەوانەدا نییە.

ڕەشید بۆ ماوەی چوار مانگ لەڕەی مایەوە تا عەلی کوڕی عیسا لەخوراسانەوە هات. دیاری و پێشکەشی و سامانی فراوانی لەزێر و گەوهەر بەسەر دەبیر و منداڵ و هاوڕێیان و فەرماندەکانی ڕەشید دابەش کرد. ڕەشید گومانی کرد بوختانیان بۆ هەڵبەستووە و دووبارە فەرمانڕەوایەتی خوراسانی پێبەخشییەوە.

کاتێك ڕەشید لەڕەی مایەوە، حسەینی خزمەتکاری بەئەمان نامەیەك بۆ لای شەروین کوڕی قارن و ئەمان نامەیەك بۆ وەندا هورموز باوەگەورێی مازیار و ئەمان نامەیەك بۆ مەرزبان کوڕی جوستان، فەرمانڕەوای دەیلەم، ڕەوانەی تەبەرستان کرد. جوستان و وەندا و هورموز هاتنە بارەگای ڕەشید. ڕەشید ڕێزی لێگرتن. وەندا ملکەچی فەرمانەکانی ڕەشید بوو و دانی باج لەلایەن شەروینی گرتە ئەستۆ.

ڕەشید بۆ عێراق گەڕایەوە و لەکۆتایی زیحەججە/ئۆکتۆبەر ڕۆشتە ناو بەغداد و کاتێك لەپردی بەغداد گوزەری کرد، فەرمانیدا جەنازەی جەعفەر کوڕی یەحیا بسوتێنن. ئەو لەبەغداد نەمایەوە و هەمان سات ڕێگەی ڕەققەی گرتەبەر. کاتێك لەبەغداد تێپەڕی، وتی: سوێند بەخوا شارێك بەجێ دێڵم نە لەڕۆژهەڵات و نە لەرۆژئاوا ئاسوودەتر و پارێزراوتر هیچ شوێنێکی دیکە بوونی نییە. ئەم شارە دەبێتە پێگەی فەرمانڕەوای عەباسییەکان تا کۆتایی. ئەوانیش ئەم شارەیان پاراستووە و دەیپارێزن. هیچ یەك لەپێشینیانی من خراپەیان لەم شارە نەبینیوە و نایبینن. شوێنێکە زۆر گونجاوە بەڵام بڕیارمداوە لەشوێنێك بژیم کە ناسازگاران و نەیاران و دووڕووەکان و ئاژاوەچییەکان و دوژمنانی پێشەواکان وڕێنشیاندەرانی دین لەوێ دەژین (شام) ئەو کەسانەی بنەماڵەی نفرین کراوی ئومەییەیان خۆش دەوێت و هەموو ناباوەڕان و دز و چەتەکان لەوێن. ئەگەر لەبەر ئەمە نەدەبوو بەغدادم بەجێنەدەهێشت (ماڵئاواییم لێ نەدەکرد. عەباس کوڕی ئەحنەف لەبەر ڕۆشتنی ڕەشید لەبەغداد وتی:

ما انحنا حتى ارتحلنا فمانفد	رق بين المناح والارتحال
سألونا عن حالنا اڑ قدمنا	فقرنا و داعهم بالسوال

واتاکەی: هێشتا نیشتەجێ نەبووین، بارمان بەست کەواتە چ جیاوازییەك هەیە لەنێوان نیشتەجێ بوون و بار بەستن. کاتێك ڕۆشتینە ئەوێ، لەحاڵیان پرسین، وەڵامی ئەوان ماڵئاوایی ئێمە بوو.

شۆڕشی تەرابلوسی ڕۆژهەلات

لەم ساڵەدا شۆڕشی خەڵکانی تەرابلوسی ڕۆژهەڵات لەسەر فەرمانڕەواکانیان گەشتە ترۆپك. لەم کاتەدا ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب فەرمانداری ئەفریقییە بوو. ئەو چەندین کارگوزاری بۆ ناوچەکانی ئەفریقییە دیاری کردبوو کەخەڵکان لێیان نارازی بوون. ئەو بەردەوام کارگوزارێکی لادەبرد و کەسێکی دیکەی لەجێگەی ئەو دادەنا. ئیبراهیم لەم ساڵەدا سوفیان کوڕی مەزائی بۆ چوارەمین جار وەك فەرمانداری ئەو دیارە ڕەوانە کرد. خەڵك بڕیاریاندا دەریبەڕێنن و بۆ قەیرەوانی

بگەڕێننەوە. بەمشێوەیە دژی ئەو ڕاپەڕین. ئەو کەرەستەی جەنگی هەڵگرت و لەگەڵ دەستەکەی خۆی دژی ئەوان جەنگی. ئەویان لەماڵەکەی دەرکرد و پەنای بۆ مزگەوتی هەینی برد و لەوێ ئاگری شەڕی خۆش کرد. خەڵك هاوڕێکانیان کوشت بەڵام ئەمانیان بەخۆیدا. ئەو لەشەعبان/ ژوئیەی ئەم ساڵە ناوچەکەیانی بەجێهێشت. فەرمانڕەوایەتی ئەو بیست و حەوت ڕۆژ زیاتری نەخایاند.

سوپای نیشتەجێی تەرابلوس ئیبراهیم کوڕی سوفیانی تەمیمییان وەك فەرمانڕەوای خۆیان هەڵبژارد.

ماوەیەك دواتر لەنێوان خەڵکانی تەرابلوس و دەستەیەکی ناسراو بەمناڵەکانی باوکی کینانە و مناڵەکانی یوسف چەندین جەنگ روویدا تا ئەوەی تەرابلوس وێران و ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب لەم پێشهاتانە ئاگادار بوویەوە. ئەو سوپایەکی بۆ ئەو دیارە ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدان هاووڵاتیان و مناڵەکانی باوکی کینانە و مناڵەکانی یوسف بێنن. لەزیحەججە/ئۆکتۆبەر ئەوانیان بردە بەردەم بارەگای ئیبراهیم. کاتێك ئیبراهیمیان بینی، داوای بەخشینیان لێکرد. ئیبراهیم چاوپۆشی لەکار و کردەوەکانی ئەوان کرد و هەموویان بۆ شارەکانی خۆیان گەڕانەوە.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا گۆڕینەوەی ئەسیرەکان لەنێوان موسوڵمانان و ڕۆمییەکان ئەنجامدرا. هیچ موسوڵمانێك لەسەرزەمینی ڕۆم نەمایەوە بەهای ئازادییەکەی نەدرێت. عەباس کوڕی موسا کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوڵلە کوڕی عەباس ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

هەروەها لەم ساڵەدا ڕەشید کاتێك بۆ ڕەی دەڕۆشت، عەبدوڵلە کوڕی مالکی وەك فەرمانڕەوایی تەبەرستان، ڕەی، دەماوەند، گومش و هەمەدان دیاری کرد..

باوکی عەتاهییە لەرێگەی ئەو بۆ ڕەی کەزادگای ڕەشید بوو، ئەم هۆنراوەی هۆنییەوە:

ان امین الله فی خلقه	حن به البر الی مولده
لیصلح الری و اقطارها	و یمطر الخیر بها من یده

واتاکەی: بڕواپێکراوی خواوەند لەنێوان ئافرێنراوەکانی ئارەزوومەندی گەیشتن بەزادگاکەیەتی تا ڕەی ناوچەکانی دەوروبەری سامان بدات و بارانی چاکە لەویێ لەدەستی ببارێنێت.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی حەسەنی شەیبانی فەقیە، قوتابی باوکی حەنیفە و حمەید کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی حومەیدی رواسی و باوکی عەوف و سابق کوڕی عەبدوڵڵەی موسڵی کەبەردەوام لەترسی خواوەند دەگریا، کۆچی دواییان کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و نەوەدی کۆچی (٨٠٥ زایینی)

لابردنی رافیع کوڕی لەیس کوڕی نەسر کوڕی سەیار

لەم ساڵەدا رافیع کوڕی لەیس کوڕی نەسر لەماوەرائەلنەهری سەمەرقەند ڕێگەی ناسازگاری لەگەڵ ڕەشید گرتەبەر.

هۆکارەکەی ئەمە بوو: یەحیا کوڕی ئەشعەس کوڕی یەحیای تائی بوو بەهاوسەری کچە مامی خۆی باوکی نەعمان. ئەو ژنێکی بەتوانا و زمان پاراو بوو. دواتر یەحیا ئەوی بەجێهێشت و لەبەغداد مایەوە و دەستی بەرابواردن لەگەڵ کەنیزەکان کرد. کاتێك بۆ ماوەیەکی زۆر لەسەر ئەم کارەی بەردەوام بوو، هاوسەرەکەی مەبەستی جیابوونەوەی کرد و رافیعی ئاگادار کردەوە. رافیع چاوی تەماحی بڕییە خۆی و سامانەکەی و بەشێوەیەکی نهێنی پەیکی بۆ لای ڕەوانە کرد. پەیامیدا: تەنیا ڕێگەی جیابوونەوە لەیەحیا ئەوەیە دەستەیەك شایەتی بدەن ئەو شەریکی بۆ خواوەند داناوە و دواتر پەشیمان بۆتەوە و بەمشێوەیە پەیوەندی هاوسەرگیری نێوان ئەوان دەپچڕێت و ڕێگە بۆ هاوسەرەکانی دیکە دەکرێتەوە. ئەو ژنە ئەم کارەی کرد و رافیع ئەوی وەك هاوسەری خۆی هەڵبژارد. یەحیا کوڕی ئەشعەس لەم کارە ئاگادار بوویەوە و لای ڕەشید سکاڵای کرد. ڕەشید فەرمانێکی بۆ عەلی کوڕی عیسا کوڕی ماهان نووسی تا ئەو دووانە لەیەك جیا بکاتەوە و سزای رافیع بدات و قامچی بارانی بکات و سوار لەسەر کەرێك بەناو سەمەرقەندا بیگێڕێت تا ببێتە وانەیەك بۆ کەسانی دیکە. عەلی عیسا فەرمانەکەی جێبەجێ کرد بەڵام قامچی لێنەدا. رافیع لەژنەکە جیابووەوە و لەسەمەرقەند زیندانی کرا بەڵام لەزیندان هەڵات و پەنای بۆ عەلی کوڕی عیسا لەبەلخ برد. عەلی کوڕی عیسا مەبەستی کوشتنی ئەوی کرد بەڵام عیسا کوڕی عەلی کوڕی عیسا نێوەنجیگەری کرد و نەیهێشت بیکوژێت. پێشنیاری کرد ڕەوانەی سەمەرقەندی بکات. عەلی کوڕی عیسا ئەوی ڕەوانەی سەمەرقەند کرد. رافیع هێرشی کردە سەرکارگوزارەکەی عەلی کوڕی عیسا لەسەمەرقەند و خوێنی ڕشت و دەستی

بەسەر سەمەرقەنددا گرت. عەلی کوڕی عیسا کوڕەکەی بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو نارد بەڵام رافیع شکستی پێ هێنا. عەلی کوڕی عیسا هێزی کۆکردەوە و خۆی بۆ شەڕ لەگەڵ رافیع ئامادە کرد. بەمشێوەیە ئەو ساڵە کۆتایی پێهات.

گرتنی هێرەقلە

لەم ساڵەدا ڕەشید دەستی بەسەر هێرەقلەدا گرت. هۆکارەکەی ئەوە بوو لەساڵی ٨٠٢/١٨٧ زایینی سەبارەت بەفرت و فێڵی نەقفور ئاماژەی پێدرا. گرتنی ئەم شارە لەشەوال/ئوتی ئەم ساڵە ڕوویدا. بۆ ماوەی سی ڕۆژ گەمارۆی خرایەسەر و خەڵکەکەی زیندانی کران. ڕەشید لەگەڵ سەد و سی و پێنج هەزار مووچەخۆر ڕووی کردە ئەم شارە جگە لەخۆبەخش و پێشەنگەکان و ئەو کەسانەی ناویان لەناو پێرستی مووچەوەرگرەکان نەدەبینرا. عەبدوالله کوڕی مالك لەزی ئەلکەلاع ئوردووی لێدا. ئەو داود کوڕی عیسا کوڕی موسای لەگەڵ حەفتا هەزار شەڕکەر بۆ سەرزەمینی ڕۆم ڕەوانە کرد تا وێرانی بکات و تالانییەکان کۆبکاتەوە. خواوەند کار ئاسانی بۆ کرد. سەراحیل کوڕی مەعن کوڕی زائیدە دەستی بەسەر قەلاّی سەقلەبییەکان و دەلسەدا گرت، یەزید کوڕی مەخلەد، سەفساف و مەلقونییەی گرت، حومەید کوڕی مەعیوب بۆ هێرش کردنە سەر کەنارەکانی دەریای شام و میسر (مەدیتەرانە) ڕاسپێردرا و تا قوبرس پێشڕەوی کرد. ئەو، ئەوەی لەسەر ڕێگە ڕووبەڕووی بوویەوە، وێرانی کرد و کردییە خۆراکی ئاگر و حەڤدە هەزار کەس لەدانیشتووانەکەی دیل کرد و لەگەڵ خۆی بۆ رافیقەی برد و فرۆشتی. تەنیا بەهای ئازادی قوبروس دوو هەزار دینار بوو.

ڕەشید ڕووی کردە ڕێگەی تەوانە و دەستی بەسەردا گرت. لەوێ گوزەری کرد و عوقەبە کوڕی جەعفەری وەك جێگری خۆی دانا.

نەقفور باج و سەرانەی نارد. بۆ سەری خۆی چوار دینار وبۆ سەری منداڵەکان و گەورەکان و دەربارییەکان دوو دینار، بۆ بەتریرك دوو دینا. نەقفور نامەیەکی بۆ ڕەشید نووسی و داوای ئازادی کچێکی ئەسیری کرد کەدەزگیرانی کوڕەکەی بوو. ڕەشید کچەکەی ئازاد کرد.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا یاخی پیشەیەك بەناوی سەیف کوڕی بوکەیر لەکەنارەکانی عەبد قەیس ئالآی شۆڕشی بەرز کردەوە. ڕەشید، محەممەد کوڕی یەزید کوڕی مەزیدی بۆ جەنگی ئەو نارد و توانی لەعەین نورە خوێنی سەیف بڕێژێت.

لەم ساڵەدا خەڵکانی قوبروس پەیمانیان شکاند. مەعیوب کوڕی یەحیا ڕووبەڕوویان بوویەوە و گرفتاری کردن.

عیسا کوڕی موسای هادی ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا فەزڵ کوڕی سەهل (شوێنکەوتەی ئایینی زەردەشتی) لەسەر دەستی مەئمون باوەڕی بەئیسلام هێنا. دەستەیەك گومان دەکەن باوکی فەزڵ لەزینداندا لەسەر دەستی مەهدی باوەڕی بەئایینی ئیسلام هێنا. دەستەیەك دەڵێن فەزڵ و حەسەنی برای لەسەر دەستی یەحیا کوڕی خالید باوەڕیان هێنا و یەحیا ئەوی بۆ کار کردن لەدەرگای مەئمون هەڵبژارد. لەبەر ئەمە فەزڵ ڕێزدارانە سەیری بەرمەکییەکانی دەکرد و پێگەی ئەوانی بەرز کردەوە. نازناوی ئەو زوریاستینە چوونکە هەم وەزیر بوو هەم سەرکردەی سوپا. ئەو بەشیعی لەقەڵەم دەدرا. ئەو کەسە بوو پێشنیاری بەمەئمون کرد عەلی کوڕی موسای ڕەزا وەك جێگری خۆی دەستنیشان بکات.

لەم ساڵەدا خالید کوڕی یەزید کوڕی حاتەم کوڕی قەبیسە کوڕی موهەلیب فەرمانداری موسڵ بوو. کاتی ڕۆشتنی ڕەشید بۆ موسڵ ئالآکەی لەکەنار شار بوو بەدوو لەت و ئەم ڕووداوە بەشوم لەقەڵەم درا. باوکی شەیسی وتاردەر کەهاوڕێیەتی ئەوی دەکرد، وتی:

ماکان منکسر اللوأ لطیرة　　　تخشی و لا امر یکون مؤیلا

لکن هذا الرمح اضعف رکنه　　　صغر الولایة فاستقل الموصلا

واتاکەی: شکانی ئالآکە شیاو نییە بەشومی بزانین و ترسێنەر یا کارێکی ناپەسەند بەڵکو کەم بەها بوونی فەرمانڕەوایی موسڵ، داری ئەم ئالآیەی سست کردبوو و بەمشێوەیە کاروباری موسڵ گرنگی پێنەدرا.

خالید بەم هۆنراوەیە ئارام بوویەوە.

لەم ساڵەدا ڕەشید جەنگی هاوینەی ئەنجامدا و مەئمونی وەك جێگری خۆی لەڕەققە دانا و كاروبارەكانی بەو سپارد. فەرمانی بۆ سەرزەمینەكانی دەوروبەر نووسی و بۆ پیرۆزی ئەنگوستیلەكەی مەنسوری پێدا. نەخشی سەر ئەنگوستیلەكەی ئەمە بوو: ((الله ثقتی آمنت بە.))

لەم ساڵەدا ڕۆمییەكان هێرشیان كردە سەر عەین زەربا و كەنیسەی ڕەش و تالآنییەكانیان كۆكردەوە بەڵام خەڵكانی مەسیسە تالآنییەكانیان لەوان سەندەوە.

ئەسەد كوڕی عەمرۆ كوڕی عامر باوكی مونزەری بوجلی كوفی قوتابی باوكی حەنیفە مرد.

لەم ساڵەدا یەحیا كوڕی خالید كوڕی بەرمەك كە لەرافیقە زیندانی بوو، لەمانگی مورحەم لەتەمەنی حەفتا ساڵی ماڵئاوایی لەجیهان كرد. عومەر كوڕی عەلی كوڕی عەتا كوڕی موقەدەمی موقەدەمی بەسری لەم ساڵەدا مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و نەوەد و یەکی کۆچی (٨٠٦ زایینی)

شۆڕشی خەڵکانی تۆڵدۆ (ڕووداوی کەندە)

لەم ساڵەدا حەکەم کوڕی هوشام پاشای ئاندۆلۆس هێرشی کردە سەر خەڵکانی تۆڵدۆ و خوێنی زیاتر لەپێنج هەزار کەس لەسەرکردەکانی ڕشت.

هۆکاری ئەم هێرشە ئەوە بوو خەڵکانی تۆڵدۆ سەرکردەکانی خۆیان یەك لەدوای یەك لەسەر کار لادەبرد و لەبەر ئەوەی دیارەکەی ئەوان قەڵایەکی بەهێزی بوو، بەهێز و خەڵکەکەی بەتوانا بوون، ورەیان بەرز و لەکەس نەدەترسان و بەشێوەی پێویست فەرمانبەری فەرمانی فەرمانڕەواکانیان نەدەکرد. کاتێك حەکەم لێکۆڵینەوەی لەکارەکانی ئەوان کرد، بیری لەفێڵێك کردەوە بۆ ئەوەی بەسەریاندا زاڵ ببێت. بۆ ئەم مەبەستە داوای هاوکاری لەعەمروس کوڕی یوسف کرد کە بەبەرهەمهێن ناودار بوو. عەمروس لەم کاتەدا فەرمانی لەحەکەم دەبرد و خەڵکانی بۆ فەرمان بردن لەو هاندەدا. حەکەم پشتی پێ دەبەست. عەمروس زادەی وەشقە (اوسکا) بوو. حەکەم بانگی کرد و ئامادە بوو. ڕێزی لەعەمروس گرت و ئەوی لەمەبەستەکەی خۆی بۆ سەرکوت کردنی خەڵکانی تۆڵدۆ ئاگادار کردەوە و بۆ ڕێگەچارە ڕاوێژی لەگەڵ کرد و مژدەی فەرمانڕەوایەتی تۆڵدۆی پێدا. حەکەم نامەیەکی بۆ خەڵکانی ئەو دیارە نووسی: فلان کەسم بۆ فەرمانڕەوایەتی ئێوە هەڵبژارد، ئەو لەخۆتانە تا بەمشێوەیە ئارام و لەدەوری کۆببنەوە. ناسازگاری ئێوە لەگەڵ سەرکردە و فەرماندارەکانتان لەبەر چاو ناگرم تا چاکەخوازی خۆتان بۆ ئێمە بسەلمێنن.

عەمروس ڕۆشتە تۆڵدۆ و خەڵکان لەدەوری کۆبوونەوە و بڕوایان پێکرد و تۆوی چاکەکارییان چاند. یەکەم فریوی عەمروس هاوڕێیەتی ئەوان دژی منداڵەکانی ئومەییە و سەرپێچی لەفەرمانەکانی ئەوان بوو. ئەوان زیاتر لەدەوری کۆبوونەوە و زیاتر بڕوا و متمانەی ئەوانی بەدەست هێنا. عەمروس پێی وتن: هۆکاری خراپی نێوان ئێوە و پاشا، تێکەڵ بوونی ئێوە لەگەڵ ئەوانە، بەباشی دەزانم بۆ هاوڕێیەتی ئێوە بناغەی کۆشکێك دابڕێژم و خۆم و هاوەڵانی پاشا لەوێ

بژین تا تێکەڵ بەئێوە نەبن (نەبنە هۆکاری ئاژاوە). خەڵکان رازی بون. عەمروس لەناوەڕاستی شار کۆشکێکی بەرز کردەوە.

دوای ئەم رووداوە حەکەم بۆ کارگوزاری خۆی لەسنوورەکانی ئاغازین بەشێوەیەکی نهێنی پەیامی نارد تا نامەیەکی بۆ بنووسێت و لەسوپای ناباوەڕان ئاگاداری بکاتەوە و داوای هاوکاری بکات. کارگوزاری حەکەم ئەو کارەی کرد. حەکەم لەهەر سوچ و قوژبنێکەوە سوپای رازاندەوە و کوڕەکەی خۆی عەبدولرەحمانی وەك فەرماندەی ئەوان دەستنیشان کرد و فەرماندە و وەزیرەکانی خۆی کردە هاورێی. سوپا بەرێکەوت و لەرێگە گەیشتە تۆڵدۆ. عەبدولرەحمان نەڕۆشتە ناو تۆڵدۆ و مەرزبان بەفێڵ نامەیەکی بۆ نووسی کە لەدەرەوەی شارەکە خێوەتی هەڵدا بوو: سپاس بۆ خوا ناباوەڕان بلاوەیان لێکردووە و خواوەند رێگەی خراپەکاری لێگرتن. عەبدولرەحمان مەبەستی ئەوەی کرد بۆ کوردوبا بگەرێتەوە کەعەمروس بەخەڵکانی تۆڵدۆی دەوت: دەبینن کوڕی حەکەم لێرە دابەزیوە و ناچاری کردووم بڕۆمە بارەگاکەی و بەشێوەی پێویست، دەبێت رێزی لیَ بگرم، ئەگەر لەگەڵ من بێن، باشترە وەگەرنە خۆم بەتەنیا دەڕۆم. سەرکردەکانی تۆڵدۆ هاورێیەتیان کرد و ڕۆشتنە لای عەبدولرەحمان. ئەو رێزی لێگرتن و بەرواڵەت پێگەی ئەوانی بەرز نرخاند.

حەکەم لەگەڵ کوڕەکەی خۆی، خزمەتکارێکی ناردبوو. خزمەتکار هەڵگری نامەیەکی نهێنی بۆ عەمروس بوو. خزمەتکار ڕۆشتە لای عەمروس، دەستی گوشی و بیَ ئەوەی هیچ بڵێت، نامەکەی پێدا. عەمروس کاتێك نامەکەی خوێندەوە، هەستی بەفێڵەکەی حەکەم سەبارەت بەخەڵکانی تۆڵدۆ کرد. ئەو پێشنیاری بەسەرکردەکانی تۆڵدۆ کرد داوا لە عەبدولرەحمان بکەن بڕواتە ناو تۆڵدۆ تا خەڵکەکەی هێز و گەورەیی سوپاکەی ببینن. ئەوان گومانیان کرد عەمروس چاکەی ئەوانی دەوێت و بەمشێوەیە بەگشتی داوایان لە عەبدولرەحمان کرد بڕواتە ناو شارەکەیان. عەبدولرەحمان ڕۆشتە ناو تۆڵدۆ و لەکۆشکی عەمروس مایەوە. خەڵکانی تۆڵدۆ دەستە دەستە دەهاتنە سەردانی و سلاویان بۆ دەنارد.

عەمروس بلاوی کردەوە کە عەبدولرەحمان دەخوازێت میوانییەکەی گەورە و

ڕێزدارانە بگرێت. خۆی کاروباری تایبەت بەم میوانییەی دەست پێکرد، ڕۆژێکی بۆ ئەم مەبەستە تەرخان کرد. ئەو میوانییەکەی بەمشێوەیە ڕێکخست بۆ ڕێگرتن لەقەرەباڵغی، بانگێشتکراوەکان لەدەرگایەك بڕۆنە ژوور و لەدەرگایەکی دیکە بڕۆنەدەر. ئەوان ڕازی بوون.

لەڕۆژی دیاریکراو، خەڵکان دەستە دەستە هاتن. هەرکات دەستەیەك دەهاتنە ناو، ئەوانیان دەبردە سوچێکی کۆشکەکە و تەسلیم بەژمارەیەك لەسوپاییەکانیان دەکرد. سەربازەکان یەك یەك میوانەکانیان سەردەبڕی و دەیانخستە ناو چاڵ. نزیك نیمەڕۆ، میوانێك هات بەڵام کەسی نەبینی. پرسی: میوانەکان لەکوێن؟ وەڵامیان دایەوە: لەم دەرگاوە دەڕۆنە ژوور و لەو دەرگاوە دەڕۆنەدەر. وتی: هیچ کام لەوانم نەبینی. بەمشێوەیە لەڕووداوەکە ئاگادار بوویەوە و هاواری کرد و خەڵکانی لەکوژرانی هاوەڵانی خۆی ئاگادار کردەوە و ئەمەیش بووە هۆکاری ڕزگار بوونی کەسانی تر. بەڵام ڕزگاربووان ملکەچی خۆیان نیشاندا و لەڕۆژگاری فەرمانڕەوایی حەکەم و کوڕەکەی بیریان لەنافەرمانی نەکردەوە. هێدی هێدی ژمارەی ئەم کەسە زیان دیتووانە زیادی کرد و کاتێك عەبدولڕەحمان چاوی لەجیهان بەست و محەممەدی کوڕی لەسەر تەخت دانیشت، بەپەلە (وەك ئاماژەی پێدەدرێت) لەسەر تەخت هێنایانە خوار.

یاخیگەری خەڵکانی ماردە لەبەرابەر حەکەم و هەڵس و کەوتی ئەو لەگەڵ خەڵکانی کوردوبا

لەم ساڵەدا ئەسبەغ کوڕی عەبدوڵڵە ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە و دانیشتووانی ئاندۆلۆسی ماردە دژی حەکەم لەدەوری کۆبوونەوە و کارگوزاری حەکەمیان لەشارەکە دەرکرد. حەکەم ئاگادار بوویەوە و ڕێگەی ماردەی گرتەبەر و گەمارۆی خستەسەر. لەگەرماوگەرمی ئەم گەمارۆیە ئاگاداریان کردەوە خەڵکانی کوردوبا شۆڕشیان کردووە. بەخێرایی گەڕایەوە و لەماوەی سێ ڕۆژ خۆی گەیاندە ئەو شارە. ئاژاوەچییەکانیان ناسی و سەرەوخوار لەخاچیاندان. دەستەیەکیان

سەربڕی. بەمشێوەیە کەسانی دیکە بیریان لەشۆڕش نەکردەوە بەڵام تۆوی کینەیان لەدڵدا چاند.

خەڵکانی ماردە تاساڵی ٨٠٧/١٩٢ زایینی، هەندێ کات ملکەچی خۆیان نیشان دەدا و هەندێ کات ئاڵای شۆڕشیان بەرز دەکردەوە تا ئەوەی هێزی ئەسبەغ کەمی کرد چوونکە حەکەم بەردەوام سوپای بۆ جەنگی ئەو دەنارد. حەکەم بەنهێنی ڕێزی لەدەستەیەك لەسەرکردەکانی ماردە و هاوەڵانی ئەسبەغ گرت و پێشنیاری پەیوەست بەخۆی و دووری لەئەسبەغی پێکردن. ئەوان لەئەسبەغ و براکەی دوور کەوتنەوە. ئەسبەغ سەرگەردان مایەوە و لەبەر ئەمە داوای ئەمانی کرد و حەکەم ئەمانی پێ بەخشی. ئەو ماردەی بەجێهێشت و لەکوردوبا لای حەکەم نیشتەجێ بوو.

شەڕی فەرەنگییەکان لەگەڵ خەڵکانی ئاندۆلۆس

لەم ساڵەدا لۆزریق (ڕۆدریگ) پاشای فەرەنگییەکان بۆ جەنگ لەگەڵ ئاندۆلۆسییەکان سوپای ڕازاندەوە و هێزەکانی خۆی تەیار کرد تا گەمارۆ بخاتە سەر شاری تورتوسا. حەکەم ئاگادار بوویەوە و سوپاکەی ئامادە کرد و بەفەرماندەیی عەبدولرەحمانی کوڕی سوپایەکی گەورەی بەرێخست. دەستەیەکی فراوان لەپێشەنگەکان پەیوەستی بوون و بەرێکەوتن. ئەوان پێش ئەوەی فەرەنگییەکان بتوانن خۆیان لەسەرزەمینی موسوڵمانان نزیك ببنەوە، لەدەوروبەری شارەکە ڕووبەڕوویان بوونەوە و ئاگری جەنگێکی مەترسیداریان هەڵگیرساند. هەر دوو سوپا هەموو هێز و توانای خۆیان بردە گۆڕەپانی جەنگ. پەروەردگار هاوکاری خۆی بەموسوڵمانان بەخشی و ناباوەڕان شکستیان خوارد، ژمارەیەکی زۆریان لێ کوژرا و ژمارەیەکی زۆریان گرفتار بوون. سامانەکانیان تاڵان کرا و موسوڵمانان لەگەڵ تاڵانییەکان گەڕانەوە.

شۆڕشی حەزم دژی حەکەم

لەم ساڵەدا حەزم کوڕی وەهب لەکەنارەکانی باجە ئالآی شۆڕشی بەرز کردەوە و دەستەیەك هاوڕێیەتیان کرد. ئەوان ڕێگەی لشبۆنەیان (لیسبۆن) گرتەبەر. حەکەم لەنامەکانی خۆی حەزمی بەنەبتی ناو دەبرد. کاتێك حەکەم لەشۆڕشەکەی ئاگادار بوویەوە، هوشامی کوڕی لەگەڵ سوپایەکی گەورە بۆ جەنگی ئەو نارد. هوشام، حەزم و هاوڕێکانی ریسوا کرد و دارەکانی ئەو ناوچەی لەڕەگ و ریشەوە دەرهێنا. بارودۆخی لەوان دژوار کرد تا ئەوەی داوای ئەمانیان کرد و هوشام ئەمانی پێ بەخشین.

لابردنی عەلی کوڕی عیسا کوڕی ماهان لەخوراسان و هاتنە سەرکاری هەرسیمە

لەم ساڵەدا ڕەشید، عەلی کوڕی عیسا کوڕی ماهانی لەفەرمانداری خوراسان لابرد. هۆکاری ئەم فەرمانە کوژرانی عیسای کوڕی بوو کەپێشتر باسمان کرد. کاتێك کوڕەکەی عەلی کوڕی عیسا کوژرا، باوك بۆ مەرگی کوڕەکەی بەئاشکرا فرمێسکی لەچاو دەباراند و لەبەڵخ ڕۆشتەدەر لەترسی ئەوەی نەکا رافیع کوڕی لەیس بۆ گرتنی ئەو شارە بەرێکەوێت. عیسای کوڕی لەباخێك لەماڵەکەی خۆی، سامانێکی زۆر و زەبەندەی لەژێر خاکدا داشاردبوو کەدەڵێن سی هەزار (دینار یا درەم) بووە. جگە لەکەنیزەکەی خۆی کەسی لێ ئاگادار نەکردەوە تەنانەت باوکیشی. کاتێك عەلی کوڕی عیسا ڕۆشتە مەرو، ئەو کەنیزە چەند خزمەتکارێکی لەم نهێنییە ئاگادار کردەوە بەمشێوەیە گەنجینەکەی ئەو بوو بەوێردی سەر زاران و دەستەیەك خۆیان گەیاندە ئەو باخە و گەنجەکەیان ڕفاند. ڕەشید لەدزینی گەنجەکە ئاگادار بوویەوە. وتی: بێ مۆڵەتی من بەڵخی بەجێهێشت و ئەم گەنجینەی لەدوای خۆی دانا لەکاتێکدا وا دەهاتە بەرچاو بۆ جەنگ لەگەڵ رافیع زێر و زیوی هاوسەرەکانی فرۆشتبێت. ڕەشید ئەوی لابرد و هەرسیمە کوڕی ئەعیەنی لەجێگەی ئەو دانا.

یەکێك لەهۆکارەکانی تورە بوونی ڕەشید لەعیسا کوڕی ماهان ئەو هەواڵانە بوو کەسەبارت بەخراپەکاری ئەو لەگەڵ کەسە دیارەکان بەڕەشید دەگەیشت.

ڕۆژێك حسەین کوڕی موسعەب باوکی تاهیر کوڕی حسەین (بکوژی خەلیفە ئەمین) و هوشام کوڕی فەرخوسرەو ڕۆشتنە لای عەلی کوڕی عیسا و سڵاویان لێکرد. ئەو بەحسەینی وت: سڵاوت لێ نەبێت ئەی ناباوەڕی ناباوەڕ زادە! سوێند بەخوا لەدوژمنی تۆ بۆ ئیسلام ئاگادارم و دەزانم دەخوازیت زیان لەم دینە بدەیت. بۆ کوشتنی تۆ تەنیا چاوەڕوانی فەرمانی خەلیفەم. ئایا لەم ماڵەدا عەرەقت نەخوارد و مەست نەبوویت و بڵاوت نەکردەوە کەچەندین نامەت بەدەست گەشتووە کە بەهۆیانەوە من لەسەر کار لابراوم؟ بڕۆدەر، هیواردارم تورەیی و نفرینی خوا هاورێت بێت. حسەین داوای بەخشینی کرد و عەلی کوڕی عیسا رازی نەبوو. فەرمانیدا دەریبکەن.

دواتر بەهوشام کوڕی فەرخوسرەوی وت: ماڵەکەی تۆ بۆتە شوێنی پیلان گێڕان و نەزانەکان لەدەورت کۆدەبنەوە و خراپەی کارگوزارەکانی من دەهێننە سەرزمان. خواوەند بمکوژێت ئەگەر نەتکوژم. ئەویش داوای بەخشینی کرد بەڵام کوڕی عیسا رازی نەبوو.

حسەین رووی کردە دەرگای ڕەشیدو داوای پەنای کرد. سکاڵای لەعەلی کوڕی عیسا کرد. ڕەشید پەنایدا. هوشام ڕۆشتە لای کچەکەی خۆی و پێی وت: دەترسم عەلی کوڕی عیسا خوێنم برێژێت. هەنووکە نهێنییەك لای تۆ دەدرکێنم ئەگەر باسی بکەیت دەبێتە هۆکاری مردنم و ئەگەر بەنهێنی بیهێڵیتەوە، لەمەرگ ناترسم. کچەکەی وتی: چییە؟ هوشام وتی: دەمەوێت وا نیشان بدەم گرفتاری نەخۆشی لاوازی ئەندام بووم. بۆ بەیانی کەنیزەکان بێنە و وەرە سەر جێگەکەی من، تەکانم بدە و کاتێك بینیت بەدژواری تەکان دەخۆم، هاوریێ لەگەڵ کەنیزەکان بقیژێنە و براکانیشت کۆبکەرەوە و لەنەخۆشییەکەم ئاگاداریان بکە. کچی بیرمەند فەرمانەکەی باوکی جێبەجێ کرد. هوشام بێ جووڵە لەجێگەدا کەوتبوو تا هەرسیمە فەرمانڕەوایی گرتەدەست. لەم کاتەدا بۆ بینینی هەرسیمە سوار لەسەر چوارپێ بەرێکەوت. عەلی کوڕی عیسا لەرێگەدا ئەوی بینی و پرسی: بۆ کوێ

دەڕۆیت؟ هوشام وتی: بۆ سەردانی باوکی حاتەمی فەرمانڕەوا. عەلی کوڕی عیسا پرسی: مەگەر نەخۆش نەبوویت؟ هوشام وتی: پەروەردگاری جیهان لەیەك شەودا تەندروستی بۆ گەڕاندمەوە و ستەمکاری لەسەر تەخت هێنایە خوار. بەمشێوەیە فەرمانڕەوایی هەرسیمە ئاشکرا بوو.

دەگێڕنەوە فەرمانڕەوایی هەرسیمە نهێنی بوو. ڕەشید کەسی لێ ئاگادار نەکردەوە. وتوویانە: کاتێك ڕەشید مەبەستی لابردنی عەلی کوڕی عیسای کرد، هەرسیمەی بانگ کرد و بەشێوەیەکی نهێنی لەمەبەستەکەی خۆی ئاگاداری کردەوە و پێی وت: عەلی کوڕی عیسا نامەیەکی بۆ نووسیوم و داوای سوپا و پارەی کردووە، لای خەڵکان وا نیشان بدە بۆ هاوکاری کردنی دەڕۆیت. ڕەشید بەدەستی خۆی نامەی فەرمانڕەوایەتی ئەوی نووسی و فەرمانی بەدەبیرەکاندا نامە بۆ عەلی کوڕی عیسا بنووسن کەخەلیفە، هەرسیمە کوڕی ئەعیەنی بۆ هاوکاری تۆ ڕەوانە کردووە.

هەرسیمە بەڕێکەوت وکەس ئەم نهێنییەی نەدەزانی. کاتێك گەیشتە نەیشابوور، کەسانی خۆی وەك کارگوزاریی ئاوەدانییەکانی ئەو ناوچانە دیاریکرد و خۆی خێراتر لەگەیشتنی ئەم هەواڵە، ئەسپی تاودا و خۆی گەیاندە مەرو. عەلی کوڕی عیسا پێشوازی لێکرد، هەرسیمە ڕێزی گرت تا ئەوەی ڕۆشتە ناو شارەکەی. لەم کاتەدا عەلی کوڕی عیسا و کەسان و شوێنکەوتەکانی دەستبەسەر کرد و سامانەکانی ئەوی زەوت کرد کەنزیکەی هەشتا هەزار هەزار (دینار یا درەم) بوو. گەنج و کەرەستەکانی جەنگی ئەو باری هەزار و پێنسەد وشتر کرا و ڕەشید داوای ئەم سامانەی کرد. هەرسیمە لەساڵی ٨٠٧/١٩٢ زایینی گەیشتە خوراسان. کاتێك هەرسیمە دەستی بەسەر سامانەکاندا گرت، سەرقاڵی وەرگرتنی سامانی خەڵکان لەوان بوو. هەواڵەکانی بۆ ڕەشید نووسی و عەلی کوڕی عیسای سوار وشترێکی بێ کۆپان کرد و ڕەوانەی دەرباری خەلیفەی کرد.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا شۆڕشگێڕێکی خارجی بەناوی سەروان کوڕی سەیف لەکەنارەکانی حەولایا ئالآی شۆڕشی بەرز کردەوە و بۆ ناوچەکانی دەوروبەری عێراق هەلآت. تەوق کوڕی مالك بۆ سەرکوتی ئەو ڕەوانە کرا بەلآم شکستی بەتەوق هێنا و بریندار کرد و شەڕکەرانی سوپاکەی کوشت.

لەم ساڵەدا باوکی نەدا لەشام شۆڕشی کرد و ڕەشید، یەحیا کوڕی موعازی بۆ لای ئەو نارد و فەرمانڕەوایەتی شامی پێ سپارد.

هەروەها لەم ساڵەدا حیمادی بەربەری دەستی بەسەر بەهەیسەمی یەمانیدا گرت.

لەم ساڵەدا دانیشتووانی نەسەف نامەیان بۆ رافیع کوڕی لەیس نووسی و داوایان لێکرد کەسێك بۆ هاوکاری ئەوان ڕەوانە بکات تا گیانی عیسا کوڕی عەلی کوڕی عیسا و عەلی کوڕی عیسا بگرن. رافیع سوپایەکی بۆ هاوکاری ئەوان ڕەوانە کرد و توانییان لەمانگی زیقەعدە تەنیا عیسا بکوژن.

لەم ساڵەدا یەزید کوڕی مەخلەدی هوبەیری لەگەڵ دە هەزار شەڕکەر، بۆ جەنگی ڕۆمییەکان بەرێکەوت. ڕۆمییەکان ڕێگەی دۆڵەکانیان لێگرت و خۆی و پەنجا شەڕکەری دیکەیان کوشت. شەڕکەرانی دیکە بێ زیان درێژەیان بەرێگەی خۆیاندا. شوێنی ئەم ڕووداوە دوو مەنزڵ پێش تەرسوس بوو.

هەروەها لەم ساڵەدا ڕەشید، هەرسیمە کوڕی ئەعیەنی پێش ڕەوانە کردنی وەك فەرمانڕەوای خوراسان بۆ جەنگی هاوینە نارد. سی هەزار شەڕکەری خوراسانی لەژێر فەرمانی ئەودا بوو. ڕەشید عەبدوالله کوڕی مالکی وەك فەرمانڕەوای دەرب ئەلحەدەس و سەعید کوڕی سەلەم کوڕی قوتەیبەی وەك فەرمانڕەوای مەرعەش دیاریکرد. لەم ساڵەدا ڕۆمییەکان بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشیان کردە سەر موسوڵمانان و تالآنییان دەست کەوت و گەڕانەوە. سەعید کوڕی سەلەم لەوێ نەجوولآ. ڕەشید، محەممەد کوڕی یەزید کوڕی مەزیدی بۆ تەرسوس ڕەوانە کرد.

ڕەشید سێ ڕۆژ لەدەرب ئەلحەدەس لەمانگی رەمەزان مایەوە و دواتر

گەڕایەوەبۆ ڕەققە. فەرمانی وێران کردنی کەنیسە سنوورییەکانی دەرکرد. ئەو ئەهلی زەممەی (ناموسوڵمانە باجدەرەکان) ناچار کرد جل و بەرگی تایبەت لەبەر بکەن و سوار چوارپێی تایبەت (کەر) بن. ڕەشید فەرمانیدا بناغەی تەرسوس وەك شارێك دابرێژن. فەرمانبەران فەرمانەکەیان ئەنجامدا. بەڕێوبەری ئەم ساخت و سازە، فەروخی خزمەتگوزار بوو. ئەو سی هەزار شەڕکەری خوراسانی لەوێ نیشتەجێ کرد و دواتر هەزار کەسی دیکە لەخەڵکانی مەسیسەی بردە ئەوێ و هەزار کەسی دیکە لەدانیشتووانی ئەنتاکییەی لەوێ جێگە کردەوە. دروست کردنی ئەم شارە لەساڵی ٨٠٧/١٩٢ زاییـنی کۆتایی پێهات. فەروخ مزگەوتی شارەکەی دروست کرد.

لەم ساڵەدا فەزڵ کوڕی عەباس کوڕی محەممەد کوڕی عەلی فەرمانڕەوای مەککە، ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. محەممەد کوڕی فەزڵ کوڕی سلێمان فەرمانڕەوای موسڵ بوو.

لەم ساڵەدا فەزڵ کوڕی موسای سینانی باوکی عەبدوڵڵەی مەروزی موالی منالەکانی قوتەیعە کۆچی دووای کرد. ئەو لەساڵی ٧٣٠/١١٥ زاییـنی چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و نەوەد و دووی کۆچی (٨٠٧ زایینی)

ڕۆشتنی ڕەشید بۆ خوراسان

لەم ساڵەدا ڕەشید کەنەخۆش بوو لەبەغدادەوە ڕێگەی ڕەققەی گرتەبەر تا لەوێوە بۆ جەنگ لەگەڵ رافیع کوڕی لەیس بەرەو خوراسان بەرێکەوێت. ئەو قاسمی کوڕی وەك جێگری خۆی لەڕەققە دەستنیشان کرد و خەزیمە کوڕی خازمی کردە راوێژکاری ئەو. لەپێنجی مانگی شەعبان رووی کردە ڕێگەی نەهرەوان و ئەمینی کوڕی وەك جێگری خۆی لەبەغداد دانا و فەرمانی بەمەئموندا لەبەغداد بمێنێتەوە. ئەو کاتەی ڕەشید ڕێگەی خوراسانی گرتەبەر، فەزڵ کوڕی سەهل بەمەئمونی وت: دەزانی ڕەشید چی بەسەر دێت؟ خوراسان سنووری فەرمانڕەوایەتی تۆیە و محەممەد ئەمین لەپێش تۆیە. باشترین کاری ئەوان بەرابەر بەتۆ ئەوەیە پەراوێزت بخەن چوونکە ئەو منالی زوبەیدە و خاڵۆکانی لەمناڵەکانی هاشمە و زوبەیدە و سامانەکەی بۆ بەدیهێنانی مەبەستەکانی ئەو بەکار دەبرێت. داوا لەسەروەری باوەڕداران بکە تۆ لەگەڵ خۆی ببات. مەئمون داوای لەڕەشید کرد هاورێیەتی بکات و ڕەشید هەرچەند سەرەتا رازی نەبوو، دواتر ئەوی لەگەڵ خۆی برد.

سەباحی تەبەری هاورێیەتی ڕەشیدی دەکرد. ڕەشید پێی وت: ئەی سەباح! چیتر گومان ناکەم بمبینیت (مەبەستی نەخۆشییەکەی بوو). سەباح لەخوا پاڕایەوە. ڕەشید وتی: گومان ناکەم هەست بەئازارەکەم بکەیت. سەباح وتی: نا، سوێند بەخوا نازانم. ڕەشید لەرێگە لایدا و لەژێر سێبەری دارێك وچانی گرت. فەرمانیدا و کەسەکانی لەخۆی دوور کردەوە و سکی خۆی دەرخست. ورگ بەندێکیان لێ بەستبوو، وتی: ئەمەیە ئەو نەخۆشییەی لەهەموان دەیشارمەوە. هەرکام لەمناڵەکانم سیخورێکیان بۆ من داناوە. مەسرور سیخوڕی مەئمونە و جبرائیل کوڕی بەختیشوع سیخوڕی ئەمین. ئەوان هەناسەکانی من دەبژێرن و ئارەزووی مەرگی من دەکەن. ئەگەر دەخوازی گومانت لەمبارەوە نەمێنێت،

هەرئێستا داوای چوارپێیەك دەكەم و دەبینی چوارپێیەكی لەڕ و لاوازم بۆ دێنن تا نەخۆشییەكەی من پەرە بستێنێت. ئەم نهێنییە لای كەس مەدركێنە. سەباح داوای تەندروستی بۆ كرد. ڕەشید داوای چوارپێیەكی كرد. چوارپێیان بۆ هێنا بەهەمان شێوە كەپێشبینی كردبوو. ڕەشید سەیری سەباحی كرد و سوار بوو.

بیركردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا خوڕەم دینەكان لەئازەربایەجان كەوتنە جموجۆڵ. ڕەشید عەبدوالله كوڕی مالكی لەگەڵ دە هەزار سەرباز بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەوان ڕەوانە كرد. ئەو كوشتاری كرد، ئەسیری گرت و وێرانی هێنایە ئاراوە. لەكرمانشان پەیوەستی ڕەشید بوو. ڕەشید فەرمانی پێدا خوێنی ئەسیرەكان بڕێژێت و ژنان و مناڵە دیلەكان بفرۆشێت.

لەم ساڵەدا یەحیا كوڕی موعاز، باوكی نەدای بردە لای ڕەشید و ڕەشید خوێنی ڕشت.

لەم ساڵەدا دەستەیەك لەفەرماندەكان لەرافیع كوڕی لەیس جیابوونەوە و پەیوەستی هەرسیمە بوون. عوجەیف كوڕی عەنبەسە لەناو ئەواندا دەبینرا.

لەم ساڵەدا ڕەشید، سابت كوڕی نەسر كوڕی مالكی وەك سنووردار دیاریكرد و ئەو دەستی بەسەر مەتمورەدا گرت.

لەم ساڵەدا بەهای ئازادی ئەسیرەكان لەبەزندون درا.

لەم ساڵەدا سەروانی حەروری لەتف ی بەسرە ئاڵای شۆڕشی بەرز كردەوە و لەگەڵ كارگوزاری خەلیفە جەنگی.

لەم ساڵەدا عیسا كوڕی جەعفەر كوڕی مەنسور لەدەسكەرە مرد. ئەو دەیویست پەیوەستی ڕەشید ببێت.

لەم ساڵەدا ڕەشید هەیسەمی یەمانی كوشت. عەباس كوڕی عەبدوالله كوڕی جەعفەر ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵكان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا هەرسیمە گەیشتە خوراسان و لەسەمەرقەند گەمارۆی خستە سەر رافیع كوڕی لەیس. ئەو تاهیر كوڕی حسەینی بۆ لای خۆی بانگ كرد. خوراسان

هێزی تیا نەما و حەمزەی خارجی ڕۆشتە ناو شارەکە و تا توانی خوێنی ڕشت و سامانەکانی کۆکردەوە. کارگوزارەکانی هەرات و سەجستان باجیان بۆ دەنارد تا ئەوەی عەبدولرەحمانی نەیشابووری لەگەڵ بیست هەزار سەرباز ڕووبەرووی بوویەوە. لەنێوان ئەم دوو سوپایە جەنگێکی قورس ڕوویدا و ژمارەیەکی زۆر لەهاوەڵانی حەمزە کوژران. عەبدولرەحمان شوێن حەمزە کەوت و

گەیشتە هەرات. ئەم ڕووداوە لەساڵی ١٩٤/٨٠٩ زایینی ڕوویدا. مەئمون فەرمانی گەڕانەوەی بۆ نارد. هەرسیمە درێژەی بەگەمارۆکەی سەر سەمەرقەند دا و سەرئەنجام دەستی بەسەردا گرت. (بەخواستی خوا ئاماژەی پێدەدەین). ئەو ڕافیع کوڕی لەیس و ژمارەیەك لەکەسە نزیکەکانی دەستبەجێ کوشت و کوڕی یەحیای وەك فەرمانڕەوای ئەو سەرزەمینە دیاریکرد و گەڕایەوە. کوژرانی ڕافیع لەساڵی ١٩٥/ ٨١٠ زایینی ڕوویدا.

لەم ساڵەدا عەبدواللە کوڕی ئیدریس کوڕی یەزیدی ئەودی کوفی و یوسف کوڕی باوکی یوسفی قازی مردن.

هەروەها لەم ساڵەدا بەهای ئازادی لەنێوان موسوڵمانان و ڕۆمییەکان ئاڵ و گۆڕ کرا. بەڕێوبەری ئەم ئاڵ و گۆڕە سابت کوڕی نەسر کوڕی مالکی خوزاعی بوو. ژمارەی ئەسیرەکان دوو هەزار و پێنسەد کەس بوو.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و نەوەد و سێی کۆچی (٨٠٨ زایینی)

مەرگی فەزڵ کوڕی یەحیا

لەم ساڵەدا فەزڵ کوڕی یەحیا کوڕی خالید کوڕی بەرمەك لەزیندانی ڕەققە مرد. هۆکاری مردنەکەی ئەوە بوو زمانی قورس و چەناکەی لەجووڵە کەوت. چەندین مانگ دەرمانیان کرد و سەرئەنجام چاك بوویەوە. بەردەوام دەیوت: حەز ناکەم ڕەشید پێش من بمرێت چوونکە بەسەرهاتی من پەیوەندی بەکارەکانی ئەو هەیە.

کاتێك لەنەخۆشییەکەی ڕزگاری بوو و توانی قسە بکات، نەخۆشییەکەی جارێکی دیکە دەستی پێکردەوە، توانای قسە کردنی نەماو چەناکەی ژێرەوەی بەتەواوی لەجووڵە کەوت و لەموحەرەمدا کۆچی کرد. براکانی نوێژیان لەسەر جەنازەکەی خوێند. ئەوانیش لەگەڵ ئەودا زیندانی بوون. دواتر جەنازەکەی لەکۆشك برایەدەر و خەڵکان نوێژیان لەسەر خوێند و گریان. پێنج مانگ پێش ڕەشید و لەتەمەنی چل و پێنج ساڵیدا کۆچی دوایی کرد. فەزڵ بەرادەیە چاکەکار بوو لەجیهاندا ناتوانین کەس بەهاوتای ئەو بزانین.

لەم ساڵەدا جەنازەی سەعیدی تەبەری ناسراو بەجەوهەری، بەخاك سپێردرا.

هەروەها لەم ساڵەدا لەنێوان هەرسیمە و رافیع جەنگ ڕوویدا و لەکۆتاییدا هەرسیمە توانی سەرکەوتن بەدەست بێنێت و دەستی بەسەر بوخارادا گرت و توانی زۆربەی براکانی رافیع بگرێت و ڕەوانەی بارەگای ڕەشیدیان بکات.

مەرگی ڕەشید

لەسێیەم جومادی الاخر ڕەشید کۆچی دوایی کرد. نەخۆشیی ئەو لەرێگەی جەرجان تەشەنەی سەند. خۆی گەیاندە توس و لەوێ خواوەند گیانی گرت.

جبرائیل کوڕی بەختیشوع دەڵێت: لەڕەققە هاورێیەتی ڕەشیدم دەکرد. هەموو بەیانییەك یەکەم کەس من دەڕۆشتمە لای. بەرەبەیانان کەدەڕۆشتمە لای، لەگەڵم

ئاخاوت و پرسیارە گشتییەکانی پرسی. رۆژێك ڕۆشتمە لای، سڵاوم لێکرد.سەیری کردم. پەرێشان و بیرمەند ئەوم هاتە بەرچاو. ماوەیەك وەستام بێ ئەوەی قسە بکات. کاتێك بێدەنگی درێژەی کێشا، هەنگاوم بردە پێش و پرسیاری تەندروستیم کرد و هۆکاری پەرێشانیم پرسی. وتی: بیر لەخەوەکەی دوێ شەوم دەکەمەوە کەبۆتە هۆکاری لێوانلێو بوونی دڵم لەترس. وتم: ئەی سەروەری باوەڕداران، ئاسوودە بووم، دەست و پێی ماچ کرد و وتم: خەو یا زادەی گومانە یا زادەی هەڵمە دروست بووەکان یا زادەی ماملەیە. و ئەوە هیچ شتێك جگە لەخەوە پەرێشانەکان نییە.

ڕەشید وتی: هەنووکە خەوەکەی خۆمت بۆ دەگێڕمەوە: لەخەودا بینیم وەك بڵێی لەسەر تەختەکەی خۆم دانیشتووم، لەناکاو دەستێك لەژێرەوە هات، دەستەکەم دەناسی تەنانەت پەنجەکانیش بەڵام ئێستا ناوی ئەوم لەبیر کردووە. خۆڵی سووری لەدەستا بوو. دەنگێکم بیست بەڵام بێژەرەکەیم نەدەدی. وتی: ئەمە خۆڵێکە تیایدا دەحەوێیتەوە. پرسیم: ئەم خاکە لەکوێیە؟ وتی: توس. لەناکاو دەستەکە دیار نەما و چیتر دەنگیش بەگوێ نەگەیشت. وتم: گومان دەکەم پێش خەوتن بیرت لەخوراسان و شۆڕشەکانی ئەو سنوورە کردۆتەوە و ئەمە بۆتە هۆکاری ئەم خەوە.

ڕەشید وتی: راست دەکەیت. پێشنیارم کرد شاد بێت و ئەویش سفرەی بەزم و شادی راخست. هەردووك خەوی ئەو شەوەمان لەبیر کرد. چەندین رۆژ تێپەڕی تا ئەوەی ڕەشید بۆ جەنگی رافیع رێگەی خوراسانی گرتەبەر. دوای بڕینی بەشێکی رێگە، نیشانەکانی نەخۆشی لەڕەشید دەرکەوت. نەخۆشییەکەی گەشەی دەکرد تا ڕۆشتینە ناو توس. لەباخی کۆشکەکەی لەو شارە شەڕی لەگەڵ نەخۆشییەکەی دەکرد. لەناکاو خەوەکەی بیرکەوتەوە و لەجێگەکەی بەرز بوویەوە. بەدژواری توانی خۆی لەسەر پێ رابگرێت و هەندێ جار دەکەوت. هەمووان دەوری ئەومان گرت و پرسیاری حاڵیمان کرد. وتی: خەوەکەی خۆم بیرکەوتەوە. دواتر سەری بەرز کردەوە و بەمەسروری وت: مشتێك لەخۆڵی ئەم باخەم بۆ بێنە. مەسرور مشتێ خۆڵی بۆ هێنا. کاتێك ڕەشید خۆڵەکەی بینی، وتی: سوێند بەخوا ئەمە ئەو

دەستەیە لەخەودا بینیم و ئەمە هەمان پەنجەیە و بیّ هیچ گومانێك ئەو خۆڵە سوورەیە. دەستی بەگریان کرد و سیّ ڕۆژ دوای ئەو مرد.

باوکی جەعفەری تەبەری دەڵێت: کاتێك ڕەشید لەبەغدادەوە ڕێگەی خوراسانی گرتەبەر، لەمانگی سەفەر گەیشتە جەرجان و نەخۆشییەکەی پەرەی سەند. ڕەشید مەئمونی بۆ مەرو ڕەوانە کرد و چەندین فەرماندەی وەك عەبدوالله کوڕی مالك، یەحیا کوڕی موعاز، ئەسەد کوڕی یەزید، عەباس کوڕی جەعفەر کوڕی محەممەد کوڕی ئەشعەس، سندی حەرەشی و نوعەیم کوڕی حازمی کردە هاوڕێی ئەو. ڕەشید گەیشتە شاری توس و نەخۆشییەکەی زیادی کرد و لەپێی خست. کاتێك نەخۆشییەکەی بڵاو بوویەوە، خەڵکان بەشێوەیەکی بەربڵاو سەبارەت بەو وتەیان هێنایە سەرزمان و ڕەشید ئاگادار بوویەوە. فەرمانیدا و چوارپێیەکیان بۆ هێنا تا خەڵکان ئەو بەسواری ببینن. گوێدرێژێکیان بۆ هێنا بەڵام توانای هەستانە سەرپێی نەبوو. لەم کاتەدا وتی: بمگەڕێننەوە، بمگەڕێننەوە سوێند بەخوا خەڵکان ڕاست دەکەن.

ڕەشید لەتوس بوو کەبەشیر کوڕی لەیس برای ڕافیعیان بردە لای. ڕەشید وتی: سوێند بەخوا ئەگەر توانای قسە کردنم نەمابێت جگە لەیەك وشە، دەڵێم: بیکوژن. جەلادی بانگ کرد و فەرمانی پێدا هەموو ئەندامەکانی بەشیر لەت بەت بکات. کاتێك ئەم کارە کۆتایی پێهات، ڕەشید بیّ هۆش بوو و خەڵکان بڵاوەیان لێکرد. کاتێك ڕەشید لەچاکبوونەوەی خۆی بیّ هیوا بوو، فەرمانیدا گۆڕێکی بۆ هەڵکەنن. لەهەمان کۆشك گۆڕێکیان بۆ هەڵکەند. ڕەشید دەستەیەکیَ بۆ ناو گۆڕەکە نارد تا قورئانی تیا بخوێنن. ئەوانیش قورئانیان لەسەرەتاوە تا کۆتایی خوێند. ڕەشید لەسەر جێگەیەك لەلێواری گۆڕەکە بوو، دەیوت: ئەی ئادەمیزاد! ئەنجامەکەت ئێرەیە، دەیوت: هاوار لەمن، لای پێغەمبەر(د.خ) چی بڵێم؟

هەیسەم کوڕی عودەی دەڵێت: لەسەرەمەرگدا، ڕەشید بیّ هۆش بوو، کاتێك هاتە هۆش، چاوی کردەوە و فەزڵ کوڕی ڕەبیعی لەسەر سەری خۆی بینی، وتی: ئەی فەزڵ:

احين دنا ما كنت ارجودنوه رمتنى عيون الناس من كل جانب

فأصبحت مرحوما و كنت محسدا　　　فصبرا على مكروه تلك العواقب

سأبكى على الوصل الذى كان بيننا　　　و اندب ايام السرور الذواهب

واتاكەی: ئایا كاتی كەئەوەی چاوەڕوانم دەكرد، گەیشت، خەڵكان لەهەموو سووچێكەوە چاو دەبڕنە من و دوای ئەوەی هەمووان رژدی بەمن دەبەن، هەنووكە دڵیان بۆ من دەسوتێت، كەواتە بۆ ئەنجامێكی ناپەسەندی لەم شێوە خۆڕاگری پێویستە. بۆ ئەو پەیوەندییەی لەنێوان ئێمەدا بوو، فرمێسك لەچاو دەبارێنم و بۆ رۆژە تێپەڕەكانی شادمانی قاقا دەگریم.

سەهل كوڕی ساعد دەڵێت: كاتێك ڕەشید لەتاو ئازار لەخۆی دەئاڵا، لەسەر سەری بووم. راخەرێكی ئەستوری داوا كرد و لەخۆیەوە ئالاند. ئازاری دەكێشا. هەستام. وتی: دانیشە. ماوەیەك دوور و درێژ دانیشتم بێ ئەوەی قسە بكات یا قسە بكەم. دووبارە هەستام. وتی: بۆ كوێ دەڕۆیت ئەی سەهل؟ وتم: ناتوانم بەرگەی ئەوە بگرم سەروەری باوەڕداران بەمشێوەیە ئازار دەكێشێت. ئەگەر سەروەری باوەڕداران، بحەوێتەوە، پەسەندترە. بەشێوەیەك پێكەنی وەك بڵێی نەخۆش نییە. وتی: ئەی سەهل، هەنووكە هۆنراوەی ئەو شاعیرەم بیر كەوتەوە كەدەڵێت:

و انى من قوم كرام يزيدهم　　　شماسا و صبرا شدة الحدثان

واتاكەی: من لەریزی ئەو رێزدارانەم كەسەختی رووداوەكان خۆڕاگری وسەرسەختی ئەوان زیاد دەكات.

بەمشێوەیە ڕەشید مرد و سالحی كوڕی نوێژی لەسەر خوێند. فەزڵ كوڕی رەبیع و ئیسماعیل كوڕی سەبیح و مەسرور و حسەین لەكاتی مەرگی ڕەشید لای ئەو بوون.

خەلافەتی ئەوبیست و سێ ساڵ و دوو مانگ و هەژدە رۆژ یا بیست و سێ ساڵ و یەك مانگ و شانزە رۆژ، درێژەی كێشا. ساڵەكانی تەمەنی لەچل و حەوت ساڵ و پێنج مانگ و پێنج رۆژ كۆتایی پێهات. ئەو جوان، سپی و قژ لوول بوو. چەند تاڵێكی سپی لەسەریدا دەبینرا. دەڵێن: لەكاتی مەرگ نۆسەد هەزار هەزار (دینار یا درهەم) لەگەنجینەكانیدا دەبینرا.

کارگوزاری شارەکان لەڕۆژگاری ڕەشید

کارگوزارانی مەدینە: ئیسحاق کوڕی عیسا کوڕی عەلی، عەبدمەلیك کوڕی سالّح کوڕی عەلی، محەممەد کوڕی عەبدوالله، موسا کوڕی عیسا کوڕی موسا، ئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی ئیبراهیم، عەلی کوڕی عیسا کوڕی موسا، محەممەد کوڕی ئیبراهیم، عەبدوالله کوڕی موسعەب، بەکار کوڕی عەبدوالله کوڕی موسعەب، محەممەد کوڕی عەلی، باوکی بەختەری وەهب کوڕی مونەبە.

کارگوزارانی مەککە: عەباس کوڕی محەممەد کوڕی ئیبراهیم، سلێمان کوڕی جەعفەر کوڕی سلێمان، موسا کوڕی عیسا کوڕی موسا، عەبدوالله کوڕی محەممەد کوڕی ئیبراهیم، عەبدوالله کوڕی قوسەم کوڕی عەباس، عوبەیدالله کوڕی قوسەم، عەبدوالله کوڕی محەممەد کوڕی عیمران، عوبەیدالله کوڕی محەممەد کوڕی ئیبراهیم، عەباس کوڕی موسا کوڕی عیسا، عەلی کوڕی موسا کوڕی عیسا، محەممەد کوڕی عەبدواللەی عوسمانی، حەمادی بەربەری، سلێمان کوڕی جەعفەر کوڕی سلێمان، فەزلّ کوڕی عەباس کوڕی محەممەد، ئەحمەد کوڕی ئیسماعیل کوڕی عەلی.

کارگوزارانی کوفە: موسا کوڕی عیسا کوڕی موسا، محەممەد کوڕی ئیبراهیم، عوبەیدالله کوڕی محەممەد کوڕی ئیبراهیم، یەعقوب کوڕی باوکی جەعفەر، موسا کوڕی عیسا کوڕی موسا، عەباس کوڕی عیسا کوڕی موسا، ئیسحاق کوڕی سەباحی کێندی، موسا کوڕی عیسا کوڕی موسا، عەباس کوڕی عیسا کوڕی موسا، موسا کوڕی عیسا کوڕی موسا، جەعفەر کباوکی جەعفەر.

کارگوزارانی بەسرە: محەممەد کوڕی سلێمان کوڕی عەلی، سلێمان کوڕی باوکی جەعفەر، عیسا کوڕی جەعفەر کوڕی باوکی جەعفەر، خوزەیمە کوڕی خازم، عیسا کوڕی جەعفەر، جەریر کوڕی یەزید، جەعفەر کوڕی سلێمان، جەعفەر کباوکی جەعفەر، عەبد سەمەد کوڕی عەلی، مالك کوڕی عەلی خوزاعی، ئیسحاق کوڕی سلێمان کوڕی عەلی، سلێمان کوڕی باوکی جەعفەر، عیسا کوڕی جەعفەر، حەسەن کوڕی جەمیل موالی ڕەشید، عیسا کوڕی جەعفەر کوڕی باوکی جەعفەر،

جەریر کوڕی یەزید، عەبدسەمەد کوڕی عەلی، ئیسحاق کوڕی عیسا کوڕی عەلی.

کارگوزارانی خوراسان: باوکی عەباسی توسی، جەعفەر کوڕی محەممەد کوڕی ئەشعەس، عەباس کوڕی جەعفەر، غیتریف کوڕی عەتاب، سلیمان کوڕی راشیدی باژیان، حەمزە کوڕی مالك، فەزڵ کوڕی یەحیا کوڕی خالید، مەنسور کوڕی یەزید کوڕی مەنسور، جەعفەر کیەحیا و جێگرەکەی ئەو لەخوراسان عەلی کوڕی عیسا کوڕی ماهان، هەرسیمە کوڕی ئەعیەن، عەباس کوڕی جەعفەر بەنوێنەرایەتی مەئمون و عەلی کوڕی حەسەن کوڕی قەحتەبە.

ژنان و مناڵەکانی ڕەشید

دەڵێن: ئەو لەگەڵ زوبەیدە یا هەمان دایکی جەعفەر کچی جەعفەری مەنسور لەساڵی ١٦٥/ کۆچی/٧٨١ زایینی پەیوەندی هاوسەرگیری بەست. زوبەیدە محەممەد ئەمینی هێنایە دنیا و لەساڵی ٨٤٠/٢٢٦ زایینی چاوی لەجیهان بەست.

عەزیزی کەنیز، دایکی مناڵ، هادی وەك هاوسەر هەڵبژارد و ئەو عەلی کوڕی ڕەشیدی هێنایە دنیا. ژنێکی دیکەی ئەو دایکی محەممەد کچی ساڵحی مسکین بوو. عەباسە کچی سلێمان کوڕی مەنسور هاوسەری بوو هەروەها عەزیزە کچی خاڵۆی، غیتریفی وەك هاوسەر هەڵبژارد.

سەرئەنجام لەگەڵ عوسمانییە پەیوەندی هاوسەرگیری بەست. عوسمانییە کچی عەبدوالله کوڕی محەممەد کوڕی عەبدوالله کوڕی عەمرۆ کوڕی عوسمان کوڕی عەفان و باوەگەورێی باوکی فاتیمە، کچی حسەین کوڕی عەلی بوو.

لەو کاتەی جەنازەی بێ گیانیان بەخاکدا دەسپارد، چوار هاوسەری مارەکراوی بوو: زوبەیدە، دایکی محەممەد کچی ساڵح، عەباسە و عوسمانییە.

کوڕەکانی بریتی بوون لە: محەممەد ئەمین لەزوبەیدە، عەبدوالله مەئمون لەدایکی موراجل، قاسم مۆتەمەن، باوکی ئیسحاق محەممەدی موعتەسەم، ساڵح، باوکی عیسای محەممەد، باوکی یەعقوب محەممەد، باوکی عەباس محەممەد، باوکی سلێمان محەممەد، باوکی عەلی محەممەد، باوکی محەممەد بەناوی باوکی ئەحمەد محەممەد کەهەموویان دایکیان دایکی مناڵ بوو.

کچەکانی بریتی بوون لە: سوکەینە، دایکی حەبیب، ئەروی، دایکی حەسەن، دایکی محەممەد یاهەمان حەمدونە، فاتیمە، دایکی ئەبیها، دایکی سەلمە، خەدیجە، دایکی قاسم، رەملە، دایکی جەعفەر، دایکی عەلی، عالیە، ریتە کەدایکی هەموویان دایکی منالْ بوو.

بەشێك لەتایبەتمەندییەكانی ڕەشید

دەڵێن: ڕەشید تاکاتی مەرگ، جگە لەکاتی نەخۆشی، رۆژانە سەد رەکعەت نوێژی دەخوێند و لەسامانی خۆی جگە لەزەکات، رۆژانە هەزار درهەمی لەرێگەی خوادا خەرج دەکرد و هەرکات دەڕۆشتە ماڵی خواوەند، سەد کەس لەفەقیە و منالەکانیان هاورێیەتیان دەکرد و هەرکات نەیدەتوانی سەردانی ماڵی خوا بکات، سێسەد کەس بەهەزینەی پێویست و جل و بەرگی خاوێن بۆ تەواف (سوڕانەوە بەدەوری کەعبە) ماڵی خواوەند ڕەوانە دەکرد.

هەوڵی دەدا پێ بخاتە جێگەی مەنسور جگە لەبەخشش چوونکە بەخشەندەتر لەهارون نەبینراوە و چاکەی چاکەکار لای ئەو بێ وەلام نەدەمایەوە و بەخێرایی پاداشتی ئەوی دەدا.

ئەو هۆنراوە و هەڵبەستوانانی خۆش دەویست و رێزی لەبیرمەندان و شارەزایانی دین دەگرت و پاداشتی بەرچاوی بۆ لەبەر چاو دەگرتن.

کاتێك مەروان کوڕی باوکی حەفسە بەم قەسیدەیە وەسفی ئەوی کرد کە:

و سدت بهارون الثغور فاحكمت　　　به من امور المسلمين المرائر

واتاکەی: سنورەکان بەفەرمانی هارون بەهێز بوون و بەمشێوەیە موسوڵمانان بوێریان پێبڕا.

هارون بۆ ئەم قەسیدەیە پێنج هەزار دینار و پۆششی گرانبایی و دە کۆیلەی رۆمی پێ بەخشی و ئەوی سوار بێرزون، چوارپێ تایبەتەکەی خۆی کرد.

دەڵێن: ڕەشید بەردەوام لەگەڵ کوڕی باوکی مریەمی مەدینی بوو. ئەو پیاوێکی زمان لووس و گاڵتەچی بوو کەچەندایەتی و چۆنایەتی خەڵکانی حیجاز و نازناوی گەورەکان و فیرت و فێڵی گاڵتەچییەکانی بەباشی دەزانی و ڕەشید بەرگەی دووری

ئەوی نەدەگرت و ئەوی لەکۆشکەکەیدا نیشتەجێ کردبوو. شەوێك ڕەشید ڕۆشتە لای، هێشتا خەوتبوو. ڕەشید لەجێگەکەی ئەو دەستی بەنوێژ خوێندن کرد و تابەرەبەیان بەردەوام بوو. لەم کاتەدا پێخەفەکەی سەر کوڕی باوکی مریەمی لابرد و وتی: شەوت چۆن کردە بەیانی؟ لەوەڵامی ڕەشیددا وتی: هێشتا نەمکردۆتە بەیانی، سەرقاڵی کاری خۆت بە. ڕەشید وتی: هەستە و نوێژ بخوێنە. کوڕی باوکی مریەم وتی: ئێستا کاتی نوێژی باوکی جاروده و من لەهاوەڵانی باوکی یوسفم. ڕەشید بۆ نوێژ وەستا. کوڕی باوکی مریەم هەستا و کاتێك ڕەشید هاتنی ئەوی بینی کە ئەم ئایەی لەنوێژەکەیدا دەخوێند: چیم بەسەر دێت کەئافرێنەری خۆم ناپەرەستم[٧]؟ کوڕی باوکی مریەم وتی؟ سوێند بەخوا منیش نازانم (بۆ ناپیەرەستی) ڕەشید نەیتوانی خۆی بگرێت و لەبەر پێکەنین نوێژەکەی بڕی. بەتوڕەییەوە بەکوڕی باوکی مریەمی وت: لەکاتی نوێژیش؟ کوڕی باوکی مریەم وتی: مەگەر من چیم کردوە؟ ڕەشید وتی: نوێژەکەت پێ بڕیم. کوڕی باوکی مریەم وتی: سوێند بەخوا هیچم نەکردووە. تەنیا ئەو وتەم لەتۆ بیست کەمنی خەمبار کرد و بەخۆم وت منیش نازانم بۆ خوا ناپەرەستیت. دووبارە ڕەشید پێکەنی و وتی: لەگاڵتە و قسەی خۆش سەبارەت بەدین و قورئان خۆت بەدوور بگرە جیاواز لەوە هەرچی دەخوازی، بیهێنە سەرزمان.

دەڵێن: یەحیا کوڕی خالید پیاوێکی بۆ کۆکردنەوەی باج دیاریکرد و ئەوی بۆ ماڵئاوایی کردن بۆ بارەگای ڕەشید نارد. یەحیا و جەعفەر لای ڕەشید بوون. ڕەشید بەو دووانەی وت: پێشنیاری پێبکەن. یەحیا وتی: زیادیکە و ئاوەدانی بکە. جەعفەر وتی: دادپەروەری بکەرە پیشە و بەرابەری بپارێزە. ڕەشید وتی: دادپەروەری بڵاو بکەرەوە و چاکەکاری بەجێبێنە.

دەڵێن: ساڵێك ڕەشید بەمەبەستی حەج ڕووی لەمەککە کرد. ڕۆشتە ناو کەعبە. یەکێك لەپەرستارانی کەعبە ئەوی بینی کە لەسەر پەنجەی پێ وەستاوە و دەڵێت: ئەی ئەو کەسەی لەنیازی نیازمەندان و نهێنییەکان ئاگاداری، هەر داوایەك لای تۆ وەڵامێکی ئامادەی هەیە، ئاگایی گشتگیری تۆ هەموو بێدەنگییەك لەخۆ دەگرێت و

---

[٧] یس / ٢٢ ، و مالی لا اعبد الذی فطرنی

نیشاندەری مژدە ڕاستەکان و چاکەکارییە لەپێشەکانی تۆ و ڕەحمەتی تۆیە. سڵاو لە پێغەمبەر(د.خ) و بنەماڵەکەی بکە و لەگوناحەکانی ئێمە خۆشبە و خراپەکانمان بشارەوە، ئەی ئەو کەسەی گوناحی گوناحکاران زیانت لێ نادات و نهێنییەکان لای تۆ شاراوە نییە، ئەی ئەوکەسەی زەویت لەسەر ئاو جێگیر کردووە و هەوات بەئاسمان داپۆشیوە و جوانترینی ناوەکانت بۆ خۆت هەڵبژاردووە، سڵاوی ئێمە بە محەممەد و بنەماڵەکەی بگەیێنە و چاکەکانی خۆت بەمن ببەخشە. ئەی ئەو کەسەی دەنگەکان بۆ تۆ دەستەمۆ و خەڵکان بەزمانە جۆراوجۆرەکان داوای نیازەکانی خۆیان لەتۆ دەکەن، لەنیازەکانی من یەکیان ئەوەیە لەکاتی مەرگ و خەوتن لەناو گۆڕ و ڕۆشتنی کەسەکانم لای ئارامگاکەم، لەگوناحەکانی من چاوبپۆشە. خواوەندا! بێ کۆتا سپاس و ستایشی تۆ دەکەین. خواوەندا! بەشێوەیەك سڵاوی محەممەد و بنەماڵەکەی بگەیێنە ڕەزامەند ببێت و پاداشتێکی بەسندە بەئێمە ببەخشە. بەختەوەر بندوومان کەرەوە و هاوشێوەی شەهید بمانمرێنە نەك هاوشێوەی بەدبەختە چارەڕەشەکان.

دەڵێت: ڕۆژێك باوکی سەماك ڕۆشتە لای ڕەشید. لەم کاتەدا ڕەشید داوای ئاوی کرد و کاتێك مەبەستی خواردنەوەی کرد، باوکی سەماك وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، کەمێك چاوەڕوان بە، سوێندت دەدەم بەنزیکیت لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ)، ئەگەر ڕێگەی ئەم ئاوەت لێبگرن (و تۆ تینوو بیت) ئایا دەیکڕییت؟ ڕەشید وتی: بەبەهای نیوەی فەرمانڕەواییم. کوڕی سەماك وتی: بیخۆرەوە. کاتێك ڕەشید ئاوەکەی خواردەوە، کوڕی سەماك وتی: سوێندت دەدەم بەنزیکیت لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ)، ئەگەر ڕێگر بن لەهاتنە دەرەوەی ئەم ئاوە لەجەستەت (لەکاتی گمیز کردن) بەهای چەندەی بۆ دیاری دەکەیت؟ وتی: هەموو فەرمانڕەوایی خۆم دەدەم. کوڕی سەماك وتی: حکومەتێك کە لەگەڵ قومێك ئاو و کەمێك گمیز ناتوانێت بەرابەری بکات، شیاوی جەنگ و کێشمەکێش نییە. ڕەشید لەم وتەیە کەوتە گریان.

دەڵێن: فەزڵ کوڕی عەیاز دەیوت: مەرگی کەس وەك هارون بۆ من ناسازگار نەبوو، خۆزگە خواوەند ساڵەکانی تەمەنی منی کەم دەکردەوە و بەهارونی

دەبەخشی. هاوەڵانی عەیاز ئەم قسەیان بەناپەسەند دەزانی. کاتێك عەیاز مرد و ئاژاوەکان سەریان هەڵدا و مەئمون خەڵکانی ناچار کرد باوەڕ بە(خلق) ئافراندنی قورئان بێنن.[٨] هاورێیانی عەیاز وتیان: شێخ لەوتەکانی خۆی ئاگادار بوو.

محەممەد کوڕی مەنسوری بەغدادی دەڵێت: کاتێك ڕەشید باوکی ئەلعەتاهییەی خستە زیندان، سیخورێکی بۆ دانا تا ڕەشید لەوتەکانی ئەو ئاگادار بکاتەوە. ئەم سیخوڕە ڕۆژێك باوکی ئەلعەتاهییەی بینی کە لەسەر دیواری زیندان دەنوسێت:

اما والله ان الظلم لؤم   و ما زال المسی هو الظلوم

الی دیان یوم الدین نمضی   و عندالله تجتمع الخصوم

واتاکەی: سوێند بەخوا ستەم پەستییە و خراپەکار، ستەمکارە. ئێمە هەمووان بەرەو ڕۆژی هەستانەوە دەڕۆین و هەموو رکەبەرەکان لای خواوەند کۆدەبنەوە.؟

ڕەشید لەم هۆنراوە ئاگادار بوویەوە. دەستی بەگریان کرد و باوکی ئەلعەتاهییەی بۆ بارەگای خۆی بانگ کرد. داوای لێکرد بیبەخشێت و هەزار دیناری پێ بەخشی.

ئەسمەعی دەڵێت: ڕۆژێك ڕەشید خواردنێکی زۆری کۆکردەوە و سفرەیەکی رازاندەوە و باوکی ئەلعەتاهییەی بانگێشت کرد و پێی وت: هۆنراوەیەك سەبارەت بەنعیمەتەکانی ئەم دنیایە بهۆنەرەوە.

---

[٨] یەکێك لەو بابەتانەی سەبارەت بەقورئان هاتۆتە ئاراوە و بۆتە هۆکاری ناسازگاری فراوان، وشەی ئافراندن مێژووی قورئانە بەوتایەکی دی ئافراندن یا کۆن بوونی وتاری خواوەندە. موعتەزیلە سەرسەختانە باوەڕیان بەتاقانەیی ڕەهایی خواوەند هەبوو و لەبەر ئەمە رازی نەدەبوون خواوەند ببێتە هەڵگری ئازناوی زیادە لەزاتی ئەو چوونکە دەبێتە هۆی ئەوەی تایبەتمەندییەکانی خواوەند وەك زانست، دەسەلات و ژیان، وەك زاتی ئەو ئەزەلی و هەمیشەیی بن چوونکە ناتوانین گومانی ئەوە بکەین زاتی خوا کاتی بێ تایبەتمەندی زانست یا دەسەلات یا ژیانی بوون بێت و ئەنجامەکەی دەبێتە ئەوەیە کە جگە لەزاتی کۆنی خواوەند، زانست و دەسەلات و ژیانیش دەبێت کۆن بن و ئەمە دەبێتە هۆی (فراوان بوونی کۆنەکان) شرك. موعتەزیلە بۆ ئەوەی خواوەند بەهەڵگری ئەم تایبەتمەندییانە بزانن و لەباوەڕ بەفراوان بوونی کۆنەکان و گرفتار بوون بەشرك خۆیان بەدوور بگرن باوەڕیان بەوە پەیا کرد کەتایبەتمەندییەکانی خواوەند هاوشێوەی زاتی ئەوە نەك زیادە لەزاتی ئەو. یانی زاتی خوا وەك زانستی ئەو و وەك دەسەلاتی ئەو و وەك ئیرادەی ئەوە. ئەهلی سونەت و حەدیس و بەشوێنکەوتوویی لەوان ئەشاعیرە بڕوایان وابوو چوونکە خواوەند ئەم ناو و تایبەتمەندییانەی بۆ خۆی داناوە، بەناچاری دەبێت باوەڕ بەوە بکەین ئەم تایبەتمەندییانە لەخوادا بوونیان هەیە چوونکە ناتوانین خواوەند بۆ یەك ساتیش بێ تایبەتمەندییەکانی جیهانی وەحی و شتەکانی دیکە بزانین و بەناچاری دەبێت بڵێین ئەم تایبەتمەندییانە وەك زاتی ئەو کۆن و هەمیشەیی و ئەبەدییە و چوونکە خۆی، خۆی بەمشێوەیە ناو بردووە، کەس بەهۆی ئەم باوەڕە گرفتاری شرك و ناباوەڕی نابێت

باوکی ئەلعەتاهییەی وتی:

عش ما بدالك سالما   فی ظل شاهقة الفصور

واتاکەی: لەگەڵ ئەو شتەی بۆ تۆ زیانی نییە، لەکۆشکە بەرزەکاندا بژی.

ڕەشید وتی: دەستخۆش، چیتر؟ باوکی ئەلعەتاهییە وتی:

یسعی علیك بما اشتهیـ   ـت لدی الرواح و فی البکور

واتاکەی: هەوڵ دەدەن لەبەیانی و ئێواریّ، ئەوەی دەخوازی، بۆتی بێنن.

ڕەشید وتی: دەستخۆش، چیتر؟ باوکی ئەلعەتاهییە وتی:

فاذا النفوس تقعقعت   فی ظل جشرجة الصدور

فهناك نعلم موقنا   ما کنت الا فی غرور

واتاکەی: کاتێك گیانەکان لەجەستە دەردەچێت و هەناسەکان لەقووڵایی سینەی بەستراو، دەشکێن، لەو کاتەدا دەزانی ژیانت تەنیا بەفریودانی خۆت بەسەر بردووە.

ڕەشید دەستی بەگریان کرد. فەزڵ کوڕی یەحیا وتی: سەروەری باوەڕداران کەسی بەدوای تۆدا نارد تا شادمانی بکەیت بەڵام تۆ خەمەکانی ئەوت زیاد کرد. ڕەشید وتی: وازی لیّ بێنە، ئێمەی بەکوێر بینی بەڵام نەیویست کوێری ئێمە فراوانتر بکات.

خەلافەتی ئەمین

لەم ساڵەدا بەرەبەیانی ئەو شەوەی بەخاك سپێردرا، لەئوردووی ئەو بەیعەتی خەلافەتیان بۆ ئەمین وەرگرت. مەئمون لەو کاتەدا لەمەرو بوو. حەمویە موالی مەهدی، خاوەنی پۆست، پیەکی بەدوای یاریدەدەرەکەی خۆی سەلام باوکی موسلیم ڕەوانە کرد و لەمەرگی ڕەشید ئاگاداری کردەوە. باوکی موسلیم ڕۆشتە لای ئەمین و پرسە و خەمی خۆی دەربڕی و پیرۆزبایی خەلافەتی لێکرد. یەکەم کەس بوو ئەو کارەی کرد.

ساڵح کوڕی ڕەشید نامەیەکی بۆ ئەمینی برای نووسی و لەمەرگی ڕەشید ئاگاداری کردەوە. ڕەجای خزمەتگوزار ئەم هەواڵەی بەئەمین گەیاند. ساڵح

دەستار، جل و بەرگ و ئەنگوستیلەی خەلافەتی بۆ ئەمین نارد. کاتێك رەجا گەیشت، ئەمین لەکۆشکی خولد رووی کردە کۆشکی خەلافەت و نوێژی هەینی لەگەڵ خەڵکان خوێند. دواتر ڕۆشتە سەر مینبەر و خەڵکانی لەمەرگی ڕەشید ئاگادار کردەوە و مژدەی چاکەی پێدان و ئەمانی بەڕەش و سپی بەخشی و لەناو سوپای بەغداد رۆژانەی بیست و چوار مانگەی بەخشییەوە و بەیعەتی لێ وەرگرتن. زۆرینەی بنەماڵەکەی بەیعەتیان کرد. فەرمانی بەمامی باوکی، سلێمان کوڕی مەنسوردا لەفەرماندەکان و کەسە گەورەکان بەیعەتی بۆ وەربگرێت. هەروەها فەرمانی بەسندی دا بەیعەت لەکەسانی دیکە وەربگرێت.

دەستپێکی کێشەکانی نێوان ئەمین و مەئمون

ئەم ساڵە سەرەتای دەرکەوتنی کێشەکانی نێوان ئەمین و مەئمون، دوو کوڕەکەی ڕەشید بوو.

هۆکاری ئەم کێشانە ئەوە بوو کاتێك ڕەشید رووی کردە خوراسان و لەهەموو فەرماندەکان و سەربازەکانی ناو ئوردووگا بەیعەتی بۆ مەئمون وەرگرت و هەموو سامانەکانی ئەو ناوچەی بەمەئمون بەخشی (ئاماژەمان پێدا) ئەمین ئەم کارەی پەسەند نەکرد. هەواڵی نەخۆشی هاورن بەئەمین گەیشت و بەکر کوڕی موعتەمەری بەچەندین نامەوە ڕەوانە کرد. ئەو ئەم نامانەی لەناو سنووقیەکان چێشتخانە کەکون کون بوو شاردەوە و کونەکانی بەپێستی مانگا داپۆشی. بەموعتەمەری وت: ئەم نامانە نە لای سەروەری باوەڕداران و نەلای کەسی دیکە ئاشکرا مەکە تەنانەت ئەگەر خوێنت برێژن. کاتێك هارون مرد، نامەکان تەسلیمی خاوەنەکانیان بکە.

کاتێك بەکر کوڕی موعتەمەر گەیشتە توس، ڕەشید لەهاتنی ئاگادار بوویەوە. ئەوی بانگ کرد و لەهۆکاری هاتنەکەی پرسی. موعتەمەر لەوەڵامدا وتی: ئەمین ڕەوانەی کردووم لەحاڵی ئێوە ئاگاداری بکەمەوە. ڕەشید پرسی: ئایا نامەت پێیە؟ موعتەمەر بەنا وەڵامی دایەوە. ڕەشید فەرمانی پشکنینی ئەویدا بەڵام هیچیان دەست نەکەوت. فەرمانیدا قامچی بارانی بکەن بەڵام هیچی نەدرکاند. ڕەشید

زیندانی کرد و فەرمانی بەفەزڵ کوڕی ڕەبیعدا نهێنییەکەی ئاشکرا بکات و یا سەری لەجەستە جیا بکاتەوە. فەزڵ هەوڵیدا نهێنییەکەی بزانێت بەڵام موعتەمەر هیچی نەدرکاند. لەم کاتەدا ڕەشید لەهۆش چوو و هاوار و ناڵەی ژنان بەرز بوویەوە. فەزڵلەکوشتنی ئەو دەستی هەڵگرت و بەرەو لای ڕەشید بەڕێکەوت. ڕەشید هاتە هۆش بێ ئەوەی موعتەمەری بیر بکەوێتەوە و دواتر مرد.

موعتەمەر لەزیندانەوە نامەیەکی بۆ فەزڵ نووسی و داوای لێکرد لەکوشتنی ئەو پەلە نەکات چوونکە فەرمانێکی پێیە و دەبێت فەزڵ فەرمانەکان جێبەجێ بکات. فەزڵ ئەوی بانگ کرد و لەمەرگی ڕەشید ئاگاداری کردەوە و پرسیاری مەبەستی هاتنی ئەوی کرد. موعتەمەر ترسا لەوەی نەوەك ڕەشید زیندوو بێت بەڵام کاتێك لەمردنی ئەو دڵنیا بوو، نامەکانی دەرهێنا. یەکەم نامە بۆ مەئمون بوو کەئەمین داوای لێدەکرد دەست لەگریان هەڵبگرێت و بۆ خۆی و ئەمین و مۆتەمەنی برایان بەیعەت لەخەڵکان وەربگرێت. مەئمون لەو کاتەدا لەمەرو بوو. ئەمین نامەیەکی بۆ ساڵحی برای نوسیبوو و فەرمانی پێدابوو سوپاکە ڕەوانە بکات بەو ڕێگەی فەزڵ فەرمانی پێدەدات. نامەیەکی بۆ فەزڵ نووسیبوو و فەرمانی ڕێز گرتن و پاراستنی ژن و منداڵ و سامانەکانی ڕەشیدی پێدابوو. ئەمین لەنامەکانی هەرکەسی بۆ کارێك دیاریکردبوو، کاری وەك فەرماندەی پاسەوانەکان و پارێزەران و پەردەداران.

کاتێك هەمووان نامەکەنیان خوێندەوە، لەپەیوەست بوون بەئەمین راوێژیان لەگەڵ فەرماندەکان کرد. فەزڵ کوڕی ڕەبیع وتی: من لەخەلیفەی ئێستا لەبەر خەلیفەیەك کەنازانم دەرئەنجامەکانی بەچی کۆتایی دێت، جیا نابمەوە. ئەو فەرمانی گەڕانەوەی بەخەڵکاندا و خەڵکان کەئارەزوومەندی گەڕانەوە بۆ ناو ماڵ و منداڵی خۆیان بوون، گەڕانەوە و بەیعەتەکەیان لەگەڵ مەئمون پشتگوێ خست.

کاتێك مەئمون ئاگادار بوویەوە، فەرماندەکانی باوکی کۆکردەوە کەلای ئەو بوون. ئەوان بریتی بوون لە: عەبدوالله کوڕی مالك، یەحیا کوڕی موعاز، شەبیب کوڕی حومەید کوڕی قەحتەبە، عەلا موالی هارون و پەردەداری ئەو، عەباس کوڕی موسەییب کوڕی زوهەیر فەرماندەی پاسەوانەکان، ئەییووب کوڕی باوکی سەمیری

دەبیر، عەبدولرەحمان کوڕی عەبدولمەلیك کوڕی سالح،زوریاستین (فەزڵ کوڕی سەهل) دیارترینی ئەوان و زیاتر لەهەمووان لەمەئمونەوە نزیك بوو. زوریاستین هەموویانی کۆکردەوە و راوێژی لەگەڵ کردن: ئەوان پێشنیاریان کرد مەئمون لەگەڵ دوو هەزار شاسوار شوێنیان کەوێت وبیانگەڕێنێتەوە بەڵام زوریاستین بەشێوەیەکی نهێنی پێی وت: ئەگەر بەپێشنیارەکەی ئەوان رازی ببیت، تۆ پێشکەشی براکەت دەکەن: بۆچوونی راست ئەوەیە نامەیەك بنووسیت و کەسێك ڕەوانە بکەیت و بەیعەتەکەیان بیر بخەیتەوە و داوایان لێ بکەیت رێز لەپەیمانەکەی خۆیان بگرن و لەپەیمان شکێنی و دواهاتەکانی بیانترسێنیت.

مەئمون ئەو کارەی کرد و سەهل کوڕی ساعد و نەوفلی خزمەتکاری بەنامەیەك ڕەوانە کرد. ئەو دووانە بەسوپاییەکان گەیشتنەوە. فەزڵ لەنەیشابوور بوو. ئەو دووانە نامەکەیان تەسلیمی فەزڵ کوڕی ڕەبیع کرد. وتی: من تەنیا یەکێك لەسوپاییەکانم. عەبدولرەحمان کوڕی جەبەلەی ئەنباری بەڕم هێرشی کردە سەر سەهل تا برینداری بکات. ڕمەکەی لەکەلەکەیدا و پێی وت: بەگەورەت بڵێ: ئەگەر لێرە دەبوویت، ئەم ڕمەم لەدەمت دەچەقاند. جوێنی بەمەئموندا.

ئەو دووانە مەئمونیان لەم کردەوەیە ئاگادار کردەوە. زوریاستین وتی: ئەوانە دوژمنانێکن لەوان ئاسوودەیت، بەڵام لەمنی ببیستە ئەم فەرمانڕەواییە هەرگیز هاوشێوەی دەورانی مەنسور شکۆ و هێزی نییە، لەو کاتەدا موقەنەع ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە. (دەستەیەك دەڵێن بۆتۆڵە سەندنەوەی خوێنی ئەبو موسلیم ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە) و بەشۆڕشی ئەو سوپای خوراسان پشتی شکا. دوای ئەو یوسف بەرم دەرکەوت لەگەڵ ئەوەی موسوڵمانان ئەویان بەکافر دەزانی، سوپای خوراسان لەبەرابەر ئەویش شکستی خوارد، هەنووکە ئەی پاشا تۆ پێم بڵێ سوپای بەغداد لەکاتی ئاگادار بوون لەشۆڕشی رافیع چییان کرد؟ مەئمون وەڵامی دایەوە: ترسان. زوریاستین وتی: کەواتە ئەی تۆ چی کە لەناو خاڵۆکانت ژیان بەسەر دەبەیت (دایکی مەئمون موراجل کچی ئوستازیس سەرداری ئێرانی بوو کەدژی عەباسییەکان شۆڕشی کرد و کوژرا) و پەیمانەکەی خۆت دەخەیتە سەر شانی ئەوان؟ بێ گومان خەڵکانی بەغداد پەرێشان دەبن. خۆڕاگر بە چوونکە دڵنیام دەسەڵات دەگریتە دەست.

مەئمون وتی: ئەو کارە دەکەم و کارەکان بەتۆ دەسپێرم. هەستە و کاروبارەکان بەرێوە ببە. زوریاستین وتی: سوێند بەخوا وەفادار دەبم. عەبدواللە کوڕی مالك و فەرماندەکانی هاورێی ئەو بەرێبەرایەتی بەناوبانگی خۆی و هێزیان بۆ جەنگ لەبەرژەوەندی تۆدا دەبێت و هەرکەس سەرقاڵی ئەم کارە بێت، خزمەتی دەکەم تا تۆ بەمەبەستەکەی خۆت دەگەیت.

زوریاستین هەستا و ڕۆشتە لای ئەو دەستەیە و پەیمانەکەی بیر خستنەوە. فەزڵ دەڵێت: بەم وتەیە تۆ گومان دەکەیت بۆ هەریەك لەوان مردارێکم وەك دیاری بردووە (کە لەبۆگەنەکەی بێزار بوون) دەستەیەك وتیان: ئەم کارە ڕەوا نییە، بڕۆدەر. دەستەیەکی دیکە وتیان: کێ دەتوانێت لەنێوان سەروەری باوەڕداران وبراکەی نێوەنجیگەری بکات؟ من هاتم و مەئمونم ئاگادار کردەوە. وتی: هەستە و کاروبارەکان بەرێوە ببە. وتم: تۆ قورئانت خوێندووە و حەدیست بیستووە و لەم دینەدا ڕۆچوویت، بەباشی دەزانم پەیك بۆ لای شارەزایانی دینی ئەم ناوچەیە بنێریت و ئەوان بۆ گەڕانەوە بۆ راستییەکان و زیندوو کردنەوەی سوونەت بانگێشت بکەیت. ئەو هەمووی ئەم کارانەی بەجێهێنا و بەمشێوەیە فەرماندەکان و سەرکردەکان و شازادەکان ڕێزیان لێگرت. مەئمون هیوای بەهەمووان بەخشی بەشێوەیەك کەبەپیاوێکی تەمیمی وت: تۆ دەخەمە جێگەی موسا کوڕی کەعب، بەپیاوێکی ڕێبعی وت: پێگەیەکی هاوشێوەی باوکی داوود و خالید کوڕی ئیبراهیمت پێ دەبەخشم. بەپیاوێکی یەمانی وت: تۆ دەخەمە جێگەی قەحتەبە و مالك کوڕی هەیسەم. ئەوانە هەموویان لەسەرکردەکان و گەورەکانی عەباسی بوون. ئەو وەرگرتنی یەك لەسەر چواری باجی لەسەر خەڵکانی خوراسان هەڵگرت و خەڵکان ئەم کارەیان پەسەند کرد و وتیان: خوشکەزا و ئامۆزای پێغەمبەری ئێمەیە. ئەمین ئەو کاتەی خەڵکانی بەغداد ئارامیان گرت، ڕۆژێك دوای وەرگرتنی بەیعەت فەرمانیدا لەنزیك کۆشکی مەنسور یاریگایەك بۆ یاری چۆگان دروست بکەن. شاعیر ئەم هۆنراوەی هۆنییەوە:

بنى امين الله ميدانا و صير الساحة بستانا

و كانت الغزلان فيه بانا يهدى اليه فيه غزلانا

واتاکەی: ئەمینی خواوەند یاریگایەکی دروست کرد و دەوروبەری کۆشکی کردە باخ، ئاسکەکان لەوێ روخساری خۆیان نیشان دەدەن و ئاسکەکانی وە دیاری بۆ

دێن.

مەئمونیش فەرمانڕەوایەتی سنوورەکانی خوراسانی دەکرد، دیاری بۆ ئەمین دەناردو نامەی بۆ دەنووسی و ڕێزی لێدەگرت.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا هەرسیمە کوڕی ئەعیەن گەمارۆی سەر سەمەرقەندی شکاند و رافیع کوڕی لەیس داوای هاوکاری لەتورکەکان کرد. ئەوان هێرشیان کردە سەر هەرسیمە و ئەو لەنێوان تورکەکان و رافیع گرفتار بوو. بەڵام تورکەکان گەڕانەوە و هێزی رافیع کەمی کرد.

لەم ساڵەدا زوبەیدە، هاوسەری هارون ڕەشید لەڕەققەوە هاتە بەغداد و ئەمینی کوڕی و دەستەیەك لەسەرکردەکانی بەغداد و براکەی پێشوازییان لێکرد.

هەروەها لەم ساڵەدا نەقفوزی پاشای رۆم لەجەنگی بروجان دوای حەوت ساڵ پاشایەتی کوژرا و دوای ئەو کوڕەکەی ئەستەبراق بریندار، جێگەی باوکی گرتەوە بەڵام دوو مانگ دووای بریندار بوونی مرد و دوای ئەو میخائیل کوڕی جورجیس کەخوشکەکەی کردبووە هاوسەری ئەو، لەسەر تەختی پاشایەتی دانیشت.

لەم ساڵەدا ئەمین، قاسمی برای لەفەرمانڕەوایی جەزیرە دوور خستەوە وئەوی کردە فەرمانڕەوای قینسرین و پایتەختەکان و خوزیمە کوڕی خازمی لەجێگەی براکەی دانا.

داود کوڕی عیسا کوڕی موسا کوڕی محەممەد ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکانە ئەنجامدا. ئەو فەرمانداری مەککە بوو.

لەم ساڵەدا سەقلاب کوڕی زیادی ئاندۆلۆسی لەهاوەڵانی مالك (پێشەوایی مەزهەبی مالکی) مرد.

لەم ساڵەدا مەروان کوڕی معاویەی فەزاری مرد. دەستەیەك دەڵێن ئەو لەساڵی ١٩٤/ سێپتامبەری ٨١٠ زایینی مرد.

لەم ساڵەدا ئیسماعیل کوڕی عولییە و ئەبوبەکری عەیاش مردن. ساڵەکانی ژیانی ئەبوبەکر نەوەد و شەش بەهار درێژ بوویەوە.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و نەوەد و چواری کۆچی (٨٠٩ زایینی)

ناسازگاری خەڵکانی حیمس لەگەڵ ئەمین

لەم ساڵەدا خەڵکانی حیمس ڕێگەی ناسازگاری لەگەڵ ئەمینیان گرتەبەر و دژی کارکوزارەکەی ئیسحاق کوڕی سلێمان شۆڕشیان کرد. ئیسحاق ڕوویکردە سەلیمە. ئەمین ئەوی لەسەر کار لابرد و عەبدوڵڵە کوڕی سەعیدی حەرەشی لەجێگەی ئەو دانا. ئەو خوێنی دەستەیەك لەگەورەکانی حیمسی ڕشت و دەستەیەکی خستە زیندانەوە و لەدەوروبەری شارەکە ئاگری هەڵگیرساند. خەڵکانی شار داوای ئەمانیان کرد و عەبدوڵڵە ئەمانی پێ بەخشین بەڵام دوا بەدوای ئەوە هێرشیان کرد و لەئەنجامدا ژمارەیەکی دیکەیان لێ کوژرا.

ڕوودانی ناسازگارییەکان لەنێوان ئەمین و مەئمون

لەم ساڵەدا ئەمین فەرمانیدا تا لەسەر مینبەرەکان بۆ موسای کوڕی بپارێنەوە (مەئمونی لەجێگری خەلیفە لابرد و موسای کوڕی لەجێگەی ئەو دانا)

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو: کاتێك فەزڵ کوڕی ڕەبیع لەتوسەوە هاتە عێراق و پەیمانەکەی لەگەڵ مەئمون شکاند، ئەندێشەی لەبارودۆخی خۆی کرد و زانی ئەگەر لەرۆژگاری ژیانی ئەو مەئمون خەلافەت بگرێتە دەست، دەیکوژێت. لەبەر ئەمە بەردەوام ئەمینی دژی مەئمون هاندەدا و پێداگری دەکرد تا مەئمون لەسەر کار لاببات و بۆ کوڕەکەی موسا بەیعەت وەربگرێت. ئەمین خۆی بەم کارە ڕازی نەبوو بەڵام فەزڵ بەردەوام کارەکانی مەئمونی لەبەر چاوی ئەو سوك دەکرد، بۆختانی بۆ هەڵدەبەست و دەیوت: لەدوو براکەت عەبدوڵڵە و قاسم چ چاوەڕوانییەکت هەیە؟ بەیعەتی تۆ پێش ئەوان بووە و ئەم دووانە دوای تۆ بوونەتە جێگری خەلیفە.

عیسا کوڕی ماهان و سندی و کەسانی دیکە هاوڕای بۆچوونەکەی فەزڵ بوون

و سەرئەنجام ئەمین بەوتەکانیان رازی بوو.

ئەمین، عەبدوڵله کوڕی خازمی بانگ کرد و سەبارەت بەلابردنی مەئمون تا نیوەی شەو گفتوگۆی لەگەڵ کرد. عەبدوڵله پێی وت: ئەی سەروەری باوەڕداران، با یەکەم خەلیفە نەبیت کەپەیمان دەشکێنێت و قسەی خۆی دەخاتە ژێر پێ و گرنگی بەوتەکانی خەلیفەی پێشوو نادات. ئەمین وتی: بێدەنگ بە. ئەندێشەی عەبدولمەلیك لەتۆ باشتر و روانینی لەتۆ گشتگیرترە. دوو شێر لەدارستانێك جێگەیان نابێتەوە.

ئەمین فەرماندەکانی کۆکردەوە و بۆچوونی خۆی سەبارت بەلابردنی مەئمون بۆ باس کردن. ئەوان لەرازی بوون بەم کارە خۆیان بەدوور گرت جگە لەدەستەیەکی کەمیان تا ئەوەی خوزەیمە کوڕی خازم وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، هەرکەس درۆ بۆ تۆ هەڵبەستێت، چاکە نابینێت، و هەکەرس هاورێی تۆ بێت، هیچ کات ناجوامێرانە پشتت تێ ناکات. فەرماندەکان بۆ لابردنی مەئمون هان مەدە ئەگەری هەیە لەسەر کار لاتبەرن وئەوان ناچار بەپەیمان شکێنی مەکە چوونکە ئەگەری هەیە پەیمان و بەیعەتەکەی تۆ بشکێنن. فریوکار بێ هاوەڵ دەمێنێتەوە و پەیمان شکێن، دەست بەستراو.

لەم کاتەدا، ئەمین رووی کردە عەلی کوڕی عیسا کوڕی ماهان، بزەیەکی گرت و وتی: بەڵام پیری ئەم کۆبوونەوە و وەزیری ئەم حکومەتە لەگەڵ پێشەوای خۆی رێگەی ناسازگاری ناگرێتەبەر و فەرمانەکانی پشتگوێ ناخات. دواتر بەرادەیەك پێگە و جێگەی عەلی کوڕی عیسای بەرز کردەوە پێشتر بۆ کەس ئەو کارەی نەکردبوو چوونکە ئەو و فەزڵ کوڕی رەبیع بۆ لابردنی مەئمون هێزیان پێ دەبەخشی. ئەمین بۆ لابردنی مەئمون پێداگری کرد. رۆژێك بەفەزڵ کوڕی رەبیعی وت: ئەی فەزڵ، ئایا ژیان لەگەڵ مەئمون ڕەوایە؟ دەبێت ئەو لاببەم. فەزڵ مژدەی پێدەدا و دەیوت: کەی ئەم کارە ئەنجام دەدەیت، ئەو کاتەی مەئمون دەستی بەسەر خوراسان و ناوچەکانی دیکەدا گرت؟ یەکەم کاری ئەمین ئەوە بوو نامەی بۆ هەموو کارگوزارەکان نووسی کەدوای مەئمون و مۆتەمەن ناوی موسای کوڕی بێنن.

کاتێك مەئمون لەم کارە ئاگادار بوویەوە و هەواڵی لابردنی مۆتەمەنی لەجەزیرە

بیست، ناوی ئەمینی پشتگوێ خست و نامەبەری ئەوی دەرکرد.

کاتێك رافیع کوڕی لەیس کوڕی نەسر کوڕی سەیار لەچاکەکاری مەئمون ئاگادار بوویەوە، داوای ئەمانی لێکرد. مەئمون ئەمانی پێبەخشی. ئەو هاتە لای مەئمون. هەرسیمە هاوڕێ لەگەڵ تاهیر کوڕی حسەین لەسەمەرقەند مانەوە بەڵام دواتر هەرسیمە هاتە لای مەئمون. مەئمون رێزی لێگرت و ئەوی وەك فەرماندەی پاسەوانەکان دەستنیشان کرد بەڵام ئەمین گرنگی بەم کارانە نەدەدا. ئەمین بیری کردەوە نامەیەك بۆ عەباس کوڕی عەبدوالله کوڕی مالك کارگوزاری مەئمون لەڕەی بنێرێت و فەرمانی پێ بدات تا نەمامەکان لەباشترین دارەکانی ڕەی ڕەوانە بکات. دەیویست بەم فەرمانە عەبدوالله کوڕی عەباس تاقی بکاتەوە. عەباس داواکارییەکەی بەجێهێنا و ئەم کارەی لەمەئمون و زوریاستین شاردەوە بەڵام کاتێك مەئمون ئاگادار بوویەوە، حەسەن کوڕی عەلی مەئمونی لەجێگەی ئەو دانا.

ئەمین ئەم چوار کەسەی بۆ لای مەئمون نارد: عەباس کوڕی موسا کوڕی عیسا کوڕی محەممەد کوڕی عەلی، عیسا کوڕی جەعفەر کوڕی مەنسور، ساڵحی پێشنوێژ و محەممەد کوڕی عیسا کوڕی نەهیك و بەنێوەنجیگەری ئەوان پەیامی نارد کەموسا پێش خۆی بخات و خۆی بڕواتە لای چوونکە بەرگەی دووری ئەو ناگرێت. مەئمون ئاگادار بوویەوە و نامەی بۆ کارگوزارەکانی خۆی لەڕەی و نەیشابور و شوێنەکانی دیکە نووسی هێز و توانایی خۆیان نیشان بدەن. ئەو کارەیان کرد. نێردراوان هاتنە لای مەئمون و پەیامەکەی خۆیان گەیاند. کوڕی ماهان ئەمینی دڵ ئاسوودە کردبوو کەخوراسانییەکان شوێنکەوتەی ئەون.

کاتێك مەئمون ئەم پەیامەی بیست، لەگەڵ فەزڵ کوڕی سەهل راوێژی کرد. فەزڵ پێی وت: راوێژ لەگەڵ هوشام باوکی عەلی و ئەحمەد بکە. مەئمون ئەوی بانگ کرد و لەگەڵی ئاخاوت. وتی: بەیعەتی ئێمە لەگەڵ تۆ تا ئەو کاتەی خوراسان بەجێنەهێڵیت و ئەگەر ئەو کارە بکەیت، چیتر بەیعەتی تۆ لەسەر شانی ئێمە نییە. سڵاو و بەخشیینەکانی خواوەند بۆ سەروەری باوەڕداران. هەنووکە ئەگەر بخوازیت بڕۆیت، بەدەستی راستم داوێنت دەگرم و ئەگەر دەستم لابەیت، بەدەستی چەپم و ئەگەر دەستم لابەیت، بەزمان رێگە لەڕۆشتنت دەگرم، ئەگەر

سەرم لەجەستە جیابکەیتەوە، کارەکەی خۆم ئەنجام دەدەم.

مەئمون بڕیاریدا لەخوراسان نەڕواتەدەر. ئەو عەباس (نێردراوی ئەمینی) بانگ کرد و ئاگاداری کردەوە کەخوراسان بەجێناهێڵێت و موسا پێش خۆی ناخات. عەباس کوڕی موسا پێی وت: ئەی پاشا، بۆ ئەم کارە لەچی دەترسیت؟ باوەگەورێی من عیسا کوڕی موسا خۆی لەسەر کار لابرد بێ ئەوەی زیانی پێ بگات. زوریاستێن دەنگی بەرز کردەوە: بێدەنگ بە، باوەگەورێی تۆ ئەسیر بوو و مەئمون لەناو خالۆکانی خۆی و شوێنکەوتەکانی خۆیدایە.

هەمووان هەستان و ڕۆشتن و زوریاستێن بەنهێنی لەگەڵ عەباس کوڕی موسا قسەی کرد و دڵنەوایی کردەوە و مژدەی سەرپەرەستی کردنی حەج و فەرمانڕەوایی چەندین ناوچەی لەمیسر پێدا. ئەو ڕازی بوو بەیعەت لەگەڵ مەئمون بکات و هەمان کات مەئمونی بە(ئیما) بانگ کرد. عەباس لەبەغدادەوە هەواڵەکانی بۆ مەئمون دەنارد.

نێردراوەکانی ئەمین گەڕانەوە و ڕازی نەبوونی مەئمونیان پێ ڕاگەیاند. فەزڵ و عەلی کوڕی عیسا پێداگرییان کرد ئەمین، مەئمون لاببات وبۆ کوڕەکەی موسا کوڕی ئەمین بەیعەت وەربگرێت. ئەمین بۆ مەئمونی نووسیبوو دەبێت دەست لەبەشێك لەئاوەدانییەکانی خوراسان بشوات و پەیکێکی ئەمین لەبارەگای ئەو بێت تا هەواڵەکان بۆ ئەمین بنێرێت. مەئمون لەگەڵ فەرماندەکان و گەورەکان ڕاوێژی کرد. وتیان: ڕازی ببە تا تۆوی ئاژاوە نەمێنێت ئەگەری هەیە گرفتاری ئاژاوەیەکی گەورەتر ببین.

حەسەن کوڕی سەهل پێی وتن: ئایا دەزانن ئەمین داوای ئەوە دەکات کەتایبەت نییە بەو؟ وتیان: بەڵێ بەڵام گومان دەکەین وەڵام نەدانەوەی ئەو بێ زیان نییە. حەسەن وتی: ئایا باوەڕتان هەیە دوای جێبەجێ کردنی ئەم داوایە، داوایەکی دیکەی نابێت؟ وتیان: نە. حەسەن وتی: ئەگەر داوایەکی دیکەی پێشنیاری کرد، چی دەکەن؟ وتیان: ڕازی نابین. وتی: ئەمە لەگەڵ قسەی فەرزانەکان ناسازگارە کە: دواهاتەکانی کارەکەت بەناخۆشییەکانی ئەمڕۆ ڕێکبخە و ئارامی ئەمڕۆ بەبەهای ئاژاوەی سبەی، مەکرە. مەئمون بەزوریاستێنی وت: بۆچوونی تۆ چییە؟

زوریاستین وتی: خواوەند بەختەوەرت بکات، ئایا گومان ناکەیت ئەمین دەخوازێت هێز و سوپاکەت لێ بستێنێت و لەدژی تۆ بەکاریان بیات؟ فرەزانەکان دەڵێن: قورسایی ئەمڕۆ بخە سەرشان تا دوواهاتێکی خۆشت هەبێت.

مەئمون وتی:هەڵبژاردنی ئارامشێکی کاتی دەبێتە هۆی فیرۆیی دوواهات لەهەر دوو دنیا. بەمشێوەیە بەداواکەی ئەمین رازی نەبوو. ئەو کەسە بڕواپێکراوەکانی خۆی بۆ سنوورەکان نارد تا کەس نەتوانێت مەگەر لەسەر بڕیاری ئەم کەسانە لەسنوورەکان بوگزەرێت. هەروەها خەڵکانی خوراسانی ئاگادار کردەوە لەوەی بەهۆی تەماح یا ترسەوە رێگەی دژایەتی بگرنەبەر. مەئمون رێگەکانی بەکەسە بڕواپێکراوەکانی خۆی خستە ژێر چاودێرییەوە. کەس نەیدەتوانی بڕواتە ناو خوراسان مەگەر ئەوەی دەیانناسی یا مۆڵەتی هاتنە ناوی پێبوایە یا ئەوەی کەسەکە بازرگانێکی ناسراو بوایە. هەموو نامەکان دەخوێنرانەوە.

دەڵێن: کاتێك ئەمین مەبەستی ئەوەی کرد نامە بۆ مەئمون بنووسێت و فەرمانی چاوپۆشی لەچەندین ناوچەی پێ بدات، ئیسماعیل کوڕی سەبیح پێی وت: ئەی سەروەری باوەڕداران، ئەم کارە دەبێتە هۆی گومانی خراپ و وشیاری شوێنکەوتەکانی مەمئون زیاد دەکات بەڵام نامەیەکی بۆ بنووسە و نیازەکانی خۆتی لەگەڵدا باس بکە و ئاگاداری بکەرەوە لەم حکومەتە خواییەدا دەخوازیت لەو نزیك بیت و لەهاوکاری ئەو کەڵك وەربگریت، داوای لێ بکە بێتە لای تۆ تا بەهاوکاری یەك فەرمانڕەوایی بەڕێوە ببەیت. ئەویش نامەیەکی بۆ مەئمون نووسی و ئەوی لەگەڵ دەستەیەك بۆ لای مەئمون نارد. فەرمانی پێدان هەموو توانای خۆیان بخەنەگەر تا بتوانن مەئمون بێننە بارەگای ئەو. کاتێك نێردراوەکان گەیشتنە لای مەئمون و مەئمون نامەی ئەمینی خوێندەوە، دەستەیەك وتیان لەبەرژەوەندی گشتیدایە بەمەبەستەکەی رازی ببێت. زوریاستین پێی وت خوراسان بەجێ نەهێڵێت و لەنزیك بوونەوە لەئەمین خۆی بەدوور بگرێت. مەئمون وتی: شیاو نییە دژایەتی ئەو بکەم لەکاتێکدا زۆرینەی فەرمانددەکان لەگەڵ ئەودان و سامانی فراوان و خەڵکان زیاتر خوازیاری درهەم و دینارن لەوەی رێز لەپەیمان بگرن، هەنووکە ناتوانم بەداواکەی رازی نەبم، خەڵکانی جەیغویە ئاڵای شۆڕشیان

بەرز کردۆتەوە و فەرمانڕەوای تبت ڕێگەی نافەرمانی گرتۆتەبەر و پاشای کابول مەبەستی هێرش کردنە سەر سنوورەکانی کردووە و پاشای ئەترابەندە چیتر باج نادات، هیچ ڕێگە چارەیەکەم بۆ ئەمانە نییە، دەبێت ئەوەی هەمە پشتگوێی بخەم و پەنا بۆ پاشای تورك ببەم بۆ ئەوەی گیانی خۆم دەرباز بکەم.

زوریاستین وتی: دواهاتی فریو، ناخۆشە و دواهاتی دەستدرێژی نائەمن، ئەگەری هەیە دۆڕاوێك سەر لەنوێ سەرکەوتن بەدەست بێنێتەوە، سەرکەوتن بەزۆری و کەمی نییە و مەرگ ئاسانترە لەرازی بوون بەریسوایی. ڕۆشتن بۆ لای براکەت بێ هێز و توانایی هاوشێوەی سەرێکی بێ جەستەیە. تۆ لای ئەو هاوشێوەی یەکێك لەخەڵکان دەبیت. فەرمانی ئەو دەبێت جێبەجێ بکەیت بێ ئەوەی لەشەڕ لەگەڵ ئەو شکستت خواردبێت و ناچار بیت. نامەیەك بۆ جیغویە و خاقان بنووسە و هەردووکیان وەك فەرمانڕەوای سەرزەمینەکەیان دیاری بکە، دیاری و پێشکەشییەکان بۆ پاشای کابول ڕەوانە بکە و ڕێگەی ئاشتی لەگەڵ ئەودا بگرەبەر، گرنگی بەباجی ئەترابەندە مەدە و هەموو هێزەکانی ناوچەکانی خوراسان کۆبکەرەوە و پەیوەستی سوپاکەتیان بکە. ئەسپەکان لەبەرابەر یەك و پیادەکان لەبەرابەر یەك، ئەگەر سەرکەوتنت بەدەست هێنا، بەمەبەستی خۆت گەشتوویت وئەگەر شکستت خوارد، پەیوەستی خاقان دەبیت.

مەئمون هەستی بەراستی و دروستی قسەکانی کرد و بەکاری بەست. پاشا یاخییەکان شادمان بوون و پەیوەستی سوپاکەی مەئمون بوون و لەدەوری کۆبوونەوە. مەئمون نامەیەکی بۆ ئەمین نووسی: دوای سپاسی خواوەند، نامەی سەروەری باوەڕداران‌م خوێندەوە. خۆم بەیەکێك لەکارگوزارەکانی سەروەری باوەڕداران دەزانم و هاورێیەك لەهاورێیانی ئەو. ڕەشید فەرمانی پێداوم پارێزگاری لەم سنوورە بکەم. سوێند بەگیانی خۆم بوونی من لێرە بۆ سەروەری باوەڕداران پێویستترە و لەبەرژەوەندی موسوڵماناندایە، هەرچەند ئەگەری لای سەروەری باوەڕداران بم بەبینینی ئەو شادمان دەبم بەڵام ئەگەر سەروەری باوەڕداران مۆڵەت بدات لێرە دەمێنمەوە.

کاتێك ئەمین نامەکەی مەئمونی خوێندەوە زانی بەداواکەی رازی نابێت.

نامەیەکی بۆ نووسی و داوای لێکرد لەبەشێك لەناوچەکانی خوراسان چاوبپۆشێت – پێشتر باسمان کرد– کاتێك مەئمون بەم داوایەیش رازی نەبوو، دەستەیەکی بۆ لای ئەو نارد تا لەمبارەوە گفتوگۆی لەگەڵ بکەن، بەلاّم کاتێك ئەم دەستە گەیشتنە رەی، رێگەی رۆشتنە پێشیان پیٚ نەدرا. پاسەوانەکان مۆڵەتیان پیٚ نەدان ئەم دەستەیە هەواڵی ئەم کارە بەکەس بگەیێن و هەواڵیان لەکەسێکەوە بۆ بێت. بڕیاریاندا فەرمانەکانی ئەمین لەناو خەڵکاندا بخوێننەوە و هەموان لەیاخی بوونی مەئمون ئاگادار بکەنەوە بەلاّم توانایی ئەو کارەیان پیٚ نەبڕا. کاتێك گەڕانەوە، ئەمینیان لەهەموو شتێك ئاگادار کردەوە.

دەڵێن: کاتێك ئەمین مەبەستی لابردنی مەئمونی کرد و فەزل و کوڕی ماهان بۆ ئەم کارە هانیاندەدا، یەحیا کوڕی سولەیمی بانگ کرد و لەگەڵی ئاخاوت. وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، چۆن ئەو کارە دەکەیت لەکاتێکدا ڕەشید بەیعەتی بۆ وەرگرتووە و لەوەسیەت نامەکەی خۆی سوێند و پەیمانی وەرگرتووە؟ ئەمین وتی: بۆچوونی ڕەشید بۆچوونێکی هەڵە بوو و جەعفەر کوڕی یەحیا ئەم کارەی ئەنجامدا، تەنیا لابردنی ئەو لەبەرژەوەندی ئێمەدایە.

یەحیا وتی: ئەگەر سەروەری باوەڕداران خوازیاری لابردنی ئەوە، لەئاشکرا کردنی ئەم مەبەستە خۆی بەدوور بگرێت چوونکە ئەم کارە لای خەڵکان ناپەسەندە، دەستە دەستە سوپاییەکان بانگ بکە و فەرماندەکان یەك یەك بێنەرە لای خۆت، نەرمییان لەگەڵ بنوێنە و دیارییان پیٚ ببەخشە، کەسە بڕواپێکراوەکانی مەئمون لەدەوری ئەوە بلاّوە پێبکە و تەماحی پارەیان بخەرە بەردەم، ئەوسا کەهێزی ئەوت تێکشکاند و پیاوەکانت لەهاوکاری کردنی ئەو دوور خستەوە، فەرمانی پێبدە بێتە بێتە دەرگای تۆ، ئەگەر هات بەخواستی خۆت دەگەیت و ئەگەر رازی نەبوو، دەتوانی بەسەریدا زاڵ ببیت. ئەمین پێی وت: تۆ هەڵیت و پلیت دێنیتە سەرزمان و بۆچوونی راستت نییە، هەستە و شوێن کارەکانی خۆت کەوە.

فەزڵ کوڕی سەهل دەستەیەك لەبڕوا پێکراوانی لەبەغداد دانابوو تا لەهەواڵەکان ئاگاداری بکەنەوە. فەزڵ کوڕی رەبیع پارێزگاری لەرێگەکان دەکرد. هەرکات یەکێك لەم دوو دەستە نامەیەك لەهەواڵێکی تازەیان بۆ زورياستێن

دەنووسی، بەژنێکدا دەیاننارد. ئەو ژنە وای نیشان دەدا وەك بڵێی دەیەوێت لەگوندێکەوە بڕواتە گوندێکی دیکە. کاتێك فەزڵ کوڕی ڕەبیع بۆ لابردنی مەئمون پێداگری کرد، ئەمین بەداواکەی ڕازی بوو و لەسەفەر/نۆڤەمبەریا ڕەبیع الاول/ دێسامبەری ساڵی ١٩٥/٨١٠ زایینی (بەخواستی خوا دواتر ئاماژەی پێدەدەین) بەیعەتی بۆ کوڕەکەی وەرگرت و نازناوی (الناطق بالحق) (ڕاستگۆی) پێبەخشی و چیتر ڕێگەی نەدا لەسەر مینبەرەکان ناوی مەئمون و مۆتەمەن بێننە سەرزمان. دەستەیەك لەپەردەدارانی بۆ کەعبە ڕەوانە کرد تا ئەو دوو پەیمان نامەی ڕەشید بۆ مەئمون و مۆتەمەن بەدیواری کەعبەوە هەڵواسیبوو، لێبکەنەوە و بیهێننە لای ئەو. فەزڵ دوو پەیمان نامەکەی لەت لەت کرد.

کاتێك مەئمون لەم کارە ئاگادار بوویەوە، بەزوریاستینی وت: پێشبینییەکانمان هاتەدی. هەنووکە ئەوەمان بەسە کەراستیمان لەگەڵدایە.

یەکەم کاری زوریاستین دوای ئاگادار بوون لەلابردنی ناوی مەئمون لەکاتی نوێژ، کۆکردنەوەی سوپاییەکان بوو کە لەدەوروبەری ڕەی لەگەڵ سوپاییەکانی ئەو دیارە، نیشتەجێ کرابوون. وشکەساڵی لەم ساڵەدا یەخەی ئەو دیارەی گرت، زوریاستین بەرادەیەك خواردەمەنی و پێویستییەکانی ژیانی بۆ ناردن کە لەو بەڵایە ڕزگارییان بوو. ئەوان لەسنوورەکان مانەوە و یەك هەنگاویش پاشەکشێیان نەکرد. زوریاستین، تاهیر کوڕی حسەین کوڕی موسعەب کوڕی زورەیق کوڕی ئەسعەد باوکی عەباسی خوزاعی وەك فەرماندەی ئەوان ڕەوانە کرد و چەندین سەرکردەی دیکەی کردە هاوڕێی ئەو. تاهیر ملی ڕێگەی گرتەبەر و گەیشتە ڕەی، لەوێ خێوەتی هەڵدا و پاسگە و پادگانەکانی دروست کرد. یەکێك لەشاعیرەکانی خوراسان وتی:

رمی اهل العراق و من عليها — امام العدل و الملك الرشيد

باحزم من نشا رأيا و حزما — و كيدا نافقا مما يكيد

بداهية تأدى خنفقيق — يشيب لهول صولتها الوليد

واتاکەی: سوڵتانی ڕزگاربوو و پاشای دادپەروەری، مەبەستی خەڵکانی عێراق و فەرماندەکانی کرد، کەسێك کە لەهەمووان دوورئەندێشترە و بەئەندێشە و

کاریگەرترین ڕێگەچارەکان گەشەی کردووە (یانی مەئمون) ئەو دوژمنانی وەك دێوێکی ترسێنەر نیشاندا کە لەترسا مووی منالی کەم تەمەن، هاوشێوەی پیرەکان سپی دەبێت.

ئەمین، عیسمەت کوڕی حیمادی لەگەڵ هەزار سوار بۆ هەمەدان ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدا پێشەنگەکانی سوپاکەی بۆ ساوە بنێرێت و چەندین پادگانە لەهەمەدان بنیات بنێت. فەزڵ کوڕی ڕەبیع و عەلی کوڕی عیسا، ئەمینیان بۆ جەنگی مەئمون هاندەدا.

کاتێك ئەمین بۆ موسای کوڕی بەیعەتی وەرگرت، عەلی کوڕی عیسای وەك وەزیری ئەو دەستنیشان کرد و محەممەد کوڕی عیسا کوڕی نەهیکی کردە فەرماندەی پاسەوانەکان. عوسمان کوڕی عیسا کوڕی نەهیکی وەك فەرماندەی حەرەسەکان و عەلی کوڕی سالحی پێشنوێژی وەك دەبیر دیاریکرد.

ناسازگاری خەڵکانی تونس لەگەڵ کوڕی ئەغلەب

لەم ساڵەدا عیمران کوڕی موجالیدی ڕەبیعی و قورەیش کوڕی تونسی لەتونس دژی ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب فەرمانڕەوای ئەفریقییە ئالای شۆڕشیان بەرز کردەوە. خەڵکانێکی زۆر لەدەوری ئەم دوو کەسە کۆبوونەوە دەورلاندەوری کۆشکی ئیبراهیمیان گرت و شوێنکەوتەکانی ئەویان دیل کرد. لەمانگی جومادی الاخرە/فەوریە خەڵکانی قەیرەوانیش ڕاپەڕین. لەنێوان ئەوان جەنگێکی قورس ڕوویدا و دەستەیەك لەهێزەکانی کوڕی ئەغلەب کوژران.

عیمران کوڕی موجالید لەگەڵ شوێنکەوتەکانی خۆی لەدەی ڕەجەب/١٨ ئاوریلی ٨١٠ زایینی هاتە قەیرەوان و قورەیش لەتونسەوە بەڕێکەوت. لەم مانگەدا لەنێوان ئەم دووانە شەڕێکی قورس ڕوویدا و سوپاکەی کوڕی ئەغلەب شکستیان خوارد. دوبارە لەبیستی ئەم مانگە ڕووبەڕوو بوونەوە و دووبارە کوڕی ئەغلەب شکستی خوارد. بۆ سێیەم جار دوو سوپا ڕووبەڕووی یەك بوونەوە و ئەم جارە شوێنکەوتەکانی کوڕی ئەغلەب سەرکەوتنیان بەدەست هێنا. عیمران کوڕی موجالید کەسی بەدوای ئەسەد کوڕی فیراتی فەقیە نارد تا لەم شۆڕشەدا

هاوکارییان بکات بەڵام ئەو رازی نەبوو. نێردراو دووبارە گەڕایەوە بۆ لای و وتی: یا پەیوەستی ئێمە دەبیت یا کەسێك دەنێرم بەراکێشان تۆ بێنێتە لای ئێمە. ئەسەد وەڵامی نێردراوەکەی دایەوە: بەموجالید بڵێ: سوێند بەخوا ئەگەر بێمەدەر، بەخەڵکان دەڵێم کەکوژراو و بکوژە، هەردووك لەئاگردا دەسووتێن. موجالید دەستی لێ هەڵگرت.

شۆڕشی خەڵکانی ماردە و هێرشی حەکەم بۆ سەرزەمینی فەرەنگ

لەم ساڵەدا جارێکی دیکە خەڵکانی ماردە، لەگەڵ حەکەم کوڕی هوشام رێگەی ناسازگارییان گرتەبەر و دژی ئەو راپەڕین. حەکەم خۆی رووبەروویان بوویەوە و جەنگی کرد. سوپاییەکانی حەکەم لەم ساڵە و ساڵی ١٩٥/٨١٠ زایینی و ١٩٦/ ٨١١ زایینی سەرقاڵی جەنگ لەگەڵ خەڵکانی ماردە بوون.

فەرەنگییەکان چاوی تەماحیان بڕییە سەرزەمینە ئیسلامییەکان و مەبەستی هێرش کردن و گرفتاری کردنی موسوڵمانانیان کرد. حەکەم سەرقاڵی جەنگ لەگەڵ خەڵکانی ماردە بوو و نەیدەتوانی بەتەنیا رووبەرووی فەرەنگییەکان ببێتەوە. ئاگاداریان کردەوە بارودۆخ لەسەر کارگوزاران و سنووردارەکان دژوار بووە. بیستی فەرەنگییەکان ژنێکی موسوڵمانانیان ئەسیر کردووە و ژنەکە هاواری کردووە: هاواری، حەکەم. ئەمە لای حەکەم دژوار بوو، سوپاکەی رازاندەوە و هێزی کۆکردەوە و لەساڵی ٨١١/١٩٦ زایینی بەهەموو هێز و توانای خۆی رووبەرووی فەرەنگییەکان بوویەوە و دەستی بەسەر چەندین قەڵاداگرت، سامانی ئەوانی تاڵان و خوێنی پیاوانی ڕشت و ژنانی ئەسیر کرد. دواتر هێرشی کردەسەر ئەو ناوچەی ئەم ژنەیان تیا ئەسیر کردبوو، لەوێ دەستەیەك لەئەسیرەکانی ئاڵوگۆڕ کرد. بۆ ئازاد کردنی ئەو ژنە ئەوەندە پێداگری کرد تا سەرئەنجام ئازادی کرد. حەکەم خوێنی ئەسیرەکانی دیکەی ڕشت و کاتێك کۆتایی بەجەنگەکە هێنا، بەسنووردارانی وت: ئایا حەکەم هاوکاری کردن؟ وتیان: بەڵێ. وەسفیان کرد و بۆی پاڕانەوە و حەکەم گەڕایەوە بۆ کوردوبا.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا رۆمییەکان دژی پاشاکەیان میخائیل شۆڕشیان کرد. ئەو هەڵات و خواپەرەستی کردە پیشە. بۆ ماوەی دوو ساڵ پاشایەتی کرد.

ئیبراهیم کوڕی عەباس فەرمانڕەوای موسڵ لەلایەن ئەمینەوە بوو.

لەم ساڵەدا شەقیقی بەڵخی لەجەنگی کولان لەشارەکانی تورك کوژرا.

لەم ساڵەدا وەلید کوڕی موسلیم هاوڕێی ئەوزاعی، مرد. دەستەیەك دەڵێن ئەو لەساڵی ١٩٥/ ٨١٠ زایینی مردووە. لەساڵی ٧٣٧/١٢٠ زایینی چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

لەم ساڵەدا حەفص کوڕی غیاسی نەخەعی سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی کوفە، مرد. لەساڵی ٧٤٤/١٢٧ زایینی چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

لەم ساڵەدا عەبدوەهاب کوڕی عەبدمەجیدی سەقەفی مرد. لەساڵی ٧٤٣/١٢٦ زایینی چاوی بەدنیا هەڵهێنا. ئەو لەکۆتاییەکانی تەمەنی حەدیسەکانی تێکەڵ بەیەك دەکرد. پێشتر حەدیسەکانی بەحەدیسی راست لەقەڵەم دەدرا.

لەم ساڵەدا سیبویەی نەحوی مرد. ناوی عەمرۆ کوڕی عوسمان کوڕی قەنبەر و نازناوەکەی باوکی بەشیر بوو. دەڵێن: لەساڵی ١٨٣/ ٧٩٩ مردووە. زیاتر لەچل ساڵ ژیا. دەستەیەك ساڵەکانی تەمەنی بەسی و دوو دەزانن.

لەم ساڵەدا یەحیا کوڕی سەعید کوڕی ئەبان کوڕی سەعید کوڕی عاس لەتەمەنی حەفتا و چوار ساڵی کۆچیی دوایی کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و نەوەد و پێنجی کۆچی (٨١٠ زایینی)

ناونەهێنانی مەئمون لەوتارەکان (خوتبەکان)

لەم ساڵەدا ئەمین فەرمانیدا ناوی مەئمون لەسەر هەموو دینار و درهەمەکانی خوراسان بسڕنەوە کە لەساڵی ١٩٤/٨٠٩ زایینی لێدرابوو چوونکە ناوی ئەمینیان لەسەر ئەم سکانە هەڵنەکەندبوو. فەرمانیدا لەسەر مینبەرەکان بۆ موسا کوڕی ئەمین بپارێنەوە. وەك دەستەیەك دەڵێن ناوی مەئمونیان لەناو وتارەکانیان نەدەهێنا. لەو ڕۆژگارەدا موسا مناڵێکی کەم تەمەن بوو. هەروەها فەرمانیدا ناوی عەبدوڵڵەی کوڕی بێنن کەنازناوی (القائم بالحق) ی پێبەخشیبوو.

جەنگی عەلی کوڕی عیسا و تاهیر

ئەمین فەرمانیدا عەلی کوڕی عیسا کوڕی ماهان بۆ جەنگی مەئمون بەرێکەوێت.

هۆکاری ئەوەی ئەو بۆ جەنگی مەئمون هەڵبژێردرا ئەوە بوو زوریاستین لای فەزڵ کوڕی ڕەبیع سیخورێکی دانابوو کەفەزڵ ڕاوێژی لەگەڵ دەکرد و بۆچوونەکانی بەکار دەبەست. زوریاستین بۆ ئەم سیخوڕە نامەی نووسی و فەرمانی پێدا تاپێشنیار بکات کوڕی ماهان بۆ جەنگی ئەوان ڕەوانە بکەن چوونکە کوڕی ماهان لەکاتی فەرمانڕەوایی لەخوراسان لەسەردەمی ڕەشید خراپەی زۆری لەگەڵ خەڵکی ئەو دیارە کرد و ڕەشید لەبەر خراپەکاری ئەوی لەسەر کار لابرد. خەڵکانی خوراسان لەو بێزار بوون و بەدوژمنی خۆیان هەژماریان دەکرد. زوریاستین دەیویست بەم کارە خەڵکی خوراسان بۆ جەنگ دژی ئەمین هان بدات.

سیخوڕ فەرمانەکەی زوریاستینی پێشنیار کرد و ئەمین، فەرمانی هێرشی بەکوڕی ماهاندا.

دەڵێن: عەلی (کوڕی ماهان) بەئەمینی وتبوو خەڵکانی خوراسان نامەیان بۆ نووسیوە ئەگەر بڕواتە سەرزەمینەکەیان، گوێرایەڵی فەرمانەکانی دەبن و تەنیا

بەفەرمانەکانی ئەو رازی دەبن. لەبەر ئەمە ئەمین ئەوی ڕەوانە کرد و هەموو زەمینە ئاوەدانەکانی کوێستانی لەنەهاوەند، هەمەدان، قوم، ئیسفەهان و ناوچەکانی دیکەی خستە ژێر فەرمانی ئەو و جەنگ و ئاشتی و باجی بەو سپارد. سامانێکی زۆری خستەبەر دەست و دەستی بۆ سەر گەنجینەکان ئاوەڵا کرد. پەنجا هەزار شەڕکەری بۆ ئەو کۆکردەوە و فەرمانی بەباوکی دوڵف قاسم کوڕی ئیدریس کوڕی عیسای عیجلی و هیلال کوڕی عەبدوالله حەزرەمیدا پەیوەستی بن. بەردەوام هێزی شەڕکەر و سامانی زیاتری بۆ دەنارد.

کاتێك عەلی کوڕی ماهان لەبەغدادەوە بەرێکەوت، بۆ ماڵئاوایی ڕۆشتە بارەگای زوبەیدە. زوبەیدە پێی وت: ئەی عەلی! هەرچەند سەروەری باوەڕداران کوڕی منە و خۆشم دەوێت بەڵام مەئمونیشم خۆش دەوێت و خۆشەویستی ئەو لەدڵمایە، ئاگادار بە زیانی بەرنەکەوێت و ئازار نەدرێت. کوڕی من پاشایەکە و بۆ فەرمانڕەوایی رکابەری براکەی دەکات (رژدی بەدەسەڵاتەکەی ئەو بردووە) بەڵام تۆ پێگەی برایەتی ئەو لەبەر چاو بگرە و بەتوندی قسەی لەگەڵ مەکە چوونکە هاوشانی تۆ نییە، هاوشێوەی کۆیلەکان هەڵس و کەوتی لەگەڵ مەکە و بەدیل کردنی ئەو ریسوا مەکە، لەکەنیز وخزمەتکارەکانی جیای مەکەرەوە و لەرێگە ڕۆشتن، بارودۆخی لێ دژوار مەکە، شان بەشانی ئەو بەرێگەدا مەڕۆ و جڵەوی ئەسپەکەی بگرە دەست، ئەگەر جوێنی پێدایت، وەڵامی مەدەرەوە. زنجیرێکی سیمینی پێدا و وتی: ئەگەر بەسەر ئەودا سەرکەوتیت، بەم زنجیرە بیبەستەرەوە. کوڕی ماهان وتی: فەرمانبردارم.

عەلی کوڕی عیسا لەشەعبان/ئاوریلی زایینی هێرشی کردە سەر مەئمون. ئەمین فەرماندەکان و سەرکردەکانی ڕەوانە کرد. پیرانی بەغداد دەیانوت تا ئێستا سوپایەکی بەو گەورەییە و بەو ژمارە زۆرەیان نەبینیوە. ئەمین پێی وت: ئەگەر مەئمون بڕیاری جەنگیدا هەوڵ بدە دیلی بکەیت (بیر لەکوشتنی ئەو نەکاتەوە)

کوڕی ماهان ڕووی کردە ڕەی. لەجەلەولا ڕووبەڕووی کاروانییەکان بوویەوە و پرسیاری لێکردن. وتیان: تاهیر لەڕەی هێز کۆدەکاتەوە و هێزە هاوکارییەکان لەخوراسانەوە بەردەوام پەیوەستی دەبن. ئەو خۆی بۆ جەنگ ئامادە دەکات.

عەلی کوڕی عیسا دەیبیست و دەیوت: تاهیر دڕکێك لەدارەکەی منە و کەسێکی وەك تاهیر ناتوانێت فەرماندەیی سوپایەك بکات. روویکردە هاوڕێکانی و وتی: ئەوەندەی نەماوە با، ئەم دارە بکاتە دوو کەرت، بایەك کە لەتۆفان دەچێت چ بکات بەوەی هەواڵی گوزەر کردنی ئێمە لەهەمەدان ببیستێت. بەرخۆلە چۆن دەتوانێت بۆ شەڕە شاخ خۆڕاگر بێت یا ئێستر چۆن دەتوانێت لەبەرابەر شێر بەرگری لەخۆی بکات. ئەگەر بێتە ناو گۆڕەپان، رووبەرووی نوکی ڕم و شمشێر دەبێتەوە، ئەگەر لەڕەی رووبەرووی یەك ببینەوە، سست و لاواز دەبن.

عەلی کوڕی عیسا نامەی بۆ فەرماندارەکانی دەیلەم و تەبەرستان و ناوچەکانی دەوروبەر نووسی و بەڵێنی پاداشتی پێدان، تاج و زێڕ و زیوی فراوانی وەك دیاری بۆ ناردن. فەرمانی پێدان ڕێگەی خوراسان ببەستن. ئەو کارەیان کرد. عەلی هات و لەڕەی نزیك کەوتەوە. عەلی کوڕی عیسا لەڕێگە بەشێوەی پێویست گرنگی بەهێزی دوژمن نەدەدا. دەستەیەك لەهاوەڵانی پێیان وت: ئەگەر سیخوڕەکانی خۆت لەپێشەوە دەنارد و بیرت لەسەنگەر بۆ هێزەکانت دەکردەوە و پێشەنگەکانی خۆت ڕەوانە دەکرد، لەهێرشی لەناکاو پارێزراو دەبوویت. وتی: کەسێکی وەك تاهیر شیاوی ئەوە نییە خۆمانی بۆ ئامادە بکەین. ئەو دوو ڕێگەی لەبەردەم دایە: یا دەبێت لەڕەی بمێنێتەوە و دانیشتووانی ڕەی دژی ڕاپەڕن و ئێمە لەو ئاسوودە بکەن، یا دەبێت لەڕەی بڕوات و ئەم شارە بەجێبێڵێت و ئەگەر ئەم کارە بکات، سوپاکەی ئێمە لێی نزیك دەبێتەوە. هاوەڵانی عەلی کوڕی عیسا پێیان وت: هەنووکە ئێمە لێی نزیك بووینەتەو، ئەگەر دەیویست شارەکە بەجێبێڵێت، ئەو کارەی دەکرد، بەڵام شارەکەی بەجێ نەهێشتووە. کاتێك دووری نێوانیان گەیشتە دە فەرسەنگ، تاهیر ڕاوێژی لەگەڵ هاوەڵانی کرد. بۆچوونیان وابوو تاهیر لەڕەی بمێنێتەوە و بەرگری بکات تا هێزە یاریدەدەرەکان لەخوراسانەوە بگەن. هەروەها فەرماندەیەك بێت و پێکەوە بتوانن فەرماندەیی سوپاکە بگرنە دەست. هاوەڵانی تاهیر پێیان وت: مانەوە لەڕەی بۆ خۆت و سوپاکە بەسوودترە، دەتوانن کەڵك لەخواردەمەنییەکان وەربگرن و لەسەرما پارێزراون. بەمشێوەیە دەتوانی لەناو ماڵەکان پەنا بگریت و درێژە بەم جەنگە بدەیت. تاهیر وتی: ئەم بۆچوونی ڕاست

نییە، چوونکە دانیشتوانی ڕەی لەعەلی کوڕی عیسا و هێز وگەورەیی ئەو دەترسن. عەرەبی بیابان نشین و چەتەکانی کوێستان و ژمارەیەکی زۆر لەدێهاتییەکان هاورێیەتی دەکەن. من دەترسم خەڵکانی ڕەی لەترسی عەلی کوڕی عیسا دژی ئێمە ڕاپەڕن. بۆچوونی ڕاست ئەوەیە ڕووبەڕووی سوپاکەی عەلی کوڕی عیسا ببینەوە، ئەگەر سەرکەوتنمان بەدەست هێنا، چ باشتر و گەرنە دەگەڕێینەوە بۆ شارەکە و درێژە بەجەنگ دەدەین تا هێزی پشتیوان لەخوراسانەوە بگات.

تاهیر جاڕی جەنگی لەناو سوپاکەی بەرز کردەوە و هاوڕێ لەگەڵ کەمتر لەچوار هەزار شەڕکەر لەڕەی هاتنەدەر. لەپێنج فەرسەنگی ڕەی ئوردوی لێدا. ئەحمەد کوڕی هوشام فەرماندەی پاسەوانەکانی تاهیر هاتە لای و وتی: ئەگەر عەلی کوڕی موسا بێتە لامان و خۆی بەکارگوزاری سەروەری باوەڕداران بناسێنێت، چیتر ناتوانین دژی ئەو بجەنگین چوونکە بەیعەتمان بەخەلافەتی ئەمین داوە. تاهیر وتی: فەرمانی کارگوزاری ئەو بەمن نەگەشتووە. ئەحمەد کوڕی هوشام وتی: ڕێگە بدە، ئەوەی بەڕاستی دەزانم، ئەنجامی بدەم. وتی: ئەو کارە بکە. ئەو ڕۆشتە سەر مینبەر، ئەمینی لەسەر کارلابرد و مەئمونی وەك خەلیفە ناساند و لەئوردووەکەی خۆیانەوە بەرێکەوتن. دەستەیەك لەهاوەڵانی تاهیر پێیان وت: سوپاکەی تۆ لەسوپای عەلی ترساوە، ئایا باشتر نییە کەمێك ئەم جەنگە دوا بخەین تا سوپاکەی تۆ کەم کەم ئەوان ببینن و هاوشێوەی جەنگێکی ئاسایی لێی بڕوانن و شارەزای چۆنیەتی ڕووبەڕوو بوونەوە لەگەڵ ئەو سوپایە ببن. تاهیر وتی: من لەناشارەزایی و بێ ئاوزی تێك ناشکێم. سوپاکەی من کەمە و سوپای دوژمن بێ ژمار، ئەگەر جەنگ دوا بخەین، لەژمارەی کەمی سوپای ئێمە ئاگادار دەبنەوە و هاورێکانی من دەترسێنن و تەماحیان دەخەنە بەردەم و بەمشێوەیە تەمەڵ و تەوەزەلەکانی سوپاکەم، هاوکاری خۆیان لەمن دریغ دەکەن. من پیادە ڕووبەڕووی پیادەکان و سوارەکان ڕووبەڕووی سوارەکان دەکەمەوە و خۆڕاگری دەکەمە پیشە و بۆ سەرکەوتن پێداگری دەکەم، ئەگەر خواوەند سەرکەوتنی پێبەخشین، بەخواستەکەی خۆمان گەیشتووین و ئەگەر پێچەوانەکەی بوو، یەکەم کەسان نین

لەجەنگدا کوژراون. پاداشتەکانی خواوەند لەهەموو شتێك گەورەرتر و فراوانترە.

عەلی کوڕی عیسا لەناو سوپاکەی جاریدا: هێرشیان بکەنەسەر، ژمارەیان کەمە، ئەگەر تیژی شمشێرەکانی ئێوە ببینن، ناتوانن خۆڕاگری بکەن.

عەلی چەپ و ڕاستی سوپاکەی خۆی ڕازاندەوە دە ئاڵای هەڵکرد و لەژێر هەر ئاڵایەك سەد سەرباز. هەر ئاڵایەك لەگەڵ هێزەکەی خۆی پێشڕەوی دەکرد. دوور دوو ئاڵا لەیەك بەئەندازەی مەودای تیرێك بوو. فەرمانی بەفەرماندەکانی خۆیدا ئەگەر دەستەی ئاڵای یەکەم جەنگیان دەستپێکرد و جەنگەکەی درێژەی کێشا، دەستە پشت سەری هاوکاری بکات و دەستەی یەکەم بۆ حەوانەوە پاشەکشێ بکات. ئەو سوپا زریێ پۆشەکەی لەبەرابەر ئاڵاکان جێگیر کرد و خۆی لەناو هاوەڵانی وەستا.

تاهیریش سوپاکەی خۆی کردە چەندین دەستە و دەستەکانی بەرێخست. لەرێگەدا بۆ جەنگ و هەوڵدان هانی دەدان و ڕێنوێنی دەکردن و هیوای پێدەبەخشین. ژمارەیەك لەهاوەڵانی تاهیر پەیوەستی سوپاکەی عەلی بوون بەڵام ئەوانی گەڕاندەوە، قامچی لێدان و بەشێوەیەکی توند هەڵس و کەوتی لەگەڵ کردن. ئەحمەد کوڕی هوشام بەتاهیری وت: ئایا بەیعەت لەگەڵ مەئمون لەناو خوراسانییەکان، بیری عەلی کوڕی عیسا ناخەیتەوە؟ ئەو سوێندی خوارد و ئەو بوو ئێمەی بۆ بەیعەت کردن هاندا. تاهیر وتی: ئەگەر کارێکی پەسەندە، جێبەجێی بکە. ئەحمەد کوڕی هوشام پەیمان نامەیەکی بەڕم بەرز کردەوە و لەناو دوو سوپاکەدا وەستا و داوای ئەمانی کرد. عەلی کوڕی عیسا ئەمانی پێدا. ئەحمەد پێی وت: ئایا لەخوا دەترسیت؟ ئایا ئەمە ئەو بەیعەتە نییە خۆت وەرتگرت؟ لەخوا بترسە چوونکە لەمردن نزیك بوویتەوە. عەلی کوڕی عیسا وتی: هەرکەس ئەو بێنێتە لای من، هەزار درهەمی پێ دەبەخشم. هاوەڵانی ئەحمەد جونێیان بەعەلی کوڕی عیسادا. جەنگ دەستی پێکرد. پیاوێك لەسوپاکەی عەلی بەناوی حاتەمی تائیی، هێرشی کردەسەر تاهیر. تاهیر بەهەردوو دەست شمشێرەکەی بەرز کردەوە و لێیدا و کوشتی. دوای ئەوە بەتاهیری (ذوالیمینین)[٩] ناوی دەرکرد.

---

[٩] تاهیرێك کەدوو دەستی ڕاستی هەیە

لەم کاتەدا دانیشتووانی ڕەی بەخێرایی دەرگاکانیان داخست. تاهیر بەهاوەڵانی وت: سەیری ئەوانەی بەردەمتان بکەن نەك ئەوانەی لەپشت سەری ئێوەن چوونکە تەنیا ڕێز گرتن لەپەیمان و هەوڵدان ڕزگارتان دەکات. شەڕێکی دژوار و قورس دەستی پێکرد. باڵی ڕاستی عەلی هێرشی کردە سەر باڵی چەپی تاهیر بەلام شکستیان خوارد. دواتر باڵی چەپی عەلی هێرشی کردە سەر باڵی ڕاستی تاهیر کەسوپاکەی تاهیر پاشەکشێی کرد. تاهیر دەنگی بەرز کردەوە: بەهەوڵ و بوێری، هێرش بکەنە سەر دڵی دوژمن چوونکە ئەگەر شکست بەیەك ئالای ئەوان بێنن، ئالاکانی دیکە شکست دەخۆن. هاوەڵانی تاهیر بوێرانە خۆڕاگرییان کرد و هێرشیان کردە سەر یەکەم ئالاکانی دڵی سوپا. ژمارەیەکی زۆریان لیٚ کوشتن و باڵی ڕاستی عەلی بەتەواوی شکستی خوارد.

باڵی ڕاست و چەپی تاهیر بوێرییان لەخۆیان نیشاندا و هێرشیان کردە سەر دوژمنانی ڕووبەرووی خۆیان. شکستی عەلی کوڕی عیسا بەئەنجام گەیشت. ئەو لەناو سوپاکەی دەنگی بەرز کردەوە: هێزە تایبەتەکان لەکوێن؟ ئەو کەسانەی تاج و زێر و زیومان پیٚ بەخشین، لەکوێن؟ دوای هەڵاتن سەر لەنویٚ هێرش بەرن. لەم کاتەدا یەکێك لەهاوەلانی تاهیر تیرێکی بۆ هاویشت و لەپێی خست. دەڵێن: ئەم تیرهاوێژە بەداودە ڕەش ناو دەبرا. سەری ئەویان بردە لای تاهیر. دوو دەستیان بەدوو قاچی بەستەوە، ئەویان خستە سەر دارێك و بردیانە لای تاهیر. تاهیر فەرمانیدا بیخەنە ناو چاڵێك و بۆ سپاس کردنی خواوەند بۆ بەخشینی ئەم سەرکەوتنە هەموو کۆیلەکانی خۆی ئازاد کرد. دەنگی شمشێری هاوەڵانی تاهیر بەبەردەوامی بەگویٚ دەگەیشت. ئەوان تا دوو فەرسەنگی شوێن هەڵاتووانی سوپاکەی عەلی کەوتن و دوانزە جار هێرشیان کردە سەریان و هەموو جارێك شکستیان بەسوپاکەی ئەمین هێنا. هێزەکانی تاهیر دەیانکوشت و ئەسیریان دەکرد تا ئەوەی شەو جیایی لەنێوان دوو سوپاکەدا دروست کرد. شەڕکەرانی تاهیر تالانی فراوانیان دەستکەوت.

تاهیر جاڕیدا: هەرکەس لەدوژمنان شمشێرەکەی فرێبدات، ئەمانی هەیە. ئەوان شمشێرەکانی خۆیان فرێدا و لەچوارپێکان دابەزین. تاهیر بۆ ڕەی گەڕایەوە و بۆ

مەئمون و زوریاستینی نووسی: بەناوی خواوەندی بەخشندەی مێهرەبان، ئێستا کەنامە بۆ سەروەری باوەڕداران دەنووسم سەری عەلی کوڕی عیسا لەبەردەممدایە و ئەنگوستیلەکەی لەپەنجەی مندایە وسوپاکەی گوێرایەڵی فەرمانەکانی منن. سلاٚوتان لیٚ بێت.

پەیك، لەماوەی سیٚ رۆژدا نامەکەی گەیاند. دووری نێوانیان دووسەد و پەنجا فەرسەنگ بوو.

زوریاستین پۆشتە لای مەئمون و پیرۆزبایی ئەم سەرکەوتنەی لێکرد و خەلافەتی ئەوی بەپیرۆز لەقەڵەمدا. دوو رۆژ دوای نامەکەی سەری عەلی کوڕی عیسا گەیشتە بارەگای مەئمون. مەئمون فەرمانیدا سەری ئەو بەخوراساندا بگێڕن.

کاتێك هەواڵی سەرکەوتن بەمەئمون گەیشت، ئەو سەرقاڵی ئامادە کردنی سوپاکەی هەرسیمە کوڕی ئەعیەن بۆ هاوکاری تاهیر بوو. ئەمین سەرقاڵی راوە ماسی بوو کە لەکوژرانی عەلی کوڕی عیسا ئاگاداریان کردەوە. ئەو بەو سەربازەی ئەم هەواڵەی بۆ هێنا، وتی: نفرینی خوات لیٚ بێت، برۆ، کەوسەری خزمەتکار دوو ماسی گرتووە و تا ئێستا من ماسیم نەگرتووە.

دواتر فەزڵ کوڕی رەبیع کەسی بەدوای نەوفلی خزمەتکار نارد تا بیگرن. نەوفل کارگوزاری مەئمون لەسنوورەکانی عێراق و سەرپەرەستی منالەکانی ئەو لەعێراق بوو. هەزار هەزار پاداشتی رەشید بۆ مەئمون لەدەستی ئەو دابوو. ئەو هەموو سامانەکانی وەرگرت و دەستی بەسەر زەوی و دانەوێڵەکانی ئەودا گرت. بەدوای ئەم کردەوەی ئەمین یەکێك لەشاعیرانی بەغداد وتی:

اضاع الخلافة غش الوزير و فسق الامير و جهل المشير

ففضل وزير و بكر مشير يريدان ما فيه حتف الامير

و ما ذاك الا طريق غرور و شر المسالك طرق الغرور

واتاکەی: فریوکاری وەزیر و خراپەکاری پاشا و نەزانی راوێژکار، خەلافەتی بەرەو گەندەڵی برد. فەزڵ وەزیرە و فلاٚنە راوێژکار، هەردووك خوازیاری شتێکن کەلەناوچوونی خەلیفەی تیا حەشار دراوە. ئەمە تەنیا رێگەی خۆپەسەندییە و خراپترین رێگەکان هەمان رێگەی خۆپەسەندییە.

چەند شێعرێکی دیکەیش هۆنرانەوە بەڵام بەهۆی زمان خراپی ئەوان من (کوڕی ئەسیر) ئاماژەم پێ نەدان. سەرم لەباوکی جەعفەری تەبەری سورماوە چۆن ئەو هۆنراوانەی لەکتێبەکەی خۆیدا باس کردووە. ئەمین لەفریوکاری و خراپەکاری خۆی پەنجەی دەخوارد. سەرکردەکان وفەرماندەکان لەنیوەی شەوالی ئەم ساڵە/دەی ژوئیەی زایینی ڕۆشتنە لای یەك و بۆ وەرگرتنی موچە و شۆڕش یەکیان گرت و ئەو کارەیان کرد بەڵام ئەمین، دوای جەنگی عەبدوڵلە کوڕی خازم لەوان، ڕێگەی جەنگی لە عەبدوڵلە گرت و سامانێکی زۆری لەناو ئەواندا دابەش کرد.

ڕەوانە کردنی عەبدولڕەحمان کوڕی جەبەلە

کاتێك هەواڵی کوژرانی عەلی کوڕی عیسا و شکستی سوپاکەی بەئەمین گەیشت، عەبدولڕەحمان کوڕی ئەنباری لەگەڵ بیست هەزار سەرباز بۆ هەمەدان ڕەوانە کرد و فەرمانداری ئەو شارەی پێسپارد. مژدەی پێدا دەست بەسەر هەر شارێکی خوراساندا بگرێت، خۆی دەبێتە فەرماندەی. ئەمین فەرمانی پێدا بۆ ئەم مەبەستە هەوڵ بدات. سامانێکی زۆری خستە بەردەست. عەبدولڕەحمان ڕێگەی هەمەدانی گرتەبەر و ڕۆشتە ناو شارەکە. سەنگەری بەدەوردا هەڵکەند ودیواری شارەکەی نۆژەن کردەوە.

تاهیر و سوپاکەی بەرەو هەمەدان بەڕێکەوتن. عەبدولڕەحمان کەهێزی ئامادە کردبوو، ڕووبەڕووی بوویەوە و شەڕێکی مەترسیدار دەستی پێکرد. هەردوو سوپا خۆڕاگرییان کرد و ژمارەی کوژراو و بریندارى هەر دوو سوپا فراوان بوو. عەبدولڕەحمان شکستی خوارد و پەنای بردە هەمەدان. چەند ڕۆژێك لەناو شارەکە مایەوە تا شەڕکەران هێزیان گرت و بریندارەکان چاکبوونەوە. دووبارە هێرشیان کردە سەر سوپاکەی تاهیر. تاهیر کاتێك ئەوانی بینی، بەسوپاییەکانی وت: شەڕی ئێوە لەگەڵ ئەو دوو ڕووی هەیە: ئەگەر لێیان نزیك ببنەوە و شکستیان پێ بێنن، بۆ ناو شارەکە پاشەکشێ دەکەن و لەدەوروبەری سەنگەرەکە لەگەڵتان دەجەنگن و ئەگەر ئێوە شکست بدەن، گۆڕەپانێکی بەرینتریان دەست دەکەوێت. کەواتە لەنزیك

ئوردووگا و سەنگەری خۆتان بمێننەوە و ئەگەر لێمان نزیك بوونەوە، دەجەنگین.

ئەوان لای سەنگەرەکانی خۆیان مانەوە. عەبدولرەحمان گومانی برد هێزی ئەوان ورەی سوپاکەی تاهیری لەناو بردووە و بەم پێیە، لێیان نزیك کەوتەوە. جەنگێکی قورس دەستی پێکرد. هەر دوو لای خۆڕاگرییان کرد و ژمارەیەکی زۆر لەسوپاکەی عەبدولرەحمان کوژران. عەبدولرەحمان بەدەوری سوپاکەیدا دەسوڕایەوە و هانی دەدان و داوای دەکرد خۆڕاگر بن. یەکێك لەسەربازەکانی تاهیر هێرشی کردە سەر ئالاْدارەکەی عەبدولرەحمان و کوشتی. هاوەڵانی تاهیر هێرشیان برد. سوپاکەی عەبدولرەحمان شکستی خوارد. خوێنی سوپاکەی عەبدولرەحمان لەشمشێری سەربازەکانی تاهیر دەچۆڕا تا خۆیان گەیاندە شارەکە. تاهیر دەوری دەروازەکەی گرت. ئەم گەمارۆیە لای ئەوان دژوار بوو و تەنگی بەدانیشتووانەکەی هەڵچنی. عەبدولرەحمان ترسا لەوەی خەڵکی شارەکە شۆڕش بکەن (هەرچەند هاورێکانی هەموو هەوڵێکیان دەدا). بەمشێوەیە بۆ خۆی و سوپاکەی داوای ئەمانی کرد. تاهیر ئەمانی پێبەخشی ولەهەمەدان ڕۆشتەدەر.

زاڵبوونی تاهیر بەسەر کەنارەکانی کوێستان

کاتێك تاهیر گەیشتە دەروازەی هەمەدان و گەمارۆی خستە سەر عەبدولرەحمان، ترسا لەوەی کەسیر کوڕی قادرە لەقەزوێنەوە هێرشی بکاتە سەر. لەبەر ئەمە فەرمانی بەسوپاکەیدا ئامادەبن. خۆی لەگەڵ هەزار شاسوار رووی کردە قەزوێن. کاتێك کەسیر کوڕی قادرە لەهاتنی تاهیر ئاگادار بوویەوە، لەگەڵ سوپاکەی هەڵاتن و قەزوێنیان بەجێهێشت. تاهیر لەوێ سوپایەکی دانا و پیاوێك لەهاوەڵانی خۆی وەك فەرمانەدەی ئەوان دەستنیشان کرد و فەرمانی پێدا مۆڵەتی هاتنە ناو شارەکە بەکەس نەدات. تاهیر بەسەر هەموو ناوچە کوێستانییەکاندا زاڵبوو.

چۆنیەتی کوژرانی عەبدولرەحمان کوڕی جەبەلە

لەم ساڵەدا عەبدولرەحمان کوڕی جەبەلەی ئەنباری کوژرا. هۆکاری کوژرانەکەی ئەوە بوو کاتێك ئەمانی لەتاهیر وەرگرت، وای نیشان دەدا دژایەتی تاهیر و هاورێکانی ناکات و بەئاشتی لەگەڵیان دەجووڵێتەوە و لەئەمانەکەی تاهیر رازییە. رۆژێك کاتێك هاوەڵانی تاهیر لێی بێ ئاگا بوون، فریویدان و لەگەڵ هاوەڵانی خۆی هێرشی کردە سەر تاهیر و هاورێکانی بەڵام پیادەکانی تاهیر رووبەروویان بوونەوە و خۆڕاگرییان کرد تا سوارەکان بۆ جەنگ ئامادە بوون. قورستترین شەڕیان نیشاندا. لەم شەڕەدا شمشێرەکان لەت لەت و ڕمەکان شکان. عەبدولرەحمان شکستی خوارد بەڵام لەگەڵ دەستەیەك لەهاوەڵانی لەجەنگ بەردەوام بوو. هاوەڵانی عەبدولرەحمان پێیان وت: تۆ دەتوانی رابکەیت، رابکە. لەوەڵامدا وتی: سەروەری باوەڕداران هیچ کات روخساری تێکشکاوی من نابینێت. جەگی تا ئەوەی خوێنی خۆی بینی.

هەڵاتووانی سوپاکەی عەبدولرەحمان خۆیان بەسوپاکەی عەبدوالله و ئەحمەد دوو کوڕەکەی حەرەشی گەیاند. ئەم دوو برا لەگەڵ سوپایەکی گەورە لەکۆشکی لەسوس(لصوص) ژیانیان بەسەر دەبرد. ئەمین ئەوانی بۆ هاوکاری عەبدولرەحمان ناردبوو. کاتێك هەڵاتووان گەیشتنە لایان، بێ هیچ جەنگێك رێگەی هەڵاتنیان گرتەبەر و خۆیان گەیاندە بەغداد و بەمشێوەیە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی ئەوان بۆ تاهیر مایەوە. تاهیر یەك یەك دەستی بەسەر شار و ئاوەدانییەکاندا گرت تا گەیشتە شەلاشان لەگوندەکانی حیلوان. لەوێ سەنگەریان هەڵکەند و هێزەکانی خۆیان کۆکردەوە.

شۆڕشی سوفیانی

لەم ساڵەدا سوفیانی یا هەمان عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی خالید کوڕی یەزید کوڕی معاویە ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە. دایکی ئەو نەفیسە کچی عوبەیدالله کوڕی عەباس کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب بوو. دەیوت: من زادەی دوو پیری

سەفین یانی عەلی و معاویەم. نازناوی ئەو باوکی عومەیتەر بوو چوونکە ڕۆژێك بەهاودەمەکانی خۆی وت: نازناوی حەرزون (هەتاو پەرەست) چییە؟ وتیان: نازانین. وتی: نازناوی ئەم ئاژەڵە عومەیتەرە. هاورێکانی چیتر بەباوکی عومەیتەر ناویان دەبرد.

کاتی شۆڕشەکە لەمانگی زیحەججە/مەی، خۆی وەك خەلیفە ناساند. ئەو بەسەر سلێمان کوڕی مەنسور کاگوزاری دیمەشقدا سەرکەوت و ئەوی لەشارەکە دەرکرد. خەتاب کوڕی وەجە فولس موالی مناڵەکانی ئومەییە هاوکاری دەکرد. ئەو پێشتر دەستی بەسەر سیدا گرتبوو. کاتێك سوفیانی سەری بەرز کردەوەو، ئەمین، حسەین کوڕی عەلی کوڕی عیسا کوڕی ماهانی بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو ڕەوانە کرد. ئەو تا ڕەققە پێشڕەوی کرد بەڵام نەیتوانی بگاتە دیمەشق.

عومەر کوڕی باوکی عومەیتەر نەوەد ساڵە بوو ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە. خەڵکان حەدیس و زانستی زۆر لەو فێر ببوون. ئەو پیاوێکی چاکەکار بوو بەڵام کاتێك شۆڕشی کرد ڕێگەی ستەمکاری گرتەبەر و هەڵس و کەوتەکانی خراپ بوون. خەڵکان هەموو زانست و حەدیسەکانی ئەویان لەبیر بردەوە.

زۆرینەی هاورێکانی لەهۆزی مناڵەکانی کەلب بوون. نامەیەکی بۆ محەممەد کوڕیساڵح کوڕی بەیهەسی کەلابی نووسی و داوای لێکرد گوێڕایەڵی فەرمانەکانی بێت. ئەوی ترساند ئەگەر ملکەچی فەرمانەکانی نەبێت، ئەمە و ئەوە دەکات بەڵام ئەو وەڵامی سوفیانی نەدایەوە. لەم کاتەدا سوفیانی مەبەستی قەیسییەی کرد، خەڵکان نامەیەکیان بۆ محەممەد کوڕی ساڵح نووسی و چاوەڕوانی هاوکاری بوون. محەممەد کوڕی ساڵح لەگەڵ سێسەد شاسوار لەهۆزی مناڵەکانی زەبباب و موالییەکانی خۆی ڕووی کردە قەیسییە. سوفیانی ئاگادار بوویەوە و یەزید کوڕی هوشامی لەگەڵ دوانزە هەزار شەڕکەر بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی کوڕی بەهیس ڕەوانە کرد. دوو سوپا ڕووبەڕووی یەك بوونەوە و سوپاکەی یەزید شکستی خوارد و بۆ دەروازەکانی دیمەشق پاشەکشێیان کرد. زیاتر لەدوو هەزار کەسیان لێ کوژرا و سێ هەزار کەسیان بریندار بوون. کوڕی بەهیس سەر و ریشی ئەسیرەکانی تاشی و ئەوانی ئازاد کرد.

سوفیانی ناتەوان و لەدیمەشق گەمارۆی خرایەسەر. ئەو لەوێ هێزێکی کۆکردەوە و قاسمی کوڕی وەك فەرماندەی ئەوان دەستنیشان کرد. ئەوان بۆ جەنگی کوڕی بەهیس دیمەشقیان بەجێهێشت. دوو سوپا رووبەرووی یەك بوونەوە. قاسم کوژرا و سوپاکەی سوفیانی شکستی خوارد. سەری براوی قاسم بۆ ئەمین نێردرا. سوفیانی سوپایەکی دیکەی کۆکردەوە و بەفەرماندەیی موعتەمەری موالی خۆی، ڕەوانەی جەنگی کرد. ئەم سوپا رووبەرووی سوپاکەی کوڕی بەهیس بوویەوە. موعتەمەر کوژرا و دووبارە سوپاکەیان شکستی خوارد. جڵەوی کارەکان لەدەستی سوفیانیدا نەما و منداڵەکاتی قەیس چاوی تەماحیان تێبڕی.

لەم کاتەدا کوڕی بەهیس نەخۆش کەوت. ئەو سەرکردەکانی منداڵەکانی نومەیری کۆکردەوە و پێی وتن: نەخۆشییەکەی من دەزانن. دوای من چاکە لەگەڵ منداڵەکانی مەروان بکەن و مەسلمە کوڕی یەعقوب کوڕی محەممەد کوڕی سەعید کوڕی مەسلەمە کوڕی عەبدولمەلیك بپارێزن چوونکە خوشکەزای ئێوە (دایکی لەهۆزی ئێوەیە) و ناتەوانە. پێی بڵێن نابنە شوێنکەوتەی منداڵەکانی باوکی سوفیان، دەستی بەیعەت بخەنە ناو دەستی مەسلیمە و بەهاوکاری ئەو سوفیانی لەناو ببەن.

کوڕی بەهیس بۆ حوران گەڕایەوە. هۆزی نەمیر بۆ مەسلیمە بەیعەتیان وەرگرت. ئەویش بەبەیعەتی ئەوان رازی و موالییەکانی خۆی کۆکردەوە و هێرشی کردە سەر سوفیانی و دیلی کرد. سەرکردەی منداڵەکانی ئومەییەیشی دەستگیر کرد و ئەوان بەیعەتیان لەگەڵ بەست. منداڵەکانی قەیسی لەخۆی نزیك کردەوە و ئەوانی کردە کەسە تایبەتەکانی خۆی. کاتێك کوڕی بەهیس لەنەخۆشییەکەی رزگاری بوو، گەڕایەوە بۆ دیمەشق و دەوری شارەکەی گرت. منداڵەکانی قەیس گوێڕایەڵی فەرمانەکانی بوون و مەسلیمە و سوفیانی لەناو جل و بەرگی ژنان بۆ موڕە هەڵاتن. ئەم رووداوە لەمانگی موحەڕەمی ساڵی سەد و نەوەد و هەشت/ سێپتامبەری زایینی روویدا. کوڕی بەهیس ڕۆشتە ناو دیمەشق و دەستی بەسەردا گرت و لەوێ مایەوە تا عەبدوڵلە کوڕی تاهیر هاتە دیمەشق. ئەو ڕۆشتە میسر و جارێکی

دیکە گەڕایەوە بۆ دیمەشق و کوڕی بەهیسی لەگەڵ خۆی بۆ عێراق برد. کوڕی بەهیس تاکاتی مردن لەعێراق مایەوە.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

فەرمانداری مەککە و مەدینە بەنوێنەرایەتی ئەمین، داود کوڕی عیسا کوڕی موسا بوو کە لەساڵی ١٩٣/٨٠٨ زایینی ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. کارگوزاری کوفە، عەباس کوڕی هادی و کارگوزاری بەسرە مەنسور کوڕی مەهدی بوو.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی خازم و باوکی معاویەی زەڕیری شیعی، مردن.

لەم ساڵەدا باوکی نەواس حەسەن کوڕی هانی وتاردەری بەناوبانگ (ئێرانی نەژاد) لەتەمەنی پەنجا و نۆ ساڵیدا مرد و لەگۆڕستانی شونیزی بەغداد بەخاك سپێردرا.

هەروەها لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی غەزوان کوڕی جەریری زەببی موالی منالەکانی زەببە و یوسف کوڕی ئیسبات باوکی یەعقوب، مردن.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و نەوەد و شەشی کۆچی (٨١١ زایینی)

ڕەوانە کردنی سوپاییەکان بەفەرمانی ئەمین بۆ جەنگی تاهیر و گەڕانەوەی ئەوان بێ ڕوودانی جەنگ

لەم ساڵەدا ئەمین، ئەسەد کوڕی یەزید کوڕی مەزید و مامەکەی، ئەحمەد کوڕی مەزید و عەبدوالله کوڕی حومەید کوڕی قەحتەبەی بۆ ڕووبەڕوو بوونەوە لەگەڵ تاهیر بۆ حیلوان ڕەوانە کرد.

هۆکاری ئەم هێرشە بەوتەی ئەسەد ئەوە بوو کاتێك عەبدولرەحمان کوژرا، فەزڵ کوڕی ڕەبیع کەسی بەدوای مندا نارد، ڕۆشتمە بارەگاکەی. دانیشتبوو و نامەیەکی لەدەستا بوو و دەیخوێندەوە. چاوی ببوو بەگۆمی خوێن و ئاگری تورەیی بلێسەی دەسەند، دەیوت: وەك مریشك دەخەوێت و هاوشێوەی گورگ لەخەو هەڵدەستێت (یانی ئەمین) و تەنیا بیر لەسکی دەکاتەوە. سەرقاڵی گەمە کردن لەگەڵ سەگ و ڕاو کردنە، بیر لەوە ناکاتەوە پێگەکەی لەدەست دەدا، بۆ بڕیارێکی ڕاست بۆچوون ناکات. خواردنەوەی مەی ئەوی سەرقاڵ کردووە و تەنیا بیر لەپیاڵە دەکاتەوە و گەمە کردن پشتگوێ ناخات. ڕۆژگار مەبەستی لەناو بردنی ئەوی کردووە و مەئمون خۆی بۆ لەناو بردنی ئەو ئامادە کردووە. مەرگ دەیەوێت گیانی بگرێت. مەئمون مەرگی لەسەر پشتی ئەسپەکان ئامادە و لەسەر نوکی شمشێر و ڕمەکان بەرزی کردۆتەوە. ئەوسا وتی: هەمووان لەلای خواوەندەوە هاتووین و بۆ لای ئەو دەگەڕێینەوە. ئەم هۆنراوەی بەعیسی هێنایە سەرزمان:

ومجدولة جدل العنان خريدة	لها شعر جعد و وجه مقسم
و ثغر نقى اللون عذب مذاقه	يضى ء له الظلما ساعة تبسم
و ثديان كالحقين و البطن ضامر	خميص و جهم نارة تتضرم
لهوت بها ليل التمام ابن خالد	و انت بمرو الروذ غيظا تجرم
اظل اناغيها و تحت ابن خالد	امية نهد المركلين عثمثم
طواه طراد الخيل فى كل غارة	لها عارض فيه الاسنة ترزم

يقارع اتراك ابن خاقان ليله الى ان يرى الاصباح ما يتلغم
فيصبح من طول الطراد و جسمه نحيل واضحى فى النعيم اصمم
اباكرها صهبا كالمسك ريحها لها ارج فى دنها حين يرسم
فشتان ما بينى و بين ابن خالد امية فى الرزق الذى الله يقسم

واتاکەی: دڵداری پرچی هۆنیەوەتەوە هاوشێوەی کیژێك بەمووی فڕ و لوول وەك بڵێی جوانی روخساری ئەو چەند لایەنە. ددانی خۆشڕەنگ و لێو و زارێکی شیرین کەهەرکات بزە دەگرێت، تاریکی رووناك دەبێتەوە. دوو مەمکی ئەو هاوشێوەی مینایە بەنێوانێکی باریك و مۆنییەك کەئاگرەکەی سەری دەرهێناوە. لەشەوێك کەکوڕی خالید (ئەسەد کوڕی خالید فەرمانڕەوای خوراسان) سوار ئەسپێکی چالاك بوو، سەرقاڵی عەشقبازی لەگەڵ ئەو دڵدارە بووم و تۆ لەو کاتەدا لەمەرو رووباری توڕەیی دادەمرکاندەوە. من زاری عەشقم بەئومەییە دەدۆڕاند و کوڕی خالید سوار ئەسپێکی سەرکێش و لەڕ بوو (ڕەنجی زۆری دەبرد) ئەو رووبەرووی هێرش کردنی سوارە ڕم بەدەستەکان و جەنگاوەرەکان دەبوویەوە و دەکەوتە کەنارێك. ئەو سەرقاڵی جەنگ لەگەڵ تورکەکان و مناڵەکانی خاقان بوو و بەجەنگ و دژواری بەیانی دەکردە شەو. ئەو لەبەرەبەیانی ئەو رووداوە ناتەوان و پەرێشان لەسوچێکدا دەکەوت و من لەنازو و نیعمەت و خۆشگوزەرانیدا بووم. پیاڵەی من بوو بادەی مەستکەر بوو کەبۆنی موشکی لێ دەهات دەتوت لەگۆزەی ئەم بادە، بۆنی خۆشیان ڕژاندبوو. ئەی ئومەییە (دڵدار) لەرۆژییەی خواوەند دابەشی کردووە، دووریەکی زۆر دەبینرێت لەنێوان من و کوڕی خالید. (نیعمەتی بەمن داوە و ڕەنجی بەو.)

فەزڵ رووی کردە من و وتی: ئەی باوکی حارس، من و تۆ گەشتووینەتە کۆتاییەك ئەگەر کەمتەرخەمی بکەین، سەرکۆنە دەکرێین و ئەگەر لەم رێگادا تێبکۆشین، دەتوانین گوزەر بکەین. ئێمە بەڕیشەیەك بەستراوینەتەوە ئەگەر بەهێز ببێت، بەهێز دەبین و ئەگەر ناتەوان بێت، لاواز دەبین. ئەم پیاوە، هاوشێوەی کەنیزێکی نەزان خۆی گرفتار کردووە و راوێژ بەژنان دەکات و هیچ کارێك ناکات مەگەر بەپێی گومان و خەیاڵ. مەی خۆرەکان و گۆرانیبێژەکان لەدەوری ئەو

کۆبوونەتەوە و ئەم کەسانە مژدەی سەرکەوتنی پێ دەدەن و ڕۆژەکانی داهاتووی بۆ دەرازێننەوە. خێرایی لەناوچوون بۆ ئەو زیاتر لەخێرایی لافاو بۆ شوێنە نزمەکانی زەوییە. سوێند بەخوا دەترسم لەگەڵ ئەو ئێمەیش لەناو بچین و بەمەرگی ئەو کۆتایی بەژیانی ئێمەیش بێت. تۆ شاسواری عەرەبەکانیت و باوکیشت لەشاسوارەکان بوو. لەم کارە دژوارەدا پەنا بۆ تۆ دەبرێت و هەنووکە ئەم پیاوە پەنای بۆ تۆ هێناوە و چاوەڕوانی دوو مەبەستە: یەکەم ڕاستی و دروستی تۆ لەفەرمانبەری و ئامۆگاری کردن و چاکەخوازی، دووەم بەهادار بوونی بنەماڵە و بوێری و هێزی جەنگی تۆ. داوای لەمن کردووە نیازەکانی تۆ بەدیبێنم و دەستت بۆ هەموو شتێك ئاوەڵا بکەم، بەڵام میانڕەوی، بناغەی هەر چاکەخوازییەك و کلیلی هەر پیرۆزییەکە. نیازەکانت دابین بکە و هێرش بکە سەر دوژمن، هیوادارم خواوەند سەرکەوتنت پێ ببەخشێت و بەهۆی هێزی تۆوە، کاروباری ئەم خەلافەتە سامان بگرێت.

وتم: فەرمانی تۆ و سەروەری باوەڕدارانم بیست، هەوڵ دەدەم ڕووبەڕووی دوژمنی ئەو و تۆ ببمەوە و جل و بەرگی لاوازی و سستیان لەبەر بکەم. بەلاّم سەربازی جەنگاوەر هەرگیز ڕێگەی فرت و فێڵ ناگرێتەبەر و بۆ ئەنجامدانی ئەرکەکانی کەمتەرخەمی لەخۆی نیشان نادات. داوا دەکەم فەرمان بدەیت مووچەی یەك ساڵی سوپاکەی من بدەن و موچەی یەك ساڵیش بکەیتە هاورێیان و پێگەیەکی تایبەت بەجەنگاوەرە بێ نیازە خاوەن ئەزموونەکان ببەخشیت و لەهێزە سست و ناتەوانەکان جیایان بکەیتەوە و هەزار کەس لەسوپاکەی من سوارە بن. هەروەها ئەو شارە و ئاوەدانییەی دەستی بەسەردا دەگرم، بۆ سامان و دارایی ئەو ناوچانە لێکۆڵینەوەم لەگەڵ نەکرێت و کەس پرسیاری خەرجییەکانی من نەکات. فەزڵ کوڕی ڕەبیع وتی: زێدەڕۆییت کرد و زیادەت داوا کرد. دەبێت لەگەڵ سەروەری باوەڕداران گفتوگۆ بکەم. سوار ئەسپەکانی خۆمان بووین، پێش من ڕۆشتە لای ئەمین و مۆڵەتی ڕۆشتنە ژوورەوەی بۆ من وەرگرت. تەنیا دوو وتەم هێنایە سەرزمان، ئەمین تووڕە بوو و فەرمانی زیندانی کردنی منیدا.

دەڵێن: ئەسەد کوڕی یەزید داوای لەئەمین کرد منداڵەکانی مەئموون بەو بسپێرێت

تا ئەگەر مەئمون گوێڕایەڵی فەرمانەکانی نەبوو، خوێنی مناڵەکانی بڕێژێت. ئەمین پێی وت: تۆ بیابان نشینی نەزانیت، داوا لەتۆ دەکەم جڵەوی عەرەب و ناعەرەبەکان بگریتە دەست و باجی ئاوەدانییەکانی کوێستانەکانی خوراسان بەتۆ دەبەخشم و پێگەی تۆ لەناو فەرماندەکاندا بەرز دەکەمەوە و تۆ پێشنیاری کوشتنی مناڵەکان و بنەماڵەکەم پێ دەکەیت. ئەمە تەنیا نیشانەی نەزانی و بێ ئاوزی تۆیە.

دوو مناڵەکەی مەئمون لەگەڵ دایکیان، دایکی عیسا کچی هادی (مامی مەئمون) لەبەغداد ژیانیان بەسەر دەبرد. مەئمون لەکاتی ئارامی داوای لەبراکەی کردبوو ئەوان بۆ لای خۆی بیات بەڵام ئەمین رازی نەبوو و دەستی بەسەر داهاتی زەوییەکانی ئەوان گرت.

کاتێك ئەمین ئەسەدی زیندانی کرد، وتی: ئایا لەبنەماڵەکەی کەس هەیە جێگەی بگرێتەوە، حەز ناکەم ئەم بنەماڵەیە کەنەژادیان ناسراوە، پەرێشان بکەم. وتیان: بەڵێ، ئەحمەد کوڕی مەزید مامی ئەوە و چاکەکارترینی ئەوانە. هەم بوێرە و هەم خاوەن شکۆ و شارەزای جەنگە. ئەمین کەسی بەدوای ئەودا نارد و ئەو هاتە لای فەزڵ. عەبدوللە کوڕی حومەید کوڕی قەحتەبەیش لەگەڵی هات. فەزڵ دەیویست ئەو بۆ جەنگی تاهیر ڕەوانە بکات. عەبدوللە کەلەوێ بوو، خۆی لەم کارە دوور دەخستەوە. ئەحمەد دەڵێت: کاتێك فەزڵ منی بینی، ڕێزی لێگرتم و لەسەرەوە دایینیشاندم. ڕووی کردە عەبدوللە و بەگاڵتە وتی:

انا وجدنا لکم اذ رث حبلکم من آل شیبان اما دونکم و ابا

الا کثرون اذا عد الحصی عددا والاقربون الینا منکم نسبا

واتاکەی: هەرکات تەناڤ ئێوە ڕزا، لەبنەماڵەی شەیبان کەسێك دەدۆزینەوە کەدایك و باوکیان لەپێشتر لەئێوەن. هەرکام سەرژمێری بکەن، زیاترن و گەوهەری ئەوان لەئێوە بەئێمە نزیکترە.

عەبدوللە وتی: سوێند دەخۆم ئەوان بەو شێوەن و کەلێنەکان بەوان پڕ دەبنەوە، ئەوان دوژمن ریسوا دەکەن و خراپەکارە یاخییەکان سەرکوت دەکەن. فەزڵ بەئەحمەدی وت: سەروەری باوەڕداران تۆی بیرکەوتەوە و منیش وەسفی تۆم

کرد، سەروەری باوەڕداران دەخوازێت چاکەت لەگەڵ بکات و نازناوی تۆ بەرز بکاتەوە و پێگەیەکی بەرزت پێ ببەخشێت بەشێوەیەك کەس لەبنەماڵەکەت تا ئێستا ئەو پێگەی بەدەست نەهێناوە. پێکەوە ڕۆشتینە دەرباری ئەمین و ڕۆشتینە لای ئەو. ئەمین پێی وتم کەئەسەدی زیندانی کردووە و بۆ ئەم کارە داوای بەخشینی کرد. فەرمانی پێدام بۆ جەنگی تاهیر بەرێکەوم. وتم: بۆ ئەنجامدانی فەرمانەکانی سەروەری باوەڕداران خوێنی خۆم دەرێژم و لەجەنگ دژی دوژمنانی ئەو هەوڵ دەدەم و هیوادارم چاوی ئەو بەتواناییەکانی خۆم روون بکەمەوە.

فەزڵ فەرمانیدا هەرکام لەسوپاییەکان کەدەخوازێت، هەڵیبژێرێت. هەروەها فەرمانی پێدا بەوپەڕی خێرایی رێگە ببڕێت. ئەحمەد بیست هەزار شەڕکەری هەڵگرت و عەبدواللە کوڕی حومەید کوڕی قەحتەبەیش لەگەڵ بیست هەزار شەڕکەر لەمناڵەکان (مناڵی ئێرانییەکان کەخەلافەتی عەباسییان پێکهێنا) هاورێیەتی دەکرد. هەردوو سوپا بەرەو حیلوان کەوتە رێ.

ئەحمەد نێوەنجیگەری بۆ برازاکەی، ئەسەد، کرد و ئەمین ئەوی لەزیندان هێنایە دەر. ئەحمەد و عەبدواللە لەخانەقین ئوردوویان لێدا. تاهیر لەشوێنەکەی خۆی مایەوە و سیخوڕەکانی خۆی نارد و ئەم وتەی لەناو ئوردووی ئەحمەد و عەبدواللە بلاّو کردەوە کەئەمین رۆژانەی بەرچاوی بۆ هاورێیانی خۆی دیاریکردووە و پاداشتی بۆ لەبەر چاو گرتوون. بەردەوام هەوڵیان دەدا ئاگری دووبەرەکی لەنێوان سوپاکەی ئەواندا هەڵگیرسێنن تا ئەوەی ناسازگاری لەنێوان سوپاییەکان دەستی پێکرد و بۆ جەنگی یەك شمشێریان لەکالاّن دەرکێشا و بێ ئەوەی رووبەرووی تاهیر ببنەوە، لەخانەقینەوە گەڕانەوە. تاهیر پێشڕەوی کرد و لەحیلوان دابەزی و ماوەیەکی زۆری نەخایاند هەرسیمە لەگەڵ سوپایەك لەلایەن مەئمونەوە پەیوەستی بوو. ئەو هەڵگری نامەیەکی مەئمون بوو کەفەرمانی دەدا شار و ئاوەدانییە دەست بەسەردا گیراوەکان بەهەرسیمە بسپێرێت و خۆی بەرەو ئەهواز بڕوات. تاهیر ئەو کارەی کرد و هەرسیمە لەحیلوان مایەوە و سەنگەری هەڵکەند. تاهیر بەرەو ئەهواز بەرێکەوت.

بەرزبوونەوەی پێگەی فەزڵ کوڕی سەهل

لەم ساڵەدا لەناو خوتبەکان وەك خەلیفە ناوی مەئمونیان دەبرد. ئەو پێگەی فەزڵ کوڕی سەهلی بەرز کردەوە.

هۆکارەکەی ئەوە بوو کاتێك لەهەواڵی کوژرانی کوڕی ماهان و عەبدولرەحمان کوڕی جەبەلە ئاگادار بوویەوە و لەراستی هەواڵەکە دڵنیا بوو، فەرمانیدا بەناوی ئەو خوتبەی خەلافەت بخوێنن و بەسەروەری باوەڕداران ناوی ببەن. ئەو فەزڵ کوڕی سەهلی بانگ کرد و فەرمانڕەوایی رۆژهەلات زەمین کەدرێژییەکەی لەکوێستانەکانی هەمەدان تا کەنارەکانی تبت و پانییەکەی لەدەریای فارس تا دەریای دەیلەم و جەرجان بوو، بەو سپارد و سێ هەزار درهەمی وەك پاداشت بۆ دیاریکرد و ئالأی ئەوی لەسەر دوو ڕم بەرز کردەوە (دوو سەرۆکایەتی) و نازناوی زوریاستینی پێبەخشی چوونکە هەم سەرۆکایەتی سوپای دەکرد و هەم سەرۆکایەتی ولأت. ئالأکەی ئەو لەسەر شانی عەلی کوڕی هوشام بوو. حەسەن کوڕی سەهل سەرۆکایەتی دیوانی لەئەستۆدا بوو.

مردنی عەبدولمەلیك کوڕی ساڵح کوڕی عەلی

پێشتر ئاماژەمان بەوەدا کەڕەشید، عەبدولمەلیك کوڕی ساڵحی زیندانی کرد. ئەو لەزیندان مایەوە تا کاتی مەرگی ڕەشید. کاتێك ئەمین لەزی قەعدە ساڵی ١٩٣/ئوتی ٨٠٩ زایینی لەسەر تەخت دانیشت، ئەوی لەزیندان هێنایەدەر و چاکەی لەگەڵ کرد.

کاتێك پێشهات و جەنگەکاتی تاهیر روویدا، عەبدولمەلیك ڕۆشتە لای ئەمین و پێی وت: ئەی سەروەری باوەڕداران، دەبینم خەڵکان چاوی تەماحیان تێبڕیویت و سوپاکەی تۆ گرفتاری دەعباکان بووە و جەنگ ئەوانی لاواز کردووە و لەدوژمن دەترسن. ئەگەر بۆ جەنگی تاهیر ڕەوانەیان بکەیت، ئەو بەسوپایەکی کەم شکست بەسوپاکەی تۆ دێنێت و بەمەبەستێکی بەهێز بەسەر لاوازی و ناتەوانی سوپاکەی تۆدا زاڵ دەبێت. شامییەکان خەڵکانێکن جەنگ ئەوانی بەئەزمون کردووە و سەختی و دژوارییەکان ئەوانی پەروەردە کردووە. هەموویان فەرمانبەری منن و بۆ

فەرمانبردن لەمن کێبڕکێ دەکەن. ئەگەر سەروەری باوەڕداران من بۆ لای ئەوان ڕەوانە بکات، سوپایەکی گەورەیان لێ دروست دەکەم و زیانێکی گەورە بەسەر دوژمن دەهێنم.

ئەمین فەرمانڕەوایی شام و جەزیرەی پێسپارد و بەسامان و سەرباز هاوکاری کرد. ئەوی ڕەوانە کرد.

عەبدولمەلیک هات و گەیشتە ڕەققە و لەوێ نامەی بۆ سەرکردە و گەورەکانی شام نووسی. سەرکردە و گەورەکان یەك لەدوای یەك و دەستە دەستە دەهاتنە لای. عەبدولمەلیک ڕێزی لێگرتن و مژدەی پێدان و سامانێکی زۆری لەناو ئەواندا بڵاو کردەوە. بەمشێوەیە ژمارەیان زیادی کرد بەڵام لەم کاتەدا عەبدولمەلیک نەخۆش کەوت و نەخۆشییەکەی بەرەو دژواری ڕۆشت.

یەکێك لەسەربازانی خوراسان کە لەئوردووی شامدا بوو، چوارپێکەی خۆی لەدەستی یەکێك لەدزەکانی شامدا بینی. لەجەنگێکدا سلێمان کوڕی جەعفەر چوارپێکەی ئەوی وەك تالآنی بردبوو. دەستی بەسەر چوارپێکەدا گرت. دەستەیەك لەدزەکان و سوپاییەکان لەدەوریان کۆبوونەوە و پەلاماری یەکیاندا. کوڕەکان (منالّی ئێرانییەکان) هاتن و هێزەکانی خۆیان کۆکردەوە و لەناکاو هێرشیان کردە سەر دزەکان. ئەسپەکانی ئەوانیان گرت و ئاگری جەنگیان خۆش کرد.

عەبدولمەلیک لەم دەرگیرییە ئاگادار بوویەوە. پەیکی بۆ لای ئەوان نارد و داوای لێکردن ڕێگەی ئاشتی بگرنەبەر بەڵام گرنگییان بەفەرمانەکانی نەدا و لەجەنگ بەردەوام بوون. ژمارەیەکی زۆر لەدزەکان لەم گۆڕەپانەدا کوژران و عەبدولمەلیک لەکوژرانی ئەوان ئاگادار بوویەوە. دەستی خستە سەر دەست و وتی: هاوار لەم ریسواییە، عەرەبەکان لەسەرزەمینی خۆیان ستەمیان لێ دەکرێت. دەستەیەك لەئێرانییەکان کەبەشداری ئەم جەنگەیان نەکرد، بەبیستنی ئەم قسەیە، تورە بوون و ئەمەیش بووە هۆی زیاتر خۆش بوونی ئاگری جەنگ. حسەین کوڕی عەلی کوڕی عیسا کوڕی ماهان (کەباوکی لەجەنگ دژی تاهیر کوژرابوو) فەرماندەیی ئێرانییەکانی گرتەدەست. دزەکان لەڕەققە کۆبوونەوە و خوراسانییەکانی دیکە

لەرافیقە سوپایان ئامادە کرد. لەم کاتەدا پیاوێك لەخەڵکانی حیمس هەستا و وتی: ئەی حیمسییەکان، هەڵاتن لەرەنج، ئاسانتر و مەرگ لەریسوایی خۆشترە. ئێوە لەسەرزەمینی خۆتان دوور کەوتوونەتەوە و دوای بێ بەشی، چاوەڕوانی فراوانین و دوای ریسوایی بەدوای پێگە و رێزدا دەگەڕێن. بزانن گرفتارێکی کارێکی بێ هۆ بوون و لەپانتایی مەرگ، خێوەتتان هەڵداوە. مەرگ لەسمێڵ و کڵاوی رەش پۆشەکان (نیشانەی خوراسانییەکان) دەبارێت، ئامادە بن، ئامادە پێش ئەوەی رێگاکان ببەسترێن و زیان بەهەمووان بگات و مەبەستەکەتان پشتگوێ بخرێت و هەڵاتن دژوار بێت.

پیاوێك لەمناڵەکانی کەلب هەستا، سوار وشترەکەی بوو و هەڵات و بەدەم ڕۆشتنەوە دەیوت: دەڕۆم، هەرکەس دەخوازێت، شوێنم کەوێت. ئەو ڕۆشت و هەموو خەڵکانی شام شوێنی کەوتن. دزەکان کاڵا بازرگانییەکانیان کردە خۆراکی ئاگر.

نەسر کوڕی شبس عەقیلی لەگەڵ هاوەڵانی خۆی هێرشیان هێنا و شەڕێکی مەترسیداریان خستەگەڕ. ئێرانییەکان خۆڕاگرییان کرد. کەسیر کوڕی قادرە و باوکی فیل و داود کوڕی عیسای خوراسانی زۆرترین کەسیان لەدزەکان کوشت بەمشێوەیە شکستیان پێهێنان. نەسر کوڕی شبس و عەمرۆ کوڕی عەبدولعەزیزی سولەمی و عەباس کوڕی زوفەری کەلابی فەرماندەیی دزەکانیان لەئەستۆدا بوو. عەبدولمەلیك کوڕی ساڵح لەهەمان ساڵ لەڕەققەماڵئاوایی لەجیهان کرد.

لابردنی ئەمین و بەیعەت لەگەڵ مەئمون و گەڕانەوەی خەلافەت بۆ ئەمین

کاتێك عەبدولمەلیك کوڕی ساڵح مرد، حسەین کوڕی عەلی کوڕی عیسا کوڕی ماهان فەرمانی بەسوپاکەدا پیادە و سوار، سوار کەشتییەکان بن. ئەم رووداوە لەمانگی رەجەب/مارس روویدا. کاتێك حسەین کوڕی عەلی گەیشتە بەغداد، فەرماندە و دانیشتووانی بەغداد پێشوازییان لێکرد و چەندین کۆشکیان بۆ ئامادە کرد. ئەو ڕۆشتە ماڵەکەی خۆی. لەنیوە شەودا، ئەمین کەسێکی بەدوایدا نارد. بەنێردراوی ئەمینی وت: نەگۆرانیبێژم، نەقەشمەر، نەچیرۆك بێژ، نەبەکرێگیراوی

ئەوم، نەباجگری ئەو، لەم کاتەی شەو چ کارێکی بەمن هەیە؟ بگەڕێرەوە و بۆ بەیانی خۆم دێمە لای. بەخواستی خوا.

حسەین ئەو شەوەی کردە رۆژ، دواتر هاتە سەر پرد. خەڵکان دەوریان گرت و ئەو پێی وتن: ئەی منالە ئێرانییەکان! فەرمانڕەوایی خوایی بەتەممەلی و خۆپەسەندی شیاو نییە و پێگەی لەگەڵ خۆبینیدا پەسەند نییە، محەممەد (ئەمین) مەبەستی ئەوەی هەیە دینەکەی ئێوە لەناو ببات و پێگەی ئێوە بەکەسانی دیکە ببەخشێت. ئەوخۆی سەرکردەی زەواقیل (دز و رێگرەکانە) سوێند بەخوا ئەگەر ئەم بارودۆخە بەردەوام بێت، ئەنجامەکەی بەرۆکی ئێوە دەگرێت، شوێنەواری بسڕنەوە پێش ئەوەی شوێنەوارتان بسڕێتەوە و رێزداری ئەو ریسوا بکەن پێش ئەوەی رێزداریتان ریسوا ببێت. سوێند بەخوا کەس هاوکاری ئەو ناکات مەگەر ئەوەی کەسی بەدەورەوە نەمێنێت. خواوەند چاو لەکەس ناپۆشێت، ئەو نەترسی لەگرنگی نەدان بەپەیمانەکەی خۆی هەیە و نە لەشکاندنی سوێندەکەی دەترسێت.

فەرمانی بەخەڵکاندا لەپردەکە بپەڕنەوە. خەڵکان گوزەریان کرد و گەیشتنە دەروازەی خوراسان. سوارەکانی ئەمین هێرشیان کردە سەر حسەین و جەنگێکی قورس دەستیپێکرد. سوپاکەی ئەمین شکستیان خوارد و بڵاوەیان لێکرد. حسەین ئەمینی لەرۆژی یەکشەممەی یانزەی رەجەب/٢٨ مارس لەفەرمانڕەوایی لابرد و رۆژی دووشەممە بۆ مەئمون بەیعەتی وەرگرت.

بۆ رۆژی سێ شەممە، عەباس کوڕی موسا کوڕی عیسا دژی ئەمین ڕاپەڕی و ئەوی لەکۆشکی خولد دەرپەڕاند. دایکی ئەو یانی زوبەیدەیش هەڵات و لەیەك جێگە لەگەڵ کوڕەکەی گرفتار کران. بۆ چوارشەممە سوپاییەکان داوای مانگانەیان لەحسەین کرد. محەممەد کوڕی خالید لای دەروازەی شام وەستا و وتی: ئەی خەڵکینە، سوێند بەخوا نازانم بۆ حسەین فەرمانڕەوایی ئێمە دەکات و ئێمە بۆ مەبەستەکانی خۆی ناچار دەکات؟ نە لەئێمە گەورەترە، نە لەئێمە خاوەن نەژادترە و نەپێگە و جێگەی لەئێمە بەرزترە. یەکەم کەسم پەیمانەکەم لەگەڵ ئەو دەشکێنم و کردەوەکانی بەقێزەون دادەنێم، هەرکەس لەگەڵ مندایە، شوێنم کەوێت.

ئەسەدی حەربی وتی: ئەی جەنگاوەران! ئەمرۆ رۆژێکی دیکەی بەدواوەیە.

ئێوە لەخەودان و بۆ ماوەیەکی درێژە خەوتوون. ئێوە پشتگوێ خراون و کەسانی دیکە پێش ئێوە کەوتوون. دەستەیەك ئەمینیان لەسەر کار لابردووە کەواتە بیر لەرزگار کردنی ئەو بکەنەوە.

لەم کاتەدا سوارەیەکی بەتەمەن لەرێگەوە گەیشت و وتی: ئەی خەڵکینە، ئایا محەممەد رۆژانەی ئێوەی نەداوە کەدژی ئەوشۆڕشتان کرد؟ وتیان: نە. وتی: ئایا پێگەی فەرماندەکانی ئێوەی بەرز نەنرخاند و کەسی لەسەر کار لابرد؟ وتیان: نە. کەواتە بۆ ئەوتان لەسەر کار لابرد و هاوکاری دوژمنی ئەوتان کرد، سوێند بەخوا هیچ خەڵکێك فەرمانڕەواکەی خۆیان نەکوشت مەگەر ئەوەی خواوەند شمشێری بەسەردا زاڵ کردن. هەستن و فریای فەرمانڕەواکەی خۆتان بکەون و دژی ئەو کەسانە بجەنگن کەخوازیاری لابردنی ئەون. هەمووان تەنانەت ئەو کەسانەی لەناو گەوڕ و تەویلەکاندا ئیشیان دەکرد، لەگەڵ حسەین کوڕی عەلی جەنگان و سەرئەنجام حسەین کوڕی عەلی زیندانی کرا.

ئەسەدی حەربی هاتە لای ئەمین و ئازادی کرد و لەسەر تەختی خەلافەت داینیشاند. ئەمین دەستەیەکی بینی کەجل وبەرگی جەنگیان لەبەردا نییە. فەرمانیدا کەرەستەکانی جەنگیان بخەنە بەردەست. ئەوان هاواریان دەست پێکرد و دەست درێژییان بۆ سەر سامانەکانی دیکە کرد. حسەینی بەند کراویان بردە لای ئەمین. ئەمین سەرکۆنەی کرد و حسەین داوای بەخشینی کرد. ئەمین ئازادی کرد و فەرمانی پێدا سوپایەك کۆبکاتەوە و بۆ جەنگی مەئمون بەرێکەوێت. ئەمین فەرمانی پێدا رێگەی حیلوان بگرێتەبەر. حسەین لەباب ئەلجسر وەستا و خەڵکان پیرۆزباییان لێکرد. کاتێك خەڵکان بلاوەیان لێکرد، حسەین پردەکەی بڕی و هەلات. هەمووان شوێنی کەوتن و لای مزگەوتی کەوسەر لەیەك فەرسخی بەغداد پێی گەیشتنەوە. پەلاماری یەکیاندا و ئەسپەکەی حسەین خزی و کەوتە خوار. حسەینیان کوشت و سەریان لەجەستە جیا کردەوە.

دەڵێن: ئەمین وەك وەزیر دەستنیشانی کرد و ئەنگوستیلەکەی خۆی پێدا. سوپاییەکان یەك رۆژ دوای کوژرانی حسەین سەر لەنوێ دەستی بەیعەتیان بۆ ئەمین درێژ کرد. لەپانزەی رەجەب /٢ ژانویە، پەیکی مەرگ کۆتایی بەژیانی

حسەین هێنا. کاتێك حسەین کوڕی عەلی کوژرا، فەزڵ کوڕی ڕەبیع هەڵات و خۆی شاردەوە.

تاهیر دەست بەسەر ئەهوازدا دەگرێت

کاتێك تاهیر لەشەلاشان دابەزی، حسەین کوڕی عومەری ڕۆستەمی بۆ ئەهواز ڕەوانە کرد. کاتێك تاهیر حسەین کوڕی عومەری ڕەوانە کرد، سیخوڕەکانی هاتن و ئاگاداریان کردەوە کە محەممەد کوڕی یەزید کوڕی حاتەمی موهەلبی فەرمانداری ئەمین لەئەهواز بەسوپایەکی گەورە بەرەو جوندیشاپور دەڕوات تا لەبەرابەر سوپاکەی تاهیر پارێزگاری لەئەهواز بکات. تاهیر دەستەیك لەهاوەڵانی خۆی وەك: محەممەد کوڕی تالوت، محەممەد کوڕی عەلا، عەباس کوڕی بوخاری بانگ کرد و فەرمانی پێدان بەخێرایی بڕۆن تا یەکەمینی ئەوان بەکۆتایی سوپاکەی ڕۆستەمی بگات بۆ ئەوەی ئەگەر پێویستی بەهاوکاری بوو، هاوکاری بکەن.

ئەوان ڕۆشتن و گەیشتنە ئەهواز و کەسیان لەڕێگەدا نەبینی. محەممەد کوڕی یەزید ئاگادار بوویەوە. لەگەڵ سوپایەك بەڕێکەوت و گەیشتە (عەسکەری موکەرەم) ئاو و ئاوەدانییەکانی لەپشت سەری خۆی بەجێهێشت. تاهیر لەوە ترسا نەکا سوپاکەی ئەهواز زووتر دەست بەکار بێت و لەم ڕێگەوە زیان بەسوپاکەی بگات. لەبەر ئەمە قورەیش کوڕی سبلی بۆ هاوکاری ئەوان ڕەوانە کرد و خۆی بەخێرایی بەرەو لای ئەوان بەڕێکەوت و کاتێك لێیان نزیك بوویەوە، مەئمون، عەلی بۆ هاوکاری قورەیش و ڕۆستەمی ڕەوانە کرد. سوپاییەکان پێشڕەوییان کرد تا لەبەرابەر سوپاکەی محەممەد کوڕی یەزید لەعەسکەر موکەرەم ڕیزیان بەست.

محەممەد کوڕی یەزید لەگەڵ هاوەڵانی خۆی ڕاوێژی کرد ئایا بۆ جەنگ دەستپێشخەری بکات یانە. بۆچوونیان وابوو بۆ ئەهواز بگەڕێنەوە و لەوێ سەنگەر بگرن و داوای هاوکاری لەسوپای بەسرە بکەن و کەسانی خۆیان لەئەزدییەکان بۆ هاوکاری بانگێشت بکەن. محەممەد ئەو کارەی کرد و تاهیر بەدوای ئەودا قورەیش کوڕی سبلی ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدا پێش ئەوەی لەناو ئەهواز سەنگەر بگرن، جەنگ دەستپێبکات. محەممەد کوڕی یەزید پێش کەوتەوە و ڕۆژێك دواتر

قورەیش گەیشت و شەڕێکی قورسیان هەڵگیرساند. شوێنکەوتەکانی محەممەد هەڵاتبوون. ئەو رووی کردە پاشماوەی سوپاکەی و وتی: بۆچوونی ئێوە چییە؟ هاورێکانمان هەڵاتوون، لەوەی ئەوان ریسوام نەکەن، دڵنیا نیم و هیوادار نیم بگەڕێنەوە. بڕیارمداوە خۆم بڕۆمە گۆڕەپانی جەنگ تا خواستەکانی خواوەند بێتەدی. هەرکەس دەخوازێت بگەڕێتەوە، بگەڕێتەوە. سوێند بەخوا زیاتر حەز بەزیندوو مانەوەی ئێوە دەکەم تا کوژرانتان. وتیان: سوێند بەخوا بەتەنیا جێت ناهێڵین، ئێمەت لەکۆیلایەتی رزگار کرد و دوای ریسوایی پێگەی بەرزت پێ بەخشین و دوای هەژاری بێ نیازت کردین، ئەگەر لێرەدا هاوکاریت نەکەین، دوای تۆ نفرین لەژیان و دنیا بێت.

دەست و پێی چوارپێکانی خۆیان بڕییەوە وبەهەموو هێزەوە هێرشیان کردە سەر سوپاکەی قورەیشی و ژمارەیەکی زۆریان لێ کوشتن. محەممەد کوڕی یەزیدی موهەلبی کوژرا و تاهیر دەستی بەسەر ئەهواز و ناوچەکانی دەوروبەردا گرت و کارگوزارەکانی خۆی رەوانەی عەمان و بەحرەین و یەمامە کرد. محەممەد کوڕی یەزید بریندار ببوو، دەستی قرتابوو و لەئەنجامدا چەند گورزێکی شمشێر و رم، گیانیان لێ سەند. یەکێك لەموهەلبییەکان کە لەم جەنگەدا بریندار ببوو، ئەم هۆنراوەی دەخوێند:

فما لمت نفسی غیر انی لم اطق — حراکا و انی کنت بالضرب مثخنا

و لو سلمت کفای قاتلت دونه — و ضاربت عنه الطاهری الملعنا

فتی لا یری ان یخذل السیف فی الوغی — اذا ادرع الهیجاء فی النقع و اکتنی

واتاکەی: خۆم سەرکۆنە ناکەم (کەهاوکاری محەممەدم نەکردبێت) چوونکە لەسەختی برینەکانم توانای جووڵەم نەمابوو، ئەگەر دوو دەستەکەم بریندار نەدەبوون، شان بەشانی ئەو دەجەنگام و لەگەڵ تاهیری نفرین کراو، رووبەروو دەبوومەوە. ئەو جوامێرێك بوو هەرگیز لەگۆڕەپانی جەنگ شمشێری ریسوا و بێ ئیش نەدەکرد ئەویش کاتێك لەتەپ و تۆزی جەنگ، جل و بەرگی بۆ خۆی دروست دەکرد و نازناوی خۆی دەهێنایە سەرزمان.

کاتێك کوڕی باوکی عویەیینەی موهلبی ڕۆشتە لای تاهیر و وەسفی کرد و

گەیشتە ئەم دێرە کە:

ما ساء ظنی الا بواحدة   فی الصدر محصورة عن الكلم

واتاکەی: من لەتۆ (ئەی تاهیر) بەد گومان نەبووم مەگەر لەیەك روو ئەویش لەناو سینەی شاراوەیە و بەزمان ناوترێت.

تاهیر بزەیەکی تاڵی گرت و وتی: سوێند بەخوا، بەهەمان ئەندازە بۆ من ناخۆش بوو کەبۆ تۆ، ئەو دەردە منی گرت کەتۆی گرت، منیش ئەوەی روویدا، پەسەندم نەکرد بەڵام مەرگ هیچ رێگە چارەیەکی نییە و رووبەرووی هەر کەسێك دەبێتەوە و پەیوەندییەکان بەناچاری دەبێت بپچڕێن و بۆ بەهێزی خەلافەت و ئەنجامدانی فەرمانەکان بۆ ئەنجامدانی ئەو کارە ناچار بووین. ئەوانەی لەوێ بوون زانیان مەبەستی شاعیر و تاهیر لەم وتەیە محەممەد کوڕی یەزید کوڕی حاتەمە.

تاهیر دەست بەسەر واست و ناوچەکانی دیکەدا دەگرێت

تاهیر لەئەهوازەوە بەرەو واست بەرێکەوت. سندی کوڕی یەحیا حەرەشی و هەیسەم کوڕی شوعبە راوێژکاری خوزیمە کوڕی خازم هەردووك کارگوزاری واست بوون. تاهیر بەهەمان شێوە کەبۆ ئەو ناوچەیە پێشڕەوی دەکرد، فەرماندارەکان خۆیان و جبەخانەکانیان دەخستە ژێر فەرمانی ئەو تا گەیشتە واست. سندی و هەیسەم کوڕی شوعبە هەردووك هەڵاتن و تاهیر دەستی بەسەر واستدا گرت. یەکێك لەفەرماندەکانی خۆی بەرەو کوفە نارد. لەم کاتەدا فەرمانداری کوفە عەباس کوڕی موسای هادی بوو. کاتێك لەکارەکانی تاهیر ئاگادار بوویەوە، ئەمینی لەخەلافەت لابرد و دەستی بەیعەتی بۆ مەئمون درێژ کرد و تاهیری لەم کارەی ئاگادار کردەوە.

سوپاکەی تاهیر گەیشتنە لێوارەکانی نیل (ئەم رووبارە لەدوورگەیەك لەنێوان بەغداد و حیلەدا بووە و جیاوازە لەرووباری نیلی میسر) و بەسەر نێوانی واست و کوفەدا زاڵ بوون. مەنسور کوڕی مەهدی کارگوزاری ئەمین لەبەسرە نامەیەکی بۆ تاهیر نووسی و بەیعەت و فەرمانبەری خۆی بیر هێنایەوە. موتەلیب کوڕی عەبدوالله کوڕی مالك، فەرمانداری موسڵ، نامەی بەیعەتی خۆی ڕەوانە کرد

وئەمینی لەسەر کار لابرد. ئەم ڕووداوانە لەمانگی ڕەجەب/ مارس ئەم ساڵە ڕوویاندا. تاهیر ئەوانی وەك فەرمانڕەوای ناوچەکانی خۆیان هێشتەوە و داود کوڕی عیسا کوڕی موسا کوڕی محەممەد کوڕی عەلی هاشمی وەك فەرمانداری مەککە و مەدینە دیاریکرد و یەزید کوڕی جەریر کوڕی یەزید کوڕی خالید کوڕی عەبدوڵلەی قەسری بوجلی وەك فەرمانڕەوای یەمەن و حارس کوڕی هوشام و داود کوڕی موسا بۆ گرتنی کۆشکی کوڕی هوبەیرە ڕەوانە کرد و خۆی لەجەرجەرایا مایەوە.

کاتێك ئەمین لەکردەوەی فەرمانداری کوفە ئاگادار بوویەوە و ئەوەی کەئەوی وەك خەلیفە لەسەر کالابردووە و بەیعەتی بۆ مەئمون وەرگرتووە، محەممەد کوڕی سلێمانی قائدی بۆ سەرکوت کردنی ئەو ڕەوانە کرد و محەممەد کوڕی حیمادی بەربەری کردە هاورێی و فەرمانی پێدان بەشێوەیەکی لەناکاو هێرش بکەنە سەر حارس کوڕی هوشام و داود لەکۆشك. بەڵام کاتێك حارس لەم کارە ئاگادار بوویەوە، لەگەڵ داود بەگوزەر لەتەنکاوی ڕووباری سورا هێرشی کردە سەر دوژمن و شەڕێکی قورسیان دەستپێکرد و لەکۆتاییەدا بەغدادییەکان هەڵاتن.

ئەمین، فەزڵ کوڕی موسا کوڕی عیسای هاشمی وەك فەرمانداری کوفە دەستنیشان کرد و لەگەڵ سوپایەك ڕەوانەی ئەو شارەی کرد. تاهیر لەم کارە ئاگادار بوویەوە و محەممەد کوڕی عەلای لەگەڵ سوپایەك بۆ سەر ڕێگەی ئەو نارد. محەممەد کوڕی عەلا لەگوندەکانی ئەعراب ڕووبەڕووی فەزڵ بوویەوە. فەزڵ پەیامی بۆ نارد: من تەنیا گوێرایەڵی فەرمانی فەرماندەی خۆمم و بەس، هاتنی من بۆ جەنگ لەگەڵ تاهیر تەنیا بۆ فریودانی ئەمین بووە. کوڕی عەلا لەوەڵامدا پێی وت: گرنگی بەوتەکەی تۆ نادەم، ئەگەر خوازیاری فەرماندەیی تاهیریت، بگەڕێرەوە چوونکە ئەمە باشترین کارە. فەزڵ گەڕایەوە. محەممەد کوڕی عەلا وتی: وشیار بوون چوونکە لەفرت و فێڵی ئەو دڵنیا نیم.

فەزڵ جارێکی دیکە ڕووی کردە عەلا. گومانی دەکرد کوڕی عەلا ئامادەیی خۆی لەدەستداوە بەڵام بینی ئامادە و وشیارە. بەمشێوەیە شەڕێکی قورس لەنێوان ئەوان هەڵگیرسا و فەزڵ و سوپاکەی بەناچاری هەڵاتن.

زاڵبوونی تاهیر لەمەداین و دابەزینی ئەو لەسەرسەر

تاهیر رووی کردە مەداین، سوپایەکی گەورەی ئەمین لەم شارەدا ئوردووی لێدابوو. فەرماندەکەیان بەرمەکی سوپاکەی لەناو شاردا سەنگەر پێ گرتبوو و رۆژانە هاوکارییەکانیان بەدەست دەگەیشت. کاتێک تاهیر نزیک کەوتەوە، قورەیش کوڕی شبل و حسەین کوڕی عەلی مەئمونی لەپێشەوە نارد و کاتێک هاوەڵانی بەرمەکی دەنگی تەپڵەکانی سوپاکەی تاهیریان بیست، ئەسپەکانیان زین کرد و سواری بوون و بەرمەکی سوپاکەی خۆی رازاندەوە. بەڵام سوپاکەی بەتەواوی پەرێشان ببوو، هەر دەستەیەکی رێکدەخست، دەستەیەکی دیکە پەرێشان دەبوو. بەرمەکی وتی: خواوەندا لەبێ هاورێیەتی، پەنا بۆ تۆ دەبەم. بەفەرمانەدەی دواوەی سوپاکەی وت: رێگە بۆ هەڵاتنی خەڵکان بکەرەوە چوونکە ئەمانە هیچ سوودێکمان پێ ناگەیێنن. ئەوانیش کەورەی خۆیان دۆڕاندبوو، بەردەوام هەڵدەهاتن. تاهیر بێ جەنگ دەستی بەسەر مەداینەدا گرت و بەسەر ئەو دیارەدا زاڵبوو. دواتر رووی کردە سەرسەر و لەوێ پردێکی هەڵبەست و خێوەتی هەڵدا.

وەرگرتنی بەیعەت بۆ مەئمون لەمەککە و مەدینە

لەم ساڵەدا داود کوڕی عیسا کوڕی موسا کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کارگوزاری ئەمین لەمەککە ئەوی لەخەلافەت لابرد و دەستی بەیعەتی بۆ مەئمون درێژ کرد.

هۆکاری بۆ ئەم کارە ئەوە بوو هەواڵی جەنگەکانی نێوان ئەمین و مەئمون و سەرکەوتنەکانی تاهیری پێگەیشت. ئەمین نامەیەکی بۆداود کوڕی عیسا نووسی و فەرمانی پێدا مەئمون لەخەلافەت لاببات و فەرمانی پێدا دوو پەیمان نامەی جێگری خەلافەت لەکەعبە لێ بکاتەوە و رەوانەی بەغدادی بکات. کاتێک ئەم کارەی کرد، داود سەرکردەی خەڵکانی بۆ ئەم دوو پەیمان نامەیە کردە شایەت و پێی وتن: ئێوە لەو پەیمانەی رەشید لەماڵی خوا بۆ دوو کوڕەکەی وەرگرت، ئاگادارن.

لەسەر بنەمای ئەم پەیمانە ئێمە دەبێت هاوڕێی ستەملێکراو دژی ستەمکار و یاری فریودراو و دژی فریودەر بین. بینیمان و بینیتان محەممەد ستەمی لەدوو براکەی خۆی کرد و بۆ کوڕەکەی کەهێشتا شیرەخۆرەیە، بەیعەتی وەرگرت و دوو پەیمان نامەکەی لەکەعبە کردەوە و هاوشێوەی ستەمکاران سووتاندی. بەباشی دەزانم ئەمین لەسەر کار لاببەین و دەستی بەیعەت بۆ مەئمون درێژ بکەین چوونکە ستەمی لێکراوە و مافەکانی ئەوە پێشێل کراوە.

ئەوان بەم پێشنیارە رازی بوون. جارچی لەسەرەو خواری مەککە جاڕیدا و خەڵکان کۆبوونەوە. داوود لەناو خەڵکان فەرمانی خوێندەوە و محەممەد ئەمینی لەسەر کار لابرد و بۆ مەئمون بەیعەتی وەرگرت. هەروەها فەرمانێکی بۆسلێمانی کوڕی نووسی کەفەرمانداری مەدینە بوو. فەرمانی پێدا کارەکەی ئەو لەمەدینە ئەنجام بدات. سلێمانیش ئەمینی لەسەر کار لابرد و بەیعەتی بۆ مەئمون وەرگرت.،

کاتێك هەواڵی بەیعەتی سلێمان بەداود گەیشت، ئەو لەبەسرەوە رێگەی مەککەی بەرەو فارس و دواتر کرمان بڕی تا لەمەرو گەیشتە لای مەئمون و ئەوی لەچەندایەتی و چۆنایەتی بارودۆخ ئاگادار کردەوە. مەئمون لەم پێشهاتە شادمان و بەیعەتی خەڵکانی مەککە و مەدینەی بەپیرۆز لەقەڵەمدا.

ئەم بەیعەتە لەمانگی رەجەبی ساڵی ٨١١/١٩٦ زایینی وەرگیرا. ڕەشید فەرمانداری مەککە و مەدینەی پەیوەست بەشاری عەکی بەداود سپارد و پێنسەد هەزار درهەمی پێشکەش کرد و برازاکەی، عەباس کوڕی موسا کوڕی عیسا کوڕی موسای لەگەڵ ئەودا ڕەوانە کرد و وەك سەرپەرەستی ئەنجامدانی ریێ و رەسمی حەج دەستنیشانی کرد. ئەوان هاتن تا لەبەغداد پەیوەستی تاهیر بوون. تاهیر رێزی لێگرتن و لەخۆی نزیکی کردنەوە و یەزید کوڕی جەریر کوڕی یەزید کوڕی خالید کوڕی عەبدوالڵەی قەسری بوجلی وەك کارگوزاری یەمەن لەگەڵ ئەواندا ڕەوانە کرد و سوپایەکی گەورەی خستە ژێر دەستی ئەوان.

کاتێك یەزید گەیشتە یەمەن، پێشنیاری لابردنی ئەمین و خەلافەتی مەئمونی بەخەڵکان کرد و مژدەی دادپەروەری و چاکەکاری پێدان و لەکردەوەکانی مەئمون ئاگاداری کردنەوە. خەڵکانی یەمەن بەداواکەی رازی بوون و محەممەد ئەمینیان

لەسەر کار لابرد و بەیعەتیان بەمەئموندا.

یەزید ئەم هەواڵەی بۆ تاهیر و مەئمون نووسی و باشترین کردەوەی گرتەبەر و دادپەروەری کردە پیشە.

کردەوەکانی ئەمین

لەم ساڵەدا ئەمین لەدوو مانگی رەجەب و شەعبان/مارس و ئاوریل نزیك بەچوارسەد ئالآی بۆ چوارسەد فەرماندە بەست وئەوانی لەژێر ئالآی عەلی کوڕی محەممەد کوڕی عیسا کوڕی نەهیك بۆ جەنگی هەرسیمە کوڕی ئەعیەن ڕەوانە کرد. ئەوان بەرەو گۆڕەپانی جەنگ بەرێکەوتن و لەنزیك نەهرەوان لەمانگی رەمەزان/مەی، رووبەرووی سوپای دوژمن بوونەوە و تەنیا رێگەیان هەڵاتن بوو. لەم جەنگەدا عەلی کوڕی محەممەد کوڕی عیسا گرفتار و هەرسیمە ئەوی بۆ لای مەئمون نارد. دواتر هەرسیمە بەرێکەوت و لەنەهرەوان ئوردووی لێدا.

شۆڕشی سوپا دژی تاهیر و ئەمین و هاتنی ئەمین بۆ بەغداد

تاهیر لەسەرسەر مایەوە و خۆی بۆ جەنگ دژی ئەمین ئامادە کرد. سوپایەك لەلایەن ئەمینەوە بۆ جەنگی ئەو نەدەهات مەگەر ئەوەی شکستی دەخوارد. ئەمین سامانێکی زۆری بەسوپاکەی خۆی دەدا. ئەم کارە بۆسوپاییەکانی تاهیر ناخۆش بوو و پێنج هەزارکەس لەوان پەیوەستی سوپاکەی ئەمین بوون. ئەمین شادمان و مژدەی پێدان و چاکەی لەگەڵ کردن و سامانێکی زۆری لەناو ئەواندا بلأو کردەوە و فەرمانی پێدان (غالیە) بۆنێکی خۆش لەریشیان بدەن. لەبەر ئەمە ئەوانیان بەسەرکردەکانی غالیە ناوبرد و پێگەیەکی بەرزتری بەدەستەیەك لەجەنگاوەران بەخشی و ئەوانی بۆ دەسکەرە ئەلمولك و نەهرەوان ڕەوانە کرد بەڵام شەڕێکی ئەوتۆ روویننەدا. ئەمین دەستەیەك لەفەرماندەکانی بەغدادی هەڵبژارد و ئەوانی بۆ باسریە و کەوسەرییە نارد و لەناو سوپاکەی تاهیر چەندین سیخوڕی بلأو کردەوە و بەنهێنی تەماحی خستە بەردەم فەرماندەکانی تاهیر وهانیدان دژی تاهیر شۆڕش بکەن. زۆر لەوان داوای ئەمانیان لەئەمین کرد و پەیوەستی سوپاکەی بوون و دواتر

بۆ جەنگ دژی تاهیر ڕێگەی سەرسەرپیان گرتەبەر. تاهیر سوپاکەی خۆی کردە چەندین دەستە و کەسانێکی ڕاسپارد تا سوپاییەکان هان بدەن و مژدەی سەرکەوتنیان پێ ببەخشن. دواتر خۆی بەرێکەوت.

هەر دوو سوپا تا ماوەیەك لەرۆژ جەنگان و لەکۆتاییەدا سوپاکەی ئەمین شکستیان خوارد و سوپاکەی تاهیر کەل و پەل و تالانی زۆریان دەستکەوت.

ئەمین لەم ئەنجامی ئەم جەنگە ئاگادار بوویەوە و سامانێکی زۆری لەناو سەربازەکاندا دابەش کرد و هێزەکانی دەوروبەری شاری کۆکردەوە و نیشانی فەرماندەیی بەدەستەیەکیان بەخشی و پارەیەکی زۆری پێدان و بەهەرکام لەفەرماندەکان بڕێکی زۆر غالیەی بەخشی و لەناو سوپاییەکان و شەڕکەرانی ئەم فەرماندانە هیچی دابەش نەکرد. تاهیر لەم کارە ئاگادار بوویەوە و نێردراوێکی بۆ لای ئەم دەستەیە نارد و مژدەی پێدان، دڵنەوایی کردن و شتە گەورەکانی لەبەرچاوی ئەوان کەم بەها و شتە ناگرینگەکانی لەبەر چاوی ئەواندا گەورە کرد. لەمانگی زیحەججە/ ئوت سوپاکەی دژی ئەمین هاندا. بارودۆخ بۆ ئەمین دژوار بوو. ڕاوێژکارانی ئەمین پێشنیاریان کرد چاکە لەگەڵ ئەم دەستەیە بکات و دڵنەواییان بداتەوە بەڵام ئەو کارەی نەکرد و فەرمانی بەدەستەیەك لەسەربازەکاندا کەتازە پەیوەستی ببوون و لێیان دڵنیا بوو ئەو دەستەیە سەرکوت بکەن. بەمشێوەیە شەڕ لەنێوان دوو دەستەی سوپاکەی ئەمین هەڵگیرسا. تاهیر پەیك و پەیامی بۆ دەستەی سەرکوت کراو ڕەوانە کرد و بارمتەکانی ئەم دەستەی بەو مەرجەی ملکەچی فەرمانەکانی ئەوبن، ئازاد کرد.

تاهیر درێژەی بەرێگەدا و لەمانگی زیحەججە/ئوت گەیشتە باب ئەلئەنبار، دەستیان بەسەر بوستاندا گرت. لەبوستان ژمارەیەکی بەرچاو لەسوپاکەی ئەمین داوای ئەمانیان کرد و پەیوەستی سوپاکەی تاهیر بوون. تاهیر بەخشینەکانی بۆ فەرماندەکان و منداڵەکانی ئەوان زیاد کرد. زیندانییەکان لەناو زیندانەوە تونێلێکیان هەڵکەند و هەڵاتن و بەمشێوەیە بارودۆخی بەغداد شڵەژا و خراپەکاران دژی چاکەکاران ڕاپەڕین بەڵام سوپاکەی تاهیر هیچ گۆڕانێکی لەژیانی خەڵکاندا دروست نەکرد و تەنیا ڕێگەی لەخراپەکاران و نەزانەکانی ئوردووی خۆی دەگرت

تا ئەو جێگەی هەردوو لای شەڕکەر بەتەواوی بێزار بوون و شارەکەیان بوو بەوێرانە.

عەباس کوڕی موسا کوڕی عیسا کوڕی موسا ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا و پێشنیاری بەخەڵکان دەکرد بەیعەت لەگەڵ مەئمون بکەن. ئەمە یەکەم حەج بوو بانگەواز بۆ خەلافەتی مەئمون دەکرا.

جەنگی خەڵکانی ئەفریقییە لەگەڵ خەڵکانی تەرابلوس

لەم ساڵەدا باوکی عیسام و شوێنکەوتەکانی دژی ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب، فەرمانڕەوای ئەفریقییە ئالأی شۆڕشیان بەرز کردەوە. ئیبراهیم ڕووبەڕوویان بوویەوە و سەرکەوتنی بەدەست هێنا.

لەم ساڵەدا ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب، عەبدوالله کوڕی کردە فەرمانڕەوایی تەرابلوسی ڕۆژهەڵات بەڵام کاتێك هەنگاوی خستە ئەو سەرزەمینە، سوپا دژی ئەو ڕاپەڕی و دەوری ماڵەکەیان گرت و لەسەر بنەمای بەجێهێشتنی ئەو سەرزەمینە پەیمانی ئاشتییان لەگەڵ واژۆ کرد. عەبدوالله تەرابلوسی بەجێهێشت بەڵام هێشتا زۆر دوور نەکەوتبوویەوە ژمارەیەکی زۆری خەڵکان لەدەوری کۆبوونەوە. سامانێکی زۆری لەناو ئەواندا دابەش کرد و بەربەرییەکان پەیوەستی بوون. عەبدوالله بۆ هەر سوارەیەك ڕۆژانە چوار درهەم وبۆ هەر پیادەیەك ڕۆژانە دوو درهەمی دیاری کرد. بەمشێوەیە ژمارەی سوپاکەی فراوان بوو. لەگەڵ ئەوان ڕێگەی تەرابلوسی گرتەبەر و سوپاکەی تەرابلوس شکستی خوارد و عەبدوالله ڕۆشتە ناو ئەو سەرزەمینە و ئەمانی پێ بەخشین و لەوێ مایەوە. بەڵام دواتر باوکی لەکار دووری خستەوە و سوفیان کوڕی مەزای لەجێگەی ئەو دانیشاند. هۆزی هەواری تەرابلوس دژی سوفیان ڕاپەڕین و جەنگیان لەگەڵ سوپاکەی کرد. سوپای سوفیان بۆ ناو شارەکە هەڵاتن و خەڵکانی هوارە شوێنیان کەوتن. سوپای هەڵاتوو پاشەکشێی دەکرد و هاتنە ناو شارەکە. خەڵکانی هوازە دیواری شارەکەیان وێران کرد.

ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب لەم جەنگە ئاگادار بوویەوە و کوڕەکەی خۆی باوکی

عەباس عەبدوڵڵای لەگەڵ سیانزە هەزار سوار بۆ جەنگی ئەوان ڕەوانە کرد. هێزەکانی ئەو لەگەڵ بەربەرەکان ڕووبەڕوو بوونەوە. بەربەرەکان هەڵاتن و ژمارەیەکی زۆریان کوژرا. عەبدوڵڵا هاتە ناو شارەکە و سەر لەنوێ دیواری شارەکەی دروست کردەوە.

عەبدولوەهاب کوڕی عەبدولڕەحمان کوڕی ڕۆستەم لەشکستی بەربەرەکان ئاگادار بوویەوە. دەستەیەکی لەبەربەرەکان کۆکردەوە و هانیدان و ئەوانی بۆ هاوکاری بەربەرە شکست خواردووەکان ڕەوانە کرد. ژمارەیان فراوان بوو. ئەوان گەیشتنە تەرابلوس و گەمارۆیان خستە سەر شارەکە. باوکی عەباس عەبدوڵڵا کوڕی ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب، دەروازەی زەناتەی بەست و لەدەروازەی هەوارەوە جەنگی دەستپێکرد. لەجەنگ بەردەوام بوو تا ئەوەی هەواڵی مەرگی باوکی بیست. ئیبراهیم، عەبدوڵڵای وەك جێگری خۆی دیاریکردبوو. براکەی عەبدوڵڵا، زیاد الله کوڕی ئیبراهیم، پەیمانی جێگری براکەی بۆ سوپاییەکان نارد و ئەو نامەیە بۆ عەبدوڵڵای برای ڕەوانە کرا. بەربەرەکان نامە و نامەبەریان گرت وئەویان بردە لای عەبدولوەهاب کوڕی عەبدولڕەحمان کوڕی ڕۆستەم. فەرمانیدا تا کوژرانی باوکی عەبدوڵڵا بەدەنگی بەرز بەخەڵکان بڵێن. عەبدولڕەحمان کوڕی ڕۆستەم بەو مەرجە لەگەڵ عەبدوڵڵا ئاشتی کرد تەرابلوس و دەریا لەژێر دەستی عەبدوڵڵادا بێت و ناوچەکانی دیکە بۆ عەبدولڕەحمان کوڕی ڕۆستەم بێت. دواتر عەبدوڵڵا ڕێگەی قەیرەوانی گرتەبەر و خەڵکان پێشوازییان لێکرد. ئەو لەسەر تەختی فەرمانڕەوایەتی دانیشت. لەرۆژگاری ئەو ئارامی و ئاسایش باڵی بەسەر ئەو دیارەدا کێشا.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و نەوەد و حەوتی کۆچی (٨١٢ زایینی)

گەمارۆی بەغداد

لەم ساڵەدا تاهیر، هەرسیمە و زوهەیر کوڕی موسەییب، گەمارۆیان خستە سەر ئەمین لەبەغداد. زوهەیر کوڕی موسەییبی زەببی لەبورقەی کلوازی دابەزی و قەلاکوت و عارەبانە جەنگییەکانی جێگیر کرد و خەندەکی لێدا. ئەو جارنەجار کە سوپاکەی تاهیر سەرقاڵی جەنگ لەگەڵ بەغدادییەکان بوون، لەخەندەکەکەی دەهاتەدەر و عارەبانە جەنگییەکانی دەخستە کار و باجی لەبازرگانان وەردەگرت. خەڵکان سکالایان بۆ لای تاهیر بەرز کردەوە. هەرسیمە لەبەین نەهرەین دابەزی و خەندەکی بەدەوری خۆیدا هەڵکەند. عوبەیداللە کوڕی وەزاح لەشەماسییە دابەزی و تاهیر ڕۆشتە باخێك لەباب ئەلئەنبار. کاتێك تاهیر گەیشتە باب ئەلئەنبار، ئەمین پەرێشان و هەموو سامانەکەی لەنێوان شەڕکەراندا بلاو کردەوە و فەرمانی فرۆشتنی هەموو کالاکانی گەنجینەی دەرکرد. دەفرە سیمین و زێڕینەکانی شکاند و سکەی لێدا و لەناو سوپاییەکاندا بەخشییەوە. فەرمانیدا گەڕەکی حەربییە بسوتێنن. بەرادەیەك نەوت و ئاگری لەوێ بەکار برد کەژمارەیەکی زۆر لەخەڵکەکەی کوژران.

سەعید کوڕی مالك کوڕی قادم داوای ئەمانی لەتاهیر کرد. تاهیر ئەمانی پێ بەخشی و بازار و کەنارەکانی ڕووبارەی دیجلە و دەوروبەری خستە ژێر فەرمانی ئەو. فەرمانی پێدا خەندەك هەڵکەنێت و دیوار بۆ ئەو ڕێگانە دروست بکات کەدەستی بەسەردا دەگرێت. بۆ ئەنجام دانی ئەم کارە سامانێکی زۆری خستە بەر دەست. وێرانی و خاپوور بوونی بەغداد زیادی کرد و ماڵەکان چۆڵ کران. ئەمین، عەلی ئەفراە مەردی وەك فەرمادەی کۆشکی ساڵح و کۆشکی سلێمان کوڕی مەنسور لەکەنار دیجلە دەستنیشان کرد. عەلی ئەفراە مەرد ئاگری لەگەڕەك و کۆلانەکان بەردا، ماڵی خەڵکی سوتاند و وێرانی کرد و بەقەلا کوتەکان سەرقاڵی خاپور کردن بوو تاهیریش بەهەمان شێوە. تاهیر پێشنیاری بەخەڵکانی دەوروبەری

بەغداد لەرێگەی ئەنبار و دەروازەی کوفە و ناوچەکانی دیکە کرد گوێڕایەڵی فەرمانەکانی بن. خەڵکان رازی بوون. خەڵکی هەر گەڕەکێك کەملکەچی خۆیان بۆ تاهیر نیشاندا، خەندەکیان بەدەوری گەڕەکەکەیان هەڵکەند. هەرکەس بەپێشنیارەکەی تاهیر رازی نەبوو، سکی هەڵدڕی و ماڵەکەی سوتاند. بەمشێوەیە بەغداد کاول و هەوری ترس سێبەری خستە سەر بەغداد. حسەین خولەیع لەمبارەوە دەڵێت:

أتسرع الرحلة اغذاذا	عن جانبی بغداذ ام ماذا؟
اما تری الفتنة قد الفت	الی اولی الفتنة شذاذا
و انتقضت بغداذ عمرانها	عن رای لا ذاك و لا هذا
هدما و حرقا قد اباد اهلها	عقوبة لاذت بمن لاذا
ما احسن الحالات ان لم تعد	بغداذ فی القلة بغداذا

واتاکەی: ئایا کۆچ کردن لەدوو لای بەغداد دەستی پێکردووە یا چ ڕووداوێك ڕوویداوە؟ ئایا نابینیت ئاژاواچییەك چۆن ئاژاوەچییەکانی هان داوە و ئەوانی بڵاو کردۆتەوە. ئاوەدانی بەغداد لەناوچووە بێ ئەوەی شوێنکەوتەی بۆچوونی ئەم یا ئەو بێت. وێرانی و ئاگرکەوتنەوەی خەڵکان ئەوێی خاپور کردووە و ئەمە سزایەکە بەرۆکی ئەوانی گرتووە. چەندە باش دەبوو بەغداد بەم کەم و کوڕی و وێرانییەی پێی براوە، چیتر نەدەبووە بەغداد.

تاهیر ئەو گەڕەکانی ناسازگارییان دەکرد و هەروەها شاری مەنسور (بەغدادی کۆن) و بازارەکانی کەرخ و خولدی بە(دار النکث) (ماڵی پەیمان شکێنی) ناوبرد. ئەو دەستی بەسەر زەوی کەسانێك لەمناڵەکانی هاشم و سەرکردەکانی و کەسانی دیکەدا گرت کەپەیوەستی نەبوون، سامانی ئەوانی زەوت کرد و بەمشێوەیە ریسوا بوون و شکستیان خوارد. سوپاییەکانیش چیتر توانای جەنگیان نەما و خراپەکاران و پێ پەتییەکان و هەلاتووانی زیندانەکان و دز و گیرفان بڕەکان و دەستفرۆشەکان، سامانی خەڵکیان تالأن کرد.

تاهیر بێ ئەوەی لاوازی لەخۆی نیشان بدات، دوژمنانی سەرکوت دەکرد. عەلی ئەفراه مەرد فەرماندەی کۆشکی ساڵح داوای ئەمانی کرد. تاهیر ئەمانی پێ

بەخشی و سوپایەکی گەورەی ڕەوانە کرد. عەلی لەجومادی الاخرەی ئەم ساڵە/ فەوریە، ئەوەی لەژێر دەستیدا بوو، تەسلیمی تاهیری کرد. محەممەد کوڕی عیسا فەرماندەی پاسەوانەکان کە بۆ هاوکاری ئەمین هەوڵی دەدا، چۆکی دادا. کاتێك ئەم دووانە ملکەچی فەرمانەکانی تاهیر بوون، ئەمین لەلەناوچوونی خۆی دڵنیا بوو. پێ پەتی و دەستفرۆش و سەربازەکانی دیکە هێرشیان کردە سەر کۆشکی ساڵح و شەڕێکی قورس دەستیپێکرد. ژمارەیەکی زۆر لەسوپاکەی تاهیر کوژران و دەستەیەك لەفەرماندەکانیشیان لەناو چوون. پێشتر و دوای ئەم شەڕە، هیچ جەنگێك بەم ئەندازەیە زیانی لەسوپاکەی تاهیر نەدا.

تاهیر بۆ سەرکردەکانی هاشمی و کەسانی دیکە نامەی نووسی و ئەمانی پێ بەخشین و پێشنیاری بەیعەتی مەئمونی پێکردن. دەستەیەك لەوان وەك عەبدوالله کوڕی حومەید کوڕی قەحتەبە و براکانی، مناڵەکانی حەسەن کوڕی قەحتەبە، یەحیا کوڕی عەلی کوڕی ماهان و محەممەد کوڕی باوکی عەباسی تائی بەپێشنیارەکەی ڕازی بوون. دەستەیەکی دیکەیش نامەیان بۆ تاهیر نووسی.

ئەمین دوای کارەساتی کۆشکی ساڵح، سەرقاڵی خۆشی و ڕابواردن بوویەوە (لەوەی سەرکەوتنی بەدەست هێناوە). کاروبارەکانی بە محەممەد کوڕی عیسا کوڕی نەهیك و هەرش سپارد. شۆڕشگێران و خراپەکارانی هاوڕێی ئەوان بەئەندازەیەك لەم و لەو دزییان کرد کەپێشتر وێنەی نەبینراوە.

لێرەدا، هەرکەس هێزی بوو لەبەغداد ڕۆشتەدەر. هەرکات کەسێك مەبەستی ڕۆشتنەدەرەوەی دەکرد، ئەمانی بۆ خۆی و کەسەکانی دەویست. هەرکام لەوان نیشانەی ئەم ئایە بوو: ((لەنێوان ئەوان دیوارێك لێ دەدرێت کەدەروازەیەکی هەیە: لەناوەوەی لێخۆشبوونە و ڕۆشتنەدەر لێی، سزای بەدواوە دێت.)) دەستەیەکیش بەبیانوی ڕۆشتن بۆ ماڵی خوا، بەغدادیان بەجێهێشت. شاعیرێك سەبارەت بەوان دەڵێت:

اظهروا الحج و ما ينوونه — بل من الهرش يريدون الهرب

كم اناس اصبحوا فی غبطة — و كل الهرش عليهم بالعطب

واتاکەی: وا نیشانی خەڵکان دەدەن کەدەڕۆنە ماڵی خوا، بەڵام ئەوە

مەبەستەکەیان نییە بەڵکو خوازیاری هەڵاتن لەهەڕشن. زۆر لەخەڵکان حەسرەتی ئەو کەسانە دەخۆن کەبەدەستی هەڕش گیانی لێ سەندراوە.

یەکێك لەگەنجەکانی بەغداد وتی:

بکیت دما علی بغداذ لما　　　فقدت غضارة العیش الانیق

تبدلنا هموما من سرور　　　و من سعة تبدلنا بضیق

اصابتنا من الحساد عین　　　فأفنت اهلها بالمنجنیق

فقوم احرقوا بالنار قسرا　　　و نائحة تنوح علی غریق

و صائحة تنادی: و اصباحا　　　و باکیة لفقدان الشفیق

تفر من الحریق الی انتهاب　　　مضمخة المجاسد بالخلوق

و سالبة الغزالة مقلتیها　　　مضاحکها کلالاء البروق

حیاری هکذا و مفکرات　　　علیهن القلائد فی الحلوق

ینادین الشفیق و لا شفیق　　　وقد فقد الشقیق من الشقیق

و مغترب قریب الدار ملقی　　　بلا راس بقارعة الطریق

توسط من قتالهم جمیعا　　　فما یدرون من ای الفریق

فما ولد یقیم علی ابیه　　　و قد فر الصدیق عن الصدیق

و مهما أنس من شیء تولی　　　فانی ذاکر دار الرقیق

واتاکەی: بۆ بەغداد خوێن گریام کاتێك سەرسەوزی ژیانی لەدەستدا. شادی ئێمە رەنگی پەژارەی لێ نیشت و لەفراوانی گرفتاری تەنگی بووین. حەسرەت خۆران ژەهری خۆیان بەئێمە ڕشت و خەڵکی بەغدادیان بەقەڵاکوت، سەرکوت کرد. دەستەیەکیش بەزۆر بوونە خۆراکی ئاگر و ژنە پرسەگێڕەکان بۆ خنکاوەکانی خۆیان دەگرین. ژنێك لەبەرەبەیان دەنگی ناڵە بەرز دەکاتەوە و ژنێك بۆ لەدەست دانی خۆشەویستی فرمێسك لەچاو دەبارێنێت. زۆر ژنی جوان و خەرامان بەجل و بەرگی دڕاو و خوێناوی خۆی نیشان دەدات. ئەگەری هەیە ژنێك لەترسی ئاگر پەنا بۆ تالانی ببات و باوکی بەرەو ئاگر هەڵدێت (لەبەر هەژاری) کچێکی جوان کەدەتوت چاوی کارمامزی فڕاندووە و ددانەکانی هاوشێوەی کارەبا دەبریسکایەوە و ملوانکەی لەملدایە، یا سەرگەردانە یا ئەندێشە دەکات، ئەو

بانگی خۆشەویستەکانی خۆی دەکرد بەلاّم چ سوود کەخۆشەویستەکانی خۆی لەدەست داوە. دەستەیەك سەرقاڵی جەنگن وکەس نازانێت کێ لەگەڵ کێ دەجەنگێت و کێ بەرۆکی کێی گرتووە. منالّ باوکی خۆی ناناسێت و هاوریّ لەهاوریّ رادەکات. هەر پێشهاتێکی رابردوو لەبیر بکەم، هەرگیز مالّی کۆیلە فرۆشەکان لەبیر ناکەم.

جەرەمی قەسیدەیەکی درێژی سەد و بیست دێری هۆنیوەتەوە کەئاماژە بەهەموو روداوەکانی جەنگی بەغداد دەکات بەلاّم لەبەر زۆری ئەم قەسیدەیە، لەئاماژەدان پێی چاوم پۆشی.

دەلّێن: سەرکردەیەك لەخەلّکانی خوراسان و لەهاوەلاّنی تاهیر (یەکێك لەبوێرەکان) رۆژێك رووی کردە گۆرەپانی جەنگ. دەستەیەکی پیّ پەتی بینی بیّ ئەوەی کەرەستەی جەنگیان پیّ بێت. بەشەرکەرانی هاورێی وت: کەس دژی ئێمە ناجەنگێت مەگەر ئەمانە کە بەسووکیان دەزانین. بەوەلاّمدا پێیان وت: ئەمانە بەلاّن. سەرکردە وتی: هاوار لەئێوە، بەم هەموو کەرەستەی جەنگەی پێتانە، لەدەست ئەمانە رادەکەن. ئەوانە کەی دەتوانن بیّ قەلّغان و کەرەستەی جەنگ رووبەرووی ئێوە ببنەوە.

ئەمەی وت و هێرشی کردە سەر یەك لەوان. چەرمێکی رەشی قیراوی هاوشێوەی قەلّخان بەدەستەوە گرتبوو و لەژێر بالّی قۆچەقانییەکی (بەرد هاوێژ) حەشاردابوو. سەرکردە هەر تیرێکی بۆ دەهاویشت بەر قەلّغانەکەی دەکەوت و لەبەردەمیا دەکەوتە خوار. ئەو تیرەکانی هەلّدەگرتەوە و هەلّدەهات و لەرێگەدا هاواری دەکرد: یەك پشیز، یەك پشیز. یانی پشیزێکی بەدەست هێناوە کەبەهای یەك تیرە. ئەو دووانە بەمشێوەیە لەجەنگ بەردەوام بوون و تیری سەرکردەی خوراسانی تەواو بوو. ئەوسا ئەو پیّ پەتییە بەقۆچەقانییەکەی دەستی، هێرشی کردە سەر سەرکردە. بەردێکی خستە ناو قۆچەقانییەکەی و هاویشتی. چاوی ئەوی نیشانە گرت و بەهاویشتنی بەردێکی دیکە، ئەوی خستە سەر زەوی. سەرکردەی خوراسانی دۆراو، لەکاتێکدا هەلّدەهات، هاواری دەکرد: ئەمانە بەشەر نین.

کاتێك تاهیر لەم شەڕە ئاگادار بوویەوە، قاقا پێکەنی. لەبەر ئەوەی تاهیر لەم شێوە جەنگە زیانی بینیبوو و ژمارەیەکی زۆر لەسوپاکەی لەکۆشکی ساڵح کوژران، فەرمانیدا ماڵی دوژمنان لەنێوان دیجلە و شوێنی کۆیلە فرۆشەکان و دەروازەی شام و کوفە تا گەڕەکی سەرات و ڕەبس حومەید و ڕووباری کەرخایا بسووتێنن و خاپوری بکەن. کاتێك تاهیرییەکان ماڵێکیان وێران دەکرد، کەسەکانی ئەمین دەرگا و سەقفی ماڵەکەیان هەڵدەگرت و ئەمە بەلای خاوەن ماڵەوە نەشیاو بۆ بەخشین بوو. شاعیرێك لەناو ئەوان دەڵێت:

لنا کل یوم ثلمة لا نسدها	یزیدن فیما یطلبون و ننقض
اذا هدوما دارا اخذنا سقوفها	و نحن لاخری غیرها نتربص
فان حرصوا یوما علی الشر جهدهم	فغوغاؤنا منهمن علی الشر احرص
فقد ضیقوا من ارضنا کل واسع	و صار لهم اهل بها و تعرص
یثیرون بالبطل القنیص، فان بدا	لهم وجه ضید من قریب تقنصوا
لقد افسدوا شرق البلاد و غربها	علینا فما ندری الی این نشخص
اذا حضروا قالوا بما یعرفونه	و ان لم یروا شیئا قبیحا تخرصوا
و ما قتل الابطال مثل مجرب	رسول المنایا لیله یتلصص

واتاکەی: هەر ڕۆژ کەلێنێك لەئێمەدا دروست دەبێت و توانای گرتنیمان نییە. ئەوان بۆ مەبەستەکەی خۆیان زێدەڕۆیی دەکەن و ئێمە کەم بوونەوە. هەرکات ماڵێك وێران دەکەن، ئێمە سەقفەکەی هەڵدەگرین و دووبارە چاوەڕوانی تالأنییەکی دیکەین. ئەگەر ئەوان (تاهیرییەکان) لەسەر ئاژاوە پێداگری بکەن، خراپەکارانی ئێمە بۆ ئاژاوە لەوان تەماحکارترن. هەموو پانتاییەکانی سەرزەمینەکەمانیان لێ تەسك کردووین و لەهەر شوێنێکی ماڵێکیان بۆ خۆیان دروست کردووە. تاهیرییەکان بەلێدانی تەپڵ نێچیر دەبزوێنن و ئەگەر لەنزیکی نێچیرێکیان بینی، ڕاوی دەکەن. ئەوان ڕۆژهەلأت و ڕۆژئاوای سەرزەمینەکەی ئێمەیان وێران کرد و نازانین ڕوو لەکوێ بکەین. ئەگەر ئامادە بن، ئەوەی دەیزانن، دەیهێننە سەرزمان و ئەگەر کارێکی قێزەون نەبینن، بوختان هەڵدەبەستن. هەرگیز نوێنەری شەو کەبەدزییەوە دێت، هاوشێوەی خاوەن ئەزمونی ئەوان پاڵەوانەکان لەخاك و خوێندا

ئاگەوزێنێت.

کاتێك تاهیر بینی لەگەڵ ئەمەیشدا ملکەچی فەرمانەکانی نابن، ڕێگەی بازرگانی کردن لەگەڵ ئەوانی گرت و نەیهێشت خواردەمەنییان پێ بگات و گرفتاری کردن. کەشتییەکانی بۆ فورات گەڕاندەوە کەباریان بۆ ئەو ناوچەیە دەبرد. ئەم کارە بۆ ئەوان دژوار بوو. نرخی شتومەك بەرز بوویەوە. ئەمین فەرمانیدا سامانی خەڵکان بگرن و بیفرۆشن و دەستەیەك لەکەسەکانی خۆی بۆ ئەم کارە راسپارد. ئەم دەستەیە شەو و رۆژ هێرشیان دەکردە سەر ماڵی ئەو کەسانەی خورادەمەنییان پاشەکەوت کردبوو. بەمشێوەیە بەدگومانی یەخەی دەستەیەکی دیکەی گرت.

شەڕێکی دیکە لەدەرب ئەلحجارە روویدا و ژمارەیەکی زۆر لەهاوەڵانی تاهیر کوژران. شەڕێکی دیکە لەشەماسییە روویدا و تیایدا حاتەم کوڕی سەقەر لەگەڵ دەستەیەك لەخراپەکاران و ئاژاوەچییەکان بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو هێرشیان کردە سەر عوبەیدالله کوڕی وەزاح. عوبەیدالله کەئاگادار نەبوو، هەڵات و حاتەم دەستی بەسەر شەماسییەدا گرت. هەرسیمە بۆ هاوکاری عوبەیدالله هاتە گۆڕەپانی جەنگ و بەدەستی یەکێك لەهاوەڵانی ئەمین دیل کرا. ئەم سەربازە نەیدەزانی کێی ئەسیر کردووە. یەکێك لەهاوەڵانی هەرسیمە هێرشی کردە سەریان و هەرسیمەی رزگار کرد بەلاّم لەکۆتاییدا هاوەڵانی هەرسیمە هەڵاتن و بۆ ماوەی دوو رۆژ دەستیان لەجەنگ هەڵگرت.

کاتێك تاهیر لەم پێشهاتە ئاگادار بوویەوە، لەسەرەوەی شەماسییە پردێکی هەڵبەست و هاوەڵانی خۆی بۆ جەنگی دوژمن ڕەوانە کرد. ئاگری شەڕێکی ماڵوێرانکەر بڵێسەی سەند تا ئەوەی سوپاکەی ئەمین شکستی خوارد و سوپاکەی عوبەیدالله کوڕی وەزاح بۆ شوێنەکەی خۆیان گەڕانەوە و ماڵەکانی ئەمینیان لەخەیزەرانییە سوتاند. ئەمین بۆ دروست کردنی ئەم ماڵانە بیست هەزار درهەمی خەرج کردبوو. لەم جەنگەدا ژمارەیەکی زۆر لەخراپەکاران کوژران و بەمشێوەیە هێزی ئەمین کەمی کرد و لە لەناوچوونی خۆی دڵنیا بوو. عەبدوالله کوڕی خازم کوڕی خوزیمە لەترسی ئەمین بۆ مەداین هەڵات. پێشتر خراپەکارانی

بەغداد هێرشیان کردبووە سەر. ئەو لەمەداین مایەوە. دەڵێن: لەبەر ئەوە هەڵات چوونکە تاهیر نامەی بۆ نووسی و ئاگاداری کردەوە ئەگەر نەڕوات دەست بەسەر زەوی و سامانەکەیدا دەگرێت.

هەرش (یەکێك لەسەربازەکانی ئەمین) لەگەڵ دەستەیەك لەهاوەڵانی خۆی پەنای بردە دوورگەی عەباس کە لەجەنگ بەدوور بوو. دەستەیەك لەشەڕکەرانی تاهیر بۆ جەنگی ئەوان بەرێکەوتن بەڵام هەرش توانی شکستیان پێ بێنێت. تاهیر سوپایەکی دیکەی بۆ هاوکاری سەربازەکانی نارد و شەڕێکی قورسیان لەگەڵ هەرش دەستپێکرد و ژمارەیەکی زۆر لەوان لەناو ئاودا خنکان.

سەرئەنجام ئەمین رۆژێك بێزار بوو، وتی: حەزم دەکرد خواوەند ئەم دوو دەستەی لەناو دەبرد تا خەڵکان روخساری ئاسایش و ئارامی ببینن. ئەم دوو دەستەیە دوژمنەکانی منن چوونکە دەستەیەك خوازیاری سامانی منە و دەستەیەك خوازیاری پێگەکەی من. هێزی ئەمین کەمی کرد و سوپاییەکانی بڵاو بوونەوە و لەسەرکەوتنی تاهیرییەکان دڵنیا بوو.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا عەباس کوڕی موسا کوڕی عیسا لەلایەن تاهیر و بەفەرمانی مەئمون رێ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا مۆتەمەن کوڕی ڕەشید و مەنسور کوڕی مەهدی ڕۆشتنە خوراسان بۆ لای مەئمون. مەئمون مۆتەمەنی بۆ جەرجان ڕەوانە کرد.

لەم ساڵەدا گرانی لەئاندۆلۆس هاتە ئاراوە بەشێوەیەك خەڵکان بەیانییان دەکردە شەو و تەنیا بەکەمێك خواردن رێگەیان لەبرسیەتی خۆیان دەگرت.

لەم ساڵەدا وەکیع کوڕی جەراحی روئاسی لەفید کاتێك گەڕانەوە لەماڵی خوا، مرد. بەقیە کوڕی وەلیدی حیمسی کەساڵی لەدایك بوونی ١٢٠ کۆچی/٧٣٧ زایینی بوو، مرد. محەممەد کوڕی مەلیح کوڕی سلێمانی ئەسلەمی و موعاز کوڕی موعاز باوکی موسەنای عەنبەری لەتەمەنی حەفتا و حەوت ساڵی، مردن.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و نەوەد و هەشتی کۆچی (٨١٣ زایینی)

زاڵبوونی تـاهیر بەسەر بەغداد

لەم ساڵەدا خوزەیمە کوڕی خازم پەیوەندی خۆی لەگەڵ ئەمین پچڕاند و پەیوەستی تاهیر بوو. هەرسیمە لەڕۆژهەڵاتەوە ڕێگەی بەغدادی گرتەبەر.

تاهیر پەیامی بۆ خوزەیمە نارد ئەگەر من لەگەڵ ئەمین پەیمانی ئاشتی ببەستم لەگەڵ ئەوەی هاوکاری منت نەکردووە بەڵام بەخششەکانی خۆم لەتۆ درێغ ناکەم و پشتگوێت ناخەم. خوزەیمە بەپێشنیارەکەی تاهیر ڕازی بوو و ملکەچی خۆی نیشاندا. بەتاهیری وت: ئەگەر تۆ لەبەشی ڕۆژهەڵاتی بەغداد و لەجێگەی هەرسیمە دادەبەزی، ئەمین بەفەرمانەکانت ڕازی دەبوو چوونکە هەرسیمە بەکەسێکی بڕواپێکراو نازانێت. لەلایەکی دیکە ئەمین لەخەڵکان دەترسێت ئەگەر بەفەرمان بردن لەتۆ ڕازی ببێت، خوێنی بڕێژن. ئەمە هیچ ڕێگەیەکی نییە مەگەر ئەوەی دەستەیەك بۆ پشتیوانی کردنی ئەو ڕەوانە بکرێت.

تاهیر لەنامەیەکدا ناتەوانی هەرسیمەی بیرخستەوە و سەرکۆنەی کرد، پێی وت: سوپاییەکانت کۆکردەوە و سامانەکانت بەفیڕۆدا و لەهێرش کردنە سەر سوپای دوژمن خۆت بەدوور دەگریت. ڕێگەم بۆ تۆ تەخت کرد. پردەکانم هەڵبەست و دڵنیام دوو کەس دژایەتی تۆ ناکەن، ئاگری جەنگ هەڵگیرسێنە و پێشڕەوی بکە.

هەرسیمە وتارەکەی تاهیری خوێندەوە و فەمانبەری هەڵبژارد. تاهیر خوزەیمەی لەم گفتوگۆیە ئاگادار کردەوە و دەستنوسێکی هاوشێوەی بۆ محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عیسا، پارێزەری پردە (بەنوێنەرایەتی ئەمین کە بەشێوەیەکی نهێنی پەیوەستی تاهیر ببوو) ڕەوانە کرد. لەشەوی چوارشەممە، هەشتی موحەڕەم/ هەشتی دێسامبەر خوزەیمە و محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عیسا هێرشیان کردە سەر پردی دیجلە و وێرانیان کرد و محەممەد ئەمینیان لەخەلافەت دوور خستەوە.، سوپای ئوردوگای مەهدی ئارام بوونەوە و دەستیان لەجەنگ هەڵگرت

بەڵام هەرسیمە یەك هەنگاو نەڕۆشتە پیش (لەوان دەترسا) تا ئەوەی دەستەیەك لەسەرکردەکان سوێندیان بۆ خوارد و بەمشێوەیە هەرسیمە ڕۆشتە لایان. حسەین خولەیع لەمبارەوە هۆنراوەیەکی هەیە:

علینا جمیعا من خزیمة منة — بها اخمد الرحمن نائرة الحرب
تولی امور المسلمین بنفسه — فذب و حامی عنهم اشرف الذب
ولولا ابو العباس ما انفك دهرنا — یبیت علی عتب و یغدو علی عتب
خزیمة لم یذکر له مثل هذه — اذا اضطربت شرق البلاد مع الغرب
اناخ بجسری دجلة القطع و القنا — شوارع و الارواح فی راحة العضب

واتاکەی: هەمووان سپاسی خوزەیمەمان لەسەر شانە چوونکە خواوەند ئاگری جەنگی بەهۆی ئەوەوە دامرکاند. ئەو کاروباری موسوڵمانانی ڕێکخست و بەباشترین شێوە بەرگری لێکردن. ئەگەر باوکی عەباس نازناوی خوزەیمە نەدەبوو، ڕۆژگاری ئێمە یەك لەدوای یەك شیاوی سەرکۆنە کردن بوو. ئاوا پێشهاتێك لەکاتی پەرێشانی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا بۆ خوزەیمە دیارینەکراوە (ناوی چاکەی بۆ ئەو بەدواوە نەبووە) لەنێوان دوو پردی دیجلە ڕمەکانی بەرز کردەوە و گیانەکانی بەدەستی تورەیی سپارد.

بۆ ڕۆژی دواتر تاهیر رووی کردە مەدینە و کەرخ و لەوێ جەنگێکی ماڵوێرانکەری خستە گەڕ. ئەو لەم جەنگەدا پاشەکشێی بەهەمووان کرد و دوژمن پەنای بۆ کەرخ برد. تاهیر لەکەرخ رووبەروویان بوویەوە و بەشێوەیەك شکستی پێهێنان، تەنیا ڕێگەچارەیان بەهەڵاتن دەزانی بێ ئەوەی هیچ شتێك ببینن. تاهیر شمشێر بەدەست ڕۆشتە ئەوێ و فەرمانیدا جاڕ بدەن: هەرکەس لەماڵەکەی خۆی بمێنێتەوە، ئەمانی هەیە. ئەو لەبازاری کەرخ و کۆشکی وەزاح بەئەندازەی پێویست سەربازی دانا مەبەستی هێرش کردنە سەر شاری مەنسور (بەغدادی کۆنی) کرد و دەوری شارەکە و کۆشکی زوبەیدە و خولد و باب ئەلجسری تا دەروازەی شام و خوراسان و کوفە و بەسرە و کەنارەکانی سورات تا شوێنی ڕژانی دیجلەی گرت.

حاتەم کوڕی سەقر و هەرش و ئەفریقاییەکان لەجەنگ دژی تاهیر بەردەوام

بوون. تاهیر کۆشکی زوبەیدە و خولدی وێران کرد. ئەمین، دایکی و منداڵەکانی بۆ شاری مەنسور برد و لەرێگە سەربازەکان، کۆیلە و کەنیزەکانیان لێیان جیابوونەوە و کەس گرنگی بەکەس نەدەدا. خراپەکاران و کەسانی پەستیش بلاّوەیان لێکرد. ئەمین لەشاری مەنسور خۆی شاردەوە. تاهیر دەوری شارەکەی گرت و دەستی بەسەر دەروازەکاندا گرت. عەمرۆ ئەلوەراق ئەم هەواڵەی بیست. ئەو داوای پیاڵەیەك مەی کرد و ئەم هۆنراوەی هۆنییەوە:

خذها فللخمرة اسماء   لها دواء و لها داء

یصلحها الماء اذا اصفقت   یوما و قد یفسدها الماء

و قائل کانت لهم وقعة   فی یومنا هذا و اشیاء

قلت له: انت امرؤ جاهل   فیك عن الخیرات ابطاء

اشرب و دعنا من احادیثهم   یصطلح الناس اذا شاؤوا

واتاکەی: بگرە چوونکە مەی چەندین ناوی هەیە. هەم دەردی هەیە و هەم دەرمان. کاتێك روون و بەتام بێت، ئاو جوانی دەکات و هەندێ کات ئاو بێ تامی دەکات. کەسێك وتی ئەمڕۆ جەنگ (ئاماژەیە بۆ رووداوەکانی بەغداد) و کاری تریان کردووە. پێم وت تۆ پیاوێکی نەزانیت و لەکارە چاکەکان دوور کەوتوویتەوە. بخۆرەوە و ئێمە لەگفتوگۆ سەبارەت بەوان ئاسوودە بکە چوونکە خەڵکان هەرکات بیانەوێت، رێگەی سازان دەگرنەبەر.

ئیبراهیم کوڕی مەهدی دەڵێت کاتێك تاهیر لەشارەکە گەمارۆی خستە سەر ئەمین، ئەو لای ئەمین بووە. دەڵێت: شەوێك ئەمین رۆشتەدەر تا رێگە چارەیەك بۆ ئەم کێشەیە بدۆزێتەوە. رووی کردە کۆشکەکەی خۆی لەخولد. کەسی بەدوای مندا نارد و رۆشتمە لای. وتی: جوانی ئەم شەو و جوانی مانگ لەئاسمان و تیشکی ئەو لەکەنارەکانی دیجلە دەبینی؟ کەمێك بادە دەخۆیتەوە؟ وتم: فەرمان فەرمانی تۆیە. مەی خواردەوە و دەرخواردی منیشیدا. دواتر ئاوازێکم بۆ خوێند کەدەمزانی حەزی لێیەتی. ئەمین پێی وتم: لەگەڵ گۆرانیبێژێکی دیکەدا چۆنیت؟ وتم: نیازم پێی نییە. فەرمانیدا کەنیزێکیان بەناوی زەعف هێنا. ناوەکەی ئەوم بەخراپە لێکدایەوە. سەرقاڵ بووین کەئەمین بەکەنیزەکەی وت: بخوێنە. کەنیز ئەم

هۆنراوەی جوعدی خوێند:

کلیب لعمری کان اکثر ناصرا   و ایسر حرما منك ضرج بالدم

واتاکەی: سوێند بەگیانی خۆم کولەیب (لەگەورەکانی عەرەب) زیاتر لەتۆ یار و هاوەڵی نەبوو. گوناحی ئەو کەمتر بوو بەڵام لەناو خوێنی خۆیدا گەوزا.

ئەمین ئەم گۆرانییەی پێ ناخۆش بوو، بەخراپی لێکی دایەوە و وتی: گۆرانییەکی دیکە بخوێنەوە. ئەو کەنیزە ئەمەی خوێند:

ابکی فراقهم عینی فأرقها   ان التفرق للاحباب بکاء

ما زال یعدو علیهم ریب دهرهم   حتی تفانوا و ریب الدهر عداء

واتاکەی: دووری ئەوان چاوەکانمی پڕفرمێسك کرد و خەوی لەچاوەکانم ڕفاند. جیابوونەوە لەیاران گریان هێنەرە. زیانی ڕۆژگارەکان بەردەوام هێرشی کردە سەریان تا لەناوچوون و زیانەکانی ڕۆژگار بەردەوام هێرش دەکەن.

لەم کاتەدا ئەمین بەکەنیزەکەی وت: نفرین لەتۆ، ئایا گۆرانییەکەی دیکە نازانیت؟ کەنیز وەڵامی دایەوە: ئەوم خوێند کەگومانم دەکرد پەسەندی دەکەیت. دواتر ئەم گۆرانییەی خوێند:

اما ورب السکون و الحرك   ان المنایا کثیرة الشرك

ما اختلف اللیل و النهار و لا   دارت نجوم السماء فی الفلك

الا لنقل النعیم من ملك   قد زال سلطانه الی ملك

و ملك ذی العرش دائم ابدا   لیس بفان و لا بمشترك

واتاکەی: سوێند بەخوای ئارامی و جووڵە، مەرگ چەندین داوی هەیە. هاتوچۆی شەو وڕۆژ و سورانی ئەستێرەکانی کاکێشان بۆ ئەوەیە کەپێگەی پاشایەتی لەپاشایەك، بۆ پاشایەکی دیکە بگوازرێتەوە و تەنیا فەرمانڕەوایی خواوەند هەڵگری پاشایەتی هەمیشەییە و لەناو ناچێت و کەس شەریکی نییە.

ئەمین ڕووی کردە کەنیزەکە و وتی: هەستە، نەحلەتی خوا لەتۆ بێت. کەنیز هەستا و ڕۆشت. ئەمین پیاڵەیەکی بلورینی خۆش کردی لەبەردەم ئەودا دانابوو کەپێیان دەوت (رب ریاح) کەنیز قاچی خلیسکا و بەر پیاڵەکە کەوت و شکاندی. ئەمین وتی: هاوار لەتۆ ئەی ئیبراهیم! ئەم کەنیزە بۆ هات و ئەم پیاڵە بۆ شکا؟

سوێند بەخوا گومان دەکەم ژیانی من کۆتایی هاتووە. وتم: خواوەند فەرمانڕەوایەتیت پایەدار بکات و دوژمنت لەناو ببات. هێشتا کۆتاییمان بەگفتوگۆکەمان نەهێنابوو، بیستمان: ئەو کارەی راوێژتان لەبارەوە دەکرد، کۆتایی پێهات. ئەمین وتی: ئەی ئیبراهیم! تۆیش ئەوەت بیست کەمن بیستم؟ وتم: هیچم نەبیست (لەکاتێکدا بیستبووم) وتی: لای رووبارەوە هیچ نابیستیت؟ لەرووبارەکە نزیك بوومەوە بەلام هیچم نەبینی. دانیشتین و درێژەمان بەگفتوگۆدا بەلام دووبارە ئەو دەنگە بیسترایەوە. ئەمین خەمبار هەستا و بۆ کۆشکەکەی گەڕایەوە. یەك دوو شەو زیاتری نەخایاند کەدایکی لەپرسکەیدا دانیشت.

کوژرانی ئەمین

کاتێك ئەمین ڕۆشتە شاری مەنسور و تاهیر دەستی بەسەر بازارەکانی کەرخ و دەوروبەریدا گرت و لەشارەکە مایەوە، فەرماندە و سەرکردەکانی ئەمین زانیان توانای بەرگری کردنیان نییە، لەزاڵبوونی تاهیر ترسان. محەممەد کوڕی حاتەم کوڕی سەقر و محەممەد کوڕی ئیبراهیم کوڕی ئەغلەبی ئەفریقی و دەستەیەکی دیکە هاتنە لای ئەمین و وتیان: بارودۆخ بەم شێوەیە کەدەیبینی. بۆچوونی خۆمان دەخەینە بەردەم تۆ، لێکۆڵینەوەی لیَ بکە و لەبڕیاری خۆت ئاگادارمان بکەرەوە هیوادارین خێر و خۆشی بەدواوە بێت. ئەمین وتی: بۆچوونی ئێوە چییە؟ وتیان: خەڵکان لەدەوری تۆ بلاوەیان لێکردووە و دوژمنان دەوریان گرتوویت. تەنیا حەوت هەزار ئەسپی ڕەسەن بۆ تۆ ماوەتەوە. بۆچوونی ئێمە ئەوەیە حەوت هەزار کەس لەسەربازە بوێرەکانت هەڵبژێریت و سوار لەسەر ئەسپەکان شەوانە لەیەکێك لەدەروازەکان بڕۆیتەدەر. بەخواستی خوا کەس لەبەرابەر ئێمە خۆڕاگری ناکات. ئێمە دەڕۆین تا دەگەینە جەزیرە و شام و لەوێ باج وەردەگرین و لەسەرزەمینێکی بەربلاو فەرمانڕەواییەکی تازە بنیات دەنێین. لەم کاتەدا خەڵکان لەدەوری تۆ کۆدەبنەوە و سوپاییەکانت چیتر شوێن پێی تۆ هەڵناگرن.

ئەمین وتی: بۆچوونێکی پەسەندە و مەبەستی ئەنجامدانی کرد. تاهیر لەم گفتوگۆیە ئاگادار بوویەوە. (سیخوڕەکانی ئەو لەهەموو شوێنێکدا بوون) ئەو

بەسلێمان کوڕی مەنسور و محەممەد کوڕی عیسا کوڕی نەهیك و سندی کوڕی شاهەك نامەیەکی لەم شێوەی نووسی: سوێند بەخوا ئەگەر لەم مەبەستەی پەشیمانی نەکەنەوە، هیچ زەوییەکتان بۆ ناهێڵمەوە و جگە لەکوشتنتان هیچ مەبەستێکی دیکەم نابێت.

ئەم دەستە ڕۆشتنە لای ئەمین و پێیان وت: لەمەبەستەکەت ئاگادار بووینەوە. سوێند بەخوا و بەگیانی تۆ، ئەم دەستەی ئەم بۆچوونەیان پێشنیار کردووە، تەنیا دەستەیەك خراپەکارن کەزەختی گەمارۆ بۆ ئەم کارە ناچاری کردوون و دەزانن لای براکەت و تاهیر ئەمانیان پێ نادرێت چوونکە لەجەنگ دژی ئەوان بەردەوام بوون. ئێمە لەگیانی تۆ دڵنیا نین ئەگەر لەگەڵ ئەوان بڕۆیت، دەترسین زیندانیت بکەن و سەرت لەجەستە جیا بکەنەوە و بیکەنە بەڵگە و هۆکارێك بۆ وەرگرتنی ئەمانی خۆیان. چەندین بەڵگەیان بۆ وتەکانی خۆیان هێنایەوە. ئەمین وتەکانی ئەوانی پشتراست کردەوە و رازی بوو داوای ئەمان بکات و بڕواتەدەر. ئەم دەستەیە پێیان وت: تۆ تەنیا رابواردن و خۆش گوزەرانیت دەوێت و براکەت ئەم نیازانەت دابین دەکات و پێگەیەکی تایبەتت پێ دەبەخشێت و ئەوەی دڵت بخوازێت، بۆتی ئامادە دەکات و هیچ زیانێك لەو بەتۆ ناگات. ئەمین ئەم بۆچوونەی پەسەند کرد وبڕیاریدا تەسلیمی هەرسیمە کوڕی ئەعیەن ببێت.

ئەو دەستەی پێشنیاری ڕۆشتن بۆ شامیان پێکرد، هاتنە لای ئەمین و وتیان: ئەگەر بەپێشنیارەکەی ئێمە رازی نابیت و بەپێشنیاری ئەم کاسە لێسانە رازی دەبیت، باشترە تەسلیمی تاهیر ببیت نەك هەرسیمە کوڕی ئەعیەن. ئەمین وتی: تاهیرم خۆش ناوێت چوونکە لەخەودا بینیم لەسەر دیوارێکی خشتی بەرز وەستابووم. بناغەی ئەم دیوار پان و هیچ دیوارێکم بەپانی ئەم دیوارە نەبینیبوو. جل و بەرگی ڕەشم پۆشیبوو و شمشێرم بەکەمەرەوە هەڵواسیبوو. تاهیر لەبن دیوارەکە وەستاو ئەوەندەی لێدا کەدیوارەکە ڕووخا، کەوتمە خوار و کڵاوەکەم لەسەر کەوت. ئەم خەوەم بەشێوەیەکی خراپ لێکدایەوە و تاهیرم خۆش ناوێت لەکاتێکدا هەرسیمە موالی ئێمەیە و بۆ ئێمە وەك باوکە. زیاتر لەو نزیکم و زیاتر بڕوام بەو هەیە.

ئەمین کەسی نارد و داوای ئەمانی لەهەرسیمە کرد. هەرسیمە ئەمانی پێدا و سوێندی خوارد ئەگەر مەئمون مەبەستی کوشتنی ئەو بکات، دژی مەئمون دەجەنگێت. تاهیر لەم کارە ئاگادار بوویەوە و بەناخۆشی زانی و بڕیاریدا لەڕۆشتنی ئەمین بۆ لای هەرسیمە ڕێگری بکات. تاهیر وتی: ئەمین لەلایەن سوپاکەی منەوە گەمارۆی خراوەتەسەر و من گۆڕەپانم بۆ تەسلیم بوونی ئەو تەسك و تەنگ کردووە و بەناچاری پێشنیاری ئەمانی کرد. لەبەر ئەمە ڕێگە نادەم بڕواتە لای هەرسیمە و ئەم نازناوە بەو ببڕێت.

کاتێك هەرسیمە و فەرماندەکان لەوتەکانی تاهیر ئاگادار بوونەوە، هەموویان لەماڵی خوزەیمە کوڕی خازم کۆبوونەوە. تاهیر و فەرماندەکانی، سلێمان کوڕی مەنسور و سندی و محەممەد کوڕی عیسا کوڕی نەهیك هاتن و راوێژیان کرد. ئەوان تاهیریان ئاگادار کردەوە کەئەمین هیچ کات تەسلیمی ئەو نابێت وئەگەر ئەوەی ئەمین داوای کردووە، ئەنجام نەدرێت ئەگەری هەیە پێشهاتەکانی ڕۆژگاری حسەین کوڕی عەلی کوڕی ماهان سەر لەنوێ ڕوویداتەوە (دووبارە کەسانێك هاوکاری ئەمین بکەن و لەسەر تەختی خلافەت داینیشێنن) وتیان: ئەمین خۆی دێتە لای هەرسیمە و ئەنگوستیلە و مۆری خەلافەت بەتۆ دەسپێرێت و ئەمە واتە هەموو خەلافەت، کەواتە ئەم دەرفەتە لەدەست مەدە. تاهیر بەداواکەیان ڕازی بوو.

بەڵام کاتێك هەرش ئاگادار بوویەوە، مەبەستی ئەوەی کرد خۆی لەتاهیر نزیك بکاتەوە. لەسەر ئەم بنەمایە بەتاهیری وت کەگفتوگۆی نێوان ئەوان و سەرکردەکانی دیکە فریوئامێز بووە و ئەنگوستیلە و مۆری خەلافەت تەسلیمی هەرسیمە دەکرێت. تاهیر توڕە بوو و لەبەرە ئەمە لەدەوری کۆشکی دایکی ئەمین وکۆشکەکانی خولد دەستەیەکی دانا وکەسی لەم کارە ئاگادار نەکردەوە. کاتێك ئەمین بۆ ڕۆشتن بۆ لای هەرسیمە خۆی ئامادە کرد، پێش ڕۆشتن تینویەتییەکی جەرگبڕ یەخەی گرت، وتیان ئاوی لەئەنباری بۆ بێنن بەڵام ئەنبار ئاوی لێ نەبوو. شەوی یەکشەممە، بیست و پێنجی موحەڕەمی ساڵی ١٩٨/ ٢٥ دێسامبەری٨١٣ زایینی دوای نوێژی خەوتنان بەجل و بەرگی سپی و کڵاوی ڕەش هاتە حەوشی کۆشکەکەی. هەرسیمە پەیکی نارد کە: بەپێی پەیمانەکە هاتووم تۆ لەگەڵ خۆم

ببەم، بەڵام باشتر وایە ئەم شەو نەییت چوونکە لای رووبار شتێك دەبینم کەگومانی لا دروست کردووم، دەترسم دژی تۆ راپەڕن و تۆ لەدەستی من بڕفێنن و بەمشێوەیە هەم تۆ بکوژرێیت هەم من. ئەمشەو بمێنەرەوە تا خۆم ئاسوودە بکەم و شەوێکی دیکە دێم وئەگەر دژی تۆ راپەڕین، بەرگریت لێ دەکەم. ئەمین بەنێردراوی وت: بگەڕێرەوە بۆ لای هەرسیمە و پێی بڵێ، چیتر کاتمان بەدەستەوە نەماوە، هەنووکە بۆ لای ئەو بەرێدەکەوم وناتوانم تا بەیانی خۆم رابگرم.

ئەمین لەکاتێکدا پەرێشانی بەسەریدا زاڵ ببوو، وتی: خەڵك، خزمەتکارەکان و پاسەوانەکان و هەموو کەسان ڕۆشتوون و دەترسم تاهیر لەمە ئاگادار ببێتەوە و مەبەستی من بکات و لەگەڵ خۆی بمبات. دواتر دوو کوڕەکەی خۆی بانگ کرد و لەئامێزی گرتن و بەدەم گریانەوە ماچی دەکردن. ئەمین پێی وتن: ئێوە دووانە بەخواوەندی مەزن دەسپێرم. ئەمەی وت و بەقۆلی کراسەکەی فرمێسکەکانی سڕی. سوار ئەسپەکەی خۆی بوو و ڕۆشتە کەنار رووبار. بەلەمی جەنگی هەرسیمە ئامادە بوو. ئەمین سەرکەوت.

ئەحمەد کوڕی سەلام کەسەرپەرەستی دامەزراوەی داد بوو، دەڵێت: لەناو بەلەمەکە هاورێیەتی هەرسیمەم دەکرد، کاتێك ئەمین هات، بۆ رێز گرتن هەستاینە سەر پێ. هەرسیمە لەسەر دوو ئەژنۆی خۆی دانیشت و لەوەی نەیدەتوانی لەسەر پێ بێستێت، داوای بەخشینی کرد. ئەمینی لەئامێز گرت و سەری خستە سەر داوێنی خۆی، دەست و پێ و چاوەکانی ماچ کرد. هەرسیمە فەرمانی ڕۆشتنیدا کە لەناکاو بەلەم سوارەکانی تاهیر هێرشیان کردە سەرمان و بەدەم هاوارەوە بەلەمەکەی ئێمەیان کون کرد. ئاو هاتە ناو بەلەمەکە و نەغرۆ بوو. هەمووان کەوتینە ناو ئاوەکە. لێخوڕی بەلەمەکە قژی هەرسیمەی گرت و لەئاوەکە دەریهێنا. ئەمین کەکەوتبووە ناو ئاوەکە، جلەکانی خۆی دڕاند و خۆی گەیاندە کەنارەکان. یەکێك لەپیاوەکانی تاهیر منی گرت و بۆ لای تاهیری بردم و پێی وت لەو کەسانەم لەناو بەلەمەکەی هەرسیمە دەستگیر کراوم. تاهیر پرسی: کێیت؟ وتم: ئەحمەد کوڕی سەلام، سەرپەرەستی دامەزراوەی داد و موالی سەروەری باوەڕداران، وتی: درۆ دەکەیت، راستی بڵێ. وتم: ئەوەی وتم راست بوو. وتی: خەلیفەی لەسەر

کارلابراو چی کرد؟ وتم: بینیم کەوتە ئاوەکە و جلەکانی دڕاند. تاهیر سوار ئەسپەکەی بوو، پەتێکی کردە ملم و بەدوای خۆیدا رایدەکێشام. توانای ڕاکردنم نەما. فەرمانیدا سەر لەجەستەم جیاکەنەوە. گیانی خۆم بەدە هەزار درهەم کڕییەوە. منی لەماڵێك زیندانی کرد تا درهەمەکان وەربگرێت. چەند راخەڕ و حەسیر و دوو پشتی لەم ماڵەدا دەبینرا.

دوای تێپەڕینی چەند کاژێریکی دیکە لەشەو، دەرگایان کردەوە و ئەمینیان فرێدایە ژوور. رووت بوو و تەنیا پانتۆڵێکی لەپێ و عەمامەیەکی لەسەردا بوو. لای من بەجێیان هێشت. وتم: هەمووان لەلایەن خواوە هاتووین و بۆ لای ئەو دەگەڕێینەوە. گریام: ناوی منی پرسی: خۆم پێ ناساند. وتی: باوەشم بگرە چوونکە ترساوم. سەلاّم دەڵێت: لەئامێزم گرت. لێدانی دڵی زیادی کردبوو. لەم کاتەدا وتی: ئەی ئەحمەد، مەئمونی برام چی بەسەرهات؟ وتم: زیندووە. وتی: خواوەند روخساری نامەبەری ئەوان (کەسانی دەوروبەری خۆی) قێزەون بکات چوونکە دەیوت مەئمون مردووە (ئەمینیان فریو دەدا) نامەبەر دەیوت: مەئمون بەجەنگ دژی ئەو رازی نەبووە و لەبەر ئەمە کوژراوە. وتم: خواوەند روخساری راوێژکارانی تۆ قێزەون بکات. وتی: گومان دەکەیت چ بەلاّیەك بەسەر من دێنن؟ ئایا دەمکوژن یا پێبەندی ئەمانەکەی خۆیان دەبن؟ وتم: ڕێز لەئەمانەکەی خۆیان دەگرن.

ئەمین خۆی لەجلەکانییەوە دەئالاّند. عاباکەی خۆم پێدا و وتم: ئەمە بە بەسەر خۆتا.

سەرقاڵی گفتوگۆ بووین لەناکاو پیاوێك هات. سەیری روخساری ئێمەی کرد. ئەوم ناسییەوە. محەممەد کوڕی حومەیدی تاهیری (لەشوێنکەوتە و فەرماندەکانی تاهیر) بوو. کاتێك ئەوم بینی زانیم ئەمین دەکوژرێت. لەنیوەی شەو دەرگا کرایەوە و دەستەیەکی ناعەرەب، بەشمشێری دەرکێشراو هاتنە ناو. کاتێك ئەمین ئەوانی بینی، وەستا و بەردەوام دەیوت: هەمووان لای خواوە هاتووین و بۆ لای ئەو دەگەڕێنەوە. سوێند بەخوا لەرێگەی خوادا خوێنم ڕژا. ئایا کەس نییە هاوکاریم بکات یا پەنام بدات؟ ئایا کەس لەئەبنا (منالە ئێرانییەکان کەخەلافەتی مناڵەکانی

عەباسییان دامەزراند) نییە فریای من کەوێت؟ ئەوان هاتن و لای ئەو ژووری ئێمەی تیا زیندانی کرابووین، وەستان. یەکتریان بۆ هاتنە پێش هان دەدا. ئەمین پشتییەکەی کردە قەڵغانی خۆی و دەیوت: هاوار لەئێوە، من کوڕی مامی پێغەمبەری ئێوەم، من کوڕی هارونم، من برای مەئمونم، خواوەندا، خواوەندا، یەکێك لەوان هاتە پێش و نووکی شمشێری لەناوچاوی نزیك کردەوە. ئەمین بەپشتییەکەی کێشای بەروخساریدا و ویستی شمشێرەکەی لێ بستێنێت. ئەو پیاوە هاواری کرد: منی کوشت، منی کوشت. دەستەیەك هاتن و یەکێك لەوان شمشێرەکەی لەکەلەکەی ئەمین چەقاند. ڕژانە سەر ئەمین و لەپشتەوە سەریان بڕی و سەرە بڕاوەکەیان بردە لای تاهیر و جەستەکەیان بەجێهێشت.

بۆ بەیانی جەستەی ئەویان خستە ناو جەواڵێك وبردیان. تاهیر، سەری ئەمینی بەبورجێکەوە هەڵواسی و خەڵکانی بەغداد بۆ بینینی لەماڵەکانیان هاتنەدەر. تاهیر جاڕی دەدا: ئەمە سەری خەلیفەی لەسەر کار لابراو محەممەد ئەمینە.

کاتێك ئەمین کوژرا، سەربازەکانی بەغداد و سوپاکەی تاهیر لەکوژرانی ئەو پەشیمان بوونەوە. تاهیر، سەری ئەمینی بەکوڕە مامەکەی محەممەد کوڕی حسەین کوڕی موسعەب بۆ لای مەئمون نارد و لەگرتنی بەغداد ئاگاداری کردەوە. کاتێك سەری ئەمین گەیشت، زوریاستین خستیە سەر قەڵغانێك و کاتێك مەئمون بینی، ناوچاوی خستە سەر خاك. تاهیر مۆر و ئەنگوستیلەی خەلافەتی بۆ ناردبوو.

کاتێك دانیشتووانی مەدینە ئاگادار بوونەوە لەوەی تاهیر فەرمانی کوشتنی ئەمینی بەکۆیلەکەی یانی قوڕەیش داوە، پیرەپیاوێك لەوان وتی: پاك و گەورەیە خواوەند، بەخەڵکانی خۆمان دەوت قوڕەیش خوێنی ئەمین دەڕێژێت و باوەڕمان وابوو هۆزی قوڕەیش خوێنی ئەو دەڕژێت بەڵام پیاوێك بەم ناوە ئەو کارەی کرد.

کاتێك ئەمین کوژرا، بانگی ئەمانیان لەناو خەڵکان بەرز کردەوە و کاتێك هەمووان ئارام بوون، تاهیر لەرۆژی هەینی ڕۆشتە ناو بەغداد و خەڵکان لەپشت سەری ئەو نوێژیان خوێند. ئەو بەناوی خەلیفە مەئمون وتارێکی خوێندەوە، سەرکۆنەی ئەمینی کرد و بۆ موعتەسەم یا بەگومانێك مناڵی مەهدی نامەیەکی نووسی: دوای سپاسی خواوەندی پەروەدگار، بۆ من دژوارە بۆ یەکێك لەبنەماڵەی

خەلافەت بێ سەرنامە (ئەمیر) نامەیەك بنێرم بەلآم بیستوومە تۆ خوازیاری گەڕانەوەی خەلیفەی لەسەر کار لابراویت، چوونکە ئەگەر بەوشێوە بێت، ئەم نامەیەش بەزیادە دەزانم و ئەگەر جیاواز لەوە بێت، سلأو لەتۆ ئەی ئەمیر و خواوەند پێگەی تۆ پایەدار بکات.

کاتێك ئەمین کوژرا، ئیبراهیم کوڕی مەهدی پرسەنامەیەکی بۆ نووسی:

عوجا بمغنى الطلل الداثر	بالخلد ذات الصخر و الاجر
و المرمر المنسوب يطلى به	و الباب باب الذهب الناضر
عوجا بها فاستقينا عندها	على يقين قدرة القادر
و ابلغا عنى مقالا الى	المولى على المأمور و الامر
قولا له يابن ابى الناصر	طهر بلاد الله من طاهر
لم يكفه ان حز اوداجه	ذبح الهدايا بمدى الجازر
حتى أتى يسحب اوداجه	فى شطن، هذا مدى السائر
قد برد الموت على جنبه	فطرفة منكسر الناظر

واتاکەی: لەو شوێنە وێرانکراوە بوگزەرێن، لەکۆشکی خولد کە لەبەرد و خشت و مەرمەڕی تراشدارو دروست کرابوو و درگایەکی زێڕین و درەخشانی بۆ دانرابوو، لەوێ بوگزەرێن و بەتوانایی خواوەندی بەتوانا بێ گومان بن. ئەم وتەیە لەمن بەسەروەری فەرمانبەر و فەرمانڕەوا بگەیێنن. پێی بلێن ئەی کوڕی باوکی ناسر! سەرزەمینی خواوەند لەتاهیر پاك بکەرەوە. مەگەر ئەو بەسی نەبوو ڕەگی ملی بڕی هاوشێوەی قوربانییەکان کە بەکێردی قەساب دەبڕدرێن تا ئەو جێگەی ئەندامەکانی ئەوی بەتەناف رادەکێشا. جەستەی ئەوی خستە ناو جەوال وپێشێلی کرد. مەرگ پەیکەری ئەوی سارد کردەوە. چاوی نیوە کراوە و ڕوانینی تێکشکاو بوو.

کاتێك مەئمون ئەم پرسەنامەی بیست، تووڕەیی خوێنی هێنایە کوڵ.

تایبەتمەندییەکان، ژیان و خەلافەتی ئەمین

دەڵێن: محەممەد ئەمین ڕۆژی پێنجشەممە نۆزدەی جومادی الاول ساڵی ١٩٣/ نۆی مەی ٨٠٨ زایینی خەلافەتی گرتەدەست و شەوی یەکشەممە بیست و چواری موحەرەمی ساڵی ١٩٨/ ٢٤ دیسامبەری ٨١٣ زایینی سەری لەجەستە جیا کرایەوە. نازناوی ئەو باوکی موسا یا باوکی عت بوو. ئەو منداڵی ڕەشید هارون کوڕی باوکی عەبدوڵلەی مەهدی کوڕی باوکی جەعفەری مەنسورە. دایکی زوبەیدە کچی جەعفەر گەورترین منداڵی مەنسورە. خەلافەتی ئەو چوار ساڵ و هەشت مانگ و پێنج ڕۆژ درێژەی کێشا. وتوویانە لەنیوەی جومادی الاخر خەلافەتی گرتەدەست. ساڵەکانی تەمەنی لەبیست و هەشت کۆتایی پێهات. مووی سەری ساف و درێژ بوو، تەوقە سەری مووی پێوە نەبوو، چاوەکانی ورد، لوتی هەڵۆیی، قۆز و باڵابەرز و ئێسك پان و چوار شانە بوو. لەروسافە (گەورەترین بەشی شاری بەغداد و بەشی ڕۆژهەڵاتەکەی) چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

کاتێك مەئمون لەکوژرانی ئاگادار بوویەوە، مۆڵەتی هاتنی بەسەرکردەکاندا. فەزڵ کوڕی سەهل نامەی خەلافەتی مەئمونی خوێندەوە. هەمووان پیرۆزباییان لێکرد و لەخواوەند پاڕانەوە.

مەئمون فەرمانی بۆ تاهیر و هەرسیمە نووسی تا قاسم کوڕی مۆتەمەن لەجێگری خەلافەت لاببەن. ئەوان لەرەبیع الاولی ئەم ساڵە/ئۆکتۆبەری ٨١٣ ئەویان لەسەر کار لابرد.

شاعیرەکان چەندین هۆنراوەیان بۆ پرسەی ئەمین هۆنیوەتەوە، ئێمە پشتگوێیان دەخەین چوونکە چتیر بابەتێکی مێژوویی نین. یەکێك لەم هۆنراوانە هۆنراوەی حسەین کوڕی زوحاکە کەیەکێك بوو لەهاونشینەکانی ئەمین. باوەڕی بەمەرگی ئەو نەبوو و بەردەوام چاوەڕوانی گەڕانەوەی دەکرد:

یاخیر اسرته و ان زعموا   انی علیك لمثبت اسف

الله یعلم ان لی کبدا   حری علیك و مقلة تکف

و لئن شجیت بما رزئت به   انی لاضمر فوق ما اصف

هلا بقیت لسد فاقتنا   ابدا و کان لغیرك التلف

قد كان فيك لمن مضى خلف   و لسوف يعوز بعدك الخلف
ى بات رهطك بعد هفوتهم   انى لرهطك بعدها شنف
هتكوا بحرمتك التى هتكت   حرم الرسول و دونها السجف
و ثبت اقاربك التى خذلت   و جميعها بالذل معترف
تركوا حريم ابيهم نفلا   و المحصنات صوارخ هتف
ابدت مخلخلها على دهش   ابكارهن ورنت النصف
سلبت معاجرهن و اجتليت   ذات النقاب و نوزع الشنف
فكانهن خلال منتهب   در تكشف دونه الصدف
ملك تخون ملكه قدر   فوهى و صرف الدهر مختلف
هيهات بعدك ان يدوم لنا   عز و ان يبقى لنا شرف
افبعد عهد الله تقتله   و القتل بعد امانه سرف
فستعرفون غدا بعاقبة   عز الاله فأوردوا وقفوا
يا من تخون نومه ارق   هدت الشجون و قلبه لهف
قد كنت لى املا غنيت به   فمضى و حل محله الاسف
مرج النظام و عاد منكرنا   عرفا و انكر بعدك العرف
و الشمل منتشر لفقدك والدنـ   يا سدى و البال منكسف

واتاكەی: ئەی باشترینی بنەماڵەی خۆت! هەرچەند ئەوان گومان دەکەن بەڵام من بۆ تۆخەمبار و دڵ بەداخم. خواوەند دەزانێت لەخەمدا جەرگێکی سوتاوم هەیە و چاوێکی گریاناوی. ئەگەر لەم زیانە خەمبارم، زیاتر لەوەی دەیهێنمە سەرزمان، لەدڵمدایە. بۆ نەمایتەوە بۆ ئەوەی هەمیشە نیازەکانی ئێمە بەدی بێنیت و تەنیا تۆ لەناوچوویت. تۆ هاوشێوەی خەلیفەکانی پێشوو بوویت بەڵام دوای تۆ کەسی هاوشێوەی تۆ نابینین. کەسانی تۆ دوای بێ ئاگایی چیتر بەئاسوودەیی ناخەون و دوای ئەو بێ ئاگاییە، چیتر من بەدوژمنیان دەزانم. بەشکستی پێگەی تۆ، رێزی پێغەمبەر(د.خ) شکا. خزمەکانی تۆ کەهاوکارییان نەکردیت، هەستاون و هەمووان دان بەریسوایی خۆیاندا دەنێن. سنووری باوکیان بەکەسانی دیکە سپارد وکەسانی ناو پەردە (ژن و منداڵ) هاوار و ناڵەیان بەرز کردەوە. کیژەکان لەتاو

سەرلێشێوان خەڵخاڵەکانی خۆیان نیشاندا و بەتەمەنەکان گریانیان دەست پێکرد. سەرپۆشەکان تالاَن کرا، روخسار پۆش، ئاشکرا و گوارەکان لەگوێ دەرهێنران. دەڵێی لەکاتی تالاَنی هاوشێوەی ئەو مروارییانە بوون کەسەدەفیان پێوە نەمابوو. پاشایەك بوو کەچارەنوس فەرمانڕەوایەتی ئەوی کەم کردەوە و فەرمانڕەوایەتی لاواز بوو، ڕووداوەکانی زەمانە جۆراوجۆرە. ئەی تاهیر، چۆن دوای پەیمانی خوایی ئەوت کوشت، چوونکە کوشتن دوای بەخشین ئەمان هەرزەگەرییە. بەیانی لەرۆژی هەستانەوە هێزی خواوەند دەبینیت، برۆن و درەنگ بکەن. ئەو کەسەی بێداری و بێ خەوی خەوی لێ حەرام کردووە (بەخۆی دەڵێت) خەمەکان دامرکایەوە بەلاَم دڵی تۆ هێشتا خەمبارە. جێگەی هیوای من بوویت کەپێی بەتوانا بووم بەلاَم ڕۆشت و پرسە لەجێگەیدا مایەوە. دوای تۆ کاروبارەکان شڵەژان و قێزەون جێگەی جوانی گرتەوە. لەنەبوونی تۆ کۆبوونەوە بەرەو بلاَوە لێکران ڕۆشت، دنیا بێهودە بوو و دڵ، پەرێشان.

خوزەیمە کوڕی حەسەن پرسەنامەیەکی لەزمانی دایکی ئەو، زوبەیدە، بۆ مەئمون هۆنییەوە. نازناوی زوبەیدە دایکی جەعفەر بوو:

لخير امام قام من خير عنصر — و افضل سام اعواد منبر
لوارث علم الاولين و فهمهم — و للملك المأمون من ام جعفر
كتبت و عينى مستهل دموعها — اليك ابن عمى من جفونى و محجرى
وقد مسنى ضر و ذل كابة — و ارق عينى يابن عمى تفكرى
و همت لما لاقيت بعد مصابه — فامرى عظيم منكر جد منكر
سأشكو الذى لاقيته بعد فقده — اليك شكاة المستضيم المقهر
و ارجو لما قد مربى مذ فقدته — فأنت لبثى خير رب مغير
اتى طاهر لا طهر الله طاهرا — فما طاهر فيما أتى بمطهر
فاخرجنى مكشوفة الوجة حاسرا — و انهب اموالى و اخرب أدورى
يعز على هارون ما قد لقيته — وما مربى من ناقص الخلق اعور
فان كان ما ابدى بامر امرته — صبرت لامر من قدير مقدر
تذكر امير المؤمنين قرابتى — فديتك من ذى حرمة متذكر

واتاکەی: پەیامی من بۆ باشترین پێشەوا کە لەباشترین نەژادە وچاکترین کەس بۆ سەر مینبەر، ئەو هەڵگری زانست و تێگەشتنی پێشینان، مەئمونی پاشا، لەلایەن دایکی جەعفەر(زوبەیدە دایکی ئەمینی کوژرا). کاتێك ئەم نامەیە دەنووسم، فرمێسك لەچاوانم دەبارێنم ئەی کوڕە مام (چوونکە هارون کوڕی مامی زوبەیدە بوو) زیان و بەلاً بەسەرمندا داباریوە و ریسوایی و پەژارە و ئەندێشە، ئەی کوڕی مام! خەوی لەچاوەکانی من فڕاندووە. من دوای پرسەی ئەو (ئەمین) ئاوارەی بیابانەکان بووم و بارودۆخم سەخت و دژوار بووە. هەرچی دوای لەدەست دانی ئەمین بەسەرم بێت، هاوشێوەی کەسێکی دوڕاو سکالاً بۆ لای تۆ بەرز دەکەمەوە. دوای ئەوەی ئەمینم لەدەست دا، تۆ هاوشێوەی چاکترین کەس بۆ لێکۆڵینەوە لەسکالاًکەم دەزانم. تاهیر کەخوا ئەو لەگوناحەکەی پاك نەکاتەوە، گوناحکاری کرد و بۆ ئەم گوناحە هەرگیز نابەخشرێت. ئەو منی بەسەر و روخساری رووت هێنایەدەر و سامانەکانی تالاًن کردم و کۆشکەکانی منی کردە وێرانە. ئەوەی لەدەست ئەم ئافرێنراوە یەك چاوە بەسەر من هات، بۆ هارون گران و ناپەسەندە. ئەگەر ئەوەی روویدا بەفەرمانی تۆ بوو، من بەفەرمانی خوا، خۆڕاگری دەکەمە پیشەت، ئەی سەروەری باوەڕداران، خزمایەتی منت لەبیر بێت، گیانم بەقوربانی تۆ.

کاتێك مەئمون ئەم هۆنراوەی خوێندەوە، دەستی بەگریان کرد و وتی: سوێند بەخوا تۆڵەی براکەم دەستێنم. خواوەند بکوژەکانی ئەو بکوژێت.

حسەین کوڕی زوحاك لەپرسەی ئەمین زێدەڕۆیی کرد و مەئمونی سەرکۆنە کرد و لەبەر ئەمە مەئمون مۆڵەتی ڕۆشتنە ژووری پێنەدەدا وتا زەمانێك وەسفی ئەوی نەدەبیست تا ئەوەی ڕۆژێك ئەوی بانگ کرد و وتی: پێم بڵێ ئایا ئەو ڕۆژەی براکەم کوژرا، خوێنی هیچ ژنێك لەمناڵەکانی هاشمیان ڕشت یا پەردەی ڕێزی ئەویان دڕاند؟ وتی: نە. مەئمون وتی: کەواتە ئەم هۆنراوە چییە؟

و مما شجا قلبی و کفکف عبرتی	محارم من کل النبی استحلت
و مهتوکة بالخلد عنها سجوفها	کعبا کقرن الشمس حین تبدت
اذا خفرتها روعة من منازع	لها المرط عاذت بالخشوع و رنت

و سرب ظباء من ذؤابة هاشم	هتفن بدعوى خير حى و ميت
ارد يدا منى اذا ما ذكرته	على كبد حرى و قلب مفتت
فلابات ليل الشامتين بغبطة	و لا بلغت لآمالها و تمنت

واتاكەی: ئەوەی من خەمبار دەكات و فرمێسك لەچاوەكانم دەبارێنێت ئەوەیە پێگەی و پەردەی بنەماڵەی پێغەمبەر(د.خ) درا. لەكۆشكی خولد لەو كیژانە پەردە هەڵگیرا كەكاتێك دەركەوتن روخساریان وەك مانگ بوو، ئەگر دەستدرێژیكەرێك، قژی ئەو راكێشێت، لەشەرما، سەردادەخات و دەناڵێنێت. یەك رانە ئاسك لەمناڵەكانی هاشم بەدۆعای باشترین مردووەكان و زیندووەكان، هاوار دەكەن. هەركات ئەو رووداوە بیر دێنمەوە دەست دەخەمە سەر جگەری سووتاو و دڵی لەت لەتم. ئەوانەی لەداماوی كەسانی دیكە شادمان بوون، شەویان ناكەنە رۆژ و بەئارەزووەكانی خۆیان ناگەن.

ئەو لەوەلامدا وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، دڵ سووتانەوەیەك بەسەر مندا زاڵ بوو و لەناكاو خەمێك دڵی گرتم چوونكە نیعمەتێكم لەدەستدابوو و دڵی منی لێوانلێو كرد و سپاس بۆ چاكەكاری زمانی منی كردەوە و خەمی مردنی گەورەم، ناخی منی پەرێشان كرد. شیاوە سزام بدەیت و شیاوە لێم خۆش بیت. فرمێسك لەچاوەكانی مەئمون هاتەخوار و وتی: تۆم بەخشی و فەرمانم دا رۆژانەكەت نۆ درهەم دیاری بكەم و پاداشتی ئەوەی لەدەستت داوە، وەریبگریتەوە. بۆ سزادانی تۆ ئەوە بەسە هەندێ كات مۆڵەتی هاتنە ژوورەم پێ نەدایت.

مەئمون ئەوی بەخشی و وەسفەكانی ئەوی بیست. یەكێك لەهۆنراوەكانی ئەمەیە:

لم نبكيك لماذا؟ للطرب	يا ابا موسى، و ترويج اللعب
و لترك الخمس فى اوقاتها	حرصا منك على ماء العنب
و شنيف انا لا ابكى له	و على كوثر لا اخشى العطب
لم تكن تعرف ما حد الرضى	لا ولا تعرف ما حد الغضب
لم تكن تصلح للملك و لم	تعطك الطاعة بالملك العرب
لم نبكيك؟ لما عرضتنا	للمجانيق و طورا للسلب

فی عذاب و حصار مجهد سدد الطرق، فلا وجه الطلب
زعموا انك حی حاشر کل من قد قال هذا فکذب
لیته قد قاله فی وجدة من جمیع ذاهب حیث ذهب
اوجب الله علینا قتله و اذا ما اوجب الامر وجب
کان والله علینا فتنة غذب الله علیه و کتب

واتاکەی: ئەی باوکی موسا! بۆ تۆ ناگریم، بۆ؟ بۆ ئەوەی شادیمان بلاو کردبێتەوە و تا پێنج فەرزەی نوێژ لەئارەزوومەندیمان بۆ ئاوی ترێ، پشت گوێ بخەین. بۆ شەنیفیش ناگرین و لەکەوسەریش ناترسین. تۆ نەسنووری ڕەزامەندی دەزانیت و نەئەندازەی توڕەیی دەناسیت. تۆ شیاوی پاشایەتی نین و عەرەبەکان لەکاروباری پاشایەتی گوێڕایەڵی فەرمانەکانی تۆ نین. بۆ تۆ ناگرین کەئێمەت گرفتاری قەلاکوتەکان کرد و هەندێ کات گیرۆدەی دەستی تالانچییەکان. ئێمە لەئەشکەنجە و گەمارۆ تاقەت پروکێن بووین تا ئەو جێگەی ڕێگاکان بەسترابوون و تەنانەت ڕێگەی خۆیشمان. گومان دەکەن تۆ زیندوویت و هەڵدەستیتەوە، هەرکەس ئەمە دەڵێت، درۆی کردووە. خۆزگە ئەو کەسەی ئەم باوەڕەی هەیە، بۆ ئەو جێگە بڕوات کەئەو ڕۆشت. خواوەند کوشتنی ئەوی لەسەر ئێمە فەرز کرد و هەرچی خواوەند فەرزی بکات، دەبێت ئەنجام بدرێت. سوێند بەخوا بۆ ئێمە هۆکاری ئاژاوە بوو، خواوەند لێی توڕە و ئەم چارەنووسەی لەناوچاوی نووسی.

ئاماژەیان بەهۆنراوەی دیکەیش داوە بەلام لەترسی درێژدادڕی پشتگوێمان خست.

شێواز و هەڵس و کەوتی ئەمین

کاتێك ئەمین خەلافەتی گرتەدەست و مەئمون نامەی بۆ نووسی و لەبەیعەتی خۆی ئاگاداری کردەوە، بەدوای پیاوە خەساوەکاندا گەڕا و بەهایەکی فراوان ئەوانی کڕی و شەو ڕۆژ لەگەڵ ئەوان دەڕۆشتە شوێنێك دوور لەچاوی خەڵکان، لەگەڵ ئەوان دەیخوارد و دەیخواردەوە و دەبێت و نەبێتەکانی بەوان سپارد. دەستەیەك لەوانی کردە خزمەتکار و بەجراویە ناوی بردن و دەستەیەك

لەحەبەشییەکان کە بەغەرابییە ناوی بردن. بەرادەیەك پشتی کردە ژنان و کەنیزەکان کەگومانی خراپی لێکرا (ئەویان بەپیاو پەسەند یا نێربان) لەقەڵەمدا. لەمبارەوە چەندین هۆنراوەیان هۆنیوەتەوە کەیەکیان وەك نمونە دەهێنینەوە:

الا يا ايها الثاوى بطوس — عزيبا ما يفادى بالنفوس
لقد ابقيت للخصيان هقلا — تحمل منهم شوم البسوس
فأما نوفل فالشان فيه — و فى بدر، فيالك من جليس
و ما للمعصمى شئ لديه — اذا ذكروا بذى سهم خسيس
و ما حسن الصغير اخس حالا — لديه عند مخترق الكؤوس
لهم من عمره شطر و شطر — يعاقر فيه شرب الخندريس
و ما للغانيات لديه حظ — سوى التقطيب بالوجه العبوس
اذا كان الرئيس كذا سقيما — فكيف صلاحنا بعد الرئيس
فلو علم المقيم بدار طوس — لعز على المقيم بدار طوس

واتاکەی: ئەی ئەوکەسەی لەخاکی توسدا خەوتوویت و لەوەی گیانی بەفیدا دەکەن، بەدووریت، بۆ خاجەکان (خەساوەکان) هاوسەرێکت بەجێ هێشتووە و لەوان تەنیا شوومی وشترێکی بەدیاری بردووە کەبێ دەست پیا هێنان، شیری نییە. بەڵام نەوفل (کۆیلەی خەساوی ئەمین) کەهەموو کارەکان لەدەستی ئەودایە و بەدر (کۆیلەیەکی خەساوی دیکە) هاوار چ هاونشنێکن! مەعسەمیش کاتێك لای ئەو ناویان ببەن، بەهرەیەکی کەمی هەیە. ئەو کاتەی پیاڵەکان بەرز دەکرێنەوە حەسەنی بچوکیش باروودخێکی نزمتری نییە. بەشێك لەژیانی ئەو تایبەت بەوان و بەشەکەی دیکەی بەشەراب خواردنەوە بەسەر دەبات. ژنە جوان روخسارەکان لای ئەو هیچ بەشێکیان نییە جگە لەناوچاوی گرژ و روخسارێکی تاڵ. ئەگەر پێشەوای خەڵکان بەمشێوەیە ناتەندروستە، چۆن ئێمە لەدوای ئەم سەرکردە، کاروبارەکانمان رێکدەخرێت. ئەگەر ئەو کەسەی لەناو گۆڕی توسدا خەوتووە، ئەمەی دەزانی، زۆری بەلاوە گران و ناخۆش دەبوو (یانی هارون)

ئەمین بۆ گۆرانیبێژەکان پەیکی بۆ هەموو شارەکان نارد و ئەوانی کردە هاودەمی خۆی و رۆژانەی بۆ دیاری کردن. رێگەی دوو برا و بنەماڵەکەی خۆی

نەدەدا بڕۆنە بارەگاکەی وئەوان و فەرماندەکانی خۆی بەریسوا و سوك دەزانی و سامانی گەنجینەی لەنێوان کۆیلە خەساوەکان، گۆرانیبێژەکان و چیرۆك خوانەکان، دابەش دەکرد. فەرمانیدەدا ماڵەکان بۆ گەشت و گەڕان و شوێنە شاراوەکان بۆ رابواردن ئامادە بکەن. پێنج بەلەمی شەرکەری هاوشێوەی شێر و فیل و هەڵۆ و مار وئەسپ دروست کرد و خستیە ناو رووباری دیجلە. بۆ دروست کردنی ئەم بەلەمانە برەپارەیەکی زۆری خەرج کرد. باوکی نەواس لەمبارەوە دەڵێت:

سخر الله للامين مطايا	لم تسخر لصاحب المحراب
فاذا ما ركابه سرن برا	سار فى الماء راكبا ليث غاب
عجب الناس اذ راوك على صو	رة ليث تمر مر السحاب
سبحوا اذ رأوك سرت عليه	كيف لو ابصروك فوق العقاب
ذات زور و منسر و جناحيـ	ـن تشق العباب بعد العباب
تسبق الطير فى السماء اذا ما	استعجلوا بجيئة و ذهاب

واتاکەی: خواوەند بەئەمین ئەو سوارییانە[١٠] بەخشی کە بەسلێمانی نەبەخشیبوو. سوارییەکانی ئەو دەرۆشتە

وشکانی و سوار لەسەر شێری دارستان دەڕۆشتە ناو ئاو. خەڵکان سەریان سوڕدەمێنێت هەرکاتێك تۆ دەبینن کە روخساری شێر هاوشێوەی هەور گوزەر دەکەیت. ئەو کاتەی تۆ لەسەر ئاو دەبینن، ناوی خواوەند بەپاکی دەهێننە سەرزمان چ بگات بەوەی تۆ سوار لەسەر هەڵۆیەك ببینن کەسینە و دەندوك و دوو باڵی هەیە و شەپۆلەکان یەك لەدوای یەك دەبڕێت و لەباڵندەی ئاسمان کەهاتوچۆی ئەوان بەخێرا لەقەڵەم دەدەن، پێش دەکەوێت.

کەوسەر دەڵێت: ئەمین فەرمانیدا لەکۆشکی خولد سفرەیەکی بۆ ئامادە بکەن و بەزمێکی بۆ برازێننەوە. ڕاخەرێکیان بۆراخست هاوشێوەی گوڵزار و دیبا لەگەڵ چەندین ڕاخەری دیکە بەهەمان شێوە، چەندین دەفری زێرین و زیوینیان لەسەر سفرەکە دانا. دواتر فەرمانی بەسەرپەرەستی کەنیزەکانیدا سەد کەنیز کەدە دە عودیان بەدەستەوە بێت، بڕۆنە لای و یەك دەنگ و بەیەك ئاواز بخوێنن. دەستەی

[١٠] ئەوەی سواری دەبن وەك کەشتی، چوار پێ یا هەر شتێکی دیکە

یەکەم ئەمەیان خوێند:

هم قتلوه کی یکونوا مکانه   کما غدرت یوما بکسری مرازبه

واتاکەی: ئەوان ئەویان کوشت تا لەجێگەکەی دانیشن، بەهەمان شێوە کەسنووردارەکانی خوسرەو خیانەتیان لێکرد.

ئەمین جوێنی پێدان و دووری خستنەوە و دە گۆرانیبێژی دیکەی بانگ کرد:

من کان مسرورا بمقتل مالك   فلیات نسوتنا بوجه نهار

واتاکەی: هەرکەس لەکوژرانی مالك شادمان بێت، لەکاتی رۆژ دێتە لای ژنەکانی ئێمە.

ئەمین هاوشێوەی دەستەی یەکەم ئەوانیشی جوێنباران کرد و دەری کردن، لەئەندێشەدا نقوم بوو، ئەوسا وتی دەستەی سێیەم بێن. ئەوان خوێندیان:

کلیب لعمری کان اکثر ناصرا   و ایسر جرما منك ضرج بدم

واتاکەی: سوێند بەگیانی خۆم کەلیب هەم هاوەڵانی زیاتری بوو هەم گوناحەکەی بچوکتر بەڵام لەخوێنی خۆیدا گەوزا.

لەم کاتەدا ئەمین لەشوێنەکەی هەستا و فەرمانیدا سەکۆکە وێران بکەن چوونکە ئەم دانیشتنەی بەشووم دەزانی.

دەڵێن: لای فەزڵ کوڕی سەهل (وەزیری مەئمون) ناوی ئەمینیان برد. وتی: چۆن کوشتنی محەممەد ڕەوا نییە لەگەڵ ئەوەی شاعیرەکەی لەبەزمەکیدا ئەم هۆنراوەی هۆنیوەتەوە:

الا فاسقنی خمرا و قل لی هی الخمر   و لاتسقنی سرا اذا امکن الجهر

واتاکەی: هان، مەی دەرخواردی من بدە و بڵێ ئەم بادەیە و ئێستا کەبەئاشکرا دەتوانین مەی بخۆینەوە، مەیشارەوە.

ئەمین لەم داستانە ئاگادار بوویەوە و باوکی نەواس (شاعیری ئەم هۆنراوەی) زیندانی کرد. ئێمە (کوڕی ئەسیر) لەکردەوکانی ئەو دوور ئەندێشی یا دادپەروەری یا بەئەزمونی یا کردەوەیەکی پەسەندی دیکەمان نەبینی باسی بکەین.

شۆڕشی سوپا دژی تاهیر

لەم ساڵەدا پێنج ڕۆژ دوای کوژرانی ئەمین، سوپا دژی تاهیر شۆڕشی کرد. هۆکاری شۆڕشەکە ئەوە بوو سوپاییەکان داوای پارەیان دەکرد و ئەو پارەی پێ نەبوو. لەبەر ئەمە سوپا ئالآی شۆڕشی بەرز کردەوە. تاهیر گومانی دەکرد ئەم شۆڕشە بەهۆی کەین و بەینی خەڵکانی بەغداد وکەسانی دەوروبەری سوپاکەی هەڵگیرساوە و ئەوان لەگەڵ سوپاییەکانی هاودەست بوون. کەسانی بەغداد هیچ دەستێوەردانێکیان بۆ ئەم شۆڕشە نەبوو بەڵام تاهیر لەگیانی خۆی ترسا و هەڵات و شۆڕشییەکان بەشێك لەسامانی ئەویان تاڵان کرد. تاهیر پەنای بردە عەقرقوف.

تاهیر دوای کوژرانی ئەمین فەرمانیدا بوو پارێزگاری لەدەروازەکانی شار بکەن و زوبەیدە دایکی ئەمین و دوو کوڕەکەی ئەمین، موسا و عەبدوڵڵەی لەناو بەلەمێکی جەنگی بۆ هومەینیا لەزابی سەرو برد. دواتر فەرمانیدا موسا و عەبدوالله بۆ خوراسان بۆ لای مەئمون ڕەوانە بکەن.

کاتێك سوپاییەکان دژی تاهیر شۆڕشیان کرد، هاواریان کرد ئەی موسا ئەی مەنسور (یانی موسا سەرکەوتووە). ئەو ڕۆژە و بەیانی ئەو ڕۆژەیان بەمشێوەیە بەسەر برد. خەڵکان بەباشیان زانی تاهیر دوو منداڵەکەی ئەمین ڕەوانە بکات. تاهیر کاتێك بۆ عەقرقوف هەڵات، دەستەیەك لەفەرماندەکان هاورێیەتیان دەکرد. ئەو بۆ جەنگ لەگەڵ شۆڕشیەکان سوپای ڕازاندەوە. کاتێك هەواڵی هێرشی تاهیر بەسەرکردەی شۆڕشییەکان و سەرکردەکانی بەغداد گەیشت، ڕۆشتنە لای و داوای بەخشینیان کرد و ئەم شۆڕشەیان خستە ئەستۆی گەنجە نەزانەکان و داوایان لێکرد چاو لەم کارەیان بپۆشێت. تاهیر ئەوانی بەخشی.

تاهیر دەیوت: لێرە نەڕۆشتم مەگەر بۆ ئەوەی شمشێر لەکاڵآن دەرهێنم، سوێند بەخوا ئەگەر جارێکی دیکە ئەم ڕێگەیە بگرنەبەر، شمشێر بەکار دەبەم و بەوەی پەسەندی ناکەن، گرفتار دەبن. ئەم وتەیە وورەی ئەوانی رووخاند. تاهیر فەرمانیدا مووچەی چوار مانگیان پێ بدەن.

دەستەیەك لەپیر و گەورەکان و پێشەوا ئاینییەکانی بەغداد ڕۆشتنە لای تاهیر. باوکی شێخ کوڕی عومەیرەی ئەسەدی لەناویاندا دەبینرا. سوێندیان بۆ خوارد

نەخەڵکانی بەغداد و نەکەسانی نزیك بەغداد کەس لەم شۆڕشەدا بەشداری نەکردووە و بوونە دەستەبەری ئەوەی کەس شۆڕش نەکات. بەمشێوەیە ئاگری تورەیی تاهیر دامرکایەوە و لەکارەکەی ئەوان چاوی پۆشی و جەنگ کۆچی کرد و خەڵکان لەرۆژهەلات و رۆژئاوا ملکەچی فەرمانەکانی مەئمون بوون و وەك خەلیفە بەیعەتیان لەگەڵ بەست.

ناسازگاری نەسر کوڕی شەبەسی عوقەیلی لەگەڵ مەئمون

لەم ساڵەدا نەسر کوڕی سەیار کوڕی شەبەسی عوقەیلی رێگەی ناسازگاری مەئمونی گرتەبەر. ئەو لەهۆزی منالەکانی عوقەیل و دانیشتووی کەیسوم لەکەناری باکوری حەلەب بوو. بەیعەتی لەگەڵ ئەمین بەستبوو و خوازیاری خەلافەتی ئەو بوو. کاتێك ئەمین کوژرا، تورەیی نەسر بڵێسەی سەند و دەستی بەسەر سەرزەمینە سنووریەکاندا گرت و سومەیساتی خستە ژێر فەرمانی خۆیەوە و عەرەبەکان و تەماحکارانی زۆر لەدەوری کۆبوونەوە. هێزی نەسر زیادی کرد و لەفورات تا بەشی رۆژهەلات بلاو بوویەوە. ئەندێشەی گرتنی ئەو ناوچەی لەسەردا پەروەردە کرد. کاتێك خەڵکان هێزی ئەویان بینی، لەدەوری کۆبوونەوە و پێگەی ئەوەندی دیکە گەورەتر بوو. بەرادەیەك هێزی و توانای زیادی کرد کەبەخواستی خوا دواتر ئامارەی پێدەدەین.

فەرمانڕەوای حەسەن کوڕی سەهل لەعێراق و سەرزەمینەکانی دیکە

لەم ساڵەدا مەئمون، حەسەن کوڕی سەهل برای فەزڵ (زوریاستین)ی وەك فەرمانڕەوای سەرزەمینە کوێستانییەکان (کرمانشاهان– زاگرۆس)، عێراق، پارس، ئەهواز، حیجاز، یەمەن و ئەو سەرزەمینانەی تاهیر دوای کوژرانی ئەمین دەستی بەسەردا گرتبوو، دیاری کرد. نامەی بۆ تاهیر نووسی تا ئەم سەرزەمینانە بەحەسەن بسپێرێت. حەسەن پێشتر عەلی کوڕی باوکی تاهیر سەعیدی رەوانە کرد و تاهیر لەدانی باج خۆی دوا دەخست تا ئەوەی عەلی مووچەی سوپاییەکانی بێ

کەم و کوڕی دا و تاهیر کاروبارەکانی پێسپارد.

حەسەن لەساڵی ١٩٩ کۆچی/ ٨١٤ زایینی هات و کارگوزارەکانی خۆی بۆ سەرزەمینەکان ڕەوانە کرد. فەرمانی بەتاهیردا بۆ سەرکوت کردنی نەسر کوڕی شەبەسی عوقەیلی بەرەو ڕەققە بڕوات. ئەو، موسڵ، جەزیرە، شام و مەغریبی خستە ژێر فەرمانی تاهیرەوە. تاهیر بۆ جەنگی نەسر بەرێکەوت. پەیکی بۆ نەسر نارد و پێشنیاری فەرمانبەری پێکرد و داوای لێکرد دەست لەدژایەتی و ناسازگاری هەڵگرێت بەڵام نەسر وەڵامی نەدایەوە. تاهیر بەرێکەوت و لەکەنارەکانی کەیسوم ڕووبەڕووی یەك بوونەوە و شەڕێکی مەترسیداریان خستەگەڕ. نەسر ئەزمونێکی جوانی لەخۆی بەجێهێشت و سەرکەوتنی بەدست هێنا. تاهیری تێکشکاو بۆ ڕەققە گەڕایەوە.

زۆرترین هەوڵی تاهیر ئەوە بوو ئەم کەنارانە بپارێزێت.

مەئمون فەرمانی بۆ هەرسیمە نووسی و فەرمانی پێدا ڕێگەی خوراسان بگرێتەبەر.

لەم ساڵەدا عەباس کوڕی موسا کوڕی عیسا کوڕی موسا کوڕی محەممەد ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

جەگی ڕەبەز لەکوردوبا

لەم ساڵەدا لەکوردوبا جەنگ ڕوویدا و ڕەبەز ناوی دەرکرد. هۆکاری ئەم جەنگە ئەوە بوو حەکەم کوڕی هوشامی ئومەوی، پاشای کوردوبا، بەردەوام سەرقاڵی خوشگوزەرانی وەمەی خواردنەوە و کارەکانی دیکە بوو، دەستەیەك لەسەرکردەکانی کوردوبای کوشت و لەبەر ئەم کارە خەڵکی ئەو شارە لێی بێزار بوون و بەردەوام کێشەیان بۆ سوپاکەی دەنایەوە و جوێنیان پێ دەدان. شۆڕش لەناو خەڵکان گەشتە ئەو جێگەی کاتی بانگدان دەیانوت: نوێژ، ئەی سەرخۆش، نوێژ. دەستەیەکیش ئەم قسەیان بەحەکەم وت: کاتێك حەکەمیان دەبینی، بۆ گاڵتە پێکردن، دەستیان لەیەك دەدا. حەکەم کوردوبای کردە سەنگەر و بورج و دیوارەکەی بەرز کردەوە و بەدەوری شارەکە خەندەکی هەڵکەند. ژمارەیەکی زۆر

سواری کۆکردەوە و موالییەکانی خۆی زیاد کرد و دەستەیەکی گەورەی لەدەوری خۆی پێکەوەنا کەبەردەوام سیلاح بەدەست، پاسەوانیان دەدا. ئەم ڕق و کینەی خەڵکانی کوردوبای زیاتر کرد و دڵنیا بوون لەوەی حەکەم ئەم کارانەی کردووە تا تۆڵەیان لێ بستێنێتەوە.

حەکەم بێ هیچ دڵسۆزییەك،ماڵیاتی سەرشانی ئەوانی زیاد کرد. خەڵکان نەیانتوانی بەرگەی ئەم کارە بگرن. حەکەم دە کەس لەسەرکردەی خراپەکارانی ئەوانی کوشت وچوارمێخەی کێشان. خەڵکانی ڕەبەز ئەم کردەوەیان بەگەورە و نەشیاو بۆ رازی بوونم لەقەڵەمدا و ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردەوە.

ئەوەی ئاگری ئەم جەنگەی خۆش کرد ئەوە بوو کەکۆیلەیەك شمشێرەکەی خۆی بەمەبەستی ئاودان بردە لای شارەزای ئەم کارە تا ژەنگەکەی لێ بسرێتەوە و ئەو کەسە بۆ ئەم کارە کەمتەرخەمی کرد. کۆیلەکە تووڕە بوو و بەشمشێر لەوکابرای دا و دەستبەجێ کوشتی. ئەم ڕووداوە لەرەمەزانی ئەم ساڵە/ئاوریلی ٨١٢ ڕوویدا.

سەرەتا خەڵکانی ڕەبەز شمشێریان دەرکێشا و کەسانی دەوربەری خۆیان بەسیلاح تەیار کرد. سوپاییەکان و ئومەوییەکان و کۆیلەکان لەکۆشك کۆبوونەوە و حەکەم چوارپێ و کەرەستەی جەنگی لەنێوان ئەواندا دابەش کرد و هاوەڵانی خۆی کردە دەستە دەستە. جەنگی نێوان ئەم دوو سوپایە دەستی پێکرد و خەڵکانی ڕەبەز سەرکەوتنیان بەدەست هێنا و دەوری کۆشکی حەکەمیان گرت. حەکەم لەسەرەوەی کۆشکەکە هاتەخوار، زرێی پۆشی و سوار لەسەر ئەسپ، سوپاکەی بۆ جەنگ هاندا. سوپاییەکان جەنگێکی بوێرانەیان دەست پێکرد.

حەکەم فەرمانی بەکوڕە مامەکەی خۆی، عوبەیدالله) دا دیوارەکە بڕوخێنێت و لەگەڵ دەستەیەك لەوێ بڕوات. ئەو بێ ئەوەی خەڵکانی ڕەبەز هەستی پێ بکەن لەپشتەوە هێرشی کردەسەریان و لەرەبەز ئاگرێکی گەورەی هەڵگیرساند و خەڵکەکەی کوشت. ئەوان بەخوێن جۆگەلەکانیان دروست کرد و هەموو کەسانی ناو ماڵەکانیان کوشت و ژمارەیەکیان ئەسیر کرد. حەکەم لەناو ئەسیرەکان سێسەد کەس لەگەورەکانی هەڵبژارد و سەری بڕین و سەرەوخوار لەخاچیدان. ئەوان بۆ

ماوەی سێ ڕۆژ لەگەڕەکی ڕەبەز، سوتاندیان، کوتایان، فڕاندیان، بردیان و دزییان.

حەکەم لەگەڵ عەبدلکەریم کوڕی عەبدولواحید کوڕی عەبدولموغیس ڕاوێژی کرد چوونکە کەس هاوشێوەی ئەو لەحەکەمەوە نزیك نەبوو. پێشنیاری بەحەکەم کرد لەوان خۆش ببێت. کەسانی دیکە پێشنیاری کوشتاری ئەوانیان دەکرد بەڵام حەکەم بەوتەکەی عەبدولکەریم ڕازی بوو و ئەمانی پێ بەخشین و جاڕیدا ئەگەر دوای سێ ڕۆژ کەسێك لەخەڵکانی ڕەبەز ببینێت، خوێنی دەرێژێت و لەخاچی دەدات. ئەوانەی مابوونەوە بەشێوەیەکی نهێنی هەڵاتن، ژن و منداڵ و سامانەکانی خۆیان هەڵگرت و پیادە و سوار لەسەر هەر چوارپێیەك کەدەستیان کەوت، کوردوبایان بەجێهێشت. سەربازان و خراپەکاران بۆسەیان بۆ نانەوە و سامانی ئەوانیان تالاّن کرد و هەرکەس خۆڕاگری دەکرد، دەکوژرا.

دوای سێ ڕۆژ، حەکەم دەستی لەکوشتاری خەڵکان هەڵگرت و هەمووانی لەیەك شوێندا کۆکردەوە و فەرمانی وێران کردنی ڕەبەزی کۆنی دەرکرد.

بەزیع کۆیلەی ئومەییە کوڕی عەبدولرەحمانی ئەمیر کوڕی معاویە کوڕی هوشام بەتاوانی مرۆڤ کوژی لەزیندانی کوردوبا زیندانی بوو. دوو بەندی ئاسنینی قورسیان بەقاچەوە بەستبوو. کاتێك زانی خەڵکانی کوردوبا بەسەر سوپاییەکاندا زاڵبوون، داوای لەزیندانوانەکە کرد ڕزگاری بکات تا دژی شۆڕشییەکان بجەنگێت. ئەوان پەیمانیان لێ وەرگرت ئەگەر زیندوو مایەوە دەبێت بۆ زیندان بگەڕێتەوە و بەمشێوەیە ئەویان لەزیندان هێنایەدەر. ئەو هاتە گۆڕەپانی جەنگ و بوێرانە جەنگا بەشێوەیەك کەسی بوێری وەك ئەویان لەناو سوپاکەدا نەبینی. کاتێك خەڵکانی ڕەبەز سەرکوت کران، گەڕایەوە بۆ زیندان. حەکەم ئاگادار بوویەوە و ئازادی کرد و بەخشینەکانی خۆی پێ بەخشی. دەستەیەك دەڵێن ئەم ڕووداوە لەساڵی ٢٠٢/ ٨١٧ زایینی ڕوویداوە.

جەنگی موسڵ ناسراو بەرووداوی مەیدان

لەم ساڵەدا جەنگی ناسراو بەرووداوی مەیدان لەموسڵ لەنێوان یەمانییەکان و نەزارییەکان هەڵگیرسا. هۆکاری ئەم جەنگە ئەوە بوو عوسمان کوڕی نوعەیمی بورجومی ڕۆشتە دیاری موزێر و سکاڵای لەئەزدییەکان و یەمەنییەکان کرد و وتی: ئەوان ستەممان لێ دەکەن و مافەکانی ئێمە دەخەنە ژێرپێ. داوای هاوکاری لێکردن. نزیکەی بیست هەزار سەرباز لەگەڵ ئەو ڕێگەی موسڵیان گرتەبەر. عەلی کوڕی حەسەن کە لەو کاتەدا فەرمانداری موسڵ بوو، نوێنەرێکی بۆ لای ئەوان ڕەوانە کرد و لەهۆکاری هاتنی پرسی. ئەوان هۆکارەکەیان بۆ باس کرد و حەسەن کوڕی عەلی بەڵێنیدا مەبەستەکانی ئەوان بێنێتەدی بەڵام عوسمان رازی نەبوو. عەلی لەگەڵ چوار هەزار شەڕکەر ڕووبەڕوویان بوویەوە. دوو سوپا لەیەك نزیك کەوتنەوە و شەڕێکی قورس ڕوویدا و نەزارییەکان شکستیان خوارد و عەلی سەرکەوتنی بەدەست هێنا و ژمارەیەکی زۆر لەوانی کوشت و بۆ سەرزەمینەکەی خۆی گەڕایەوە.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا حەسەن هەرش لەگەڵ دەستەیەك لەسەرسەرییەکان و ژمارەیەکی زۆر لەبیابان نشینەکان شۆڕشی کرد و بانگەوازی ڕەزامەندی بنەماڵەی محەممەدی بەرز کردەوە (بانگەواز بۆ ڕەزامەندی بنەماڵەی محەممەد بۆ کەسێکی نەناسراو کەدوای سەرکەوتنی خۆیان بەهەڵبژاردنی ئەو شادمان دەبن بەو مەرجەی لەبنەماڵەی محەممەد بێت و ئەمە باوەڕی شیعەکانی بنەماڵەی محەممەد بوو). ئەو گەیشتە ڕووباری نیل لەعێراق، باجی وەرگرت و سامانی خەڵکە گوند نشینەکانی تاڵان کرد.

لەم ساڵەدا سوفیان کوڕی عویەیینە لەمەککە کۆچی دوایی کرد. ئەو لەساڵی ١٠٩ کۆچی/٧٢٨ چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

لەم ساڵەدا عەبدولرەحمان کوڕی مەهدی لەتەمەنی شەست و سێ ساڵی و یەحیا کوڕی سەعید قەتان لەمانگی سەفەر، مردن. یەحیا لەساڵی ٧٣٧/١٢٠ چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و نەوەد و نۆی کۆچی (٨١٤ زایینی)

دەرکەوتنی کوڕی تەباتەبای عەلەوی .

لەم ساڵەدا باوکی عەبدوالله محەممەد کوڕی ئیبراهیم کوڕی ئسماعیل کوڕی ئیبراهیم کوڕی حەسەن کوڕی حسەین کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب لەدەی جومادی الاخر/٢٥ ژانویە لەکوفە ئالآی شۆڕشی بەرز کردەوە. ئەو بانگەوازی بۆ ڕەزامەندی بنەماڵەی پێغەمبەر(د.خ) وگەڕانەوە بۆ قورئان و سوونەتی پێغەمبەر(د.خ) هان دەدا. بەتەباتەبا ناوی دەرکردبوو. باوکی سەرا یا سەری کوڕی مەنسور بەفەرمانی ئەو فەرماندەیی جەنگی لەئەستۆدا بوو. ئەو باوەڕی بوو کە لەمناڵەکانی هانی کوڕی قەبیسە کوڕی هانی کوڕی مەسعودی شەیبانییە.

هۆکاری شۆڕشەکەی ئەوە بوو کاتێک مەئمون تاهیری لەفەرمانڕەوایی ئەو سەرزەمینانەی دەستی بەسەردا گرتبوو، دوور خستەوە و حەسەن کوڕی سەهلی بۆ ئەم ناوچانە ڕەوانە کرد، خەڵکانی عێراق لەناو خۆیاندا وتیان فەزڵ کوڕی سەهل، جڵەوی مەئمونی لەدەست گرتووە و کەسێکی خۆپەسەندە. مناڵەکانی هاشم و سەرکردەکانی خەڵك تووڕە بوون و بوێرییان بەرابەر بەحەسەن کوڕی سەهل نیشاندا و لەهەموو شارەکان ئاگری شۆڕش بڵێسەی سەند. یەکەم کەس کە ئالآی شۆڕشی بەرز کردەوە، تەباتەبا لەکوفە بوو.

دەڵێن: هۆکاری پەیوەست بوونی باوکی سەرایا بەتەباتەبا ئەوە بوو لەسەرەتاوە هیچ پێگەیەکی ئەوتۆی نەبوو و هێدی هێدی پێگەی بەرز بوویەوە. دەستەیەك لەدەوری کۆبوونەوە. دواتر خوێنی پیاوێکی خەڵکی جەزیرەی ڕشت و لەگەڵ سامانەکەی ئەو هەڵات. شوێنی کەوتن بەڵام خۆی شاردەوە و لەفوراتەوە ڕووی کردە شام. ئەو لەم کەنارانە دزی و ڕێگرتنی کردە پیشە و دواتر لەگەڵ سی سوار پەیوەستی یەزید کوڕی مەزیدی شەیبانی لەئەرمەنستان بوو. یەزید ئەوی وەك فەرماندە دیاری کرد. باوکی سەرایا لەگەڵ یەزید دژی خوڕەمییەکان دەجەنگی. زیانی زۆری لەواندا و ژمارەیەکی زۆر لەوانی کوشت و باوکی شوك،

کۆیلەی یەزیدی ڕزگار کرد کە لەدەستی ئەواندا دیل بوو.

دوای لابردنی ئەسەد لەفەرمانداری ئەرمەنستان باوکی سەرایا پەیوەستی ئەحمەد کوڕی مەزید بوو. ئەحمەد ئەوی وەك فەرماندەی سوپاکەی هەڵبژارد و لەئاژاوەی نێوان مەئمون و ئەمین بۆ جەنگ دژی هەرسیمە ڕەوانەی کرد چوونکە باوکی سەرایا بەبوێری ناوی دەرکردبوو. هەرسیمە نامەی بۆ نووسی و دڵنەوایی کرد. باوکی سەرایا پەیوەستی بوو. عەرەبەکانی جەزیرەیش پەیوەستی بوون. باوکی سەرایا سامانێکی زۆری لەهەرسیمە وەرگرت و لەناو ئەواندا دابەشی کرد. نزیکەی دو هەزار سوار و پیادە پەیوەستی بوون و بەسەردار بانگیان دەکرد.

کاتێك ئەمین کوژرا، هەرسیمە مووچەی خۆی و سوپاکەی کەم کردەوە. باوکی سەرایا داوای مۆڵەتی ڕۆشتن بۆ ماڵی خوای کرد. هەرسیمە مۆڵەتی پێدا و بیست هەزار درهەمی پێ بەخشی. ئەم سامانەی لەناو هاوڕێیانی خۆیدا بەخشییەوە و داوای لێکردن یەك یەك و دەستە دەستە بەدوای شوێنی کەون. ئەو کارەیان کرد و ژمارەیان گەیشتە دووسەد کەس. لەگەڵ ئەوان ڕێگەی عەین تەمری گرتەبەر و دەوری گرت. سامانی کارگوزارەکەی وەرگرت و لەناو هاوەڵانی خۆیدا دابەشی کرد. درێژەی بەرێگەی خۆیدا و لەرێگە ڕووبەڕووی کارگوزارێکی دیکە بوویەوە کەباجی لەسەر سێ ئێستر دانابوو. باوکی سەرایا باجەکەی فڕاند و درێژەی بەرێگەی خۆیدا. لەم کاتەدا ڕووبەڕووی سوپایەك بوویەوە کەهەرسیمە بۆ گرتنی ئەو ڕەوانەی کردبوو. باوکی سەرایا ڕووبەڕوویان بوویەوە و جەنگی و توانی شکستیان پێ بێنێت. ڕووی کردە سارا و پارە و سامانی لەناو هاوەڵانی خۆیدا بەخشییەوە. سوپاییەکان و ئەو کەسانەی نەیانتوانیبوو، پەیوەستی بن، خۆیان گەیاند و ژمارەی هاوەڵانی زیادی کرد. باوکی سەرایا ڕێگەی دەقوقی گرتەبەر. فەرمانداری ئەو ناوچە باوکی زەرغامەی عێجلی بوو کە لەگەڵ حەوتسەد سوار فەرمانڕەوایەتی ئەو سەرزەمینەی دەکرد. باوکی سەرایا هێرشی کردەسەر و فەرماندار هەڵات. پەنای بردە بەر کۆشکی دەقوق و باوکی سەرایا گەمارۆی خستە سەر کۆشکەکە و ئەمانی پێ بەخشی تا لەکۆشکەکە بێتەدەر. باوکی سەرایا هەموو سامانەکەی لێسەند. دواتر ڕێگەی ئەنباری گرتەبەر کەفەرماندارەکەی

ئیبراهیم شەرەوی موالی مەنسور بوو. باوکی سەرایا هێرشی کردە سەر و کوشتی. سامانی ئەو سەرزەمینەی هەڵگرت و درێژەی بەرێگەی خۆیدا. لەکاتی دروێنە گەڕایەوە و دەستی بەسەر هەموو بەرهەمەکاندا گرت.

باوکی سەرایا لەبیابان گەڕی بێزار و مەبەستی شاری ڕەققەی کرد. رووی کردە تەوق کوڕی مالکی تەغلەبی کە لەگەڵ هۆزەکانی قەیسییە دەجەنگی. باوکی سەرایا هاوکاری کرد. ئەو بۆ ماوەی چوار مانگ بێ هیچ چاوەڕوانییەك و تەنیا بۆ هاوکاری هۆزی رەبیعە شەڕی لەگەڵ موزێرییەکاندا کرد. تەوق سەرکەوتنی بەدەست هێنا و قەیسییەکان ملکەچی فەرمانەکانی بوون.

باوکی سەرایا رێگەی ڕەققەی گرتەبەر و کاتێك گەیشتە ئەو سەرزەمینە، محەممەد کوڕی ئیبراهیم ناسراو بەتەباتەبای بینی. باوکی سەرایا بەیعەتی لەگەڵ کرد. کوڕی تەباتەبا پێی وت: تۆ سوار لەسەر کەشتی و لەرێگەی ئاو، بەرەو کوفە بڕۆ و من لەرێگەی وشکانییەوە و لەکوفە پەیوەستی یەك دەبین. هەردووك گەیشتنە ئەو شارە. سەرەتا باوکی سەرایا ڕۆشتە کۆشکی عەباس کوڕی موسا کوڕی عیسا. سامان و زێر و زیوی بێ ئەندازەی ئەو کۆشکەی فڕاند. خەڵکانی کوفە بەیعەتیان لەگەڵ کردن.

دەڵێن: هۆکاری یاخی بوونی باوکی سەرایا ئەوە بوو ئەو لەسوپاکەی هەرسیمە دەجەنگی. هەرسیمە لەدانی مووچە خۆی دوادەخست. باوکی سەرایا توڕە و رووی کردە کوفە و بەیعەتی لەگەڵ کوڕی تەباتەبا کرد و دەستی بەسەر کوفەدا گرت. خەڵکان ملکەچی فەرمانەکانی بوون. خەڵکان لەکوفە و بیابانەکانەوە دەهاتن و بەیعەتیان لەگەڵ دەکرد. کارگوزاری کوفە سلێمان کوڕی مەنسور بەنوێنەرایەتی حەسەن کوڕی سەهل بوو. حەسەن، سەرکۆنەی سلێمانی کرد (کەنەیتوانی خۆڕاگری بکات) و زوهەیر کوڕی موسەییبی زەببی لەگەڵ دەهەزار سوار و پیادە ڕەوانەی کوفە کرد. کوڕی تەباتەبا و باوکی سەرایا رووبەرووی بووینەوە. لەگوندی شاهی لەبەرابەر یەك ریزیان بەست و توانییان سەرکەوتن بەدەست بێنن و ئوردووەکەی ئەویان تالآن کرد. ئەم رووداوە لەکۆتاییەکانی جومادی الاخر/١٣ فەوریە روویدا.

بەیانی ئەو رۆژە لەسەرەتای مانگی رەجەب، محەممەد کوڕی ئیبراهیم کوڕی تەباتەبا، بەهۆی ئەو ژەهرەی باوکی سەرایا دەرخواردیدا، مرد چوونکە کوڕی تەباتەبا رێگەی تالاّن کردنی تالاّنییەکانی سوپاکەی زوهەیری لێگرت. خەڵکان گوێرایەڵی فەرمانەکانی کوڕی تەباتەبا بوون. باوکی سەرایا دڵنیابوو لەوەی بەبوونی کوڕی تەباتەبا کەس فەرمانەکانی ئەو جێبەجێ ناکات و لەبەر ئەمە ژەهرخواردی کرد و کوشتی. ئەو لەجێگەی کوڕی تەباتەبا مێردمنداڵێکی هەڵبژارد بەناوی محەممەد کوڕی محەممەد کوڕی زەید کوڕی عەلی کوڕی حسەین کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب، بەلاّم باوکی سەرایا فەرمانی دەدا.

زوهەیری تێکشکاو بۆ کۆشکی کوڕی هوبەیرە گەڕایەوە و لەوێ نیشتەجێ بوو. حەسەن کوڕی سەهل، عەبدوس کوڕی باوکی خالیدی مەرورووزی لەگەڵ چوار هەزار شەرکەر بۆ جەنگی باوکی سەرایا رەوانە کرد. ئەو لەشەوی حەڤدەیەمی رەجەب/ یەکی مارس لەگەڵ گەرەکی جامع رووبەرووی باوکی سەرایا بوویەوە و عەبدوس لەسەر دەستی باوکی سەرایا کوژرا. سوپاییەکانی عەبدوس هەموویان کوژران یا دیل کران.

تالبییەکان (منداڵەکانی ئەبوتالیب) لەناو سەرزەمینە ئیسلامییەکاندا بلاّو بوونەوە. باوکی سەرایا لەکوفە سکە و درهەم و دیناری لێدا و سوپاکەی خۆی بۆ بەسرە وکەنارەکان رەوانە کرد. عەباس کوڕی محەممەد کوڕی عیسا کوڕی محەممەدی جەعفەری بۆ فەرمانڕەوایەتی بەسرە و حسەین کوڕی حەسەن کوڕی عەلی کوڕی حسەین کوڕی عەلی ناسراو بەئەفتەسی وەك فەرمانڕەوای کوفە دەستنیشان کرد. ئەفتەسی کردە سەرپەرەستی حاجییەکان. باوکی سەرایا، ئیبراهیم کوڕی موسا کوڕی جەعفەری بۆ یەمەن و ئیسماعیل کوڕی موسا کوڕی جەعفەری بۆ فارس و زەید کوڕی موسا کوڕی جەعفەری بۆ فەرمانڕەوایی ئەهواز دیاریکرد. زەید هێرشی کردەسەر بەسرە و دەستی بەسەردا گرت و عەباس کوڕی محەممەدی جەعفەری لەو شارە دەرپەڕاند و پەیوەستی ئەهوازی کرد. باوکی سەرایا، محەممەد کوڕی سلێمان کوڕی داود کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن کوڕی عەلی بۆ مەداین رەوانە کرد و فەرمانی پێدا لەرۆژهەلاّتەوە روو بکاتە بەغداد. ئەو

ڕۆشتە مەداین و لەوێ ئوردوی لێدا و سوپایەکی بۆ دیالە ڕەوانە کرد.

عەبدوالله کوڕی سەعیدی حەرەشی بەنوێنەرایەتی حەسەن کوڕی سەهل، فەرمانڕەوای واست بوو. ئەوان لەهێرشی سوپاکەی باوکی سەرایا بۆ بەغداد هەڵاتن. حەسەن کاتێك بینی سوپاکەی ناتوانێت لەبەرابەر باوکی سەرایا خۆڕاگری بکات، کەسی بۆ لای هەرسیمە نارد و بۆ جەنگ دژی باوکی سەرایا داوای هاوکاری کرد بەلاّم هەرسیمە چوونکە لەحەسەن تووڕە بوو، ڕێگەی خوراسانی گرتبووە بەر. دوای ماوەیەك رازی بوو هێرش بکاتە سەر کوفە و لەشەعبان/مارس گەیشتە کوفە. حەسەن، عەلی کوڕی سەعیدی بۆ مەداین ڕەوانە کرد. ئەم هەواڵە لەکۆشکی هوبەیرە بەباوکی سەرایا گەیشت. سوپایەکی بۆ مەداین نارد. سوپاکەی ئەو لەمانگی رەمەزان/ ئاوریل ڕۆشتنە ناو مەداین. خۆی سوپایەکی رازاندەوە و تا رووباری سەرسەر پێشرەوی کرد. هەرسیمە لەبەرابەر ئەو سوپای ڕازاندەوە و تەنیا رووبار ئەم دوو سوپای لەیەك جیا دەکردەوە. عەلی کوڕی سەعید لەشەوال/ مەی رووی کردە مەداین. سوپاکەی باوکی سەرایا رووبەرووی بوونەوە بەلاّم شکستیان خوارد و عەلی کوڕی سەعید دەستی بەسەر مەداینداگرت. باوکی سەرایا ئاگادار بوویەوە و لەرووباری سەرسەر بەرەو کۆشکی هوبەیرە بەرێکەوت. هەرسیمە شوێنی کەوت و دەستەیەك لەهاوەلاّنی ئەوی گرت و کوشتی و سەری ئەوانی بۆ حەسەن کوڕی سەهل نارد. هەرسیمە لەگەڵ باوکی سەرایا جەنگی و لەم جەنگەدا ژمارەیەك لەشەرکەرانی باوکی سەرایا کوژران. باوکی سەرایا رووی کردە کوفە. تالبییەکانی هاوڕێی ئەو هێرشیان کردە سەر ماڵی عەباسییەکان و موالی و شوێنکەوتەکانیان و وێرانیان کرد و سامانەکانیان تالاّن و زەوییەکانیان سوتاند و لەکوفە دەریان کردن. کاری قێزەونی زۆریان ئەنجامدا و ئەمانەتەکانی خەڵکانیان ڕفاند.

هەرسیمە خەڵکانی ئاگادار کردەوە کەدەخوازێت حەج بکات. هەموو ئەو کەسانەی لەخوراسان و ناوچەکانی دیکەوە روویان دەکردە ماڵی خوا، دەیگرتن تاسەرکردایەتی حەج بگرێتەدەست. هەرسیمە، داود کوڕی عیسا کوڕی موسا کوڕی عیسا کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباسی ڕەوانەی

مەككە كرد و باوكی سەرایا حسەین كوڕی حەسەن ئەفتەس كوڕی عەلی كوڕی عەلی كوڕی حسەین كوڕی عەلی ڕەوانەی مەككە كرد و محەممەد كوڕی سلێمان كوڕی داود كوڕی حەسەن كوڕی عەلی بۆ مەدینە نارد كەدوای ئەوەی ڕۆشتە ناو شارەكە، كەس شەڕی لەگەڵ نەكرد. كاتێك هەواڵی ڕەوانە كرانی حسەین كوڕی حەسەن لەلایەن باوكی سەرایا بۆ مەككە وەك سەرپەرەستی حاجییەكان بەداود كوڕی عیسا گەیشت، شوێنكەوتەكانی منداڵەكانی عەباس و موالییەكانی كۆكردەوە. مەسروری كەبیر لەو ساڵەدا لەگەڵ دوو سەد كەس ڕێگەی حەجی گرتبووە بەر. ئەو سوپاكەی خۆی بۆ شەڕ ئامادە كرد وبەداوودی وت: تۆ یا یەكێك لەمنداڵەكانت ڕێز لەپەیمانەكەی خۆتان بگرن و من لەم جەنگەدا تۆم بەسە. داود وتی: جەنگ لەمانگی موحرەم بەڕەوا نازانم، سوێند بەخوا ئەگەر لەم ڕێگەوە بێن، لەڕێگەیەكی دیكەوە دەڕۆم (بۆ ئەوەی جەنگ روونەدات)

داود لەكەنارەكانی موشاش بۆسەی نایەوە و ئەو دەستانەی كۆی كردبوویەوە، بلاوەیان لێكرد. مەسرور لەترسی ئەوەی ئەم جەنگە یەخەی بگرێت، دوای داود بۆ عێراق گەڕایەوە. خەڵكان مانەوە. پیاوێك لەناو خەڵكان بێ هیچ راوێژێك وەك پێشنوێژی ئەوان دیاریكرا و خەڵكان بێ ئیمان لەعەرەفەوە بەرێكەوتن.

حسەین كوڕی حەسەن لەشەرف بوو و لەڕۆشتنە ناو مەككە دەترسا تا ئەوەی دەستەیەك ئاگاداریان كردەوە منداڵەكانی عەباس كەسیان لەمەككە نەماوەتەوە. ئەو لەگەڵ دەكەس هاتە ناو شارەكە، بەدەوری ماڵی خوادا سوڕانەوە و سەفا و مەروەیان بڕی و لەشەودا روویان كردە عەرەفەت و دواتر گەڕانەوە بۆ موزدەلیفە و نوێژی بەیانی لەگەڵ خەڵكان خوێند و ڕۆژەكانی حەج لەمەنی مایەوە. تا كۆتایی ساڵ لەمەككە مایەوە. محەممەد كوڕی سلێمان لەمەككە مایەوە تا ساڵ كۆتایی پێهات.

هەرسیمە لەگوندی شاهی دابەزی و حاجییەكانی گەڕاندەوە. مەنسور كوڕی مەهدی بانگ كرد و نامەی بۆ سەركردەكانی كوفە نووسی. عەلی كوڕی سەعید لەمەدائینەوە رووی كردە واست و دەستی بەسەردا گرت. بەرەو بەسرە ئەسپی غاردا بەڵام لەم ساڵەدا نەیتوانی دەستی بەسەردا بگرێت.

بەهێزبوونی نەسر کوڕی شەبەسی عوقەیلی

لەم ساڵەدا نەسر کوڕی شەبەسی عوقەیلی لەجەزیرە بەهێز و ژمارەی سوپاییەکانی زیادی کرد. ئەو گەمارۆی خستە سەر شاری حەران و دەستەیەك لەشوێنکەوتەکانی منداڵەکانی تالیب لەدەوری کۆبوونەوە و پێیان وت: تۆ پیاوانی منداڵەکانی عەباس دەکوژیت و ئەوان چاوەڕوانی تۆڵەسەندنەوەن. تۆ ڕێگە نادەیت عەرەبەکان پەیوەستی ئەوان بن کەواتە ئەگەر بەیعەت لەگەڵ خەلیفە بکەیت، گونجاوترە. وتی: چ کەسێك و لەکام خەڵکە؟ وتیان: یەکێك لەمنداڵەکانی عەلی کوڕی ئەبی تالیب. وتی: ئایا من لەگەڵ یەکێك لەمنداڵەکانی کەنیزی ڕەش بەیعەت بکەم تا بڵێت خواوەند منی ئافڕاندووە و ڕۆژی بۆ دیاری کردووم؟ وتیان: کەواتە لەگەڵ یەکێك لەئومەوییەکان بەیعەت بکە. وتی: ڕۆژگار پشتی تێکردوون و ئەو کەسەی ڕۆژگار پشتی تیّ بکات، چیتر بەختەوەری رووی تیّ ناکات، ئەگەر بەیعەت لەگەڵ ئەوان بکەم، بەدبەختی بەرۆکم دەگرێت. من خوازیاری پەیوەست بوون بەعەباسییەکانم و ئەگەر دژی ئەوان دەجەنگم لەبەر ئەوەیە ئەوان ناعەرەبەکان پێش عەرەبەکان دەخەن.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا حسەین کوڕی موسعەب کوڕی زورەیق باوکی تاهیر کوڕی حسەین لەخوراسان مرد. لەم کاتەدا تاهیر لەڕەققە بوو. مەئمون لەریّ و رەسمی بەخاك سپاردنی ئەو بەشداری کرد. سەهل کوڕی فەزڵ ڕۆشتە ناو گۆڕەکەی.، مەئمون کەسی بۆ لای تاهیر نارد تا سەرەخۆشی لیّ بکات.

لەم ساڵەدا باوکی عەون معاویە کوڕی ئەحمەدی سەمادحی موالی بنەماڵەی جەعفەر کوڕی ئەبو تالیب، خواپەرەستی مەغریبی مرد.

هەروەها لەم ساڵەدا سەهل کوڕی شازویە باوکی هارون و عەبدوالله کوڕی نەمیری هەمەدانی کوفی بەنازناوی باوکی هاشم باوکی محەممەد کوڕی عەبدوالله کوڕی نەمیر مامۆستای بوخاری و موسلیم کوڕی موحەدیسی ناودار، لەناو دڵی خاکدا خەوتن.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەدی کۆچی (٨١٥ زایینی)

چۆنیەتی هەڵاتنی باوکی سەرایا

لەم ساڵەدا باوکی سەرایا و هاوەڵانی لەکوفە هەڵاتن چوونکە هەرسیمە دەوری ئەم شارەی گرتبوو. بەڕادەیەك بۆ جەنگی ئەوان پێداگری دەکرد کەباوکی سەرایا و هاوەڵانی بێزار بوون و سەربازەکانی دەستیان لەجەنگ هەڵگرت. باوکی سەرایا کاتێك ئەم بارودۆخەی بینی، بۆ ڕۆشتنەدەر لەکوفە خۆی ئامادە کرد. هاوڕێ لەگەڵ هەشسەد سوار و محەممەد کوڕی محەممەد کوڕی زەید لەکوفە هاتەدەر. هەرسیمە ڕۆشتە ناو شارەکە و ئەمانی بەهەمووان بەخشی و زیانی لێ نەدان. هەڵاتنی باوکی سەرایا لەشانزەی موحەرەم/بیست و پێنجی ئوت بوو. ئەو ڕێگەی قادسییەی گرتەبەر و لەوێوە بەرەو شوشی خوراسان بەرێکەوت. لەڕێگا ڕووبەرووی پارەیەکی زۆر بوویەوە کەلەخوراسانەوە بۆ ئەهوازیان دەبرد. دەستی بەسەر پارەکەدا گرت و لەناو هاوەڵانیدا دابەشی کرد.

لەوێ حەسەم کوڕی عەلی مەئمونی ڕۆشتە لای و داوای لێکرد لەسنووری فەرمانڕەوایەتی ئەو بڕواتەدەر. مەئمونی نەیدەویست لەگەڵ ئەو بجەنگێت بەلاّم باوکی سەرایا بڕیاری جەنگی دابوو. مەئمونی ڕووبەرووی بوویەوە و شکستی پێهێنا و بریندار کرد و هاوەڵانی بلاّوەیان پێکرا. باوکی سەرایا لەگەڵ محەممەد کوڕی محەممەد و باوکی شوك بەرەو ماڵەکەی خۆی لەرەئس عەین بەرێکەوتن بەلاّم کاتێك گەیشتنە جەلەولا، حیمادی کەنغوش بەسەریاندا زاڵ بوو، هەمووانی گرت و بەرەو بارەگای حەسەن کوڕی سەهل لەنەهرەوان ڕەوانەی کردن. حەسەن باوکی سەرایای کوشت وسەری ئەوی بۆ مەئمون نارد و جەستەی بێ سەری لەسەر پردی بەغداد هەڵواسی و محەممەد کوڕی محەممەدی ڕەوانەی بارەگای مەئمون کرد.

هەرسیمە ڕۆژێك لەکوفە مایەوە و گەڕایەوە و غەسان کوڕی باوکی فەرەج باوکی ئیبراهیم کوڕی غەسانی وەك فەرمانداری ئەو شارە هەڵبژارد. ئەو فەرمانده‌ی پاسەوانەکان و فەرمانڕەوای خوراسان بوو. عەلی کوڕی سەعید ڕووی کردە بەسرە

و لەعەلەوییەکان پاکی کردەوە. ئەم شارە لەژێر فەرمانی زەید کوڕی موسا کوڕی جەعفەر کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی حەسەن کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب بوو. ئەوکەسەیە بەزەید ئەلنار ناو دەبرێت. هۆکاری ئەم ناولێنانە ئەوە بوو چەندین ماڵی عەباسییەکان و شوێنکەوتەکانی ئەوانی لەبەسرە سوتاند. هەرکات کەسێك بەجل و بەرگی ڕەش (نیشانەی عەباسییەکان) دەڕۆشتە لای، ئاگری تێبەردەدا.. جگە لەسامانی منداڵەکانی عەباس، سامانێکی زۆری لەبازرگانەکان سەند. کاتێك عەلی گەیشتە بەسرە، زەید داوای ئەمانی کرد. عەلی ئەمانی پێدا و دەستی بەسەر شارەکەدا گرت. ئەو سوپایەکی بۆ مەککە و مەدینە و یەمەن ڕەوانە کرد و فەرمانی جەنگ لەگەڵ عەلەوییەکانی پێدان. شۆڕشی باوکی سەرایا تا کوژرانی، دە مانگی خایاند.

شۆڕشی ئیبراهیم کوڕی موسا کوڕی جەعفەر

لەم ساڵەدا ئیبراهیم کوڕی موسا کوڕی جەعفەر کوڕی محەممەد لەمەککە شۆڕشی کرد. کاتێك لەکارەکانی باوکی سەرایا ئاگادار بوویەوە، ڕووی کردە یەمەن. کارگوزاری ئەم شارە ئیسحاق کوڕی موسا کوڕی عیسا کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس لەلایەن مەئمونەوە بوو. کاتێك بیستی ئیبراهیم لەسەنعا نزیك بۆتەوە، ڕێگەی مەککەی گرتەبەر و گەیشتە موشاش و لەوێ ئوردووی لێدا. لەوێ دەستەیەك لەخەڵکانی مەککە کە لەعەلەوییەکان هەڵاتبوون، لەدەوری کۆبوونەوە و ئیبراهیم دەستی بەسەر یەمەندا گرت. ئەویان بەجەزار (قەساب) ناو دەبرد چوونکە ژمارەیەکی زۆری لەیەمەن کوشت و ژمارەیەکی زۆری ئەسیر کرد و سامانەکانی بەتاڵانی برد.

هەڵس وکەوتی حسەین کوڕی حەسەن ئەفتەس لەمەککە و وەرگرتنی بەیعەت بۆ محەممەد کوڕی جەعفەر

لەموحەرەمی ئەم ساڵە/ئوتی ٨١٥ زایینی، حسەین پەردەی کەعبەی لێکردەوە و پەردەیەکی دیکەی پێوەهەڵواسی کەباوکی سەرایا لەکوفەوە ناردبووی. ئەم

پەردە لەهەوریشم بوو.

حسیەن ئەمانەتییەکانی منالەکانی عەباس و شوێنکەوتەکانی ئەوانی ناسییەوە و دەستی بەسەردا گرت. سامانی خەڵکی بەبیانوی ئەوەی کەئەمانەتی شوێنکەوتەکانی منالەکانی عەباسییە، زەوت کرد و خەڵکان لەدەستی هەڵدەهاتن. هاوەڵانی حسەین پەنجێرەکانی حەرەمیان هەڵکەند و سەر ستوونە زێرینەکانیان فڕاند. حسەین هەموو گەنجی سوچی حەرەمی دەرهێنا و ڕفاندی و لەگەڵ پەردەی کەعبە لەناو هاوەڵانیدا دابەشی کرد.

کاتێك لەکوڕانی باوکی سەرایا ئاگادار بوویەوە و بێزاری خەڵکی لەکردەوەکانی خۆی بینی، لەگەڵ هاوەڵانی هاتە لای محەممەد کوڕی جەعفەر کوڕی عەلی کوڕی حسەین کوڕی عەلی. ئەو پیرەپیاوێکی بەتەمەن و کەسێکی ڕێزدار لای خەڵکان بوو کە بەهۆی خراپەکاری کەسانی بنەماڵەکەی بەردەوام خۆی لەوان بەدوور دەگرت. ئەو زانستی لەجەعفەری باوکییەوە پێبڕابوو و خەڵکان گوێیان لەوتەکانی دەگرت. کەسێکی خۆپارێز بوو. حسەین و هاوەڵانی هاتنە لای و وتیان: تۆ خۆت پێگەی خۆت لەناو خەڵکان دەزانی، ئەگەر لەگەڵ تۆ بەیعەت بکەین، کەس دژایەتی ئێمە ناکات.

محەممەد کوڕی جەعفەر ڕازی نەبوو کوڕەکەی، عەلی، و حسەین کوڕی حەسەنی ئەفتەس بەرادەیەك پێداگرییان کرد کەوەڵامی ڕازی بوونی دانەوە. ئەوان لەرەبیع الاول/ئۆکتۆبەر هاوشێوەی خەلیفە بەیعەتیان لەگەڵ کرد. خەڵکان لەدەوری کۆبوونەوە و خوازراو و نەخوازراو بەیعەتیان بەست و بەسەروەری باوەڕداران ناویان برد. چەند مانگێك خەلیفە بوو بێ ئەوەی فەرمانەکانی هیچ کاریگەرییکیان هەبێت. عەلی کوڕی و حسەین کوڕی حەسەن خراپترین شێوازیان گرتەبەر و قێزەونترین کارەکانیان ئەنجامدا. حسەین کوڕی حەسەن ژنێکی جوان لەمنالەکانی فێهری گرت و داوای جووت بوونی لێکرد بەڵام ژنەکە ڕازی نەبوو. حسەین مێردی ژنەکە لەمنالەکانی مەخزومی بەشێوەیەك ترساند کەپیاوەکە خۆی شاردەوە. حسەین دەرگای ماڵی پیاوەکەی شکاند و ژنەکەی برد و بۆ ماوەیەك چێژی لێ وەرگرت تا ئەوەی ژنەکە هەڵات.

عەلی کوڕی محەممەد کوڕی جەعفەر (کەباوکی وەك سەروەری باوەڕداران بەیعەتی لەگەڵ کرابوو) دەستی بەسەر مێردمنداڵێکدا گرت. ئەو کوڕی قازی مەککە بوو بەناوی ئیسحاق کوڕی محەممەد. کوڕێکی جوان بوو. عەلی بەزۆر بردی (بەرۆژی رووناك لەبەرچاوی خەڵك بردی و دەستدرێژی کردەسەر) کاتێك خەڵکانی مەککە و دراوسێکانیان ئەمەیان بینی، لەحەرەم کۆبوونەوە و ژمارەیەکی زۆر پەیوەستیان بوون و ڕۆشتنە لای محەممەد کوڕی جەعفەر و پێیان وت: یا لەسەر کار لات دەبەین یا خوێنت دەرێژین مەگەر ئەوەی ئەو کوڕە گەنجە بگەڕێنیتەوە. ئەو دەرگای ماڵەکەی بەسەر ئەواندا بەست و لەپەنجێرەوە قسەی لەگەڵ کردن. داوای ئەمانی کرد تا سوار ئەسپەکەی خۆی بێت و مناڵەکە بگەڕێنێتەوە. سوێندی خوارد ئاگای لەم رووداوە نییە. ئەمانیان پێدا. ڕۆشتە لای عەلی کوڕی و مناڵەکەی لێسەندەوە و گەڕاندییەوە بۆ بنەماڵەکەی.

ماوەیەك دواتر ئیسحاق کوڕی موسای عەباسی لەیەمەنەوە هات و لەموشاش خێوەتی هەڵدا. تالبییەکان ڕۆشتنە لای محەممەد کوڕی جەعفەر و ئاگاداریان کردەوە. خەندەکیان بەدەوری خۆیان هەڵکەند و خەڵکان و بیابان نشینەکان وکەسانی دیکە لەدەوری محەممەد کوڕی جەعفەر کۆبوونەوە. ئیسحاق سەرەتا مەبەستی جەنگی کرد بەڵام دواتر لەمەبەستەکەی پەشیمان بوویەوە و جەنگی پشتگوێ خست و رووی کردە عێراق. لەرێگە رووبەرووی سوپایەك بوویەوە کەهەرسیمە بۆ مەککە ڕەوانەی کردبوو. جەلەودی و ڕەجا کوڕی جەمیل هاورێیەتی ئەم سوپایان دەکرد. بەئیسحاقیان وت: لەگەڵمان بگەڕێرەوە چوونکە لەم جەنگەدا ئێمەت بەسە. ئیسحاق لەگەڵیان گەڕایەوە. شەڕیان لەگەڵ تالبییەکان کرد و شکستیان پێهێنان. محەممەد کوڕی جەعفەر کەسی نارد و داوای ئەمانی کرد. ئەمانیان پێ بەخشی. بەمشێوەیە عەباسییەکان لەجومادی الاخر/ژانویە هاتنە ناو مەککە و تالبییەکان مەککەیان بەجێهێشت.

محەممەد کوڕی جەعفەر رێگەی جوحفەی گرتەبەر بەڵام کۆیلەیەکی عەباسی خۆی پێگەیاند و سامانەکەی تالان کرد. تەنیا چەند درهەمێکی بۆ هێشتەوە تا پێی بگاتە شوێنێك. ئەو رێگەی جۆهەینەی گرتەبەر و لەوێ دەستەیەکی

کۆکردەوە و ڕێگەی مەدینەی گرتەبەر. لەگەڵ هارون کوڕی موسەییب فەرمانداری مەدینە جەنگا بەڵام شکستی خوارد و بەهۆی تیرێک یەکێک لەچاوەکانی دەرتۆقی و ژمارەیەکی زۆر لەهاوەڵانی کوژران. محەممەد بەناچار بۆ ئوردووگاکەی خۆی گەڕایەوە.

دوای تەواو بوونی ڕێ و ڕەسمی حەج، داوای ئەمانی لەجەلەودی و ڕەجا کوڕی جەمیل کرد کەکوڕە مامی فەزڵ کوڕی سەهل بوو. ئەمانیان پێدا و ڕەجا بەنوێنەرایەتی مەئمون و فەزڵ کوڕی سەهل بەڵێنیدا ڕێز لەئەمانەکەی بگرن. محەممەد ڕازی بوو و لەبیست زیحەججە/ یانزەی ئاوریل هاتە مەککە، وتارێکی پێشکەش کرد و وتی: لەمەرگی مەئمون ئاگادار بوومەوە، قورسایی بەیعەتی ئەوم لەسەر شان بوو، ئەم ئاژاوە گشتییە داوێنی منیشی گرت و خەڵکان وەک خەلیفە بەیعەتیان لەگەڵ من کرد بەڵام دواتر زانیم مەئمون زیندووە بێ هیچ زیانێک. بۆ وەرگرتنی ئەم بەیعەتە داوای بەخشین لەخواوەند دەکەم و خۆم لەو بەیعەتەی بەمنتان داوە، بەدوور دەگرم و هاوشێوەی ئەم ئەنگوستیلە، لەپەنجەی خۆم دەریدەهێنم. بەیعەتی من لەسەر شانی هیچ کام لەئێوە نییە و دواتر لەسەر مینبەر هاتەخوار. ئەو لەساڵی ٢٠١/٨١٦ زایینی ڕێگەی عێراقی گرتەبەر و حسەن کوڕی سەهل ئەوی بۆ لای مەئمون نارد. کاتێک مەئمون بۆ عێراق گەڕایەوە، ئەوی لەگەڵ خۆی برد و محەممەد لەجەرجان مرد. بەخواستی خواوەند ئاماژەی پێدەدەین.

کردەوەکانی ئیبراهیم کوڕی موسا

لەم ساڵەدا ئیبراهیم کوڕی موسا کوڕی جەعفەر لەیەمەن پیاوێکی لەمناڵەکانی عەقیل کوڕی ئەبی تالیب لەگەڵ سوپایەک بۆ ئەنجامدانی ڕێ و ڕەسمی حەج لەگەڵ خەڵکان ڕەوانەی مەککە کرد. عەقیل هات و گەیشتە بێستانی مناڵەکانی عامر. ئاگاداریان کردەوە کەباوکی ئیسحاق موعتەسەم لەگەڵ دەستەیەک لەسەرکردەکان مەبەستی حەج کردنیان هەیە و حەمدویە کوڕی عەلی کوڕی عیسا لەناویاندا دەبینرێت. حەسەن کوڕی سەهل، حەمدویەی وەک فەرمانڕەوای یەمەن دیاریکردبوو. عەقیلی زانی ناتوانێت بەرگەی جەنگ لەگەڵ ئەوان بگرێت و لەبەر

ئەمە لەبێستانی منداڵەکانی عامر مایەوە. کاروانێك کەپەردە و بۆنی خۆشی کەعبەی بارکردبوو، لەوێوە تێپەڕی. عەقیلی هەموو سامانی کاروانەکەی فڕاند و حاجییە تاڵان کراوەکان، بێ هیچ سامانێك ڕۆشتنە ناو مەککە.

موعتەسەم لەگەڵ هاوەڵانی خۆی راوێژی کرد. جەلودی وتی: من تۆ لەجەنگی ئەوان بێ نیاز دەکەم. سەد سواری هەڵبژارد و لەگەڵ ئەوان رووی کردە سوپاکەی عەقیلی. لەبەرەبەیاندا گەیشت و بێ وەستان جەنگی دەستپێکرد. پرژوبلاوەی بەسوپاکەی ئەوان کرد و ژمارەیەکی زۆری لێ ئەسیر کردن. پەردەی کەعبەی وەرگرتەوە و یەکی دە قامچی لەئەسیرەکاندا. دواتر ئازادی کردن و گەڕانەوە بۆ یەمەن بەبێ توێشو بەشێوەیەك لەرێگە سواڵیان دەکرد و زۆربەیان مردن.

ڕۆشتنی هەرسیمە بۆ لای مەئمون و کوژرانی ئەو

کاتێك هەرسیمە لەجەنگ دژی باوکی سەرایا ئاسوودە بوو، نەڕۆشتە لای حەسەن کوڕی سەهل لەمەداین و لەرێگەی عەقرقوف و بەرەدان و نەهرەوان رێگەی خوراسانی گرتەبەر. فەرمانی مەئمون بۆ ڕۆشتن بۆ شام و حیجاز لەشوێنێك بەهەرسیمە گەیشت کەچیتر نەیدەتوانی بگەڕێتەوە. وتی: تاچاوم بەسەروەری باوەڕداران نەکەوێت، ناگەڕێمەوە. لەوێوە کەخێرخوازی مەئمون و باوکی ئەو بوو و مەئمون ئەمەی بەباشی دەزانی، نەدەترسا. لەلایەکی دیکە هەرسیمە بڕیاریدا بوو مەئمون ئاگادار بکاتەوە لەوەی فەزڵ کوڕی سەهل بەشێك لەرووداوەکان لەو دەشارێتەوە و ئەوەی کە واز لەمەئمون ناهێنێت تا بۆ بەغدادی دەگەڕێنێتەوە (بۆ ئەوەی لەنزیکەوە کاروبارەکانی لەژێر دەستا بێت). فەزڵ لەمەبەستەکەی هەرسیمە ئاگادار بوویەوە و بەمەئمونی وت: هەرسیمە شارەکان و خەڵکانی دژی تۆ هانداوە و لەگەڵ باوکی سەرایا بەشێوەیەکی نهێنی رێککەوتووە و ئەگەر داوای هەرسیمە نەدەبوو، باوکی سەرایا شۆڕشی نەدەکرد. سەروەری باوەڕداران چەندین نامەی بۆ نووسیوە تا بۆ شام و حیجاز بگەڕێتەوە بەڵام نەك ئەو کارەی نەکرد بەڵکو بەشێوەیەکی توندوتیژ قسە دەکات و ئەگەر بەمشێوەیە پشتگوێ بخرێت، کەسانی دیکەیش هان دەدات.

بەمشێوەیە مەئمون دڵی لەهەرسیمە ڕەش کرد. هەرسیمە لەسەرخۆ ڕێگەی بڕی و لەمانگی زیقەعدە/ ژوئەن گەیشتە مەرو. لەوەی هاتنەکەی لەمەئمون بشارێتەوە، ترسا و لەبەر ئەمە فەرمانیدا تەپڵی گەڕانەوە لێ بدەن تا مەئمون دەنگەکەی ببیستێت. مەئمون دەنگی تەپڵەکەی بیست و وتی: ئەم دەنگە چییە؟ وتیان: هەرسیمەیە و بەرەو ئێرە دێت. هەرسیمە گومانی دەکرد مەئمون بەوتەکانی ڕازی دەبێت. مەئمون مۆڵەتی ڕۆشتنە لای پێدا. کاتێك هەرسیمە ڕۆشتە بارەگاکەی، مەئمون پێی وت: ئێستا لایەنگیری لەعەلەوییەکانی کوفە دەکەیت و باوکی سەرایا بۆ شۆڕش هان دەدەیت. تۆ ئەگەر دەتویست، دەتتوانی هەموویان بگریت و لەناویان ببەیت.

هەرسیمە ویستی وەڵام بداتەوە و داوای بەخشین بکات بەڵام مەئمون ڕازی نەبوو. فەرمانیدا قامچی بارانی بکەن بەشێوەیەك لووتی شکا و فڕیاندایەدەر. فەزڵ فەرمانیدا بوو لەزیندان ئەشکەنجەی بکەن. ئەویان زیندانی کرد و چەند ڕۆژێك مایەوە. فەزڵ کەسی نارد و کوشتی و ئاواتر وتیان لەزینداندا مردووە.

شۆڕشی حەربییە لەبەغداد

لەم ساڵەدا حەربییە (دەستەیەك لەسوپاییەکان) دژی حەسەن کوڕی سەهل شۆڕشیان کرد. هۆکارەکەی ئەوە بوو کاتی ڕۆشتنی هەرسیمە بۆ لای مەئمون، حەسەن کوڕی سەهل لەمەداین بوو. حەسەن پەیکی بەدوای عەلی کوڕی هوشام نارد مژدەی مانگانە بەحەربییە بدە بەڵام دوای بخە و لەدانی خۆت بەدوور بگرە. هوشام بەنوێنەرایەتی حەسەن کارگوزاری بەغداد بوو.

حەربییە پێشتر کاتێك هەرسیمە ڕێگەی خوراسانی گرتبووە بەر، شۆڕشیان کرد و وتیان: ڕازی نابین تا ئەو کاتەی حەسەن کوڕی سەهل و کارگوزارەکانی ئەو لەبەغداد دوور بخەینەوە. ئەوان کارگوزارەکانی حەسەنیان دەرکرد و ئیسحاق کوڕی موسای هادییان وەك فەرمانڕەوایی خۆیان هەڵبژارد و خەڵکانی هەردوو لای دیجلە ڕەزامەندی خۆیان نیشاندا. حەسەن ڕێگەی فرت و فێڵی گرتەبەر و بەشێوەیەکی نهێنی نامەی بۆ سەرکردەکانیان نووسی تا لەلای عەسکەری

مەهدییەوە بێن. حەربییە لێکۆڵینەوەیان لەکارەکەی خۆیان کرد و ئیسحاق (فەرمانڕەوای تازە هەڵبژێردراویان) لەگەڵ خۆیان برد و لەروجەیل دایاننا.

زوهەیر کوڕی موسەییب لەگەڵ هێزەکانی لەعەسکەری مەهدی خێوەتی لێدا. حەسەن کوڕی سەهل عەلی کوڕی هوشامی ڕەوانە کرد تا لەقۆلێکی دیکەوە بێت. دواتر ئەو و محەممەد کوڕی باوکی خالید لەشەوێك لەشەوەکانی شەعبان/ مارس هاتنە ناو بەغداد و لەسەر پردی سەرات بۆ ماوەی سێ شەو و رۆژ شەڕیان لەگەڵ حەربییە کرد. دواتر عەلی کوڕی هوشام بەنوێنەرایەتی حەسەن کوڕی سەهل مژدەی پێدان ئەگەر سامانیان بەدەست بگات، مانگانەی شەش مانگیان پێ دەدەن. حەربییە رازی بوون و داوایان کرد پێشتر هەرکام یەکی پەنجا درهەم وەربگرن تا بۆ رەمەزان/مارس، خەرجی بکەن. عەلی کوڕی هوشام رازی بوو. ئەو دانی پارەکەی دەستپێکرد بەلام هێشتا پارەی بەکەس نەدابوو ئاگادار بوویەوە زەید کوڕی موسا ناسراو بەزەید ئەلنار لەزیندانی بەسرە هەڵاتووە. زیندانبانی ئەو عەلی کوڕی سەعید بوو. ئەو لەمانگی زیقەعدەی ساڵی دووسەد/ژوئەن لەگەڵ براکەی باوکی سەرایا لەکەنارەکانی ئەنبار ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە. عەلی کوڕی هوشام دوای یەك حەفتە هەڵات و لەسەرسەر دابەزی چوونکە نەیتوانی بوو بەحەربییە پەنجا درهەمەکە بدات تا ئەوەی جەژنی قوربان هات و حەربییە لەسەرئەنجامی هەرسیمە ئاگادار بوونەوە. حەربییە هێرشیان کردەسەر عەلی کوڕی هوشام و ئەویان دوورخستەوە.

جێگری هەرسیمە لەبەغداد، محەممەد کوڕی باوکی خالید بوو. عەلی کوڕی هوشام بەردەوام ئەوی ریسوا دەکرد. ئەو کینەی عەلی لەدڵدا بوو لەبەر ئەمە پەیوەستی حەربییە بوو. بەپەیوەست بوونی ئەو عەلی کوڕی هوشام توانای بەرگری لەدەستدا و بۆ سەرسەر هەڵات.

دەڵێن: هۆکاری شۆڕشی حەربییە ئەوە بوو حەسەن کوڕی سەهل، عەبدوالله کوڕی عەلی کوڕی ماهانی قامچی باران کرد و بەم پێیە ئەبنا(منالی ئێرانییەکان) کینەی ئەویان لەدڵ گرت و دەریانپەڕاند.

شۆڕشی موسڵ

لەم ساڵەدا شۆڕشی موسڵ لەنێوان مناڵەکانی سامە و مناڵەکانی سەعلەبە دەستی پێکرد. مناڵەکانی سەعلەبە پەنایان بۆ محەممەد کوڕی حسەینی هەمەدانی برای عەلی کوڕی حسەین و فەرمانداری شارەکە برد. فەرمانی پێدان بۆ دەرەوەی شارەکە کۆچ بکەن. ئەوان لەشارەکە ڕۆشتنەدەر. مناڵەکانی سامە لەگەڵ هەزار سوار شوێنیان کەوتن تا گەیشتنە عەوجا و لەوێ گەمارۆیان خستنە سەر. عەلی و محەممەد دوو کوڕەکەی حسەین ئاگادار بووینەوە و ئەو دووانە بۆ هاوکاری مناڵەکانی سەعلەبە، هێزێکیان بۆ لای ئەوان ڕەوانە کرد. شەڕێکی قورس ڕوویدا و دەستەیەك لەمناڵەکانی سامە لەخوێنی خۆیاندا گەوزان و ژمارەیەکیان ئەسیر کران. ئەسیرەکان کەمناڵەکانی تەغلەبیش لەناویاندا دەبینران، لەشارەکە زیندانی کران.

دوای ئەمە ئەحمەد کوڕی عومەر کوڕی خەتابی عەدەوی تەغلەبی هاتە لای محەممەد و خوازیاری ئاشتی بوو. محەممەد ڕازی بوو و بەمشێوەیە بارودۆخی شارەکە هێور بوویەوە و شۆڕش دامرکایەوە.

جەنگ لەگەڵ فەرەنگییەکان

لەم ساڵەدا حەکەم، پاشای ئاندۆلۆس، سوپایەکی بەفەرماندەیی عەبدولکەریم کوڕی موغیس ڕازاندەوە تا هێرش بکەنە سەر سەرزەمینی فەرەنگییەکانی ئاندۆلۆس. سوپاکەی ئەو پێشڕەوی کرد و گەیشتە ناوەڕاستی سەرزەمینی ئەوان. سوپای حەکەم ئاوەدانییەکانیان وێران کرد و ئەوەی دەستیان کەوت، فڕاندییان و چەندین قەڵایان خاپور کرد. دەگەیشتنە هەر شارێك، دەیانگرت و درێژەیان بەڕێگەی خۆیان دەدا تا دەگەشتنە شارێکی دیکە. بەمشێوەیە هەموو گەنجینەی پاشاکانی ئەوانیان خاڵی کرد.

کاتێك پاشای فەرەنگ ئەم کردەوەی موسوڵمانانی بینی، نامەی بۆ هەموو پاشاکانی ئەودەوروبەرە نووسی و داوای هاوکاری لێکردن. مەسیحییەکان

لەهەرلایەك بۆ هاوكاری ئەو بەرێكەوتن. ئەو بەسوپایەكی گەورە لەبەرابەر موسوڵمانان سوپای رازاندەوە. تەنیا یەك رووبار لەنێوان ئەواندا بوو. شەڕێكی قورس لەنێوانیان دەستی پێكرد و چەندین رۆژی خایاند. موسوڵمانان بڕیاریاندا بوو لەرووبارەكە بپەڕنەوە بەلاّم ئەوان رێگەیان لێدەگرتن. كاتێك موسوڵمانان ئەم بارودۆخەیان بینی، لەرووبارەكە پاشەكشێیان كرد. مەسیحییەكان بۆ جەنگی موسوڵمانان لەرووبارەكە پەڕینەوە و جەنگێكی قورس دەستپێكرد بەلاّم مەسیحییەكان بەناچاری بۆ لای رووبارەكە گەڕانەوە. موسوڵمانان ژمارەیەكی زۆر لەوانیان كوشت و ئەسیریان كردن. هەركەس لەرووبارەكە پەڕییەوە، گیانی دەرباز كرد. دەستەیەك لەفەرماندە و پاشاكانی ئەوان گرفتار بوون و فەرەنگییەكان لای رووبارەكە خۆڕاگرییان كرد و رێگەیان نەدا موسوڵمانان لەرووبارەكە بپەڕنەوە. سیانزە رۆژ بەمشێوەیە تێپەڕی. هەموو رۆژێك جەنگ بەردەوام و جۆگەلەی خوێن دروست دەبوو تا ئەوەی باران باری و ئاوی رووبارەكە زیادی كرد و پەڕینەوە لەرووبار ئەگەری نەبوو. بەم شێوەیە عەبدولكەریم لەحەوتی زیحەججە/ بیست و نۆی مارس گۆڕەپانی بەجێهێشت و گەڕایەوە.

شۆڕشی بەربەرییەكان لەكەنارەكانی موروور

لەم ساڵەدا پیاوێك لەبەربەرییەكان لەكەنارەكانی موروور لەئاندۆلۆس هاوریٚ لەگەڵ دەستەیەك ئالاّی شۆڕشی بەرز كردەوە. هەواڵی كارگوزاری ئەم كەنارە، لەنامەیەك بەدەستی حەكەم گەیشت، بەلاّم حەكەم نووسراوەكەی شاردەوە و هەمان سات یەكێك لەفەرماندەكانی خۆی بانگ كرد و بەشێوەیەكی نهێنی ئاگاداری كردەوە و پێی وت: هەر ئێستا بۆ جەنگی ئەو خارجییە بەرێكەوە و سەری بۆ من بێنە، ئەگەر سەری ئەو نەخەیتە بەرپێی من، سەری تۆ دەخەمە جێگەكەی. لێرە دانیشتووم و چاوەڕوانی هاتنی تۆ دەكەم.

ئەو فەرماندە بۆ جەنگی ئەو پیاوە بەرێكەوت و بەوشیاری زۆر سەبارەت بەو پرسیاری كرد و بەدوای شوێنەكەیدا گەڕا، ئەوسات ئەم قسەی حەكەمی بیركەوتەوە كە: ئەگەر سەری ئەو نەخەیتە بەرپێی من، سەری تۆ لەجێگەی ئەو

دادەنێم. بڕیاریدا هەموو هەوڵەکانی خۆی بخاتەگەڕ. بیری لەفێڵێك کردەوە وخۆی گەیاندە ئەو پیاوە خارجییە. ئەوی کوشت و سەری بڕی و بردییە لای حەکەم. بینی بەهەمان شێوە لەشوێنەکەی خۆی دانیشتووە. ڕۆشتن و گەڕانەوەی ئەو چل ڕۆژی خایاند. کاتێك حەکەم سەری بڕاوی ئەو پیاوەی بینی، ڕێزی لەفەرماندەکەی گرت و دیاری پێبەخشی و پێگەی بەرز کردەوە.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا مەئمون، ڕەجا کوڕی باوکی زوحاکی ڕەوانە کرد تا عەلی کوڕی موسا کوڕی جەعفەر کوڕی محەممەد بێنێتە لای.

لەم ساڵەدا سەرژمێری منداڵەکانی عەباسییان کرد. ژمارەی ئەوان لەژن و پیاو دەگەیشتە سی و سێ هەزار کەس.

لەم ساڵەدا ڕۆمییەکان پاشاکەی خۆیان دوای حەوت ساڵ و شەش مانگ فەرمانڕەوایەتی کوشت و میخائیل کوڕی جورجیسیان بۆ دووەم جار لەسەر تەختی پاشایەتی دانیشاند.

هەروەها لەم ساڵەدا عەلی کوڕی باوکی سەعید ڕێگەی ناسازگاری لەگەڵ حەسەن کوڕی سەهل دەست پێکرد و مەئمون، سەراجی خزمەتکاری بۆ لای ئەو نارد و پەیامیدا: یا دەست دەخەیتە دەستی حەسەن کوڕی سەهل، یا بەرەو بارەگای مەئمون لەمەرو بەرێکەوە یا سەراج سەرت دەبڕێت. سەراج ڕۆشتە لای و عەلی کوڕی باوکی سەعید ملکەچی خۆی بۆ فەرمانەکان نیشاندا و لەگەڵ هەرسیمە هاتە لای مەئمون لەمەرو.

لەم ساڵەدا مەئمون، یەحیا کوڕی عامر کوڕی ئیسماعیلی کوشت چوونکە مەئمونی بەسەروەری ناباوەڕان (امیر الكافرين) ناو دەبرد.

موعتەسەم ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا باوکی بەختەری وەهب کوڕی وەهبی قازی و مەعروف کەخری و سەفوان کوڕی عیسای فەقیە و مەعافی کوڕی داودی موسڵی فرەزان، مردن.

ڕووداوەكانی ساڵی دووسەد ویەكی كۆچی (٨١٦ زایینی)

فەرمانڕەوایی مەنسور كوڕی مەهدی لەبەغداد

لەم ساڵەدا خەڵكانی بەغداد مەبەستی ئەوەیان كرد لەگەڵ مەنسور كوڕی مەهدی (مامی مەئمون) وەك خەلیفە بەیعەت ببەستن بەڵام ئەو ڕازی نەبوو. داوایان لێكرد فەرمانڕەوایی ئەوان بگرێتەدەست و پێشنیاری بەیعەتی مەئمون بەخەڵكان بكات و ڕازی بوو.

هۆكاری ئەم كارە – وەك پێشتر ئاماژەمان پێدا – ئەوە بوو خەڵكانی بەغداد عەلی كوڕی هوشامیان لەم شارە دەركرد و كاتێك هەواڵی دەركرانی عەلی كوڕی هوشام بەحەسەن كوڕی سەهل گەیشت، لەمەداینەوە ڕێگەی واستی گرتەبەر. ئەم ڕووداوە لەساڵی ٢٠١/ ٨١٦ زایینی ڕوویدا. كاتێك حەسەن بۆ واست هەڵات، محەممەد كوڕی باوكی خالید كوڕی هیندوان كەدژایەتی ئەوی دەكرد و فەرماندەیی ناسازگارانی ئەوی گرتبووە دەست، شوێنی كەوت.

سەعید كوڕی حەسەن كوڕی قەحتەبە فەرمانڕەوایی كەنارەكانی ڕۆژئاوایی بەغدادی لەدەستا بوو، نەسر كوڕی حەمزە كوڕی مالك فەرمانڕەوایی كەنارەكانی ڕۆژهەڵاتی گرتەدەست. مەنسور كوڕی مەهدی كەفەرمانڕەوایی بەغدادی كرد هاوڕێی لەگەڵ فەزڵ كوڕی ڕەبیع و خوزەیمە كوڕی خازم لەبەغداد بوو. لەم ڕۆژانەدا محەممەد كوڕی باوكی خالید لەلای تاهیر، لەڕەققەوە گەیشت و لەجەنگ لەگەڵ حەسەن كوڕی سەهل، لەگەڵ باوكی خۆی پەیمانی بەست و لەگەڵ هاوڕێیانی ئەو ڕێگەی واستی گرتبەر تا گەیشتنە گوندی ئەبو فورسەن لەنزیكی واست. كاتێك محەممەد گەیشتە دێری عاقول، سێ ڕۆژ لەوێ مایەوە. زوهەیر كوڕی موسەییب كارگوزاری حەسەن لەجوخی لەئیسكافی منداڵەكانی جونەید مابوویەوە و نامەی بۆ فەرماندەكانی بەغداد دەنووسی بەڵام محەممەد لەناكاو هێرشی كردەسەر و ئەوی دیل كرد و دەستی بەسەر هەموو سامانەكەیادا گرت و ڕەوانەی بەغدادی كرد و لای باوكی، جەعفەر، زیندانی كرد. دواتر ڕێگەی واستی

گرتەبەر وکوڕەکەی هارونی لەدێری عاقول (لەجەزیرە لەنێوان دوو رووباری دیجلە و فورات) ڕەوانە کرد کەراوێژکاری حەسەن لەوێ فەرمانڕەوایەتی دەکرد. هارون شکستی پێهێنا و تا کوفە شوێنی کەوت.

تێکشکاوەکان لەکوفە لای حەسەن هاتنە واست و هارون کە بەسەر نیلدا زاڵببوو، بۆ لای باوکی گەڕایەوە و محەممەد هاوریێ لەگەڵ هارون رێگەی واستیان گرتەبەر. حەسەن لەبەسرە گەڕایەوە و لەولای بەسرە ئوردووی لێدا.

وەك ئاماژەی پێدرا، فەزڵ کوڕی رەبیع کە تا ئەو رۆژە خۆی حەشاردابوو، کاتێك بینی محەممەد گەیشتۆتە واست، داوای ئەمانی کرد و محەممەد ئەمانی پێ بەخشی. بەمشێوەیە فەزڵ خۆی ئاشکرا کرد و محەممەد لەگەڵ سوپایەکی ئامادە و تەیار بۆ جەنگی محەممەد بەرێکەوت. شەڕێکی قورس دەستپێکرد و لەئێوارێی ئەو رۆژە سوپاکەی محەممەد شکستی خوارد. محەممەد خۆڕاگری کرد و چەندین برینی قورسی بەرکەوت. هاوەڵانی ئەو بەشێوەیەکی قێزەون هەڵاتن و ژمارەیەکی زۆریان لێ کوژرا و سامانەکانیان تاڵان کرا. ئەم رووداوە لەبیست و سێی رەبیع الاوەل/نۆزدەی ئۆکتۆبەر بوو.

محەممەد لەفەم ئەلسولح دابەزی و حەسەن بۆ لای ئەوان ئەسپی ناردا و دووبارە ئاگری جەنگ هەڵگیرسا. کاتێك تاریکی شەو دەستی پێکرد، محەممەد و هاوەڵانی هەڵاتن و لەمونازل دابەزین بەڵام دووبارە حەسەن خۆی پێگەیاندن و ئاگری شەڕێکی دیکەیان خۆش کرد و بۆ شەوەکەی. محەممەد و هاوەڵانی خۆیان گەیاندە جوبەل و لەوێ مانەوە. محەممەد عیسای کوڕی بۆ عوریانا نارد و ئەو لەوێ مایەوە و محەممەد لەجەرجەرایا نیشتەجێ بوو. لەم کاتەدا برینەکانی محەممەد دەمی کردەوە و کوڕەکەی باوکی زەنبیل لەبیست و چواری رەبیع الاول/ سی ئۆکتۆبەر ئەوی بردە بەغداد و بۆ سوپاکەی چەندین سەرداری وەك جێگر دیاریکرد.. محەممەد کوڕی باوکی خالید مرد و بەشێوەیەکی نهێنی لەماڵەکەی بەخاك سپێردرا.

باوکی زەنبیل ڕۆشتە لای خوزەیمە کوڕی خازم و لەدواهاتی شومی باوکی ئاگاداری کردەوە. خوزەیمە خەڵکی لەمەرگی محەممەد ئاگادار کردەوە و نامەی

عیسا کوڕی محەممەدی خوێندەوە. لەم نامەدا داوای کردبوو کاروباری جەنگ بەڕێوە ببات. خەڵکان ڕازی بوون و ئەو جێگەی باوکی گرتەوە. باوکی زەنبیل هەمان شەو زوهەیر کوڕی موسەییبی کوشت و سەری لەجەستە جیا کردەوە و لەناو سوپاکەی باوکی هەڵیواسی.

حەسەن کوڕی سەهل لەمەرگی محەممەد ئاگادار بوویەوە. ئەو ڕۆشتە موبارەك و لەوێ مایەوە. لەوێوە سوپایەکی بۆ جەنگ لەگەڵ باوکی زەنبیل ڕەوانە کرد. سوپاکەی ئەو لەفەم ئەلسرات ڕووبەڕووی سوپاکەی باوکی زەنبیل بوویەوە بەڵام شکستیان خوارد و ئەو ڕووی کردە لای براکەی هارون لەنیل. سوپاکەی حەسەن بۆ هێرش کردنە سەر ئەوان بەرێکەوت و شەڕیان دەستپێکرد. هێشتا کاژێرێك بەسەر جەنگەکەدا تێپەڕی نەکردبوو کەهارون سوپاکەی شکستیان خوارد و ڕوویان کردە مەداین. سەربازەکانی حەسەن بۆ ماوەی سێ ڕۆژ هەموو سامانەکانی نیل و گوندەکانی دەوروبەریان تاڵان کرد.

منداڵەکانی هاشم و سەردارەکان کاتێك لەمەرگی محەممەد کوڕی باوکی خالید ئاگادار بوونەوە، بەخۆیان وت کەسێك لەناو خۆمان وەك خەلیفە هەڵدەبژێرین و مەئمون لەخەلافەت دوور دەخەینەوە. کاتێك هەواڵی شکستەکەی هارونیان بیست، پێداگرییان لەسەر ئەم بڕیارە گرت و مەبەستی ئەوەیان کرد مەنسور کوڕی مەهدی وەك خەلیفە دەستنیشان بکەن بەڵام ئەو ڕازی نەبوو. ئەویان وەك نوێنەری مەئمون لەبەغداد و عێراق هەڵبژارد و وتیان: ئێمە بەفەرمانڕەوایی حەسەن کوڕی سەهل، ئەم ئاگری لەئاگر بووە، ڕازی نابین. (حەسەن و سەهلی برای هەردووك زەردەشتی بوون و دواتر باوەڕیان بەئیسلام هێنا)

دەڵێن: کاتێك بەغدادییەکان دژی حەسەن کوڕی سەهل هاوکاری عیسایان کرد، حەسەن زانی توانای خۆڕاگری لەبەرابەر عیسادا نابێت. لەبەر ئەمە پێشنیاری پێکرد کچەکەی ئەو و سەد هەزار دینار وەربگرێت و بۆ خۆی و بنەماڵەکەی لەخەڵکانی بەغداد ئەمان وەربگرێت و فەرمانڕەوایی هەر شارێك دەخوازێت، هەڵیبژێرێت و لەبەرابەردا، ڕێگەی سازگاری لەگەڵ ئەو بگرێتەبەر. عیسا داوای دەستنووسی مەئمونی کرد و بۆ خەڵکانی بەغدادی نووسی: من کاروباری جەنگ

بەرێوە دەبەم و ناتوانم باج وەربگرم، کەواتە کەسێك لەمناڵەکانی هاشم هەڵبژێرن. ئەوان مەنسور کوڕی مەهدیان هەڵبژارد. مەنسور وتی: من نوێنەری سەروەری باوەڕدارانم تا ئەو کاتەی خۆی دێت و هەرکەسێك دەخوازێت، وەك فەرمانڕەوا دەستنیشانی بکات. خەڵك بەم مەرجە رازی بوون.

مەنسور لەکلوازی ئوردووی لێدا و غەسان کوڕی عوباد کوڕی باوکی فەرەجی بۆ کوفە نارد. ئەو لەکۆشکی کوڕی هوبەیرە دابەزی و هێشتا نەهاتبووە خۆ، بینی حومەیدی توسی دەوری کۆشکەکەی گرتووە. حومەید غەسانی گرت و خوێنی هاوەڵانی ڕشت. ئەم ڕووداوە لەچواری ڕەجەب/ بیست و سێی ژانویە ڕوویدا.

مەنسور کوڕی مەهدی، محەممەد کوڕی یەقتینی لەگەڵ سوپایەك بۆ جەنگی حومەید ڕەوانە کرد. ئەو پێشڕەوی کرد و گەیشتە کوسا. هێشتا سوپاکەی خۆی نەرازاندبوویەوە حومەید هێرشی کردەسەر. ئەو لەنیل بۆسەی دانابوو. شەڕێکی خوێناوی هەڵگیرسا. کوڕی یەقتین شکستی خوارد و ژمارەیەکی زۆر لەسوپاییەکانی لەخوێنی خۆیاندا گەوزان و دەستەیەکیان ئەسیر کران و ژمارەیەکیان کەوتنە ناو ئاوەکە. حومەید گوندەکانی دەوروبەری کوسای تالآن کرد و بۆ نیل گەڕایەوە. کوڕی یەقتین لەسەرسەر ئوردووی لێدابوو.

عیسا کوڕی محەممەد کوڕی باوکی خالید، سەربازەکانی ئوردووی خۆی بژارد. هەموو سوارە و پیادەکان سەد و بیست و پێنج هەزار کەس بوون. هەر سوارەیەك چل درهەم و هەر پیادەیەك بیست درهەمی پێدا.

پێشەنگەکانی فەرماندان بەچاکە

لەم ساڵەدا دەستەیەك بۆ جێبەجێ کردنی فەرماندان بەچاکە و ڕێگرتن لەخراپە ئامادە بوون. بزوێنەری ئەوان بۆ ئەم کارە ئەوە بوو کەخراپەکاران و سەرسەرییەکان و بەرەڵاکانی بەغداد و لەماڵ هەڵاتووان، خەڵکانیان ئازاردەدا و بێ شەرم کردن، گەندەڵی و فیرۆییان دەنایەوە، ڕێگەکانیان دەبڕی و بەئاشکرا ژن و منداڵەکانیان دەرفاند و ناموسی کەسانیان دەبرد و هیچ هێزێك توانای ڕێگرتن لەوانی نەبوو. ئەگەر لەکەسێك داوای قەرز یا پاداشتیان دەکرد، کەس نەیدەتوانی

ناسازگاری بکات و ئەگەر گوندێکیان تالآن دەکرد، فەرمانداراەکەی نەیدەتوانی ڕێگەیان لێبگرێت چوونکە هێزی فەرماندار لەوان پێکدەهات و ئەم دەستەیە بەهێزەکانی فەرماندار لەقەڵەم دەدران. ئەوان ڕێبوارانیان دەگرت وکەس بەرۆکی نەدەگرتن بەکورتی ئەوەی خەڵکان لەبارودۆخێکی ئاڵۆز و شێواو ژیانیان بەسەر دەبرد.

سەرەئەنجام ڕۆشتنە قوترەبوڵ و بەئاشکرا تالآنیان کرد و ئەوەی سامان و چوارپێ بوو، ڕفاندیان و بێ ئەوەی کەس ڕێگرییان لێ بکات، لەبەغداد دەیانفرۆشت. خەڵکان سکالآیان بردە لای فەرماندار بەڵام کەس گرنگی پێنەدان. ئەم ڕووداوە لەکۆتاییەکانی مانگی شەعبان/ بیست و دووی مارس ڕوویدا.

کاتێك خەڵك بارودۆخیان بەمشێوەیە بینی، دانیشتووانی هەر کۆڵان و گەڕەکێك ڕۆشتنە لای پێشەوا دینییەکانی خۆیان و پێشنیاری فەرماندان بەچاکە و ڕێگرتن لەخراپەیان کرد. خەڵکان دەستە دەستە ڕۆشتنە لای یەك و راوێژیان کرد، وتیان: لەهەر گەڕەکێك یەك، دوو یا دە خراپەکاری لێیە و بەسەر ئێوەدا زاڵبوون لەگەڵ ئەوەی ژمارەی ئێوە زیاترە. ئەگەر کۆببنەوە دەتوانن لەناویان ببەن بەشێوەیەك چیتر دەست بۆ ئەو کارانە درێژ ناکەن. پیاوێك لەناو ئەوان بەناوی خالید دەروێش هەستا. داوای هاوکاری لەدانیشتووانی گەڕەکەی خۆی کرد تا فەرمان بەچاکە بدەن و ڕێگری لەخراپە بکەن. ئەوانیش وەڵامیان دایەوە. ڕووی کردە نزیکترینی خراپەکاران و لەماڵ هەڵاتووان. ئەویان خستە پێش و لەبەرابەری وەستان و بۆ جەنگی ئەو قۆڵیان لێ هەڵمالی. دەروێش شەڕی لەگەڵ کردن و توانی شکستیان پێ بێنێت، هەر خراپەکارێکی دەگرت، لێی دەدا، دەیگرت و تەسلیمی حکومەتی دەکرد بەڵام باوەڕی بەگۆڕینی حکومەت نەبوو.

دوای ئەو پیاوێك لەحەربییە (سوپاییەکانی مناڵەکانی عەباس کەزۆرینەیان لەئێرانییەکان پێك دەهاتن) بەناوی سەهل کوڕی سەلامەتی ئەنساری لەخەڵکانی خوراسان بەنازناوی باوکی حاتەم قووت بوویەوە و خەڵکانی بۆ فەرماندان بەچاکە و ڕێگرتن لەخراپە و هەڵس وکەوت بەشێوەی قورئان و سوونەت هاندا، قورئانێکی بەملی خۆیەوە هەڵواسی و هەزاران بەڵگەی بۆ خەڵکی گەڕەکەکەی هێنایەوە و

ئەوان بەپێشنیارەکانی رازی بوون. هەموو خەڵکانی مناڵەکانی هاشم وکەسانی تری لەورد و بچوك لەدەوری خۆی کۆکردەوە. ژمارەیەکی زۆریان دەوریان گرت و پەیمانیان بەست لەگەڵ نەیارەکانی ئەو بجەنگن. ئەو لەگەڵ هاوەڵانی خۆی بەناو کۆڵان و گەڕەکەکانی بەغداد دەسوڕایەوە. بزوتنەوەی سەهل لەچواری رەمەزان و بزوتنەوەی دەروێش دوو یا سێ رۆژ پێش ئەو دەستی پێکرد.

مەنسور کوڕی[1] مەهدی و عیسا کوڕی محەممەد کوڕی باوکی خالید لەم دوو بزوتنەوەیە ئاگادار بوونەوە. ئەمە بووە هۆکاری سەرشۆری ئەوان چوونکە زۆرینەی سوپاکەیان لەو کەسانە پێك دەهات کە لەماڵەوە هەڵاتبوون و هیچ سوودێکیان پێ نەدەگەیاندن. مەنسور لەو کاتەدا هاتە بەغداد لەکاتێکدا عیسا نامەی بۆ حەسەن کوڕی سەهل نووسی و داوای ئەمانی لێکرد. حەسەن ئەمانی بەو و خەڵکانی بەغداد بەخشی و پەیمانیدا ئەگەر داهاتێکی بەدەست بگات، مانگانەی شەش مانگ بەسوپاکەی خۆی و سوپاکەی بەغداد بدات. عیسا لەئوردووگاکەی حەسەن رێگەی بەغدادی گرتەبەر و لەسیانزەی شەوال/چواردەی مەی هاتە ناو بەغداد. سەربازەکان شوێن کارەکانی خۆیان کەوتن و خەڵکانی بەغداد لەسازگاری حەسەن رازی بوون. سەهل کوڕی سەلامەت بەهەمان شێوە فەرمانی بەچاکە دەدا و رێگەی لەخراپە دەگرت.

بەیعەتی جێگری بۆ عەلی کوڕی موسا

لەم ساڵەدا مەئمون، عەلی کوڕی موسا کوڕی جەعفەر کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی حسەین کوڕی ئەبی تالبی وەك جێگری خەلیفەی موسوڵمانان دوای خۆی دەستنیشان کرد و نازناوی رەزامەندی بنەماڵەی محەممەدی پێبەخشی. فەرمانی بەسوپاکەیدا جلی رەش فرێبدەن و جلی سەوز بپۆشن. ئەم فەرمانەی بۆ هەموو سەرزەمینە ئیسلامییەکان نووسی. حەسەن کوڕی سەهل دوای گەڕانەوەی عیسا کوڕی محەممەد کوڕی باوکی خالید بۆ بەغداد نامەیەکی بۆ نووسی و ئەوی لەجێگری عەلی کوڕی موسا ئاگادار کردەوە.

مەئمون لێکۆڵینەوەی لەمناڵەکانی عەباس و عەلی کرد و کەسی بەچاکتر، داوێن

پاکتر و فرەزانتر لەو نەبینی. مەئمون، عەلی کوڕی موسای بەڕەزای بنەماڵەی محەممەد ناو برد. مەئمون فەرمانی بەعیسا کوڕی محەممەد دا جل و بەرگی ڕەش لەبەر شوێنکەوتەکانی خۆی داکەنێت و بەجلی سەوز دایانپۆشێت. ئەم ڕووداوە لەدووەم شەو لەرەمەزانی ساڵی ٢٠١/ بیست و پێنجی مارسی ٨١٦ زایینی ڕوویدا. مەئمون فەرمانی بەعیسا کوڕی محەممەد دا لەهاوەڵان، سەربازەکان، سەرکردەکان و منداڵەکانی هاشم بۆ عەلی کوڕی موسا بەیعەت وەربگرێت و هەمووان سەوز بپۆشن و ئەم فەرمانە بەخەڵکانی بەغداد ڕاگەیێنن. عیسا کوڕی محەممەد ئەم فەرمانەی دەرکرد. دەستەیەك ملکەچی فەرمان بوون و دەستەیەك ڕازی نەبوون و وتیان: خەلافەت لەناو منداڵەکانی عەباس ناڕواتەدەر. ئەم لەوتەکانی فەزڵ کوڕی سەهلە. ئەوان چەند ڕۆژێك لەسەر ئەم بڕوایە مانەوە. دەستەیەکیش لەوان وتیان: کەسێك لەناو خۆمان وەك خەلیفە هەڵدەبژێرین و مەئمون لەسەر تەخت دەهێنینە خوار. مەنسور و ئیبراهیم دوو منداڵەکەی مەهدی زیاتر لەکەسانیتر لەسەر ئەم وتەیە پێداگرییان دەکرد.

هۆکاری بەیعەت بۆ ئیبراهیم کوڕی مەهدی

لەزیحەججەی ئەم ساڵە/ ژوئەن، خەڵکانی بەغداد بڕیاریاندا وەك خەلیفە بەیعەت لەگەڵ ئیبراهیم کوڕی مەهدی ببەستن و مەئمون لەسەر تەخت بێننە خوار.

هۆکاری ئەم کارە – وەك ئاماژەی پێدرا – ناسازگاری لەفەرمانڕەوایی حەسەن کوڕی سەهل و وەرگرتنی بەیعەت بۆ عەلی کوڕی موسا بوو. عەباسییەکان وایان نیشاندا پێشتر لەپێنجی زیحەججە/ بیست و چواری ژوئەن وەك خەلیفە بەیعەتیان لەگەڵ ئیبراهیم کردووە. ئەوان لەشانۆگەرییەکی پێشوەخت پیاوێکیان فێرکرد لەرۆژی هەینیدا بڵێت: ئێمە خوازیاری مەئمونین و ئیبراهیم بەجێگری ئەو دەزانین و پیاوێکی دیکەیان فێرکرد تا بەدوای پیاوی یەکەم بڵێت: ڕازی نابین مەگەر ئەوەی وەك خەلیفە بەیعەت لەگەڵ ئیبراهیم کوڕی مەهدی بکەین و ئیسحاق کوڕی موسای هادی وەك جێگری ئەو بناسێنین، ئەی خەڵکینە، مەئمون لەسەر تەخت بێننە خوار. خەڵکان ئەو کارەیان خوێند و کەس نەیتوانی نوێژی هەینی

بخوێنێت. هەرکەس شوێن کاری خۆی کەوت. ئەم رووداوە لەبیست و هەشتی زیحەججەی ئەم ساڵە/ حەقدەی ژوئیەی ٨١٦ زایینی روویدا.

دەست بەسەردا گرتنی کوێستانەکانی تەبەرستان و دەیلەم

لەم ساڵەدا عەبدوالله کوڕی خوردادبێە فەرمانداری تەبەرستان لەسەرزەمینی دەیلەم لارز و شررزای گرت و دەستی بەسەر کوێستانەکانی تەبەرستانیش گرت وشەهریار کوڕی شەروینی لەسەر تەخت هێنایە خوار. مەئمون مازیار کوڕی قارنی ڕەوانە کرد و باوکی لەیلی فەرمانڕەوایی دەیلەمی زیندانی کرد.

دەسپێکردنی بزوتنەوەی بابەکی خوڕەمی

لەم ساڵەدا بابەکی خوڕەمی لەجایودانییە بزوتنەوەکەی دەستپێکرد. خەڵکی ئەم دیارە لەهاوەڵانی جاوید کوڕی سەهل پاشای بەز (یەکێك لەبەشەکانی ئازەربایەجان) بوون کەوای نیشان دەدا رۆحی جاویدان (هەمیشەیی) لەودا جێگیر بووە. بابەك ئاژاوە و خراپەکاری دەستپێکرد. مانای وشەی جاویدان، پایەدار و هەمیشەییە و مانی خوڕەم، شادییە. ئەمە لەباوەڕی زەردەشتییەکانەوە سەرچاوە دەگرێت. شوێنکەوتەکانی ئەم ئایینە لەگەڵ دایك، خوشك، و کچی خۆیان پەیوەندی هاوسەرگیری دەبەستن و لەبەر ئەمە بەئایینی (شەلفیە[١١])یش ناویان بردووە. ئەوان باوەڕیان بەگواستنەوەی رۆح لەجەستەیەکەوە بۆ جەستەیەکی دیکە هەیە و ئەوەی کە رۆحی ئاژەڵ دەچێتە ناو جەستەی ئاژەڵێکی دیکە.

---

[١١] شەلفیە بەمانای نێوان ڕانی ژنە، شەرمی ژن

فەرمانڕەوایی زیادە اللە کوڕی ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب لەئەفریقییە

لەشەشی. زیحەججەی ئەم ساڵە/ بیستی ژوئەنی ٨١٦ زایینی باوکی عەباس عەبدوالله کوڕی ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب، فەرمانڕەوای ئەفریقییە مرد. بۆ ماوەی پێنج ساڵ و نزیکەی دوو مانگ فەرمانڕەوایەتی کرد.

چۆنیەتی مەرگی ئەو بەم شێوە بوو بۆ هەر جەریب، ساڵانە هەژدە دیناری وەك ماڵیاتی دیاریکرد. ئەمە بۆ خەڵکان گران و دژوار بوو. سکاڵایان بەرز بوویەوە. پیاوێك لەوان بەناوی حەفس کوڕی عومەری جەزری لەگەڵ دەستەیەکی دیکە ڕۆشتنە لای فەرمانڕەوا و ڕێگەی ئەم کارەیان لێگرت، چاکەی ئەویان دەویست و لەسزاکانی ئەودنیا و ناوزڕانی ئەم دنیا ئاگاداریان کردەوە و مەترسی لەدەستدانی پێگەکەیان پێ ڕاگەیاند. ئەم فەرموودەی خوایان بیرخستەوە: نایگۆڕێت و گۆرانکاری تیا دروست ناکات ئەوەی خەڵکێك هەیانە و ئەو بارودۆخەی تیایدا دەژین تا ئەوەی بگۆڕن و بیگۆڕن ئەوەی لەدەستیاندایە لەکردەوە چاکەکان، کاتێك خواوەند خراپە بەسەر خەڵکێکدا دەبارێنێت و ڕێگەی گەڕانەوە نییە، و ئەوان جگە لای خوا، لەهیچ شوێنێکی دیکە ڕێگە چارەیان دەست ناکەوێت.

باوکی عەباس مەبەستی ئەوەی کرد گرنگییان پێ نەدات و ئەوان ڕوویان کردە قەیرەوان. حەفس پێی وتن: دەستنوێژ بگرین و نوێژ بخوێنین تا خواوەند قورسایی سەر شانی ئەم خەڵکە سووك بکات. ئەو کارەیان کرد و هێشتا پێنج ڕۆژی نەخایاندبوو برینێك لەژێر گوێچکەی باوکی عەباس دەمی کردەوە و ماوەیەك دواتر بەهۆی ئەو برینەوە مرد. باوکی عەباس یەکێك بوو لەجوانترین پیاوەکانی سەردەمی خۆی. کاتێك مرد، براکەی زیادە اللە کوڕی ئیبراهیم لەسەر تەخت دانیشت. ئەو فەرمانڕەوایەك بوو دڵەکانی ئاسوودە کرد وئارامی بەهەمووان بەخشی و جیهان لەڕۆژگاری ئەو ئەمن و ئارام بوو.

زیادە الله چەندین کەشتی جەنگی ئامادە کرد. ئەم سوپایە ڕێگەی

سەردانییەیان گرتەبەر کە لەدەستی رۆمیەکاندا بوو. چەند کەشتییەك دوای ئەوەی سوپاکەی زیاد الله تالأنییەکانیان لەرۆمییەکان سەند، لەکارکەوتن و لەرێگە مانەوە و ژمارەیەکی زۆر لەکەسەکانی ناوی کوژران. ئەوانەی تەندروست گەڕانەوە، لەلایەن زیادە الله وە چاکەیان لەگەڵ کرا و بەخششیان پێ بەخشرا.

لەساڵی ٨٢٢/٢٠٧ زایینی زیاد کوڕی سەهل ناسراو بەکوڕی سەقلەبییە شۆڕشی دەستپێکرد و دەستەیەکی فراوانی کۆکردەوە و گەمارۆی خستە سەر باجە. زیادە الله سوپایەکی بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو نارد. سوپاکەی زیاد الله پاشەکشێیان بەکوڕی سەقلەبییە کرد و هاوەڵانی ئەوانیان کوشتار کرد.

لەساڵی ٨٢٣/٢٠٨ زایینی بەزیاد اللەیان وت: مەنسور کوڕی نوسەیری تونبەزی لەتونس مەبەستی بەرز کردنەوەی ئالآی شۆڕشی هەیە و بۆ ئەم کارە هەوڵ دەدات و نامە بۆ سوپاییەکان دەنێرێت و بۆ شۆڕش هانیان دەدات. کاتێك لەمەبەستەکەی دڵنیا بوو، فەرماندەیەك بەناوی محەممەد کوڕی حەمزەی لەگەڵ سێسەد سوار ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدا مەبەستەکەی خۆی ئاشکرا نەکات و بەخێرایی خۆی بگەیینێتە ئەو سەرزەمینە (تونس) و بێ ئەوەی مەنسور هەست بکات، بیگرێت و بیهێنێت.

محەممەد ڕووی کردە ڕێگەی تونس و ڕۆشتە ناو شارەکە بەلأم مەنسوری لەوێ دەست نەکەوت چوونکە ئەو رۆشتبووە کۆشکەکەی خۆی لەتونبەزم. محەممەد، قازی تونسی لەگەڵ چل کەس لەگەورەکان بۆ لای ئەو نارد. ئەوان کارەکانی مەنسوریان بەقێزەون لەقەڵەمدا و ڕێگەی شۆڕشیان لێگرت و پێشنیاری فەرمانبەرییان پێکرد. مەنسور وتی: من نافەرمانی فەرمانەکانی ئەمیر نیم بەلأم ئەمڕۆ میوانی ئێمە بن تا میوانداری محەممەد و هاوەڵانی بکەین. ئەوان مانەوە و مەنسور بۆ محەممەد و هاوەڵانی ئەو نشینگەیەکی ڕاحەت و ئاسوودەی ئامادە کرد و مەڕ و مانگا و چەندین جۆری دیکەی خواردەمەنی ڕەوانە کرد و نامەیەکی بۆ نووسی: من لەگەڵ قازی و سەرکردەکان بەرەو لای تۆ دێم. محەممەد نەرم بوو و فەرمانی سەربڕینی مەڕومالأتی دەرکرد، لەگەڵ هاوەڵانی خۆی خواردیان و خواردیانەوە. بۆ شەو، مەنسور، قازی و کەسانی هاوڕێی زیندانی کرد و لەگەڵ

سەربازەکانی خۆی بەخێرایی ڕێگەی تونسی گرتەبەر و بەشێوەیەکی نهێنی ڕۆشتە ئەو میوانخانەی محەممەد و هاوەڵانی لەویٚ نیشتەجیٚ کرابوون. فەرمانی لێدانی تەپڵەکانی دەرکرد و خۆی و هاوەڵانی تەکبیریان بەرز کردەوە. محەممەد و سوپا مەستەکەی پەلاماری کەرەستەکانی جەنگیاندا بەڵام مەنسور دەستی بەسەردا گرت وخەڵکان لەهەموو شوێنێکەوە هاتن و ئەوانیان بەردباران کرد. شەڕ دەستیپێکرد و هاوەڵانی محەممەد کوژران وکەسیان ڕزگاری نەبوو مەگەر ئەوکەسانەی خۆیان خستە ناو ئاو و هەڵاتن. ئەم ڕووداوە لەمانگی سەفەری ئەم ساڵە/ ٢١ ئوت ڕوویدا. بەرەبەیانان سەربازەکانی مەنسور کۆبوونەوە و وتیان: تۆ بەکەسێکی بڕواپێکراو نازانین. ئەگەری هەیە زیاد الله تۆ بباتە لای خۆی و بەسامانی ئەم دنیایە فریوت بدات و پەیوەستی ئەو ببیت. ئەگەر دەخوازی لەگەڵ تۆ بمێنینەوە دەبێت خوێنی ئەو کەسە لەبنەماڵەکەی زیادالله برێژێت کەلای تۆ دەژیت تا کینەی تۆ لەدڵ بگرێت و تۆ نەتوانی پەیوەستی ببیت. ئەو ئیسماعیل کوڕی سوفیان کوڕی سالم کوڕی عیقالی بانگ کرد. ئەو لەبنەماڵەی زیادالله و کارگوزاری تونس بوو. کاتێك ئەویان هێنا، فەرمانی کوشتنی دەرکرد.

کاتێك زیادەالله لەکارەکانی مەنسور ئاگادار بوویەوە، سوپایەکی گەورەی ڕەوانە کرد و غەلبونی وەك فەرماندەی ئەوان دیاریکرد. ناوی غەلبون، ئەغلەب کوڕی عەبدوالله کوڕی ئەغلەبە کەوەزیری زیادالله بوو. ئەو بۆ جەنگی مەنسور بەرێکەوت. لەکاتی ماڵئاوایی زیادالله ئەوانی ترساند کە لەئەگەری شکست لەم جەنگە، دەبێت خۆیان بەمردوو لەقەڵەم بدەن. کاتێك سوپاکەی زیادالله گەیشتە تونس، مەنسور هێرشی کردەسەریان ولەدەی رەبیع الاول/شەشی ئۆکتۆبەر سوپاکەی زیادەالله شکستی خوارد. سەرکردەکانی سوپا بەغەلبونیان وت: ئێمە لەزیادەالله بۆ گیانی خۆمان دەترسین، ئەگەر ئەمانمان بۆ وەرگریت دێینە لای ئەو. ئەمەیان وت و بلاّوەیان لێکرد و دەستیان بەسەر چەند شارێکدا گرت. ئەم شارانە بریتی بوون لە: باجە، جەزیرە، سەتفورە، مسر، ئوربوس و چەند شارێکی دیکە. کاروباری ئەفریقییە شێوا و هەموو سەربازەکان بەهۆی خراپی هەڵس و کەوتی زیادالله پەیوەستی سوپاکەی مەنسور بوون.

مەنسور کاتێك ژمارەی سوپاکەی زیادی کرد، ڕێگەی قەیرەوانی گرتەبەر و لەجومادی الاول/ نۆڤەمبەر، گەمارۆی خستە سەر شارەکە و خەندەکی بەدەوری سوپاکەی هەڵکەند. لەنێوان مەنسور و زیادەالله چەندین جەنگ ڕوویدا. دانیشتووانی ناو شاری قەیرەوان خوازیاری پەیوەست بوون بەمەنسور بوون. گەمارۆکە چل ڕۆژ درێژەی کێشا.

زیادەالله هێزەکانی خۆی لەسوار و پیادە کۆکردەوە. ژمارەی سوپاکەی فراوان بوو. کاتێك مەنسور ئەم سوپایەی بینی، ترسا چوونکە چاوەڕوانی هێزێکی لەو چەشنەی نەدەکرد و ئەوی بەکەسێکی ناتەوان دەبینی. مەنسور لەگەڵ سوپاکەی خۆی هێرشی برد. دوو سوپا کەوتنە گیانی یەك و شەڕێکی خوێناوی دەستی پێکرد. مەنسور و سوپاکەی شکستیان خواردو هەڵاتن و ژمارەیەکی زۆریان کوژران. ئەم جەنگە لەنیوەی جومادی الاخر/هەشتی ژانویە ڕوویدا. زیادەالله فەرمانیدا تۆڵە لەدانیشتووانی قەیرەوان کەدەستی هاوکارییان بۆ مەنسور درێژ کردبوو و پێشتر هاوڕێیەتی عیمران کوڕی موجالیدیان کردبوو لەکاتی جەنگ لەگەڵ باوکی، ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب، تۆڵە بستێنن. بەڵام پێشەوایانی دینی ڕێگەی ئەم کارەیان لێگرت و لەم کارە چاوپۆشی کرد. تەنیا دیواری شارەکەی وێران کرد.

کاتێك مەنسور شکستی خوارد، هاوەڵانی وەك عامیر کوڕی نافیع و عەبدولسەلام کوڕی مەفرەج لێی جیابوونەوە و ڕوویان کردە سەرزەمینەکانی دیکە کەپێشتر دەستیان بەسەردا گرتبوو. زیادەالله لەساڵی ٢٠٩/ ٨٢٤ زایینی سوپایەکی گەورەی بۆ سەبیبە ڕەوانە کرد و محەممەد کوڕی عەبدوالله کوڕی ئەغلەبی وەك فەرماندەی ئەوان دەستنیشان کرد. لەوشارەدا دەستەیەك لەو سوپاییانە ژیانیان بەسەر دەبرد کەهاوڕێیانی مەنسور بوون وفەرماندەکەیان عومەر کوڕی نافیع بوو. ئەم دوو سوپا لەبیستی موحەرەم/ هەژدەی ئوت ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و هێزی کوڕی ئەغلەب شکستی خوارد و لەگەڵ پاشماوەی سوپاکەی بۆ قەیرەوان گەڕایەوە. زیادالله ئەم شکستەی بەگەورە زانی و لەبەر ئەمە سەر لەنوێ هێزی کۆکردەوە و پارەیەکی زۆری بەخشی.

ژن و منالّی ئەو سوپاییانەی پەیوەستی مەنسور ببوون، لەقەیرەوان ژیانیان بەسەر دەبرد بەلاّم زیادالله دەستدرێژی نەکردە سەریان. سەربازەکان بەمەنسوریان وت: ئەگەر فێڵێك بەکار ببەیت تا ژن و منالّەکانی ئێمە لەقەیرەوان بێنیتەدەر، ئاسوودە دەبین. مەنسور هێرشی کردە سەر قەیرەوان و بۆ ماوەی شانزە رۆژ گەمارۆی خستە سەر زیادالله بەلاّم جەنگ روویندا. بەمشێوەیە سەربازەکان ژن و منالّەکانی خۆیان لەقەیرەوان هێنایەدەر و مەنسور بۆ تونس گەڕایەوە. لەهەموو ئەفریقییە تەنیا قابس، ئاحیل، نێفزاوە و تەرابلوس لەژێر فەرمانی زیادەالله مایەوە و تەنیا خەڵکانی ئەم سەرزەمینانە ملکەچی خۆیان بۆ فەرمانەکانی نیشاندا.

سوپاییەکان پەیامیان بۆ زیادەالله نارد: رێگەی خۆت بگرەبەر و ئەفریقییە بەجێبێڵە، ئەمانت پێ دەبەخشین وکەس دەست درێژی ناکاتە سەر ماڵ و منالّی تۆ، هەموو سامانی کۆشکەکەت هەڵگرە و سوار ئەسپەکەی خۆت بەرێکەوە. زیادەالله خەمبار بوو.سوفیان کوڕی سەوادە پێی وت: جڵەوی سوپاکەی خۆت بەمن بسپێرە تا دووسەد سوار لەناویان هەڵبژێرم و بەرەو نێفزاوە بڕۆم چوونکە ئاگادار بوومەتەوە عامیر کوڕی نافیع دەخوازێت هێرشیان بکاتەسەر. ئەگەر سەرکەوتنم بەدەست هێنا، بەمەبەستەکەی خۆت گەشتوویت و گەرنە بۆچوونەکەی خۆت بەکار دەبەیت. زیادەالله سوپاکەی خستە بەردەست وئەو دووسەد سواری هەڵبژارد ورێگەی نێفزاوەی گرتەبەر. سوفیان داوای هاوکاری لەبەربەرییەکانی نێفزاوە کرد. ئەوان وەلاّمیان دایەوە و دەستی هاوکارییان بۆ درێژ کرد. عامیر کوڕی نافیع لەگەڵ سوپاکەی خۆی رووبەروویان بوویەوە وشەڕێکی خوێناوی هەڵگیرسا. عامر و هێزەکانی شکستیان خوارد و ژمارەیەکی زۆریان لێ کوژرا.

عامر بۆ قەستەتیلە گەڕایەوە وبۆ ماوەی سێ رۆژ لەو ناوچەیە باجی کۆکردەوە. دواتر ئەو ناوچەیان بەجێهێشت. سوفیان کەسێکی لەوێ دانا تا کاروبارەکان رێکبخات بەلاّم ئەو کەسە لەترسی خەڵکەکەی هەلاّت. خەڵکی قەستەتیلە کەسیان بۆ لای کوڕی سەوادە نارد و داوایان لێکرد بڕواتە لایان. کوڕی سوادە ڕۆشتە لایان و ئەو سەرزەمینەی خستە ژێر فەرمانی خۆیەوە و کاروبارەکانی رێکخست.

دەڵێن: ئەم ڕووداوانە لەساڵی ٢٠٩ ڕوویان نەداوە بەڵکو ساڵی ڕوودانیان ٢١٩ کۆچییە.

گرتنی دوورگەی سەقلیە لەسەردەستی زیادەالله و جەنگەکانی ئەو تا کاتی مەرگ

لەساڵی دووسەد و دوانزە/٨٢٧ زایینی زیادەالله هێزێکی دەریایی ئامادە کرد و بۆ دوورگەی سەقەلییە (سیسیل) ڕەوانەی کردن. ئەسەد کوڕی فورات، قازی قەیرەوانی کردە فەرماندەی ئەوان. ئەو لەشوێنکەوتەکانی ئایینی مالکی بوو کەنامەی ئەسەدییەی لەفقە لەسەر شێوەی مالکییەکان نووسیوە. کاتێك لەگەڵ سوپاکەی گەیشتە ئەم دوورگە، دەستیان بەسەر بەشێکی زۆریدا گرت.

هۆکاری ئەم هێرشە ئەوە بوو پاشای ڕۆم لەقوستەنتەنییە بەتریرکێکی [١٢] لەساڵی ٨٢٦/٢١١ زایینی وەك فەرمانڕەوای دوورگەی سیسیل ڕەوانە کرد کە بەقوستەنتەین ناودەبرا. کاتێك قوستەنتین گەیشتە سیسیل، کەسێکی ڕۆمی بەناوی فیمی وەك فەرماندەی هێزی دەریایی دیاریکرد. ئەو فەرماندەیەکی دوورئەندێش و بوێر بوو. فیمی مەبەستی ئەفریقییەی کرد و لەکەنارەکان ژمارەیەکی زۆر لەبازرگانەکانی گرت و کاڵاکانی ئەوانی تاڵان کرد و بۆ ماوەیەك کەنارەکانی ئەفریقییەی گرتە ژێر دەست. پاشای ڕۆم ئاگادار بوویەوە و فەرمانی بەقوستەنتیندا فیمی لەفەرماندەیی دوور بخاتەوە و سزای بدات. فیمی لەم فەرمانە ئاگادار بوویەوە و بەهاوەڵانی خۆی ڕاگەیاند. هاوەڵانی توڕە بوون و بۆ ناسازگاری هانیاندا. فیمی لەگەڵ کەشتییەکان ڕووی کردە سیسیل و دەستی بەسەر شاری سیراکوزدا (سەرقوسە) گرت و بەرەو لای قوستەنتین بەرێکەوت و ڕووبەڕووی بوویەوە. قوستەنتین بۆ شاری قەتانییە هەڵات. فیمی سوپایەکی بەدوای ئەودا ڕەوانە کرد. قوستەنتین لەهەڵاتن بەردەوام بوو تا ئەوەی سەرئەنجام گرتیان و کوشتیان و فیمییان وەك پاشا ناساند. پیاوێکی بەناوی بەلاتەی کردە فەرمانڕەوای دوورگە. ئەو ڕێگەی ناسازگاری فیمی گرتەبەر و شۆڕشی کرد.

---

[١٢] گەورەترین قەشە لەناو مەسیحییەکان

هاوریێ لەگەڵ کوڕە مامەکەی خۆی بەناوی میخائیل فەرمانڕەوای شاری بەلەرم، ژمارەیەکی زۆر سەربازیان کۆکردەوە و دژی فیمی جەنگیان دەستپێکرد و شکستیان پێهێنا و دەستیان بەسەر بەلاتە و سیراکوزدا گرت.

فیمی و هاوەڵانی بەکەشتی بەرەو ئەفریقییە بەرێکەوتن. ئەو کەسی بۆ لای زیادەالله نارد و داوای هاوکاری لێکرد و مژدەی فەرمانڕەوایی دوورگەی سیسیلی پێدا. زیادەالله لەرەبیع الاولی ساڵی ٢١٢/مەی ٨٢٧ زایینی سوپایەکی بۆ هاوکاری ئەو نارد. سوپاکە گەیشتە شاری مازەری سیسیل و بۆ جەنگی بەلاتە بەرێکەوتن کەرێگەی ناسازگاری فیمی گرتبووە بەر. ڕۆمییەکان ڕووبەڕوویان بوونەوە. لەم کاتەدا موسوڵمانان هاتنە ناو گۆڕەپانی جەنگ و داوایان لەفیمی و سوپاکەی کرد، خۆیان لەجەنگ بەدوور بگرن. شەڕی نێوان موسوڵمانان و ڕۆمییەکان هەڵگیرسا و سوپای ڕۆم شکستی خوارد. موسوڵمانان سامان و چوارپێکانی ئەوانیان تاڵان کرد و بەلاتە بۆ قێلورییە هەڵات و لەوێ کوژرا.

موسوڵمانان دەستیان بەسەر چەندین قەڵای جەزیرەدا گرت و خۆیان گەیاندە قەڵایەك بەناوی کوڕات. ژمارەیەکی زۆر لەوێ کۆببوونەوە. ئەوان ئەسەد کوڕی فوراتی قازی، فەرماندەی موسوڵمانەکانیان فریودا و وایان نیشاند کەملکەچی فەرمانەکانی ئەون. فیمی خیانەتی کرد و کاتێك ئەوانی بینی، پەیوەستیان بوو. نامەی بۆ نووسین و داوای لێکردن خۆڕاگربن و پارێزگاری لەشارەکەی خۆیان بکەن و بۆ هەڵخەڵەتاندن باج بەئەسەد بدەن و داوای لێبکەن لێیان نزیك نەبێتەوە. ئەسەد بەپێشنیارەکەی ئەوان ڕازی و چەند ڕۆژێك لێیان نزیك نەبوویەوە. ئەوان خۆیان بۆ گەمارۆ خرانەسەر ئامادە کرد و خواردەمەنی و بژێوی ژیانیان پاشەکەوت کرد، بەڵام دووبارە جەنگ هەڵگیرسا و ئەسەد سوپاکەی دەستە دەستە بەکەنارەکان ڕەوانە کرد. بڕێکی زۆر کەرەستەی شەڕیان دەستکەوت و دەستیان بەسەر چەندین ئاوەدانی لەدەوروبەری سیراکوزدا گرت و لەوشکی و دەریاوە دەوری سیراکوزیان گرت. لەئەفریقییەوە هاوکاری زۆر بەدەستی قەڵانشینەکان گەیشت.، ئەوان بەسوپاکە گەورەکەی خۆیان پەیوەستیان بوون و ڕوویان کردە بەلەرم. موسوڵمانان خەندەکیان بەدەوری خۆیان هەڵکەند و لەدەرەوەی خەندەکە

چاڵی زۆریان هەڵکەند و سەریان داپۆشی. کاتێك ڕۆمییەکان هێرشیان کردە سەر موسوڵمانان، ژمارەیەکی زۆریان کەوتنە ناو چاڵەکان.

موسوڵمانان بارودۆخیان لەسەر دانیشتووانی سیراکوز دژوار کرد. چەندین کەشتی لەگەڵ سوپایەکی گەورە لەقوستەنتەنییەوە گەیشتە ئەو سەرزەمینە و ئەمە لەو ڕۆژانەدا بوو کە لەساڵی ٨٢٨/٢١٣ زایینی نەخۆشی وەبا یەخەی موسوڵمانانی گرت و گیانی ژمارەیەکی زۆری وەرگرت. ئەسەد کوڕی فوراتی فەرماندە یەکێك بوو لەوانەی بەم نەخۆشییە مرد. دوای ئەو محەممەد کوڕی باوکی جەواری فەرماندەیی موسوڵمانانی گرتەدەست. موسوڵمانان لەبەر ئەوەی لەلایەك ئەم نەخۆشییە و لەلایەکی دیکە ڕۆمییەکان هێرشیان دەکردنەسەر، بەناچاری بەمەبەستی پاشەکشێ سوار کەشتییەکان بوون بەڵام ڕۆمییەکان سوار کەشتییەکانی خۆیان بوون و لەباب ئەلمێرسی لەنگەریان گرت تا ڕێگر بن لەگەڕانەوەی موسوڵمانان.

موسوڵمانان کاتێك بارودۆخیان بەمشێوەیە بینی، کەشتییەکانی خۆیان سوتاند و گەڕانەوە و ڕوویان کردە شاری میناو و بۆ ماوەی سێ ڕۆژ دەوریاندا و سەرئەنجام دەستیان بەسەر قەڵاکەیدا گرت. دەستەیەك لەوان ڕوویان کردە قەڵای جۆرجەنت و لەگەڵ خەڵکەکەی جەنگان و دەستیان بەسەردا گرت ولەوێ نیشتەجێ بوون. بەمشێوەیە گیان و ناخی موسوڵمانان کەمێك ئارام بوویەوە.

ئەوان بەدوای ئەم سەرکەوتنانە لەگەڵ فیمی ڕەوانەی قەسریانە بوون. خەڵکی ئەم شارە بۆ پێشوازی هاتن و لەبەردەم پێی فیمی، زەوییان ماچ کرد و ڕازی بوون بەوەی گوێڕایەڵی فەرمانەکانی فیمی بن. بەمشێوەیە فریویاندا و خوێنیان ڕشت.

لەوکاتەدا ژمارەیەکی زۆری سەرباز لەقوستەنتەنییەوە بۆ هاوکاری خەڵکانی دوورگەکە هات و هەردوو سوپا لەبەرابەر یەك ڕیزیان بەست. ڕۆمییەکان شکستیان خوارد و ژمارەیەکی زۆریان لێ کوژرا و ئەوانەی ڕزگاریان بوو، خۆیان گەیاندە قەسریانە. لەم کاتەدا محەممەد کوڕی باوکی جەواری فەرماندەی موسوڵمانەکان مرد و زوهەیر کوڕی غەوس جێگەی ئەوی گرتەوە. دەستەیەك لەموسوڵمانان بۆ کۆکردنەوەی تالانی ڕۆشتبوونەدەر و ڕووبەرووی دەستەیەك لەڕۆمییەکان

بوونەوە. جەنگ لەنێوان ئەوان دەستپێکرد و موسوڵمانان شکستیان خوارد و بەیانی ئەو رۆژە لەگەڵ سوپایەکی گەورە گەڕانەوە و رۆمییەکان رووبەروویان بوونەوە. دووبارە هەردوولا سوپایان رازاندەوە و ئەم جارەیش موسوڵمانان شکستیان خوارد و هەزار سەربازیان لێ کوژرا. پاشماوەکان بەدەوری ئۆردووگاکە خەندەکیان هەڵکەند و سەنگەریان لێدا و رۆمییەکان گەمارۆیان خستنەسەر. جەنگ لەنێوان ئەوان بەردەوام بوو. کەمی خواردەمەنی، گوشاری دەخستە سەر موسوڵمانان و لەبەر ئەمە مەبەستی ئەوەیان کرد بەشێوەیەکی لەناکاو هێرش بکەنە سەر رۆمییەکان. بەڵام رۆمییەکان لەمەبەستەکەیان ئاگادار بوونەوە و لەخێوەتەکان هاتنەدەر و لەنزیك خێوەتەکان چاوەڕوانی هێرشی موسوڵمانان بون. کاتێك موسوڵمانان هاتن، کەسیان نەبینی، لەناکاو هێزە رۆمییەکان هێرشیان کردنە سەر و ژمارەیەکی زۆر لەموسوڵمانان کوژران. پاشماوەکان بەرەو میناو هەڵاتن. گەمارۆی سەر ئەوان بەردەوام بوو تا ئەو جێگەی موسوڵمانان گۆشتی چوارپێکان و سەگیان کردە خۆراکی خۆیان.

کاتێك موسوڵمانانی جۆرجەنت لەبارودۆخی موسوڵمانانی برایان ئاگادار بووینەوە، شارەکەیان وێران کردە و رێگەی مازەردیان گرتەبەر بەڵام نەیانتوانی هاوکاری برا موسوڵمانەکانیان بکەن. ئەم پێشهاتە تا ساڵی ٨٢٩/٢١٤ درێژەی کێشا. موسوڵمانان لە لەناوچوونی گشتی نزیك بوونەوە کە لەناکاو کەشتییە جەنگییەکان لەئاندۆلۆسەوە هاتن. لەم کاتەدا چەندین کەشتی بۆ هاوکاری موسوڵمانان نزیك بوونەوە. ژمارەی کەشتییەکان نزیك بەسێیەد دانە بوو. ئەوان لەسەراسەری دوورگەکەدا لەنگەریان گرت و ئەمەیش رۆمییەکانی ناچار بەهەڵاتن کرد کەگەمارۆیان خستبووە سەر موسوڵمانان. خواوەند خەمی موسوڵمانانی کەم کردەوە. موسوڵمانان رێگەی بەلەرمیان گرتەبەر و گەمارۆیان خستە سەر و بارودۆخیان لەسەر دانیشتووانەکەی دژوار کرد. پاشایەکەیان بۆ خۆی و سامان و بنەماڵەکەی داوای ئەمانی کرد. موسوڵمانان ئەمانیان پێ بەخشی. ئەو لەرێگەی دەریاوە بەرەو رۆم بەرێکەوت.

موسوڵمانان لەمانگی رەجەبی ساڵی ٢١٦/ ئوتی ٨٣١ زاییینی ڕۆشتنە ناو

شارەکە و بینیان دانیشتووانەکەی کەمتر لەسیٚ هەزار کەسە لەکاتێکدا لەسەرەتای گەمارۆکە ژمارەی دانیشتووانەکەی نزیکەی حەفتا هەزار کەس بوو. ((هەموویان لەبرسانا مردبوون)) لەنێوان موسوڵمانانی ئەفریقییە و ئاندۆلۆس ئاژاوە هاتە ئاراوە بەڵام دواتر ئاشتی لەنێوانیاندا سەقامگیر کرا. موسوڵمانان تا ساڵی ٨٣١/٢١٦ زایینی مانەوە و دواتر هێرشیان کردە سەر قەسریانە. رۆمییەکانی ئەم شارە لەبەرابەر موسوڵمانان خۆڕاگرییان کرد و دوای شەڕێکی تاقەت پروکێن، خواوەند ئەم شارەی پێشکەش بەموسوڵمانان کرد و رۆمییەکان بۆ ئوردووگاکەی خۆیان هەڵاتن. رۆمییەکان لەبەهار گەڕانەوە و ئاگری جەنگێکی تازەیان هەڵگیرساند و ئەم جارەیش سەرکەوتن بەموسوڵمانان بڕا. موسوڵمانان لەساڵی ٨٢٥/٢٢٠ زایینی بەفەرماندەیی محەممەد کوڕی عەبدوالله هێرشیان کردە سەر قەسریانە و لەویٚ، رۆمییەکان رووبەروویان بوونەوە بەڵام سوپاکەیان شکستی خوارد و ژن و منداڵەکانی بەتریرك گرفتار بوون. موسوڵمانان تالآنییەکانی ئوردووگاکەیان کۆکردەوە بۆ بەلەرم گەڕانەوە.

دواتر محەممەد کوڕی عەبدوالله سوپایەکی بۆ تەبەرمین ڕەوانە کرد. محەممەد کوڕی سالم فەرماندەی ئەم سوپایە بوو. لەم جەنگەدا محەممەد کوڕی ساڵم تالآنی زۆری دەستکەوت بەڵام دەستەیەك لەسوپاکەی شۆڕشیان کرد و هێرشیان کردە سەر کوڕی ساڵم و خوێنیان ڕشت و پەیوەستی سوپای رۆم بوون.

زیادەالله لەئەفریقییەوە، فەزلٚ کوڕی یەعقوبی لەجیاتی ئەو نارد. فەزلٚ لەگەلٚ سوپایەك هێرشی کردە سەر سیراکوز. سوپاکەی تالآنییەکی زۆری دەستکەوت و گەڕانەوە. دوای ئەوان، سوپایەکی دیکە هاتن و ئەوانیش تالآنی زۆریان کۆکردەوە و گەڕانەوە بەڵام بەتریق فەرمانڕەوای سیسیل بەسوپایەکی گەورە ڕێگەی گەڕانەوەی ئەوانی گرت. موسوڵمانان بەناچاری لەشوێنێکی دژوار و داپۆشراو بەدار، پەنایان گرت. بەمشێوەیە بەتریق نەیتوانی بجەنگێت. ئەو لەبەرەبەیانەوە تا ئێواریٚ چاوەنواری ئاشکرا بوونی موسوڵمانانی دەکرد بەڵام چوونکە ئەوانی نەبینی، گەڕایەوە و سوپاکەی بلآوەیان لێکرد.

موسوڵمانان کاتێك بارودۆخی شڵەژاوی ئەوانیان بینی، هێرشیان کرد و

ڕۆمییەکان هەڵاتن. بەتریق لەچەندین جێگەوە بریندار بوو و لەئەسپەکەی کەوتەخوار. پارێزەرەکانی جەستەی بریندار ئەویان هەڵگرت و بردیان. موسوڵمانان کەرەستەکانی جەنگ و چوارپێکانی ئەوانیان وەك تالآنی بۆ مایەوە. پانتایی ئەم جەنگە فراوان بوو.

زیادەالله، باوکی ئەغلەب، ئیبراهیم کوڕی عەبدوالله‌ی وەك فەرمانڕەوای سەقەلییە (سیسیل) ڕەوانە کرد. ئەو لەنیوەی ڕەمەزان/٥ ئاوریلی ئەم ساڵە گەیشتە ئەم دوورگەیە. باوکی ئەغلەب هێزی دەریایی خۆی بۆ جەنگ لەگەڵ هێزی دەریایی ڕۆمییەکان ڕەوانە کرد. موسوڵمانان دەستیان بەسەر سامانی ڕۆمییەکاندا گرت و باوکی ئەغلەب هەموو کەسانی ناو کەشتییەکانی سەربڕی. چەندین کەشتی جەنگی دیکەی بۆ قەوسەرە نارد. دەستی بەسەر کەشتییەکدا گرت کەچەندین ڕۆمی وپیاوێکی لەدین هەڵگەڕاوە کەباوەڕی بەئایینی مەسیحی هێنابوو، لەناو کەشتییەکەدا بوون. سەری هەموویانی بڕی. دەستەیەکی دیکە لەسەربازەکان ڕوویان کردە کوێستانەکانی نار و کەنارەکانی ئەو سەرزەمینە، کێڵگە و مەزراکانیان سوتاند و تالآنییەکانیان کۆکردەوە و خوێنی ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکانیان ڕشت.

باوکی ئەغلەب لەساڵی ٨٣٦/٢٢١ زایینی بۆ جارێکی دیکە دەستەیەك لەسوپاکەی خۆی بۆ کێوەکانی نار نارد. سوپاکەی تالآنییەکی فراوانیان کۆکردەوە بەشێوەیەك کۆیلەکانیان بەهەرزانترین بەها فرۆشت و تەندروست گەڕانەوە.

لەم ساڵەدا باوکی ئەغلەب سوپایەکی بۆ قەستەلیاسە ڕەوانە کرد. تالآنی زۆریان دەستکەوت و ژمارەیەکی زۆریان دیل کرد بەلآم لەگەڵ ئەوەیشدا دوژمن خۆڕاگری کرد و ڕۆمییەکان پشتیوانیان بوون.

لەم ساڵەدا باوکی ئەغلەب دەستەیەکی بۆ قەسریانە ڕەوانە کرد. دوژمن خۆڕاگری کرد و شەڕێکی خوێناوی هەڵگیرسا. موسوڵمانان شکستیان خوراد و دەستەیەکیان بریندار بوون.

دواتر جەنگێکی دیکە لەنێوان موسوڵمانان و ڕۆمییەکان ڕوویدا و ڕۆمییەکان

لەم جەنگەدا شکستیان خوارد و موسوڵمانان دەستیان بەسەر نۆ کەشتی جەنگی ئەواندا گرت. لەم جەنگەدا خەڵکانی قەسریانە گەمارۆیان خرایەسەر تا ئەوەی لەیەکێك لەشەوەکانی زستان پیاوێك لەموسوڵمانان رێگەیەکی دۆزییەوە و بێ ئەوەی کەس پێی بزانێت ڕۆشتە ناو شارەکە. دواتر گەڕایەوە و رێگەکەی نیشان سوپاکەدا. موسوڵمانان لەم رێگەوە ڕۆشتنە ناو شارەکە و دەنگی تەکبیریان بەرز کردەوە. رۆمییەکان پەرێشان و شڵەژاو پەنایان بۆ قەڵاکە برد و داوای ئەمانیان کرد. موسوڵمانان ئەمانیان پێ بەخشین و تالآنی زۆریان بەدەست هێنا و بۆ بەلەرم گەڕانەوە.

لەساڵی ٨٣٨/٢٢٣ زایینی ژمارەیەکی زۆر لەرۆمییەکان لەرێگەی دەریاوە خۆیان گەیاندە سیسیل (سەقەلییە). لەو کاتەدا موسوڵمانان دەستیان بەسەر قەڵای جفلوزیدا گرتبوو. گرتنی ئەم قەڵایە زۆری خایاند. کاتێك رۆمییەکان گەیشتن، موسوڵمانان پاشەکشێیان کردو و لەنێوان ئەوان و ئەو رۆمییانەی تازەی هاتبوون، چەندین شەڕ روویدا. لەکاتی جەنگەکان هەواڵی مەرگی زیادەالله کوڕی ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب، فەرمانڕەوای ئەفریقییە گەیشت. موسوڵمانان سەرەتا ورەی خۆیان دۆڕاند بەڵام دواتر هێز و ورەی خۆیان بەدەست هێنایەوە.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی محەممەد هەڵبژێردراوی باوکی سەرایا، مرد. (ئەوی بۆ خەلافەت هەڵبژاردبوو)

هەروەها لەم ساڵەدا خەڵکانی خوراسان، ئیسفەهان و ڕەی گرفتاری وشکەساڵییەکی دژوار بوون و ژمارەیەکی زۆریان لەبرسانا مردن.

لەم ساڵەدا ئیسحاق کوڕی موسا کوڕی عیسا کوڕی موسا کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس، ریٚ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.